

ABUZƏR XƏLƏFOV

**AZƏRBAYCANDA
KİTABXANA İŞİNİN
TARİXİ**

**Dərslik
III hissə**

ABUZƏR XƏLƏFOV

**AZƏRBAYCANDA
KİTABXANA İŞİNİN
TARİXİ**

Dərslik
(üç hissədə)

III HİSSƏ

**XX ƏSRİN İKİNCİ YARISINDA VƏ
XXI ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ
AZƏRBAYCANDA KİTABXANA
İŞİNİN TARİXİ**

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
23.11.2009-cu il tarixli 1311 sayılı əmri ilə ali
məktəb tələbələri üçün dərslik kimi təsdiq
edilmişdir.

**M. F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası**

BAKİ – 2010

72f-258354

Elmi redaktor:

Knyaz Aslan
pedaqoji elmlər namizədi, dosent

Rəyçilər:

E.Əhmədov
pedaqoji elmlər namizədi, dosent
M.Məmmədov
pedaqoji elmlər namizədi, dosent

Xələfov Abuzər Alı oğlu

Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslik. III hissə.- Bakı:
"Bakı Universiteti" nəşriyyatı, 2010. - 432 s.

"Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" dərsliyinin III hissəsi XX əsrin ikinci yarısında və XXI əsrin əvvəllərində respublikamızda müxtəlif kitabxana şəbəkələrinin inkişafı və formalaşması məsələlərinin araşdırılmasına və ümumiləşdirilməsinə həsr edilmişdir.

Müəllif kitabxana işinin tarixini Azərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəsi kimi tədqiq etmiş, ölkəmizin mədəni inkişafında kitabxanaların rolunu və vəzifələrini elmi şəkildə sistemləşdirmişdir.

Dərslikdə XX əsrin 70-80-ci illərində respublikamızda kitabxana işinin inkişafında Heydər Əliyev mərhələsinin hərtərəfli tədqiqinə və öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Müəllif Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə dövlətin kitabxana işi sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlərə, ilk növbədə ulu öndər Heydər Əliyevin kitabxana işi siyasətinin şərhinə geniş yer ayırmış, statistik faktlar əsasında geniş ümumiləşdirmələr aparmışdır.

Dərsliyin son hissəsində XX əsrin əvvəllərində, o cümlədən İlham Əliyevin hakimiyyəti illərində ölkəmizdə müxtəlif kitabxana şəbəkələrinin inkişafının aydın mənzərəsi yaradılmışdır.

Dərslikdə "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu da şərh edilmişdir.

Dərslik Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin tələbələri eləcə də kitabxana işi və mədəniyyət tarixi sahəsində araşdırmalar aparan mütəxəssislər, habelə geniş oxucu kütləsi üçün faydalı bir elmi mənbədir.

$$X \frac{4405000000 - 005}{M - 658(07) - 005} - 005 - 2010$$

© "Bakı Universiteti" nəşriyyatı, 2010

ELMİ REDAKTORDAN

Demokratik dövlət və hüquqi cəmiyyət quruculuğu istiqamətində inamla irəliləyən müstəqil Azərbaycan Respublikasında ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və elmi-mədəni sahələrdə aparılan köklü islahatlar təhsil sisteminin hərtərəfli inkişafı üçün də əsaslı zəmin hazırlamışdır. Son zamanlar Azərbaycanın təhsil sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi, uzun illər ərzində yaranıb formalaşmış milli ənənələri qorumaqla təhsil siyasətinin beynəlxalq standartlar səviyyəsinə qaldırılması yönündə həyata keçirilən mühüm dövlət tədbirləri bunun əyani təzahürüdür.

Bu baxımdan böyük iftixar hissi ilə demək olar ki, son illərdə Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi, Əməkdar mədəniyyət işçisi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin prezidenti, "Şöhrət" ordenli, Prezident təqaüdcüsü, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Alı oğlu Xələfovun yazıb nəşr etdiyi dərsliklər və dərs vəsaitləri mühüm əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elminin banisi və ali kitabxanaçılıq təhsilinin təşkilatçısı kimi böyük nüfuza malik olan görkəmli alimin ilk dəfə hazırladığı ikicildlik "Kitabxanaşünaslığa giriş" və üçcildlik "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" adlı dərslikləri sistemli, məqsədyönlü şəkildə aparılan tarixi əhəmiyyətli işlərdir.

Əlbəttə, elmi ictimaiyyətin diqqətini cəlb edən bu cür fundamental və epoxal əsərlərin meydana gəlməsinin əsaslı səbəbləri və kökləri var. Belə ki, prof. A.Xələfovun ömrünün 50-ildən çoxu Bakı Dövlət Universitetində ali kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və təkmilləşməsi, eləcə də Azərbaycanda kitabxana işi tarixinin tədqiqi və kitabxanaşünaslıq elminin inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə sıx bağlıdır.

Milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, Azərbaycanda ki-

kitabxana işinin tarixinin ilk tədqiqatçısı, ali təhsilli kitabxanaşünas-biblioqraf və kitabşünas mütəxəssislər hazırlayan fakültənin yaradıcısı kimi prof. A.Xələfovun adı vətənimizin sərhədlərindən çox-çox uzaqlarda da məşhurdur.

Ölkəmizdə mədəniyyət və kitabxana işi quruculuğunun tarixi problemləri, humanitar elm kimi kitabxanaşünaslığın ümumnəzəri və metodoloji problemlərinin işlənilməsi, kitabxanaların sosial funksiyalarının araşdırılması, ali kitabxanaçılıq-biblioqrafiya təhsili məsələləri, habelə kitabxana işi nəzəriyyəsi və bir sıra digər aktual elmi problemlər prof. A.Xələfovun tədqiqatlarının özəyini təşkil edir. Bütövlükdə milli mədəniyyətşünaslıq və kitabxanaçılıq elmi və təcrübəsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən sanballı əsərlər həmin uğurlu elmi tədqiqatların parlaq nəticələridir.

Prof. A.Xələfov kitabxanaşünaslıq-biblioqrafiya elmi sahəsində mütəxəssis elmi-pedaqoji kadrların hazırlığında da əvəzsiz rol oynamışdır. XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq respublikamızda kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaşünaslıq sahəsində doktorluq və namizədlik dissertasiyaları müdafiə etmiş alimlərin, demək olar ki, hamısı prof. A.Xələfov elmi məktəbinin yetirmələridir. Azərbaycan kitabxanaşünaslığı sahəsində xüsusi elmi məktəb yaradan prof. A.Xələfovun rəhbərliyi ilə indiyə qədər 1 doktorluq və 13 namizədlik dissertasiyası müdafiə edilmişdir. Tanınmış alim 25 nəfər elmlər namizədi və elmlər doktorunun hazırlanmasında da elmi məsləhətçi və ya opponent kimi fəallıq göstərmişdir. O, Rusiyada, Gürcüstanda, Özbəkistanda mədəniyyət, kitabxana quruculuğu, kitabxanaşünaslıq tarixi və nəzəriyyəsi problemləri üzrə müdafiə edilmiş bir çox namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının opponenti, yaxud müdafiə şuralarının üzvü kimi də iştirak etmişdir.

Prof. A.Xələfovun rəhbərliyi ilə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq kafedrası ixtisas üzrə mühüm elmi-tədqiqat mərkəzinə çevrilmiş, burada kitabxanaçılıq işinin tarixinə və nəzəriyyəsinə dair irihəcmli tədqiqatlar yerinə yetirilmişdir.

Prof. A.Xələfov 270-dən artıq elmi məqalənin, 30-dan artıq monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaitinin müəlifidir. Onların arasında üçcildlik "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" adlı fundamental dərsliyi xüsusi yer tutur. Müstəqillik illərində ana dilimizdə ilk dəfə yazılıb nəşr edilən bu sanballı əsər ən qədim zamanlardan indiyə qədər ölkəmizin ərazisində meydana gəlmiş kitabxanaların inkişafını xronoloji ardıcılıqla əks etdirir.

2004-cü ildə Bakı Universiteti Nəşriyyatında nəfis şəkildə çap edilmiş dərsliyin I hissəsi 20 çap vərəqindən artıqdır və "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (Ən qədim dövrlərdən XX əsrə qədər)" adlanır. Bu hissə milli tariximizin əsas tərkib hissələrindən olan elm və mədəniyyət ocaqlarımızın – müxtəlif tipli və müxtəlif növlü kitabxanalarımızın meydana gəlməsi və inkişafı problemlərinin elmi cəhətdən araşdırılmasına və ümumiləşdirilməsinə həsr olunmuşdur.

Dərsliyin 2007-ci ildə nəşr olunmuş II hissəsi "XX əsrin birinci yarısında Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" adlanır və 35 çap vərəqi həcmindədir. Bu hissənin I fəslı "XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1901-1920-ci illər)", II fəslı "XX əsrin 20-ci illərində Azərbaycanda kitabxana işi (1920-1929-cu illər)", III fəslı isə "XX əsrin 30-40-cı illərində Azərbaycanda kitabxana işi" mövzularını əhatə edir.

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, dərslikdə 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin kitabxana siyasətinə də ayrıca diqqət yetirilmişdir.

Prof. A.Xələfov XX əsrin 20-50-ci illərində Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinin öyrənilməsinə də mühüm yer ayırmışdır. Bu dövr sovet hakimiyyətinin ziddiyyətlərlə dolu olan ilk illərinə təsadüf etdiyindən kitabxana quruculuğu problemi-nin öyrənilməsinə xüsusi nəzəri yanaşma tələb olunurdu. Ona görə də müəllif arxiv sənədlərindən, dövrü mətbuat materiallarından, elmi-nəzəri və metodoloji tədqiqatlardan geniş istifadə etməklə həmin işi uğurla başa çatdırmışdır.

Alim bəhs olunan dövrdə Azərbaycanda kitabxana işinin

ümumi vəziyyəti, respublika ərazisində yaranan yeni kitabxana tipləri və növləri haqqında zəngin faktları arxiv materialları əsasında müəyyənləşdirərək elmi şəkildə sistemləşdirmişdir.

Prof. A.Xələfovun hazırda mütəxəssislərin və geniş oxucu auditoriyasının istifadəsinə verdiyi "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" dərsliyinin III hissəsi XX əsrin ikinci yarısında və XXI əsrin əvvəllərində kitabxanalarımızın inkişaf tarixinə ayna salır. Əsərdə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən bütün kitabxana şəbəkələrinin – kütləvi, elmi, elmi-texniki, xüsusi, eləcə də böyük elmi kitabxanaların, ilk növbədə Milli Kitabxananın tarixinin öyrənilməsinə geniş yer ayrılmışdır. Burada əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili problemlərinə də diqqət yetirilmiş, təcrübə əhəmiyyət kəsb edən elmi ümumiləşdirmələr aparılmışdır.

XX əsrin 50-60-cı illərində respublikamızda ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi sahələrlə yanaşı, mədəniyyət sahəsində də xeyli geriləmələrin baş verdiyini dəlillərlə əsaslandıran müəllif bir sıra acınacaqlı faktları oxucuların diqqətinə çatdırmış, bu istiqamətlərdə ciddi tərəqqinin yalnız Heydər Əliyevin Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi vəzifəsinə təyin edildikdən sonra baş verdiyini tutarlı faktlarla sübuta yetirmişdir.

Xüsusi qeyd etməliyik ki, tarixçilərin haqlı olaraq Azərbaycanın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və elmi-mədəni həyatında dönüş dövrü kimi dəyərləndirdikləri 1969-cu ildən sonrakı mərhələdə, yəni Heydər Əliyevin respublikamızın rəhbəri vəzifəsində çalışdığı müddətdə bütün sahələrdə baş vermiş müsbət dəyişikliklərin və qazanılmış nailiyyətlərin təhlil edilib öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi problemi hazırda mühüm aktualıq kəsb edir. Bu baxımdan həmin illərdə ölkəmizdə kitabxana quruculuğu sahəsində həyata keçirilmiş tədbirlərin, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində meydana çıxmış yeni iş üsullarının konkret faktlar əsasında obyektiv şəkildə araşdırılması da öz elmi həllini gözləyirdi. Bu məsuliyyətli və şərəfli vəzifənin öhdəsindən ona tam mənəvi haqqı çatan prof. A.Xələfov böyük əzmkarlıqla gəlmiş, XX əsrin 70-80-ci illərini Heydər Əliyev

mərhələsi, dönüş dövrü kimi dəyərləndirmişdir.

Dərslikdə müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxana işi mövzusu da geniş işıqlandırılmışdır. Burada alim 1993-2003-cü illərdə kitabxana işi sahəsində respublikamızda aparılan dövlət siyasətini, bu siyasətin həyata keçirilməsində Heydər Əliyevin böyük qayğısını geniş şəkildə əks etdirmişdir.

Professor A.Xələfov yazır ki, Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbi ilə 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıdışına qədər digər sahələrdə olduğu kimi, kitabxana işi sahəsində də dözülməz özbaşnalıqlar törədilmişdi. Alimin fikrincə, əgər bu proses davam etsəydi, onda respublikamızın kitabxana ictimaiyyəti böyük faciə qarşısında qala bilərdi. Müəllifin qeyd etdiyi kimi, yalnız Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkəmizdəsl vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna başlandı. Ulu öndərin bilavasitə rəhbərliyi və qayğısı sayəsində dövlət səviyyəsində kitabxanaların qorunub saxlanması uğrunda mübarizəyə başlandı, kitabxanalar ləğv edilməkdən xilas oldu. Ona görə də 1993-1999-cu illər Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinə kitabxanaların qorunub saxlanması uğrunda mübarizə illəri kimi daxil olmuşdur.

Heydər Əliyevin 1993-2003-cü illərdə mənəvi sərvətimiz sayılan kitabxanalara qayğısını, respublika kitabxana şəbəkələrinin qorunub saxlanması sahəsində həyata keçirdiyi tədbirləri qiymətləndirmək üçün prof. A.Xələfov konkret faktlara isnad etmişdir. Alim yazır ki, respublikamızda ən böyük kitabxana şəbəkəsinə malik Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi sistemində hazırda 1 milli kitabxana, 3 respublika əhəmiyyətli sahəvi kitabxana, 74 şəhər və mərkəzi rayon kitabxanası, 3744 kənd kitabxanası fəaliyyət göstərir. Orta hesabla əhalinin hər 700 nəfərinə bir stasionar kitabxana düşür. Bütün kitabxanaların fondunda təxminən 36 milyon nüsxə kitab (sənəd) toplanmışdır.

Müəllif XXI əsrin əvvəllərində müstəqil Azərbaycanın siyasi, iqtisadi, elmi və mədəni inkişafı fonunda ölkə prezidenti İlham Əliyevin mədəni quruculuq sahəsindəki fəaliyyətinə, o

cümlədən kitabxana işinin inkişafına göstərdiyi qayğıya da xüsusi diqqət yetirmiş, müəyyən ümumiləşdirmələr aparmışdır.

Ümumiyyətlə, dərslik yazılarkən müasir cəmiyyətin tələbləri nəzərə alınmış, sınaqdan çıxmış elmi tədqiqat üsullarına ciddi əməl edilmiş, xalqımızın tarixi öyrənilərkən müstəqillik dövrünün metodologiyası, milli dövlətçilik və Azərbaycançılıq ideologiyası əsas götürülmüşdür.

İlk dəfə nəşr edilən "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" dərsliyi Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin tələbələrinə ölkəmizdə kitabxana işinin tarixinin öyrədilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bütövlükdə geniş bir tarixi dövrü özündə əks etdirən bu dərslik uzunmüddətli gərgin axtarıqların bəhrəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Bir alim ömrünün arxivlərdə, kitabxanalarda keçmiş məqamlarının ilmə-ilmə sapa düzülmüş bənzərsiz xalisını xatırladan bu üçcildlik kitab əsrlərdən-əsrlərə, nəsillərdən-nəsillərə miras qalmış kitab və kitabxana yaddaşımızın yazıya kötürülmüş salnaməsi kimi çox dəyərlidir.

Əminik ki, kitabxanaşünas-informator ixtisasına yiyələnən ali məktəb tələbələri üçün nəzərdə tutulmuş hazırkı dərslik eyni zamanda bu sahədə dərs deyən müəllimlər, eləcə də dissertantlar, magistrantlar, kitabxanaçılıq sahəsində təhsil alan texnikum tələbələri, digər elmlərin tarixi ilə məşğul olan mütəxəssislər, habelə milli mədəniyyətimizlə maraqlanan geniş oxucu kütləsi üçün də çox gərəkli və faydalı mənbə rolunu oynayacaqdır.¹

Knyaz ASLAN
pedaqoji elmlər namizədi, dosent

¹ *Dərslikdə prof. A.Xələfov haqqında materiallar elmi redaktor tərəfindən əlavə edilmişdir.*

I FƏSİL **XX ƏSRİN 50-60-CI İLLƏRİNDƏ** **AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİ** **(1950-1969-cu illər)**

1.1. Əhaliyə kitabxana xidməti sisteminin inkişafı. **Kitabxana işinin daha da inkişafına dair tədbirlər.** **Kitabxana işinə rəhbərliyin təkmilləşdirilməsi**

II Dünya müharibəsindən sonrakı beşillik planın vaxtından əvvəl yerinə yetirilməsi, müharibənin vurduğu yaraların aradan qaldırılması yeni və daha geniş planların qəbul edilməsi üçün əlverişli şərait yaratdı.

1952-ci ilin oktyabrında Sov. İKP-nin XIX qurultayı SSRİ xalq təsərrüfatının inkişafına (1951-1955-ci illər) dair beşillik plan haqqında direktivlər təsdiq etdi. Bu direktivlərdə xalq təsərrüfatının bütün sahələrinin inkişaf etdirilməsi, ölkə iqtisadiyyatının daha da yüksəldilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Direktivlərdə xalqın mədəniyyətinin hərtərəfli yüksəldilməsinə xüsusi diqqət yetirilir, mədəni quruculuğun geniş inkişaf perspektivləri müəyyənləşdirilirdi. Qurultay ölkədə mədəni quruculuğun nəzərdə tutulan inkişafına uyğun olaraq səhiyyə və maarif işinə, elm və mədəni-maarif ocaqlarına ayrılan kapital qoyuluşunun həcmnin əvvəlki beşilliyə nisbətən 50 faiz artırılmasını lazım bilmişdi.

Qurultay mədəni quruculuğun mühüm sahələrindən biri olan kitabxana işinin daha da inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirmişdi. Qurultayın qətnaməsində göstərilirdi: «1955-ci ildə kütləvi kitabxanaların sayı 1950-ci ilə nisbətən azı 30%, klubların sayı isə 15% artırılmalı, onların əhaliyə xidmət etmək işi yaxşılaşdırılmalı»¹. Bu planın müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi əhaliyə kitabxana xidmətinin kökündən yaxşılaşdırılmasını, bütün zəhmətkeşlərin kitabxana xidməti ilə əhatə edilməsini nəzərdə tuturdu. Bu mühüm vəzifələrin respublikamızda həyata

keçirilməsində Azərbaycan KP XIX qurultayının qərarları mühüm rol oynadı. Mədəni-maarif müəssisələrinin fəaliyyətində olan geriliyi və nöqsanları tezliklə aradan qaldırmaq üçün dərhal təsirli tədbirlər görüldü.

Azərbaycan KP XIX qurultayının qərarları respublika partiya təşkilatlarının diqqətini bilavasitə kitabxana işinə cəlb etdi ki, bu da yerlərdə kitabxana işinin xeyli yaxşılaşmasına səbəb oldu.

Müharibədən sonrakı ikinci beşillik dövründə respublikada kütləvi kitabxana şəbəkəsinin böyük inkişafı nəzərdə tutulmuşdu. Kənd yerlərində yeni müstəqil kənd kitabxanalarının yaradılması, onların şəbəkəsinin qaydaya salınması, kitabla təchiz edilməsi, kitabxanaçı kadrların yetişdirilib tərbiyə edilməsi ön plana çəkilmişdi.

Artıq 1952-ci ildə respublikamızda 1645 dövlət müstəqil və klub kitabxanası, 140 həmkarlar ittifaqı kitabxanası, 777 kolxoz kitabxanası fəaliyyət göstərirdi². Ağdamda, Tovuzda, Ağdərədə mədəniyyət sarayları, İsmayılıda, Şamaxıda, Balakəndə, Qubadlıda, Şahbuzda, Zaqatalada, Ağcabədidə, Xudatda, Ağcakənddə, Ağsuda, Kəlbəcərdə kitabxana binaları tikilib istifadəyə verilmişdi. Əli Bayramlıda (indiki Şirvanda), Mərzədə və Astraxanbazarda (indiki Cəlilabad) kitabxana binalarının, Xanlarda (indiki Göygöl), Qaxda, Lerikdə və Masallıda mədəniyyət saraylarının tikintisi başa çatmaq üzrə idi. Bakıda böyük mədəniyyət ocağı olan respublika kitabxanası binasının tikintisinə başlanılmışdı.

Kolxozçu kəndlilərin vətənpərvərlik hərəkatı nəticəsində respublikanın kəndlərində Mədəni-Maarif Müəssisələri Komitəsinin layihəsi əsasında 300 yaraşıqlı mədəniyyət evi və klub binası tikilib istifadəyə verilmişdi³. Bütün bu nailiyyətlər kitabxana işinin gələcək inkişafı üçün əlverişli şərait yaradırdı. 1953-cü ilin mayında SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fərmanı ilə ittifaq respublika mədəniyyət nazirlikləri yaradıldı. Bu fərmana uyğun olaraq həmin ildə Azərbaycan SSR-də də Mə-

dəniyyət Nazirliyi fəaliyyətə başladı. Kitabxana işinə rəhbərlik Mədəniyyət Nazirliyinin yanında təşkil edilmiş Mədəni-Maarif Müəssisələri İdarəsinə tapşırıldı. Respublikada Mədəniyyət Nazirliyinin yaranması kitabxana işinə rəhbərliyin mərkəzləşdirilməsinə, kitabxana şəbəkələrinin qaydaya salınmasına və onların düzgün yerləşdirilməsinə səbəb oldu. Mədəniyyət Nazirliyi dövlət kitabxana şəbəkəsi ilə yanaşı olaraq ayrı-ayrı idarə və müəssisələrin kitabxana şəbəkələrinə dövlət rəhbərliyini həyata keçirməyə başladı ki, bu da respublikada kitabxana işinin əlaqələndirilməsi üçün şərait yaratdı. Mədəniyyət Nazirliyinin yaranması ilə əlaqədar olaraq Naxçıvan MSSR-də Mədəniyyət Nazirliyi, keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində mədəniyyət şöbəsi, həmçinin bütün böyük şəhər və rayonlarda şəhər və rayon sovetləri yanında mədəniyyət şöbələri təşkil edildi. Müstəqil mədəniyyət şöbələrinin təşkili kitabxana işinə diqqəti daha da artırdı.

Belə ki, Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi yerlərdə kitabxana işinin vəziyyətini hərtərəfli öyrəndikdən sonra 1953-cü il iyulun 31-də kollegiya iclasında «Respublikada kitabxana işinin vəziyyəti» haqqında məsələ müzakirə etdi. Müzakirə nəticəsində kitabxana işinə rəhbərlik, kitabxanaların yerləşdirilməsi, oxuculara xidmət və kitabxanaçı kadrların seçilməsi sahəsində mövcud nöqsanlar aşkara çıxarıldı. Kollegiya bu nöqsanların aradan qaldırılması üçün tədbirlər müəyyənləşdirdi. Mədəniyyət Nazirliyi 1953-cü ilin oktyabrında Bakıda respublika kitabxana işçilərinin seminar-müşavirəsini keçirdi. Müşavirədə respublika kitabxanalarının qarşısında duran vəzifələr, kitabxana işinin inkişaf perspektivləri hərtərəfli şərh edildi⁴. Belə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, 1952-1953-cü illərdə bir il müddətində Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxanalarına 500 min nüsxədən artıq kitab daxil olmuşdu, kitab verilişi 8 milyon nüsxəyə çatmışdı. Kitab fondunun orta hesabla dövrüyyəsi 3 dəfə artmışdı⁵. Mədəni-maarif işinə ayrılan vəsait müntəzəm olaraq artırdı. 1946-cı ildə bu məqsəd üçün 25 milyon manat,

1953-cü ildə isə 35 milyon manat ayrılmışdı. Kitab fondunun komplektləşdirilməsinə ayrılan vəsait daha böyük məbləğ təşkil edirdi. 1953-cü ildə kitab fondunu komplektləşdirmək üçün 6 milyon manat, 1954-cü ildə isə 7 milyon manat vəsait ayrılmışdı⁶. Respublikamızda mədəni-maarif işlərinə 1955-ci ildə 38,8 milyon manat ayrılmışdısa, bu rəqəm 1958-ci ildə 48,7 milyon manata çatmışdı⁷. Görülən bu tədbirlər nəticəsində müharibədən sonrakı ikinci beşillik dövründə kütləvi kitabxana şəbəkəsinin inkişafı böyük vüsət almışdı.

Altıncı beşillikdə respublikada kütləvi kitabxana şəbəkəsi əhəmiyyətli dərəcədə genişlənmişdi.

1950-ci ildə Azərbaycanda 4203,1 nüsxə kitab fonduna malik olan 2290 kütləvi kitabxana var idisə, 1955-ci ildə 96 min 142 nüsxə kitab fonduna malik olan 2394 kütləvi kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Göründüyü kimi, beş il müddətində 104 yeni kitabxana açılmış, onların kitab fondu isə 58 min 111 nüsxə artmışdı⁸.

Müharibədən sonrakı ikinci beşillik dövründə açılmış müstəqil kitabxanaların sayı 360-a çatmışdı. Bunun 315-i kənd yerlərində açılmışdı. Klub kitabxanalarının sayı isə 159 ədəd azalmışdı. Bu da klub kitabxanalarının müstəqil kitabxanalara çevrilməsi ilə əlaqədar idi. Bu dövrdə kolxoz kitabxana şəbəkəsi də xeyli azalmışdı. Əgər 1950-ci ildə 706 kolxoz kitabxanası var idisə, onların sayı 1955-ci ildə 536-ya enmişdi. Kolxoz kitabxanalarının sayının azalması o dövrdə respublikamızda kitabxana şəbəkəsinin qaydaya salınması ilə əlaqədar idi. Çünki müstəqil kənd kitabxana şəbəkəsinin genişlənməsi ilə əlaqədar bəzi kolxozlar öz kiçik kitabxanalarını bağlamış və onun kitablarını kənd kitabxanalarına vermişdi. Ona görə də kolxoz kitabxanalarının sayının azalması kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilinə mənfi təsir göstərməmiş, əksinə, kənd müstəqil kitabxanalarının işinin daha da möhkəmləndirilməsinə səbəb olmuşdu.

Müharibədən sonrakı ikinci beşillik dövründə kitabxana-

ların fondu iki dəfədən çox artmışdı. Bu, hər şeydən əvvəl, respublikada kitab nəşrinin sürətli inkişafı və kitabxanaların maddi bazasının möhkəmlənməsi ilə əlaqədar idi. Beş il müddətində respublikada 42.694 min nüsxə tirajla 4360 adda kitab nəşr edilmişdi ki, bunun da əksəriyyəti Azərbaycan dilində idi. Belə bir zəngin kitab xəzinəsinin olması kitabxana fondlarının hərtərəfli komplektləşdirilməsi üçün olduqca əlverişli şərait yaratmış, kütləvi kitabxanaların elmi əsaslar üzrə komplektləşdirilməsinə, komplektləşdirmə zamanı kitabxanaların profilinin, oxucuların maraq və sorğularının nəzərə alınmasına səbəb olmuşdu. Kütləvi kitabxanaların komplektləşdirilməsi bilavasitə kitabxana kollektoru tərəfindən həyata keçirilirdi. Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi Kitabxana Kollektorunun fəaliyyətini ciddi nəzarət altına almış, kütləvi kitabxanaların komplektləşdirilməsi üçün ayrılan vəsaitin 60 faizini mərkəzləşdirilmiş şəkildə kollektorun hesabına keçirmişdi.

1952-1954-cü illərdə kollektor respublikanın kitabxanalarına 17 milyon manatlıq 5 milyon nüsxə ədəbiyyat göndərmişdi⁹.

Respublikamızda kitabxana şəbəkəsinin artması, kitab fondunun sürətlə zənginləşməsi kitabxanaların oxucularla apardığı işin məzmununun yaxşılaşmasına, kitabı hər bir ailəyə çatdırmağa, zəhmətkeşlərin kitabxana oxucuları sırasına cəlb edilməsinə olduqca müsbət təsir göstərmişdi. Kütləvi kitabxanaların oxucularının tərkibində mühüm dəyişiklik baş vermişdi. Kütləvi kitabxanaların oxuculara xidmət imkanının artması, oxuculara lazım olan ədəbiyyatın kitabxana fondlarında toplanması onlara daha hazırlıqlı oxucuların, mütəxəssislərin tələbatını ödəmək imkanı vermişdi.

Bütün bunların nəticəsində 1955-ci ildə 1950-ci ilə nisbətən oxucuların sayı 152,6 nəfər, kitab verilişi isə 2981,7 nüsxə artmışdı¹⁰. Bu rəqəmlər beş il müddətində respublikada kitabxana işinin misilsiz inkişafına parlaq sübutdur. Kitabxanaların qarşısında kitabı hər bir ailəyə çatdırmaq, zəhmətkeşlərin mə-

dəni inkişafında yaxından iştirak etmək vəzifəsi qoyulmuşdu.

1956-cı ilin fevral ayında Sov. İKP XX qurultayı keçirildi¹¹. Qurultay ölkənin daxili və beynəlxalq vəziyyətini hərtərəfli təhlil etdi, beşillik planın yerinə yetirilməsini yekunlaşdırdı, yeni altıncı beşilliyin vəzifələrini müəyyənləşdirdi.

Qurultayın SSRİ xalq təsərrüfatının inkişafına dair altıncı beşillik haqqında direktivlərində ölkəmizdə mədəni quruculuğun böyük inkişaf proqramı müəyyənləşdirilmişdi.

Qurultay mədəni quruculuğun mühüm sahələrindən biri olan mədəni-maarif müəssisələrinin inkişafına, onların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə də xüsusi diqqət yetirdi. Qurultayın qətnaməsində göstərilirdi: «Kütləvi kitabxanaların və klub müəssisələrinin işi yaxşılaşdırılsın və onların maddi bazası möhkəmləndirilsin»¹². Qurultay qərarlarının yerinə yetirilməsi respublikamızda kitabxana işinin daha da inkişaf etdirilməsi, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi üçün əlverişli şərait yaratdı. Azərbaycan partiya təşkilatı respublikada kitabxana işini inkişaf etdirmək, əhaliyə kitabxana xidmətini yaxşılaşdırmaq üçün mühüm tədbirlər görməyə başladı. Bu dövrdə zəhmətkeşlərin ideya-tərbiyə işinin güclənməsində, təbliğat və təşviqat işində kitabxanaların rolu daha da artmış və möhkəmlənmişdi.

1956-cı ilin aprelində Bakıda respublika kitabxana işçilərinin müşavirəsi keçirildi¹³. Müşavirə «Sov. İKP XX qurultayı və kitabxanaların vəzifələri» mövzusunda məruzəni dinləyib təcrübə əhəmiyyətlə malik olan çox geniş tövsiyələr qəbul etdi¹⁴.

Altıncı beşillik plana görə respublikada 200-dən artıq yeni kütləvi kitabxana açılmalı idi. Təxminən hər il respublikada 50-dən artıq müstəqil kütləvi kitabxana yaradılırdı. Respublikanın şəhərlərində və rayon mərkəzlərində kitabxana şəbəkələri sabitləşdiyindən yeni kitabxanalar əsasən kənd yerlərində açılırdı. Böyük kəndlərdə və yaşayış məntəqələrində müstəqil, kiçik kəndlərdə isə klub kitabxanaları təşkil edilirdi. 1957-ci ildə respublikada 202 milyon 122 min nüsxə kitab fonduna malik

olan 5776 kitabxana var idi. Bir il müddətində kitabxanaların sayı 412 ədəd, kitab fondu isə 1 milyon nüsxə artmışdı¹⁵. Bundan 2473-ü kütləvi kitabxana idi. Kütləvi kitabxanaların 1745-i Mədəniyyət Nazirliyi sistemində idi. Kütləvi kitabxanaların sayı 1940-cı ilə nisbətən 2,5 dəfə, 1955-ci ilə nisbətən isə 3 faiz, kitab fondu 1940-cı ilə nisbətən 6 dəfə, 1955-ci ilə nisbətən isə 13 faiz artmışdı¹⁶.

Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 1940-cı ilə nisbətən 2 dəfə, 1955-ci ilə nisbətən isə 4 faiz çoxalmışdı. Onların kitab fondu müvafiq şəkildə 4,6 dəfə və 17 faiz artmışdı. 1956-cı ilin xalq təsərrüfatı planına görə respublikada 110 kütləvi kitabxana açılmış və bu kitabxanalara bir il müddətində 11 milyon 345 min nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdu. Dövlətin daimi qayğısı sayəsində Azərbaycan kitabxanaları öz fondlarının inkişafına görə nəinki Yaxın Şərq ölkələrini, hətta qabaqcıl kapitalist ölkələrini arxada buraxmışdı. Belə ki, 1954-cü ildə Azərbaycanın kütləvi kitabxanalarında əhalinin hər nəfərinə 2,5 kitab düşürdüsə, ABŞ-da ümumi kitabxanalarda əhalinin hər nəfərinə 0,9 kitab, İngiltərədə 1,2 kitab, Yaponiya və Türkiyədə isə 0,04 kitab düşürdü¹⁷.

Bu dövrdə müstəqil kənd kitabxana şəbəkəsinin inkişafına xüsusi diqqət yetirilirdi. Əsas vəzifə yaxın illərdə heç olmazsa, hər bir kənd sovetliyində bir müstəqil kənd kitabxanası yaradılmasına nail olmaq idi. Kənd sovetliklərində müstəqil dövlət kənd kitabxanaları təşkil etmədən kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin yüksəldilməsindən danışmaq olmazdı. 1957-ci ildə respublikada olan 914 kənd sovetindən ancaq 757-də müstəqil kənd kitabxanası var idi¹⁸.

1957-ci ildə Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxanaları 5869 oxucuya xidmət etmiş və onlara 13 milyon 899 min 600 nüsxə kitab vermişdi. 1954-cü illə müqayisədə oxucuların sayı 71 min nəfər çoxalmış, kitab dövriyyəsi isə 1,5 dəfədən 1,9 dəfəyə yüksəlmişdi. Əgər 1954-cü ildə respublikada hər bir oxucu orta hesabla 14 kitab oxumuşdusa, 1957-ci ildə onların sayı 23-ə

çatmışdı.

Azərbaycan kitabxanaları bu sahədə həтта qabaqcıl kapitalist ölkələrini də ötüb keçmişdi. Belə ki, 1954-cü ildə ABŞ-da hər bir oxucu 2,2 kitab, Danimarkada 4 kitab, İsveçdə 2-3 kitab, Kanadada isə 2 kitab oxumuşdu¹⁹.

Respublika və vilayət kitabxanalarının oxucuları 1956-cı ildə 25 əvəzinə 31, rayon kitabxanalarının oxucuları 12 əvəzinə 15, şəhər kitabxanalarının oxucuları 24 əvəzinə 28, kənd kitabxanalarının oxucuları 9 əvəzinə 12, uşaq kitabxanalarının oxucuları 20 əvəzinə 22 kitab oxumuşdular²⁰. 1956-cı ildə orta kitab dövryyəsi də artmışdı. Əgər 1955-ci ildə illik orta kitab dövryyəsi 1,6 dəfə idisə, 1956-cı ildə 1,7 dəfəyə çatdırılmışdı²¹.

Bəhs olunan dövrdə kitabxanalar zəhmətkeşləri səfərbərliyə almaqda yeni və daha səmərəli iş formalarından istifadə edərək geniş kütləvi işlər aparırdılar. Kütləvi işlərin əsas məzmununu ideoloji məsələlərə dair qərarlar və təsərrüfat planlarının yerinə yetirilməsi vəzifələri təşkil edirdi. Kitabxanalarda mühazirələr, məruzələr, söhbətlər, ədəbi-bədii gecələr, kitab müzakirələri, oxucu konfransları, biblioqrafik icmallar, görkəmli adamlarla, əmək qəhrəmanları ilə görüşlər keçirilirdi. Bu mühüm kütləvi tədbirlərin keçirilməsində əyani təşviqatdan daha geniş istifadə edilir, daimi sərgilər və yeni kitabların sərgiləri, kitabxana plakatları, fotomontajlar tərtib edilirdi.

Respublika Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxanaları 1956-cı ildə 14 855, 1958-ci ildə 17 048 sərgi təşkil etmiş, 1956-cı ildə 6269²², 1958-ci ildə 6108 ədəbi-bədii gecə və oxucu konfransı²³, 1958-ci ildə 638 biblioqrafik icmal keçirmişdilər²⁴.

50-ci illərdə kitabxanaçı kadrların seçilib yerləşdirilməsinə, onların ideya-siyasi səviyyəsinin daha da yüksəldilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi.

Bu dövrdə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin ali və orta təhsilli ixtisaslı kitabxanaçı kadrların seçilib yerləşdirilməsi və tərbiyə edilməsi üçün mühüm tədbirlər həyata keçiril-

mişdir. Bu dövrdə kitabxanaçı kadrları Bakı Dövlət Universiteti və Bakı Kitabxanaçılıq Texnikumu hazırlayırdı. Hələ 1947-ci ildən fəaliyyətə başlayan BDU-nun kitabxanaçılıq şöbəsi respublikada yüksək ixtisaslı mütəxəssis kitabxanaçı kadrlar hazırlayan yeganə müəssisə idi. Bu şöbə sonrakı illərdə öz fəaliyyətini xeyli zənginləşdirmişdi. Şöbənin 1953-cü ildə ilk buraxılışı oldu. 16 nəfər yüksək ixtisaslı mütəxəssis ilk dəfə olaraq universitet diplomu ilə kitabxanalara işə göndərildi. 1955-ci ildə respublikamızda yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrlara böyük tələbatı nəzərə alaraq universitetdə kitabxanaçılıq ixtisası üzrə qiyabi şöbə təşkil edildi və buraya 50 nəfər qəbul edildi²⁵. Bu şöbə öz ixtisasını artırmaq istəyən kitabxana işçiləri üçün açılmışdı. Şöbənin yaranması kitabxanaları yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin etmək işində olduqca mühüm rol oynadı.

Orta təhsilli mütəxəssis kitabxanaçı kadrları Bakı Kitabxanaçılıq Texnikumu hazırlayırdı. Mühəribədən sonrakı beşilliklər dövründə kitabxanaçılıq texnikumu yeni binaya köçürülmüş, onun tələbələri üçün yataqxana binası ayrılmış, maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmişdi. Texnikumun qəbul planı artırılmış, xüsusilə respublikanın rayonlarından texnikuma tələbə qəbulunun çoxaldılmasına xüsusi diqqət yetirilmişdi. Orta təhsilli mütəxəssis kadrlara artan böyük tələbatı ödəmək məqsədi ilə texnikumun yanında 1949-cu ildə qiyabi kitabxanaçılıq şöbəsi yaradıldı və buraya 100 nəfər qəbul edildi. Bu şöbə uzun illərdən bəri kitabxanada işləyən, böyük həyat təcrübəsinə malik adamların ixtisas təhsili alması işində olduqca böyük rol oynadı. Şöbənin ilk buraxılışı 1953-cü ildə oldu²⁶.

1953-1958-ci illərdə texnikumun qiyabi şöbəsini 507 nəfər bitirmişdi. 1953/54-cü tədris ilindən başlayaraq texnikumun qiyabi şöbəsinə orta təhsilli şəxslər də qəbul edilməyə başlandı ki, bu da təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşmasına səbəb oldu²⁷. Həmçinin bu dövrdə respublikada kitabxana işçilərinin, xüsusilə Bakı şəhər kitabxana işçilərinin bir çoxu öz təhsillərini Moskva və Leningrad (Sankt-Peterburq) kitabxanaçılıq institutları-

1953-1958

Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

nın qiyabi şöbələrində davam etdirirdilər. Kitabxanaçı kadrların hazırlanması ilə yanaşı, Respublika Mədəniyyət Nazirliyi kitabxana işçilərinin seçilib yerləşdirilməsinə, kitabxana işinə daha bacarıqlı işçilərin cəlb edilməsinə, kitabxana işçilərinin ixtisas hazırlığının, ideya-siyasi və nəzəri səviyyəsinin yüksəldilməsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Kitabxanaçılıq sahəsinə təsadüfi gəlmiş, həm təcrübəsi, həm də nəzəri hazırlığı olmayan adamları kitabxana işindən uzaqlaşdırıb onları daha bacarıqlı və təhsilli işçilərlə əvəz edirdilər. Bu işdə Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən vaxtaşırı keçirilmiş kitabxana işçilərinin attestasiyası mühüm rol oynamışdı. Mədəniyyət Nazirliyi kitabxana işçilərinin ixtisas təhsilini artırmaq üçün vaxtaşırı aylıq kurslar təşkil etməyə başlamışdı. Belə kurslar əvvəllər Bakı şəhərində keçirilir, rayon, şəhər və kənd kitabxana işçiləri bu kurslara dəvət edilirdi. 1953-cü ildən başlayaraq respublikanın rayonlarında zonalar üzrə ixtisasartırma kursları təşkil edilməyə başlandı ki, bu da olduqca mühüm əhəmiyyətə malik idi. Belə kurslarda dərs demək üçün nazirliyin və respublika kitabxanalarının təcrübəli və nəzəri cəhətdən hazırlıqlı işçiləri ezam edilirdi. İxtisasartırma kurslarında təkcə 1954-1957-ci illərdə 720 nəfər kitabxana işçisi öz ixtisasını artırmışdır²⁸.

Bütün bu tədbirlər getdikcə öz əksini respublika kitabxana işçilərinin tərkibinin yaxşılaşdırılmasında tapırdı. Kitabxanalara tədricən öz işini bilən, ideya-siyasi cəhətdən hazırlıqlı ixtisas təhsilli işçilər gəlirdilər. Kitabxanaların tərkibində ali və orta təhsilli mütəxəssislərin sayı getdikcə artırdı.

Əgər 1946-cı ildə ali və orta təhsilli kitabxana işçilərinin sayı 60 faiz, 1954-cü ildə 70 faiz təşkil edirdisə, 1957-ci ildə 96,2 faizə çatmışdı²⁹. Bu dövrdə orta ixtisas təhsilli kitabxana işçilərinin artması kitabxana işinin ümumi səviyyəsinin yüksəlməsinə olduqca müsbət təsir etmişdi. Belə ki, 1946-cı ildə 550 kitabxana işçisindən ancaq 19 nəfərinin, yəni 2,9 faizinin orta ixtisas təhsili var idisə, 1957-ci ildə 15 min 673 nəfərdən 470 nəfərinin, yəni 30 faizinin orta ixtisas təhsili var idi³⁰. Əgər

1946-cı ildə kütləvi kitabxanalarda ali ixtisas təhsilli kitabxana işçiləri yox dərəcəsində idisə, 1957-ci ildə respublikamızın kütləvi kitabxanalarında 69 nəfər ali ixtisas təhsilli kitabxanaçı fəaliyyət göstərirdi.

Ziyalılar içərisində öz nəcib işi və sadə əməyi ilə şöhrətlənən kitabxanaçılar dövlət qərarlarının yerinə yetirilməsində, zəhmətkeşlərin mənəvi tərbiyəsində yaxından iştirak edirdilər.

Sovet dövləti kitabxanaçıların şərəfli əməyinə yüksək qiymət verirdi, 1957-ci ildə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti «Azərbaycan SSR-nin əməkdar kitabxanaçısı» fəxri adını təsis etməsi bu yüksək qiymətin təzahürü idi. Bu şərəfli ada respublikamızda ilk dəfə olaraq Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 17 iyun 1957-ci il tarixli fərmanı ilə 19 nəfər layiq görülmüşdü³¹.

1958-ci ildə Bakıda kitabxana işçilərinin respublika müşavirəsi keçirildi. Müşavirə iştirakçıları «Azərbaycanda kitabxana işinin vəziyyəti və vəzifələri haqqında» mədəniyyət naziri M.Qurbanovun məruzəsini dinləyib müzakirə etdilər³². Müşavirədə müharibədən sonrakı beşilliklər dövründə kitabxana işinin vəziyyəti təhlil edilib yekunlaşdırıldı, baş vermiş nailiyyətlər aşkara çıxarılıb ümumiləşdirildi, həmçinin mövcud nöqsanlar ciddi tənqid edildi. Müşavirə «Azərbaycanda kitabxana işini yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» geniş qərar qəbul etdi. Bu qərarla yaxın müddət ərzində respublikada kitabxana işinin yaxşılaşdırılması, əhali arasında kitab təbliğinin yenidən qurulması, kütləvi kitabxanalarda kitab dövriyyəsinin artırılıb 2,5 dəfəyə çatdırılması, hər bir kitabxana oxucusuna verilən kitabın 25-ə çatdırılması, xüsusilə kənd kitabxanalarının işinin yenidən qurulması irəli sürüldü. Müşavirənin qərarında kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsinin qaydaya salınması, kitabxanalarda aparılan elmi-metodik işin yaxşılaşdırılması, kitabxanaların iş təcrübəsinin öyrənilib ümumiləşdirilməsi və qabaqcıl iş təcrübəsinin yayılması məsələsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Mü-

şavır respublikamızda kitabxana işinin gələcək inkişaf perspektivlərini müəyyən etməklə, kitabxana işi sahəsində partiya və hökumət qərarlarının dönmədən həyata keçirilməsini, kitabxana işinin bilavasitə beşillik plan tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinə, zəhmətkeşlərin ideya-siyasi səviyyəsinin yüksəldilməsinə yönəldilməsini lazım bildi³³.

1952-1958-ci illərdə kitabxana işi sahəsində görülmən tədbirlər nəticəsində kitabxana şəbəkəsi sürətlə artdı. 1958-ci ildə Azərbaycanda 20 milyondan artıq kitab fonduna malik olan 5776 kitabxana var idi³⁴. Onların 2583-ü kütləvi kitabxanalar idi. Respublika kitabxana şəbəkəsi içərisində mühüm yeri dövlət kitabxana şəbəkəsi tuturdu. 1958-ci ildə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi sistemində 7921,1 min nüsxə kitab fonduna malik olan 1115 kütləvi kitabxana fəaliyyət göstərirdi³⁵. Bu kitabxanaların 925-i kənd yerlərində, 190-ı isə şəhərlərdə yerləşirdi. Azərbaycan həmkarlar ittifaqlarının və kolxozların da böyük kütləvi kitabxana şəbəkəsi var idi. 1958-ci ildə kolxozların 887,3 min fondu olan 492 kitabxanası və həmkarlar ittifaqlarının 22 milyon 229 min kitab fondu olan 157 kitabxanası var idi.

Respublika kütləvi kitabxana şəbəkəsi ilə yanaşı, elmi, elmi-texniki və xüsusi kitabxanalar da xeyli inkişaf etmişdi. Yeni elmi və texniki müəssisələrin yaranması elmi-texniki kitabxana şəbəkəsinin inkişafına səbəb olmuş, onların maddi bazası möhkəmlənmiş, oxuculara xidmət işi təkmilləşmişdi. 1958-ci ildə 149 elmi, elmi-texniki və xüsusi kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Ali və orta ixtisas məktəblərində 56 kitabxana tələbələrə xidmət edirdi. Bütün bunlarla yanaşı, respublikanın ümumtəhsil məktəblərində 2657 məktəb kitabxanaları var idi³⁶.

Ümumiyyətlə, Azərbaycanda 14,7 milyon kitab fonduna malik olan 2494 kütləvi kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Təkcə dövlət kütləvi kitabxanaları 7251 oxucuya xidmət edirdi. Kitabxanalar xalqımızın məişətinə daxil olmuşdu. Elə bir ailə tapmaq olmazdı ki, kitabxana kitabından istifadə etməsin.

Bütün bu nailiyyətlərə baxmayaraq 50-ci illərin axırlarında kitabxana işində hələ də ciddi nöqsanlar qalmaqda davam edirdi. Kitabxanalar dövrün tələblərindən geri qalırdı. Kitabxana şəbəkələrinin yerləşdirilməsində, kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsində, oxucuya xidmət işinin təkmilləşdirilməsində, əhalinin kitabxanaya cəlb edilməsində olduqca az iş görülürdü.

Məhz buna görədir ki, Sov. İKP MK 1959-cu ilin sentyabrında «Ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» qərar qəbul etdi. Qərarla göstərilirdi: «Kitabxanaların işində qeyd edilən ciddi nöqsanların olması göstərir ki, SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi, SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi, müttəfiq respublikaların mədəniyyət nazirlikləri, maarif nazirlikləri, ÜİHMŞ, habelə bir çox partiya, sovet, həmkarlar ittifaqı və komsomol orqanları kitabxana işinə kifayət dərəcədə rəhbərlik etmirlər, öz maddi-texniki bazasını möhkəmləndirməkdə, kadrları seçməkdə və tərbiyə etməkdə kitabxanalara lazımınca yardım göstərmirlər»³⁷. Həmçinin qərarla ölkənin mədəni inkişafında, insanların tərbiyə və təhsildə, onların ümummədəni və istehsalat texniki səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasında kitabxanaların böyük rolu qeyd edilir və sovet hakimiyyəti illərində kitabxana işi sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edildiyi, 1917-ci ilə nisbətən kitabxanaların sayının 10 dəfə, kitab fondunun isə 69 dəfə artdığı göstərilirdi³⁸.

Ölkədə kitabxana şəbəkələrinin düzgün yerləşdirilməsi, hər bir yaşayış məntəqəsində heç olmazsa bir kütləvi kitabxananın olmasını zəruri hesab edən bu qərarla kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, kitab fondlarının əhalinin sorğu və tələbatına uyğun komplektləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Qərarla yeni kitabxana binalarının tikilməsi, mövcud binaların təmir edilməsi ön plana çəkilir, şəhərləri və kənd rayonlarını planlaşdırmaq üçün layihələr tərtib edilərkən, kənd yerlərində klublar, mədəniyyət sarayları tikilərkən kitabxanalar üçün bina ayrılması, kolxozların hesabına ki-

kitabxana binası tikilməsi və kitabxana avadanlığı istehsalını təşkil etmək üçün müvafiq istehsal müəssisələri yaradılması zəruri hesab edilirdi.

Qərarda öz müsbət həllini tapan məsələlərdən biri də ölkədə kitabxana işinə dövlət nəzarətinin qaydaya salınması olmuşdur. Məlum olduğu kimi, müxtəlif nazirliklər, idarə və müəssisələr, ictimai təşkilatlar tərəfindən yaradılan SSRİ kitabxana sisteminə onu yaradan nazirliklər, idarə-müəssisə və təşkilatlar rəhbərlik edirdi. Kitabxana şəbəkələrinə belə bir rəhbərlik sistemi bəzi hallarda ölkədə vahid kitabxanaçılıq siyasətinin həyata keçirilməsinə mənfi təsir göstərirdi. Ona görə də qərarda göstərilirdi ki, ölkənin bütün kitabxana şəbəkələrinə dövlət nəzarəti SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilməlidir. Bu işi həyata keçirmək üçün SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi yanında Baş Kitabxana Müfəttişliyinin və İdarələrarası Kitabxana Şurasının yaradılması zəruri sayıldı.

Qərarda yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanmasına da xüsusi diqqət yetirildi.

Sov. İKP MK-nın «Ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» qərarı respublikamızda da kitabxana işinin yaxşılaşdırılmasına olduqca böyük təsir göstərdi.

1959-cu ilin oktyabr ayında Azərbaycan KP MK «Azərbaycanda kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» qərar qəbul etdi. Qərarda respublikamızda müasir şəraitdə kitabxana işinin vəziyyəti təhlil edilir, mövcud nöqsanlar aşkarlanır və onun aradan qaldırılması yolları müəyyənləşdirilirdi. Qərarda respublikada kitabxana şəbəkəsinin düzgün yerləşdirilməməsi, kitabxanaların maddi-texniki bazasının olduqca zəif olduğu, hələ də əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində, əhəlinin kitabxana oxucuları sırasına cəlb edilməsində ciddi nöqsanlar olduğu, kitabxanaçı kadrların düzgün seçilib yerləşdirilmədiyi qeyd edilirdi. Qərarda böyük kitabxana şəbəkələri olan ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin qarşı-

sında kitabxana işində olan nöqsanların tezliklə öyrənilib aşkar çıxarılması və tez bir zamanda bu nöqsanların aradan qaldırılması üçün tədbirlər planı hazırlanması zəruri hesab edilirdi.

Azərbaycan KP MK-nın qərarını yerinə yetirmək məqsədi ilə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti, Azərbaycan SSR Mədəniyyət, Maarif, Səhiyyə, Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirlikləri, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası, AHİMS-sı, Bakı Şəhər İcraiyyə Komitəsi və digər partiya və hökumət təşkilatları öz sistemlərində kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında qərarlar qəbul etdilər. Həmçinin göstərilən nazirliklər, idarə və müəssisələr görülməli işlər haqqında konkret tədbirlər planı hazırlayıb təsdiq etmişdilər.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi MK-nın qərarını və Mədəniyyət Nazirliyinin əmrini özünün 1959-cu ilin dekabrında keçirdiyi kollegiya iclasında ətraflı müzakirə etdi və geniş tədbirlər planı hazırladı. Bu planda respublikada kitabxana işində mövcud olan ciddi nöqsanlar konkret faktlar və rəqəmlər əsasında şərh edilir və onların aradan qaldırılması üçün vaxt və yollar göstərilirdi. Əmrə qeyd edilirdi ki, kitabxana işi dövrün tələblərinə cavab vermir, əhaliyə kitabxana işinin mütləq formalarından lazımi səviyyədə istifadə edilmir, kitabxana fondlarının xüsusilə rayon və kənd kitabxanalarının komplektləşdirilməsində ciddi nöqsanlar qalmaqda davam edir, oxucular arasında kitabxana-bibliografiya bilikləri zəif təbliğ edilir, kitabxanaçı kadrların seçilib yerləşdirilməsində təsirli tədbirlər görülmür, ayrı-ayrı idarə və təşkilatların kitabxanalarına dövlət rəhbərliyinin həyata keçirilməsində ardıcılıq və yarıradıcılıq yoxdur, kitabxanaların maddi-texniki bazası olduqca zəifdir, kitabxana işinin maliyyələşdirilməsi kitabxana işinin tələblərini ödəmir. Əmrə göstərilirdi ki, yaxın günlərdə əhaliyə kitabxana xidməti təşkilinin respublika, vilayət, şəhər, rayon vahid idarələrarası planı tərtib edilməli, bu planda hər bir yaşayış məntəqəsinə, hər bir ailəyə kitabxana xidmətinin təşkili, idarə təbəçiliyindən asılı olmayaraq kitabxana şəbəkələrinin

plana uyğun yerləşdirilməsi böyük yaşayış məntəqələrində kitabxanalar, filiallar, kitab vermə məntəqələri və yaxud səyyarlar təşkil edilməsi məsələləri öz həllini tapmalıdır. Həmçinin kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, onların yeni binalarla təmin edilməsi, kitabxana binalarından başqa məqsədlər üçün istifadə etmək və yaxud pis binalarla dəyişdirməyi qadağan etmək, kitabxanaları kitabxana texnikası və avadanlığı ilə təmin etmək lazım bilinirdi. Əmrə idarə təbəçiliyindən asılı olmayaraq bütün kitabxanaların geniş xalq kütlələrinin üzünə açıq olması, kitabxana işinin əlaqələndirilməsi lazım bilinirdi.

Bu əmrə həmçinin kitabxanaların yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin edilməsi, kitabxanalarda məlumat-bibliografya işinin, kitabxanalara metodik rəhbərliyin yenidən qurulması, kitabxana işinin müxtəlif sahələrinə dair elmi-nəzəri və metodik ədəbiyyatın nəşrinə diqqət yetirilməsi də məqsədə müvafiq hesab edilirdi.

Respublika hökuməti qərarda göstərilən vəzifələri həyata keçirmək üçün yaxın müddət ərzində xeyli iş görməyə müvəffəq oldu. Hər şeydən əvvəl, Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən yaradılmış xüsusi komissiya respublikada kitabxanaların düzgün yerləşdirilməsi, kitabxanaların dislokasiya edilməsi üçün araşdırmalar apardı. Bakı şəhərində və əsasən respublikanın rayonlarında kitabxanaların yerləşdirilməsi üçün tədbirlər görüldü. Bir çox kitabxanaların yeri dəyişdirildi, kitabxanalar müvafiq binalarla təmin edildi. Bu dövrdə həyata keçirilən və bütün kitabxana ictimaiyyətinin diqqətini cəlb edən əsas vəzifə əhaliyə kitabxana xidmətinin yaxşılaşdırılması, «hər bir yaşayış məntəqəsinə, hər bir ailəyə kitabxana xidmətinin təşkili» vəzifəsi idi. Görülən tədbirlər nəticəsində bu sahədə, xüsusilə kənd rayonlarında diqqəti cəlb edən işlər görüldü. Demək olar ki, respublikanın 40-dan artıq rayonunda bu məsələ tam, 20-yə qədər rayonda isə qismən qaydaya salınmışdı. Heç bir kitabxanası olmayan 1000-dən artıq yaşayış məntəqəsində ya müstəqil

kitabxana təşkil edilmiş, yaxud da kitabxana filialı açılmışdı.

Kitabxana şəbəkələrinə dövlət rəhbərliyinin qaydaya salınması və bu sahədə olan mövcud nöqsanları aradan qaldırmaq məqsədilə 1960-cı ildə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi yanında Baş Kitabxana Müfəttişliyi yaradıldı. Keçmiş kitabxanaçılıq idarəsindən fərqli olaraq Baş Kitabxana Müfəttişliyinə geniş səlahiyyətlər verilmiş, həmçinin respublikanın digər nazirlik, idarə və müəssisələrinin kitabxana şəbəkələrinə rəhbərliyin əlaqələndirilməsi, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi bu müfəttişliyə tapşırılmışdı.

Görülən işlər nəticəsində respublikada kitabxana işinin inkişaf etdirilməsi sahəsində xeyli iş görüldü. Artıq 1960-cı ildə Azərbaycanda 14 milyon 732 min 300 nüsxə kitab fonduna malik olan 2494 kütləvi kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Bunlardan 416-sı şəhərlərdə, 2078-i kəndlərdə yerləşmişdi. Kütləvi kitabxanaların 1208-i müstəqil kitabxanalar, 748-i klub kitabxanaları idi. Kolxozların 392, həmkarlar ittifaqının 162, digər idarə və təşkilatların 22 kitabxanası var idi. Respublikamızda orta hesabla hər 1,56 min əhaliyə bir kitabxana düşürdü. Şəhərlərə nisbətən kənd yerlərində kitabxanalar say etibarilə daha çox idi. Şəhərlərdə 4,52 min əhaliyə bir kitabxana düşüyü halda kənd yerlərində 0,96 min əhaliyə bir kitabxana düşürdü³⁹.

1960-cı ildə 207 şəhər kitabxanalarının fondunda 700,7 min kitab olduğu halda 1001 kənd kitabxanasının fondunda 772,6 min kitab var idi. 1960-cı ildə şəhər əhalisinin hər bir nəfərinə 3,5 kitab düşürdü. Kənd yerlərində kitabxanaların sayının çox olmasına baxmayaraq şəhərlərə nisbətən əhaliyə kitabxana xidmətinin səviyyəsi xeyli aşağı idi.

Kənd kitabxanalarının fondu müasir oxucunun tələblərinə cavab vermirdi. Kənd kitabxanalarının maddi-texniki bazası olduqca zəif idi. Kənd kitabxanalarının binası demək olar ki, bir otaqdan ibarət idi. Qiraət salonları yox idi. Kütləvi kitabxanalar 1960-cı ildə 727,4 min oxucuya xidmət etmişdi. Bu da respublika əhalisinin 18,7 faizini təşkil edirdi ki, bunu da

qənaətbəxş hesab etmək olmazdı.

Kitabxana işi sahəsində müəyyən müsbət meyllərin inkişaf etməsinə baxmayaraq, ümumiyyətlə, kitabxana işi günün tələblərinə cavab vermirdi. 1960-cı ildə respublikamızın kənd rayonlarında 4610 yaşayış məntəqəsi olduğu halda bunlardan ancaq 1896-da kütləvi kitabxanalar fəaliyyət göstərirdi⁴⁰. Bu, çox ciddi qüsurlu idi. 60-cı illərdə kitabxana işi sahəsində mövcud olan nöqsanları aradan qaldırmaq mümkün olmadı. 60-cı illər statistikasına əsasən demək olar ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı dərin böhran mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Sənaye, kənd təsərrüfatı, sosial sahədə baş verən gerilik ölkənin ümumi inkişafına ciddi təsir etmişdi. Mədəniyyətin bütün sahələrində, o cümlədən kitabxana işində ciddi durğunluq hökm sürürdü. Yeni kitabxanalar olduqca az açılırdı, kitabxanaların maddi-texniki bazası olduqca zəif idi. Yeni kitabxana binaları tikilmirdi, mövcud kitabxana binalarının əsaslı təmiri üçün vəsait ayrılırdı. Yeni kitabxanaları yeni avadanlıqla təmin etməklə, demək olar ki, heç kim məşğul olmurdu. Bir çox kənd kitabxanalarının binası olmadığından kirayə götürülmüş kənd evlərində fəaliyyət göstərməyə məcbur olmuşdular.

Bütün bu nöqsanlar 60-cı illərdə kitabxana işi sahəsində görülən işlərə, həyata keçirilən tədbirlərə kölgə salmaya bilməzdi.

Həmin dövrdə respublikanın kütləvi kitabxana şəbəkəsinin fəaliyyətində olan əsas nöqsanlar: kitabxanaların qalıq prinsipi əsasında maliyyələşdirilməsində, maddi-texniki bazasının zəifliyində, kitabxana şəbəkələrinin düzgün yerləşdirilməməsində, əhalinin xüsusilə kənd əhalisinin kitabxana xidməti ilə tam əhatə edilməməsində, ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxana şəbəkələrinin işinin əlaqələndirilməsində, kitabxana işinə vahid rəhbərliyin olmamasında özünü göstərirdi. Doğrudur, 60-cı illərdə göstərilən nöqsanları aradan qaldırmaq üçün müəyyən tədbirlər həyata keçirilsə də, respublikada hökm sürən iqtisadi, ictimai, siyasi və sosial böhran bu işlərin müvəf-

fəqiyyətlə başa çatdırılmasına mane olurdu.

1960-cı ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti «Respublikada mədəni-maarif müəssisələrinin maddi-texniki bazalarının vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında»⁴¹ qərar qəbul etdi. Bu qərarla kütləvi kitabxanaların maddi-texniki bazalarının zəif olması göstərilir və bu işi yaxşılaşdırmaq üçün tədbirlər müəyyənəldirilirdi.

Qərarla kitabxanaları yeni binalarla, avadanlıqla təmin etmək, kitab fondlarını zənginləşdirmək üçün vəsait ayrılması nəzərdə tutulmuşdu. Qərarın əsas müddəalarını yerinə yetirmək məqsədilə əlaqədar nazirliklər, idarə və müəssisələr ciddi tədbirlər görməyə başladılar. Qərarla göstərilən nöqsanları aradan qaldırmaq üçün böyük kütləvi kitabxana şəbəkəsinə malik olan Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi, Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Mərkəzi Şurası xüsusi qərarlar qəbul etməklə, tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirməyə başladılar.

Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin yanında yaradılmış İdarələrarası Kitabxana Şurası kitabxana işinə dövlət rəhbərliyinin həyata keçirilməsində, respublika kitabxanalarının işinin əlaqələndirilməsində, metodik işin təşkilində, kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsinin öyrənilib, ümumiləşdirilib yayılmasında, kadrların seçilib yerləşdirilməsində, yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasında mühüm işlər görmüşdü. Şura üzvlərinin tərkibində kitabxana şəbəkələri olan bütün nazirliklərin, idarə və müəssisələrin, ictimai təşkilatların nümayəndələri iştirak etdiyindən, müzakirə edilən məsələlər, qəbul olunan qərarlar olduqca böyük metodik, elmi-təcrübə əhəmiyyət kəsb etdiyindən respublikanın bütün kitabxana şəbəkələrində yerinə yetirilirdi. Şuranın müzakirə etdiyi məsələlər, qəbul etdiyi qərarlar, tövsiyələr respublika ictimaiyyətinin böyük marağına səbəb olduğundan şuranın işində görkəmli kitabxana xadimləri yaxından iştirak edirdilər. Şuranın qərarları və tövsiyələri respublikada kitabxana işinin inkişaf istiqamətlərinin müəyyənleş-

dırılmasına müsbət təsir göstərirdi.

Bu şuraya uzun müddət Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi, Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekanı, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Ali oğlu Xələfov başçılıq etmişdir. Onun sədrliyi dövründə şuranın elmi-metodik və təşkilati fəaliyyətində kitabxana işinin aktual problemləri mühüm yer tuturdu.

60-cı illərdə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi kitabxana işində kök salmış ciddi nöqsanları aradan qaldırmaq üçün kollegiya iclaslarında məsələlər müzakirə etmiş, kollegiyanın qərarını həyata keçirmək üçün əmrlər vermişdi. Təkcə bunu demək yerinə düşərdi ki, Mədəniyyət Nazirliyi 1955-1965-ci illərdə kitabxana işinin yaxşılaşdırılmasına dair 28 əmr vermişdi⁴². Nazirliyin gördüyü tədbirlər kitabxanalar üçün maliyyə vəsaitlərinin ayrılmasını, kitabxanalara yeni binalar tikilməsinə, mövcud binaların əsaslı təmir edilməsinə, kitabxanaların yeni avadanlıqlarla və yeni kadrlarla təmin edilməsinə yönəldilmişdi.

Respublikada 1959-1965-ci illərdə yeni mədəni-maarif müəssisələrinin tikintisinə 5 milyon manat vəsait ayrılmışdı. Bu, olduqca az idi. Daha böyük miqdarda vəsait ayrılmasına tələbat hiss edilirdi. Ayrılan vəsaitə 47 kitabxana, 67 klub, 33 mədəniyyət evi tikilməsi nəzərdə tutulmuşdu. O dövrdə bir qayda olaraq yeni tikilən klub və mədəniyyət evlərinin yanında kitabxana üçün otaqlar ayrılırdı.

Beləliklə, respublika üzrə 147 kitabxananın yeni binaya köçürülməsi nəzərdə tutulmuşdu. Təəssüflə demək lazımdır ki, maliyyə çətinliyi üzündən göstərilən dövrdə bu planı yerinə yetirmək mümkün olmamışdı.

60-cı illərdə həmkarlar təşkilatları kolxozlarda kitabxanalar açmağa, mövcud kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə qayğı göstərir, həmkarlar ittifaqı və kolxoz kitabxanalarını bina və avadanlıqla təmin etməyə səy göstərirdilər.

60-cı illərdə respublikamızda kənd kitabxanalarının vəziyyəti ürəkaçan deyildi. Kənd yerlərində fəaliyyət göstərən kitabxanalarımız dövrün tələblərinə cavab verə bilmirdilər.

Əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində qiraət zallarının mühüm rol oynamasına baxmayaraq 60-cı illərdə dövlət kütləvi kitabxanalarının ancaq 10%-nin qiraət zalları var idi. Kənd kitabxanalarının qiraət zallarının olmaması əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilinə mənfi təsir göstərirdi.

Rayon kitabxanalarından Lerik, İmişli, Nəraşen (Sədərək), Zəngilan, Yevlax, Daşkəsən, Dəvəçi, şəhər kitabxanalarından Şuşa şəhər kitabxanası, Sabir adına Bakı Mərkəzi Kitabxanası, A.Səhhət və Korolenko adına kitabxanalar həmçinin onlarla başqaları yararsız bina şəraitində işləyirdilər. Bir çox rayonlarda bir çox kənd kitabxanaları kirayə götürülmüş şəxsi evlərdə yerləşirdilər. Təsədüfi deyil ki, bu dövrdə «kirayənişin kitabxanalar» termini yaranmışdı.

60-cı illərdə Azərbaycan kitabxana işi tarixində olduqca təəssüfləndirici, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilinə, Azərbaycan mədəniyyətinə ciddi zərbə vuran bir tədbir həyata keçirildi. 1963-cü ildə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi kənd kitabxanalarının ictimai əsaslara keçirmək adı ilə, maliyyə vəsaiti çatışmadığı bəhanə gətirilərək 514 kənd kitabxanasını, demək olar ki, bütün müstəqil kənd kitabxanalarını ləğv etmək haqqında əmr verdi. Uzun illər ərzində böyük çətinliklərlə yaradılıb, formalaşdırılan kitabxanaları bir fərmanla ləğv etmək xalqımızın mədəniyyətinə böyük xəyanət idi. Bu əmrə o dövrdə Azərbaycan SSR mədəniyyət naziri vəzifəsində işləyən, kitabxana mədəniyyətinə hörmət etməyən, onun əhəmiyyətini başa düşməyən A.Bayramov imza atmışdı. Tarix hər şeyi yerinə qoyur deyiblər. Tarix cənab nazirin bu əmrini də yerinə qoydu. Onu pislədi. 60-cı illərdə Azərbaycan ictimaiyyətində, Azərbaycan ziyalılarında nazirdən fərqli olaraq müqəddəs kitabxana işinə olduqca ülvə, mədəniyyətin yaddaşı, xalqın milli sərvəti kimi münasibət var idi. Məhz buna görədir ki,

mədəniyyət nazirinin bu əmri ciddi ictimai narazılığa səbəb oldu. Mədəniyyətə zərər verən bir əmr kimi pisləndi.

1959-1965-ci illərdə respublika kitabxana işçilərinin beş respublika müşavirəsi və bir qurultayı keçirilmişdir. Müşavirələr bilavasitə partiya qurultayları qərarlarının və həmçinin partiya və dövlətin mədəniyyət və kitabxana işinə dar ayrı-ayrı qərarlarının yerinə yetirilməsi işinə həsr edilir və həmin qərarları yerinə yetirmək üçün tədbirlər planı və tövsiyələr hazırlayırdılar. Belə müşavirələrdən bir neçəsinin qərar və tövsiyələrini nəzərdən keçirək.

1959-cu ildə Bakı şəhərində Sov. İKP MK-nın «Ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» qərarına həsr edilmiş Azərbaycan Mədəni-maarif İşçilərinin Bakı Müşavirəsi keçirildi⁴³. Müşavirədə 600 nəfər iştirak edirdi. Müşavirə partiyanın XXI qurultayının qərarları və mədəni-maarif müəssisələri vəzifələrinə həsr edilmişdi. Müşavirədə Azərbaycan SSR Mədəniyyət naziri məruzə etdi. Məruzə və çıxışlarda mədəni-maarif müəssisələrinin vəzifələri şərh edilir, müsbət və mənfi cəhətlər aşkarlanırdı. Müşavirədə həmçinin mədəni-maarif müəssisələrinin qabaqcıl iş təcrübəsinin ümumiləşdirilməsinə də xüsusi diqqət yetirilirdi. Müşavirə qeyd etdi ki, respublikanın kitabxanaları partiya qurultayının qərarlarını həyata keçirmək üçün mühüm işlər görmüşdür. Kitabxanaların maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş, yeni kitabxanalar açmaq üçün vəsait və ştat ayrılmış, kitabxana şəbəkələrinin qaydaya salınması, düzgün yerləşdirilməsi üçün tədbirlər görülmüş, əhaliyə kitabxana xidmətinə yaxşılaşdırmanın perspektiv planı tərtib edilmişdir. Müşavirədə qeyd edilmişdir ki, kitabxanalar qurultayın qərarları ilə əlaqədar öz fondlarının komplektləşdirilməsi işini xeyli yaxşılaşdırmış, qurultay materiallarının təbliğinə həsr edilmiş geniş kütləvi işlər aparmağa başlamış, kitabxana işinin elmi-metodik səviyyəsini yüksəltməyə səy göstərmiş, kitab təbliği işini bilavasitə istehsalata, əmək kollektivlərinə yaxınlaşdırmış, istehsalat plan-

larının yerinə yetirilməsinə xidmət etməyə başlamışdır.

Müşavirə həmçinin mədəni-maarif müəssisələrinin işində ciddi nöqsanların olduğunu aşkara çıxarmışdır. Müşavirədə göstərilirdi ki, respublikanın bir çox mədəni-maarif müəssisələri öz işlərini günün tələbləri səviyyəsində qura bilmir. Kitabxanaların maddi-texniki bazaları zəif qalmaqda davam edir. Kitabxanalar əhalinin çox hissəsini kitabxana xidməti ilə əhatə edə bilməmişlər. Bir çox kitabxanaların ictimaiyyətlə əlaqələri zəif olduqlarından ziyahıları öz ətrafında toplaya bilmirlər, beləliklə də, kitabxana işinə təkan verə bilən oxucu fəallarından məhrumdurlar. Belə kitabxanalara misal olaraq Qubadlı, Zəngilan, Balakən, Zaqatala, Puşkin (Biləsuvar), Ağdaş, Ucar və digər rayonların kitabxanaları göstərilmişdi. Müşavirədə kitabxanaçı kadrların seçilib yerləşdirilməsi və tərbiyə işi sahəsində də müəyyən nöqsanların olduğu aşkara çıxarılmışdır. Müşavirə belə bir məsələyə diqqət yetirdi ki, kitabxanaçı kadrların 40%-dən çoxunun ixtisas təhsili yoxdur. Ali təhsilli mütəxəssis kitabxanaçıları heç kitabxana işçilərinin 10%-ni təşkil etmir.

Müşavirə respublikada kitabxana işi sahəsində mövcud olan vəziyyəti ətraflı şəkildə təhlil edərək geniş qərar qəbul etdi. Qərarla kitabxana işinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kitabxana şəbəkələrinin dislokasiya edilməsi, kitabxana kitabın hər bir ailəyə çatdırılması, kitabxana işinin nəzəri-metodik səviyyəsini yüksəldilməsi, kitabxanalarda müxtəlif forma və metodlardan istifadə edərək oxuculara xidmət işinin daha da təkmilləşdirilməsi mühüm bir vəzifə kimi qarşıya qoyulurdu.

60-cı illərdə respublika kitabxana işçilərinin müşavirələri ilə yanaşı olaraq İttifaq üzrə Zaqafqaziya kitabxana işçilərinin müşavirələri də keçirilmişdir.

1962-ci ilin iyununda Tbilisi şəhərində Zaqafqaziya Respublikaları Kitabxana İşçilərinin Müşavirəsi keçirildi⁴⁴.

SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən keçirilən bu müşavirədə üç respublikadan 600 nəfər iştirak edirdi. Müşa-

virənin işində mədəniyyət nazirlikləri kitabxana sistemi işçiləri ilə yanaşı başqa idarə, müəssisə və təşkilatların nümayəndələrinin iştirak etməsi onun əhəmiyyətini xeyli artırır. Müşavirə Sov. İKP MK-nın «Ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» (sentyabr 1959) Qərarının müzakirəsinə həsr edilmişdi.

SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən çağırılmış bu müşavirədə üç respublikadan 600 nəfər iştirak edirdi. Müşavirənin işində Mədəniyyət nazirliyi kitabxana sistemi işçiləri ilə yanaşı başqa idarə, müəssisə və təşkilatların nümayəndələrinin iştirak etməsi onun əhəmiyyətini xeyli artırır. Müşavirədə müasir şəraitdə kitabxanaların qarşısında duran vəzifələr haqqında SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi Baş kitabxana müfəttişliyinin nümayəndəsi A.Yefimova məruzə etdi. Müşavirədə həmçinin Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan mədəniyyət nazirliklərinin müavinləri məruzələr etdilər. Məruzələrdə və müzakirələrdə iştirak edənlərin çıxışlarından məlum olmuşdur ki, Mərkəzi Komitənin qərarından sonra respublikalarda əhaliyə kitabxana xidmətinin yaxşılaşdırılması, kitabxana şəbəkələrinin yerləşdirilməsi, kitabxanaların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsi, kitabxana fondlarının yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi, kitabxanaçı kadrların seçilib yerləşdirilməsi sahəsində xeyli iş görülmüş, kitabxana işinin məzmununda əsaslı keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir. Ancaq görülmən tədbirlər hələ də günün tələblərinə cavab vermədiyindən gələcəkdə işlərin daha da canlanması zəruridir. Müşavirədə kitabxanaların sənayenin ehtiyatlarına və kənd təsərrüfatı mütəxəssislərinə kitabxana xidmətinin təşkili məsələlərinin müzakirəsinə geniş yer ayrılmış, texniki və xüsusi kitabxana şəbəkələrinin fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq haqqında qərarlar qəbul etmişdir. Azərbaycan kitabxanaları sənaye istehsalına kömək etmək məqsədilə kitabxana fondlarında texniki ədəbiyyatın miqdarının çoxalmasına və onların təbliğinə xüsusi diqqət yetirirdilər. Texniki kitabxanalarla yanaşı respublikamızın kütləvi kitabxanaları da

texniki ədəbiyyatın təbliğini ön plana çəkirdilər. 1960-cı ildə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxanalarında 340 min texniki kitab var idi. Həmçinin respublikamızda fəaliyyət göstərən 72 texniki kitabxananın fondunda bir milyondan artıq kitab toplanmışdı. Bu rəqəmə Azərbaycan həmkarlar ittifaqı, elmi-tədqiqat müəssisələri və ali məktəb kitabxanalarında saxlanılan texniki ədəbiyyatı da əlavə etsək, təxminən üç milyondan artıq texniki ədəbiyyatın olması aşkarlanır. Bu böyük sərvət idi. Kitabxanaların əsas vəzifələri bu sərvətin oxuculara verilməsini və onların informasiya tələbatının ödənilməsini təmin etmək idi. Bakı kitabxanalarından M.Qorki, Nekrasov adına və mərkəzi şəhər kitabxanası istehsalata kömək, texniki ədəbiyyatın təbliği sahəsində xüsusi təcrübə toplamışdılar. M.Qorki adına səyyar kitabxana fondu müxtəlif zavodlarda, fabriklərdə və s. 100-dən artıq səyyarlar təşkil etmişdir ki, bu da bilavasitə istehsalatın özündə fəhlələrə xidmət etmək işində mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Bakı Şəhər Mərkəzi Kitabxanasının həm ayrı-ayrı müəssisələrdə, həm də kitabxananın özündə texniki ədəbiyyatı təbliğ etmək üçün həyata keçirdiyi kütləvi tədbirlər, qabaqcıl iş forma və üsulları fəhlə oxucularının böyük marağına səbəb olmuşdu.

60-cı illərdə texniki və istehsalat ədəbiyyatının təbliğində Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı kitabxanaları və respublikamızın digər texniki kitabxana şəbəkəsi mühüm rol oynayırdı. Həmkarlar ittifaqının müstəqil kitabxanaları ilə yanaşı olaraq zavod və fabriklərdə kitabxanalar var idi. Həmkarlar ittifaqı kitabxana şəbəkəsinə M.Qubkin adına kitabxana metodik rəhbərlik edirdi. Kitabxananın texniki və istehsalat ədəbiyyatının təbliğində xüsusi təcrübəsi var idi. O, özünün təcrübəsini yaymaqla geniş oxucu kütləsinə xidmət edirdi. Kitabxananın oxucuları sırasında mühəndislər, texniklər, yenilikçilər, ixtiraçılar var idi. Belə oxucular Bakı şəhərinin, demək olar ki, bütün müəssisələrindən gəlirdilər. 1969-cu ildə kitabxana 2 mindən artıq oxucuya xidmət etmiş, onlara 500 min nüsxədən çox

kitab vermişdi. 60-cı illərdə respublikamızda texniki və istehsalat ədəbiyyatının toplanıb saxlanması, yayılmasında öncül yeri yenə də Respublika Elmi Texniki Kitabxanası tuturdu. Kitabxananın respublika sənayesinə, əsasən də neft sənayesinə xidmət etmək işində xüsusi xidmətləri var idi. kitabxana özü böyük oxucu kontingentinə xidmət etməklə yanaşı respublika texniki kitabxana şəbəkəsinin metodik mərkəzi idi. Kitabxananın metodik fəaliyyəti təkcə respublikamızda deyil, bütün ittifaq səviyyəsində yüksək qiymətləndirilmişdir. Kitabxana 60-cı illərin axırlarında 100-dən artıq elmi-texniki kitabxanalara metodik rəhbərlik edirdi.

60-cı illərdə respublikamızın mədəni həyatında baş verən mühüm hadisələrdən biri 1962-ci il aprelin 11-də keçirilən Azərbaycan kitabxana işçilərinin birinci qurultayı olmuşdur. Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasından 42 il keçəndən sonra ilk dəfə olaraq Azərbaycan kitabxanaçılarının qurultayının keçirilməsi kitabxana işinin ölkənin mədəni və mədəni həyatında, kitab mədəniyyətinin təbliğində, əhəlinin tərbiyə və təhsilində, təsərrüfat, iqtisadi, siyasi həyatında mühüm mövqeyindən irəli gəlirdi. Kitabxanalar mədəniyyətin mühüm sahəsi kimi xalqın məişətinə daxil olmuş, demək olar ki, hər bir ailənin, hər bir insanın müraciət etdiyi, bəhrələndiyi bir müəssisəyə çevrilmişdi. Azərbaycan kitabxanaçılarının birinci qurultayı cəmiyyətin kitabxana işinə böyük qayğısının təzahürü idi.

Respublikamızın ən görkəmli kitabxana işçilərinin toplanmış olduğu bu yüksək məclis sovet hakimiyyəti illərində Sovet Azərbaycanının kitabxana işinin inkişafı sahəsində əldə edilmiş böyük nailiyyətləri yekunlaşdırmış, müasir şəraitdə kitabxana işinin vəzifələrini müəyyənləşdirmiş, beləliklə də kitabxana işinin gələcək inkişafına böyük təkan vermişdi.

Qurultayda dövlət həmkarlar, elmi, elmi-texniki, kolxoz, məktəb və s. kitabxana işçilərinin 455 nümayəndəsi iştirak edirdi. Qurultaya həmçinin kitabxana soveti üzvlərindən res-

publika ictimaiyyəti nümayəndələrindən bir qrup fəallar dəvət edilmişdi. Başqa respublikalardan da qonaqlar var idi. Qurultay «Sov. İKP XXII qurultayının qərarları ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan kitabxana işçilərinin vəzifələri haqqında» məsələ müzakirə etdi. Bu məsələ barəsində respublikanın mədəniyyət naziri A.S.Bayramov məruzə etdi. Məruzə ətrafında müzakirələrdə 21 nəfər çıxış etdi. SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi Baş Kitabxana Müfəttişliyinin rəisi N.Qavrilov böyük nitq söylədi. O nümayəndələrin diqqətini Sov. İKP XXII qurultayı materiallarının təbliğinə və Mərkəzi Komitənin «Ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» (1959) qərarının əsas müddələrinin yerinə yetirilməsi vəzifələrinə cəlb etdi. Ermənistan və Dağıstandan gəlmiş qonaqlar qurultay nümayəndələrini səmimi salamladılar. Nümayəndələrin alqışları altında Şəki (Nuxa) rayonundakı Kiçik Dəhnə kənd kitabxanasının müdiri V.Babayevaya Ümumittifaq kənd kitabxanaları baxışının qalibi diplomu verildi. Bu baxışı 1961-ci ildə «İzvestiya» qəzeti təşkil etmişdi. Qurultay qeyd etdi ki, sovet hakimiyyəti illərində respublikamızda kitabxana işi sahəsində misilsiz nailiyyətlər əldə edilmişdir. 1962-ci ildə respublikada 31 milyon 779 min kitab fonduna malik olan 6190 kitabxana fəaliyyət göstərirdi⁴⁵.

Kənd zəhmətkeşlərinə kitabxana xidməti sahəsində mühüm müvəffəqiyyətlər əldə edilmişdir. Kənd yerlərində 2213 kitabxana oxuculara xidmət edir. İnqilabdan əvvəlki keçmişə nisbətən ancaq kütləvi kitabxanaların sayı 100 dəfə, onların kitab fondu 818 dəfə artmışdı. İnqilabdan əvvəl Azərbaycanda 25 kitabxana, onların fondunda isə 18 min kitab var idi. Respublikanın bütün rayon mərkəzlərində 60 rayon kitabxanası yaradılmışdır ki, onlar əhaliyə kitabxana xidməti göstərməklə yanaşı, kənd kitabxanalarının metodik mərkəzi kimi geniş metodik iş aparırlar. Son illərdə rayonun siyasi, mədəni, elmi və təsərrüfat həyatında yaxından iştirak etməyə başlayan rayon kitabxanalarının ideoloji, məlumat müəssisəsi kimi əhəmiyyəti

daha da artmışdı.

Uşaqlara xidmət işi sahəsində də respublikamızın kitabxanalarında mühüm işlər görülmüşdür. Müstəqil uşaq kitabxanalarının sayı artmış, onların işinin məzmunu yaxşılaşmışdır. Kütləvi kitabxanaların uşaq şöbələri və kənd kitabxanaları uşaqlara xidmət işini xeyli yaxşılaşdırmışdılar. Kitabxana oxucularının təxminən yarısından çoxunu gənclər və uşaqlar təşkil edirdilər. 1962-ci ildə respublikada 171 müstəqil uşaq kitabxanası fəaliyyət göstərirdi. Dövlət kütləvi kitabxanaları ilə yanaşı həmkarlar ittifaqlarının və kolxozların geniş kitabxana şəbəkəsi də əhaliyə xidmət göstərirdi. 1962-ci ildə 176 həmkarlar ittifaqı kitabxanası və 680 kolxoz kitabxanası var idi. Bundan başqa respublikada 3117 məktəb, 72 elmi, elmi-texniki, 69 ali və orta ixtisas məktəbi kitabxanası, 60 tibbi kitabxana, 38 texniki-peşə təhsili idarəsinin kitabxanaları fəaliyyət göstərirdilər. Kitabxanaların və əhalinin hər nəfərinə düşən kitabların sayına görə Azərbaycan ən çox inkişaf etmiş kapitalist ölkələrini belə ötüb keçmişdi. Hələ 1957-ci ildə əhalinin hər yüz nəfərinə yalnız kütləvi kitabxanalar hesabına 390 kitab düşürdü. Bu rəqəm ABŞ-da 88, İsveçdə 149, İngiltərədə 117, Avstriyada 50, Yaponiyada 14, Türkiyədə isə cəmi 4 kitabdan ibarət idi⁴⁶.

Məruzədə göstərilirdi ki, ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında Sov. İKP MK-nın qərarı kitabxanaların işini yaxşılaşdırmaq üçün böyük əhəmiyyətə malik olmuşdur. Qərarla əlaqədar olaraq kitabxanaların sayı və onların kitab fondu xeyli çoxalmış, kitabxana işinin məzmunu və forması xeyli yaxşılaşmışdır. Kitabxanaların çoxu öz fəaliyyətini sənaye müəssisələrinin, kolxoz və sovxozların istehsalat həyatına yaxınlaşdırmış, oxucuların artan tələbatını daha fəal təmin etməyə başlamışdır. Kitabxana işində ictimai əsaslar genişlənmişdir. İndi respublikada 1000-dən artıq səyyar kitabxana vardır ki, burada kitablar oxuculara ictimai əsaslar üzrə verilir. Təqribən 200-dən artıq kitabxana yeni mütərəqqi üsula-açıq rəf üsuluna keçmişdir.

Bütün bunlarla yanaşı qurultay kitabxana işini dövrün tələbləri səviyyəsində durmadığını, kitabxanaların maddi-texniki bazasının zəif olduğunu, kitabxanaların, xüsusilə kənd kitabxanalarının avadanlıqla pis təchiz olunduğunu, kitabxanaçı kadrların təhsil səviyyələrinin aşağı olduğunu, kitabxanalarda ali və orta ixtisas təhsilli kadrların az olduğunu, kitabxana fondlarının tərkibinin oxucuların sorğularına cavab verə bilmədiyini də qeyd etmişdir.

Məruzədə göstərilirdi: «Bununla birlikdə etiraf etmək lazımdır ki, respublikada kitabxana işinin məzmunu və səviyyəsi yeni tələblərə hələ lazımınca cavab vermir. Biz, kitabxana vasitəsilə kitabı hər bir ailəyə çatdırmaq tələbini hələ yerinə yetirməmişik. Respublikanın şəhər və kəndlərinin çoxunda kitabxanalar əvvəlki kimi yenə də az oxucuya xidmət edir, kitabları geniş oxucu arasında lazımınca təbliğ etmirlər. kitabxana işinin ən mühüm göstəricisi olan kitab dövriyyəsi hələ aşağı səviyyədədir».

Qurultayın nümayəndələrindən A.Cahangirov, F.Rzayev, S.Zəngiyev və başqaları kitabxanaların lazımi kitablarla təchiz edilməsində ciddi nöqsanlar olduğunu qeyd etdilər. Onlar göstərdilər ki, Azərkitabın kitabxana kollektoru kitabxanaların tələbat və ehtiyaclarını, onların xüsusiyyətlərini düzgün nəzərə almır. Kolxoz kitabxanalarının lazımi kitablarla təchiz olunması işi xüsusilə pis vəziyyətdədir və bu kitabxanaların çoxu uzun müddət yeni ədəbiyyat ala bilmir.

Qurultay kadr məsələsinə də ciddi diqqət yetirdi. Məruzədə və çıxışlarda bu sahədə əldə edilmiş müvəffəqiyyətlər ümumiləşdirildi. Qurultay göstərdi ki, sovet hakimiyyəti illərində respublikamızda Azərbaycan kitabının təbliğatçısı və təşviqatçısı kimi tanınan, yeni insanın tərbiyə edilib yetişdirilməsində mühüm rol oynayan kitabxanaçılar ordusu yetişmişdir. Kitabxanaçı adı, kitabxanaçı sənəti ölkəmizdə ən qiymətli sənətlər səviyyəsinə yüksəlmiş, kitabxanaçı böyük mütaliəçi hesab edilən Azərbaycan oxucusunun ən yaxın dostuna və

məsləhətçisinə çevrilmişdir.

1957-ci ildə respublikamızda «Əməkdar kitabxanaçı» fəxri adının müəyyənləşdirilməsi⁴⁷ kitabxanaçıların əməyinə verilən yüksək qiymətin parlaq təzahürüdür. 1962-ci ilə qədər bu ada 32 nəfər qocaman və qabaqcıl kitabxana işçisi layiq görülmüşdü. Respublikamızın qabaqcıl kitabxanaçıları sırasında H.Tağıyev, M.Rəhimzadə, T.X.Əzizbəyova, D.Qasimov, C.Məmmədova, V.Babayeva, E.Paşayev, Y.Zakalinskaya və b. öz diqqətəlayiq işləri ilə fərqlənirdilər.

Qurultayda çıxış edən xalq yazıçısı S.Rəhimov, Naxçıvan MSSR mədəniyyət naziri Z.Əliyev, N.Axundov, Ə.Xələfov və b. yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrlar hazırlanması işinin yaxşılaşdırılmasından və genişləndirilməsindən danışdılar.

Azərbaycan kitabxana işçilərinin birinci qurultayı kitabxana işçilərinin vəzifələri haqqında məsələni müzakirə edərək geniş qətnamə qəbul etdi. Qətnamədə respublikamızın kitabxana işçilərinin qarşısında duran vəzifələr öz geniş şərhini tapdı⁴⁸.

Azərbaycan kitabxana işçilərinin birinci qurultayı qeyd etdi ki, bir çox kitabxanaların, xüsusilə kənd yerlərində olan kitabxanaların işi müasir dövrün vəzifələrindən geri qalır, zəhmətkeşlərin artan mədəni tələblərini ödəmir. Əhalinin xeyli hissəsi kitabxana xidməti ilə hələ də əhatə olunmamışdır. İndiyədək kitabxana kitabını hər bir ailəyə çatdırmaq vəzifəsi həll edilməmişdir. Kitabxanaların zəngin kitab fondundan yararlanmağa imkan verilməlidir. Kitabxanaların apardığı kütləvi siyasi işlər müəssisələrin, kolxoz, sovxozların konkret istehsalat vəzifələri ilə lazımcına əlaqələndirilmir.

Daha sonra qətnamədə kitabxana işində ictimai əsasların zəif inkişaf etdirilməsi, qardaş müttəfiq respublikaların iş təcrübəsinin ləng yayılması, M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanasının metodik işində nöqsanlar olması, kitabxana kollektorunun işinin günün tələbləri səviyyəsində olmaması və s. geniş şəkildə şərh edilirdi.

Qətnamədə göstərilirdi: qurultay qeyd edir ki, kitabxa-

naların işində olan ciddi nöqsanlar əsas etibarilə onunla izah olunur ki, Mədəniyyət Nazirliyi, AHIŞ, Maarif Nazirliyi və onların yerli orqanları kitabxanaların işi ilə kifayət qədər məşğul olmurlar, onların ehtiyaclarının ödənilməsi barədə zəif qayğı göstərilir, kitabxanaların fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq, onların maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək üçün lazımi tədbirlər görmürlər⁴⁹.

Bununla yanaşı, qurultay kitabxana işçilərinin bir hissəsinin öz ixtisaslarını və siyasi bilik səviyyələrini artırmaq işinə laqeyd yanaşmalarını qeyd edirdi.

Qətnamədə göstərilirdi: «Respublika kitabxanalarının mühüm vəzifəsi öz zəngin kitab fondlarından səmərəli istifadə etmək və onları geniş əhali kütlələrinə çatdırmaqdan ibarətdir. 1962-ci ildə kitabxana kitabını hər bir yaşayış məntəqəsinə, hər bir ailəyə çatdırmağa nail olmaq lazımdır.

Qurultay belə hesab edir ki, bu vəzifəni hər bir yaşayış məntəqəsində filiallar, kitab verilişi məntəqələri, səyyar kitabxanalar təşkil etmək yolu ilə, kitabxanaların işində ictimai əsasları genişləndirməklə, ədəbiyyat təbliği və yayılması işində ictimaiyyəti daha geniş cəlb etməklə həyata keçirmək mümkündür»⁵⁰.

Daha sonra qurultayın qətnaməsində elmi, elmi-texniki, tibbi, kənd təsərrüfatı, və başqa ixtisas kitabxanalarının qarşısında duran vəzifələr – elm və texnikanın son nailiyyətlərini təbliğ etmək, öz işini bilavasitə istehsalata yaxınlaşdırmaq vəzifələri şərh edilirdi. Elmi-metodik işin daha da təkmilləşdirilməsi, oxuculara kitabxana xidməti işinin əlaqələndirilməsi, qabaqcıl kitabxanalarının iş təcrübəsinin öyrənilib ümumiləşdirilməsi mühüm vəzifələr kimi irəli sürülürdü. Qətnamədə kitabxana işçilərinin tərkibinin yaxşılaşdırılmasına, onların iş ixtisasının artırılmasına xüsusi diqqət yetirilirdi.

Respublikamızın kitabxana ictimaiyyətinin həyatında mühüm hadisə olan Azərbaycan kitabxana işçilərinin birinci qurultayının qərarları respublikamızda kitabxana işinin inkişaf

etdirilməsinə, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, əhaliyə kitabxana xidmətinin günün tələbləri səviyyəsinə yüksəldilməsinə, respublika ictimaiyyətinin diqqətinin kitabxana işinə cəlb edilməsinə böyük təkan verdi. Məhz buna görə ki, Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin kollegiyası 1962-ci il iyulun 11-də «Azərbaycan kitabxana işçilərinin birinci qurultayının yekunları haqqında» xüsusi məsələ müzakirə edib, qərar qəbul etdi⁵¹.

Beləliklə, 60-cı illərdə kitabxana işi sahəsində baş verən proseslərin və əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili xüsusiyyətlərinin təhlili göstərir ki, bu dövr tənəzzül illəri olmuşdur. Respublika iqtisadiyyatı bütövlükdə böhran mərhələsini yaşayırdı. Bu iqtisadi böhran cəmiyyətin bütün sahələrinə, elm və mədəniyyətin inkişafına, o cümlədən kitabxana işinə də öz mənfi təsirini göstərmiş, kitabxanaların miqdarı azalmış, maddi-texniki bazası zəifləmiş, kitabxana xidmətinin keyfiyyəti aşağı düşmüş, maliyyə çətinliyi üzündən 500-dən artıq kənd kitabxanası bağlanmışdı. Ümumiyyətlə isə 1969-cu ildə Azərbaycanda 21 milyon 932 min nüsxə kitab fonduna malik olan 2852 kitabxana olmuşdur.

Bu dövrdə əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili respublika kitabxana sistemi tərəfindən həyata keçirilirdi. Bu sistemə dövlət kitabxana şəbəkəsi ilə yanaşı olaraq ayrı-ayrı idarə və müəssisələrin, nazirliklərin, dövlət komitələrinin və təşkilatların kitabxana şəbəkəsi daxil idi. Ən böyük şəbəkə olan Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsinə respublika, vilayət, rayon, kənd kitabxanaları daxil idi. Bu kitabxanaların əksəriyyətini kütləvi kitabxanalar təşkil edirdi.

1970-ci illərdə Azərbaycanda kütləvi kitabxanaların mənzərəsini yaratmaq üçün aşağıdakı cədvəli nəzərdən keçirək.

1970-ci ildə kütləvi kitabxanaların idarə təbəçiliyinə və növünə görə miqdarı

	1970	
	Kitabxanaların sayı	Kitab və jurnalların miqdarı (min nüsxə ilə)
Bütün kütləvi kitabxanalar	2852	21932
Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxanaları	2513	22217
Bunlardan:		
Respublika və vilayət kitabxanaları	3	2780
Rayon kitabxanaları	60	1888
Şəhər kitabxanaları	155	4437
Müstəqil uşaq kitabxanaları	94	2459
Mədəniyyət Nazirliyinin klub müəssisələri yanındakı kitabxanaları	14	41
Kolxoz kitabxanaları	85	203
Həmkarlar təşkilatı kitabxanaları	251	267
Digər müəssisə və təşkilatların kitabxanaları	74	348 ⁵²

Cədvəldən göründüyü kimi, 1970-ci ildə Azərbaycanda bütün nazirliklərin, idarə, müəssisə və təşkilatların 25 milyon 443 min nüsxə kitab fonduna malik olan 2928 kütləvi kitabxanası fəaliyyət göstərmişdir. Mədəniyyət Nazirliyi kitabxanaları 1970-ci ildə 7 milyon 998 min oxucuya xidmət etmiş, onlara 42 milyon 996 min nüsxə kitab vermişdi. Bu kitabxanalardan 1286 min kitab fonduna malik 232-si Naxçıvan Muxtar Respublikasında, 1157 min kitab fonduna malik 179-u Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində fəaliyyət göstərirdi⁵³.

60-cı illərdə kütləvi kitabxana şəbəkələri ilə yanaşı ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin elmi, elmi-texniki və xüsusi kitabxana şəbəkələri də fəaliyyət göstərirdi. Onlardan Azərbaycan SSR Təhsil Nazirliyinin, Səhiyyə Nazirliyinin, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin, Elm və Texnika Komitəsinin, Dövlət Plan Komitəsinin, Milli Elmlər Akademiyasının, eləcə də həmkarlar ittifaqlarının və partiya təşkilatlarının geniş

kitabxana şəbəkələri var idi.

1970-ci ilin siyahıyaalınmasına görə Azərbaycanda 23 milyon 493 min kitab fonduna malik 880 elmi, texniki və xüsusi kitabxana olmuşdur⁵⁴.

1970-ci ildə ayrı-ayrı idarə, müəssisə və təşkilatların kitabxanalarının miqdarı

	Kitabxana ların sayı	Kitab və jurnalların miqdarı (min nüsxə ilə)
Elmi müəssisələr, layihə və konstruktor müəssisələri kitabxanaları	128	11728
Təhsil (məktəb kitabxanalarından başqa) müəssisələri kitabxanaları	182	7229
Mərkəzi və yerli təşkilatlar, müəssisələrin kitabxanaları	273	2345
Tibbi müəssisələr və idman təşkilatlarının kitabxanaları	103	335
Kənd təsərrüfatı müəssisələri və təşkilatlarının kitabxanaları	52	481
Sənaye, tikinti, nəqliyyat, rabitə müəssisələrinin kitabxanaları	142	1375 ⁵⁵

Beləliklə, biz 50-60-cı illərdə Azərbaycanda həyata keçirilən partiya və dövlət tədbirlərinin arxiv sənədlərindən və mövcud ədəbiyyatdan geniş istifadə edərək kitabxana işinin inkişafı sahəsində baş verən proseslərin ümumi mənzərəsini yaratdıq. Bu mənzərəni daha da təkmilləşdirmək üçün respublikada fəaliyyət göstərən ayrı-ayrı kitabxana şəbəkələrinin işinin daha ətraflı və dərinlən öyrənilməsinə və ümumiləşdirilməsinə böyük ehtiyac duyulur.

1.2. Kütləvi kitabxanaların inkişafı

1.2.1. Şəhər əhalisinə kitabxana xidməti

1950-1960-cı illərdə respublikamızda şəhər əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkili xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdi. Bu, bilavasitə respublikamızın sənaye mərkəzlərində fəhlə sinfinin artması, onun mədəni-texniki səviyyəsinin daha da yüksəlməsi, şəhərlərdə yeni sənaye müəssisələrinin meydana gəlib genişlənməsi və nəhayət, respublikada yeni sənaye mərkəzlərinin yaradılması ilə əlanədar idi. Bu dövrdə Bakı ilə yanaşı Kirovabadda (Gəncədə), Sumqayıtda, Mingəçevirdə, Naxçıvanda, Xankəndində yeni sənaye müəssisələri yaradılırdı. Bununla əlaqədar olaraq şəhər əhalisinin sayı çoxalırdı. Əgər 1950-ci ildə respublikamızda 1 milyon 252 min şəhər əhalisi var idisə, onların sayı 1959-cu ildə 1 milyon 767 minə çatmışdı⁵⁶. Respublikamızda şəhər əhalisinin belə sürətlə artması şəhərlərdə əhaliyə kitabxana xidməti sisteminin kökündən yaxşılaşdırılmasını və təkmilləşdirilməsini tələb edirdi. Şəhərlərdə və şəhər tipli qəsəbələrdə yaşayan əhaliyə kitabla xidmət SSRİ kitabxana quruculuğunun əsas vəzifələrindən birini təşkil edir və onun özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Bu xüsusiyyətlər əsas etibarilə şəhər əhalisinin sorğu və tələbatının şəhərlərdə elmi-tədqiqat müəssisələrinin, ali və orta ixtisas məktəblərinin və s. müxtəlifliyi ilə əlaqədardır. Texniki müəssisələrin yerləşməsi ilə əlaqədar elmi, elmi-texniki və xüsusi kitabxanaların böyük şəbəkəsi fəaliyyət göstərir və onlar şəhər əhalisinə kitabxana xidmətində yaxından iştirak edirdilər. Lakin şəhərlərdə əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili bilavasitə şəhər kütləvi kitabxanalarının fəaliyyəti ilə bağlıdır. Məhz buna görədir ki, bu dövrdə respublikamızda Bakı ilə yanaşı Gəncədə, Naxçıvanda, Xankəndində, Sumqayıtda, Mingəçevirdə, fəhlə qəsəbələrində kütləvi kitabxana şəbəkələrinin inkişafına xüsusi diqqət yetirilirdi. Bu dövrdə kütləvi kitabxanaların sayı və onun kitab fondu əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı. Əgər 1950-ci

ildə respublikanın şəhərlərində və şəhər tipli qəsəbələrində 26 min 698 nüsxə kitab fonduna malik olan 281 kütləvi kitabxana var idisə, 1958-ci ildə onların sayı 393-ə, kitab fondu isə 65 min 210 nüsxəyə çatmışdır. Yəni 1950-ci ilə nisbətən 112 yeni kitabxana açılmış və kitabxanaların fondu 28 min 512 artmışdı. Ancaq şəhərlərdə 1950-ci ildə 9730 kitab fonduna malik olan 53 kitabxana var idisə, onların sayı 1958-ci ildə 75-ə, kitab fondu isə 19 min 325 nüsxəyə çatmışdı. Yeni kitabxanalar əsasən kiçik şəhərlərdə və fəhlə tipli qəsəbələrdə təşkil edilmişdi. Bakı, Gəncə və digər böyük şəhərlərdə əsasən mövcud kitabxana şəbəkəsi təkmilləşmiş, kitabxana fondları əsaslı şəkildə inkişaf etdirilmişdi. Böyük şəhərlərdə kitabxana şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi şəhər əhalisinə kitabxana xidmətinin kökündən yaxşılaşdırılmasına səbəb olmuş, kitabxanalar ətrafında geniş oxucu kütləsi meydana gəlmiş, kitab verilişi xeyli çoxalmışdı. Əgər 1950-ci ildə şəhər kitabxanaları 1498 nəfər oxucuya xidmət etmişdisə, onlara 31 min 157 nüsxə kitab vermişdisə, 1958-ci ildə 183,6 oxucuya xidmət etmiş və onlara 56 min 492 nüsxə kitab vermişdir yəni oxucuların sayı 338 min nəfər, kitab verilişi isə 25 min 333 nüsxə artmışdır. 1950-ci ildə şəhər kitabxanalarının hər bir oxucusuna 20,8 nüsxə kitab və jurnal verilmişdisə, bunların sayı 1958-ci ildə 30,8-ə qalxmışdı. Yəni 10,8 nüsxə artmışdı⁵⁷.

Bu dövrdə Bakı və onun rayonlarında şəhər əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində daha böyük müvəffəqiyyətlər əldə edilmişdir. 1950-ci ildə Bakıda 1947 min kitab fonduna malik olan 137 kitabxana var idisə, 1958-ci ildə onların sayı 171-ə, kitab fondu isə 4065 min nüsxəyə çatmışdı⁵⁸. Yəni 8 il müddətində 34 yeni kitabxana açılmış və kitabxanaların fondu 2118 min nüsxə artmışdır. Kiçik bir tarixi dövrdə kitabxana fondunun 2 dəfəyə qədər artması respublikamızda mədəni quruculuğun çox mühüm nailiyyətlərindən biri idi. Kitab fondunun artması şəhər əhalisinə kitabxana xidmətinin xeyli yaxşılaşdırılmasına, oxucuların kitaba olan maraq və

sorgularının vaxtında ödənilməsinə səbəb olmuşdu. Həmçinin oxucuların sayı müntəzəm olaraq artmışdı. Kitab verilişinin artmasına, onun məzmununda dəyişikliklər baş verməsinə səbəb olan amillərdən biri də şəhər əhalisinin, xüsusilə fəhlələrin ümumi mədəni və istehsalat-texniki səviyyəsinin yüksəlməsi, texnikanın istehsalata daha geniş tətbiq edilməsi idi.

Şəhər əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilində başlıca yeri Azərbaycan dövlət kitabxana şəbəkəsi tuturdu. 1953-cü ildə Bakıda 62 kütləvi kitabxana fəaliyyət göstərirdi. 1958-ci ildə isə onların sayı 63 olmuşdu. Yəni cəmi bir yeni kitabxana təşkil edilmişdi. Deməli, bu dövrdə Bakı şəhərində əsas diqqət şəhər kitabxana şəbəkəsinin artırılmasına deyil, onun daha da təkmilləşdirilməsinə, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, oxuculara xidmət işinin tərkibində yeni keyfiyyət dəyişikliklərinin meydana gəlib möhkəmləndirilməsinə verilmişdi. Kitabxanalar ixtisaslı mütəxəssis kadrlarla təkmilləşdirilmiş, ixtisas səviyyəsi aşağı olan, xüsusilə orta təhsili olmayan şəxslər kitabxanalardan uzaqlaşdırılmışdılar.

50-ci illərdə Bakı şəhəri və onun rayonlarında partiya və dövlətin daimi qayğısı sayəsində kütləvi kitabxanaların şəbəkəsi genişlənmiş, kadr tərkibi əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmışdır. Bütün bunlar isə kitabxana işində böyük keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsinə səbəb olmuşdur. Kitabxana fondu, oxucuların sayı və kitab verilişi müntəzəm olaraq artmışdır. Bunu aşağıdakı cədvəldən görmək olar.

İllər	Kitabxanaların miqdarı	Kitab fondu	Oxucuların miqdarı	Kitab verilişi
1953	62	1398000	188500	4656433 ⁵⁹
1954	61	1706874	1 0200	4515400
1955	61	1 84031	192600	4499900
1956	62	1858900	195400	5253000
1957	63	1955000	210287	6847537
1958	63	2060000	226300	8443000 ⁶⁰

Cədvəldən göründüyü kimi, 1953-1958-ci illərdə kitabxanaların fondu 662.000 nüsxə, oxucuların sayı 37800 nəfər, kitab verilişi isə 3.786.567 nüsxə artmışdır.

Bu dövrdə Bakı kütləvi kitabxanalarından Mərkəzi Şəhər Kitabxanası, M.Ə.Sabir adına, M.Əzizbəyov adına, Korolenko adına və s. kitabxanalar əhaliyə kitabla xidmət işinin təşkilində xüsusilə fərqlənmişdilər.

Mərkəzi Şəhər Kitabxanası öz oxucularının mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsində yaxından iştirak etmək, ədəbiyyat təbliğini təşkil etmək məqsədilə geniş tədbirlər həyata keçirirdi. 1953-1958-ci illərdə kitabxananın kitab fondu daim artmış, oxucular arasında kitab təbliği xeyli yaxşılaşmışdı. Kitabxana oxucuların ideya-siyasi, estetik və ateist tərbiyəsində yaxından iştirak edirdi. Kitabxanada keçirilən geniş kütləvi tədbirlərin məzmunu xeyli dərinləşmiş, daha effektiv olmuşdu. Belə tədbirlərin daha aktual, daha zəruri məsələlərə, respublika zəhmətkeşlərini daha çox düşündürən məsələlərə həsr edilməsi onun əhəmiyyətini xeyli artırmışdı. Kütləvi tədbirlərdə iştirak edən oxucuların sayının artması, belə tədbirlərdə onların daha fəal iştirak etməsi tədbirlərin böyük təcrübə əhəmiyyətinə malik olduğunu sübut edirdi.

1953-1958-ci illərdə kitabxananın fondu müntəzəm olaraq artmışdı. Əgər 1953-cü ildə kitabxananın fondunda 199.784⁶¹ nüsxə kitab var idisə, onların sayı 1958-ci ildə 230.733⁶² nüsxəyə çatmış, yəni 30 min nüsxədən çox artmışdı. Kitab fondunun yeni ədəbiyyatla ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsi, kitabxanada məlumat işinin yaxşılaşdırılması kitabxana oxucularının çoxalmasına, kitab verilişinin sürətlə artmasına, kitab dövriyyəsinin çoxalmasına səbəb olmuşdu. Əgər 1953-cü ildə kitabxana 17533 oxucuya xidmət etmişdisə, 1958-ci ildə onların sayı 25017 nəfərə çatmışdı. Kitab verilişi də oxucuların sayına müvafiq olaraq artmışdı. 1953-cü ildəki 556881⁶³ nüsxə kitab verilişi müqabilində, 1958-ci ildə oxucular 606390⁶⁴ nüsxə kitab oxumuşdular. Bu dövrdə oxucuların

ideya-siyasi səviyyəsinin yüksəlməsi, siyasi fəallığının artması ilə əlaqədar olaraq onlarda ictimai-siyasi ədəbiyyata, Sovet dövlətinin daxili və xarici siyasətinə dair əsərlərə, marksizm-leninizm klassiklərinin əsərlərinə böyük tələbat əmələ gəlmişdi. Odur ki, Mərkəzi şəhər kitabxanası şəhər zəhmətkeşləri içərisində ictimai-siyasi ədəbiyyatın təbliğinə xüsusi diqqət yetirirdi. İctimai-siyasi ədəbiyyatın təbliğində yeni forma və üsullardan, kitabxana fəallarının, təbliğatçıların və ümumiyyətlə, ziyalıların gücündən hərtərəfli istifadə edilirdi. Məhz buna görə ki, kitabxanada ictimai-siyasi ədəbiyyat verilişi müntəzəm sürətdə artmışdı. Kitabxana oxuculara 1953-cü ildə 102424 nüsxə ictimai-siyasi ədəbiyyat vermişdirsə, onların sayı 1958-ci ildə 606390 nüsxəyə çatmışdı. Bu ədəbiyyatdan 91 min nüsxəni marksizm-leninizm klassiklərinin əsərləri təşkil edirdi⁶⁵. Kitabxana həmçinin geniş bibliografik iş aparırdı. Təkcə 1958-ci ildə kitabxana 4568 bibliografik məlumat, 19020 bibliografik göstərici vermiş, 16 bibliografik icmal keçirmiş, 48 tövsiyə siyahısı tərtib etmişdir. Bir il müddətində bibliografiya şöbəsinə 5437 nəfər oxucu gəlmişdi⁶⁶. Kitabxana oxuculara xidmət işində səyyarlardan kitab gəzdirmə işindən istifadə etməklə yanaşı, ayrı-ayrı məhəllələrdə, şəxsi evlərdə kitabxana təşkil edirdi. Belə kitabxanalardan biri 1956-cı ildə 500 nəfər oxucuya xidmət etmişdi. Bir il müddətində bu kitabxanaya 5000 nəfər oxucu gəlmişdi⁶⁷. Bu yeni iş üsulu sonrakı illərdə daha da genişlənmişdi. Mərkəzi şəhər kitabxanası ilə yanaşı M.Əzizbəyov adına, M.Ə.Sabir adına, K.Marks adına və s. şəhər kitabxanalar da 1953-1958-ci illərdə şəhər zəhmətkeşlərinə kitabla xidmət sahəsində işlərini xeyli yaxşılaşdırmış, öz ətraflarında geniş oxucu kütləsi toplamağa nail olmuşdular. M.Əzizbəyov adına kitabxana 1956-cı ildə 6039, Korolenko adına kitabxana 3651, Lunaçarski adına kitabxana 7384, M.Qorki adına kitabxana 3478, Nekrasov adına kitabxana isə 1103 nəfər oxucuya xidmət etmişdilər⁶⁸.

Bu dövrdə Bakı şəhər kütləvi kitabxanaları texniki dər-

nəklər təşkil edir, texnikanın bu və ya digər məsələlərinə dair məruzələr, mühazirələr keçirir, yeni texniki ədəbiyyatın müzakirələrini, sərgilərini təşkil edirdi. Şəhər kütləvi kitabxanaları bu dövrdə səyyar məntəqələrdən, ictimai kitabxanalardan, kitab gəzdirmə işindən, texniki ədəbiyyatın təbliğindən geniş istifadə edir, istehsalat qabaqcıllarına, səmərəliləşdiricilərə, gənc fəhlələrə xidmət etməyi ön plana çəkirdilər. Bu sahədə Mərkəzi Şəhər Kitabxanası, M.Ə.Sabir adına, M.Əzizbəyov adına və s. kitabxanalar xüsusi tədbirlər görməyə başlamışdılar. M.Ə.Sabir adına kitabxana texniki ədəbiyyata dair sərgilər təşkil etmiş, texniki ədəbiyyata maraq göstərən oxucuları müəyyənləşdirmiş, onların tələbatını ödəmək üçün sifarişlər qəbul etmişdi. Kitabxana alınan texniki ədəbiyyat haqqında poçt vasitəsilə öz oxucularına məlumat verirdi. Kitabxanada «Ağır sənaye dövlətin qüdrətinin əsasıdır» mövzusunda daimi kitab sərgisi təşkil edilmişdi. Bakı Mərkəzi Şəhər Kitabxanasında texniki ədəbiyyatın təbliği üçün mühüm tədbirlər həyata keçirildi. Oxuculara fərqli xidmət etmək üçün plan tərtib edilmişdi. Oxucu kateqoriyaları müəyyən edildikdən sonra onların tələbatına əsasən kitab təbliğinə başlandı. Kitabxanada texniki ədəbiyyata dair sorğu dəftəri düzəldilmişdi. Fondada olmayan texniki ədəbiyyat kitabxanalararası abonement yolu ilə əldə edilib oxuculara çatdırılırdı. Kitabxanada ən aktual texniki ədəbiyyatın kartotekası və daimi sərgisi təşkil edilmişdi. Məsləhətçilər müntəzəm olaraq yeni ədəbiyyat haqqında oxuculara məlumatlar verirdilər.

1953-1958-ci illərdə şəhər kütləvi kitabxanalarının ölkənin mədəni inkişafındakı rol və əhəmiyyəti daha da artmış, onlar fəhlə sinfinin ümumi-mədəni və istehsalat-texniki səviyyəsinin yüksəldilməsində böyük əhəmiyyət kəsb etmişdi. Kitabxanalar qurultay və plenumlara, partiya və dövlət qərarlarına, mühüm ictimai-siyasi hadisələrə, tarixi günlərə aid daha məzmunlu, daha dolğun kütləvi işlər həyata keçirirdilər.

Bu dövrdə kitabxanalarda müxtəlif siyasi kompaniyalara, iqtisadi, siyasi və mədəni məsələlərə, yubileylərə və s. aid

kütləvi tədbirlərin keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Bütün bu tədbirlər kitabxanalara öz işinin məzmununda böyük keyfiyyət dəyişiklikləri etməyə, öz ətrafında daha çox oxucu toplamağa, kitab dövriyyəsinə əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa imkan vermişdi. 1958-ci ilin axırları, 1959-cu ilin əvvəllərində Bakı şəhərinin 63 kütləvi kitabxanası 247 min oxucuya xidmət etmişdi ki, bu da keçən ildəkindən 21 min nəfər çox idi⁶⁹. Təkcə 1958-ci ildə kitabxanalar 9320 müxtəlif kütləvi tədbir o cümlədən 5580 kitab sərgisi, 659 oxucu konfransı, ədəbi-bədii gecə və 2781 biblioqrafik icmal keçirmişdilər.

Kitabxanaların həyata keçirdiyi kütləvi tədbirlər içərisində elm, mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənət xadimləri, istehsalat qabaqcılları və əmək qəhrəmanları ilə görüşlər, sual-cavab gecələri mühüm yer tuturdu. Kitabxanalar daim fəaliyyət göstərən lektoriyalar, mədəniyyət universitetləri təşkil edirdilər. Mərkəzi Şəhər Kitabxanası, M.Qorki adına, M.Ə.Sabir adına kitabxanalar bu sahədə xüsusilə fərqlənirdilər. 1958-ci ildə M.Qorki adına kitabxana xüsusi lektoriya yaratmışdı ki, burada müxtəlif mövzularda mühazirələr oxunurdu. Həftədə iki dəfə keçirilən belə mühazirələrdə 200-300 nəfər iştirak edirdi. Həmçinin kitabxanalarda qabaqcıl təcrübəni yaymaq, gənc fəhlələrin mütaliəsinə rəhbərlik etmək və onu istiqamətləndirmək məqsədilə müxtəlif tədbirlər keçirilirdi. Gənc fəhlələr üçün mühazirələr, sual-cavab gecələri, yeni kitabların müzakirəsi və s. təşkil edilirdi.

Bu dövrdə Bakı kitabxanalarında açıq rəf üsulu tətbiq edilməyə başladı. Açıq rəf üsuluna keçmək kitabxana işinin yeni formalarından biri idi. Bu forma Sovet İttifaqının bir çox kitabxanalarında sınaqdan keçirilmiş və müsbət iş üsulu kimi formalaşmışdı. Respublikamızda açıq rəf üsuluna keçmək üçün hazırlıq işləri aparılır, kitabxana işçiləri ölkəmizin qabaqcıl kitabxanalarının iş təcrübəsi ilə tanış olurdular. Beləliklə, kitabxanalarda açıq rəf təşkil etmək üçün binalar ayrıldı və kitab fondunun ən aktual hissəsi, ilk növbədə, ictimai-siyasi

ədəbiyyat, daha sonra isə kitab fondunun başqa şöbələrində açıq kitab rəfinə keçirildi. Açıq kitab rəfinə keçmək kitabxanaların oxuculara xidmət işini daha da yaxşılaşdırır, bilavasitə zənginlikləri ilə tanış olmaq, özünə lazım olan kitabları sərbəst surətdə seçmək imkanı verirdi. Bəhs olunan dövrdə Bakı ilə yanaşı Gəncədə, Naxçıvanda, Sumqayıtda, Xankəndində, Mingəçevirdə şəhər əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilində mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdi. Bu şəhərlərdə kitabxana şəbəkəsi genişlənmiş, kütləvi kitabxanalarla yanaşı elmi, elmi-texniki kitabxanalar meydana gəlib formalaşmışdı.

Yeni sənaye mərkəzi olan Sumqayıtda, Mingəçevirdə dövlət kitabxanaları ilə yanaşı texniki zavod və fabriklərdə həmkarlar ittifaqı kitabxanaları fəaliyyətə başlamışdı. Naxçıvan MSSR-də, DQMV-də şəhər kitabxana şəbəkəsi inkişaf edib möhkəmlənirdi. 1952-ci ildə Naxçıvan MSSR-də 14, DQMV-də 16 şəhər kitabxanası fəaliyyət göstərirdi. Əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində Naxçıvan MSSR Respublika Kitabxanası və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayət Kitabxanası yaxından iştirak edirdi. Bu kitabxanalar əhaliyə kitabxana xidmətini təşkil etməklə kitabxanalara metodik rəhbərliyin mərkəzi kimi də fəaliyyət göstərirdilər.

1953-1958-ci illərdə respublikamızın ikinci sənaye mərkəzi olan Gəncədə, yeni salınmış Sumqayıt və Mingəçevir şəhərlərində kitabxana işi əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf edib təkmilləşmişdi. 1958-ci ildə Gəncədə 35 mindən çox oxucuya xidmət edən 85 kitabxana fəaliyyət göstərirdi⁷⁰. Bu kitabxanalardan 21-i şəhər kitabxanası idi. Şəhər kitabxanalarının fondunda 2 milyon 192 min nüsxə kitab var idi. Gəncədə V.İ.Lenin adına Mərkəzi Şəhər Kitabxanası əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində xüsusilə fərqlənirdi. Bu dövrdə kitabxananın fondu, oxucuları və kitab verilişi müntəzəm olaraq artırdı. Əgər 1953-cü ildə kitabxananın fondunda 52133 kitab var idisə, onların sayı 1956-cı ildə 58085 nüsxəyə çatmışdı. Kitabxana 1953-cü ildə 2118 oxucuya xidmət etmiş, onlara 111.066 nüsxə kitab ver-

mişdisə, 1956-cı ildə 2383 oxucuya xidmət etmiş və onlara 121357 nüsxə kitab vermişdi⁷¹.

Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi respublikamızın xəritəsinə yeni sənaye şəhərləri kimi daxil olan Sumqayıt və Mingəçevirdə əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilinə xüsusi diqqət yetirirdi. Bu şəhərlərdə kitaba olan tələbat şəhər əhalisinin böyük əksəriyyətini gənclərin təşkil etməsi ilə əlaqədar idi. İlk dövrlərdə Sumqayıt və Mingəçevir şəhərlərində əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində Bakı şəhər kitabxanaları yaxından iştirak edirdi. Çünki hələlik şəhərdə təşkil edilmiş kitabxanalar oxuculara lazımı səviyyədə xidmət edə bilmirdilər. 50-ci illərdə bu şəhərlərdə geniş şəhər kitabxana şəbəkəsi meydana gəlib formalaşdı. Artıq 1958-ci ildə Mingəçevirdə 4, Sumqayıtda 14 şəhər kitabxanası fəaliyyət göstərirdi⁷².

60-cı illərdə Sov. İKP Mərkəzi Komitəsinin «Ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» (30 sentyabr 1959) qərarının yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar respublikada kitabxana işinin inkişaf planı hazırlanmışdı. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bu mühüm dövlət sənədini həyata keçirmək mümkün olmadı. Bu dövrdə Azərbaycanda getdikcə dərinləşməyə başlayan iqtisadi böhran ölkə həyatının bütün sahələrinə ciddi mənfi təsir gətirdiyi kimi kitabxana işinə də öz mənfi təsirini göstərmişdi. Doğrudur, 1960-1965-ci illərdə kütləvi kitabxanaların inkişafı üçün müəyyən tədbirlər görülməyə təşəbbüs göstərilməsinə baxmayaraq yeni kitabxanalar açmaq, kitabxanaların əsaslı surətdə maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək mümkün olmamışdı. Bu dövrdə görülmən tədbirlər əsasən kitabxana şəbəkələrinin qaydaya salınmasına, müxtəlif kitabxana şəbəkələri arasında əlaqələndirmə və birləşdirmə işi aparılmasına, kitabxanası olmayan yaşayış məntəqələrində kitabxanalar açmaq, heç olmazsa əhaliyə kitabxana xidməti göstərən səyyar kitabxanalar və kitab vermə məntəqələri açmaq ön plana çəkilmişdi.

Bakı Şəhər Soveti 1960-cı ilin fevral ayında «Bakı şəhə-

rində kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» qərar qəbul etdi. Bu qərarla Bakı kitabxanalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi və onların yeni abad binalarla təmin edilməsinə köməklik göstərilməsi əsas yer tuturdu. Qərarla göstərilirdi ki, kitabxanaların böyük əksəriyyətinin maddi-texniki bazası olduqca zəifdir, müasir tələblərə cavab vermir. Firdovsi, Puşkin, Korolenko, A.Şaiq adına kitabxanaların binaları yaxşı vəziyyətdə deyildir. Bakı Mərkəzi Şəhər Kitabxanasının, K.Marks, A.Səhhət, Füzuli adına kitabxanaların binalarının genişləndirilməsinə böyük ehtiyac duyulur.

Qərarla Bakı Sovetinin müvafiq şöbələrinə və rayon sovetləri icraiyyə komitələrinə göstərilən kitabxanaların bina şəraitini yaxşılaşdırmaq üçün konkret göstərişlər verilmiş, kitabxanaların yerləşdiyi binalarda yaşayış sahələri hesabına kitabxanaların binalarının genişləndirilməsi lazım bilinmiş və yeddiillikdə xüsusi layihə əsasında 9 kitabxana binasının tikilməsi nəzərdə tutulmuşdu⁷³. 1960-cı ildə Bakı şəhəri abadlaşdırma trestində kitabxanaları avadanlıqla təmin etmək üçün xüsusi sex yaradıldı ki, bu da gələcəkdə kitabxanaları xüsusi avadanlıqla təchiz etmək üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdi⁷⁴. Bu sexin istehsal etdiyi avadanlıqdan Bakı şəhəri ilə yanaşı digər böyük şəhərlərin kitabxanaları da bəhrələnməyə başladılar.

60-cı illərdə şəhər əhalisinə kitabxana xidməti daha çox diqqəti cəkirdi. Bunun da əsas səbəblərindən biri şəhər əhalisinin sayının durmadan artması idi. 1960-1970-ci illər arasında şəhər əhalisi 798 min nəfər artmışdı⁷⁵. Bu artım da öz növbəsində şəhərlərdə və şəhər tipli qəsəbələrdə yeni kitabxanalar açmaq, mövcud kitabxanaların işini yenidən qurmağı tələb edirdi.

Bu respublikamızın şəhərlərində yeni sənaye müəssisələrinin yaradılması ilə əlaqədar idi. Məhz buna görə də, şəhər əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkili qarşısında yeni vəzifələr qoyulmuşdu. Şəhər kitabxanaları respublikamızda xalq təsərrüfatının inkişaf planına, sənaye müəssisələrinin yerləşdiril-

məsinə, elmi-texniki tərəqqinin inkişaf istiqamətlərinə uyğun olaraq öz işini planlaşdırır, xidmət etdiyi rayonun profilinə müvafiq işinin məzmununda dəyişikliklər edir, xidmət işini bilavasitə istehsalatla, mühüm dövlət planı ilə əlaqələndirirdilər. Bu dövrdə şəhər kitabxana şəbəkəsinin miqdarca nisbətən sabit qalmasına baxmayaraq işlərinin məzmununda müsbət keyfiyyətlər baş vermiş, yeni şəraitə müvafiq iş forma və üsulları meydana gəlib sabitləşmişdi.

Kitabxanalar sənaye istehsalına kömək məqsədilə texniki ədəbiyyatın təbliğinə, yeni texniki ədəbiyyatın əldə edilməsinə xüsusi diqqət yetirirdilər. Respublikanın texniki kitabxanaları ilə yanaşı olaraq kütləvi kitabxanalar da kütləvi ədəbiyyatın təbliğ edilməsinə diqqəti xeyli artırmışdılar. 1960-cı ildə təkcə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin kütləvi kitabxanalarında 340 mindən artıq texniki kitab var idi.

Beləliklə, 1960-1970-ci illərdə respublikamızda şəhər kitabxanalarının sayı 70 ədəd artmışdı. Əgər 1960-cı ildə 417 şəhər kitabxanası var idisə, onların sayı 1965-ci ildə 487-yə çatmışdı. Bu kitabxanalarda 11,1 milyon nüsxə kitab toplanmışdı. 1970-ci ildə şəhər kitabxanalarının sayı 548, fondu isə 14,2 milyon olmuşdu.

Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin 1970-ci ildə cəmi 155 şəhər kitabxanası var idi. 60-cı illərdə, demək olar ki, Mədəniyyət Nazirliyi sistemində kütləvi kitabxanaların sayı artmamışdı. Ancaq təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, 60-cı illərdə Bakıya nisbətən Azərbaycanın digər böyük şəhərləri olan Gəncədə, Naxçıvanda, Şirvanda, Mingəçevirdə, Sumqayıtda şəhər əhalisinə kitabxana işinin təşkili dövrün tələblərinə cavab vermirdi.

60-cı illərdə şəhər kitabxanalarının fəaliyyətini, inkişaf dinamikasını və əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili sahəsindəki göstəriciləri xarakterizə etmək üçün aşağıdakı cədvələ diqqət yetirək⁷⁶.

Şəhər kitabxanaları	1960	1965	1970
Kitabxanaların cəmi	417	487	548
Kitab və jurnalların cəmi (min nüsxə ilə)	2432	3388	4437
Oxucuların cəmi (min)	215,1	277,5	348,6
Verilən kitab və jurnalların cəmi (min nüsxə ilə)	6810	7845	7922
Orta hesabla bir kitabxanada olan kitab və jurnalların cəmi (min nüsxə ilə)	27,3	32,3	28,6
Orta hesabla bir oxucuya düşən kitab və jurnalların sayı	11	12	13
Orta hesabla bir kitabxanaya düşən oxucuların sayı	2417	2643	2249
Orta hesabla 1 oxucuya verilən kitabların sayı	32	28	28

Beləliklə, 60-cı illərdə şəhər kütləvi kitabxanalarının geniş mənzərəsini yaradan statistik cədvəlin təhlilindən belə nəticəyə gəlmək olur ki, 60-cı illərdə şəhər kütləvi kitabxanaları nəzərdə tutulduğuna müvafiq inkişaf edə bilməmiş, şəhər kitabxanalarının sayı, kitab fondu və oxucuları olduqca zəif artmışdı. Həmçinin şəhər kütləvi kitabxanaları sahəsində baş verən irəliləyişlərin və müvəffəqiyyətlərin böyük əksəriyyəti Bakı kütləvi kitabxanalarının payına düşür.

Respublikamızın digər böyük şəhərlərindən Gəncədə, Naxçıvanda, Sumqayıtda, Mingəçevirdə, Əli Bayramlıda (Şirvanda) və s. şəhər kütləvi kitabxanaları da öz regionlarında əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində xeyli irəliləyişlərə nail olmuş, kitabın hər bir ailəyə, hər bir oxucuya çatdırılması işinə xüsusi diqqət yetirmişlər.

1.2.2. Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları

50-60-cı illərdə Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı kitabxanaları fəhlə sinfinin ümumi mədəni və texniki-peşə səviyyəsinin daha da yüksəldilməsi və yeni ixtisaslara yiyələnməsində yaxından iştirak edirdi. Mühəribədən sonrakı illərdə həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının şəbəkəsi tamamilə bərpa edilmiş, maddi-texniki bazası möhkəmlənmişdi. Artıq 1950-ci ildə 872,5 min nüsxə kitab fonduna malik olan 105 həmkarlar ittifaqı

kitabxanası var idi⁷⁷. Bu dövrdə həmkarlar ittifaqı kitabxana şəbəkəsinin daha da inkişaf etdirilməsi, xüsusilə kənd yerlərində fəhlələrə və MTS işçilərinə kitabxana xidmətinin yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər görülmüşdü. Məhz buna görə ki, beşinci beşillik dövründə həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının sayı əsasən kənd yerlərinin hesabına artmışdı. 1953-cü ildə həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının miqdarı 150-yə, kitab fondu isə 1470093 nüsxəyə çatmışdı⁷⁸. Üç il müddətində 45 yeni həmkarlar ittifaqı kitabxanası təşkil edilmiş, onların fondu 597593 nüsxə artmışdı. Respublika həmkarlar ittifaqları sonrakı illərdə kitabxana şəbəkəsinin və kitab fondunun artırılmasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Artıq 1955-ci ildə 18.641 nüsxə kitab fonduna malik olan 171 həmkarlar ittifaqı kitabxanası fəaliyyət göstərirdi⁷⁹.

Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları fabriklərdə, zavodlarda, neft mədənlərində, MTS-lərdə, sovxozlarda fəhlələrə xidmət etdiklərindən, onların işi bilavasitə istehsalatda çalışan fəhlələrlə əlaqədar idi. Həmkarlar ittifaqı mədəniyyət saraylarının kitabxanaları və müstəqil həmkarlar ittifaqı kitabxanaları isə fəhlələrlə yanaşı onların ailələrinə də xidmət göstərirdilər. Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları fəhlələrin daim artan mədəni tələblərini ödəmək, onların diqqətini yeni ədəbiyyata cəlb etmək, ideya-siyasi və estetik tərbiyələrinə kömək göstərmək məqsədilə geniş kütləvi işlər aparırdılar. Təkcə 1953-cü ildə 500 ədəbi-bədii gecə və oxucu konfransı, 4 min ucadan oxu keçirilmiş, 1500 mühazirə, 2 min kitab sərgisi və fotomontaj təşkil edilmişdi⁸⁰.

Bütün bu tədbirlər kitabxanalarda oxucuların və kitab verilişinin miqdarının müntəzəm artmasına səbəb olurdu. Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları 1953-cü ildə 120 min oxucuya 2 milyon nüsxə kitab vermişdilsə, 1955-ci ildə verilmiş kitabların sayı 2 milyon 778 min nüsxəyə çatmışdı.

1952-1958-ci illərdə respublika həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, ki-

kitabxana fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Əgər 1946-cı ildə kitabxana işinə 1 milyon manat pul buraxılmışdısa, 1953-cü ildə bu məbləğ 3 milyon manata, 1955-ci ildə isə 4 milyon 500 min manata çatdırılmışdı⁸¹. Bu dövrdə kitabxanaların yeni binalara köçürülməsinə, mövcud binaların təmir edilməsinə və onların avadanlıqla təmin olunmasına xüsusi diqqət yetirilirdi. Belə ki, 1954-1955-ci illərdə kitabxanalara 1 milyon 275 min manatlıq avadanlıq alınmışdı.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı kitabxanaları içərisində neft sənayesi fəhlələri, tikinti sənayesi fəhlələri və yerli sənaye fəhlələri həmkarlar ittifaqı kitabxanaları öz mütəşəkkil işi ilə daha da fərqlənirdilər. Neft sənayesi fəhlələri həmkarlar ittifaqı ən böyük şəbəkəyə malik idi. 1957-ci ildə 64 kitabxana neft fəhlələrinə xidmət edirdi. Neft sənayesi fəhlələri həmkarlar ittifaqı kitabxanalarından 1 May adına, Kirov adına mədəniyyət saraylarının, L.Şmidt adına zavodun kitabxanaları və Qubkin adına Mərkəzi kitabxana səmərəli fəaliyyətləri ilə xüsusilə fərqlənirdilər. Qubkin adına Mərkəzi kitabxana oxuculara xidmət etməklə yanaşı şəhərlərdə elmi-tədqiqat müəssisələrinin, ali və orta ixtisas məktəblərinin və s. kitabxanalara metodik işin təşkilində, kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsinin öyrənilməsi, ümumiləşdirilməsi və yayılmasında da xüsusi fəaliyyət göstərirdi.

1957-ci ildə kitabxananın fondunda 55.059 nüsxə kitab var idi⁸². Kitabxana il ərzində 4710 nəfər oxucuya xidmət etmiş və onlara 148.643 nüsxə kitab verilmişdi. Kitabxana fəhlələr, onların ailələri ilə yanaşı mühəndislərə, texniki ali məktəblərin və texnikumların tələbələrinə də xidmət edirdi. Kitabxana oxuculara xidmət etmək üçün kütləvi işin geniş forma və üsullarından hərtərəfli istifadə edirdi. kitabxana texniki ədəbiyyatın təbliğinə xüsusi diqqət yetirirdi. Texniki ədəbiyyatı təbliğ etmək üçün kitabxanada oxucu konfransları, biblioqrafik icmallar, kitab sərgiləri, sual-cavab gecələri, mühazirələr və s. təşkil edi-

lirdi. 1957-ci ildə kitabxana «Elektrik qaynaqçısı» mövzusunda oxucu konfransı keçirmişdi⁸³. Bu konfransda Montin adına maşınqayırma, Keşlə maşınqayırma, avtomobil təmiri, cihazqayırma və traktor təmiri zavodları nümayəndələri iştirak etmişdilər. Kitabxanada elektrik qaynaqçısı peşəsinə dair təşkil edilmiş kitab sərgisi konfrans iştirakçılarının marağına səbəb olmuşdu.

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, həmkarlar ittifaqı kitabxanaları kütlələr arasında geniş siyasi-tərbiyə, mədəni-kütləvi işlər aparır, zəhmətkeşlərin siyasi, ümumtəhsil və mədəni-texniki səviyyəsinin yüksəldilməsində, təhsil və tərbiyəsində yaxından iştirak edirdilər. Kitabxanalar kitab təbliğində tövsiyə ədəbiyyat siyahıları ilə yanaşı, plakatlar, mövzu sərgiləri, diaqramlar və fotomontajlar kimi əyani təbiğət formalarından geniş istifadə edirdilər.

Həmkarlar ittifaqlarının Bakı kitabxanalarında tərtib edilmiş «Sülh və dostluq işinə Bakı neftçilərinin hədiyyəsi» adlı plakat-diaqram da oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdu. Bu diaqramda Bakı neft sənaye məhsullarından hansı ölkələrdə istifadə edilməsi əyani surətdə göstərilirdi.

Kitabxanalarda texniki və ədəbi dərnəklər təşkil edilir, yeni kitablar müzakirə olunur, bədii və texniki əsərlərə aid oxucu konfransları keçirilirdi⁸⁴.

Əgər 1959-cu ildə həmkarlar ittifaqının 2 milyona yaxın fondu olan 173 kitabxanası var idisə, 6 ildən sonra onların sayı cəmi 14 ədəd artaraq 187-yə çatmış, kitab fondu isə demək olar ki, artmamışdı.

60-cı illərin ikinci yarısında həmkarlar ittifaqları kitabxana işinə diqqəti xeyli artırmış, kitabxana işinin maliyyələşdirilməsini qaydaya sala bilmişdi ki, bu da öz növbəsində, beşillikdə kitabxanaların miqdarının və kitab fondunun xeyli artmasına səbəb olmuşdu. Əgər 1955-ci ildə respublika həmkarlar ittifaqlarının 1982 min nüsxə kitab fonduna malik olan 187 kitabxanası var idisə, onların sayı 1970-ci ildə 251-ə, kitab fondu isə 2675 minə çatmışdı.

Beləliklə, beş il müddətində 67 yeni həmkarlar ittifaqı kitabxanası təşkil edilmişdi. Bir qayda olaraq respublikamızda əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində həmkarlar ittifaqı kitabxanaları öncül yerlərdən birini tutmuşdu. Bu kitabxanalar bilavasitə müəssisələrdə, fabrik və zavodlarda fəaliyyət göstər-diklərindən oxucuya daha yaxın olmuş, onların istək və arzularını ödəməyə çalışmışdılar. Bütün bunlar isə həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının oxucu kontingentinin artmasına və kitab verilişinə müsbət təsir göstərirdi.

Əgər həmkarlar ittifaqı kitabxanaları 1959-cu ildə 150 min oxucuya xidmət edib onlara 3 milyon kitab vermişdisə, 1965-ci ildə 179 min oxucuya xidmət edib onlara 4 milyondan çox kitab vermişdi. 1970-ci ildə isə kitabxanaların 227421 nəfər oxucusu olmuş, onlara 5685525 nüsxə kitab verilmişdir.

Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları 60-cı illərdə kitabı hər bir ailəyə, hər bir oxucuya çatdırmaq məqsədilə kitabın təbliği istiqamətində yeni iş forma və üsullarından geniş istifadə edirdi. Kitabxanaların qarşısında çoxsaylı kitabxana fəalları yaratmaq, bu fəallardan kitab təbliğatçıları kimi istifadə etmək, kitabxana şuralarının işini canlandırmaq, şuraların işinə görkəmli mütəxəssisləri cəlb etmək bir vəzifə olaraq qoyulmuşdu. Təkcə 1960-65-ci illərdə kitab təbliği işində 2 mindən artıq kitab təbliğatçısının iştirakı oxucuların sayının artmasına və kitab verilişinə olduqca müsbət təsir etmişdi⁸⁵.

Həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının bu dövrdə həyata keçirdiyi tədbirlər içərisində kütləvi işlər mühüm yer tutmuşdur. Həm əyani, həm də şifahi tədbirlərdən müvəffəqiyyətlə istifadə edən həmkarlar ittifaqı kitabxanaları təkcə 1966-cı ildə 2 mindən artıq, 1966-1970-ci illərdə isə 10 mindən çox kütləvi tədbir keçirmiş, kitabxanalarda oxucular üçün 12 mindən çox məruzələr və mühazirələr təşkil edilmişdi.

60-cı illərdə həmkarlar ittifaqı kitabxanaları oxuculara xidmət etmək və kitabxana oxucuları sırasına yeni oxucular cəlb etmək üçün səyyar kitabxanaların fəaliyyətindən də geniş

istifadə edirdilər. 60-cı illərdə həmkarlar ittifaqı kitabxanaları-nın səyyar kitabxanalarının sayı xeyli artmışdı. Belə ki, 1965-ci ildəki 260 səyyar kitabxana əvəzinə 1970-ci ildə 975 səyyar kitabxana fəaliyyət göstərirdi.

Beləliklə, 1950-60-cı illərdə Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı kitabxanaları əhaliyə kitabxana işini yaxşılaşdırmaq, kitabxana işini dövrün tələbləri səviyyəsinə yüksəltmək üçün öz işini ardıcıl olaraq davam etdirməyə səy göstərmiş, kitab-xanaların sayının artırılmasında, kitabxana fondlarının yeni ədəbiyyatla zənginləşməsində, kitabxanalara yeni oxucular cəlb edilməsində, kitab dövriyyəsinin daim artırılmasında geniş fəaliyyət göstərmişdir.

Statistik rəqəmlərə müraciət edək. Əgər 1965-ci ildə Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Mərkəzi Şurasının 1982 min kitab fonduna malik olan 184 kitabxanası var idisə, onların sayı 1970-ci ildə 251, kitab fondu isə 2675 min nüsxəyə çatmışdı. Kitabxanalar 227491 oxucuya xidmət etmiş, onlara 5685525 nüsxə kitab vermişdi ki, bu da əvvəlki illərdən xeyli çox idi⁸⁶.

1.2.3. Kənddə kitabxana işi

Müharibədən sonrakı beşillik planın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi Azərbaycan kəndinin həyatında mütərəqqi dəyişikliklərin baş verməsinə səbəb oldu. Kənddə iqtisadiy-
yatın inkişafı mədəni həyatının yüksəlməsinə, yeni mədəni-
maarif müəssisələrinin açılmasına, müstəqil kənd kitabxanaları
ilə yanaşı olaraq klub kitabxanalarının, kolxoz kitabxanalarının
və həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fəaliyyətə başlamasına
gətirib çıxartdı. Kənd kitabxanalarının maddi-texniki bazasının
möhkəmləndirilməsi, kitabxanalara abad binalar verilməsi,
mövcud binaların təmir edilməsi, avadanlıqla təmin edilməsi,
xüsusilə kənd kitabxanalarının yeni ədəbiyyatla təmin edilməsi
sahəsində ciddi tədbirlər həyata keçirildi.

50-ci illərdə Azərbaycan kəndində aparılan mədəni

quruculuq işləri bütünlükdə kəndin mədəni mühitinə müsbət təsir göstərmiş, kəndlilərin ümumi mədəni səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olmuş, onların kitaba olan marağını daha da artırmışdı. Kəndlilər kitabdan həm öz mədəni səviyyələrini yüksəltmək, həm də ixtisas biliklərini artırmaq, təsərrüfata kömək etmək məqsədilə istifadə edirdilər.

Dördüncü beşilliyin axırlarında çox mühüm problem olan hər bir rayon mərkəzində dövlət rayon mərkəzi kitabxanalarının yaradılması problemi birdəfəlik həll edilmiş, onların şəbəkəsi möhkəmlənmişdi. Bu, kənd əhalisinə kitabxana xidmətini yaxşılaşdırmaq, kənd kitabxanalarının işini əlaqələndirmək və onlara metodik rəhbərlik işini qaydaya salmaq imkanı vermişdi. 1950-ci ildə Azərbaycanda 488,9 nüsxə kitab fonduna malik olan 71 rayon kitabxanası fəaliyyət göstərirdi. Dördüncü beşillik respublikamızda müstəqil kənd kitabxanalarının inkişafı illəri olmuş, onların sayı 2 dəfədən çox artmışdı. 1950-ci ildə 430,1 kitab fondu olan 350 kənd kitabxanası fəaliyyət göstərirdi. Bundan başqa, kənd yerlərində 919 klub kitabxanası, 706 kolxoz kitabxanası var idi⁸⁷.

Müharibədən sonrakı illərdə kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilində nöqsanlar qalmaqda idi. Bu nöqsanlar özünü kənd kitabxanalarının azlığında, onların maddi-texniki bazalarının zəifliyində, kitabxana fondlarının vaxtında və düzgün komplektləşdirilməməsində, mütəxəssis kadrların çatışmamasında, kitabxana şəbəkəsinin düzgün yerləşdirilməməsində göstərirdi. Mədəniyyət Nazirliyinin 1953-1954-cü illərdə keçirdiyi yoxlama nəticəsində məlum olmuşdur ki, rayonlarda kitabxana şəbəkələrinin düzgün yerləşdirilməməsi nəticəsində elə kənd sovetliyi vardı ki, orada iki və daha artıq kitabxana olduğu halda, digərində heç bir kitabxana belə yox idi. Məsələn, Bərdə rayonunun Güloğlular, Mustafalı, Xanqaraqoyunlu, Şirvanlı kənd sovetliklərində klub, kitabxana, qiraət koması olduğu halda, Böyük Göyüşlü, Hacılı, Qaradəmirçili, Xançallı kənd sovetliklərində heç bir mədəni-maarif müəssisəsi yox idi⁸⁸.

Dövlət orqanları 1954-cü ilin yanvar-mart aylarında respublikada mədəni-maarif müəssisələrinin işini hərtərəfli yoxladı. Yoxlama 21 rayonda keçirildi. Yoxlama nəticəsində aydın oldu ki, kənd yerlərində 3853 mədəni-maarif müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Bundan başqa, 700 kolxoz kitabxanası əhaliyə xidmət edir⁸⁹. Yoxlama kitabxana işi sahəsində müvəffəqiyyətlərlə yanaşı ciddi nöqsanlar da olduğunu aşkara çıxardı. Kolxozların genişləndirilməsi nəticəsində təkcə 1952-ci ildə 200 kolxoz kitabxanası öz fəaliyyətini dayandırmışdı. Qazax rayonunda kolxozların möhkəmləndirilməsi ilə əlaqədar olaraq bütün mədəni-maarif müəssisələri kolxoz idarələrinin və kənd sovetliklərinin yerləşdiyi 17 kənddə mərkəzləşdirilmişdi. 21 kənddə isə mədəni-maarif müəssisələri ləğv edilmişdi. Şəki rayonunda kolxozlar möhkəmləndirilərkən Xudurlu, Dərəcənnət, Kəhrizoba, Coloğlu kəndlərində kitabxanalar bağlanmışdı. Balakən rayonunda 28, Xaçmaz rayonunda 32 yaşayış məntəqəsində mədəni-maarif işi aparılmırdı⁹⁰. Kitabxanaların maddi-texniki bazası da xeyli zəif idi. Kitabxanalar əlverişsiz binalarda yerləşir, avadanlıq və kitabxana texnikası ilə lazımı səviyyədə təmin edilmirdilər. Mövcud kənd kitabxanalarının bir çoxu kənd əhalisinə kitabxana xidmətini günün tələbləri səviyyəsinə qaldıra bilməmişdilər. Məsələn, Ağdam rayonunda Qolqasın kənd sovetliyi kitabxanasının cəmi 46 oxucusu var idi ki, bundan da ancaq 10 nəfəri kolxozçu idi. Göyçay rayonunun Qaraməryəm kənd kitabxanasının oxucuları arasında cəmi 3 nəfər kolxozçu vardı⁹¹.

Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi 1954-cü ilin mayında mədəni-maarif işçilərinin müşavirəsini keçirdi⁹². Müşavirə kənd mədəni-maarif müəssisələrinin işində olan nöqsanları aradan qaldırmağın və kənd yerlərində mədəni-maarif işinin yüksəldilməsinin yollarını göstərdi. 1954-1958-ci illərdə Mədəniyyət Nazirliyinin kollegiyası 40 dəfə kənddə mədəni-maarif işinə həsr edilmiş məsələ müzakirə etmiş, göstərilən nöqsanları aradan qaldırmaq üçün konkret tədbirlər müəyyənləşdirmişdi⁹³.

Mədəniyyət Nazirliyi kənd yerlərində kitabxana şəbəkəsinin düzgün yerləşdirilməsi üçün konkret plan tərtib edib mədəniyyət şöbələrinə göndərmişdi. Plana görə mədəni-maarif müəssisələrini elə yerləşdirmək lazım idi ki, bütün yaşayış məntəqələri, heç olmasa, bir mədəni-maarif müəssisəsi ilə təmin edilə bilsin. Görülən tədbirlər kənddə mədəni-maarif müəssisələrinin inkişafına və şəbəkənin düzgün yerləşdirilməsinə səbəb oldu. Əgər 1954-cü ildə respublikada 549 müstəqil kənd kitabxanası var idisə, bunların sayı 1958-ci ildə 819-a çatmışdı. Şəbəkənin düzgün yerləşdirilməsi nəticəsində mədəni-maarif müəssisələri olmayan yaşayış məntəqələrinin sayı xeyli azalmışdı. 1955-ci ilin əvvəllərində 789 yaşayış məntəqəsində mədəni-maarif müəssisəsi olmadığı halda⁹⁴, 1958-ci ildə mədəni-maarif müəssisəsi olmayan ancaq 289 yaşayış məntəqəsi qalmışdı ki, onlarda da səyyarlar təşkil edilmişdi. 1958-ci ildə 80 yeni müstəqil kitabxana və 21 klub təşkil edildi. Bununla da mədəni-maarif müəssisəsi olmayan yaşayış məntəqələrinin sayı 188-ə endirildi⁹⁵.

Bu dövrdə kənd mədəni-maarif müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi sahəsində də xeyli iş görülmüşdü. 1954-1958-ci illər arasında 15 yeni rayon kitabxanası binası tikilib istifadəyə verilmiş, kənd və rayon kitabxanalarının əksəriyyəti təmir edilmişdi. Mədəni-maarif müəssisələrini avadanlıqla təchiz etmək üçün 7700 min manat vəsait xərclənmişdi⁹⁶.

1957-ci ilin oktyabrında Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti «Zaqatala və Balakən rayonlarında yerli zəhmətkeş deputatları Sovetlərinin mədəni-maarif müəssisələrinin işinə rəhbərlik haqqında» qərar qəbul etdi. Qərarda həmin rayonlarda mədəni-maarif işinin təşkili sahəsində əldə edilən müvəffəqiyyətlər göstərilməklə, bu işdə hələ də ciddi nöqsanlar olduğu, mədəni-maarif müəssisələrinin geniş zəhmətkeş kütlələrini, xüsusən qadınları kifayət qədər əhatə edə bilməməsi, kitab təbliğinin lazımi səviyyədə olmaması, mədəni-maarif

müəssisələrinin maddi bazasının aşağı səviyyədə olduğu qeyd edilirdi. Qərarda göstərilirdi ki, Zaqatala və Balakən rayon Sovetlərinin icraiyyə komitələri mədəni-maarif müəssisələrinin işinə rəhbərliyi yaxşılaşdırsınlar, onları həqiqi mədəniyyət mərkəzinə çevirsinlər; Sovetlərin mədəni-maarif, xalq maarifi və səhiyyə üzrə daimi komissiyalarının, klub, kitabxana və qiraətxana şuralarının işini canlandırınsınlar, zəhmətkeşlərə, xüsusən qadınlara kitab verilişini genişləndirsinlər; mədəni-maarif müəssisələrinin normal işləmələrini təmin etsinlər, onların binalarından başqa məqsədlər üçün istifadə edilməsinə qətiyyən yol verməsinlər⁹⁷.

Bütün bu tədbirlərin kənd kitabxana şəbəkəsinin inkişafında çox böyük əhəmiyyəti oldu. Kənd kitabxanaları daha böyük sürətlə inkişaf etməyə başladı. Altıncı beşillik dövründə əsas diqqət müstəqil kənd kitabxanalarının təşkilinə verildi. Bu dövrdə respublikada müstəqil kənd kitabxana şəbəkəsinin sayı iki dəfəyə qədər artmış, yəni 1950-ci ildəki 350-dən 1955-ci ildə 652-yə çatmışdı. Beşillikdə 302 yeni müstəqil kənd kitabxanası açılmışdı. Bu dövrdə kənd kitabxanaları fondunun komplektləşdirilməsi sahəsində də əhəmiyyətli tədbirlər görülmüş, komplektləşdirməyə ayrılmış vəsait çoxaldılmış, bu işdə Kitabxana Kollektorunun məsuliyyəti xeyli artırılmışdı. Kənd kitabxanalarının profilə uyğun komplektləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Bütün bu tədbirlər kitabxana fondlarının sürətlə artmasına səbəb olmuşdu. Əgər 1950-ci ildə kənd kitabxanalarının fondunda 430,1 nüsxə kitab var idisə, onların miqdarı 1955-ci ildə 18382 nüsxəyə çatmışdı. Beşillik müddətində kənd kitabxanalarının fonduna 14081 kitab daxil olmuşdu⁹⁸.

Kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilində müstəqil kənd kitabxanaları ilə yanaşı klub və kolxoz kitabxanaları, həmçinin qiraət komaları da yaxından iştirak edirdi. Bu dövrdə respublikamızda müstəqil kənd kitabxanalarının şəbəkəsinin genişləndirilməsinə baxmayaraq kənd əhalisinə kitabxana xidməti əsasən klub və kolxoz kitabxanaları tərəfindən həyata

keçirilirdi. Belə ki, 1951-ci ildə respublikamızda olan 1145 kənd sovetliyindən ancaq 350-də, 1956-cı ildə 915 kənd sovetliyindən 757-də, 1957-ci ildə 914 kənd sovetliyindən⁹⁹ 819-da müstəqil kənd kitabxanası fəaliyyət göstərirdi¹⁰⁰.

1950-ci ildə Azərbaycanın kənd yerlərində 536,1 nüsxə kitab fondu olan 919, 1955-ci ildə 1374,8 nüsxə kitab fondu olan 782, 1958-ci ildə isə 20415 nüsxə kitab fondu olan 770 klub kitabxanası var idi¹⁰¹.

Göründüyü kimi, bu dövrdə kənd yerlərində klub kitabxanalarının sayı müntəzəm olaraq azalmışdı. Bu, müstəqil kənd kitabxanalarının şəbəkəsinin genişlənməsi ilə əlaqədar idi. Müstəqil kənd kitabxanaları klub kitabxanalarının bazasında yaradılırdı. Klub kitabxanalarının sayının azalmasına baxmayaraq, onların fondu müntəzəm surətdə artmışdı. 1950-ci ilə nisbətən 1958-ci ildə klub kitabxanalarının fondu 15054 nüsxə artmışdı. Kitab fondunun belə sürətlə artması oxuculara xidmət işinin keyfiyyətini də xeyli yaxşılaşdırmışdı.

1952-1958-ci illərdə klub kitabxanaları kimi kolxoz kitabxanaları da azalmışdı. Əgər 1950-ci ildə 706 kolxoz kitabxanası var idisə, bunların sayı 1955-ci ildə 536-ya, 1958-ci ildə isə 492-yə enmişdi. Bu, əsasən kolxozların iriləşdirilməsi və müstəqil kənd kitabxanaları şəbəkəsinin genişləndirilməsi ilə əlaqədar idi. Bu dövrdə həmçinin kənd və klub kitabxanaları olmayan yerlərdə əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində qiraət komaları da yaxından iştirak edirdi. 1950-ci ildə 854, 1955-ci ildə 541, 1958-ci ildə 517 qiraət koması fəaliyyət göstərirdi¹⁰². Sonrakı illərdə qiraət komaları müstəqil kənd kitabxanalarına çevrildi.

1953-1958-ci illərdə Naxçıvan MSSR-də və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində də kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilində mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdi. 1957-ci ildə Naxçıvan MSSR-də 5 rayon, 6 uşaq, 144 kənd kitabxanası və 42 qiraət koması fəaliyyət göstərirdi. Bu müddətdə kitabxanaların kitab fondu, oxucuları və kitab dövriyyəsi müntəzəm

olaraq artırdı. 1958-ci ildə DQMV-də 604 min kitab fondu olan 85 kitabxana və 47 qiraət koması var idi. Kitabxanalar 31782 nəfər oxucuya xidmət edirdilər. 1957-ci ildə oxuculara 48735 nüsxə kitab verilmişdi¹⁰³.

Respublikamızda kənd zəhmətkeşlərinə xidmət sahəsində böyük təcrübə qazanmış, kolxozçu kəndlilərin tərbiyəsində mühüm göstəricilər əldə etmiş kənd və rayon kitabxanalarının sayı çoxalmışdı. Belə kitabxanalar kolxoz kəndinin mədəni həyatında geniş yer tutmağa başlamışdı. Belə kitabxanalara misal olaraq Ağdamdakı Qəsil, İsmayılıdakı İvanovka, Lənkərandakı Şurun, Şəkidəki Böyük Dəhnə, Goranboydakı Yuxarı Ağca-kənd və M.F.Axundov adına, Xaçmazdakı Uzunoba, Ağdaşdakı Göytəpəkənd, Oğuzdakı Əli Bayramov adına, Qubadakı Orconikidze adına, kitabxanaları həmçinin kolxozlarda fəaliyyət göstərən kitabxanaları və s. qeyd etmək olar. Bu dövrdə kənd kitabxanaları ilə yanaşı, kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilində rayon kitabxanalarında xüsusi mövqeyi var idi. Rayon kitabxanaları rayon mərkəzində əhaliyə kitabxana xidmətinə təşkil etməklə rayonda kitabxana işinin metodik mərkəzinə çevrilmişdi. Onlar kənd kitabxanalarına öz işini təşkil etməkdə, kitabxana fondunu yeni ədəbiyyatla komplektləşdirməkdə yaxından kömək edirdilər. Rayon kitabxanalarında kənd kitabxana müdirləri üçün vaxtaşırı təşkil edilən seminarların kitabxana işçilərinin ixtisasının artırılmasında mühüm əhəmiyyəti var idi. Bəhs edilən dövrdə öz mədəni-kütləvi işi ilə rayon zəhmətkeşlərinin hörmətini qazanmış çoxlu rayon kitabxanaları var idi. Buna misal olaraq Şəki, Tovuz, Quba, Ağdaş, Xaçmaz, Zaqatala, Göyçay və s. rayon kitabxanalarını göstərmək olar.

1957-ci ildə Nakam adına Şəki rayon kitabxanasının fondunda 41480 nüsxə kitab var idi. Kitabxana bir il müddətində 2940 oxucuya xidmət etmiş, onlara 156501 nüsxə kitab vermişdi. Kitab fondunun dövriyyəsi 3,7 dəfəyə qalxmışdı. Oxucuların böyük rəğbətini qazanan bu kitabxana geniş kütləvi təd-

birlər həyata keçirirdi. Kitabxana 1957-ci ildə 7 oxucu konfransı, 2 ədəbi-bədii gecə, 61 biblioqrafik icmal keçirmiş, 97 sərgi təşkil etmişdi.

Həmin müddətdə 19798 nüsxə kitab fonduna malik olan Tovuz rayon kitabxanası oxuculara 94770 kitab vermişdi. Kitab dövriyyəsi 1956-cı ildəki 3,4 əvəzinə 4,7 dəfəyə çatmışdı. Beləliklə, bəhs edilən dövrdə rayon kitabxanalarının işinin təhlili göstərir ki, onlar rayon mərkəzlərinin mədəni həyatında mühüm yer tutmağa başlamış, zəhmətkeşlərin ideya-siyasi tərbiyəsində, təbliğat-təşviqat işində əhəmiyyətli rol oynamışlar.

50-60-cı illərdə kənd əhalisinə kitabxana xidmətini daha da yaxşılaşdırmaq sahəsində bir sıra tədbirlər həyata keçirilsə də, bu iş hələ də günün tələbləri səviyyəsində həll edilməmişdi. Hər bir ailəyə, hər bir yaşayış məntəqəsinə xidmət etmək, kitabxanaların maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, onları müasir avadanlıqlarla təmin etmək, yeni ədəbiyyatla fasiləsiz olaraq təchiz etmək, yaşlı əhalinin heç olmasa yarısını kitabxana oxucuları sırasına cəlb etmək mümkün olmamışdı. Bu problemlərin həlli üçün 50-ci illərdə xeyli iş görülsə də, bunu kifayət hesab etmək mümkün deyildi. Xüsusilə respublikada olan bütün yaşayış məntəqələrini stasionar və səyyar kitabxana ilə təmin etmək mümkün olmamışdı. Bu baxımdan Azərbaycan SSRİ-nin bir çox müttəfiq respublikalarından geri qalırdı. Kənd rayonlarında 1960-cı illərdə 4295 yaşayış məntəqəsindən cəmi 2376-da kütləvi kitabxana var idi. 1918 yaşayış məntəqəsində kütləvi kitabxana yox idi. Bu yaşayış məntəqələrinin bir çoxunda kiçik məktəb kitabxanaları fəaliyyət göstərsə də, onlar kənd əhalisinə xidmət etmirdi.

Göstərdiyimiz çatışmazlıqları aradan qaldırmaq olduqca çətin idi. Üstəlik Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin yanlış siyasəti nəticəsində 1550 müstəqil kənd kitabxanasının ləğv edildiyini də nəzərə alsaq, bu çətinlik daha da artırdı. Doğrudur, 60-cı illərdə xüsusilə kənd kitabxana şəbəkəsini dislokasiya etmək, onun maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, yeni

kitabxanalar açmaq, səhvən bağlanmış kitabxanaları bərpa etmək üçün müəyyən səylər göstərilsə də, bunlar işi kökündən yaxşılaşdırmağa xidmət edə bilməyən kosmetik tədbirlər hesab oluna bilərdi. Respublikada müasir standartlara uyğun kitabxana avadanlığı hazırlayan fabrikin olmaması və yaxud mövcud olan kiçik kitabxana avadanlığı hazırlayan sexlərin müntəzəm fəaliyyət göstərməməsi kənd kitabxanalarının yeni avadanlıqla təchiz edilməsinə ciddi əngəl törədirdi.

Kitabxana işinin inkişafına mane olan səbəblərdən biri də mövcud kənd kitabxana şəbəkəsinin düzgün yerləşdirilməməsi idi. Belə ki, kənd sovetlərinin və kolxoz idarələrinin yerləşdiyi kəndlərdə bir neçə kitabxana dövlət kənd kitabxanası, kolxoz kitabxanası, həmkarlar ittifaqı kitabxanası və s. olduğu halda, ucqar kəndlərin əksəriyyətində heç bir kitabxana yox idi. Buna görədir ki, 60-cı illərdə kənd kitabxana şəbəkələrinin dislokasiya edilməsi üçün dövlət orqanları tərəfindən tədbirlər görülməyə başladı.

1960-cı ildə Mədəniyyət Nazirliyinin Baş Kitabxana Müfəttişliyi M.F.Axundov adına kitabxana ilə birlikdə kitabxana şəbəkəsinin düzgün yerləşdirilməsi, hər bir oxucuya, hər bir ailəyə kitabxana xidməti göstərilməsi işini qaydaya salmaq üçün xüsusi komissiya yaratmışdı. Bu komissiya qısa müddət içərisində respublikada kitabxana işinin yerləşdirilməsi vəziyyətini nəzərdən keçirmiş və kənd rayonlarında kitabxanaların düzgün yerləşdirilməsi üçün təkliflər vermişdi. Komissiyanın təklifləri bütün rayonlarının rəhbərliyinə göndərilmişdi. Bu təklifləri tam yerinə yetirmək mümkün olmasa da, mövcud imkanlardan asılı olaraq xeyli iş görülmüşdü.

Azərbaycanın, demək olar ki, bütün rayonlarında kitabxana işinin vəziyyəti öyrənilmiş, kitabxanaların düzgün yerləşdirilməsi üçün göstərişlər verilmişdi. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və AHİMS da bu işin təşkilində iştirak edirdilər. 1959-1965-ci illərdə Quba, Xaçmaz, Lənkəran, Masallı, Şamaxı, Şəki, Ağcabədi, Ağdam, Qazax, Tovuz və s. rayonlarda xeyli iş görülmüşdü.

müşdü. Kitabxanası olmayan yaşayış məntəqələrində kitabxanalar və ya kitabxanaların filialları açılmışdı. Kəlbəcər, Gədəbəy, Yardımlı, Daşkəsən və başqa dağ rayonlarında əlavə kitabxanalar və binalar olmadığından bir iş görmək mümkün olmamışdı. Bu dövrdə görülən işlər mövcud olan nöqsanları tam aradan qaldıra bilməsə də, kənd əhalisinə kitabxana xidmətini xeyli yaxşılaşdırmağa səbəb oldu. 1960-1965-ci illərdə respublikanın 45 rayonunda 78 yeni kitabxana binası tikilib istifadəyə verildi¹⁰⁴. Xüsusilə rayon kitabxanalarının bina vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına qayğı artmışdı. Yeni binalar tikilməyən rayonlarda abad binalar ayrılıb rayon mərkəzi kitabxanalarına verilir. Xudat, Şamaxı, Balakən, Şahbuz, Qubadlı, Zaqatala, Ağsu, Ağcabədi, Cəbrayıl, Şirvan, Mərzə, Astraxanbazar (Cəlilabad) və s. rayonlarda yeni kitabxana binaları tikilib istifadəyə verilmişdi¹⁰⁵. Bu dövrdə rayon kitabxanaları ilə yanaşı olaraq kənd kitabxanalarının bina vəziyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində də mühüm işlər görülmüş, 150-dən çox kitabxana yeni binaya köçürülmüşdü¹⁰⁶. Ümumiyyətlə, 500-ə qədər kitabxana abad binalarla təmin edilmişdi.

1960-cı ildə Azərbaycanda 147323 min kitab fonduna malik olan 2494 kütləvi kitabxana var idi. Bunlardan 416-sı şəhərlərdə, 2078-i kəndlərdə yerləşirdi. Kütləvi kitabxanaların 1208-i müstəqil kitabxanalar 748-i klub kitabxanaları idi. Kolxozların 392, həmkarlar ittifaqlarının 162, digər idarə və təşkilatların 22 kitabxanası var idi. Orta hesabla hər 1,56 min əhaliyə bir kitabxana düşürdü. Şəhərlərə nisbətən kənd yerlərində kitabxanalar say etibarilə daha çox idi. Şəhərlərdə 4,52 min əhaliyə bir kitabxana düşüyü halda, kənd yerlərində 0,96 min əhaliyə bir kitabxana düşürdü. 1960-cı ildə 207 şəhər kitabxanasının fondunda 7007 min kitab olduğu halda, 1001 kənd kitabxanasının fondunda 7726 min kitab var idi.

1960-cı ildə, şəhər əhalisinin hər bir nəfərinə 3,7 kitab, kənd əhalisinin hər bir nəfərinə 3,9 kitab düşürdü. Kənddə geniş kitabxana şəbəkəsi olmasına baxmayaraq kənd əhalisinə

kitabxana xidmətinin səviyyəsi şəhər əhalisinə kitabxana xidmətinin səviyyəsindən qat-qat aşağı idi. Kənd kitabxanaların fondu çox zəif, binaları olduqca darısqal idi. Bütün kitabxana bir otaqda yerləşirdi. Qiraət salonları yox idi. Kitabxana fondlarında vaxtaşırı təmizlənmə işi aparılmadığından oxucuların marağını əhatə etməyən, istifadəyə yaramayan köhnəlmiş kitablar üstünlük təşkil edirdi.

Bu dövrdə əhaliyə kitabxana xidmətinin yaxşılaşdırılmasının əsas amillərindən biri daim yeniləşən, təzə nəşrləri vaxtında əldə edə bilən kitabxana fondlarının yaradılması idi. Bu məsələyə dövlət xüsusi diqqət yetirirdi. 1950-ci illərdən başlayaraq ilbəil kitabxana fondlarını zənginləşdirmək üçün kitab almaq işinə ayrılan vəsait artırılırdı. Dövlət kənd kitabxanalarına yeni kitab almaq üçün hər il 3 milyon manatdan artıq pul ayırırdı¹⁰⁷. Kənd kitabxanaları kolxozların verdiyi vəsait hesabına da komplektləşdirilirdi. Yeni kitablar almaq işinə ayrılan vəsaitin digər yerlərə xərclənməsi qadağan edilmişdi. Kənd kitabxanaları əsasən Kitabxana Kollektoru vasitəsi ilə komplektləşdirilirdi. Kitabxana Kollektorunun yanında komplektləşdirmə şurası yaradılmışdı. Yüksək ixtisaslı mütəxəssislərdən ibarət olan bu şura respublika kitabxanalarının komplektləşdirilməsinin keyfiyyətcə yaxşılaşdırılması işinə əhəmiyyətli təsir göstərirdi. 1960-cı ildə kollektor kitabxanalara 6 milyon 600 min manatlıq kitab göndərmişdi. Kitabxanalar 5 mindən çox adda 1 milyon 800 min kitab almışdılar. Bu kitabların 50 faizdən çoxu kənd kitabxanalarına göndərilmişdi.

Əgər 1958-ci ildə Mədəniyyət Nazirliyi kütləvi kitabxanalarının fondunda 13694 min nüsxə kitab var idisə, 1965-ci ildə onların sayı 18459 min nüsxəyə çatmışdı¹⁰⁸. Yəni yeddiillik müddətində kitab fondu 4765 nüsxə artmışdı.

Bu dövrdə Naxçıvan MSSR və DQMV-də kitabxana işi xeyli inkişaf etmiş, kütləvi kitabxanaların kitab fondu muntəzəm olaraq yeni kitablarla təchiz edilirdi. Əgər 1959-cu ildə Naxçıvan MSSR-də 513 min nüsxə kitab fonduna malik olan

134 kitabxana fəaliyyət göstərirdisə, 1965-ci ildə 796 min kitab fonduna malik olan 131 kitabxana vardı. DQMV-də 1959-cu ildə 881 min nüsxə kitab fondu olan 167 kütləvi kitabxana var idisə, 1965-ci ildə 989 min nüsxə kitabı olan 172 kütləvi kitabxana əhaliyə xidmət edirdi¹⁰⁹.

Beləliklə, 60-70-ci illərdə görülən tədbirlər nəticəsiz qalmamış, müstəqil kənd kitabxanalarının fondu əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı. Əgər müstəqil kənd kitabxanalarının fondunda 1960-cı ildə 4419 min, 1965-ci ildə 8177 min nüsxə kitab olmuşdursa, onların sayı 1970-ci ildə 10612 minə çatmışdı.

Bu dövrdə kitabxana işinin yaxşılaşdırılması sahəsində görülmüş tədbirlər oxucuların və kitab verilişinin sayının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdu. Əgər müstəqil kənd kitabxanaları 1960-cı ildə 285,4 min oxucuya xidmət etmiş və onlara 7529 min kitab vermişdisə, 1965-ci ildə 4379 min oxucuya xidmət etmiş, onlara 12219 min nüsxə kitab vermişdi. Kitabxanalar 1970-ci ildə isə 851,2 min oxucuya xidmət etmiş və onlara 23217 min nüsxə kitab vermişdi¹¹⁰. 60-cı illərə nisbətən 70-ci illərdə on il müddətində oxucuların sayı 5658 min, kitab verilişi isə 15688 min nüsxə artmışdı.

60-cı illərdə dövlət müstəqil kitabxana şəbəkəsi ilə yanaşı olaraq kənd yerlərində ayrı-ayrı idarə və təşkilatların kitabxanaları da fəaliyyət göstərirdi. Klub və kolxoz kitabxanaları daha geniş şəbəkəyə malik idi. Kolxoz kitabxanaları bilavasitə kolxoz idarə heyətlərinin qərarı ilə kolxozçu kəndlilərə xidmət üçün təşkil edilir, kolxozların hesabına maliyyələşirdi. Klub kitabxanaları isə öz təbəçiliyindən asılı olaraq Mədəniyyət Nazirliyinə və ya həmkarlar təşkilatlarına təbə idi. Klub və kolxoz kitabxanalarının miqdarı 1950-ci illərdə 1960-cı illərə nisbətən xeyli çox olmuşdu. Bunun da əsas səbəbi kəndlərdə müstəqil kənd dövlət kitabxanaları təşkil edildikcə klub kitabxanalarının və kolxoz kitabxanalarının bağlanması idi. Müstəqil kənd dövlət kitabxanaları təşkil edilərkən klub kitabxanalarının və kolxoz kitabxanalarının fondu müstəqil kitabxanalara verilirdi.

Məsələn, əgər 1950-ci ildə Mədəniyyət Nazirliyinin 545 min nüsxə kitab fondu olan 941 kitabxanası var idisə, 1960-cı ildə kitabxanaların sayı 710, fondu 2121 min nüsxə, 1965-ci ildə kitabxanalar 83, fondu 298 min nüsxə, 1970-ci ildə kitabxanalar 14, kitab fondu 41 min nüsxə olmuşdu.

Bu proses kolxoz kitabxanalarının durumunda da baş vermişdi. Əgər 1950-ci ildə fondunda 393 min kitabı olan 706 kolxoz kitabxanası var idisə, onların miqdarı 1970-ci ildə 85-ə enmiş, kitab fondu isə 203 min olmuşdu. Klub və kolxoz kitabxanalarının azalması kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilinə mənfi təsir göstərmirdi. Yenidən təşkil edilən müstəqil dövlət kənd kitabxanaları onların vəzifələrini müvəffəqiyyətlə yerinə yetirirdilər.

60-cı illərdə kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlər Azərbaycan kəndində mədəniyyətin inkişafının və kənd əhalisinin mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsinin əsas göstəricisidir.

1.2.4. Uşaq və məktəb kitabxanaları

Müharibədən sonrakı beşilliklər dövründə uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkili həmişə diqqət mərkəzində olmuş, müstəqil uşaq və məktəb kitabxanalarının şəbəkəsi müntəzəm olaraq genişləndirilmişdir. Müharibədən sonrakı illərdə uşaq kitabxanalarının bərpası başa çatdırılmış, şəhərlərdə və əsasən rayon mərkəzlərində yeni uşaq kitabxanaları təşkil edilməyə başlanmışdı. Rayon uşaq kitabxanalarının təşkili altıncı beşillikdə əsasən başa çatdırılmışdı ki, bu da kənd yerlərində uşaqlara kitabxana xidmətinin xeyli yaxşılaşdırılmasına səbəb olmuşdu. Rayon mərkəzi uşaq kitabxanalarının rayon mərkəzi kitabxanalarının uşaq şöbələri əsasında təşkil edilməsi, onlara tez bir müddətdə uşaqlara xidmət işini xeyli yaxşılaşdırmaq imkanı vermişdi.

Altıncı beşillik müddətində respublikamızda 46 yeni uşaq kitabxanası təşkil edilmişdi. Əgər 1950-ci ildə 430,1 nüsxə

kitab fonduna malik olan 54 müstəqil uşaq kitabxanası var idisə, onların sayı 1955-ci ildə 100-ə, kitab fondu isə 1150,4 nüsxəyə çatdırılmışdı. Bəhs edilən dövrdə uşaq kitabxanalarının maddi bazasının möhkəmləndirilməsinə, yeni ədəbiyyatla təmin edilməsinə və kadr tərkibinin yaxşılaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilirdi. Bakı, Sumqayıt, Gəncə, Mingəçevir şəhərlərində uşaq kitabxanalarının binaları xeyli abadlaşdırılmışdı. Naxçıvan MSSR-də, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Tovuz, Şamaxı, Quba, Yevlax, Şəki və s. rayonlarda uşaq kitabxanalarına abad binalar verilmişdi.

Bu dövrdə qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri uşaq kitabxanalarının yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi idi. Nəşriyyatların az uşaq ədəbiyyatı çap etdirməsi, buraxılan kitabların tirajının məhdudluğu kitabxanaların yeni ədəbiyyatla təminatına mənfi təsir göstərirdi. Xüsusilə Azərbaycan dilində uşaq ədəbiyyatı olduqca az nəşr edilirdi. Məhz buna görə ki, Mədəniyyət Nazirliyi nəşriyyatların qarşısında uşaq ədəbiyyatının nəşrini genişləndirmək haqqında ciddi məsələ qaldırmışdı. 1952-ci ildən başlayaraq uşaq kitabxanaları mərkəzləşdirilmiş şəkildə Kitabxana Kollektoru tərəfindən komplektləşdirilməyə başlandı. Bu tədbir kitabxanaların komplektləşdirilməsinə müsbət təsir göstərməklə komplektləşdirmə üçün ayrılan vəsaitin vaxtında xərclənməsinə şərait yaratdı. Əgər 1955-ci ildə kitabxanaların fondunda 11504 nüsxə kitab var idisə, onların sayı 1959-cu ildə 12519 nüsxəyə çatmışdı¹¹¹. Kitabxanaların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsi, kitab fondunun sürətlə artması və məzmunca yaxşılaşması oxuculara kitabxana xidmətinin təkmilləşməsinə və kitabxanaların sayının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdu. Uşaq kitabxanalarının 1950-ci ildə 83,6 oxucusu var idisə, onların sayı 1955-ci ildə 97,8, 1958-ci ildə isə 1106 nəfərə çatmışdı. Deməli, 1950-ci ilə nisbətən 1958-ci ildə oxucuların sayı 27 min nəfər artmışdı. Bununla yanaşı, uşaq kitabxanalarında kitab verilişi də əhəmiyyətli dərəcədə çoxalmışdı. Bu bir tərəfdən uşaqların kitaba

olan tələbatının getdikcə artması, məktəb proqramlarının daha da təkmilləşməsi, proqramlarında sinifdənkənar mütaliyəyə daha geniş yer verilməsi və onun əhəmiyyətinin dərinlənə başa düşülməsi ilə əlaqədar idisə, digər tərəfdən uşaq kitabxanalarının işinin daha da təkmilləşməsi kitabxana işində yeni mütərəqqi iş üsullarının tətbiq edilməsi, oxucularla aparılan kütləvi işlərin məzmununun yaxşılaşması ilə əlaqədar idi. Əgər kitabxanalar oxuculara 1950-ci ildə 1598,1 nüsxə kitab vermişdilsə, bu rəqəm 1955-ci ildə 1994,6-ya, 1958-ci ildə isə 30.333-ə çatdırılmışdı¹¹². Əlbəttə, qısa bir tarixi dövr ərzində kitab verilişinin 10.387 nüsxə çoxalması respublikada gənc oxuculara xidmət işinin böyük nailiyyəti idi. Bu kitabxanaların oxucular arasında apardığı mədəni-kütləvi və siyasi-tərbiyə işi və ictimaiyyətin kitabxana işinə cəlb edilməsi sayəsində mümkün olmuşdu.

1956-cı ildə Mədəniyyət Nazirliyi sistemində bəzi ştat vahidlərinin ixtisarı ilə əlaqədar uşaq kitabxanalarının bəziləri rayon mərkəzi kitabxanaları ilə birləşdirildi. Bu, əlbəttə, uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkili işinə mənfi təsir göstərməyə bilməzdi. Demək olar ki, bütün kənd uşaq kitabxanaları və kiçik rayon kitabxanaları, ümumiyyətlə, 31 müstəqil uşaq kitabxanası ləğv edilmişdi. Doğrudur, respublika uşaq kitabxanaları öz işlərini tamamilə yenidən qurmaq, uşaqlara xidmət işinin yeni forma və üsullarından istifadə etmək, məktəblərin geniş pedaqoji kollektivinin köməyindən hərtərəfli istifadə etmək, məktəblərlə əlaqəni daha da gücləndirmək yolu ilə uşaqlara kitabxana xidmətinin səviyyəsinin aşağı düşməsinə imkan verməmişdilər. Bunu aşağıdakı rəqəmlər bir daha sübut edir: əgər 1955-ci ildə 100 uşaq kitabxanasının 97800 oxucusu olmuş və oxuculara 1994600 nüsxə kitab verilmişdisə, 1956-cı ildə 69 kitabxana 99700 oxucuya xidmət etmiş, onlara 2206200 nüsxə kitab vermişdi¹¹³. Buna baxmayaraq uşaq kitabxanalarının ləğv edilməsinin düzgün olmaması sonrakı illərdə daha ciddi hiss edilməyə başladı. Buna görə ki, 1958-ci ildən etibarən uşaq kitabxana şəbəkəsinin bərpa edilməsinə başlandı.

1958-ci ildə respublikamızda 11552 nüsxə kitab fonduna malik olan 71 kitabxana var idi. Bu kitabxanalar il ərzində 110,6 nəfər oxucuya xidmət etmiş, onlara 30333 nüsxə kitab vermişdi. Kitabxanalar uşaqlarda əxlaq normalarının formalaşmasında yaxından iştirak etmək, onların estetik tərbiyəsinə və ümumi mədəni dünyagörüşlərinin formalaşmasına kömək etmək üçün geniş mədəni kütləvi işlər həyata keçirirdilər. Təkcə 1958-ci ildə respublikamızın uşaq kitabxanaları 1932 ucadan oxu, 587 oxucu konfransı keçirmiş və 3300 kitab sərgisi təşkil etmişdi¹¹⁴. Uzun illərdən bəri uşaqlara xidmət sahəsində böyük təcrübə əldə etmiş və oxucuların zəngin rəğbətini qazanmış kitabxanaların sayı ildən-ilə artırdı. Misal üçün, Bakı şəhər uşaq kitabxanalarından Belinski adına, Engels adına, Kirov adına, Krupskaya adına, Kalinin adına, Zevin adına, 8 Mart adına kitabxanaları, rayon kitabxanalarından Tovuz, Şəki, Salyan, Sabirabad, Füzuli, Quba və s. kitabxanaları göstərmək olar. Bu kitabxanaların hər biri uşaqlara xidmət sahəsində çox böyük göstəricilər əldə etməyə müvəffəq olmuşdu. Bəhs edilən dövrdə respublikada uşaqlara kitabxana xidməti müstəqil uşaq kitabxanaları ilə yanaşı kütləvi kitabxanaların uşaq şöbələri tərəfindən həyata keçirilirdi. Belə şöbələr uşaq kitabxanası olmayan bütün rayon kitabxanalarında, həmkarlar ittifaqı təşkilatı kitabxanalarında və bəzi hallarda şəraitlə əlaqədar şəhər kitabxanalarında təşkil edilirdi.

50-60-cı illərdə respublikamızda uşaqlara kitabxana xidmətindən danışarkən kütləvi kitabxanaların fəaliyyətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Şəhər kütləvi kitabxanalarından başlamış, kənd müstəqil kitabxanalarına qədər bütün kütləvi kitabxanalar uşaqlara xidmət etməyi ön plana çəkmişdilər. «Uşaqlar bizim gələcəyimizdir» şüarını rəhbər tutan kitabxanalarımız uşaqlara xidmət etməyi öz doğma işi kimi qəbul edir, məktəb kollektivləri və fəal müəllimlərlə əlaqə saxlayır, uşaqlara xidmət zaman onların köməyindən istifadə edirdilər. Məktəblərlə kitabxanaların birgə təşkil etdiyi kütləvi işlər uşaqların ən çox

sevdiyi tədbirlərə çevrilmişdi. Çünki bu tədbirlərin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində uşaqlar özləri də iştirak edirdilər. Kəndlərdə isə uşaqlara kitabxana xidmətində kənd kitabxanaları mühüm rol oynayırdılar. Uşaq ədəbiyyatı kənd kitabxanaları fondunun əsas tərkib hissələrindən birini təşkil edirdi. Həmçinin bu dövrdə məktəblərdə geniş kitabxana şəbəkəsi yaranmışdı. 1958-ci ildə respublikamızda 2 milyon 477 min nüsxə kitab fondu olan 2657 məktəb kitabxanası var idi¹¹⁵. Məktəb kitabxanaları dərs proqramlarının mənimsənilməsində şagirdlərə yaxından kömək etməklə yanaşı, uşaqların ümumi dünyagörüşünün formalaşmasında, onların estetik tərbiyəsində yaxından iştirak edirdilər.

Kitabxanalar həmçinin məktəb məşğələlərinə, şəxsi təhsilə, ictimai işə, həmçinin oxucuların öz fəaliyyətinə kömək edən kitabların təbliğinə xüsusi diqqət yetirirdilər.

Bu dövrdə məktəb kitabxanalarının inkişafına müsbət təsir göstərən amillərdən biri yeni məktəb binaları tikilərkən kitabxanaya otaqların ayrılması idi. Yalnız 1955-1956-cı illərdə kitabxana otağı olan 50 yeni məktəb binası istifadəyə verilmişdi¹¹⁶.

Azərbaycan Respublikasının Maarif Nazirliyi məktəb kitabxanalarının işini həmişə diqqət mərkəzində saxlamaqla rəsmi sənədlərdə məktəb kitabxanalarının vəzifələri, onların sinifdənkənar tədris işində rolu, şagirdlərin mütləq marağının öyrənilməsində, ödənilməsində və ümumiyyətlə, mütləqə rəhbərlik prosesində yeri və əhəmiyyəti göstərilirdi. Bütün bu tədbirləri həyata keçirmək üçün kitabxananın iş saatları məktəb tərəfindən müəyyənləşdirilir və şagirdlərin diqqətinə çatdırılırdı. Dərs proqramlarının mənimsənilməsində şagirdlərə yaxından kömək etmək, uşaqların ümumi dünyagörüşünün formalaşmasında, estetik tərbiyəsində yaxından iştirak etmək üçün məktəb kitabxanaları müəllimlərlə sıx əlaqə saxlayır, demək olar ki, müəllim kollektivi ilə birgə fəaliyyət göstərirdilər.

Məktəb kitabxanalarının tədris, təhsil və tərbiyə işində

böyük əhəmiyyətini nəzərə alan Maarif Nazirliyi yeni məktəb kitabxanaları açmaq və mövcud məktəb kitabxanalarının maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmə işinə ciddi diqqət yetirirdi. Məhz buna görədir ki, 1960-cı illərdə məktəb kitabxana şəbəkəsi ilbəl artmışdı. Nazirlik bütün məktəblərdə kitabxanalar yaratmağı bir vəzifə olaraq qarşıya qoymuşdu.

Kənd rayonlarına nisbətən şəhərlərdə məktəb kitabxanaları şəbəkəsi daha geniş inkişaf etmişdi. Rəqəmlərə diqqət yetirək. 1964-cü il Azərbaycanın şəhər məktəblərində 2514321 min nüsxə kitab fonduna malik olan 664 kitabxana var idi. Bunlardan şəhərlərin ibtidai məktəblərində 51480 min kitabı olan 74 kitabxana, 8 illik məktəblərdə 973.008 min kitab fonduna malik olan 330 kitabxana, şəhər orta məktəblərində isə 1449833 min nüsxə kitab fondu olan 260 kitabxana var idi. 1964-cü ildə isə kənd məktəblərində 2514321 min nüsxə kitab fonduna malik olan 2367 məktəb kitabxanası var idi¹¹⁷.

Kənd məktəb kitabxanalarının kitab fondu kasıb olsa da, şəhər kitabxanalarına nisbətən şagirdlərə kitabxana xidməti zəif təşkil edilsə də kənd məktəb kitabxanaları məktəbin təhsil prosesində yaxından iştirak edirdilər. Beləliklə, 1964-cü ildə 5268285 min fondu olan 3031 məktəb kitabxanası fəaliyyət göstərirdi ki, bu da 1950-ci ilə nisbətən xeyli çox idi¹¹⁸. 60-cı illərin ikinci yarısında da məktəb kitabxana şəbəkəsinin artımı sahəsində hələ 50-ci illərdən baş vermiş proses yenə də özünü göstərmiş, məktəb kitabxanaları artmaqda davam etmişdir.

1961-ci ildə respublikada 3117 məktəb kitabxanası fəaliyyət göstərirdi ki, bunların da fondunda 47.501 min kitab toplanmışdı¹¹⁹. Məktəb kitabxanalarının sayı yeni məktəblərin açılması və indiyə qədər kitabxanası olmayan məktəblərdə kitabxanaların təşkili hesabına 1969-cu ildə 3749-a çatmışdı.

1966-67-ci dər ilində respublikada 5546975 nüsxə kitab fonduna malik olan 3369 məktəb kitabxanası var idisə, 1967-68-ci ildə 64655039 nüsxə fondu olan 3406 məktəb kitabxanası, 1968-69-cu dər ilində 6855128 nüsxə kitab fondu olan 3502

məktəb kitabxanası fəaliyyət göstərmişdir və bu kitabxanalar 725 min şagirdə xidmət edirdilər¹²⁰.

Beləliklə, 60-cı illərdə respublikamızda xalq maarifinin inkişafı ilə əlaqədar məktəb kitabxanalarının inkişafı sahəsində ciddi dönüş yaranmışdı. 1970-ci ildə Azərbaycan məktəblərinin 97,9 faizinin kitabxanası var idi. Məktəb kitabxanalarının fondunun komplektləşdirilməsinə ciddi diqqət yetirildiyindən kitabxana fondlarında, dərsliklər də daxil olmaqla, 19,5 min kitab toplanmışdır ki, bu da öz dövrü üçün olduqca böyük rəqəm idi¹²¹. Azərbaycan məktəblərində bir milyon nəfərdən artıq şagird təhsil alırdı ki, bunların da 725 mini məktəb kitabxanalarının oxucuları idi.

60-cı illərdə ümumi orta məktəb kitabxanaları ilə yanaşı geniş texniki peşə məktəblərinin kitabxana şəbəkəsi də fəaliyyət göstərirdi. 1969-cu ildə respublikada 76 texniki peşə məktəblərinin kitabxanası var idi. Bunlar 40,9 min nəfər şagirdə xidmət edirdilər. Texniki peşə məktəbləri təkcə Bakıda, Gəncədə, Sumqayıtda deyil, həm də respublikanın digər şəhərlərində və rayon mərkəzlərində – Ağdam, Ağcabədi, Ağsu, Bərdə, Göyçay, Dəvəçi, Qazax, Qax, Lənkəran və s. təşkil edilmişdi.

1950-ci ildə respublikamızda 430,7 kitab fonduna malik olan 100 müstəqil uşaq kitabxanası var idi. 506-cı illərdə müstəqil uşaq kitabxanalarının miqdarı o qədər artmasa onların işində böyük keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermiş, cəmiyyətin mədəni həyatında mühüm mövqe tutmuş, uşaqların tərbiyə və təhsilində, mütaliə mədəniyyətinin formalaşmasında yaxından iştirak etmişdir. Fikrimizə aydınlıq gətirmək üçün 1950-60-cı illərdə müstəqil uşaq kitabxanalarının inkişaf dinamikasına diqqət yetirək.

	1950	1955	1960	1965	1969
Kitabxanaların miqdarı	54	100	68	72	94
Onlarda olan kitabların və jurnalların sayı (min nüsxə ilə)	430,7	1150,4	1259	1870	2459 ¹²²

Cədvəldən göründüyü kimi, 50-60-cı illərdə uşaq kitabxanalarının sayı sabit olmamış, müxtəlif illərdə artıb azalmışdı. Azalmalar əsasən kənd rayonlarının hesabına olmuşdu. Ancaq kitabxanaların fondu, oxucuların miqdarı müntəzəm olaraq artmışdı. Belə ki, müstəqil uşaq kitabxanalarının 1950-ci ildə 4307 kitab fondu, 83,6 oxucusu olmuşdusa və oxuculara 15981 nüsxə kitab vermişdilsə, bu 1970-ci ildə müvafiq olaraq 2775 fond, 2201 oxucu, 5420 kitab verilişi olmuşdur. Beləliklə, 1950-ci ilə nisbətən 1970-ci ildə müstəqil uşaq kitabxanalarının sayı 2 dəfəyə yaxın, fondları 4 dəfə, oxucularının sayı 2 dəfəyə yaxın, kitab verilişi isə iki dəfə artmışdır¹²³.

Bu rəqəmlər göstərir ki, 50-60-cı illərdə Azərbaycanda uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkilində müstəqil uşaq kitabxanaları mühüm rol oynamış, gənc nəslin təhsil və tərbiyəsində, bir vətəndaş kimi formalaşmasında mühüm işlər görmüş, hər bir azərbaycanlı ailəsinin məişətinə daxil olmuş uşaq kitabxanaları ilə valideynlər arasında qarşılıqlı əlaqələrin yeni formaları meydana gəlib formalaşmışdı.

60-cı illərin ikinci yarısında respublikamızda uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkilində mühüm hadisə baş verdi. Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 26 sentyabr 1964-cü il tarixli sərəncamına müvafiq olaraq 1965-ci il yanvarın 1-də Bakı şəhərində F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası təşkil edildi. Respublika Uşaq Kitabxanasının yaranması ölkəmizin həyatında olduqca böyük mədəni hadisə idi. Bu kitabxananın Azərbaycanda uşaqlara kitabxana xidməti göstərən bütün kitabxanalara metodik mərkəz statusuna malik olması onun böyük elmi-metodik mərkəz kimi əhəmiyyətini bir daha artırırdı.

60-cı illərdə respublikamızda uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində əldə edilmiş ciddi kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri, dövrün ictimai-siyasi və mədəni həyatında baş verən proseslər uşaq kitabxanaları qarşısında olduqca ciddi vəzifələr qoymuşdu. Bu vəzifələrin həlli uşaq kitabxanalarının iş təcrübəsini öyrənmək, ümumiləşdirmək, xidmətin keyfiyyətini

yüksəltmək üçün elmi-metodik işin yenidən qurulmasını tələb edirdi. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası bu mühüm tələbatı ödəmək üçün yaradılmışdı. Kitabxana üçün ayrıca bina tapmaq çətin olduğundan hələlik kitabxana M.Qorki adına kütləvi kitabxananın bazasında yarandı. Bu zaman kitabxananın fondunda 43 min nüsxə kitab var idi ki, bunun da 27337 nüsxəsi uşaq ədəbiyyatı idi¹²⁴. İlk başlanğıc üçün bu yaxşı baza idi. Kitabxananın işinin tezliklə qaydaya düşməsi, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, yeni mütəxəssis kitabxanaçı kadrlarla təmin edilməsi üçün Mədəniyyət Nazirliyi xeyli iş gördü. Xüsusilə kitabxananın maliyyələşdirilməsinə diqqəti artırdı. 1965-ci ilin əvvəllərində Mədəniyyət Nazirliyi bütün kütləvi kitabxanalara xüsusi məktubla müraciət edib Respublika Uşaq Kitabxanası fondunu təkmilləşdirmək üçün öz fondlarında olan artıq uşaq ədəbiyyatının kitabxanaya göndərilməsini xahiş etmişdi. Rayon və şəhər kitabxanaları kitabxanaya xeyli kitab göndərdilər. Kitabxananın rəhbərliyi də Moskva Mərkəzi Elmi Kitabxana Kollektorundan Rusiyada çıxan uşaq kitablarından məcburi nüsxələr almağa başladı. Artıq 1967-ci ildə kitabxananın fondunda 100 minə qədər kitab toplanmışdı. Az bir müddətdə kitabxanada 7 şöbə yaradılmış və mütəxəssis işçilərlə təmin edilmişdi.

Kitabxana yaradılarkən onun qarşısında qoyulan ən mühüm vəzifə respublikada uşaqlara xidmət göstərən kitabxanalara metodik rəhbərlik etmək, qabaqcıl uşaq kitabxanalarının iş təcrübəsini öyrəniş ümumiləşdirmək, kitabxanalar arasında yaymaq, kitab təbliğinin elmi əsaslarını hazırlamaq vəzifəsi qoyulmuşdu. Bu mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsi o qədər asan olmasa da, kitabxana öz fəaliyyətini düzgün istiqamətə yönəltməyə və göstərilən vəzifələrin öhdəsindən gəlməyə müvəffəq oldu. Bu işdə kitabxananın güclü metodist kitabxanaçıları ilə təmin edilmiş elmi-metodik şöbəsinin çox böyük rolu oldu. Şöbə respublika uşaq kitabxanalarına metodik rəhbərlik etmək üçün qabaqcıl iş təcrübəsinə əsaslanaraq gələcəyə xidmət edən

perspektiv plan hazırlayıb həyata keçirməyə başladı. Kitabxana qısa zaman kəsiyində oxuculara kitabxana xidmətinin və elmi-metodik rəhbərliyin təşkili sahəsində diqqətəlayiq işlər görməyə müvəffəq oldu.

60-cı illərdə Azərbaycan Nazirlər Soveti Naxçıvan Muxtar Respublikasında və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində uşaq kitabxanalarının yaradılması haqqında sərəncam verdi. Uşaq kitabxanalarının yaranması həmin bölgələrdə uşaqlara kitabxana xidmətinin müasir tələblər səviyyəsinə yüksəldilməsi ilə yanaşı uşaq kitabxanalarına metodik təminatın yeni elmi əsaslar üzərində qurulmasına müsbət təsir göstərdi.

1.2.5. Elmi və xüsusi kitabxanalar

Beşinci və altıncı beşillik dövründə dövlət ölkədə elmin hərtərəfli inkişaf etdirilməsi və elmi-texniki tərəqinin nailiyyətlərini istehsalata tətbiq etmək sahəsində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirdi ki, bu da ölkədə elmi tədqiqat müəssisələrinin sürətli inkişafını təmin etdi. Elmi müəssisələrin inkişafı, elmi kadrların sayının artması isə öz növbəsində elmi kitabxana şəbəkəsinin inkişafı və təkmilləşməsi problemini qarşıya qoymuşdu. Buna görədir ki, həmin dövrdə elmi və xüsusi kitabxana şəbəkəsinin inkişafı sahəsində böyük tədbirlər həyata keçirilmiş, Azərbaycan SSR EA-nın Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin, Səhiyyə Nazirliyinin, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin, «Azərneft» Birliyinin və s. idarə və müəssisələrin kitabxana şəbəkəsi xeyli genişlənməmişdir. Ümumiyyətlə, beşinci və altıncı beşillik illəri respublikamızda elmi və xüsusi kitabxana şəbəkəsinin inkişaf etdiyi və elmi işçilərə kitabxana xidmətinin daha da təkmilləşdiyi illər olmuşdur. Artıq altıncı beşilliyin axırında respublikamızda 12235 min kitab fonduna malik olan 553 elmi və xüsusi kitabxana fəaliyyət göstərirdi¹²⁵. Bu kitabxanalar 227 min nəfər oxucuya xidmət etmiş və il ərzində onlara 4880 min kitab vermişdi¹²⁶. Bu rəqəm elmi-

texniki tərəqqidə kitabxanaların iştirakına parlaq sübutdur.

Elmi-texniki və xüsusi kitabxanalar şəbəkəsi respublikamızda yeni elmi müəssisələrin yaranması ilə əlaqədar inkişaf edib təkmilləşmiş, ölkənin elmi informasiya təminatında yaxından iştirak etməyə səy göstərmişdir. 60-cı illərdə AMEA-nın, təhsil, səhiyyə, tibb və kənd təsərrüfatı nazirliklərinin elmi-tədqiqat müəssisələrinin yaranması ilə əlaqədar yeni elmi və xüsusi kitabxanalar yaranmış, onların elmi işçilərə xidmət işi yaxşılaşdırılmış, maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmişdir.

Bu dövrdə respublikada tibb, kənd təsərrüfatı kitabxanalarının, AMEA kitabxanasının işi sabitləşmiş, oxucuların elmi sorğusunun və tələbatının ödənilməsində, elmi tədqiqat işlərinə xidmət göstərilməsində ciddi dönüş yaranmışdı. Elmi və xüsusi kitabxanalar bilavasitə elmi-tədqiqat institutlarının, elmi-konstruktor bürolarının, elmi laboratoriyaların strukturuna daxil olmuşdur. 60-cı illər respublikamızın elmi həyatında kitabxanaların daha yaxından, daha məqsədyönlü iştirakı illəri kimi xarakterizə olunur. Rəqəmlərə müraciət edək. 1960-cı ildə Azərbaycanda 12235 min nüsxə kitab fondu olan 553 elmi, texniki və xüsusi kitabxana var idisə, onların sayı və fondu 1964-cü ildə 727, kitab fondu isə 15245 min nüsxə olmuşdur. Bu rəqəmlər xeyli artaraq 1970-ci ildə müvafiq olaraq 880-ə, kitab fondu isə 23493-ə çatmışdı.

Beləliklə, 10 il müddətində kitabxanaların sayı 327 ədəd, kitab fondu isə 11258 min nüsxə artmışdı. Öz dövrü üçün olduqca böyük göstəricilər hesab edilən bu rəqəmlər kitabxana işi sahəsində çox mühüm keyfiyyət və kəmiyyət göstəricilərinin baş verməsini təsdiq edir. Sözünl əsl mənasında 327 yeni elmi, texniki və xüsusi kitabxananın yaranması və onların fondunun 11258 min nüsxə artması respublikada elmi-texniki tərəqqinin sürətli inkişafına parlaq sübutdur¹²⁷.

Elmi-texniki və xüsusi kitabxanaların kəmiyyət və keyfiyyətə inkişafı oxuculara xidmət işinin məzmununa, kitabxanaya yeni oxucuların cəlb edilməsinə olduqca mühüm təsir

göstərmiş, oxucuların sayının artmasına və kitabxana xidmətinin yeni forma və üsullarının meydana gəlməsinə olduqca həlledici təsir göstərmişdir. Rəqəmlərə diqqət yetirək. Əgər 1960-cı ildə elmi, texniki və xüsusi kitabxanaların 227 min oxucusu olmuş, onlara 4880 min nüsxə kitab verilmişdirsə, 1970-ci ildə oxucuların sayı 661 min, kitab verilişi isə 11300 nüsxə olmuşdur. Yəni 10 ildə oxucuların sayı 434 min, kitab verilişi isə 6480 min artmışdır¹²⁸. Göstərdiyimiz rəqəmlər əhəliyə kitabxana xidmətinin təşkilində böyük keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsini diqqət mərkəzinə çəkir.

1.2.5.1. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası. 1950-1960-cı illərdə ölkədə iqtisadiyyatın daha da inkişaf etdirilməsinə, sənayenin və kənd təsərrüfatının yüksəldilməsinə, xalqın maddi və mədəni həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılmasına dair bir sıra çox mühüm tədbirlər həyata keçirmişdir. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası bu mühüm siyasi əhəmiyyətə malik olan vəzifələrin həyata keçirilməsinə kömək etmək üçün kitabxana işinin çoxcəhətli forma və üsullarından istifadə etmiş və onun ideya-nəzəri səviyyəsinin yüksəldilməsinə çalışmışdır. Kitabxana öz qarşısında, ilk növbədə, oxucuların durmadan artan tələbinə cavab vermək, onlara kitabla xidmət işini yaxşılaşdırmaq, elmi-metodik işi yüksəltmək, kütləvi kitabxanalara metodik rəhbərlik işini qaydaya salmaq vəzifələrini qoymuşdur. Oxuculara xidmət işinin yaxşılaşdırılması kitabxana fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsini, fondada olmayan kitabların əldə edilməsini, qiymətli nadir kitablarla fondun zənginləşdirilməsini tələb edirdi.

Məlum olduğu kimi, kitabxana SSRİ-də rus dilində çıxan bütün ədəbiyyatdan və respublikamızda nəşr edilən bütün çap əsərlərindən pulsuz məcburi nüsxələr alırdı. Bundan əlavə, kitabxana daha çox tələb olunan kitablardan əlavə nüsxələr alırdı. Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi bilavasitə

oxucu sorğuları əsasında həyata keçirilirdi. Kitabxana 1952-1958-ci illərdə 1336450 nüsxə çap vahidi almışdı. Bunların içərisində kitablar mühüm yer tuturdu. Kitabxanaya 7 il müddətində 275806 nüsxə kitab daxil olmuşdu¹²⁹.

Kitabxanaya daxil olan kitablar gecikdirilmədən kitabxanaya qaydası ilə işlənib fonda daxil edilirdi. Əgər kitabxananın fondunda 1950-ci ildə 856269 nüsxə kitab var idisə, bunların sayı 1958-ci ildə 1324767 nüsxəyə çatmışdı. Göstərilən dövrdə kitabxananın fondunda Azərbaycan dilində kitabların sayı da əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı. Artıq 1958-ci ildə kitabxananın fondunda Azərbaycan dilində 65.760 nüsxə ədəbiyyat var idi¹³⁰.

Bu dövrdə kitabxana oxuculara xidmət işinin təşkili sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə etməyə müvəffəq olmuşdu. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq kitabxana müxtəlif qrup oxuculara fərqli xidmət işini daha da təkmilləşdirmişdi. Xidmət zamanı oxucuların hazırlıq səviyyələrinə və sorğu xüsusiyyətlərinə diqqət artırılmışdı. Kitabxananın oxucuları içərisində elmi işçilərin, ali məktəb müəllimlərinin, mühəndis-texniki işçilərin sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı. Həmçinin kitabxananın yeni filiallarının təşkili və mövcud filialların işinin daha da yaxşılaşdırılması ilə əlaqədar olaraq oxucular içərisində fəhlələrin sayı da əhəmiyyətli dərəcədə artmağa başlamışdı. Kitabxana istehsalat qabaqcıllarına, yenilikçi fəhlələrə fərdi xidmət işinə xüsusi qayğı ilə yanaşırdı. Kitabxana oxuculara xidmət işini yaxşılaşdırmaq, oxucu tələbatını vaxtında və kəsirsiz yerinə yetirmək, oxucu sorğularını öyrənib, onu ödəmək üçün geniş tədbirlər həyata keçirirdi. Məhz bunun nəticəsidir ki, kitabxananın bu dövr fəaliyyətində oxuculara xidmət sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdi.

Kitabxana 1952-1958-ci illərdə 50.557 oxucuya xidmət göstərmişdi. Əgər 1952-ci ildə kitabxananın 6627 nəfər oxucusu var idisə, onların sayı 1958-ci ildə 7868 nəfərə çatmışdı. Oxucuların tərkibində də böyük dəyişiklik baş vermişdi. 1952-ci ildə oxucuların 502 nəfəri elmi işçi, 1567 nəfəri mütəxəssis

idisə, 1958-ci ildə elmi işçilərin sayı 1010 nəfər, mütəxəssislərin sayı isə 2400 nəfər olmuşdur¹³¹. Kitabxana oxucularının yarıya qədər ali məktəb tələbələri idi. Ali məktəb müəllimləri, aspirantlar, kiçik elmi işçilər də oxucular sırasında geniş yer tuturdu. 1958-ci ildə oxucuların 3016 nəfəri ali təhsilli, 2013 nəfəri natamam ali təhsilli, 2127 nəfəri orta təhsilli, 712 nəfəri sə natamam orta təhsilli idi¹³².

Natamam orta təhsilli oxucuların əksəriyyətini fəhlələr təşkil edirdi. Halbuki fəhlə oxucuların miqdarı 1952-ci ildə cəmi 225 nəfər idi. Binanın darısqallığına baxmayaraq kitabxana oxuculara xidmət işini təşkil etmək üçün bütün imkanlardan müvəffəqiyyətlə istifadə etməyə çalışırdı. Xüsusilə son illərdə oxucu sorğularının öyrənilməsi üçün ciddi tədbirlər görülürdü. "Yoxdur" cavablarının səbəbini öyrənib aşkara çıxarmaq üçün xüsusi qrup yaradılmışdı. Kitabxana istehsalata, bilavasitə fəhlələrə xidmət etmək üçün filiallar təşkil etməyə xüsusi diqqət yetirirdi. 1952-ci ildə Bakı neftayırma zavodunda, 1953-cü ildə Qaraçuxur mədəniyyət sarayında, 1954-cü ildə Neft Daşlarında, 1947-ci ildən Mingəçevirdə filiallar təşkil etmişdi¹³³.

Kitabxana 1953-1957-ci illərdə 23 oxucu konfransı, 27 ədəbi-bədii gecə və görüş keçirmiş, 615 mövzu sərgisi, 370 yeni kitabların sərgisini təşkil etmiş, 76 mühazirə və məruzə keçirmişdi. Bu dövrdə oxuculara xidmət işinin yüksək səviyyəyə qaldırılmasında, oxucuların durmadan artan elmi sorğularının ödənilməsində məlumat-bibliografiya xidməti xüsusi rol oynamışdır. Kitabxananın məlumat-bibliografiya şöbəsi öz işini partiya və dövlətin qarşıya qoyduğu vəzifələrə uyğun qurmuş, oxucu sorğularının ödənilməsi, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin yayılması, yeni ədəbiyyatın təbliğ edilməsi üçün müxtəlif iş forma və üsullarından istifadə etmişdir. Şöbənin həyata keçirdiyi hər bir bibliografik tədbir respublikamızın inkişafı vəzifələri ilə əlaqələndirilmişdir.

Təkcə bunu qeyd etmək kifayətdir ki, şöbə 1957-58-ci illərdə 67,912-dən artıq şifahi bibliografik məlumat, 457-yə

qədər yazılı bibliografik siyahı tərtib etmişdir. Şöbə həmçinin 240 bibliografik icmal keçirmiş, 48 bibliografik göstərici və 25 yaddaş tərtib etməyə müvəffəq olmuşdur¹³⁴. Kitabxananın həyata keçirdiyi bütün bu tədbirlər kitab verilişinin sürətlə artmasına səbəb olmuş, kitabxananın daimi oxucularının sayının sabitləşməsinə təmin etmişdi. Kitabxana 7 il müddətində oxuculara 3011483 nüsxə kitab vermişdir. Əgər kitabxana 1952-ci ildə oxuculara 405979¹³⁵ nüsxə kitab vermişdirsə, onların miqdarı 1958-ci ildə 430 min nüsxəyə çatmışdı¹³⁶.

Elmi-texniki tərəqqi kitabxanalararası abonementin əhəmiyyətini xeyli artırmış, onun qarşısında yeni vəzifələr qoymuşdu. Respublikada elmi ədəbiyyata, nadir kitablara əmələ gələn böyük tələbatla əlaqədar olaraq elmi, texniki və kütləvi kitabxanalar öz oxucularının sorğularını ödəmək üçün Respublika kitabxanasına daha tez-tez müraciət edirdilər. Həmçinin Milli Kitabxananın oxucuları sırasında böyük dövlət əhəmiyyətinə malik elmi-tədqiqat işləri aparan oxucuların sayının artması, onların spesifik sorğularının ödənilməsi, kitabxananın ittifaqımızın böyük kitabxanaları ilə kitabxanalararası abonement əlaqəsi yaratması zərurətini irəli sürürdü. Məhz buna görədir ki, bəhs olunan dövrdə kitabxanalararası abonement işi xeyli genişlənmiş və təkmilləşmişdi. 7 il müddətində kitabxana kitabxanalararası abonement yolu ilə 110 min ədəbiyyat vermişdir¹³⁷.

Kitabxana əgər 1952-ci ildə 248 kitabxana ilə əlaqə saxlayırdısa, bunların sayı 1958-ci ildə 440-a çatmışdı¹³⁸.

Kitabxanalararası abonementdən istifadə edən kitabxanalar içərisində rayon və kənd kitabxanalarının sayı getdikcə artırdı ki, bu da rayon kitabxanalarının oxucuları arasında ziyalıların xüsusi elmi problemlərlə məşğul olan oxucuların sayının artması ilə əlaqədar idi. Əgər 1953-cü ildə cəmi 13 rayon kitabxanası kitabxanalararası abonementdən istifadə edirdisə¹³⁹, 1958-ci ildə, demək olar ki, rayon kitabxanalarının əksəriyyəti belə əlaqə yaratmışdılar.

Bəhs olunan dövrdə kitabxananın fəaliyyətində elmi-metodik işin səviyyəsi xeyli yüksəlmiş, onun kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyanın elmi-nəzəri və metodik məsələlərinin həllində, kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsinin öyrənilib ümumiləşdirilməsində və yayılmasında mövqeyi xeyli möhkəmlənmişdi. Kitabxananın nəşriyyat fəaliyyətinin genişlənməsi onun işini daha təsirli etmişdi.

1953-cü ildən kitabxanaşünaslıq və məlumat biblioqrafiya kabinəsi «Azərbaycan kütləvi kitabxanalarının iş təcrübəsi» adlı bülleteni buraxmağa başladı¹⁴⁰. Bülletenin əsas məqsədi kütləvi kitabxanaların iş təcrübəsini ümumiləşdirmək, qabaqcıl təcrübəni yaymaq idi. Bundan əlavə, kitabxana kütləvi kitabxanalara metodik rəhbərlik etmək üçün metodik məktublardan, ezamiyyətlərdən, kurs-konfranslardan geniş surətdə istifadə edirdi. Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kabineti həmin dövrdə kitabxanalara 90-a yaxın metodik məktub, hər il onlarca tövsiyə siyahıları göndərmişdi. Göndərilən metodik məktublar bilavasitə qurultayların, plenumların qərarlarına, dövrün aktual məsələlərinə həsr edilmişdi. Kitabxananın Bakıda və respublikanın müxtəlif rayonlarında keçirdiyi zona müşavirələrinin elmi-metodik səviyyəsi xeyli yüksəlmişdi. Belə müşavirələrdə kitabxanaşünaslıq və tövsiyə biblioqrafiyası kabinəsi mütəxəssisləri elmi-metodik məruzələrlə çıxışlar edirdilər. Kabinetin tərtib etdiyi kitabxana plakatları, fotodiaqramlar və fotomon-tajlar rayon və kənd kitabxanaları üçün çox qiymətli təbliğat vasitəsi idi.

Kitabxana təkcə 1958-ci ildə 2 rayonlararası seminar, 4 metodik müşavirə, 2 aylıq kurslar təşkil etmiş, 11 metodik məktub, 20 tövsiyə siyahısı tərtib etmiş, 6 metodik vəsait nəşr etmişdi¹⁴¹. Kitabxana öz mütəxəssislərini 25 dəfə kitabxanalara metodik kömək üçün rayonlara ezamiyyətə göndərmişdi. Dekabr ayında Gəncə şəhərində keçirilən rayonlararası müşavirə Füzulinin anadan olmasının 400 illiyinə həsr edilmişdi. Şəkiddə seminar-müşavirə keçirilmişdi. Müşavirələrdə yaxın rayon-

ların kitabxana işçiləri iştirak etmişdilər.

Göstərilən faktlar və rəqəmlər bir daha göstərir ki. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası müharibədən sonrakı beşillik dövründə və 50-ci illərdə milli kitabxana statusuna aid olan vəzifələrin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlməklə böyük təcrübə toplamış, oxuculara xidmət prosesini təcrübə ilə zənginləşdirmişdir.

Beləliklə, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası XX əsrin birinci yarısında 37 il ərzində təşəkkül tapıb formalaşmış, maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, zəngin kitab fonduna, yüksək ixtisaslı kontingentə, elmi-metodik baza-ya malik bir mədəniyyət və elm mərkəzi kimi 60-cı illərdə qədəm qoymuşdu. 60-cı illərdə əldə etdiyi nailiyyətləri daha da gücləndirmək, kitabın qüvvət və qüdrətindən tam istifadə etmək, xalqın milli mədəniyyətinin daim inkişaf etdirilməsində yaxından iştirak etmək, ölkə kitabxanalarının metodik təminat mərkəzinə, kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslığın elmi tədqiqat mərkəzinə çevrilməsi üçün ciddi tədbirlər həyata keçirməli, dünya milli kitabxanalarının təcrübəsindən bacarıqla istifadə etməli idi. Əlbəttə, göstərdiyimiz vəzifələrin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmək, qarşıda duran ciddi problemləri həll etmək kitabxana kollektivinin qarşısında mühüm vəzifələr qoymuşdu. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi, hər şeydən əvvəl, kitabxananın maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, kitab fondunu təkmilləşdirmək, kitabxanayı yeni mütəxəssis kadrlarla təmin etmək, elmi-metodik işi canlandırmaq, hər şeydən əvvəl isə oxuculara xidmət prosesini günün tələbləri səviyyəsinə çatdırmaq zəruri idi.

Bu mühüm vəzifələri yerinə yetirmək üçün 60-cı illərdə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, yeni avadanlıq, texniki vasitələr alınmasına, kitab fondunun zənginləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Kitabxana öz fondunu komplektləşdirmək üçün dünya nəşrlərinin əldə edilməsinə, ilk növbədə Avro-

pa ölkələrindən kitab əldə edilməsinə xüsusi əhəmiyyət verirdi. Bu işi kitabxananın beynəlxalq əlaqələr şöbəsi əsasən kitab mübadiləsi yolu ilə həyata keçirirdi. Belə ki, kitabxana 1964-cü ildə SSRİ-nin 63, dünyanın isə 6 kitabxanası ilə, o cümlədən Avstriya, Macarıstan, ABŞ, Fransa, AFR və s. ölkələrdə beynəlxalq kitab mübadiləsi etmiş, 10 mindən çox ədəbiyyatla fondunu artırmışdı¹⁴².

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının bu dövr fəaliyyətində ən diqqəti çəkən cəhətlərdən biri milli ədəbiyyat fondunun daha da təkmilləşdirilməsi, milli Azərbaycan kitabının araşdırılması, əldə edilməsi və kitabxananın fonduna daxil edilməsi haqqında tədbirlər görülmüşdü. Kitabxananın fəaliyyəti dövründə ilk dəfə idi ki, bu axtarışlar öz müsbət nəticəsini verirdi. Azərbaycan kitabının repertuarını yaratmaq üçün ilk təşəbbüs göstərilməyə başlandı. Bu işdə 1940-cı illərin sonlarında təşkil edilmiş «Azərbaycan kitabı» arxiv fondunun əməkdaşlarının böyük rolu olmuşdur. 60-cı illərdə bu fonda başçılıq edən görkəmli kitabşünas M.Müsəddiqin fəaliyyəti xüsusilə diqqətəlayiq olmuşdur. Ərəb və fars dillərini yaxşı bilən böyük kitab həvəskarı M.Müsəddiq bu fondun təkmilləşməsi üçün olduqca mühüm işlər görmüş, keçmiş dövrlərə aid olan bir çox nadir nüsxələri toplayıb kitabxananın arxiv fonduna daxil etməyə müvəffəq olmuşdu.

Bu dövrdə Azərbaycan Nazirlər Sovetinin əməkdaşları AMEA Əlyazmaları Fondunun, Pedaqoji Universitetinin və MK yanında Marksizm-Leninizm İnstitutunun kitabxanalarının fondlarını nəzərdən keçirilmiş, arxiv fondunda olmayan 300 kitabı aşkara çıxarıb götürmüşdülər.

Həmçinin Saltıkov-Şedrin adına Leningrad Ümumi Kitabxanasından 400 kitab əldə edilmişdi. Kitabxanada olmayan 700 Azərbaycan kitabının əldə edilməsi o dövr üçün kitabxananın böyük nailiyyəti hesab edilməlidir.

Azərbaycan kitabı arxiv fondu müəyyənləşdirdiyi kitabları almaq mümkün olmadıqda onun mikrosurətlərini əldə et-

məsi və fonda mikrofilmləşdirilmiş bölmənin yaradılması arxiv fondunun işini xeyli yaxşılaşdırmışdı. Belə ki, 1962-ci ildə Moskvadan və Leningraddan 180 adda mikrofilmləşdirilmiş kitab surəti alınmışdı. Bütün bunlar «Azərbaycan kitabı» arxiv fondunu daha da zənginləşdirmişdir. Artıq 1965-ci ildə fonda 300 min nüsxə kitab və 5 min dövrü nəşr toplanmışdı. Bu çox böyük sərvət idi. 60-cı illərdə kitabxana fondunun tərkibində baş vermiş böyük keyfiyyət dəyişiklikləri, fondun dünyanın ən qiymətli kitabları ilə təkmilləşdirilməsi kitabxananın oxucu kontingentinə də müsbət təsir etmiş, kitabxana oxucuları sırasında respublikamızın alimlərinin, görkəmli mütəxəssislərinin, yaradıcı ziyalılarının, aspirantlarının çəkisi xeyli çoxalmış, kitabxana elmi-tədqiqat mərkəzinə çevrilmişdi.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında informasiya xidmətinin yaxşılaşması məlumat-bibliografiya aparatının və mükəmməl kataloq-kartoteka sisteminin daha da təkmilləşməsi oxuculara məlumat informasiya xidmətini kökündən dəyişmişdi. Bu dövrdə kitabxanada 60-dan çox müxtəlif kataloq və kartoteka oxucuların istifadəsinə verilmişdi. Kitabxanada xidmət və oxucu kataloqlarının, sistemli, əlifba, predmet kataloqlarının, kitab, jurnal, ardı davam edən nəşrlər, qəzet, not, musiqi ədəbiyyatının və texniki ədəbiyyatın xüsusi kataloqlarının və Azərbaycan, rus, gürcü, ingilis, ərəb və b. dillərdə kataloqların olması kitabxananın informasiya potensialını gücləndirməklə yanaşı, oxuculara xidmət işini dövrün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaq imkanı verirdi. 50-60-cı illərdə ardıcıl olaraq kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, yeni avadanlıqla təmin edilməsi, kitab fondunun plana uyğun olaraq zənginləşməsi, kitabxananın məlumat-bibliografiya potensialının güclənməsi, kitabxanada kadrların seçilib yerləşdirilməsi və kitabxanaya yüksək ixtisaslı yeni kadrların qəbul edilməsi oxuculara kitabxana xidmətinin təşkilini xeyli yaxşılaşdırmış, onun keyfiyyətini yüksəltmişdi. 1950-1970-ci illərdə 20 il ərzində M.F.Axundov adına Azərbaycan

Milli Kitabxanasının oxuculatra xidmət işi dinamik və sabit olmuş, tədricən artmışdır.

Oxucuların tərkibində də mühüm dəyişikliklər baş vermişdir. Bu dəyişikliklər əsasən özünü oxucuların tərkibində keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Bununla əlaqədar bəzi rəqəmlərə diqqət yetirək. Əgər 1959-cu ildə kitabxanaya 1200 nəfər elmi işçinin cəlb edilməsi nəzərdə tutulmuşdursa, onların sayı 1421 nəfərə çatmışdı. Oxucuların sayı da müvafiq olaraq artmışdı. 1959-cu ildə kitabxananın ümumi oxucularının sayı 7460 nəfər olmuşdursa, 1964-cü ildə bu rəqəm 28598 nəfərə çatmışdır. Deməli, oxucuların sayı 3 dəfədən çox artmışdır. Oxuculara verilən ədəbiyyat isə müvafiq olaraq 412192 nüsxədən 1127461-ə çatmışdır.

1950-1960-cı illərdə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının fəaliyyətində diqqəti cəlb edən göstəricilərdən biri kitabxananın Azərbaycan kitablarını araşdırıb üzə çıxarmaq, onları əldə etmək, kitabxananın «Azərbaycan kitabı» arxiv fondunda toplamaq olmuşdur. Kitabxana kollektivinin 60-cı illərin ikinci yarısında 1963-cü ildə nəşr edilən «Azərbaycan kitabı»nın (1780-1920) birinci cildinə daxil olmayan 500 kitab müəyyənləşdirib elmi dövriyyəyə daxil etməsi ciddi nailiyyət idi.

Bu dövrdə kitabxananın strukturunda baş verən dəyişmələr, ştat cədvəlinin genişlənməsi, yeni şəbəkələrin yaradılması onun elmi-metodik sanbalını xeyli artırmışdı. Kitabxana respublika kitabxanalarının elmi-metodik mərkəzinə çevrilmişdi. 60-cı illərin ikinci yarısında kitabxananın məlumat-biblioqrafiya şöbəsi Diyarşünaslıq və milli biblioqrafiya və Soraq-biblioqrafiya adlı iki müstəqil şöbəyə ayrıldı. Müstəqil xarici ədəbiyyat şöbəsi yarandı. Diyarşünaslıq və milli biblioqrafiya şöbəsinin yaranması dövrün tələbi idi. Bu şöbə ölkəmizdə milli biblioqrafiyanın inkişafına böyük təkan verdi. Oxucularda milli şüurun formalaşmasına ciddi təsir göstərdi.

60-cı illərdə böyük məlumat-axtarış sistemlərinə, geniş

informasiya bazasına malik olan M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası əhaliyə məlumat-biblioqrafiya və informasiya xidmətinin təşkili sahəsində məqsədyönlü, dövrün tələb və sorğularına cavab verə bilən məlumat-biblioqrafiya fəaliyyəti göstərirdi. Kitabxananın bütün elmi və metodik potensialı bu mühüm işin təşkilinə cəlb edildiyindən son zamanlar kitabxana məlumat-biblioqrafiya və informasiya işinin təşkilində əsaslı dəyişiklik edə bilmiş və mühüm işlər görməyə müvəffəq olmuşdu. Kitabxana adi biblioqrafik məlumatların verilməsindən başlamış oxucu sorğuları əsasında tərtib edilmiş biblioqrafik arayışlara və olduqca mürəkkəb və elmi proses olan biblioqrafik ədəbiyyat siyahılarının, biblioqrafik vəsaitlərin, göstəricilərin, tövsiyə biblioqrafiyalarının və informasiya nəşrlərinin tərtibi və təbliği sahəsində əsaslı nailiyyətlər əldə edə bilmişdi. Belə ki, kitabxana 1966-cı ildə oxuculara 6436, 1970-ci ildə isə 23092 biblioqrafik arayış vermişdir.

Kitabxananın elmi-metodik və nəşriyyat fəaliyyətində də dönüş yaranmışdı. Təkcə 1950-60-cı illərdə 30 adda biblioqrafik göstəricilər və metodik vəsaitlər çap edilmişdi.

60-cı illərdə kitabxananın fəaliyyətində baş verən yeniliklər içərisində elmi-metodik işin təşkili sahəsində görülən tədbirlər və əldə edilmiş nəticələr xüsusilə diqqəti cəlb edir. Bu işi kitabxanada Elmi-metodik kitabxanaşünaslıq şöbəsi həyata keçirirdi. Uzun illərdən bəri kitabxanada fəaliyyət göstərən bu şöbə 60-cı illərdə öz kadr potensialını Bakı Dövlət Universitetinin hazırladığı yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə, təcrübəli kitabxana işçiləri ilə təkmilləşdirmiş, metodistlər qrupu, tədqiqatçı elmi işçilər hazırlamağa müvəffəq olmuşdur. Məhz bu illərdə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası Azərbaycan kitabxanaşünaslığının nəzəri və təcrübi problemlərinin həllində öz sözünü deməyə başlamışdı. Hələlik elmi-tədqiqat işinin aparılmasında müəyyən ardıcılıq, perspektiv elmi-tədqiqat planları olmasa da, elmi-tədqiqat fəaliyyəti xeyli dərinləşib zənginləşmişdi. Kitabxana Azərbaycanda milli kitabxanaşünaslığın

ayrı-ayrı sahələrinin inkişafı üçün elmi və sosioloji tədqiqatlar qoymağa, qabaqcıl iş təcrübəsini öyrənib ümumiləşdirməyə, onu kitabxanalar arasında yaymaq üçün ilk addımlar atmağa başlamışdı. Bu dövrdə kitabxana elmi-praktik konfranslar, seminarlar, müşavirələr, kurslar keçirir. Belə tədbirlərdə qabaqcıl iş təcrübəsi təbliğ edilirdi. Respublika kitabxanalarının qabaqcıl iş təcrübəsinə dair elmi-metodik vəsaitlər hazırlanıb çap olunurdu.

1.2.5.2. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsi. 1953-1958-ci illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsi xeyli inkişaf edib təkmilləşmişdi. Yeni elmi-tədqiqat müəssisələrinin yaranması, elmi kadrların miqdarının çoxalması kitabxana işinə diqqəti xeyli artırmışdı. Ayırı-ayrı elmi-tədqiqat institutlarının kitabxanalarının maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, onlar üçün daha əlverişli binalar ayrılmışdı. Çünki belə kitabxanalar bilavasitə elmi-tədqiqat işinə xidmət etdiyindən, elmi işçilərin xüsusi sorğularına cavab verməli idilər. Bu isə ilk növbədə institut kitabxanalarının yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsini, ixtisaslı kadrlarla təmin edilməsini tələb edirdi. Akademiyanın elmi-tədqiqat institutu kitabxanaların sayı 1958-ci ildə 19-ə çatmışdı. 1956-1958-ci illərdə akademiya yeni bölmələr və elmi-tədqiqat institutları yarandı. 1956-cı ildə astrofizika, fiziologiya, genetika və seleksiya bölmələri, 1958-ci ildə isə müvafiq bölmələr əsasında iqtisadiyyat, genetika və seleksiya və şərqşünaslıq institutları təşkil edildi. Bu bölmə və institutların yanında kitabxanaların təşkili elmi işçilərə xidmət işini xeyli yaxşılaşdırdı.

Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsinin formalaşmasında, elmi işçilərə kitabxana xidmətinin yaxşılaşdırılmasında akademiyanın əsaslı kitabxanası mühüm rol oynayırdı. Kitabxana bu dövrdə institut kitabxanalarına metodik köməyin mərkəzinə çevrilmiş, onun bu sahədəki fəaliyyətinin miqyası

xeyli genişlənmişdi. Əsaslı kitabxana institut kitabxanalarının komplektləşdirilməsində kitabxana fondlarının, kataloqlarının, elmi-texniki məlumat işinin təşkilində, oxucu sorğularının ödənilməsində yaxından iştirak edirdi. Kitabxana öz qarşısında bilavasitə akademiyanın böyük elmi işçilər ordusuna xidmət vəzifəsini qoymuşdu. Kitabxana ayırı-ayrı institutların elmi-tədqiqat planlarına uyğun olaraq oxuculara xidmət və məlumat-bibliografiya işləri təşkil edirdi. Bu dövrdə kitabxananın fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinə, ən aktual elmi ədəbiyyatın əldə edilməsinə, xarici ölkələrdə kitab mübadiləsinin genişlənməsinə, xarici elmi-texniki jurnalların əldə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi.

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti kitabxananın fəaliyyətinə qayğı göstərir, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kitabxana fondunun müasir elmin inkişafına cavab verə biləcək dərəcədə komplektləşdirilməsi, xarici ədəbiyyat alınması, ştatının ildən-ilə artırılması qayğısına qalırdı. Belə ki, kitabxana 1956-cı ildə ayrıca balans keçirilmiş, maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər görülmüşdü. Kitabxananın komplektləşdirilməsi üçün 1955-ci ildə 153 min, 1956-cı ildə isə 280 min manat vəsait ayrılmışdı. Bundan əlavə, xaricdən kitab almaq və kitab mübadiləsi işini genişləndirmək üçün 190 min manat vəsait ayrılmışdı¹⁴³. Kitab fondunu təkmilləşdirmək üçün ayrılan vəsaitin artırılması fondun müntəzəm olaraq artmasına və daha məqsədəuyğun komplektləşdirilməsinə səbəb olmuşdu. Təkcə 1958-ci ildə kitabxana 32548 nüsxə kitab almışdı. Kitabxananın xarici əlaqələrinin genişlənməsi onun oxuculara xidmət işinə olduqca müsbət təsir göstərmiş, onların elmi-tədqiqat sorğularının vaxtında ödənilməsinə təmin etmişdi. Kitabxana 1958-ci ildə kitab mübadiləsi yolu ilə xaricdən 2841 nüsxə kitab almışdı. Bütün bunların nəticəsində kitabxananın fondu əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı. Artıq 1958-ci ildə kitabxananın fondunda yarım milyondan artıq kitab toplanmışdı ki, bunun da 144 min nüsxəsi

xarici ədəbiyyat idi¹⁴⁴.

Kitabxana oxucuların tələbatını ödəmək məqsədilə kitabxanalararası abonementdən də geniş istifadə edirdi. SSRİ Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Kitabxanası, SSRİ Dövlət Kitabxanası və s. kitabxanalarla geniş əlaqələr yaradılmışdı. 1958-ci ildə kitabxana 48 kitabxana ilə kitabxanalararası abonement əlaqəsi saxlamış və onlardan 3174 kitab alıb oxuculara vermişdi. Həmçinin kitabxana özü başqa kitabxanalara 311 kitab göndərmişdi¹⁴⁵. Kitabxananın kitabxana xidməti sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər, daimi oxucularının sayının və kitab verilişinin artmasına səbəb olmuşdur. Kitabxana oxucuları tərkibində aspirantlar və kiçik elmi işçilərlə yanaşı, baş elmi işçilərin, elmlər namizədləri və doktorlarının sayı getdikcə çoxalırdı. Kitabxananın xidmət işi daha səmərəli, operativ xarakter daşımağa başlamışdı.

Kitabxana 1953-cü ildə 974 nəfər oxucuya, 1958-ci ildə isə 1842 nəfər oxucuya xidmət etmişdi.

60-cı illər Azərbaycan Elmlər Akademiyasının kitabxanasının həyatında daha məhsuldar illər olmuşdur. Kitabxananın yaradılmasından 15 il keçirdi. Kitabxananın həyatında olduqca böyük rol oynamış bu 15 ildə kitabxananın maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, binası genişlənmiş, strukturu sabitləşmiş, kadr təminatı xeyli yaxşılaşmışdı. Kitabxananın tarixinə çox mühüm hadisə kimi düşən kitabxananın Akademiya şəhərciyində ayrılmış dünya siandartlarına uyğunlaşdırılmış yeni binaya köçürülməsi, müasir kitabxana avadanlığı ilə təmin edilməsi məhz bu illərə təsadüf edir. Kitabxana 1967-ci ilin əvvəllərində yeni binaya köçürüldü¹⁴⁶. Kitabxananın yeni binası akademiyanın əsas binasının sol cinahında 4 mərtəbədə yerləşmiş, ümumi sahəsi 1000 kv. metr təşkil edirdi. Bu sahənin yarıya qədəri kitabsaxlayıcı üçün istifadə edilir, yarisində isə oxu zalları və inzibati korpus yerləşirdi. Belə bir faktı qeyd etmək yerinə düşər ki, kitabxana yarandığı gündən toplamış olduğu fondun böyük bir hissəsini kitabsaxlayıcı çatışmadığından oxucuların

istifadəsinə verə bilmirdi. Yeni bina kitabxanaya ilk dəfə olaraq imkan yaratdı ki, bu da onun oxuculara, xüsusi ilə tədqiqatçı oxuculara xidmət işini olduqca yaxşılaşdırdı.

Məlumdur ki, kitabxananın yeni binaya köçürülməsi olduqca çətin, mürəkkəb və böyük sərəştəlik tələb edən bir iş idi. Demək olar ki, kitabxananın peşəkar kollektivi bu işin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəldi. Akademiyanın rəhbərliyi hələ 1967-ci ilin əvvəllərində xüsusi köçürmə komissiyası yaratmışdı. Bu komissiyaya kitabxananın direktoru, bacarıqlı kitabxanaşünas Rasim Kazımov başçılıq etmişdir.

60-cı illərdə MEA Rəyasət Heyəti kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə xüsusi qayğı göstərmiş, onun fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq haqqında bir neçə dəfə qərar qəbul etmiş, kitabxananın əsasnaməsini təsdiq etmişdi.

1951-ci ildə MEA Rəyasət Heyətinin qərarı ilə kitabxana şurası yaradıldı. Bu şuranın tərkibinə akademik A.İ.Qarayev, M.E.Nağıyev, Ş.A.Əzizbəyov, Z.İ.Xəlilov, B.E.Xain və digər elm korifeylərinin daxil olması onun yüksək səviyyəsindən xəbər verirdi. Elə həmin ildə Rəyasət Heyəti Kitabxana Şurasının Əsasnaməsini də təsdiq etdi. Kitabxana şurası çox böyük səlahiyyətə malik idi. O, kitabxananın maliyyələşdirilməsindən, perspektiv planların tətbiqindən, idarə edilməsindən başlamış kitabxana işinin bütün sahələrinə rəhbərlik edirdi. Bu mühüm qurum bütün 50-60-cı illər boyu kitabxana işinin idarə olunmasında yaxından iştirak etmişdi.

Göstərilən dövrdə MEA Rəyasət Heyəti kitabxana işini günün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaq, kitab fondunu zənginləşdirmək, yeni şöbələr açmaq, ştat vahidini genişləndirmək üçün kitabxananın maliyyələşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirmiş, maliyyə vəsaitini ilbəil artırmışdı. Əgər kitabxananın büdcəsi 1956-cı ildə 470 min manat olmuşdursa, bu rəqəm 1958-ci ildə 700 min, 1959-cu ildə 900 min manata çatmışdır. Kitabxananın büdcəsinin müntəzəm olaraq artması ştat vahidini və kitab fondunu durmadan artırmağa imkan vermiş, yeni böl-

mə və şöbələrin açılmasına şərait yaratmışdı. Əgər 1955-ci ildə kitabxananın 17 nəfər işçisi var idisə, onların sayı artaraq 1970-ci ildə 100 nəfərə çatmışdı. Kitabxana işçiləri sayca inkişaf etməklə yanaşı onların tərkibində də böyük keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermiş, kitabxanaya ali və orta ixtisas təhsilli və yaxud da ümumi ali təhsilli çoxlu işçilər cəlb edilmişdi. Kitabxananın maliyyə imkanlarının artması kitabxana fondunun komplektləşdirilməsində əsaslı dönüş yaratmışdı.

Kitabxana fondunun 1950-1970-ci illərdə artımını göstərən cədvələ diqqət yetirək.

İllər	Kitab fondu
1950	231199
1955	450000
1960	552056
1965	835265
1970	980632

Cədvəldən göründüyü kimi, son 20 ildə kitabxananın fondu 749433 nüsxə artmışdır. Kitabxana o dövrdə SSRİ-də və Azərbaycanda çap edilən ən yaxşı kitabları almaq, bu qiymətli nəşrləri öz oxucularına, alimlərə, aspirantlara, gənc tədqiqatçılara vermək imkanı əldə etmiş, respublikamızda elmə xidmət edən ən mötəbər bir müəssisəyə çevrilmişdi.

Kitabxana bu dövrdə respublikamızda beynəlxalq əlaqələri olan kitabxanalardan ən mühümünü kimi, alimlərimizin istifadəsi üçün qiymətli xarici nəşrləri alan və Azərbaycan kitabını dünyada təbliğ edən elmi müəssisə kimi də fəaliyyət göstərirdi. Kitabxana 1960-cı ildə 50-dən artıq xarici ölkə kitabxanaları ilə əlaqə saxlayırdısa, 1970-ci ildə dünyanın 40 ölkəsinin 280 təşkilatı ilə əlaqə saxlamağa müvəffəq olmuşdu¹⁴⁷.

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti kitabxananın beynəlxalq əlaqələrinə mühüm əhəmiyyət verirdi. O dövrdə akademiyanın valyuta ehtiyatlarının azalmasına baxmayaraq kitabxanaya böyük çətinliklə də olsa xarici ölkələrdən

kitab almaq üçün valyuta ayırmağa çalışırdı. Hər cür çətinliyə baxmayaraq akademiya xaricdən kitab almaq üçün ildə orta hesabla 1000 manata qədər valyuta ayırırdı. Kitabxananın xarici nəşrlər üçün ayırdığı valyutanın ilbəil artması kitabxana fondunun qiymətli xarici kitablarla zənginləşməsinə və respublikamızda elmin inkişafına olduqca müsbət təsir göstərirdi. Alimlərimiz xaricdə nəşr edilən ən qiymətli kitablardan öz elmi tədqiqatlarında geniş istifadə edirdilər. Məhz buna görədir ki, 60-cı illərdə xarici kitab fondunun dövrüyyəsi əvvəlki illərə nisbətən on dəfədən çox artmışdır. Xarici nəşrlərdən istifadə edən oxucular içərisində gənc tədqiqatçıların, mühüm elmi-tədqiqat mövzuları işləyən elmi işçilərin miqdarının çoxalması respublikamızda xarici ölkə tədqiqatlarına böyük marağın əmələ gəlməsini bir daha təsdiq edir.

Bu dövrdə Mərkəzi Elmi Kitabxana hədiyyələr və şəxsi kolleksiyalar hesabına da xeyli zənginləşmişdi. Onlarla görkəmli Azərbaycan ziyalıları kitabxanaya öz şəxsi kolleksiyalarından hədiyyələr verməyə başlamışdılar. 1964-cü ildə akademik Derjavin, prof. Y.A.Belyayeva və prof. C.Cəfərov şərqşünaslığa dair şəxsi kitablarını kitabxanaya hədiyyə etdilər.

Mərkəzi Kitabxana 1970-ci ildə görkəmli şərqşünas alim, prof. Bertavsin şəxsi kitabxanasını almağa müvəffəq olmuşdur ki, bu da kitabxananın şərq fondu üçün olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

60-cı illərdə kitabxananın fəaliyyətində özünə geniş mövqe qazanmış işlərdən biri də kitabxanalararası abonementin təşkili olmuşdur. O dövrdə bu işin təşkili olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdi. Bir tərəfdən respublikamızda elmi-tədqiqat işinin genişlənməsi, yeni-yeni elmi-tədqiqat müəssisələrinin yaranması kitabxananın oxucularının sayının durmadan artmasına səbəb olmuşdu. Digər tərəfdən kitabxananın inkişaf edib respublikanın ən zəngin elmi ədəbiyyat saxlayıcısına çevrilməsi SSRİ-nin digər müttəfiq respublikalarının kitabxanaları, həmçinin xarici ölkə kitabxanalarının akademiya kitabxanasına

tez-tez müraciət etməsinə səbəb olmuşdu. Həmin dövrdə kitabxananın bu sahədəki fəaliyyəti təkcə öz oxucuları üçün yox, bütün respublika oxucuları üçün mühüm elmi əhəmiyyət kəsb etmiş, yüzlərlə elm adamları, xüsusilə ali məktəb müəllimləri, sahəvi elmi-tədqiqat müəssisələrinin elmi işçiləri kitabxananın xidmətindən faydalanmışlar. 20 il müddətində kitabxana KAA vasitəsilə 2577 kitab almış, digər kitabxanalara 13452 kitab göndərmişdir¹⁴⁸.

1950-60-cı illər Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həyatında çox əlamətdar illər olmuşdur. Respublikada elmin inkişafı ilə əlaqədar akademiyanın strukturunda da böyük dəyişikliklər baş vermiş, akademiyanın elmi potensialı artmış, çoxlu yeni bölmələr, institutlar, laboratoriyalar, konstruktor büroları və s. qurumlar yaranmışdı. 1945-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyası yaradılarkən onun tərkibində 4 bölmə, 16 elmi-tədqiqat institutu, 2 elmi-tədqiqat şöbəsi, 3 muzey, mərkəzi elmi kitabxana, Naxçıvanda, Gəncədə, Xankəndində elmi bazalar var idi. 1945-1970-ci illər ərzində belə müəssisələrin sayı 56-dan 142-yə çatmışdı, yəni 25 il ərzində Milli Akademiyanın elmi-tədqiqat müəssisələrinin sayı 86 ədəd artmışdı. Həmçinin Akademiyada çalışan elmi kadrların sayı bir neçə dəfə çoxalmışdı¹⁴⁹.

Bütün bunlar respublikamızda akademiyanın böyük elmi kitabxana şəbəkəsinin yaranmasına səbəb olmuşdur, Akademiyanın kitabxana şəbəkəsi Azərbaycan elminin inkişafında mühüm rol oynayan, elmin informasiya təminatını təşkil edən müəssisələr kimi məşğurlaşmışdı.

Akademiyanın kitabxana şəbəkəsinə yüzlərlə yeni gənc tədqiqatçı oxucular gəlmişdi. Kitabxanalar gənc tədqiqatçı oxucuların elmi fəaliyyətində yaxından iştirak etməklə, onları informasiya mənbələri ilə təmin etməklə, respublikada elmi inkişafına böyük töhfə verirdi.

Doğrudur, Sov. İKP MK və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1963-cü il fevral tarixli «SSRİ EA və ittifaq respublikaları EA-

nın fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında» qərarına müvafiq olaraq bir sıra elmi-tədqiqat institutları və s. elmi müəssisələr digər nazirliklərə və idarələrə verildiyindən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsi xeyli azalmışdı. 1965-ci ildə Azərbaycan EA-nın cəmi 20 sahəvi kitabxanası qalmışdı, bunlardan 10-u təbiət və texniki elmlər elmi tədqiqat institutlarının, 5-i isə humanitar elmi-tədqiqat institutlarının yanında fəaliyyət göstərirdi. Göstərilən illərdə akademiyanın şəbəkə kitabxanalarının sayı artmasa da, onların fondu daim artmış, oxuculara xidmət işi xeyli yaxşılaşmışdı. Əgər 1955-ci ildə 21 şəbəkə kitabxanası, onların fondunda 350 min kitab var idisə, onların sayı müvafiq olaraq 1974-cü ildə 25-ə, kitab fondu isə 762644 nüsxə olmuşdur. Deməli, 15 il ərzində kitabxanaların sayı 4 ədəd, fondu isə 412644 nüsxə artmışdı. Şəbəkə kitabxanalarında kitab fondunun belə yüksək sürətdə artması onların işini xeyli canlandırmış, oxuculara xidmət işini kökündən yaxşılaşdırmışdı. Şəbəkə kitabxana oxucularının sayı isə, demək olar ki, iki dəfə artmışdı. Respublika Elmlər Akademiyası bu şəbəkəyə rəhbərliyi Mərkəzi Elmi Kitabxanaya tapşırırmışdı.

Beləliklə, Azərbaycan EA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası elmi-tədqiqat institutları kitabxanalarının elmi-metodik mərkəzi kimi də fəaliyyət göstərirdi. Bu mühüm iş kitabxana kollektivinin kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslığın elmi-nəzəri məsələlərini öyrənməyi, elmi-tədqiqat institutu kitabxanalarının iş təcrübəsinin öyrənilib ümumiləşdirilməsini və qabaqcıl iş təcrübəsinə yaymağı tələb edirdi. Ona görə də bu dövrdə kitabxananın, elmi-metodik kitabxanaçılıq şöbəsinin işini daha da canlanmış, kitabxananın kadr potensialı xeyli güclənmişdi. Kitabxananın genişlənməkdə olan elmi-metodik fəaliyyətinə rəhbərlik etmək, bu işi istiqamətləndirmək üçün 1962-ci ildə Mərkəzi Elmi Kitabxananın yanında elmi-metodik şura yaradıldı¹⁵⁰.

Bu şuranın tərkibinə görkəmli alimlər, şəbəkə kitabxanalarının və Mərkəzi Elmi Kitabxananın təcrübəli işçiləri daxil

edilmişdilər. Şura vaxtaşırı iclaslarında şəbəkə kitabxanalarının işini yoxlayıb müzakirə edir, metodik göstəricilər və vəsaitlər hazırlayıb şəbəkə kitabxanalarına göndərirdi. Şura Mərkəzi Elmi Kitabxananın özünün metodik fəaliyyətinin istiqamətləndirilməsinə də kömək edirdi. Metodik şura kitabxanaşünaslığın və biblioqrafiyaşünaslığın elmi-nəzəri və metodik problemlərinin həllində əhəmiyyətli köməklik göstərirdi. Kitabxanalarda aparılan quruculuq işləri məhz oxucuların kitab və informasiya vasitələri ilə təmin edilməsinə, onların tələb və sorğularının ödənilməsinə istiqamətləndirilməlidir.

Bu baxımdan Azərbaycan EA Mərkəzi Elmi Kitabxanası 50-60-cı illərdə oxuculara xidmətin təşkili və onun dövrün tələblərinə uyğun respublika elmi-tədqiqat işlərinin vəzifələrinə xidmət etmək, elmin informasiya təminatını təmin etmək üçün xeyli qiymətli işlər görməyə müvəffəq olmuşdur. Hər şeydən əvvəl, oxuculara xidmət işini önəmli təşkil etmək üçün möhkəm maddi-texniki baza yaradılmış, oxucu tələbatını qüsursuz yerinə yetirmək, sorğularını vaxtında ödəməyin əsas amili kimi zəngin kitab fondu yaradılmışdı. Kitabxana oxucularının durmadan artan tələbatını ödəmək, zəngin kitab və dövrü mətbuat fondundan istifadə etmək, baş çıxarmaq, dərya qədər dərin kitab fondunun dərinliklərinə baş vurmaq üçün olduqca müasir soraq-məlumat aparatı, zəngin kataloqlar, kartotekalar yaradılmış, yüksək avadaqlıqla təmin edilmiş, işıqlı oxu zalları istifadəyə verilmişdi.

Kitabxananın fəaliyyətə başladığı ilk dövrlərdə və 50-ci illərdə oxuculara xidmət imkanları nisbətən zəif olmuş, heç də elmi-tədqiqat müəssisələrinin işçilərinin böyük əksəriyyətini oxucular sırasına qəbul edə bilməmişdi. Kitabxana 50-ci illərin sonları 60-cı illərdə oxuculara xidmətin təşkili sahəsində böyük dönüş əldə etməyə, xidmətin keyfiyyətini daha da yaxşılaşdırmağa müvəffəq oldu.

50-ci illərdə kitabxananın oxu zalının olmaması oxuculara xidmət işini günün tələbləri səviyyəsinə qaldırmağa ciddi

maneəçilik törədirdi. Kitabxana 1960-cı illərin axırlarında yeni binaya köçdükdən sonra kitabxanada ixtisaslaşdırılmış fondların və oxu zallarının yaradılması oxuculara xidmət işini kökündən yaxşılaşdırdı. Kitabxanada yaranan dövrü mətbuat zalı, ümumi oxu zalı, şərq ədəbiyyatı oxu zalı və sərgi zalı oxucuların tələbatının mükəmməl ödənilməsinə böyük kömək etdi.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın 50-60-cı illərdə oxuculara xidmət işinin təşkili sahəsindəki fəaliyyətini göstərmək üçün rəqəmlərə müraciət edək.

İllər	Oxucuların sayı	Kitab verilişi
1950	705	19578
1955	1312	19192
1960	1715	39933
1965	4731	169976
1970	7697	110361

Cədvəldən göründüyü kimi, oxucuların miqdarı müntəzəm olaraq artmış, yəni 1950-ci ilə nisbətən 1970-ci ildə 6297 nəfər çox olmuşdur. Kitab verilişi də 1950-ci ilə nisbətən 90783 nüsxə artıq olmuşdu. Bu rəqəmlər arxasında kitabxana kollektivinin böyük və əvəzedilməz intellektual əməyi və elmə, inkişafa can atan böyük alimlər, tədqiqatçılar ordusunun dinamik inkişaf fəallığı yaradıcılığı durur. Mərkəzi Elmi Kitabxananın 60-70-cı illər fəaliyyətində kitabxana akademiyanın elmi işçiləri ilə yanaşı respublikanın elmi ictimaiyyətinə kitabxanalararası abonement vasitəsi ilə xidmət işində mühüm yer tutmuşdur. Respublikada Azərbaycan EA-nın strukturuna daxil olmayan onlarla elmi müəssisələr mövcud idi. Belə müəssisələrdə çalışan elmi işçilər akademiya kitabxanasından istifadə etməyə böyük ehtiyac duyurdular. Bu ehtiyacı ödəmək və bütünlükdə Azərbaycan elminə xidmət etmək məqsədilə kitabxana məhz KAA-dan istifadə etməyə üstünlük verirdi.

Bu dövrdə kitabxana böyük məlumat-biblioqrafiya fəaliyyəti göstərmiş, hər il yüzlərlə oxucunun sorğularını ödəmiş,

onlara biblioqrafik xidmət göstərmişdi. Kitabxananın bu dövr məlumat-biblioqrafiya işində əhəmiyyətli yeniliklər baş vermiş, məlumat-biblioqrafiya işinin məzmunu daha da mürəkkəbləşmiş, informasiya təmayüllü xidmət daha geniş vüsət almağa başlamışdı. Zamanın hökmü, cəmiyyətin tələbi ilə genişlənən bu xidmət növü 60-cı illərdə daha dinamik xarakter almış, olduqca sadə məlumat-biblioqrafiya xidmətinin yerində daha dolğun informasiya xidmətinin formalaşması kitabxana xidmətinin daxili məzmununda da dəyişikliklərə səbəb olmuş, kitabxananın məlumat fəaliyyətini xeyli çevikləşdirmişdir.

Kitabxana bir ənənə olaraq oxucuların ən çox şifahi biblioqrafik sorğularına cavab verirdi. Yazılı sorğulara cavab vermək isə hələ də çox aşağı səviyyədə idi. Belə ki, kitabxana 1970-ci ildə oxucuların 38942 şifahi sorğusuna cavab vermişdirsə, həmin müddətdə ancaq 79 yazılı sorğu hazırlanmışdı.

Kitabxana 1950-ci illərdən başlayaraq məlumat bülletenləri buraxmağa başlamışdı ki, bunu da informasiya xidmətinin formalarından biri kimi qiymətləndirmək yerinə düşərdi. Kitabxana 20 ildə 95 informasiya bülleteni buraxmağa müvəffəq olmuşdu. Kitabxananın fəaliyyətində 60-cı illərdə şəxsi biblioqrafik göstəricilərin tərtibinə başlanılması da mühüm yer tutmuşdur. Respublikamızın tarixində ilk dəfə kitabxana «Elm və mədəniyyət xadimləri» seriyasının əsasını qoymuş və bu seriya altında bir neçə akademik və görkəmli alimlərin şəxsi göstəricisini çap etmişdir.

Kitabxana həmçinin bu dövrdə ədəbiyyatı təbliğ etmək üçün geniş kütləvi işlər aparırdı. Daimi kitab sərgisi oxucuların ən çox gəldiyi yer idi. Belə sərgilər yeni ədəbiyyatın daxil olması ilə hər ay təzələnirdi ki, bu da onun əhəmiyyətini bir daha artırırdı. Kitabxananın sərgi zalında planlı surətdə təşkil olunan tematik sərgilər tədqiqatçı-alimlərin və mütəxəssislərin daha çox diqqətini cəlb edirdi. Belə ki, kitabxana 20 il müddətində 121 tematik sərgi təşkil etmişdi.

Beləliklə, Azərbaycan EA Mərkəzi Elmi Kitabxanası

1950-1960-cı illərdə dinamik inkişaf yolu keçmiş, maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, yeni binaya köçmüş, zəngin və nadir kitab fondu yaratmağa müvəffəq olmuş, respublikamızda elmin informasiya təminatının mərkəzi kimi oxucuların ən çox sevdiyi bir elm və mədəniyyət məbədgahına çevrilmişdir.

1.2.5.3. Elmi-texniki kitabxanalar. Müharibədən sonrakı beşilliklər dövründə respublikamızda sənayenin sürətlə inkişafı, fabriklərdə və zavodlarda, mədənlərdə və tikintilərdə yeni texnikanın tətbiqi, texniki ali və orta ixtisas məktəblərinin artması, texniki ziyalıların sayının çoxalması və elmi-texniki tərəqqinin daha böyük miqyas alması nəticəsində texniki ədəbiyyata olduqca böyük tələbat yaranmışdı. Bu böyük tələbatı ödəmək üçün ayrı-ayrı nazirliklər, idarə və müəssisələr, fabrik və zavodlar texniki kitabxanalar təşkil edirdilər. Təsədüfi deyil ki, beşinci və altıncı beşilliklər dövründə texniki kitabxanalar iki dəfəyə qədər artmışdı. Artıq 1958-ci ildə respublikamızda sənaye müəssisələrinin 175 elmi-texniki, texniki və tədris kitabxanaları var idi¹⁵¹. Bu kitabxanaların 35-i Neft Sənayesi Nazirliyinin müəssisələrində, 140-ı isə digər sənaye müəssisələrində yerləşirdi. Bu kitabxanalardan ancaq 6-sı respublikanın digər şəhərlərində idi. Doğrudur, bu kitabxanaların bəzilərinin ştatlı işçiləri və ayrıca iş otaqları olmadığından öz fəaliyyətlərini hələlik lazımi səviyyədə qura bilməmişdilər. Sonrakı illərdə bu nöqsanların aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetirildi. Artıq altıncı beşilliyin axırında respublikamızda texniki kitabxana şəbəkəsi xeyli təkmilləşmiş, onun maddi-texniki bazası möhkəmlənmişdi. Ayrı-ayrı sənaye müəssisələri texniki kitabxanaları ştatla təmin edir, binalar ayırır və kitab fondunu komplektləşdirmək üçün vəsaiti artırırtdılar. 1967-ci ilin iyulunda Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin göstərişi ilə Azərbaycan Neft Sənayesi Nazirliyinin Mərkəzi Elmi-Texniki Kitabxanası Respublika Elmi Texniki Kitabxanasına çevrildi və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Elm və

Texnika Komitəsinə verildi. Respublikadakı bütün texniki kitabxana şəbəkəsinə metodik rəhbərlik bu kitabxanaya tapşırılırdı¹⁵². Texniki kitabxana şəbəkəsinə rəhbərliyin mərkəzləşdirilməsi onların əhaliyə xidməti işini xeyli yaxşılaşdırdı.

Rəqəmlərə diqqət yetirək. 1958-ci ildə respublika elmi-texniki kitabxanasına məlumat verən 62 elmi-texniki kitabxanada 964335 nüsxə kitab var idi. Bir il müddətində kitabxanalara 81097 nüsxə kitab daxil olmuşdu. Kitabxanalar il ərzində 26794 nəfər oxucuya xidmət etmiş, onlara 929,251 nüsxə kitab vermişdi. Kitabxanalar oxuculara xidmət işini nümunəvi təşkil etmək, yeni ədəbiyyatı hərtərəfli təbliğ etmək üçün geniş kütləvi və məlumat-bibliografika işləri aparırdılar. Bir il müddətində 1659 sərgi təşkil edilmiş, 42 oxucu konfransı keçirilmişdi. Oxucular kitabxanaların məlumat aparatından daha səmərəli istifadə etməyə başlamışdılar. 1958-ci ildə kitabxanalarda 313 kitab icmalı keçirilmiş, 59839 məlumat verilmiş, 793 nəfər oxucuya yazılı bibliografik məlumatlar ünvanlanmışdı¹⁵³.

Respublika texniki kitabxana şəbəkəsi Azərbaycan Neft Sənayesi Nazirliyinin texniki kitabxana şəbəkəsi xüsusilə fərqlənirdi. 1958-ci ildə bu şəbəkəyə 26 kitabxana daxil idi ki, bunların fondunda 479155 nüsxə kitab toplanmışdı. Kitabxanalar il ərzində 14065 nəfər oxucuya xidmət etmiş, onlara 542058 nüsxə kitab vermişdi. İl ərzində 900 kitab sərgisi təşkil edilmiş, 25 oxucu konfransı və 193 kitab icmalı keçirilmişdi. Oxuculara 60 minə qədər məlumat verilmişdi¹⁵⁴. Rəqəmlərdən göründüyü kimi, 50-ci illərin axırında respublikamızda sənaye, idarə və müəssisələrin fəhlə və mühəndis-texnik işçilərinə kitabxana xidməti xeyli yaxşılaşmışdı. Texniki kitabxanaların oxucuları arasında fəhlələrin, səmərələşdiricilərin, ixtiraçıların və istehsalat qabaqcıllarının sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı.

Respublikada elmi-texniki ədəbiyyatın təbliğində, texniki kitabxanalara metodik rəhbərliyin təşkilində, həmçinin texniki kitabxana şəbəkəsinin daha da təkmilləşib inkişaf etməsində respublika elmi-texniki kitabxanasının fəaliyyəti xüsusilə diq-

qətləyiq idi. Kitabxana 50-ci illərdə oxuculara kitabxana xidmətinin təşkilini daha da təkmilləşdirmiş, kitabxana işinin yeni forma və üsullarından istifadə edərək texniki ədəbiyyatı geniş surətdə təbliğ etmişdi.

50-ci illərdə ölkəmizdə elmi-texniki tərəqqi geniş miqyas almışdı. Məhz kitabxananın qarşısında bu inkişafa xidmət etmək, fəhlə sinfinin istehsalat-texniki səviyyəsini yüksəldib mühəndis-texnik işçilərin səviyyəsinə çatdırılmasına kömək etmək, texniki ziyalıların artan tələbatını ödəmək vəzifəsi qoyulmuşdu. Bu vəzifənin yerinə yetirilməsi kitabxana fondunun xarakterini, oxucuların tərkibini, kütləvi və bibliografik işin forma və üsullarını təşkil edirdi. Texniki kitabxananın respublika dövlət elmi-texniki kitabxanasına çevrilməsi onun işinin miqyasını, fondunun profilini və oxucularının tərkibini dəyişdi. Kitabxananın fondu universal xarakter daşımağa başladı. Bu da fondun sürətlə artmasını təmin etdi. Əgər kitabxananın fondunda 1953-cü ildə 89010 nüsxə kitab var idisə, onun sayı 1958-ci ildə 221149 nüsxəyə çatmışdı. 50-ci illərdə Sovet İttifaqının elmi-texniki kitabxanaları xaricdən çoxlu miqdarda xarici elmi-texniki kitablar almağa başlamışdılar. Məhz bu kitabların oxuculara çatdırılması kitabxana işinin əsas xüsusiyyətlərindən birini təşkil edirdi.

1958-ci ildə Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının fondunda 31247 nüsxə xarici kitab var idi. Kitabxana xarici kitablardan mühəndis-texnik işçilərin istifadəsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə onlara tərcümə işində də köməklik göstərirdi. Respublika Elmi Texniki Kitabxanası 50-ci illərdə texniki ədəbiyyatın xüsusi növləri – patent, standart və sənaye avadanlığı kataloqlarının mütəxəssis oxuculara çatdırılmasında xüsusi rol oynamışdı. Təkcə 1957-1958-ci illərdə oxuculara 7511 nüsxə xüsusi növ texniki ədəbiyyat verilmişdi. SSRİ-də texnikanın tərəqqisi, yeni texniki problemlərin və texniki sahələrin meydana gəlməsi, yeni texniki məsələləri olduqca çevik şəkildə əks etdirən dövrü mətbuata tələbat xeyli artmışdı. Buna görə də,

respublika elmi-texniki kitabxanası dövrü mətbuatla işə xüsusi diqqət yetirirdi. Belə ki, 1958-ci ildə kitabxananın fondunda 77780 nüsxə dövrü nəşrlər toplanmış və 1957-1958-ci illərdə oxuculara 62860 nüsxə dövrü nəşrlər verilmişdi. Kitabxana həmçinin geniş kütləvi və məlumat-bibliografika işi aparırdı. Təkcə 1957-1958-ci illərdə 6 oxucu konfransı keçirilmiş, 631 mövzu və yeni kitabların sərgisi təşkil edilmiş, 3971 əyani təbliğat vasitələri tərtib edilmiş, 10 yeni kitabın icmalılı keçirilmiş, 103 yazılı, 19957 şifahi bibliografik məlumat verilmişdir¹⁵⁵. Bütün bu tədbirlər oxuculara xidmət işinə olduqca müsbət təsir göstərmiş, müntəzəm olaraq oxucuların sayı və kitab verilişi artmışdı. Əgər 1953-cü ildə kitabxana 1785 nəfər oxucuya xidmət etmiş və onlara 98063 nüsxə kitab vermişdisə, 1958-ci ildə oxucuların sayı 5081 nəfərə, kitab verilişi isə 162889 nüsxəyə çatmışdır. Bütün bu göstəricilərə görə kitabxana dəfələrlə SSRİ texniki kitabxanaları arasında keçirilən sosializm yarışının qalibləri sırasında olmuşdur. 1957-ci ildə kitabxana SSRİ Neft Sənaye Nazirliyinin 268 kitabxanası sırasında keçirilmiş yarışın qalibi hesab edilmişdir¹⁵⁶.

50-ci illər respublikamızda iqtisadiyyatın, elmin, mədəniyyətin, elmi-texniki tərəqqinin daha sürətlə inkişaf etdiyi illər olmuşdur. Məhz bu illər mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsi olan kitabxana işi sahəsində tərəqqi və inkişaf illəri kimi xarakterizə olunur. Respublikamızda sənayenin sürətlə inkişafı, fabriklərdə və zavodlarda, mədənlərdə və tikintilərdə yeni texnikanın tətbiqi, texniki və ali ixtisas məktəblərinin artması, texniki ziyalıların sayının çoxalması və elmi-texniki tərəqqinin daha böyük miqyas alması nəticəsində texniki ədəbiyyata, texniki biliklərin təbliğinə daha böyük tələbat əmələ gəlmişdi. Bu böyük tələbatı ödəmək üçün ayrı-ayrı nazirliklər, idarə və müəssisələr, fabrik və zavodlar texniki kitabxanalar təşkil etməyə başlamışdılar. Artıq 1958-ci ildə respublikamızda sənaye müəssisələrinin 175 elmi-texniki, texniki və tədris kitabxanaları var idi. Bu kitabxanaların 35-i Neft Sənaye Nazirliyində,

140-ı isə digər sənaye müəssisələrində yerləşirdi. 50-ci illərdə elmi-texniki kitabxanaların bazasının möhkəmlənməsi, yeni binalarla, ixtisaslı kadrlarla təmin edilməsi sahəsində çox iş görülmüşdü. Bu kitabxanalar içərisində aparıcı rolu respublika Neft Sənayesi Nazirliyinin Mərkəzi Elmi Texniki Kitabxanası oynayırdı. Bu kitabxana nəinki respublikamızda, demək olar ki, SSRİ-də ən böyük neft kitabxanalarından biri idi. Müharibədən sonrakı illərdə kitabxana bütün texniki sahələrin mərkəzi kitabxanasına çevrilmişdi. Kitabxananın komplektləşdirilməsinə, elm və texnika sahəsinə dair ədəbiyyat almasına diqqət yetirilməsi onu universal elmi-texniki kitabxanaya döndərmişdi.

Məhz buna görədir ki, 1957-ci ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti çox haqlı olaraq bu kitabxananın Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasına çevrilməsi və ona rəhbərliyin Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Elm və Texnika Komitəsinə verilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bu qərarla həmçinin respublika elmi-texniki kitabxanalarına metodik rəhbərlik bu kitabxanaya həvalə olundu. Şübhəsiz ki, kitabxananın respublika statusu alması, onun gələcək inkişafını təmin etməklə yanaşı qarşısında respublika əhəmiyyətli kitabxana kimi çox böyük vəzifələr qoydu. Bu vəzifələri yerinə yetirmək üçün kitabxana yeni oxucuların – fəhlələrin, səmərələşdiricilərin, mühəndislərin, alimlərin, tələbələrin cəlb edilməsinə xüsusi diqqət yetirir, onların kitaba və dövrü mətbuata tələbatlarını qüsursuz yerinə yetirməyə çalışırdı. Bu vəzifələr kitabxana fəaliyyətinin xarakter və xüsusiyyətlərini dəyişmiş, onu daha da səmərələşdirmişdir. Onun Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasına çevrilməsi onun xidmət miqyasını, fondunun profilini və oxucuların tərkibini də dəyişirdi. Kitabxananın fondu universal xarakter daşımağa başladı və sürətlə artdı. Əgər kitabxananın fondunda 1953-cü ildə 89010 nüsxə kitab var idisə, onların sayı 1958-ci ildə 221149 nüsxəyə çatmışdı.

50-ci illərdə respublikamızın texniki ziyalılarının xarici texniki ədəbiyyata və texniki dövrü mətbuata olan ehtiyacının

artması dövrün tələbi idi. Artıq Azərbaycan alimləri, mühəndis-texniki işçiləri, texniki ali məktəb tələbələri içərisində xarici dili yaxşı bilən oxucular var idi. Kitabxana öz oxucularının xarici ədəbiyyata tələbatını ödəmək üçün xarici dillərdə kitab almağa başladı. 1958-ci ildə Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının fondunda 31247 nüsxə xarici dillərdə kitab var idi. Kitabxana xarici dillərdə kitablardan mühəndis-texniki işçilərin istifadəsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə onlara tərcümə işində kömək göstərirdi. Kitabxana həmçinin texniki ədəbiyyatın xüsusi növləri - patent, standart və sənaye avadanlığı kataloqlarının oxucuların istifadəsinə verilməsini təşkil etməyə müvəffəq olmuşdu. Təkcə 1957-1958-ci illərdə oxuculara 78511 nüsxə ədəbiyyat verilmişdi.

50-ci illərdə kitabxananın fəaliyyətində dövrü nəşrlərlə iş xüsusi yer tuturdu. Bu, bilavasitə cəmiyyətin inkişafında meydana gələn yeni problemlərlə əlaqədar idi. Belə ki, respublikamızın texniki ziyalıları xarici ölkələrdə baş verən texniki nailiyyətlərin öyrənilməsinə xüsusi əhəmiyyət verirdilər. Bu məsələ ilə əlaqədar rəqəmlərə diqqət yetirək. 1958-ci ildə kitabxananın fondunda 77780 nüsxə dövrü nəşr toplanmış və 1957-1958-ci illərdə oxuculara 62860 nüsxə dövrü nəşr verilmişdi.

Kitabxananın respublika əhəmiyyətli kitabxanaya çevrilməsi onun inkişafında böyük canlanmaya səbəb olmuşdu. Kitabxanada aparılan məlumat-bibliografiya və kütləvi işlərin cəmiyyət və keyfiyyətində ciddi dəyişiklik baş vermiş, onun səmərəliliyi xeyli artmışdı. Təkcə 1957-1958-ci illərdə 6 oxucu konfransı keçirilmiş, 681 mövzu və yeni kitabların sərgisi təşkil edilmiş, 3971 əyani təbliğat vasitəsi tərtib edilmiş, 20 yeni kitabın icmalı keçirilmiş, 103 yazılı, 19957 şifahi bibliografik məlumat verilmişdir. Bütün bu tədbirlər kitabxananın işinə olduqca müsbət təsir göstərmiş, kitabxananın oxucularının sayı və kitab verilişi müntəzəm olaraq artmışdı. Əgər 1953-cü ildə kitabxana 1785 nəfər oxucuya xidmət etmiş və onlara 98063 nüsxə kitab vermişdisə, 1958-ci ildə oxucuların sayı 5081 nəfər

rə, kitab verilişi isə 162889 nüsxəyə çatmışdı. Bütün bu göstəricilərinə görə kitabxana dəfələrlə SSRİ miqyasında keçirilən sosializm yarışının qalibi hesab edilmişdi. Belə bir faktı qeyd etmək yerinə düşər ki, kitabxana 1957-ci ildə SSRİ Neft Sənaye Nazirliyinin 268 kitabxanası arasında keçirilmiş baxışın qalibi elan edilmiş, xüsusi diplomla mükafatlandırılmışdı.

60-cı illər Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının fəaliyyətində yeni mərhələnin başlanğıcı oldu. Bu mərhələ respublikanın informasiya məkanında meydana çıxan yeni proseslərlə əlaqədar idi. XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq dünyanın qabaqcıl ölkələrində baş verən informasiya partlayışı və onun idarə olunması ilə bağlı fəaliyyət sahəsinin formalaşması Sovetlər İttifaqında da geniş əks-səda doğurmuşdu. SSRİ-də informasiya məkanının sahəsini idarə edən sovet elmi-texniki informasiya orqanları yaranmağa başladı. Elmi-texniki kitabxanalar da yeni yaranmış orqanların idarəsinə verildi.

Doğrudur, bu təcrübə özünü doğrultmadı. Kitabxana öz statuslarına qaytarılaraq müstəqilləşdi. Ancaq bu integrasiya prosesi xeyli davam etdi və elmi-texniki kitabxanaların informasiya mərkəzi kimi formalaşmasına ciddi təsir göstərdi. Elmi-texniki kitabxanalar informasiya mərkəzi kimi cəmiyyətin inkişafında mühüm rol oynamağa başladılar. Kitabxanaların elmi-texniki informasiya mərkəzlərinə çevrilməsi onların qarşısında olduqca mühüm vəzifələr qoymuşdu. Dövlət orqanları elmi-texniki kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, yeni ədəbiyyatla zənginləşməsinə, dövrü mətbuatla müntəzəm olaraq təmin edilməsinə ciddi diqqət yetirirdilər.

1966-cı il noyabrın 29-da SSRİ Nazirlər Soveti «Elmi-texniki informasiyanın ümumdövlət sistemi haqqında» qərar qəbul etdi. Bu qərara müvafiq olaraq Respublika Elmi Texniki Kitabxanası elmi-texniki informasiyanın ümumdövlət sisteminə qoşuldu. Həmin dövrdən başlayaraq kitabxananın fəaliyyəti Azərbaycan Elmi-Texniki İnformasiya İnstitutu ilə integrasiya edilməyə başladı. İnformasiya İnstitutu ilə kitabxananın birgə

İşi kitabxananın fəaliyyətində elmi-texniki informasiya işinin daha aparıcı yer tutmasına səbəb oldu ki, bu da kitabxananın oxuculara xidmətinin təşkili sahəsində keyfiyyət dəyişikliklərinin meydana çıxmasını təmin etdi və kitabxana işində informasiya funksiyasını daha da zənginləşdirdi. Kitabxananın informasiya fəaliyyətini genişləndirmək məqsədilə 1965-ci ildə kitabxanada Patent ədəbiyyatı fondu yaradıldı. Bu fondun yaradılması mütəxəssislərə informasiya xidmətinə xeyli yaxşılaşdırdı və onların vaxtına qənaət etmək imkanı yaratdı.

İxtisaslaşdırılmış Patent fondu dünyanın 35 ölkəsinin 27 dildə Beynəlxalq və Avropa patent idarələrinin sənədləri, həmçinin müəllif şəhadətnamələri ilə komplektləşdirilirdi. respublikada yeganə fond olan Patent fondundan respublikanın müəssisə və təşkilatları müvəffəqiyyətlə istifadə edirdilər.

1969-cu ildə kitabxanada yaradılmış Respublika Standartlar və Normativ Texniki Sənədlər Fondu böyük elmi və təsərrüfat əhəmiyyətinə malik idi. Yerli və xarici ölkə normativ-texniki sənədləri və standartlarla komplektləşən bu fond böyük informasiya əhəmiyyətinə malik olmaqla respublikada mütəxəssislərin tələbatını ödəyən yeganə müəssisə idi.

Məlumdur ki, kitabxananın bütün xidmət fəaliyyətinin əsasında yaxşı komplektləşdirilmiş və müntəzəm olaraq təzələnən və təkmilləşdirilən fond durur. 60-cı illərdə kitabxananın komplektləşdirilməsi işi xüsusi diqqət mərkəzində olmuş, yeni ədəbiyyatın fonda daxil olunması ön plana çəkilməmişdir. 60-cı illərdə kitabxananın fondu həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətcə dəyişmişdi. Əgər kitabxananın fondunda 1959-cu ildə 263751 nüsxə çap vahidi var idisə, onların sayı 1970-ci ildə 3820016 nüsxəyə çatmışdı. On il müddətində kitabxananın fondu 3599341 nüsxə artmışdı.

60-cı ildə kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi, informasiya və məlumat-bibliografiya işlərinin təşkili sahəsində aparılan kompleks tədbirlər oxuculara xidmət işinin keyfiyyət və kəmiyyətcə yaxşılaşdırılması üçün geniş imkan açmışdı.

Bu dövrdə oxucuların sayı və kitab dövriyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə artmış, oxuculara verilən «yoxdur» cavabları xeyli azalmışdı. Əgər kitabxananın 1959-cu ildə 6011 nəfər oxucusu olmuşdursa, onlara 198774 nüsxə kitab verilmişdirsə, 1970-ci ildə 6322 nəfər oxucuya 391265 nüsxə kitab verilmişdir. Kitabxana 60-cı illərdə kütləvi işlərin aparılmasına diqqəti artırmışdı. Təkcə 1970-ci ildə 465 kitab sərgisi təşkil edilmişdi. Kitabxana «məlumatın seçilib yayılması» sistemi üzrə apardığı işi xeyli təkmilləşdirmiş, 1970-ci ildə 1111 abonentə xidmət etmişdi.

Göstərilən dövrdə kitabxananın kadr tərkibi də xeyli təkmilləşmişdi. Kitabxana işçiləri sırasında ali və orta ixtisas təhsilli kitabxana işçilərinin sayı artmış, kadrların tərkibi gəncləşmişdi. Əgər 1959-cu ildə kitabxananın 21 nəfər işçisi var idisə, onların sayı 1970-ci ildə 90 nəfərə çatmışdı ki, bunların da 76 nəfərini kitabxanaçılar təşkil edirdi.

Kitabxana işçilərinin 54 nəfərinin ali təhsili var idi. Bunlardan 36 nəfərinin ali kitabxanaçılıq təhsili olmuşdur. Kitabxanaçı kadrların sayının belə əsaslı şəkildə artması, onun tərkibində böyük keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsi, heç şübhəsiz ki, 60-cı illərdə kitabxananın elmi-metodik potensialını xeyli yüksəltmiş, onun respublika kitabxanası kimi yerini və mövqeyini möhkəmləndirmişdi. Bu proses həmçinin kitabxananın metodik fəaliyyətinə də ciddi təsir göstərmiş, onun respublikanın bütün elmi-texniki kitabxanalarının metodik mərkəz kimi rolunu artırmışdı. 1969-cu ildə kitabxananın metodik kabinetinin metodik şöbə kimi yenidən təşkili dediklərimizə əyani sübutdur.

1.2.5.4. Ali məktəb kitabxanaları. Müharibədən sonrakı beşilliklər dövründə respublikamızda yüksək ixtisaslı kadrlara artan tələbatla əlaqədar ali təhsil sistemi daha da inkişaf edib genişlənmiş, yeni ali məktəblər açılmış, ali məktəblərin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə ayrı-ayrı elm sahələri üzrə yeni ixtisaslar açılmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir.

1950-1951-ci tədris ilində respublikamızda 20 ali məktəb fəaliyyət göstərirdi. Müharibədən sonrakı beşillik dövründə 4 yeni ali məktəb təşkil edilmişdi. 1960-cı ildə isə ali məktəblərin sayı xeyli azalmışdı, 13 ali məktəb fəaliyyət göstərirdi. Ali məktəblərin sayının azalması ölkəmizdə gedən təhsil islahatları və məktəblərin daha da möhkəmləndirilməsi, kiçik, elmi-texniki bazası və kadr potensialı zəif olan ali məktəblərin birləşdirilməsi ilə əlaqədar idi.

SSRİ Nazirlər Soveti 1959-cu ilin iyun ayında «SSRİ ali və orta ixtisas məktəblərinə rəhbərliyi yenidən qurmaq haqqında» qərar qəbul etdi. Həmin qərarla ali məktəblər ittifaq tabeliyindən müttəfiq respublikaların tabeliyinə verildi. Buna müvafiq olaraq 1959-cu ilin avqustunda Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Ali və Orta İxtisas Təhsili Komitəsi yaradıldı. Bu komitə 1964-cü ildə Azərbaycan SSR Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinə çevrildi. Kənd Təsərrüfatı və Tibb İnstitutundan başqa respublikanın bütün ali məktəbləri bu nazirliyin tabeliyinə verildi.

Ali məktəblərə rəhbərliyin respublikamıza verilməsi və respublikada fəaliyyət göstərən bütün ali və orta ixtisas məktəblərinin bir nazirlikdə birləşdirilməsi ali və orta ixtisas məktəblərinə rəhbərliyin kökündən yaxşılaşdırılmasına səbəb olmaqla yüksək ixtisaslı milli kadrların hazırlanmasının məzmun və keyfiyyətini yaxşılaşdırdı. Yeni yaradılmış Ali və Orta İxtisas Təhsili Komitəsi Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin 1959-cu il «Ali təhsilin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» qərarına müvafiq olaraq islahatlar həyata keçirildi. Ali təhsilli mütəxəssislərə olan tələbat müəyyənləşdirildi. Kifayət qədər maddi-texniki bazası və ixtisaslı pedaqoji kadrları olmayan bir sıra xırda ali məktəblər birləşdirildi. Ali məktəblərin maddi-texniki bazası möhkəmləndirilərkən ali məktəblərin bir nömrəli laboratoriyası olan ali məktəb kitabxanalarının işinə diqqət yetirilməsi onların təhsil və ali məktəblərin elmi tədqiqat fəaliyyətinə informasiya xidmətini

gücləndirmək üçün ciddi tədbirlər görülməsi ön plana çəkilmişdi. Doğrudur, bu dövrdə bir sıra ali məktəblərin yenidən təşkili ilə əlaqədar olaraq ali məktəb kitabxanalarının sayı 14-ə¹⁵⁷ enmişdi. Bununla əlaqədar olaraq müvafiq institutların kitabxanaları da birləşdirilmişdi. 1953-cü ildə respublikamızda 14 ali məktəb kitabxanası fəaliyyət göstərirdi. 1958-ci ildə isə onların sayı 15-ə çatmışdı. Bu dövrdə tələbə kontingentinin sürətlə artması, xalq təsərrüfatının və mədəniyyətin müxtəlif sahələri üçün kadrlar hazırlamaq məqsədilə yeni fakültələrin və ixtisasların yaradılması ali məktəb kitabxanalarının qarşısında çox mühüm vəzifələr qoymuşdu. 1952-ci ilə nisbətən tələbələrin miqdarı 6 min 100 nəfər artmışdı. 1958-ci ildə ali məktəblərdə 36 min tələbə təhsil alırdı ki, bunun da 23500 nəfəri gündüz şöbəsində oxuyurdu¹⁵⁸.

50-ci illərdə respublikamızın ali məktəb kitabxanalarında tələbələrə xidmət işinin səviyyəsi xeyli yüksəldilmişdi. Kitabxanalar ali məktəblərin professor, müəllim və tələbələrə xidmət işini yaxşılaşdırmaq məqsədilə kitabxana işinin yeni forma və üsullarından geniş surətdə istifadə edir, yeni kitablar haqqında ayrı-ayrı kafedralara məlumat verir, onların bülletenlərini tərtib edirdilər. Ali məktəb kitabxanalarında kütləvi və məlumat işinin təşkili məsələləri də xeyli yaxşılaşmışdı. Bütün ali məktəb kitabxanalarında ayrıca məlumat-biblioqrafiya şöbələrinin fəaliyyət göstərməsi oxucularla aparılan məlumat işlərinin səviyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə yüksəltmişdi. Bu dövrdə ali məktəb kitabxanalarının maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, onların bir çoxu yeni binalarla təmin edilmiş, kitabxana fondları və oxucuları müntəzəm olaraq çoxalmışdı.

60-cı illərin axırında Azərbaycanda 15 ali məktəb kitabxanası var idi. Bu kitabxanaların fondunda 8 milyona qədər ədəbiyyat toplanmışdı. Kitabxanalarda il ərzində orta hesabla 120 mindən artıq oxucuya xidmət göstərilmiş, onlara 7 milyondan artıq kitab verilmişdi¹⁵⁹. Kitabxanalarda 600 nəfərə qədər yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrlar fəaliyyət göstərirdi. Bu

rəqəmlər 50-60-cı illərdə respublikamızda təhsil və elmə kitabxana xidmətini həyata keçirən, ali məktəbin professor və müəllim heyətinin və böyük tələbə ordusunun tələb və sorğularına cavab verən zəngin kitab fondlarına, informasiya vasitələrinə malik olan geniş kitabxana şəbəkəsinin formalaşmasını göstərir. Bu dövrdə Azərbaycan ali məktəb kitabxanaları içərisində Bakı Dövlət Universitetinin, Dövlət Neft Akademiyasının, Texniki Universitetinin, Dövlət Pedaqoji Universitetinin kitabxanaları xüsusilə fərqlənirdilər. Zəngin və nadir kitab fonduna malik olan bu kitabxanalar təkcə öz universitetlərinin tələbə və müəllimlərinə yox, respublikamızın elm və təhsilinə, ziyalılarna xüsusilə texniki ziyalılarına xidmət edirdilər.

Dünyanın bir çox ölkələri üçün kadr hazırlayan və böyük beynəlxalq əlaqələri olan Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının kitabxanası neft və neft texnologiyasına aid ədəbiyyatla zəngin idi. Kitabxananın 1953-cü ildə 279938 nüsxə kitab fondu, 5280 oxucusu var idisə, 1958-ci ildə kitab fondu 431988 nüsxəyə, oxucuları isə 8460-a çatmışdı. Azərbaycan Texniki Universitetinin kitabxanası da qısa vaxtda zəngin kitab fondu yarada bilmişdi. Kitab fondu 1953-ci ildə 19838 nüsxə idisə, 1958-ci ildə 16243 nüsxəyə çatmışdı. Kitabxana 1953-cü ildə 2277 oxucuya, 1958-ci ildə isə 3600 oxucuya xidmət etmişdi.

1.2.5.4.1. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası. 1960-cı illərdə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası respublikamızın zəngin və nadir kitab fonduna, qiymətli dövrü mətbuat fonduna malik olan kitabxanalarından biri idi. O, fondunun zənginliyinə və oxuculara xidmət işinin həcminə görə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasından sonra ikinci yeri tuturdu. Kitabxana bu illərdən respublikanın bütün ali məktəb kitabxanalarına metodik mərkəz statusuna malikdir. Təhsil Nazirliyi və BDU rəhbərliyi qiymətli və nadir fonda malik universitet kitabxanasının qayğısına qalmış, universitetin bir nömrəli laboratoriyası kimi onun maddi-texniki bazasının

möhkəmləndirilməsinə vəsait ayırmış, yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin etmişdir.

1960-cı illər Bakı Dövlət Universitetinin inkişafında və yenidən qurulmasında mühüm rol oynamışdı. Bu dövrdə kitabxana universitet üçün tikilmiş yeni korpusa köçürülmüş, bu korpusda ona xüsusi sahə ayrılmışdı ki, bu da keçmiş binadakı sahəsindən 2 dəfədən çox idi. 50-60-cı illərdə universitetdə yeni ixtisaslar və fakültələrin açılması, yeni elmi-tədqiqat bölmələrinin və laboratoriyaların yaradılması ilə əlaqədar fondun inkişafına, kitabxananın yeni kitablarla zənginləşməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Kitabxana fondunun zənginləşməsində Moskvadan alınan pullu məcburi nüsxələr mühüm rol oynayırdı. Kitabxananın fondu müasir elmin və təhsilin son nailiyyətlərinə cavab verə biləcək səviyyəyə gətirilmişdi.

1969-cu ildə kitabxanaya Moskva Kitabxana Kollektorundan 12646 nüsxə, Respublika Kitabxana Kollektorundan 21267 nüsxə, kitab mağazalarından, o cümlədən Bukinist kitab mağazalarından 7312 nüsxə, Rusiyanın və digər müttəfiq respublikaların ayrı-ayrı şəhərlərindən 659 nüsxə kitab daxil olmuşdu¹⁶⁰.

Daxil olan ədəbiyyatın əksəriyyəti təbiət və humanitar elmlərə aid idi. Kitabxana mühüm texniki ədəbiyyatın alınmasına da diqqəti artırmışdı. Kitabxana fonduna daxil olan ədəbiyyatın 20-30 faizini müxtəlif elm sahələrinə aid Azərbaycan və rus dilində dərsliklər təşkil edirdi. 1969-cu ildə kitabxanaya daxil olan ədəbiyyatın 67548-i Azərbaycan və rus dillərində, 2576 nüsxəsi zarici dillərdə ədəbiyyat olmuşdu.

60-cı illərdə BDU Elmi Kitabxanası respublikamızda xarici ölkələrlə əlaqə yaradan, kitab mübadiləsi edən, Azərbaycan kitabını təbliğ edən kitabxanalardan biri idi. Kitabxana 242 xarici ölkənin və müttəfiq respublikaların kitabxanaları ilə əlaqə yaratmış, onlardan 6766 nüsxə kitab alınmışdı. Bakı Dövlət Universiteti kitabxananın yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi işinə olduqca mühüm əhəmiyyət verir, SSRİ-də nəşr edilən və pulsuz məcburi nüsxələri, respublikada nəşr edilən

kitabxananın profilinə uyğun ən qiymətli nəşrləri, bukinist ədəbiyyatı və xarici dillərdə kitablar almaq üçün kitabxanaya istənilən qədər vəsait ayırırdı. Odur ki, kitabxanaya elmin müxtəlif sahələrinə aid ildə 60 mindən artıq kitab daxil edilirdi. Bu kitablar içərisində kitab mübadiləsi yolu ilə ABŞ, İngiltərə, Fransa, AFR, Türkiyə, Yaponiya, ADR, Çexoslovakiya, Polşa, Koreya, Bolqarıstan, Rumıniya, Macarıstandan alınan kitablar da var idi. Kitabxanada 1969-cu ildə Azərbaycan, rus, Qərbi Avropa və Yaxın Şərq ölkələri xalqlarının dillərində 122496¹⁶¹ nüsxə kitab, 1970-ci ildə isə 126460 kitab saxlanılırdı. Kitabxananın fondunda Azərbaycan, rus və xarici dillərdə zəngin dövrü mətbuat komplektləri də toplanmışdır ki, bunlarla birlikdə kitabxananın fondu 2 milyon nüsxədən artıq olmuşdur¹⁶².

Kitabxanada xidmət göstərən müxtəlif şöbələr içərisində kitabxananın fəxri sayılan «Şərq və Azərbaycanşünaslıq» şöbəsinin fəaliyyəti xüsusilə diqqətəlayiq idi.

Universitetin yaranmasının ilk illərindən formalaşmağa başlayan bu şöbə öz fondunda Şərq ədəbiyyatını, xüsusilə Azərbaycan ədəbiyyatını toplayıb saxlamış və Şərq ədəbiyyatının, Azərbaycanşünaslığın ən böyük təbliğatçısı olmuşdur. Bu şöbədə şərqşünaslığa dair elə nadir və qiymətli kitablar, əlyazmalar toplanmışdı ki, bu nadir ədəbiyyata respublikanın digər kitabxanalarında rast gəlinmədiyindən bu şöbənin xidmətindən təkcə universitet kollektivi yox, respublikanın bütün elmi ictimaiyyəti, habelə xarici ölkələrdən gələn tədqiqatçılar da istifadə edirdilər. Bu şöbənin yaranmasında sadə əmək adamları, görkəmli ziyalılar olan Nigar xanım Vəlibəyovanın və Füzə xanımın xidmətlərini xüsusilə qeyd etmək olar. Şərq ölkələri və Azərbaycanşünaslığa dair elmi tədqiqat işi aparan, namizədlik və doktorluq dissertasiyaları yazan 100-lərlə alimlər bu şöbənin xidmətindən bəhrələnmiş və şöbənin işçilərini həmişə minnətdarlıq hissi ilə yad etmişlər.

Görkəmli xalq şairi Nəriman Həsənzadə 50-ci illərdə universitetin aspirantı olarkən həmin şöbənin oxucusu olmuş,

sadə və şərəfli peşə adamları olan kitabxanaçılar haqqında yazdığı şəri məhz bu şöbənin işçilərinə həsr etmişdir.

Nəriman Həsənzadə yazır:

Beyinlər, ürəklər yorulur bəzən,
Yenə sən deyirsən, yorulmamışam.
Səni buyurduğum qədər bəlkə mən,
Evdə öz balamı buyurmamışam.
Mənim tək işimi qoşa görmüşük,
Borcluyam minnətsiz hörməti sənə.
Sənin əməyini bölüşdürmüşük, -
şöhrət mənə düşüb,
zəhməti sənə...

Kitabxanaçılara böyük məhəbbət və hörmət hissi ilə yazılmış bu şerin təhlilinə ehtiyac yoxdur. Şairin kitabxanaçıya verdiyi qiymət olduqca təqdirəlayiqdir. Bu qiymətə görə respublikamızın bütün kitabxanaçılar ordusu hörmətli şairə minnətdardır.

Respublikamızın görkəmli alimlərindən Z.İbrahimov, M.C.Paşayev, H.Arashlı, M.Dadaşzadə, Ə.Soltanlı, C.X.Hacıyev, Ə.Quliyev, A.Axundov, V.Məmmədaliyev, Ə.Məmmədov, M.Məlikova, Ə.Abdullayev, S.Cəfərov, M.Hüseynzadə, F.Zeynalov, T.Hacıyev, Y.Seyidov, A.Xələfov və başqaları bu şöbənin daimi oxucuları olmuşlar.

Mübaligəsiz demək olar ki, bu şöbənin xidmətlərindən şərqşünaslıq və Azərbaycanşünaslıqla məşğul olan bütün Azərbaycan alimləri və xarici alimlər istifadə etmişlər. Kitabxananın olduqca zəngin fondu və oxuculara xidmət edən işgüzar kollektivinin səyi nəticəsində 50-60-cı illərdə oxucuların sayı durmadan artmışdı. Kitabxananın kollektivi çalışırdı ki, universitetin bütün tələbələri və professor-müəllim heyəti kitabxananın oxucuları sırasında olsunlar. Araşdırmalardan məlum olur ki, kitabxana stabil oxucu kontingentinə malik olmuş, onun oxucularının sayı orta hesabla ilbəil 1300-1500 arasında olmuşdur. Əgər kitabxananın 1967-ci ildə 13713 nəfər oxucusu

(bunlardan 4440 nəfəri tələbə, 1600 nəfəri professor-müəllim heyəti və elmi işçilər, 169 nəfəri aspirant və 450 nəfəri başqa müəssisələrin işçiləri) olmuşdursa, bunların sayı 1970-ci ildə 15000 nəfərə çatmışdı. Kitabxananın apardığı təşkilati işlər nəticəsində oxucuların sayı müntəzəm olaraq artdığı kimi kitab verilişi də daim artmışdı. 1969-cu ildə oxucuların sayı 13 mindən artıq idi¹⁶³. Əgər 1967-ci ildə oxuculara 6992738 min kitab verilmişdirsə, onların sayı 1969-cu ildə 920760 minə çatmışdır. Oxuculara xidmət işini yaxşılaşdırmaq üçün kitabxana kitabxanalararası abonementin təşkilinə ciddi diqqət yetirirdi. Əgər kitabxana 1968-ci ildə cəmi 189 ali məktəb və elmi müəssisələrlə əlaqə saxlayırdısa, onların sayı 1969-cu ildə 214-ə çatmışdı. Bunlardan 41-i universitet idi. 1965-ci ildə kitabxana Tehran Universitetindən hədiyyə olaraq Duhudanın 13 cildlik «Fars dilinin izahlı lüğəti»ni almışdır ki, bu da respublikada vahid tam nüsxə idi.

Kitabxana oxuculara xidmət işini yaxşılaşdırmaq, onların tələb və sorğularını ödəmək üçün geniş məlumat-bibliografiya və kütləvi işlər aparırdı. Kitabxanaya ixtisaslar üzrə daxil edilən ədəbiyyatın siyahısı kafedralara göndərilir, tələbələr üçün yeni kitabların daimi və tematik sərgiləri təşkil edilirdi. 1969-cu ildə kitabxanada təşkil edilən 182 mövzu sərgilərində 9345 kitab nümayiş etdirilmişdi. Kitabxananın məlumat-bibliografiya aparatı çoxsaylı oxucuların bütün sorğularına cavab vermək imkanı var idi. Kitabxanada rus və Azərbaycan dillərində olan əlifba və sistemli kataloq ali məktəb kitabxanalarının kataloqlarından öz zənginliyi və mükəmməlliyi ilə fərqlənirdi. 2 milyon nüsxəlik kitab fonduna, onun qaranlıq guşələrinə açılan bu işıq şüaları bütün fondu işıqlandırır. Ona görə də bu kataloqlar professor-müəllim heyətinin, tədqiqatçı oxucuların və tələbə ordusunun davamlı istifadə etdiyi vasitə idi.

50-60-cı illərdə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Şurası dəfələrlə kitabxananın fəaliyyətini müzakirə etmiş, maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, kitab fondunu daim işlək,

dinamik vəziyyətdə saxlamaq üçün onu yeni ədəbiyyatla təmin etmək üçün qərarlar qəbul etmiş, kitabxana kollektivinin zəhmətini yüksək qiymətləndirmişdir. BDU kitabxanasının fəaliyyəti dəfələrlə dövlət orqanları tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. 1969-cu ildə SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi və SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi oxuculara nümunəvi xidmət təşkil etdiyinə və universitetin tədris və elmi həyatında yaxından iştirakına görə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasını II dərəcəli diploma layiq görmüşdü. Bu kitabxananın fəaliyyətinə verilən olduqca böyük qiymət idi.

1950-1960-cı illərdə öz sadə, fədakar əməkləri ilə fərqlənən kitabxana işçilərindən Kiçik xanım Zeynalovanın, Nisə xanım Məmmədovanın, Kərim Həsənovun, Zərrixanım Qarayevanın, Şəmsi xanım Piriyevanın, Ofelya xanım Abdullayevanın, Rəhim İsmayılovun, kitabxananın indiki direktoru Sara xanım İbrahimovanın fəaliyyəti xüsusilə diqqətə layiq olmuşdur.

1.2.5.5. Tibb kitabxanaları. Respublikamızda tibb kitabxanalarının inkişafında 50-ci illər daha əlamətdar olmuşdur. Bu dövrdə respublikamızda tibb kitabxana şəbəkəsi 2 dəfəyə qədər artmışdır. Əgər 1953-cü ildə respublikamızda 77 tibb kitabxanası var idisə, onların sayı 1958-ci ildə 132-yə çatmışdı. Tibb kitabxana şəbəkəsi içərisində mühüm yeri şəhər və rayon xəstəxanaları kitabxanaları tutmağa başlamışdı. Tibb elminin sürətli inkişafı, xəstəxanalarda yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin fəaliyyət göstərməsi belə kitabxanaların inkişaf etdirilməsi zərurətini qarşıya qoymuşdu. Məhz buna görədir ki, SSRİ Səhiyyə Nazirliyi 1951-ci ildə rayon xəstəxanaları yanında kitabxanalar təşkil edilməsi haqqında xüsusi əmr vermişdi. Artıq 1958-ci ildə rayon xəstəxanalarının yanında 8813 nüsxə kitab fondu olan 68 kitabxana var idi. Bu kitabxanalar il ərzində 1631 oxucuya xidmət etmiş, onlara 42141 nüsxə kitab vermişdi. 50-ci illərdə respublikamızda tibb kitabxana şəbəkəsinin inkişafında Azərbaycan SSR Ali Sovetinin «Respublikanın kənd

yerlərində səhiyyənin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» qərarının, Respublika Səhiyyə Nazirliyinin tibb kitabxanalarının işini yaxşılaşdırmaq haqqında 1956-cı il 14 fevral tarixli əmrinin mühüm rolu oldu. Bütün bu tədbirlərin nəticəsi olaraq 1958-ci ildə respublikamızda tibb kitabxana şəbəkəsi xeyli genişlənmiş, onun maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, oxuculara xidmət işi əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmışdı.

1958-ci ildə respublikamızda 718861 nüsxə kitab fonduna malik olan 132 tibb kitabxanası fəaliyyət göstərirdi. Bu kitabxanalar il ərzində 18275 nəfər oxucuya xidmət etmiş, onlara 401429 nüsxə kitab vermişdir. Azərbaycan Dövlət Elmi Tibb Kitabxanası respublika tibb kitabxana şəbəkəsinin inkişafında və təkmilləşməsində tibb kitabxanalarına metodik rəhbərliyin təşkilində, həmçinin geniş zəhmətkeş kütlələri içərisində tibb ədəbiyyatının təbliğində Respublika Tibb Kitabxanasının xüsusi mövqeyi var idi. Bu kitabxana respublikamızın tibb ictimaiyyətinə, kitabxana xidmətini təşkil etməklə yanaşı bütün tibb kitabxanalarının metodik mərkəzi kimi də mühüm rol oynayırdı. 1958-ci ildə kitabxananın fondunda 127180 nüsxə kitab var idi. Kitabxana il ərzində 1866 nəfər oxucuya xidmət etmiş və onlara 48885 nüsxə kitab vermişdi¹⁶⁴.

Respublika Elmi Tibb Kitabxanası öz işini 60-cı illərdə daha da genişləndirmiş, ona ayrılmış yeni binada yeni oxu zal-ları açmağa müvəffəq olmuşdu. Kitabxanada Azərbaycan SSR Səhiyyə Nazirliyinin göstərişi ilə tibb elmi-tədqiqat müəssisələrinin elmi işçilərinə, səhiyyə ali və orta ixtisas məktəblərinin professor-müəllim heyətinə və tələbələrinə, həmçinin həkimlərə xidmət etmək üçün fərqli xidmət göstərilməyə başlanmışdı.

60-cı illərdə kitabxananın həyatında baş verən ən mühüm hadisələrdən biri oxucuların durmadan artan informasiya sorğusuna cavab verə bilən məlumat-bibliografiya aparatının yenidən qurulması, onun daha da təkmilləşdirilməsi olmuşdur. Məlumat-bibliografiya aparatının tərkibinə daxil olan əlifba və sistemli oxucu kataloqları, jurnal və qəzet kartotekaları çox qiymətli informasiya bazası idi. Kitabxana bu bazanı daim təkmilləşdirməklə oxucuların durmadan artan elmi-tədqiqat və istehsalat xarakterli suallarına cavab vermək imkanı əldə etmişdi. Kitabxananın məlumat-informasiya aparatında təxminən 3 milyona yaxın kartotekanın toplanması kitabxananı tibbə dair informasiya mərkəzinə çevirmişdi.

60-cı illərdə Səhiyyə Nazirliyi respublikada tibb ədəbiyyatına artan böyük tələbatı nəzərə alaraq kitabxananın yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Bu məqsədlə nazirlik yeni kitablar almaq üçün kitabxanaya ayrılan vəsaiti ilbəil artırırırdı. Yeni ədəbiyyat almaq üçün kitabxanaya 1960-cı ildə 5799 manat, 1964-cü ildə 10950¹⁶⁵ manat vəsait ayrılmış, sonrakı illərdə bu vəsait daim artırılmışdı ki, bu da kitabxananın fondunun zənginləşməsinə və müasir elmin son nailiyyətlərinə dair kitablarla təkmilləşməsinə səbəb olmuşdu.

Kitabxana Azərbaycan Kitabxana Kollektoru ilə yanaşı Moskva Kitabxana Kollektorundan və ittifaqın digər böyük şəhərlərindən (Moskva, Xarkov, Rostov, Tbilisi, Kiyev, Alma-Ata və s.) kitablar alırdı. Kitabxananın tibb elminin son nailiyyətlərinə dair xarici ölkələrdən kitab alması onun fondunun daha dinamik olmasına səbəb olurdu. Kitabxana həmçinin ayrı-ayrı şəxslərdən, bukinist mağazalarından kitabxananın fondunda olmayan, ancaq oxucuların tələbatı olan nadir, kitablar almağa səy göstərirdi. Təkcə 1960-cı ildə kitabxana bu yolla 4460 nüsxə qiymətli kitab almağa müvəffəq olmuşdur.

Kitabxana ildə orta hesabla 24 mindən artıq yeni ədəbiyyat alırdı ki, bu da kitabxana fondunun inkişafına səbəb olurdu. Məhz buna görədir ki, 60-cı illərdə kitabxananın fondu sürətlə artmışdı. Əgər kitabxananın fondunda 1960-cı ildə 74593 nüsxə kitab var idisə, bu rəqəm dinamik olaraq artaraq 1965-ci ildə 297.688-ə çatmışdı.

Deməli, on il müddətində kitabxana yeni dövrün tələblərinə cavab verə bilən 223095 nüsxə ədəbiyyat almışdı¹⁶⁶. Kitabxananın fondu 3 dəfədən çox artmışdı.

II FƏSİL XX ƏSRİN 70-80-ci İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİ

2.1. Azərbaycanın inkişafında dönüş mərhələsi illərində respublikanın ictimai-siyasi və mədəni həyatı

1969-cı ildə Azərbaycanın gələcək inkişafında mühüm mərhələ olan dönüş mərhələsinin təməli qoyuldu. Bu mərhələ 1969-cu ilin iyul ayında ölkə rəhbərliyinə gələn ulu öndər Heydər Əliyevin yaxın bir zaman keşiyində həyata keçirdiyi möhtəşəm iqtisadi, siyasi, mədəni tədbirlərlə əlamətdar olmuşdur.

Respublikamızın iqtisadi, siyasi, mədəni həyatında dönüş dövrü kimi xarakterizə edilən bu mərhələdə uzun illərdən bəri hökm sürən durğunluq aradan qaldırıldı, sənayenin, kənd təsərrüfatının, elm və mədəniyyətin inkişafında böyük nailiyyətlər qazanıldı, Azərbaycan ittifaq miqyasında öncüllər sırasına çıxdı.

Təsədüfüdür ki, ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulan, böyük müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən bu mərhələ xalqımız tərəfindən olduqca yüksək qiymətləndirilmiş, Heydər Əliyev mərhələsi kimi qəbul edilmişdir.

XX əsrin 60-cı illəri SSRİ məkanında inkişaf etmiş sosializm illəri adlanmasına baxmayaraq, Azərbaycan o dövrdə iqtisadi inkişaf cəhətdən geridə qalmış respublikalardan biri hesab edilirdi. Həqiqətən, 60-cı illərdə bir sıra obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən Azərbaycan iqtisadiyyatının bir çox sahələrində – həm sənayedə, həm kənd təsərrüfatında çox ciddi gerilik hökm sürürdü. Azərbaycan iqtisadiyyatı bütövlükdə böhran mərhələsini yaşayırdı. O dövrün statistikasına görə, Azərbaycan sənayenin, kənd təsərrüfatının inkişaf səviyyəsinə, əmək məhsuldarlığının artım sürətinə, milli gəlirin həcminə görə ittifaq səviyyəsindən çox geri qalırdı. Ölkənin iqtisadiyyatında baş verən bu böhran həyatın digər sahələrinə, elmin,

mədəniyyətin inkişafına öz mənfi təsirini göstərməyə bilməzdi. Respublika ardı-arası kəsilməyən siyasi çəkişmələr, dedi-qodu meydanına çevrilmişdi. Məhz buna görə də Sov. İKP MK baş verən bu geriliyi aradan qaldırmaq üçün respublika rəhbərliyini dəyişdirmək haqqında qərar qəbul etmişdi. Respublikaya rəhbərlik üçün kadr seçmək işinə xüsusi əhəmiyyət verən Siyasi Büro uzun axtarışdan sonra Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi vəzifəsinə o zaman Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri vəzifəsində işləyən Heydər Əlirza oğlu Əliyevin seçilməsini məsləhət bilmişdi. Bu zaman H.Əliyev böyük dövlətçilik təcrübəsinə, siyasi hazırlığa, rəhbərlik qabiliyyətinə, yüksək intellektə, böyük iradəyə və əsl insani keyfiyyətlərə malik ən yetkin bir şəxsiyyət idi.

1969-cu ilin 14 iyulunda keçirilən Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin plenumu Heydər Əlirza oğlu Əliyevi Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçdi. 1969-cu ildə Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə ilk gəlişi ilə Azərbaycan özünün həqiqi inkişafını tapdı. Ən geridə qalan respublikalardan hesab edilən Azərbaycanın inkişaf və tərəqqisinin əsası məhz bu tarixdən qoyulmuşdur. Bu plenum Azərbaycanın tarixində çox mühüm, tələyüklü bir hadisə oldu, respublikamızın gələcək inkişafında əhəmiyyətli rol oynadı. Bununla da Azərbaycan xalqının tarixində Heydər Əliyev dövrü böyük dönüş mərhələsi başlandı.

Bu dövrdən bəhs edən H.Əliyev yazır: «Qətiyyətlə bildirmək olar ki, 60-cı illərdə respublika iqtisadiyyatı bütövlükdə dərin və uzunmüddətli böhran mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Yaranmış ağır vəziyyətdən çıxış yolu tapılmalı, iqtisadiyyatın inkişafı üçün prinsipial cəhətdən yeni konseptual yanaşma yolları işlənib hazırlanmalı, xalq təsərrüfatında köklü struktur dəyişiklikləri aparılmalı, təsərrüfatçılıq və iqtisadi həvəsləndirmə işində təzə metodlar tətbiq edilməli idi».¹⁶⁷

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi H.Əliyevin təşəbbüsü ilə həmin ilin avqustunda respublikanın həyatında kök

salınmış nöqsanları, dövlət və partiya rəhbərliyində hökm sürən hərc-mərcliyi aradan qaldırmaqda çox mühüm rolunu oynayan plenum keçirildi. Bu plenum Azərbaycanın tarixində dönüş nöqtəsinin başlanğıcı oldu. Plenumda H.Əliyevin söylədiyi olduqca məzmunlu məruzədə respublikanın müasir vəziyyəti ətrafı təhlil edilir, ölkənin iqtisadi, siyasi və ideoloji həyatında mövcud olan nöqsanlar cəsarətlə aşkarlanır və onların aradan qaldırılmasının yolları göstərilirdi. Plenum ölkədə əmək intizamını möhkəmləndirmək, respublikanın mənəvi-psixoloji iqlimini saflaşdırmaq üçün də ciddi tədbirlər hazırladı. Plenumda H.Əliyevin məruzəsi və bu məruzədən irəli gələn vəzifələr respublikamızın gələcək inkişafı üçün dəyərli proqram sənədi kimi olduqca böyük perspektiv əhəmiyyət kəsb edirdi.

H.Əliyevin apardığı siyasət nəticəsində az bir müddət içərisində respublikada böyük iqtisadi, siyasi və ideoloji nailiyyətlər əldə edildi. Azərbaycan xalqı H.Əliyevin həyata keçirdiyi tədbirləri böyük rəğbətlə qarşıladı. 70-ci illərin əvvəllərindən ölkədə baş verən canlanma, yüksək əhval-ruhiyyə xalqda gələcəyə böyük inam yaradı. Xalq öz dahi oğluna hörmət və ehtiram göstərməyə başladı, onu sevdi. H.Əliyev kiçik bir zaman kəsiyində xalqın məhəbbətini, sevgisini, etimadını həyata keçirdiyi cəsarətli və ədalətli tədbirləri ilə əldə etmişdi. 1970-ci illərdə aparılan nəhəng quruculuq işləri nəinki respublikamızda, həmçinin SSRİ məkanında görkəmli vətən oğluna böyük şöhrət gətirdi. Ölkəmiz inkişaf edib müttəfiq respublikalar içərisində qabaqcıl yerlərdən birini tutdu. Nəticədə 1970-1985-ci illər Azərbaycanın inkişaf salnaməsinə ən parlaq quruculuq illəri kimi daxil olmuş, sənayenin, kənd təsərrüfatının, mədəniyyətin bütün sahələrində tərəqqi baş vermişdi.

14 ildə respublikada milli gəlirin ümumi həcmi 2,5 dəfə, sənaye istehsalı 2 dəfə, xalq istehlakı malları istehsalı 3 dəfə, kənd təsərrüfatı məhsulları 2,5 dəfə artmışdı. Respublika başdan-baş tikinti meydanını xatırladı. 14 il müddətində 250-dən çox fabriklər, zavodlar, istehsal obyektləri tikilmiş, iki milyon-

dan çox adamın mənzil şəraiti yaxşılaşdırılmış, Bakıda və respublikamızın digər şəhərlərində böyük mikrorayonlar salınmışdı.

70-80-ci illər Azərbaycan kəndinin həyatında böyük tərəqqi və yenidənqurma illəri olmuşdur. Bu dövrdə onsuz da bərhad vəziyyətdə olan SSRİ kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatında olan gerilik Azərbaycan kəndinin həyatında daha bariz şəkildə özünü göstərirdi. Azərbaycan kəndi həm sosial-iqtisadi, həm də mədəni cəhətdən demək olar ki, SSRİ respublikaları içərisində axırıncı yerlərdən birini tuturdu. Kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatı tənəzzülə uğramışdı və böhran keçirirdi. Kənd rayonlarında aparılan tikinti-abadlıq işlərinin həcmi, kənd əhalisinə göstərilən maddi-məişət xidmətlərinin təşkili olduqca aşağı səviyyədə idi. Odur ki, kənd əhalisi yaxşı dolanışıq dalınca şəhərlərə və böyük yaşayış məntəqələrinə üz tuturdu. Kəndlərdən şəhərlərə axın başlamışdı.

Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan kəndində hökm sürən bu prosesi yaxşı bilirdi. Buna görə də o, hakimiyyətə gəldiyi ilk günlərdən kənd təsərrüfatını bu böhran şəraitindən çıxarmaq üçün mühüm tədbirlər görməyə başladı və həmin tədbirlər nəticəsiz qalmadı. Respublikamızda kənd təsərrüfatının aparıcı sahələri olan pambıqçılıq, üzümçülük, heyvandarlıq, taxılçılıq və tərəvəzçilik böyük inkişaf yolu keçdi. Azərbaycanın tarixində görünməyən məhsuldarlıq əldə edildi. Kəndin həyatında böyük canlanma baş verdi. Kənd yenidən tikilməyə başladı, köhnə daxmaların yerində kütləvi surətdə işıqlı kənd evləri meydana gəldi.

Kəndin həyatında baş verən bu inkişaf, böyük sosial dəyişikliklər kəndlilərin maddi vəziyyətinin yaxşılaşmasına səbəb oldu. Kəndlilərin maddi imkanlarının əsaslı surətdə yaxşılaşması kənddə tikinti, quruculuq işlərinin aparılması köhnə kəndli daxmalarının yerində kütləvi surətdə yaraşıqlı kənd evlərinin tikilməsi üçün şərait yaratdı.

Ölkədə baş verən iqtisadi tərəqqi əhalinin maddi rifah

həlinin yüksəldilməsinə olduqca müsbət təsir göstərmiş, 70-ci illərdə fəhlə və qulluqçuların əmək haqqı 1,4 dəfə, 80-ci illərdə isə 1,3 dəfə artmışdı.

Kolxozçuların orta əmək haqqı 1970-ci ildə iki, 1980-ci ildə 1,5 dəfə artmışdı. Həmçinin 70-80-ci illərdə əhaliyə verilən təqaüdlərin həcmi 4,4 dəfə, müavinətlərin həcmi isə 3,3 dəfə çoxalmışdı.

70-80-ci illərdə Azərbaycanda iqtisadiyyat, sənaye, kənd təsərrüfatı ilə yanaşı, milli mədəniyyət, incəsənət, elm və təhsil sahələri də xeyli inkişaf etmişdi. Məhz bu illərdə xalqımız öz milli mədəniyyətini, tarixi keçmişini dərinədən dərk etmək, milli adət-ənənələrə qayıtmaq, milli varislik imkanlarından istifadə etmək, milli ədəbiyyatımızı dərinədən öyrənmək, indiyə qədər deyilməsinə qadağa qoyulmuş bəzi fikirləri və ideyaları aşkarlamaq imkanı qazanmışdı. Sanki sükut buzu sınımışdı. Azərbaycanın görkəmli ziyalıları, şairləri, yazıçıları, alimləri tarixi keçmişimiz, milli mədəniyyətimiz, dilimiz, ədəbiyyatımız, milli ideologiyamız haqqında obyektiv, bəzən də böyük siyasətə uyğun gəlməyən cəsarətli fikirlər söyləməyə başlamışdılar. Mən bu milli oyanışın səbəbini fikirləşərkən xeyli zaman keçdikdən sonra dərk etdim ki, bu prosesin başlanmasının əsas səbəbkarı xalqımızın böyük oğlu H.Əliyev olmuşdur. Azərbaycan ziyalıları məhz ona arxalanaraq, onun çıxışlarına söykənərək öz cəsarətli fikirlərini söyləyir, araşdırmalar aparır, elmi nəticələr çıxarırdılar. Məhz bu dövrdə Azərbaycanın tarixinə, mədəniyyətinə dair fundamental araşdırmalar aparılmağa başlanmış, milli tariximizə, ədəbiyyatımıza, mədəniyyətimizə, görkəmli şəxsiyyətlərimizə dair çoxcildli sanballı əsərlər meydana gəlmiş, Sovetlər İttifaqında ilk dəfə görkəmli ictimai və dövlət xadimlərinin heykəlləri qoyulmuşdur. Xalqımızın tarixində ilk dəfə olaraq monumental əsər olan oncildlik Azərbaycan Ensiklopediyası nəşr edilmişdir. Tarixçilərimiz bu dövrü çox haqlı olaraq Azərbaycanın inkişaf mərhələsində dönüş dövrü kimi xarakterizə edirlər. Mən cəsarət edib demək

istəyirəm ki, bu dövr, həm də milli oyanış dövrü kimi də xarakterizə oluna bilər. H.Əliyevin milli oyanış siyasəti sahəsində ölkədə mədəniyyətin bütün sahələri: təhsil, elm, mətbuat, ədəbiyyat və incəsənət böyük tərəqqiyə nail oldu, milli ideologiyamız xeyli zənginləşdi.

70-80-ci illərdə H.Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan hökuməti ölkənin inkişaf planını hazırlayarkən çox dərinədən düşünülmüş, tarazlaşdırılmış siyasət aparılırdı. Xalq təsərrüfatının bütün sahələrinin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı olaraq ölkədə elm, təhsil və mədəniyyətin bütün sahələrinin inkişafına xüsusi dövlət qayğısı göstərilirdi. Həmin dövrdə təhsil sisteminə çox böyük islahatlar, bu sistemin bütün pillələrində isə yenidənqurma işləri aparıldı. Təhsilə ayrılan vəsait əhəmiyyətli dərəcədə artırıldı, təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazası əsaslı surətdə möhkəmləndirildi, şəbəkələri genişləndirildi, yeni-yeni orta və ali məktəblər yaradıldı. Təkcə bunu qeyd etmək kifayətdir ki, 70-80-ci illərdə respublikamızda 703 min yerlik 1058 ümumtəhsil məktəb binası, 660 yerlik 3 internat məktəbi tikilib istifadəyə verilmişdi. Bu dövrdə respublikada fəaliyyət göstərən tədris müəssisələrindən 47-nə peşə liseyi, 69-na isə peşə məktəbi statusu verilmişdi. Eyni zamanda 101 məktəbəqədər uşaq müəssisəsi tikilib istifadəyə verilmişdi. Ardıcıl olaraq davam etdirilən quruculuq işləri nəticəsində 80-ci illərin axırında respublikamızın şəhər və kəndlərində 4356 ümumtəhsil məktəbi fəaliyyət göstərirdi. Ümumtəhsil məktəblərində hər il orta hesabla 1,4 milyon şagird təhsil alırdı ki, bu da 70-ci illərdə olduğundan xeyli çox idi.

Respublikada müəllim kadrların hazırlanmasına və seçilib yerləşdirilməsinə də böyük qayğı göstərilirdi. Məhz buna görə ki, müəllimlərin sayı 1970-ci illərdəki 73 min nəfərdən 80-ci illərdə 132 min nəfərə çatdırılmışdı. 70-80-ci illərdə təhsil sahəsində aparılan yenidənqurma nəticəsində məktəbdənkənar uşaq müəssisələrinin sayı 2185-ə çatmışdı. Bu müəssisələrin içərisində uşaq və məktəb kitabxanaları xüsusi yer tuturdu.

Demək olar ki, bütün ümumtəhsil məktəblərinin yanında məktəb kitabxanaları fəaliyyət göstərirdi. Uşaqlara bilavasitə kitabla xidmət edən müstəqil uşaq kitabxanalarının şəbəkəsi də xeyli zənginləşmiş, onların sayı 80-ci illərdə 118-ə çatmışdı.¹⁶⁸

Bu dövrdə respublika təhsil sistemində aparılan islahatlarla əlaqədar ümumtəhsil məktəblərinin və ali məktəblərin kitabxana şəbəkələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi ön plana çəkilmiş, təhsil kitabxanaları təhsil sisteminin əsas tərkib hissələrindən birinə, atributuna çevrilmiş, onlara diqqət və qayğı çoxalmış, təhsil kitabxanalarının qarşısında təhsil prosesinin təşkilində yaxından iştirak etmək, şagirdlər arasında sinifdənkənar oxunu təşkil etmək, onların mütaliəsinin istiqamətləndirilməsinə, mütaliə mədəniyyətinin yüksəldilməsinə xidmət etmək vəzifəsi qoyulmuşdu.

Mən təhsil sahəsində ulu öndərin həyata keçirdiyi üç mühüm məsələyə diqqət yetirmək istəyirəm. Həmin dövrdə ilk dəfə respublikamızda ali və orta ixtisas hərbi məktəblərinin yaradılmasına başlandı. Öz uzaqgörənliyi ilə fərqlənən bu böyük insan sanki Azərbaycan xalqının başına gələcək faciələri əvvəlcədən görürdü. Ona görə də, xalqın hərbə hazır olmasını, hərbi sahədə təhsilli hərbcilərimizin olmasını zəruri hesab edirdi. Bütün bunları qabaqcadan görən ulu öndər H.Əliyev 1971-ci ildə C. Naxçıvanski adına Respublika İxtisaslaşdırılmış Orta İnternat Hərbi məktəbini yaratdı.

Heydər Əliyev respublikamızda hazırlanması mümkün olmayan nadir ixtisasların siyahısını müəyyənləşdirmiş və bu ixtisasların SSRİ-nin digər müttəfiq respublikalarında, ilk növbədə RSFSR-in böyük elm və sənaye mərkəzlərində hazırlanmasını zəruri hesab etmişdi. Bu məqsədlə respublikamızda ilk dəfə olaraq SSRİ-nin başqa şəhərlərinin ali məktəblərində oxumaq üçün qəbul həyata keçirilməyə başlanmışdı. Heydər Əliyevin tələbi və məktubu əsasında SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi ölkənin elm və sənaye mərkəzlərində yerləşən ali məktəblərində azərbaycanlı tələbələrin təhsil alması

üçün yerlər ayırdı. Bu tədbiri həyata keçirmək üçün respublikada xüsusi təşkilati işlər aparılmış, başqa şəhərlərin ali məktəblərində təhsil almaq haqqında qəbul qaydaları təsdiq edilmişdi. Bu qaydalara görə, belə ali məktəblərə ancaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı, ilk növbədə isə azərbaycanlılar göndərməli idi. Başqa şəhərlərin ali məktəblərinə seçilib göndərilmək üçün müvafiq ixtisaslar üzrə ayrı-ayrı ali məktəblərə yerlər ayrılır, ali məktəblərin qəbul haqqında elanlarında bu yerlər ayrıca göstərilirdi. Bu yerlərin doldurulmasına ciddi nəzarət var idi. Ali məktəblər, ilk növbədə başqa şəhərlərdə oxumaq üçün ayrılmış yerləri doldurmalı idilər. Bir qayda olaraq başqa şəhərlərdə oxumağa göndərilmək üçün ən istedadlı gənclər seçilirdilər. 70-ci illərin əvvəllərində bu məqsədlə cəmisi 100 nəfərə yaxın tələbə qəbulu var idisə, onların sayı 70-ci illərin sonlarında 800 nəfərə çatmışdı. Başqa sözlə, Azərbaycan sanki başqa şəhərlərdə də ali məktəblər açmışdı. 1970-1985-ci illərdə SSRİ-nin 170 qabaqcıl ali məktəblərinə 3500 azərbaycanlı gənc göndərilmişdi. Hər il Azərbaycandan ittifaqın ali məktəblərinə 800 nəfər gənc göndərilirdi. Son dövrlərin statistikasına görə ki, başqa şəhərlərdə təhsil almış şəxslər yüksək ixtisaslı mütəxəssis kimi vətənə döndükdən sonra vətən elminin, mədəniyyətinin və texnikasının inkişafında böyük nailiyyətlər əldə etmişlər.

70-ci illərdə təhsil sahəsində Heydər Əliyev tərəfindən həyata keçirilən, Azərbaycanın regionları üçün misilsiz əhəmiyyətə malik olan tədbirlərdən biri də müsabiqədənkənar qəbul olmuşdur. Bu cür qəbul aparmaq H.Əliyev tərəfindən təklif edilmişdi. Xalqımızın əksəriyyətinin yaşadığı kənd rayonlarının elmi və təhsil potensialının yüksəldilməsi, sənayenin və kənd təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələrinin yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin edilməsi üçün bu, həmin dövr üçün, deyərdim ki, çox vaxtında düşünülmüş, müdrik bir tədbir idi.

Bu tədbirə uyğun olaraq Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsi və ayrı-ayrı müvafiq dövlət orqanları araşdırmalar apa-

rır, hansı rayonda hansı kadrlara tələbat olduğunu müəyyənləşdirir və həmin rayona qəbul zamanı müsabiqədənkənar qəbul üçün yer ayrılırdı. Ayrılan limitə uyğun olaraq ayrı-ayrı rayonlar üzrə abituriyentlər seçilir, xüsusi sənədlə ali məktəblərə göndərilirdi. Göndərişlə gələn abituriyentlər müsabiqədənkənar, yəni qəbul imtahanı zamanı kəsilməsələr topladıqları balın miqdarından asılı olmayaraq göndərilən fakültəyə qəbul edilirdilər. Müsabiqədənkənar qəbul Azərbaycan ərazisində yaşayan azsaylı xalqlara da aid edilirdi. Bu xalqların nümayəndələri də müsabiqədənkənar qəbul edilirdilər.

Kitabxana işinin qocaman mütəxəssislərindən, yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrlar hazırlayan ali təhsil işçilərindən biri kimi böyük iftixar və minnətdarlıq hissi ilə demək istəyirəm ki, ölkəmizdə kitabxanaçı kadrların hazırlanmasında H.Əliyevin xidmətləri əvəzənilməzdir. O, respublikada rəhbərliyə gəldikdən sonra 60-cı illərdə ləğv edilmiş kitabxanaları bərpa etmək, yeni kitabxanalar açmaqla yanaşı, yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların yetişdirilməsi işinə də xüsusi diqqət yetirməyə başladı. Azərbaycanın kənd rayonlarında yüksək ixtisaslı kadrların olmamasını nəzərə alan H.Əliyev qısa bir zaman içərisində Bakı Dövlət Universitetində fəaliyyət göstərən Kitabxanaçılıq fakültəsinin genişləndirilməsi, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, tələbə qəbulunun artırılması üçün xüsusi göstəriş vermişdi. H.Əliyevin göstərişi ilə Kitabxanaçılıq fakültəsinə 50 yerdən çox müsabiqədənkənar qəbul planı verilmişdi. Bu planda ayrı-ayrı rayonlarla bərabər azsaylı xalqların nümayəndələrinin qəbulu da nəzərdə tutulurdu. Bu tədbir 70-ci illərdə davam etdiyindən Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsi Azərbaycanın kənd rayonları üçün xeyli miqdarda kadr hazırlamağa müvəffəq oldu. Bütün rayon kitabxanalarını, həmçinin böyük kənd kitabxanalarını ali təhsilli kitabxanaçı kadrlarla təmin etmək mümkün oldu. Bir qayda olaraq müsabiqədənkənar təhsil alan tələbələr universiteti bitirdikdən sonra istisnasız olaraq öz rayonlarına, öz kənd-

lərinə göndərilirdilər. Bütün bunlar kitabxana işinə H.Əliyev qayğısının böyük nəticəsi idi.

70-80-ci illərdə ümumtəhsil məktəbləri ilə yanaşı, respublikamızın xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq texniki-peşə məktəblərinin inkişafına, ölkədə sürətlə inkişaf edən sənaye sahələrinin peşəkar kadrlarla təmin edilməsinə böyük diqqət yetirilirdi. Bu illərdə 100-dən artıq yeni texniki-peşə məktəbi təşkil edilmişdi.

Həmçinin bu dövrdə xalq təsərrüfatının və mədəniyyətin müxtəlif sahələri üçün kadr hazırlayan 78 orta ixtisas məktəbi fəaliyyət göstərirdi ki, bu məktəblərdə 60-70 min tələbə təhsil alırdı.

Heydər Əliyevin dövlətçilik fəaliyyətində yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasına qayğı mühüm yer tutmuşdur. Məhz buna görə ki, 70-80-ci illərdə onun bilavasitə təşəbbüsü ilə Azərbaycanda 6 yeni ali məktəb: Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutu (1973), Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutu (1973), Xankəndi (Stepanakert) Dövlət Pedaqoji İnstitutu (1973), Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutu (1972), Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri İnstitutu (1975), Azərbaycan Texnologiya İnstitutu (1982) və 12 orta ixtisas məktəbi yaradılmışdı. 1970-80-ci illərdə ali məktəblərdə 100-dən artıq yeni kafedra, 40-dan çox yeni fakültə açılmış, 100-ə qədər yeni ixtisas üzrə kadr hazırlanmağa başlanmışdı. Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrinin sayı 17-yə çatdırılmışdı. 80-ci illərdə respublikamızın ali məktəblərində 100 mindən artıq tələbə təhsil alırdı. Ali məktəblərdə 8,5 min nəfər müəllim dərs deyirdi. Bunların 581-i elmlər doktoru, 3021-i isə elmlər namizədi, dosent idi.

Təhsil sahəsində əldə edilmiş böyük nailiyyətlərdən biri də təhsilin keyfiyyətində həlledici rol oynayan təhsil sistemi kitabxana şəbəkəsinin yüksək vüsət alması, respublikada böyük təhsil kitabxana şəbəkəsinin yaranması olmuşdur.

Heydər Əliyev respublikada təhsil islahatlarının aparılma-

sına, təhsilin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, bilavasitə təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsinə təsir göstərən köməkçi təhsil müəssisələrinin inkişafına diqqət yetirilməsini, təhsilin dərsliklər, dərs vəsaitləri, kitablar və kitabxanalarla təmin edilməsini zəruri hesab edirdi. O, məhsul toplanışı zamanı Azərbaycanın kənd rayonlarına gedərkən respublikamızın görkəmli ziyalılarını, elm və mədəniyyət xadimlərini özü ilə aparır, məhsul toplanışı ilə tanış olmaqla yanaşı, rayonların təhsil və mədəniyyət müəssisələrinə də baş çəkirdi. Onun baş çəkdiyi müəssisələr içərisində rayon kitabxanaları və məktəb kitabxanaları da mühüm yer tuturdu.

Məhz buna görədir ki, 1969-1982-ci illərdə təhsil kitabxanalarının inkişafı sahəsində böyük işlər görülmüş, demək olar ki, bütün orta təhsil müəssisələrində kitabxanalar yaradılmış və onların kitab fondu tədris ədəbiyyatı, dərsliklər, dərs vəsaitləri, ədəbi-bədii və elmi ədəbiyyatla zənginləşdirilmişdi. Əgər 1970-ci ildə 7,9 milyon nüsxə kitab fonduna malik olan 3749 məktəb kitabxanası var idisə, 1981-ci ildə onların sayı 4238-ə, kitab fondu isə 25,2 milyon nüsxəyə çatmışdı.

Ali və orta ixtisas məktəbi kitabxanalarının inkişafı sahəsində xeyli iş görülmüşdü. 1969-1982-ci illərdə 6 yeni ali məktəb kitabxanası təşkil edilmiş, onlara binalar ayrılmış və zəngin kitabxana fondları yeni yaradılmış ali məktəb tələbələrini istifadəsinə verilmişdi.

70-80-ci illərdə ulu öndər H.Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi və qayğısı sayəsində Azərbaycan elmi böyük nailiyyətlər qazandı. H.Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə elmə ayrılan maliyyə vəsaiti və SSRİ Elmlər Akademiyası tərəfindən ayrılan digər ayrımlar xeyli çoxalmışdı. Azərbaycan hökumətinin qarşısında yeni elm mərkəzlərinin yaranması, AMEA-nın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kadr potensialının gücləndirilməsi vəzifəsi qoyulmuşdu. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsinə bilavasitə H.Əliyevin özü nəzarət edirdi. Görülən tədbirlər nəticəsiz qalmadı, 70-80-ci illər Azərbaycan elminin tarixində

yeni mərhələ kimi səciyyələndi. Bu dövrdə elmi müəssisələrin sayı (ali məktəblər daxil olmaqla) 142-dən 151-ə, o cümlədən elmi-tədqiqat institutları və onların filiallarının sayı 73-dən 85-ə çatmışdı¹⁶⁹.

Elm sahələrində çalışan elmi işçilərin sayı 17 min nəfərdən 32,3 min nəfərə, elmlər doktorlarının sayı 1,8 dəfə artaraq 1186 nəfərə, elmlər namizədlərinin sayı isə 1,7 dəfə artaraq 8905 nəfərə çatmışdı.

Bu illərdə AMEA xüsusilə çiçəklənmə dövrünü yaşamış, respublika elminə başçılıq etməyə başlamışdı. Akademiyanın bu dövrdə apardığı fundamental elmi-tədqiqat işləri SSRİ miqyasında yüksək qiymətləndirilmiş, bir çox elmi-tədqiqat işləri isə beynəlxalq arenaya çıxmağa müvəffəq olmuşdu. Bunu demək kifayətdir ki, 1970-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasında 30 elmi müəssisə, o cümlədən 22 elmi-tədqiqat institutu, 3,3 min elmi işçi, o cümlədən 209 elmlər doktoru, 1311 elmlər namizədi fəaliyyət göstərirdi. Akademiyanın 54 həqiqi və 41 müxbir üzvü var idi.

70-80-ci illərdə AMEA-nın fəaliyyətində baş verən böyük dəyişikliklər, maddi-texniki bazasının əsaslı surətdə yaxşılaşdırılması onun inkişafına təsir göstərmiş, akademiyanın bütün strukturlarının işində irəliləyiş baş vermişdi.

1970-80-ci illərdə respublikamızın elm və mədəniyyət xadimlərindən 10 nəfərdən çoxu ən yüksək fəxri ada - Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görüldü. Süleyman Rəhimov, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Mirzə İbrahimov, Fikrət Əmirov, Qara Qarayev, Niyazi, Rəşid Behbudov, Mustafa Topçubaşov, Mikayıl Hüseynov kimi böyük sənətkarların Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adını alması H.Əliyevin tarixi xidməti idi. Qeyd etmək yerinə düşər ki, o vaxta qədər Sosialist Əməyi Qəhrəmanı fəxri adına layiq görülən Azərbaycan yazıçısı olmamışdı.

Dahi dövlət xadimi H.Əliyev Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli xadimlərinin adlarını əbədləşdirmək məqsədilə uzaq-

görən, cəsarətli addımlar atdı. Vətənin bütün guşələrində Azərbaycanın böyük şəxsiyyətlərinin: yazıçıların, şairlərin, incəsənət xadimlərinin, o cümlədən Nizami Gəncəvinin, Üzeyir Hacıbəyovun, Nəriman Nərimanovun, Məhəmməd Füzulinin, M.F.Axundovun, H.Cavidin və başqalarının heykəlləri ucaldıldı. Şuşada Molla Pənah Vaqifin məqbərəsi tikildi. 60-cı illərin sonuna qədər ittifaqda olduğca az tanınan Azərbaycan Respublikası və Azərbaycan xalqı öz layiqli adının və nüfuzunun sahibi oldu. Azərbaycan böyük Sovetlər İttifaqının iqtisadi və mədəni inkişafı ilə fərqlənən ən qabaqcıl respublikalarından birinə çevrildi.

Repressiya qurbanları olan bir çox yazıçılar, şairlər, alimlər, dövlət xadimləri, görkəmli ziyalılar bəraət aldı, onların əsərləri çap edilib yayılmağa başladı.

Bütün bunlar öz soykökünə qayıtmaq, repressiya qurbanlarını, görkəmli şəxsiyyətləri üzə çıxarmaq, təbliğ etmək, onların adını əbədləşdirmək böyük siyasətə uyğun gəlmədiyindən birmənalı qarşılanmırdı, ciddi ideoloji mübarizə şəraitində həyata keçirilirdi. Azərbaycan xalqının düşmənləri ayıq idi. Xalqımızın milli ənənələri, milli dirçəlişi ilə bağlı həyata keçirilən hər bir tədbir əks hücumlara məruz qalırdı. Erməni millətçiləri öz havadarları olan Moskvaya Azərbaycan xalqına qara yaxan minlərlə məktub yazır, rus şovinistləri isə bu məktublara müvafiq tədbirlər görürdülər.

1970-ci ildə görkəmli dövlət xadimi Nəriman Nərimanovun 100 illik yubileyi münasibətilə Bakı şəhərində heykəli qoyulmalı idi. Bu işdən xəbər tutan erməni daşnakları və onların havadarları olan rus şovinistləri həmin tədbirin qarşısını almaq üçün N.Nərimanova əvvəlki illərdə verilmiş «millətçi» damğasını yenidən gündəmə gətirməyə çalışdılar. Yubileyin keçirilməsi müvəqqəti olaraq dayandırılsa da, Heydər Əliyevin ciddi səyi və mübarizəsi nəticəsində bu təhlükənin qarşısı alındı. H.Əliyevin bu qələbəsi xalqın qələbəsi idi, Azərbaycan milli mənliliyinin, milli ideologiyasının qələbəsi idi. Məhz bu

dövrədən ermənilərin Azərbaycan həqiqətlərinə, Azərbaycan milli mədəniyyətinə, milli adət-ənənələrinə qarşı çıxmalarının, bir qayda olaraq hər dəfə müvəffəqiyyət qazanmalarının qarşısı alındı, necə deyərlər, daş qayaya rast gəldi, qaya qarşısında parçalandı. Mikoyanlar, Şaumyanlar və başqa məkrli qüvvələr yerlərində oturduldular. Xalqımızın dahi oğlu N.Nərimanova Azərbaycan xalqının düşmənləri olan daşnaklar və onların havadarları tərəfindən ədalətsizcəsinə vurulmuş «millətçi»lik damğası xalqımızın digər dahi oğlu H.Əliyev tərəfindən ləğv edildi. Ədalət zəfər çaldı. Respublikamızda Nəriman Nərimanovun 100 illiyi böyük təntənə ilə qeyd edildi, Bakı şəhərində onun əzəmətli heykəli ucaldıldı. Zaman keçəcək, nəsillər bir-birini əvəz edəcək, ancaq qədərbilən Azərbaycan xalqı böyük öndər H.Əliyevin bu xidmətini heç zaman unutmayacaq.

XX əsrin 70-80-ci illərində respublikamızda baş verən ümumimilli yüksəliş xalqımızın tarixi keçmişinə marağı artırmış, milli mədəni həyatda dirçəlişə səbəb olmuşdu. Bu dövrdə kitab nəşri və milli mətbuatın inkişafı sahəsində mühüm işlər görülmüş, kütləvi informasiya vasitələri şəbəkəsi genişlənməmiş, xalqın milli dirçəlişində, ideya-siyasi tərbiyəsində onun rolu artmışdı. 1970-ci ildə respublikada 234 qəzet, jurnal və məcmuə nəşr edilirdi. «Qobustan», «Sovet türkologiyası», «Azərbaycan təbiəti» kimi jurnalların nəşrə başlaması respublika mətbuatına yeni ab-hava gətirmiş milli əhval-ruhiyyənin başlandığından xəbər verirdi.

Dövrün mühüm hadisələrindən biri də kitab nəşri sahəsində baş verən yeni proseslər olmuşdur. Bu illərdə yeni nəşriyyatlar fəaliyyətə başlamış, cəmiyyətdə kitaba olan tələbatın artması ilə əlaqədar onların tirajı çoxalmış, kitab çapı texnologiyası xeyli təkmilləşmişdi.

Xalqımızın tarixinə, milli mədəniyyətinə, təhsilinə və elminə dair kitablar çoxluq təşkil edirdi. Senzuranın fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq respublikada H.Əliyev tərəfindən yaradılmış münbit ab-hava bu orqana da öz təsirini göstər-

mişdi. O vaxta qədər deyilməsinə və yazılmasına qadağa qoyulan bir çox milli problemlərə baxış təzələnmiş və liberallaşmışdı.

Respublikamızda hər il 10-12 min nüsxə tirajla 1200-1300 adda kitab nəşr edilirdi. 70-80-ci illərdə 20 cildlik «Azərbaycan Ədəbiyyatı Kitabxanası», 50 cildlik «Dünya Uşaq Ədəbiyyatı Kitabxanası», 100 cildlik «Dünya Ədəbiyyatı Kitabxanası» nəşr edilmişdi. Nəşriyyat işi sahəsində ən mühüm hadisə xalqımızın tarixində ilk dəfə Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının çapdan çıxması olmuşdur. Sovet dövründə bu nəşrin çapına dörd dəfə - 1934, 1938, 1959 və 1965-ci illərdə təşəbbüs göstərilmiş, lakin hər dəfə müvəffəqiyyətsizliyə uğramışdı. Məhz ulu öndər H.Əliyevin böyük zəhməti sayəsində bu iş baş tutmuş, 1976-1988-ci illərdə oncildlik Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının çapı başa çatdırılmışdır. Xalq şairi Rəsul Rzanın başçılıq etdiyi ensiklopediya kollektivi və baş redaksiya respublikamızda yeni ab-havanın yaranmasında, xalqımızın öz soykökünə qayıtmasında, tarixi hadisələrə düzgün qiymət verilməsində mühüm işlər gördü. Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü və iştirakı ilə İçərişəhərdə Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası üçün müasir tipli bir bina tikilmiş, onun maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş, hər bir cildin tirajı isə nəzərdə tutulmuş 50 min nüsxədən 80 min nüsxəyə qaldırılmışdı.

2.2. Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafında Heydər Əliyev mərhələsi

XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycanda əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili prosesində böyük kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsi, yeni iş forma və üsullarının meydana gəlib formalaşması, bu dövrün özünəməxsus xüsusiyyətlərinin ayrıca bir mərhələ, kitabxana işinin inkişafında dönüş mərhələsi kimi öyrənilməsi zərurətini irəli sürür.

60-cı illərdə ölkənin həyatında baş verən demokratik dəyişikliklər kitabxana işində tamamilə yeni iş üsullarının meydana gəlməsinə səbəb oldu. Xalq təsərrüfatının, elm və mədəniyyətin bütün sahələrində, o cümlədən kitabxana işi sahəsində özünün xüsusiyyətlərinə görə fərqlənən dönüş mərhələsi ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyev dönüş mərhələsinin memarı və həyata keçirilməsinin təşkilatçısı idi.

Kitabxana işi tarixən mədəniyyətin inkişafı ilə bağlı olmuş, mədəni quruculuğun tərkib hissəsi kimi inkişaf etmişdir. Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi sahəsində həyata keçirilən mədəni quruculuq tədbirləri içərisində kitabxana işi mühüm yer tutmuş və prioritet əhəmiyyət kəsb edən, cəmiyyətin mədəni həyatına təsir edən bir amilə çevrilmişdir. Bu dövrdə baş verən kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi prosesi öz konkret xüsusiyyətlərinə, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində tamamilə yeni keyfiyyət göstəriciləri ilə fərqlənən bir mərhələ idi. Bu mərhələnin bütün parametrləri bilavasitə Heydər Əliyev tərəfindən istiqamətləndirilən mədəni quruculuğun mahiyyətindən doğan bir hadisə olduğundan kitabxana işinin inkişafının dönüş dövrünü, Heydər Əliyev mərhələsini qiymətləndirmək zərurəti meydana çıxır.

70-80-ci illərdə respublikamızda təhsil və xalq maarifi sahəsində dönüş yarandığı kimi, mədəni-maarif müəssisələrinin inkişafında da mühüm nailiyyətlər əldə edilmiş, böyük mədəni-maarif hərəkatı, xalqın mədəni yüksəlişində, mənəvi tərbiyə sahəsində yeni mərhələ başlanmışdı. Tərbiyə prosesində kütləvi informasiya vasitələri, o cümlədən dövrü mətbuat, radio və televiziya ilə yanaşı olaraq mədəni-maarif müəssisələri: mədəniyyət sarayları, mədəniyyət evləri, klublar, xalq universitetləri və s. yaxından iştirak edirdi. Dövlət mədəni-maarif müəssisələri şəbəkəsinin genişlənməsinə, maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsinə xüsusi diqqət yetirməyə başlamışdı. Doğrudur, 70-ci illərə qədər respublikamızda mədəni-maarif müəssisələrinin təşkili və onların işini yaxşılaşdırmaq sahəsində xeyli iş

görülmüşdü. Ancaq görülən işləri qənaətbəxş hesab etmək olmazdı. Xüsusilə kənd yerlərində onların şəbəkəsi çox zəif inkişaf etmişdi. Maddi təminat müasir dövrün tələblərinə cavab vermirdi. Məhz buna görə də 70-80-ci illərdə H.Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə bu mühüm işə xüsusi qayğı göstərilməyə başlandı. İlk növbədə respublika klub və mədəniyyət evlərinin vəziyyəti öyrənilib təhlil edildikdən sonra yeni beşillikdə bu sahəyə ayrılan vəsaitin miqdarı xeyli çoxaldıldı. Kənd yerlərində mədəniyyət evi və klub tikintisinə diqqət artırıldı. Belə bir faktı göstərmək kifayətdir ki, 70-80-ci illərdə 220 min yerlik 1066 mədəniyyət evi və klub müəssisəsi, 50 min yerlik 111 kinoteatr tikilib istifadəyə verilmişdir. Bir qayda olaraq məhsul toplanışı zamanı Azərbaycanın kənd rayonlarına baş çəkən H.Əliyev rayon mərkəzlərində və kəndlərdə təsərrüfat işləri ilə maraqlanmaqla yanaşı, kənd mədəniyyəti ocaqlarının fəaliyyəti ilə də tanış olur, onların işinin yaxşılaşdırılması və yeni mədəni-maarif müəssisələrinin yaradılması haqqında göstərişlər verir, növbəti səfər zamanı öz göstərişlərinin nəticəsini yoxlayır. Ona görə də, yerli rəhbər işçilər Heydər Əliyevin göstərişlərini sözsüz yerinə yetirməyə məcbur idilər.

70-80-ci illərdə mədəniyyətimizin mühüm sahəsi olan kitabxana işinin yenidən qurulması və inkişafı sahəsində də çox böyük işlər görülmüşdü. Əhaliyə xidmət etmək üçün böyük elmi, elmi-texniki, xüsusi, təhsil və kütləvi kitabxanalar şəbəkəsi yaranmışdı. Respublikada 1969-cu ildə 60 milyon nüsxəyə qədər kitab fondu olan 8184 kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Ancaq bu rəqəm heç də ölkədə kitabxana işinin yüksək səviyyəsindən xəbər vermirdi. Azərbaycan əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində SSRİ-nin bir çox respublikalarından geri qalırdı. Xüsusilə kənd rayonlarında əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili ürəkaçan səviyyədə deyildi və dövrün tələblərindən gerç qalırdı. İllərdən bəri davam etməkdə olan bir sıra nöqsanlar hələ də qalmaqda idi. Bu nöqsanlar kitabxana şəbəkələrinin düzgün yerləşdirilməməsində, kitabxanaların maddi-

texniki bazasının zəifliyində, kitabxana fondlarının lazımi səviyyədə formalaşmamasında, kitab fondunun düzgün komplektləşdirilməməsində və məqsədyönlü maliyyələşdirilməsində, əhəlinin kitabxana xidməti ilə tam əhatə edilməməsində, müxtəlif tipli kitabxanaların işinin əlaqələndirilməməsində, metodik təminat işinin lazımi şəkildə təşkil edilməməsində və s. özünü göstərirdi. Kitabxanaların planauyğun yerləşdirilməsində də ciddi nöqsanlar var idi. Belə ki, kənd sovetlərinin və kolxoz idarələrinin yerləşdiyi kəndlərdə bir neçə kitabxana – dövlət kənd kitabxanası, həmkarlar ittifaqı kitabxanası, kolxoz kitabxanası olduğu halda, bir çox kəndlərdə bircə kitabxana da yox idi. Şəhərlərdə də vəziyyət eyni ilə belə idi. Məsələn, Bakının mərkəzində müxtəlif təşkilatların bir-birinə yaxın məsafədə onlarla kitabxanası olduğu halda, yeni yaşayış massivlərində kitabxanalar az idi. Belə hallar oxucuların kitabxanaya getməsi üçün saatlarla vaxt itirməsinə səbəb olurdu. Ən ciddi nöqsanlardan biri bu dövrdə respublikamızda olan yaşayış məntəqələrindən 18 faizində kitabxanaların olmaması idi. 1960-cı il statistikasına görə, respublikamızın kənd rayonlarında 4610 yaşayış məntəqəsindən ancaq 1896-sında kütləvi kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Bütün bunlar azmış kimi, 60-cı illərdə respublikamızın mədəni həyatında mühüm yer tutan kitabxana işinə ağır bir zərbə vurulmuşdu. Bu zərbənin özümünün başabəla partiya və dövlət rəhbərlərimiz tərəfindən vurulması olduqca böyük təəssüf hissi doğururdu.

Mədəniyyətimizə çox böyük zərbə olan belə bir hadisəni yada salmaq yerinə düşər.

O dövrdə Sov.İKP MK-nın katibi işləyən Şepilov 1960-cı ildə Respublikaların Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitələrinə, Nazirlər Sovetlərinə və Mədəniyyət Nazirliklərinə məktubla müraciət edərək tələb etmişdi ki, ölkənin büdcəsində ciddi çətinliklər olması, büdcənin dolmaması və büdcə xərclərinin artması ilə əlaqədar mədəniyyət sahəsində ixtisarlara aparılmalı, əldə edilən vəsait ittifaq büdcəsinə yönəldilməlidir. Bəs, görək

bu məsələni respublikamızın rəhbərləri necə həll etdilər? Milli təəssübkeşlikdən və milli qürurdan uzaq düşmüş səriştəsiz məmurlar belə qərara gəldilər ki, Azərbaycan kəndlərində əsl mədəniyyət ocağı kimi fəaliyyət göstərən kənd kitabxanalarını ictimai əsaslara keçirməklə ləğv etsinlər, əldə edilən vəsaiti SSRİ büdcəsinə köçürsünlər. Belə də oldu. O zamankı Azərbaycan mədəniyyət naziri A.Bayramov əmr verib 500 kənd kitabxanasını ləğv etdi. A.Bayramov ixtisasca geoloq idi. Əvvəllər Azərbaycan KP MK-nın ideoloji işlər üzrə katibi işləmiş, oradan çıxarıldıqdan sonra mədəniyyət naziri vəzifəsinə göndərilmişdi. Lakin o, mədəniyyət sahəsində səriştəsi az olan bir adam idi.

Mən sonralar bu hadisəni şərh edərkən yazmışdım: Gərək 500 kitabxananın ləğv edilməsi ilə bağlı əmrə qol çəkərkən nazirin əmrə imza atan əlləri quruyaydı.

Ancaq nazirin əlləri qurumadı, 500 kitabxana ləğv edildi. Onların uzun illər boyu yığıb saxladıqları fondları dağıdıldı, avadanlıqları talan edildi. Bir çox kəndlərdə bu kitabxanaların binaları alınıb başqa müəssisələrə verildi.

Sonralar məlum oldu ki, bu problemi qonşu müttəfiq respublikalar başqa cür həll etmişlər. Onlar böyük müəssisələrin hər birindən bir-iki nəfər ixtisara salmaqla məsələni həll etmiş, heç bir kitabxanayı ləğv etməmişdilər.

Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra bu məsələ ilə maraqlanmış, onun ciddi səhv olduğunu bildirmiş və bu səhvi düzəltmək üçün göstərişlər vermişdi. H.Əliyevin bu göstərişindən sonra Azərbaycan Respublikası Dövlət Plan Komitəsi hər il orta hesabla 100 kənd kitabxanasının bərpa edilməsi haqqında plan hazırladı.

H.Əliyevin ciddi cəhdi sayəsində ləğv edilmiş kitabxanaları təxminən 4-5 ilə bərpa etmək mümkün oldu. Təkcə bu fakt H.Əliyevin Azərbaycan üçün əvəzsiz rəhbər olduğunu, Azərbaycan mədəniyyətinin xilaskarına çevrildiyindən aşkara çıxarır.

70-80-ci illər respublikamızda kitabxana işinin inkişafı,

yenidən qurulması və kitabxana işi sahəsində böyük islahatlar dövrü olmuşdur. Məhz bu illərdə bütün SSRİ miqyasında kitabxana işi sahəsində sovet hakimiyyəti illərində ilk dəfə olaraq ölkədə əhaliyə kitabxana xidmətinin forma və məzmununda, təşkilati prinsiplərində, kitabxana işinə rəhbərliyin təşkilati forması və maliyyələşdirilməsi sahəsində dərin islahatlar aparılmış, kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi həyata keçirilmişdir. Həmçinin 60-70-ci illərdə respublikamızın mənavi həyatında xalqımızın öz soykökünə, milli adət-ənənələrinə qayıtması prosesi geniş vüsət almış, bütün xalq kütləsini əhatə etmişdi. Milli özünüdərk, milli mənlilik şüurunun yeniləşməsi, milli ideologiyanın formalaşması kitabxana işinə də öz təsirini göstərmiş, kitabxana işinin məzmununda yeni dünyagörüşü, xalqın tarixini, dil və ədəbiyyatını, incəsənətini, adət və ənənələrini, vətən məhəbbəti və vətənpərvərlik ideyalarını təbliğ etmək prosesi başlanmışdı. Bu proses kitabxana işinin bütün formalarını – kitab fondunun komplektləşdirilməsi, oxuculara xidmət, kütləvi işlər və s. sahələri əhatə etmişdi. Bütün bunlar ölkəmizdə sovet senzurasının hökm sürdüyü, milli ideologiyaya düşmən ideologiyası kimi baxıldığı, milləti sevməyin millətçilik kimi qiymətləndirildiyi, böyük rus şovinizminin hökmranlıq etdiyi bir dövrdə baş verirdi.

2.3. Azərbaycanda mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin yaradılması

70-80-ci illərdə kitabxana işi sahəsində baş verən bütün demokratik prosesləri o dövrün ictimai, siyasi və ideoloji həyatı fonunda araşdırıb təhlil etdikdə belə bir həqiqət aşkara çıxır ki, bütün bu işlərin baş tutması H.Əliyevin həyata keçirdiyi siyasət sayəsində mümkün olmuşdu. H.Əliyevin rəhbərliyi ilə reallaşan bütün ideoloji və siyasi tədbirlərin məzmununda milli ideologiya, milli şüur, xalqımızın mədəniyyətinin

təbliği məsələləri qırmızı xətlə keçirdi. Görülən işlər də mütləq bəhrəsini verir, nəticəsiz qalmırdı.

Kitabxanaların bu dövrdəki fəaliyyətinin təhlili göstərir ki, oxucuların milli mədəniyyətimizə, ədəbiyyatımıza, Azərbaycan tarixinə, milli ideologiyaya dair nəşrlərə marağı olduqca çoxalmışdı. Çox fərəhləndirici haldır ki, Azərbaycan dilində olan kitablara da sorğu əvvəlki illərə nisbətən qat-qat artmışdı.

1974-cü ildə Sov.İKP MK «Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsində və elmi-texniki tərəqqidə kitabxanaların rolunu artırmaq haqqında» qərar qəbul etdi. Bu qərarla müasir mərhələdə kitabxanaların ideoloji, mədəni-maarif və məlumat funksiyaları müəyyənləşdirilmiş, kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi məsələsi irəli sürülmüşdü. Bu qərarın qəbulundan dərhal sonra Azərbaycan KP MK onu həyata keçirmək üçün kitabxana işi haqqında xüsusi qərar qəbul etdi. Bu qərarla kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsinə hərtərəfli kömək etmək rayon partiya komitələrinə bir vəzifə olaraq tapşırılmış, rayon xalq deputatları sovetləri icraiyyə komitələrinə kitabxana işinin yenidən qurulması üçün onların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsinə kömək etmək, bina və kadrlarla təmin etmək həvalə edilmişdi. Bu qərarın yerinə yetirilməsinə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Heydər Əliyev bilavasitə nəzarət edirdi. Mərkəzi Komitənin qərarını yerinə yetirmək məqsədilə Azərbaycan Nazirlər Soveti də kitabxana işi haqqında qərar qəbul etdi. Kitabxana işinə bilavasitə rəhbərlik edən Mədəniyyət Nazirliyi respublikada kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsinə həsr edilmiş geniş kollegiya iclası keçirdi. Kollegiya respublikada kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsinin proqramını, mərkəzləşdirmə planını və müddətini müəyyənləşdirən qərar qəbul etdi.

Respublikada kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi bu plana müvafiq həyata keçirilməyə başladı. Bu planın həyata keçirilməsinə respublikanın bütün kitabxana ictimaiyyəti cəlb edilmiş, peşəkar kitabxana işçiləri yerlərdə mərkəzləşdirməyə ha-

zırlıq işləri aparmaq üçün kənd rayonlarına ezam edilmişdilər. M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın mütəxəssisləri mərkəzləşmənin metodik təminatında yaxından iştirak etməklə onun təşkilati işinə də əhəmiyyətli köməklik göstərirdilər. Kənd rayonlarında mərkəzləşmənin aparılmasında böyük çətinliklər qarşıya çıxırdı. Bu çətinliklər kitabxanaların maddi-texniki bazasının zəifliyində, müasir şəraitə cavab verəcək kitabxana binalarının az olmasında, kitabxana kataloqlarının, uçot və hesabat işlərinin qaydasında olmamasında, mütəxəssis kitabxanaçı kadrların düzgün seçilib yerləşdirilməməsində özünü göstərirdi. Mərkəzləşdirməni müvəffəqiyyətlə aparmaq üçün göstərilən nöqsanlar sürətlə aradan qaldırılmağa başladı. Bu işdə rayonun bütün ictimaiyyətinin iştirakı mühüm nailiyyətlər əldə etməyə, mərkəzləşmə işində dönüş yaratmağa kömək etdi.

Sovet hakimiyyəti illərində kitabxana işində aparılan ən böyük islahat olan mərkəzləşmə işi müvəffəqiyyətlə başa çatdırıldı. Mərkəzləşmə nəticəsində respublikada 3174 filialı olan 69 mərkəzləşmiş rayon kitabxana sistemi yaradıldı. Kənd kitabxanalarında rayon kitabxanaları mərkəzi kitabxana kimi, rayon uşaq kitabxanaları və müstəqil kənd kitabxanaları isə onların filialı kimi formalaşdı. Respublikamızın 8 şəhərində 111 filialı olan mərkəzləşdirilmiş sistem yaradılmışdı. Rayon kitabxanalarının mərkəzləşməsinin müvəffəqiyyətlə başa çatmasına baxmayaraq, şəhər kitabxanalarının, xüsusilə Bakı şəhər kütləvi kitabxanalarının mərkəzləşməsi prosesini müəyyən obyektiv və subyektiv çətinliklər üzündən tam başa çatdırmaq mümkün olmamışdı. Şəhər kitabxanalarında mərkəzləşmənin aparılması 80-ci illərin əvvəllərinə qədər davam etdi.

Respublikamızda kitabxana işinin inkişafında 1970-1985-ci illər yeni mərhələ kimi xarakterizə olunur. Məhz bu mərhələdə kitabxana işi sahəsində baş verən çox dərin dəyişikliklər, kitabxana işinin əsaslı şəkildə yenidən qurulması bilavasitə ölkənin kitaba və məlumata olan tələbatının obyektiv şəkildə artması ilə əlaqədar idi. Bütün bu dəyişikliklər kitabxana işinin

yenidən qurulması sahəsində indiyə qədər həll edilməsi mümkün olmayan bir çox keyfiyyətə yeni, mürəkkəb problemlərin həll edilməsinə imkan verdi. Bu problemlər içərisində: mərkəzləşdirmənin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar kütləvi kitabxana şəbəkəsinin və digər kitabxanaların köklü şəkildə yenidən təşkili; kitabxanaların məlumat fəaliyyətinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq onların funksiyalarının əhəmiyyətli dərəcədə genişlənməsi; kütləvi kitabxana fondlarının formalaşmasına yanaşmanın əsaslı şəkildə dəyişməsi; depozitar kitabxana fondlarının yaranması; kitabxanalara dövlət rəhbərliyinin təkmilləşdirilməsi, kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyanın ən mühüm sahələrinə dair elmi-tədqiqat işlərinin genişlənməsi; elmi-metodik fəaliyyətin əlaqələndirilməsinin daha da möhkəmləndirilməsi və s. daha çox diqqəti cəlb edir.

«Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsində və elmi-texniki tərəqqidə kitabxanaların rolunu artırmaq haqqında» qərar ölkədə kitabxanaların ideoloji, mədəni-maarif və məlumat funksiyalarını müəyyənləşdirdi, kitabxana işini dövlətin həyata keçirdiyi mürəkkəb iqtisadi, siyasi və sosial vəzifələrin həllinə yönəltdi. Azərbaycan KP MK bu mühüm sənədin respublikamızda həyata keçirilməsi üçün xüsusi qərar qəbul etdi. Ümum-milli lider H.Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə yaxın müddətdə qərarın əsas müddəalarının həyata keçirilməsi sahəsində ciddi işlər görüldü.

Qərarın əsas müddəalarından biri kitabxana sisteminin strategiyası kimi qiymətləndirilən kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi idi. Kitabxana işinin inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələ olan mərkəzləşmə nəticəsində hər bir şəhərdə və rayonda filial sisteminə malik olan, əvvəllər müstəqil fəaliyyət göstərmiş kitabxanalardan müqayisədilməz dərəcədə böyük üstünlüklərə və imkanlara malik olan vahid və böyük kitabxana müəssisələrə yaradılmışdı. Mərkəzləşmiş kitabxanalar əvvəlki kimi bir-birindən ayrılıqda deyil, şəhər və rayonlarda bir-birilə əlaqəli, bir-birini tamamlayan vahid sistem kimi fəaliyyət gös-

tərirdi. Vahid kitabxana sisteminin yaranması şəhər və rayonlarda keçmişdə olan xırda kitab fondlarının yerinə kəmiyyət və keyfiyyətə böyük və güclü, universal kitab fondlarının yaranmasına səbəb olmuşdu. Mərkəzləşmə həmçinin kitabxanalara məlumat-biblioqrafiya və informasiya işini daha operativ və keyfiyyətli təşkil etmək, əhaliyə məlumat-biblioqrafiya və informasiya xidmətini daha geniş miqyasda həyata keçirmək imkanı vermişdi. Zəngin və böyük fonda, güclü məlumat-biblioqrafiya və informasiya işi təşkil etmək imkanına malik olan mərkəzləşmiş sistemlər əhaliyə kitabxana xidməti prosesini keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırmaq üçün şərait yaratdı. Oxuculara xidmət işinin ideya-siyasi səviyyəsi, keyfiyyəti və effektivliyi müqayisədilməz dərəcədə yüksəldi. Mərkəzləşmə kitabxana işinin idarə olunmasına, kitabxanalarda əməyin düzgün təşkilinə, işçilər arasında ixtisaslaşmalar aparılmasına, metodik işin yaxşılaşdırılmasına əlverişli şərait yaratdı.

Azərbaycanda dövlət kütləvi kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsi kimi olduqca məsuliyyətli və mürəkkəb prosesin həyata keçirilməsi Respublika Mədəniyyət Nazirliyinin gərgin işi sahəsində müvəffəqiyyətlə başa çatdırılmışdır.

Mərkəzi Komitənin qərarını həyata keçirmək üçün Mədəniyyət Nazirliyi böyük tədbirlər planı hazırladı. Bir neçə il müddətində yerlərdə hazırlıq işi aparıldıqdan sonra, 1975-1980-ci illər ərzində mərkəzləşmə əsasən həyata keçirildi. Doğrudur, bəzi rayonların mərkəzi kitabxanalarında kitabxana işinin lazımı səviyyədə olmaması, kataloqların yoxluğu bu işin həyata keçirilməsini ləngidirdi. Belə hallarda M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının, ümumiyyətlə, respublika ictimaiyyətinin köməyi ilə mövcud çətinliklər tədricən aradan qaldırıldı. Mərkəzi Komitənin qərarının yerinə yetirilməsinə yerli partiya və dövlət təşkilatları yaxından rəhbərlik edir, kitabxanaların mərkəzləşməsinə, onların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə böyük qayğı göstərildilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda kütləvi kitab-

xana şəbəkələrinin mərkəzləşdirilməsinin başa çatdırılması əhaliyə kitabxana xidmətinə kökündən dəyişmiş, xüsusilə kənd əhalisinə kitabxana xidməti əsaslı surətdə yaxşılaşdırılmışdır.

Mərkəzləşmiş kitabxana sistemlərində kitab fondlarının yeni tələbatə uyğun olaraq formalaşması universal fondlar kimi onların əhəmiyyətini artırmış, rayon mərkəzində yaşayan bütün ziyalılara, mütəxəssislərə xidmət etmək imkanı vermişdir. Mərkəzi kitabxana fondlarından filialların istənilən vaxt öz oxucuları üçün kitab almaq imkanlarının olması kənd kitabxanalarında oxucuların tələbatının ödənilməsinə şərait yaratmışdır. MKS-lərdə maliyyə vəsaitlərinin düzgün xərclənməsi kitabxanalara daha çox adda kitab almağa, vəsaiti məqsədəuyğun xərcləməyə imkan verirdi.

Mərkəzləşmiş sistemlərdə kitabxana kataloqlarının yenidən qurulması, kartotekaların yaradılması, məlumat fondlarının təşkili onların funksiyalarını xeyli artırmış, bu kitabxanaları elmi məlumat mərkəzinə çevirmişdir. MKS-lərdə metodik işin təşkili filialları köməklik göstərmək, kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin forma və metodlarını yaxşılaşdırmaq üçün şərait yaratmışdır. Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin ştat vəhidinin artması, yeni şöbələrin yaranması bu sistemlərin ətrafında yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrların toplanmasına səbəb olmuşdur ki, bu da oxuculara xidmət işini yaxşılaşdırmış, oxuculara fərqli xidmət etmək üçün şərait yaratmışdır.

Yeni sistemin yaranması kitabxanaların potensial imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirmiş, zəngin ədəbiyyat fondu, təkmilləşmiş məlumat aparatı olan kitabxana müəssisələrinin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Mərkəzləşmə zamanı 332 yeni kitabxana açılmış, kütləvi kitabxanaların kitab fondu 5 milyon nüsxə, kitab verilişi 9 milyon nüsxə, oxucuların sayı 513 min nəfər artmışdı. Kitabxanaların daxili imkanlarının artması əhaliyə kitabxana xidmətinin daha da təkmilləşdirilməsinə, kitab təbliğinin yeni forma və üsullarından istifadə edilməsinə şərait yaratmışdır. Sumqayıt, Gəncə, Bakının Xətai

və Nizami rayon MKS-lərində elm və texnikanın son nailiyyətlərini, qabaqcıl təcrübəni əks etdirən ədəbiyyat xüsusi təbliğat formaları – «Bülletenlər» buraxılışı, «Mütəxəssis günləri», «İnformasiya günləri» keçirilməsi, mühazirələr, yeni kitabların müzakirəsi və s. vasitələrlə geniş təbliğ olunurdu.

Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi nəzdində olan kitabxanaların 1981-1983-cü illər üzrə əsas göstəriciləri

İllər	1981			1982				1983				
Kitabların sayı	3533			3614				3697				
Kitab fondu	290086,3			30499,8				31901,0				
Kitab verilişi	56326,4			58235,1				58841,3				
Oxucuların sayı	2517,4			2616,5				2671,6				
İşçilərin sayı	Cəmi:	ali	Ali ixtisas	Orta ixtisas	Cəmi:	ali	Ali ixtisas	Orta ixtisas	Cəmi	Ali	Ali ixtisas	Orta ixtisas
	6161	1043	680	2506	6367	1115	746	584	620	196	84	2528

Kitabxanalara ayrılan maliyyə vəsaitinin ilbəil artırılması kitab fondlarının tərkibinin əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmasına, çevik və dinamikliyinə səbəb olmuşdur. Respublika Mədəniyyət Nazirliyi kitabxanalarına kitab almaq üçün 1983-cü ildə 1267.179 manat vəsait ayrılmışdısa, 1984-cü ildə bu məbləğ 1284.130 manata çatdırılmışdır. Təkcə Kitabxana Kollektoru 1983-cü ildə Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxanalarına 2114249 nüsxə ədəbiyyat göndərmişdi.

Bu dövrlərdə yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanması sahəsində də mühüm işlər görülmüşdür. Respublika ali məktəblərinin bayraqdarı olan Bakı Dövlət Universiteti 1441 nəfər yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadr hazırlamış, kadr hazırlığının keyfiyyətini xeyli yaxşılaşdırmışdır. Universitetin Kitabxanaçılıq fakültəsi kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaşünaslığa

dair elmi tədqiqat işinin təşkilində, beləliklə də bu sahədə elmi-nəzəri fikrin inkişafında mühüm işlər görmüşdür. Fakültədə bu dövrdə 1 doktorluq və 5 namizədlik dissertasiyası müdafiə edilmiş, kitabxana işinin tarixi və metodikasına dair sanballı monoqrafiyalar, əsərlər yaradılmış, fakültənin nəşr etdirdiyi əsərlərdə qiymətli elmi-tədqiqat və təcrübi əhəmiyyətə malik olan 400-ə qədər məqalə çap olunmuşdur.

Bu dövrdə əhaliyə kitabxana xidmətinin təkmilləşdirilməsi kitabxanalarda elmi-metodik işin kökündən yaxşılaşdırılmasını, mərkəzləşmənin qarşıda qoyduğu vəzifələrin hərtərəfli təhlil edilib ümumiləşdirilməsini, yeni iş forma və metodlarının aşkara çıxarılmasını tələb edirdi. Mövcud dövlət sənədlərinə müvafiq olaraq bu iş M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası tərəfindən həyata keçirilirdi. Milli Kitabxananın qarşısında mərkəzləşmiş kitabxana sistemlərinə metodik rəhbərlik etmək, onların işini istiqamətləndirmək, mühüm sənədlərin tərtibində kitabxana işi və biblioqrafiyanın perspektiv planlarının hazırlanmasında, metodik və biblioqrafik işin əlaqələndirilməsində, qabaqcıl iş təcrübəsinin öyrənilib, ümumiləşdirilib yayılmasında, kitabxanaçı kadrların ixtisasının artırılmasında yaxından iştirak etmək vəzifəsi qoyulmuşdu.

Həmin mərhələdə kitabxana xidmətinin təkmilləşdirilməsi problemlərindən biri, heç şübhəsiz ki, yüksək ixtisaslı kadrların seçilib yerləşdirilməsi idi. Bu illərdə respublikamızda yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdi. BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, yüksək ixtisaslı kadrlarla təkmilləşmişdi. Fakültədə ixtisas fənlərindən dərş deyən müəllimlərdən 1 nəfəri elmlər doktoru, 13 nəfəri isə elmlər namizədi idi.

1984-cü ildə SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsi üçün 5 illik fərdi tədris planı təsdiq etmişdi ki, bu da yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrlar hazırlamaq üçün böyük şərait yaradırdı. Fakültənin qəbul planı

ilbəl artırılırdı. 1984-1985-ci dərş ilində fakültənin əyani, axşam və qiyabi şöbələrinə 225 nəfər tələbə qəbul edilmişdi. Müsəbiqədən kənar qəbul və ümumi qəbul zamanı kənd yerlərindən gələnələr üstünlük verilməsi kənd yerlərində daimi yaşayanların tələbələr sırasında sayını xeyli çoxaltmışdı ki, bu da kənd kitabxanalarının kitabxanaçı kadrlarla təmin edilməsinə müsbət təsir göstərirdi.

Bütün bu vəzifələrin həyata keçirilməsində respublikamızda kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi olduqca böyük rol oynadı.

2.4. Azərbaycanda kitabxanaların mərkəzləşdirilməsinin yekunları

XX əsrin 70-80-cı illərində respublikamızın iqtisadiyyat, elm və mədəniyyətin inkişafı sahəsində qazandığı nailiyyətlər kitabxana işinin inkişafına böyük təkan vermiş, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində mühüm irəliləyişlərə imkan yaratmışdır.

Kitabxanaların maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, kitabxana işinə ayrılan maliyyə vəsəti artmış, yeni kitabxana binaları tikilmiş, mövcud binalar əsaslı təmir edilmiş, kitabxanaların avadanlıqla, inventarlarla təchiz edilməsi işi xeyli yaxşılaşmış, kitabxana fondları durmadan zənginləşmiş, yeni kitabxanalar açılmış, bu kitabxanalar kadrlarla möhkəmləndirilmiş, kütləvi kitabxanaların mərkəzləşməsi başa çatdırılmışdır. Son on beş il ərzində kitabxanalara 52 milyon manatdan artıq vəsait ayrılmış, xüsusi tipli 17 yeni kitabxana binası tikilmiş, kitabxanalara 32214750 manatlıq avadanlıq göndərilmişdir. 15 ildə kitabxanalara 19296450 milyon manatlıq 19234185 nüsxə kitab alınmış, kitabxana oxucularının sayı, 1149222 nəfər artmışdır.

Bu dövrdə Azərbaycan kəndində həyata keçirilən mədəni

quruculuq tədbirləri daha sevindiricidir. Kənd təsərrüfatının inkişafı sahəsində əldə edilmiş böyük nailiyyətlər kəndin mədəni simasının kökündən dəyişməsinə səbəb olmuş, mədəniyyət ocaqlarının maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, onların şəbəkəsi qaydaya salınmış, əhaliyə mədəni xidmət işinin keyfiyyəti xeyli yaxşılaşmışdır. Bu dövrdə kənd mədəniyyətinin mühüm sahəsi olan kitabxana işi sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlər daha ürəkaçan olmuşdur.

Son on beş ildə respublikamızda 1200 yeni kitabxana açılmışdı ki, bunların da 1100 kitabxana kənd yerində idi.

Respublikamızın kənd rayonlarında MKS yaradılması kənd əhalisinə kitabxana xidmətinə kökündən yaxşılaşdırmışdır. Belə bir faktı qeyd etmək sevindiricidir ki, bütün kütləvi kitabxanalarda il ərzində verilən ədəbiyyatın təxminən yarısı məhz kənd oxucularının payına düşür. Bu kitabxanalardan istifadə edən oxucuların 60 faizi isə kənd sakinləridir. Bir oxucuya il boyu verilən kitabların sayına görə respublikamızın kənd kitabxanaları ümumittifaq miqyasda birinci yerdədir. Kitabxanadan istifadə edən 2682 min oxucunun 1437 min nəfəri kənd oxucularıdır.

Respublikamızda MKS-nin ştat vahidləri ilə təmin edilməsi, kadr məsələsinin həlli sahəsində də əhəmiyyətli iş görülmüşdür. SSRİ Mədəniyyət Nazirliyinin «Mərkəzləşmiş kitabxana sistemlərinin müvəqqəti nümunəvi ştat vahidləri» normativinin qüsursuz yerinə yetirilməsi buna misaldır. Son dörd ildə kitabxana işçilərinin sayı 1498 nəfər, o cümlədən 145 nəfər ali, 331 nəfər ali ixtisas təhsilli, 680 nəfər orta ixtisas təhsilli kitabxanaçılar hesabına çoxalmışdır. Mərkəzləşmə nəticəsində kənd kitabxanalarının sayı, kitab fondu və oxucuları əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

Bunu qabaqcıl kitabxana sistemlərinin fəaliyyətini əks etdirən cədvəldən görmək olar. Bu cədvəldə 10 MKS-nin 3 il fəaliyyəti əks etdirilmişdir.

№	Rayonun adı	Kitab fondu		Oxucuların sayı		Kitab verilişi	
		1/1-1980	1/1-1984	1/1-1980	1/1-1984	1/1-1980	1/1-1984
1	Qazax	577800	711600	50800	63800	151100	1333500
2	Yevlax	254500	345800	33900	64000	623300	748400
3	Astara	210500	254300	27300	31000	501100	579800
4	Tovuz	361500	421900	44700	47000	867900	931000
5	Lənkəran	516400	636100	87600	99600	1894600	2056700
6	Səlyan	13267	407900	3650	63000	995000	1207900
7	Ağdam	472400	505700	5380	64600	1070200	1265900
8	Şamaxı	454700	505300	28300	44900	995800	1040400
9	Sumqayıt	4699000	595500	34400	4540	785000	945300
10	Mingəçevir	210.400	755100	18800	31200	585600	2024100

Cədvəldən görüldüyü kimi fəaliyyəti təhlil olunan 10 MKS-də kitab fondu 1587.833 nüsxə, oxucuların sayı 176810 nəfər, kitab verilişi isə 663100 nüsxə artmışdır.

Respublikamızda əhaliyə kitabxana xidmətinə günün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaqda Lənkəran rayon MKS olduğu qiyətli təcrübə toplamışdır. Əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində mühüm əhəmiyyətə malik olan Lənkəran rayon kitabxanası müasir şəraitdə mərkəzləşmənin üstünlüklərindən müvəffəqiyyətlə istifadə edərək oxuculara xidmət işinə yeni forma və metodlar tətbiq etmişdir. Şəxsiyyətin hərtərəfli inkişaf edib formalaşmasına xüsusi diqqət yetirən Lənkəran Şəhər Partiya Komitəsi rayonda əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili prosesinə bilavasitə bilavasitə rəhbərlik edir, onu istiqamətləndirir, rayonun bütün ictimaiyyətinin diqqətini bu mühüm işə cəlb edirdi. Şəhər partiya komitəsinin bilavasitə rəhbərliyi, rayon ideoloji təşkilatlarının iştirakı ilə rayon əhalisinə kitabxana xidmətinin kompleks planı tutulmuşdu. Bu planda kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsindən başlamış şəhər və kənd əhalisində bütünlüklə oxuculara; ziyalılara, fəhlə və kolxozçulara kitabxana xidməti prosesi ardıcıl olaraq əhatə edilmişdi.

Məlumdur ki, kitabxanaların maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmədən, onları lazımi bina və avadanlıqla təmin etmədən kitabxana xidmətinin keyfiyyətindən danışmaq çətindir.

Məhz buna görədir ki, rayonda bu işə xüsusi diqqət yetirirlər. Burada son 4 ildə 6 yeni kənd kitabxana binası tikilmiş, 12 kənd kitabxanası daha əlverişli binaya köçürülmüş, 4 kitabxana binası əsaslı təmir edilmiş, 5 kənddə isə yeni kitabxana binaları tikilməkdədir. 2 qədim bina bərpa edilib kitabxanalara verilmişdir. 2 qədim bina bərpa edilib kitabxanalara verilmişdir. Rayonda bir ənənə olaraq kitabxanaların yeni binaya köçürülməsi kitab bayramı günlərində həyata keçrilir ki, bunun da olduqca böyük tərbiyəvi əhəmiyyəti vardır. Təntənəli şəraitdə keçirilən kitab bayramları zəhmətkeşlərin, xüsusilə gənc nəslin kitab mədəniyyətinə böyük məhəbbət ruhunda tərbiyə olunmasında, kütlələrin diqqətinin kitabxana işinə cəlb edilməsində mühüm rol oynayan formaldan biridir.

Rayon MKS-də bir mərkəz, 82 kitabxana-filial fəaliyyət göstərir. Kitabxanası olmayan yaşayış məntəqələrində səyyar kitabxanaların təşkilinə də xüsusi diqqət yetirilir. 1984-cü ildə səyyar kitabxanaların sayı 94-ə çatdırılmışdır. Həmçinin avtokitabxanalar da fəaliyyət göstərir ki, bu da 39 məntəqəyə xidmət göstərir. MKS öz qarşısında oxumaq imkanı olan bütün əhalini kitabxana xidməti ilə əhatə etməyi məqsəd qoymuşdur. Bu mürəkkəb vəzifənin böyük çətinliklərinə baxmayaraq müəyyən işlər görülmüşdür. Rayonda yaşayan 148 min əhəlinin 99 min nəfəri kitabxana xidməti ilə əhatə edilmişdir ki, bu da 66 faiz təşkil edir.

Məlumdur ki, müasir şəraitdə zəngin forma və məzmunla malik olan kütləvi tədbirlər həyata keçirilmədən kitabxana xidmətinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq mümkün deyildir.

Lənkəran rayon MKS-də 1983-cü ildə 743 kitab muzakirəsi, 305 biblioqrafik məlumat, mütəxəssis və ədəbiyyata baxış günləri keçirilmiş və albomlar təşkil edilmişdir. Kitabxana kütləvi tədbirləri rayonun ayrı-ayrı təşkilatları ilə əlaqədar keçirildiyindən, bu tədbirlər məqsədyönlü olduğundan, bilavasitə dövrün mühüm məsələlərinə həsr edildiyindən onların effektivliyi xeyli artır. Kitabxananın rayon komsomol komitəsi,

kitabsevərlər cəmiyyəti, orta ixtisas, peşə və ümumi orta məktəblər, yerli radio verilişləri redaksiyası ilə birlikdə keçirdiyi tədbirlər daha effektiv olmuşdur. Bütün bunlar kitabxananın oxucularının və kitab verilişlərinin artmasına, həmçinin kitabxana fəaliyyətinin çoxalmasına səbəb olmuşdur.

Kitabxana öz işini bilavasitə rayonun iqtisadi, siyasi və sosial inkişafına xidmət etmək, rayon iqtisadiyyatının yüksəlməsində yaxından iştirak etmək istiqamətində qurur və rayonun fəhlə sinfinə, kolxozçu kəndlərinə və ziyalılarına geniş və hərtərəfli ixtisaslaşdırılmış məlumat xidməti göstərir. Belə xidmət əsas etibarilə müəssisələrdə, kolxoz və sovxozlarda, aqrar-sənaye birliklərində həyata keçirilir. Mərkəzi kitabxana Rayon Aqrar Sənaye Birliyi Şurası ilə birgə kompleks planlar tədqiq edir. Birliyin mütəxəssislərinə fərqli xidmət göstərilir, onlar üçün yeni ədəbiyyatın kartotekaları, mövzu yaddaşları tərtib edilir. bütün bunların nəticəsində elmi-texniki və kənd təsərrüfatına dair ədəbiyyat verilişi əvvəlki illərlə müqayisədə xeyli artmışdır. 1983-cü ildə oxuculara bu məzmunlu 18450 nüsxə ədəbiyyat verilmişdir.

Kitabxana oxucuların ideya-siyasi tərbiyəsi işinə xüsusi diqqət yetirir, ictimai-siyasi və bədii ədəbiyyatı təbliğ etmək üçün geniş iş aparır. Kitabxana partiya maarifi şəbəkələrinə kömək məqsədilə dinləyicilər üçün kitab sərgiləri, məsləhətlər, biblioqrafik icmallar keçirir. «Lenin cümə» günlərində çıxış etmək üçün məruzəçi və mühazirəçilərə, təbliğatçı və təşviqatçılara xüsusi guşə ayrılmışdır. Bütün bunlar və kitabxananın həyata keçirdiyi kütləvi tədbirlər ictimai-siyasi və bədii ədəbiyyatın verilişini xeyli artırmışdır. 1983-cü ildə kitabxanada ictimai-siyasi ədəbiyyatın verilişi 242926-ya çatdırılmışdır. Həmin ildə oxuculara 1239780 nüsxə bədii ədəbiyyat verilmişdir.

Lənkəran rayon MKS-də Mərkəzi Kitabxananın filiallara rəhbərliyi də yaxşı təşkil edilmişdir. Ədəbiyyatın vaxtlı-vaxtında alınıb filiallara göndərilməsi, filialların oxucularının tələb və sorğularının yerinə yetirilməsi, metodik işin səmərəli təşkili

bütün sistemin işində keyfiyyət dəyişikliklərinin meydana gəlməsinə, kitabxana işinin effektivliyinin artmasına səbəb olmuşdur.

Respublikamızda Lənkəran və s. qabaqcıl iş təcrübəsinə malik olan kitabxana sistemlərinin fəaliyyətinin tədqiq edilib ümumiləşdirilməsinə və yayılmasına böyük ehtiyac duyulur. Nədənsə bu mühüm məsələnin həlli sahəsində respublikamızda durğunluq əmələ gəlmişdir. Bilavasitə, bu işi yerinə yetirməli olan M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası bu durğunluğu aradan qaldırmağa çalışmalıdır.

Bütün bunlardan aydın olur ki, 70-80-ci illərdə Azərbaycanda mədəniyyətin bütün sahələrində, o cümlədən kitabxana işi sahəsində böyük müvəffəqiyyətlər əldə edilmişdir. Kitabxana işinin maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, ideoloji mədəni-maarif və elmi informasiya mərkəzi kimi onun nüfuzu və əhatə dairəsi genişlənmiş, kitabxanalar cəmiyyətimizin ali məqsədi olan şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafında mühüm ictimai instituta çevrilmişdilər.

Respublikamızda əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində əldə edilmiş bütün bu nailiyyətlərə baxmayaraq kitabxana xidmətinin təşkili dövrün tələblərindən geri qalırdı. Sov.İKP MK-nın «Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsində və elmi-texniki tərəqqidə kitabxanaların rolunu artırmaq haqqında» qərarında və MK-nın ideoloji məsələlərə dair qərarlarında qarşıda qoyulan vəzifələr ləng yerinə yetirilirdi, partiya sənədlərində göstərilən bir sıra ciddi nöqsanlar hələ də aradan qaldırılmamışdı. Bu nöqsanlar kitabxana şəbəkəsinin düzgün yerləşdirilməməsində, kitabxanaların maddi-texniki bazasının zəifliyində, kitabxana fondlarının lazımı səviyyədə formalaşdırılmamasında, kitabxanaların komplektləşdirilməsinin təşkilati prinsiplərində, əhalinin kitabxana xidməti ilə lazımı səviyyədə əhatə edilməməsində, kitabxanaçı kadrların düzgün yerləşdirilib tərbiyə edilməməsində, kitabxanalarda elmi-metodik işin lazımı səviyyədə olmamasında, respublika kitabxana-

larında kitabxanaşünaslıq-biblioqrafiyaya dair elmi-tədqiqat işinin lazımı şəkildə aparılmamasında, kitabxanaçı kadrların ixtisasını artırma işinin təşkilində, respublikanın digər kitabxana sistemlərində mərkəzləşmə işinə laqeyd münasibətlərinin hələ də ləğv edilməməsində, respublikada fəaliyyət göstərən müxtəlif tipli kitabxanaların işinin koordinasiya edilməsində və s. özünü göstərirdi.

Əhaliyə kitabxana xidmətinin səmərəli təşkilində əsas məsələlərdən biri kitabxana şəbəkələrinin düzgün yerləşdirilməsi idi. Azərbaycanda həm kənd rayonlarında, həm də şəhərlərdə kütləvi kitabxanalar düzgün yerləşdirilməmişdi. Belə ki, kənd sovetlərinin və kolxoz idarələrinin yerləşdiyi kəndlərdə bir neçə kitabxana – dövlət kənd kitabxanası, həmkarlar ittifaqı kitabxanaları, kolxoz kitabxanaları vardı, ucər kəndlərində isə kitabxanalar yox idi. Şəhərlərdə də belə hallara rast gəlmək olurdu. Məsələn, Bakı şəhərinin mərkəzində onlarla bir-birinə yaxın məsafədə müxtəlif təşkilatların kitabxanası olduğu halda, yeni yaşayış massivlərində kitabxanalar az idi. Belə hallarda oxucu kitabxanaya getmək üçün saatlarla vaxt itirməli olur və ya da heç kitabxanaya getmir.

Həmin illərdə respublikamızda kütləvi kitabxana şəbəkəsinin əhəmiyyətli dərəcədə artmasına baxmayaraq respublikamızda olan yaşayış məntəqələrinin 18 faizindən çoxunda kitabxana yox idi. 1983-cü ilin məlumatına görə respublikamızın kənd rayonlarında 4221 yaşayış məntəqəsi olmuşdur. Halbuki kənd yerlərində cəmi 3441 kütləvi kitabxana mövcud idi. Əlbəttə, kənd əhalisinin kitabxana xidməti ilə əhatə edilməsi vəzifələri yaxın gələcəkdə bu işin qaydaya salınmasını tələb edirdi.

Məlumdur ki, müasir şəraitdə elmi əsaslar üzərində qurulmayan, müntəzəm və planauyğun şəkildə tamamlanmayan kitabxana fondları yaradılmadan əhaliyə kitabxana xidmətinin səmərəliliyindən danışmaq olmaz. Bu baxımdan 70-80-ci illərdə kitabxanalarımızın fondlarının mövzu, tipoloji baxımından

təkmilləşməsinə ciddi ehtiyac duyulurdu. Belə ki, MKS-nin bir çoxunda kitabxana fondlarının formalaşması zamanı əhalinin tələb və sorğuları və xüsusən, peşə sorğuları nəzərə alınmırdı. Kitabxanalarda elmi-texniki tərəqqinin müasir problemlərini əks etdirən nəşrlər və xüsusən elmi-kütləvi işlər azlıq təşkil edirdi. Həmin dövrdə kənd rayonlarının elmi-texniki və mədəni potensialının sürətlə inkişaf etdiyi bir şəraitdə kitabxana fondlarında elm, texnika və mədəniyyətimizin son nailiyyətlərini əks etdirən elmi ədəbiyyatın əldə edilməsinə böyük ehtiyac olduğu halda çox təəssüf ki, əksər kitabxanalarımızda bu mühüm işə ciddi münasibət göstərilirdi. Bunu kitabxanalarımızın fondlarının tematik baxımdan təhlili zamanı aydın görmək mümkündür. Kitabxanamızda olan elmi, elmi-kütləvi və istehsalat xarakterli ədəbiyyat həddindən artıq azlıq təşkil edirdi.

Əhaliyə kitabxana xidmətinin keyfiyyətli təşkil edilməsində kitabxanaların məqsəd və vəzifələrinə, oxucuların tərkibinə və tələbatına uyğun şəkildə yeni aktual ədəbiyyatla təchiz edilməsi olduqca vacib problemlərdən biridir. Məlumdur ki, bu işlə kitabxana kollektorları məşğul olur. Təəssüflə qeyd etməliyik ki, 70-80-ci illərdə Respublika Kitabxana Kollektorunun fəaliyyətindəki irəliləyişə baxmayaraq kitabxanaların və xüsusi rayon və kənd kitabxanalarının komplektləşməsində dönüş yaradılmamışdı. Hələ də kitabxanalara onların profilinə uyğun olmayan, təkrar nüsxələr və bəzən kitab mağazalarında yatıb qalan ədəbiyyat göndərilməsi hallarına təsadüf edilirdi. Belə bir hal təəccüb doğururdu ki, Kitabxana Kollektoru ölkəmizin hər yerində müvəffəqiyyətlə tətbiq edən kitabların mərkəzləşdirilmiş şəkildə işlənməsini həyata keçirmirdi. Bu işə kitabxanaçı əməyindən istifadə edilməsinə gətirib çıxarırdı. Kollektorun məlumat-biblioqarfiya fəaliyyəti yox dərəcəsində idi.

Respublika Kitabxana Kollektoru 1921-ci ildə yaradıldığı zaman respublikamızda cəmi 69 kitabxana olduğu halda 80-ci illərdə 9 min 300 kitabxana vardı. Sual olunur: bir kollektor bu

qədər kitabxanaya xidmət edə bilərmidi? Əlbəttə yox! Hələ bunu da qeyd etmək yerinə düşər ki, mövzud kollektorun nə müvafiq binası, nə də maddi-texniki imkanları vardı. Azərbaycan KP MK-nın respublikada yeni kollektorlar yaradılması haqqında qərarı olduqca ləng yerinə yetirilirdi.

Kitabxanaları böyük oxucu tələbatı olan kitablarla komplektləşdirməyin əsas formullarından biri «Kitabxana seriyaları»dır. Mərkəzi Komitənin 1974-cü il qərarında bu seriyaların nəşrinə və kitabxanalar arasında düzgün bölüşdürülməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Gözləmək olardı ki, «Kitabxana seriyaları» kitabxana fondlarının zənginləşməsində və oxucu tələbatının ödənilməsində mühüm amilə çevriləcək. Təəssüflə deməliyik ki, bu seriyaların nəşri hələlik lazımi səviyyəyə yüksəldilməmişdir. «Kitabxana seriyası» üçün nəşr ediləcək kitabların müəyyənləşdirilməsində, nəşriyyat planlarının tərtibində yenə də kitabxanaçıları passiv rol oynayır, demək olar ki, onlar nəşriyyat planlarının formalaşmasında iştirak edə bilmirdilər. Nəşriyyat təsdiq edilmiş planı kitabxanalara göndərir və plana daxil edilmiş kitablardan «Kitabxana seriyası»nı seçməyi təklif edirdi. Əlbəttə, bu cür «Kitabxana seriyası» adı altında kitab çap etmək kitabxanalar üçün əlverişli deyildi.

Nəşriyyatların fəaliyyəti ilə əlaqədar bir mühüm məsələni də qeyd etmək yerinə düşər. Məlumdur ki, nəşr edilən hər bir kitab təkcə ayrı-ayrı alıcılar tərəfindən deyil, eyni zamanda, ictimai kitabxanalarda yüzlərlə oxucu tərəfindən istifadə edilirdi. Deməli, hər bir çap əsəri özünün poliqrafik tərtibatı baxımından uzunmüddətli və intensiv istifadə üçün yararlı olmalıdır. Çox təəssüf ki, bunu respublika nəşriyyatlarımızın buraxdığı bir çox kitablar haqqında demək olmazdı. Nəşriyyatlarımızın son illərdə nəşr etdirdiyi «yumşaq cildli» kitablar kitabxanalarda 2-3 oxucu tərəfindən istifadə edildikdən sonra yararsız hala düşür. Hazırda respublikamızın kitabxanalarına daxil olduğu gündən 2-3 ay sonra istifadə üçün yararsız hala düşmüş minlərlə «Kitab qalaqları» yaranmışdı. Şübhəsiz ki, bu

da kitabxanaların təbliğatçılıq fəaliyyətinə təsir göstərir, onlara ciddi maddi zərər vururdu. Bu məsələ Respublika Dövlət Nəşriyyat Komitəsinə ciddi düşündürməli idi. Yaxşı olardı ki, nəşriyyatlarımız nəşr etdikləri bu və ya digər kitab üçün kitabxanaların sifarişlərini nəşərə alıb, həmin miqdarda kitabları bərk cildlə buraxsınlar. Bu kitabxanalarımıza verilən kitabların ömrünü xeyli uzadar, kitabxanaları, kitabları təmir etmək, cildləmək kimi əlavə xərclərdən azad edər.

70-80-ci illərdə əhaliyə kitabxana xidmətinin təkmilləşdirilməsi kitabxanalarda elmi-metodik işin kökündən yaxşılaşdırılmasını, mərkəzləşmənin qarşıda qoyduğu vəzifələrin hərtərəfli təhlil edilib ümumiləşdirilməsini, yeni iş forma və metodlarının aşkara çıxarılmasını tələb edirdi. Mövcud dövlət sənədlərinə müvafiq olaraq bu iş M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının qarşısında mərkəzləşmiş kitabxana sistemlərinə metodik rəhbərlik etmək, onların işini istiqamətləndirmək, mühüm sənədlərin tərtibində, kitabxana işi və biblioqrafiyanın perspektiv planlarının hazırlanmasında, metodik və biblioqrafik işin əlaqələndirilməsində, qabaqcıl iş təcrübəsinin öyrənilib, ümumiləşdirilib və yayılmasında, kitabxanaçı kadrların ixtisasının artırılmasında yaxından iştirak etmək vəzifəsi qoyulmuşdu.

Təəssüf ki, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının 70-80-ci illərdəki elmi-metodik fəaliyyəti göstərilən vəzifələrə cavab vermirdi. Kitabxana və elmi-tədqiqat şöbəsində müasir şəraitə cavab verən metodik və elmi tədqiqat işləri aparılmırdı. Kitabxananın nəşriyyat fəaliyyəti yox dərəcədə idi. Respublika kitabxanalarının fəaliyyətini əlaqələndirmək, kitabxana işinin ideya-siyasi səviyyəsini yüksəltmək məqsədilə elmi, elmi-praktiki konfranslar keçirilmirdi. Kitabxanasünaşlıq və biblioqrafiyanın aktual məsələlərinə dair elmi-tədqiqatlar aparılmırdı. Milli kitabxananın elmi-metodik fəaliyyəti yalnız, «*seyirxah tövsiyələrdən*» ibarət olmayıb, müasir kitabxana-biblioqrafiya və informasiya prosesində baş verən yeni mütə-

rəqqi meyilləri cəsarətlə tətbiq etməkdə fəal və mübariz mövqe tutmalıdır. Belə bir faktı da söyləmək yerinə düşər ki, o dövrdə kitabxana nədənsə kitabxana işi prosesinin avtomatlaşdırılması və mexanikləşdirilməsi, müasir texniki vasitələrlə təmin edilməsi işinə olduqca laqeyd yanaşırdı. Halbuki ölkəmizin qabaqcıl respublika kitabxanaları bu sahədə xeyli müvəffəqiyyətlər əldə etmişdilər.

Məlumdur ki, möhkəm maddi-texniki baza olmadan, kitabxanaları abad binalar və avadanlıqla təmin etmədən əhaliyə kitabxana xidmətinin təkmilləşdirilməsindən danışmaq olmaz. Bu sahədə respublikamızda əhəmiyyətli müvəffəqiyyətlər əldə edilməsinə baxmayaraq yenə də xeyli çətinliklər və çatışmazlıqlar qalmışdı. 1985-ci ilin məlumatına görə təkcə Respublika Mədəniyyət Nazirliyi sistemində olan 3694 kitabxanadan 650 kitabxananın binası qəza təhlükəsi vəziyyətində idi. 100-ə yaxın kitabxananın binasının əsaslı təmirə ehtiyacı vardı. Bütün bunlardan əlavə 200-ə yaxın kənd kitabxanası (Yardımlı, Gədəbəy, Kəlbəcər və s. rayonlarda) şəxsi evlərdə yerləşirdi. Rayon mərkəzləşmiş kitabxana sisteminin çoxu müasir avadanlıq, çoxaldıcı və sürətçixartma texnikası və eləcə də avtomobil nəqliyyatı ilə təmin edilməmişdi. Bu faktlar müvafiq rayon təşkilatlarını və respublika Mədəniyyət Nazirliyini narahat etməli idi.

Bəhs olunan mərhələdə kitabxana xidmətinin təkmilləşdirilməsi problemindən biri də şübhəsiz ki, yüksək ixtisaslı kadrların seçilib yerləşdirilməsidir. Doğrudur, 70-80-ci illərdə respublikamızda yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir. BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsi yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrlar hazırlamaq üçün böyük işlər görürdü. Bununla belə, respublikamızda kitabxana şəbəkəsinin müntəzəm olaraq genişlənməsi, yeni kitabxanaların meydana gəlməsi, böyük elmi, elmi-texniki kitabxanaların sayının çoxalması kitabxanaçı kadrlara tələbatı xeyli artırmışdı. Bu tələbatı isə ali ixtisas təhsilli kitabxana-

çılarla təmin etmək mümkün deyildi.

Rayon və kənd kitabxanalarında ali ixtisas təhsilli kitabxanaçıların sayı olduqca az idi. Məsələn, 80-ci illərdə Mədəniyyət Nazirliyi sistemində çalışan 6260 kitabxana işçisindən 2330-nun ali və orta ixtisas təhsili vardı. Bunların isə cəmi 746 nəfəri ali ixtisas təhsilli idi. Kənd kitabxanalarında isə cəmi 127 nəfər ali təhsilli kitabxanaçı işləyirdi.

Həmin dövrdə respublika əhalisinin ancaq 43 faizi kitabxana xidməti ilə əhatə edilmişdi. Əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində də nöqsanlar qalmaqda davam edirdi. Elə rayonlar və şəhərlər vardı ki, bu rəqəm daha aşağı idi. Məsələn, Bakı və Gəncə şəhərlərində əhalinin 22 faizi, Sumqayıtda 19 faizi dövlət kitabxanaları tərəfindən əhatə edilmişdi. Doğrudur, şəhərlərdə dövlət kitabxana şəbəkələri ilə yanaşı olaraq ayrı-ayrı nazirlik, idarə və müəssisələrin böyük kitabxana şəbəkələrində fəaliyyət göstərir və əhali həmin şəbəkələrin xidmətindən istifadə edirdi. Rayon kitabxanalarımızın əksəriyyətində də əhalinin kitabxana xidməti ilə əhatə edilməsi işi aşağı səviyyədə idi. Məsələn, 1984-cü il məlumatına görə Göyçay rayon kitabxanasında əhalinin 30 faizi, Xaçmaz rayon kitabxanasında 33 faiz, Masallı rayon kitabxanalarında 34 faiz, Cəlilabad rayon kitabxanasında 36 faiz, Zaqatala rayon kitabxanasında 35 faiz, Dəvəçi, Qusar və Şamaxor kitabxanalarında 40 faiz kitabxana xidməti ilə əhatə edilmişdi. Göründüyü kimi, bu kitabxanaların göstəricisi ümumi respublika göstəricisindən də aşağı idi.

Kitab fondunun dövriliyinin də yaxşılaşdırılmasına böyük ehtiyac duyulurdu. Bütün bilik sahələrinə aid kitab dövriliyi 1984-cü ildə 1,8% bədii ədəbiyyat 2,2% ictimai-siyasi ədəbiyyat, 1,4% texnika kənd təsərrüfatı ədəbiyyatı 1,5% elmi, təbiətşünaslıq ədəbiyyatı dövriliyi isə 1,2% olmuşdur. Bu rəqəmlər bir daha sübut edir ki, o dövrdə kitabxanalarımız kitab təbliğinin müasir forma və üsullarından lazımı dərəcədə istifadə edə bilmədiklərindən kitabların oxunması dövriliyi aşağı düşmüşdü.

2.5. Kənd rayonlarında kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi

Respublikamızda mərkəzləşmiş kitabxana sisteminin yaradılması haqqında tam təsəvvür yaratmaq üçün kənd kütləvi kitabxanalarının və elmi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi haqqında bəzi məlumatlara diqqət yetirək.

70-80-ci illərdə respublikamızda kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilində müstəqil kənd kitabxanaları müstəsna rol oynayırdılar. Onlar kolxozçu kəndlilərə, sovxoz fəhlələrinə, kənd ziyalılarına, kəndə fəaliyyət göstərən ziyalılara kitabxana və informasiya xidməti göstərən yeganə müəssisələr idi. Məhz buna görə ki, mərkəzləşmə zamanı kənd kitabxanalarının statusunu qoruyub saxlamaq və onun fəaliyyət dairəsini və işinin keyfiyyətini daha da yüksəltmə zərurəti qarşıya çıxdı. Demək olar ki, mərkəzləşdirilmə kənd kitabxanalarında göstərilən keyfiyyətlərin həyata keçirilməsində həlledici rol oynayırdı.

Mərkəzləşdirmə prosesində kənd kitabxanalarının dörd tipi formalaşmışdır: 1. Rayon mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemi. Bu sistemə rayon mərkəzi kitabxanası, filial şəkilində fəaliyyət göstərən rayon mərkəzi uşaq kitabxanası, şəhər kitabxanası, kənd kitabxanaları və klub nəzdində olan kitabxanalar daxil oldu.

Rayon MKS-ləri öz statusuna görə rayon ərazisində vahid fond əsasında əhaliyə xidmət göstərən, yüksək kadr potensialına malik kitabxana birliyi idi. Rayon MKS-ləri öz statusuna görə rayonun Mərkəzi kitabxanası hesab edilməklə aşağıdakı mühüm vəzifələri həyata keçirirdi:

1. Vahid ştat və kitab fondu əsasında rayon ərazisində mərkəzləşdirilmiş kitabxana sisteminin fəaliyyətini istiqamətləndirməli, planlaşdırma və əhaliyə kitabxana xidmətinin idarə edilməsini təmin etməli,

2. Vahid oxucu bileti tətbiq etməklə filial kitabxana

oxucularının MKS-nin fondundan istifadəni təşkil etməli;

3. Mühüm kitabxana işi prosesinin mərkəzi kitabxananın köməyi ilə həyata keçirilməsi;

4. Rayon MKS-i üzrə inzibati, təşkilati-metodik mərkəz rolunu oynamalı idi. Beləliklə mərkəzləşmə nəticəsində kənd kitabxanalarının beş növü formalaşmışdı.

a) Kolxoz kitabxanaları. Kolxoz kitabxanaları kolxoz idarə heyətinin qərarı ilə yaradılırdı. Kolxoz kitabxanalarının əsas vəzifəsi kolxozçu kəndliləri kitabxana və informasiya xidməti ilə təmin etmək, kənd əhalisinin mədəni inkişafında yaxından iştirak etmək, əsasən kənd təsərrüfatının mühüm sahələrinə dair ədəbiyyatı təbliğ etmək idi.

Kolxoz kitabxanaları kolxozların maliyyə vəsaiti hesabına fəaliyyət göstərirdilər. Kənd rayonlarında kitabxanalar mərkəzləşdirilən zaman kolxoz kitabxanaları müstəqil kənd kitabxanaları olan yaşayış məntəqələrində kolxoz idarə heyətinin razılığı ilə kənd kitabxanaları ilə birləşdirilirdi. Birləşmə prosesinin genişlənməsinə baxmayaraq 90-cı illərin axırına qədər bir çox kolxozlar öz kitabxanalarını saxlamaqda davam edirdilər.

b) Həmkarlar ittifaqlarının kənd kitabxanaları. Bu kitabxanalar əsasən kənd yerlərində yaradılmış sovxoz fəhlələrinə xidmət etmək üçün təşkil edilirdi. Sovxoz kitabxanaları həmkarlar ittifaqları tərəfindən maliyyələşdirilirdi. Sovxoz kitabxanaları geniş fonda və mütəxəssis kitabxana işçilərinə malik olduqlarından kənd əhalisinə kitabxana xidməti sahəsində onların xüsusi mövqeyi var idi. Sovxoz kitabxanalarında kitab təbliğinin bütün forma və üsullarından istifadə edildiyindən geniş oxucu dairəsinə malik idilər. Sovxoz kitabxanaları kənd kitabxana şəbəkələrinin mühüm tipi kimi 80-90-cı illərdə Azərbaycan kəndinin mədəni həyatında, kənd əhalisinin və informasiya xidmətinin təşkilində mühüm yer tuturdu.

Bu dövrdə kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilində klub və mədəniyyət sarayı kitabxanaları da mühüm rol oynayırdılar.

Belə kitabxanalar müstəqil olmasalar da klub və mədəniyyət sarayına gələn əhalinin diqqətini yeni kitablara və dövrü mətbuata cəlb etməklə əhaliyə geniş kitabxana xidməti göstərirdilər.

Kənd rayonlarında mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin yaradılması kənddə əhaliyə kitabxana xidmətinin məzmununda böyük keyfiyyət dəyişikliyi yaratmaqla kənd yerlərinin də fəaliyyət göstərən kitabxana işçilərinin əlaqələndirilməsinə və vahid mərkəzdən idarə olunmasına kənddə əhaliyə məqsədyönlü xidmət göstərən kitabxana mərkəzlərinin yaradılmasına şərait yaratdı.

Beləliklə, Azərbaycanda kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi nəticəsində kənd yerlərində son 10 ildə kitabxana işi sahəsində əsaslı irəliləyiş baş verdi. Belə ki, təkcə 1975-1982-ci illərdə oxucuların sayı 803 min nəfər (bunun yarıdan çoxu kənd yerlərində idi) oldu. Kitab fondu 4 milyon, kitab verilişi isə 13 milyon nüsxə çoxalmışdı. Həmçinin bu illərdə kənd kitabxanalarının mütəxəssis kadrlarla təmin edilməsi sahəsində də mühüm işlər görülmüş, kənd kitabxanalarında işləmək üçün 495 nəfər mütəxəssis göndərilmişdir.

Mərkəzləşdirilmə illərində kənd yerlərində kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi sahəsində mühüm işlər görülmüş, 10-dan artıq rayonda rayon mərkəzi kitabxanaları üçün binalar tikilmiş, 600 yeni kənd kitabxanası açılmışdır.¹⁷⁰

2.6. Azərbaycanda elmi, elmi-texniki kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi

1970-1980-ci illərdə respublikamızda kütləvi kitabxanalarla yanaşı olaraq elmi və elmi-texniki kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi sahəsində də diqqətəlayiq işlər görülmüşdü. Respublikamız elmi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi sahəsində ittifaq miqyasında da ön sırada gedirdi. Mərkəzləşdirmə işini

ilk dəfə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası başlamışdı.

Göstərilən illərdə akademiyanın çox mühüm elmi bazası olan elmi kitabxananın işində də böyük canlanma baş vermiş, elmi kitabxana nəinki respublikanın, həmçinin SSRİ-nin ən böyük elmi kitabxanaları səviyyəsinə yüksəlmişdi. Məhz bu dövrdə akademiyanın kitabxanası yeni binaya köçürülmüş, çox qiymətli və müasir avadanlıqla təmin edilmiş, yeni kitabxana texnikası ilə təchiz olunmuşdu. Öz fəaliyyətində müasir dövr kitabxana işi sahəsində baş verən yenilikləri dönmədən öz işinə tətbiq edən, yeni kitabxana texnologiyası ilə zənginləşən, kitabxana xidmətinin müasir problemlərindən bacarıqla istifadə edən kitabxana tamamilə yeni tipli elmi-informasiya müəssisəsinə çevrilmiş, yüksək ixtisaslı akademiya oxucularının ən çox sevdiyi, istifadə etdiyi bir elm xəzinəsinə çevrilmişdi. Belə bir faktı qeyd etmək yerinə düşər ki, AMEA-nın kitabxanası həm respublikamızda, həm də SSRİ miqyasında ilk dəfə olaraq akademiya kitabxana şəbəkəsini mərkəzləşdirməyə nail olmuşdu. O dövrdə SSRİ miqyasında kitabxanaların, əlbəttə, ilk növbədə kütləvi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi ideyası irəli sürülmüş, bu işi həyata keçirmək üçün Rusiyanın bir neçə rayonunda eksperiment aparılmışdı. SSRİ miqyasında, o cümlədən respublikamızda mərkəzləşdirmə işinə 1974-cü ildən başlandı. Kitabxana işində tamamilə yeni və olduqca mürəkkəb bir proses olan mərkəzləşdirməni həyata keçirmək böyük təşkilatçılıq və ciddi elmi-metodik hazırlıq işi tələb edirdi. Böyük razılıq hissi ilə demək olar ki, AMEA-nın kitabxanası bu mürəkkəb prosesin həyata keçirilməsinə hazır olduğunu nümayiş etdirdi. AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası bu işi həyata keçirərkən bir sıra çətinliklərlə üzləşdi. Bir tərəfdən akademiyanın ayrı-ayrı institutları, laboratoriyaları və digər qurumları kitabxanaların mərkəzləşməsinin əleyhinə çıxırdılar, digər tərəfdən, mərkəzləşməni aparmaq üçün mühüm elmi-metodik məsələləri həll etmək çətinlik törədirdi. Həmçinin, az

da olsa vəsaitin çatışmazlığı da işin sürətli təşkilinə mane olurdu. Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, mərkəzləşdirmə işinə ciddi hazırlıq görmüş Mərkəzi Elmi Kitabxana qısa bir müddət ərzində bu işin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlirdi.

Mərkəzləşmə 1972-ci ildə başlandı və 1976-cı ildə başa çatdırıldı. Bir-birindən ayrılıqda fəaliyyət göstərən kitabxana şəbəkəsinin bazası əsasında vahid kitab fonduna, kadr potensialına, ştata, yeniləşdirilmiş və möhkəmləndirilmiş maddi-texniki bazaya malik olan, oxuculara xidməti yüksək səviyyədə təşkil etməyə qadir vahid kitabxana kompleksi meydana gəlirdi. Bu sistemə akademiyanın 24 elmi-tədqiqat institutunun və digər qurumlarının kitabxanaları daxil edildi. Mərkəzləşmiş vahid kitabxananın fondunda üç milyon nüsxəyə qədər kitab var idi. Kitabxana fondunun sistem daxili mərkəzləşdirilmiş qaydada komplektləşdirilməsi fondun gələcək inkişafı üçün böyük perspektivlər açmışdı. Kitabxana fondunun idarə edilməsinə vahid sistemli prinsipin tətbiqi onun məqsədyönlü komplektləşdirilməsi üçün əlverişli şərait yaratmışdı. Fondun tərkibinin keyfiyyətə təkmilləşməsi, dünya elmi-texniki fikrinin son nailiyyətlərini əks etdirən əsərlərlə və dövrü mətbuatla tamamlanması oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin yeni əsaslarla qurulmasını təmin edirdi.

Kitabxanaların yanında təşkil edilmiş komplektləşdirmə şuraları mərkəzləşmiş kitabxana şəbəkələrinin komplektləşdirilməsi üçün plan tərtib edirdi. Komplektləşdirmə planında hər bir kitabxananın profili, oxucuların sorğu və tələbatı, elmin müasir inkişaf istiqamətləri nəzərə alınır.

Cari və retrospektiv komplektləşdirməni ardıcıl olaraq aparmaq məqsədi ilə Mərkəzi Elmi Kitabxananın yanında komplektləşdirmə şurası yaradılmışdı. Bu şura ilk dəfə olaraq bütün akademiya kitabxana şəbəkələrinin komplektləşdirilməsini həyata keçirirdi. Yarandığı ilk günlərdən şuranın işinin səmərəliliyi və effektivliliyi aydın oldu. Akademiya kitabxanalarının komplektləşdirmə işi keyfiyyət və kəmiyyət baxımından

xeyli yaxşılaşdı və təkmilləşdi. Təkcə 1984-cü ildə AMEA-nın kitabxana sisteminə 96 min 141 nüsxə yeni ədəbiyyat daxil olmuşdu. Bunlardan 58918 nüsxəsi Mərkəzi Elmi Kitabxananın, 37223 nüsxəsi isə filialların fondlarına verilmişdi. Mərkəzləşmə nəticəsində Mərkəzi Kitabxananın maliyyə vəziyyətinin sabitləşməsi kitabxana fonduna xarici dillərdə ədəbiyyat alınmasını xeyli yaxşılaşdırmışdı. Hər il kitabxanaya daxil olan ədəbiyyatın 10-12 faizini xarici dillərdə kitablar təşkil edirdi. Bu isə, öz növbəsində alimlərə dünya elminin və texnikasının son nailiyyətləri ilə tanış olmaq imkanı verirdi.

1970-80-ci illərdə kitabxananın fəaliyyətində baş verən müsbət keyfiyyətlərdən biri də beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkili olmuşdur. Kitabxana zəngin və məzmunlu mübadilə fondu yaratmağa müvəffəq olmuşdu ki, bu da respublikamızın kitab sərvətini dünyanın ən böyük kitabxanalarına göndərməyə imkanlar yaratmışdı. Belə ki, 70-ci illərin axırlarında kitabxana dünyanın 50 ölkəsinin 570 müəssisəsi ilə kitab mübadiləsi edirdi. Bunların arasında 28 elmlər akademiyası, 120 universitet və institut, 29 milli kitabxana, 209 kitab ticarəti müəssisəsi, 23 nəşriyyat və firma, 27 muzey və başqa müəssisələr var idi. 1984-cü ildə Mərkəzi Elmi Kitabxanaya 10615 nüsxə xarici nəşr daxil olmuşdu. Kitabxana respublikamızda ən çox dövrü nəşrlər, xüsusilə elmi, elmi-texniki jurnallar alan müəssisə idi. Təkcə 1984-cü ildə kitabxana 1246 adda xarici jurnal almışdı. Kitabxananın dövrü mətbuat və jurnal fondu respublikanın alimlərinə dünya elminin son nailiyyətləri ilə tanış olmaq imkanı verirdi ki, bu da ölkəmizin elmi ictimaiyyəti tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilirdi. Kitabxananın xarici ədəbiyyat fondunun ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsi nəticəsində bu fond respublikanın kitabxanaları içərisində ən böyük fonda çevrilmişdi. 1986-cı ildə bu fonda 1 milyon nüsxədən artıq ədəbiyyat toplanmışdı.

Milli Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsinin mərkəzləşməsi, qısa müddət içərisində oxuculara xidmət işinin

yenidən qurulmasında, keyfiyyətə yaxşılaşmasında və səmərəliliyinin artırılmasında özünü göstərdi. Oxucuların sayı əsaslı şəkildə artdı. Əgər mərkəzləşmədən əvvəl – 1974-cü ildə kitabxananın 18 min oxucusu var idisə, 1984-cü ildə onların sayı 38 min 800 nəfərə çatmışdı. Oxuculara kitabxana xidməti sahəsində həyata keçirilən yeni qabaqcıl iş üsulları oxucuların kitabxanaya gəlişinə müsbət təsir göstərmiş, elmi-tədqiqat institutlarının elmi işçilərinin əksəriyyəti kitabxanadan istifadə etməyə başlamışdılar. Elmi-tədqiqat institutlarının 23 min 601 nəfər elmi işçisi Mərkəzi Elmi Kitabxananın oxucularına çevrilmiş, kitab fondundan istifadə etməyə başlamışdılar. Görülən işlər nəticəsiz qalmamışdı, kitabxanada kitab verilişi, kitabların dövriyyəsi xeyli çoxalmışdı. 1984-cü ildə Mərkəzi Elmi Kitabxanada və onun filiallarında oxuculara 3184868 nüsxə kitab verilmişdi. Bunların 1768000 nüsxəsi Mərkəzi Kitabxananın payına düşür. Kitabxana, həmçinin oxucuların sorğularını ödəmək və öz fondlarında olmayan kitabları əldə etmək üçün kitabxanalararası abonementdən geniş surətdə istifadə edirdi. 1984-cü ildə SSRİ-nin 1870, xarici ölkələrin 27 kitabxanası ilə əlaqə yaradılmış, onlardan 13050 nüsxə ədəbiyyat alıb oxuculara verilmişdi.

Mərkəzləşmə illərində akademiya kitabxanasında meydana gələn formalaşan və demək olar ki, oxuculara kitabxana xidmətinin təşkilində mühüm mərhələ hesab edilən elmi-texniki informasiya xidmətinin yaradılması olmuşdur. Uzun illərdən bəri elmi-texniki informasiya xidmətinə həyata keçirməyə çalışan kitabxana bu işin formalaşmasına 60-cı illərin axırlarından başlamış, ardıcıl olaraq iş aparmış, təcrübə qoymuş, nəhayət, 1973-cü ildə oxuculara informasiya xidməti işini müvəffəqiyyətlə həyata keçirən elmi-texniki informasiya xidmətinə yatarmağa müvəffəq olmuşdur. Mərkəzi Elmi Kitabxana 1976-cı ildən isə respublikada ilk dəfə olaraq bu sistemi qismən də olsa, avtomatlaşdırmağa başladı. 1980-1984-cü illərdə akademiya kitabxanası bu sistem vasitəsilə 300 elmi problem üzrə

289 elmi-tədqiqat laboratoriyasının 3000-ə qədər elmi işçisini müntəzəm olaraq cari informasiya ilə təmin etmişdir. Bu dövrdə kitabxana respublikamızda elmi kitabların təbliğində xüsusi mövqeyə malik olmuş, elmi ədəbiyyatı təbliğ etmək üçün kitabxananın tarixində ilk sərgi salonu təşkil edilmişdi. Bu salon oxuculara xidmət etmək üçün vaxtaşırı olaraq yeni kitabların daimi sərgisini və müxtəlif elm və bilik sahələrinə aid tematik sərgilər təşkil edirdi. Təkcə 1984-cü ildə bu salonda 25 tematik sərgi, yeni ədəbiyyat haqqında 65 informasiya sərgisi təşkil olunmuşdur. Bir il müddətində bu sərgilərdə 7717 nüsxə ədəbiyyat nümayiş etdirilmişdi. Mərkəzi Kitabxana, həmçinin ayrı-ayrı elmi müəssisələr də sərgilər təşkil etməyə başlamışdı. 1980-84-cü illərdə elmi müəssisələr 92 tematik sərgi təşkil edilmişdi. Müəssisələrdə təşkil edilən tematik sərgilər kitabxana oxucularının sayının çoxalmasına və kitab verilişinə olduqca müsbət təsir göstərirdi.

Göstərilən illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həyatında baş verən böyük tərəqqi kitabxananın işinə də müsbət təsir etmiş, kitabxananın maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, yeni bina və avadanlıqla təchiz edilmişdi. Bu dövrü kitabxananın həyatında yeni inkişaf mərhələsi hesab etmək olar. Kitabxana məhz bu illərdə yeni ədəbiyyatla fasiləsiz və mükəmməl təmin olunmaqla, müasir avadanlıqdan istifadə etməklə kitab fondlarını yenidən qurmuş, onları işlək vəziyyətə gətirmişdir. Minlərlə kitab qapalı otaqlardan çıxarılaraq kitabxana rəflərində istifadə üçün yararlı hala salınmışdır. Kitabxananın məlumat-bibliografiya aparatı, kataloq və kartotekaları yenidən təşkil və redaktə edilərək müasir tələbatlara cavab verə bilən operativ vasitəyə çevrilmişdi. Akademiyanın kitabxana sistemində elmi işçilərə və mütəxəssislərə xidmət etmək üçün 27 növ yardımçı kataloq və kartoteka yaradılmışdı.

• 1974-cü ildə kitabxananın tarixində ilk dəfə olaraq Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya elmi-tədqiqat şöbəsi yaradılmış, kitabxanaya aspirant hazırlamağa icazə verilmişdi. Bu şöbə

kitabxanaşünaslığın və bibliografiyanın müasir problemlərinə dair tədqiqatlar aparmış, elmi məcmuələr nəşr etmiş, bibliografik göstəricilərin «Elm və mədəniyyət xadimləri» seriyasını yaratmışdı. Bu seriyadan akademiklərdən Y.Məmmədaliyevin, M.Qaşqayın, M.Nağıyevin, Ə.Quliyevin, M.Arifin və başqalarının bibliografiyaları buraxılmışdı.

MKS-in nəşriyyat fəaliyyətinin genişlənməsi respublikamızda kitabxanaşünaslığın, bibliografiyaşünaslığın, kitabşünaslığın və informasiyanın inkişafına müsbət təsir göstərirdi. Elmi-tədqiqat və bibliografiya şöbəsi ildə 20-30 çap vərəqi həcmində elmi əsərlər və bibliografik göstəricilər nəşr edirdi.

Bütün bu göstərdiklərimiz bir daha təsdiq edir ki, 70-80-ci illərdə AMEA-nın Mərkəzləşmiş Kitabxana Sistemi kitabxana fondunun təşkili, komplektləşdirilməsi, qorunub saxlanması, xidmət işinin səmərəliliyinin yaxşılaşdırılması, kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, elmi-tədqiqat və metodik işin inkişaf etdirilməsi sahəsində çox böyük uğurlar qazanılmışdır.

70-ci illərdə Azərbaycanda kütləvi və elmi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi ilə yanaşı olaraq elmi-texniki kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi sahəsində də müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsinə başlandı.

70-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatında baş verən dərin islahatlar, sənayenin sürətlə inkişafı, elmi-texniki tərəqqinin yüksək sürət alması ölkədə elmi-texniki kitabxanaların geniş şəbəkəsinin formalaşmasına, əhaliyə elmi-texniki informasiya xidmətinin daha geniş vüsət almasına, elmi-texniki kitabxanaların oxucularının sürətlə artmasına səbəb olmuşdur. 70-ci illərdə Azərbaycanda kitabxana quruculuğu sahəsində baş verən müsbət abı-hava, elmi-texniki kitabxana şəbəkəsindən də yan keçməmişdi. Elmi-texniki kitabxana şəbəkələri həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətcə önəmli nailiyyətlər əldə etmişdilər. Onların şəbəkəsi genişlənməklə, maddi-texniki bazaları xeyli möhkəmlənmiş, kitab fondları zənginləşmiş, kitab fondlarında Azərbay-

can dilində kitabların miqdarı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı. Bütün bunlar isə öz növbəsində oxucuya xidmət işinin təşkilində əhəmiyyətli keyfiyyət dəyişikliklərinə səbəb olmuşdur.

1970-ci ildə respublikamızda 16,8 milyon nüsxə kitab fonduna malik olan 250-yə qədər elmi-texniki kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Bu kitabxanalar 76 min oxucuya xidmət edirdi. Elmi-texniki kitabxanalar oxucularının əksəriyyətini texniki ziyalılar, mütəxəssislər, tələbələr və fabrik-zavod fəhlələri təşkil edirdi.

70-ci illərdə respublikanın kitabxana həyatında mühüm yerlərdən birini oxuculara texnoloji ədəbiyyatın təbliği və elmi-texniki informasiya xidmətinin təşkili sahəsində mühüm xidmətləri olan Respublika Elmi Texniki Kitabxanası tuturdu. Bu kitabxana əhaliyə kitabxana xidmətinə həyata keçirməklə yanaşı respublika elmi-texniki kitabxanalar şəbəkəsinin metodik mərkəzi kimi də fəaliyyət göstərirdi.

Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının tarixində 70-80-ci illər mühüm mərhələ təşkil edir. Bu dövrdə Azərbaycanda kitabxana işi sahəsində baş verən inkişaf elmi-texniki kitabxanalar şəbəkəsinin inkişafına da ciddi təsir göstərmişdi. Məhz bu illərdə respublikada elmi-texniki kitabxana şəbəkəsi bir sistem kimi formalaşmış, əhaliyə texniki ədəbiyyatla xidmət işi dövrün mühüm amilinə çevrilmişdir. Əlbəttə, bu proses özü-özünə yaranmamışdı, bu dövrün sosial tələbi, sifariş idi. Ölkədə baş verən elmi-texniki tərəqqi texniki biliklərə böyük tələbat əmələ gətirmişdi.

Məhz buna görədir ki, 70-80-ci illərdə Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasının maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsinə diqqət xeyli artmış, bu sahəyə ayrılan maliyyə vəsaiti çoxalmışdı. Bu da kitabxananın yeni texniki vasitələrlə, avadanlıqla təmin edilməsinə ilk növbədə isə kitabxana fondunu zənginləşdirilməsinə imkan vermişdi. Kitabxana binasının yaxşılaşdırılması və sahəsinin genişlənməsi üçün tədbirlər görülmüşdü. Əgər 1971-ci ildə kitabxananın istifadə etdiyi ümumi

sahə 550 kvmetr idisə 1975-ci ildə 1785 kvadrat metrə çatmışdı. Bu respublika patent fonduna və Standartlar fonduna ayrılmış sahələrin hesabına əldə edilmişdi. Kitabxananın SSRİ və Azərbaycan SSR kitabxana kollektorlarından, həmçinin ittifaqın və respublikamızın kitab mağazalarından kitab almaq imkanı var idi. Bu da kitab fondunun keyfiyyəti və ardıcıl komplektləşdirilməsinə imkan yaradırdı.

Kitab fondunun artmasını bu rəqəmlərdən görmək olar. Əgər kitabxananın fondunda 1970-ci ildə 3958588 nüsxə çap vahidi var idisə, 1980-ci ildə 11726247 çap vahidi, 1989-cu ildə isə 19 milyondan artıq çap vahidinə çatmışdı. Bunun 10 milyondan artığı texniki ədəbiyyatın və sənədlərin xüsusi növünə aid idi. Bu dövrdə kitabxananın strukturunda da böyük dəyişikliklər baş vermişdi. Kitabxananın Naxçıvan Muxtar Respublikasında və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində filialları açılmışdı. Filialların işinə xüsusi kitabxana diqqət yetirir, öz fondlarından filiallara kitablar ayırır, onların komplektləşməsinə xüsusi qayğı göstərirdi.

Görülən bütün tədbirlər oxuculara xidmət işinin yaxşılaşdırılmasına ciddi təsir göstərmişdi. Oxucuların sayı və kitab verilişi xeyli çoxalmışdı. Bunu aşağıdakı rəqəmlərdən görmək olar. Oxucuların sayı 1970-ci ildə 6322 nəfər, 1975-ci ildə 9821 nəfər, 1979-cu ildə 21546 nəfər olmuş, həmin oxuculara 1970-ci ildə 391265 nüsxə, 1975-ci ildə 302260 nüsxə, 1979-cu ildə 4 milyon 500 nüsxə kitab verilmişdi.

Kitabxana bu dövrdə də əvvəlki illərdə olduğu kimi təcürbədə özünü doğrultmuş ənənəvi iş üsullarından da istifadə edirdi. Oxuculara xidmət işini günün tələbləri səviyyəsinə çatdırmaq, oxucuların durmadan artan sorğularına cavab vermək üçün kütləvi tədbirlərdən, kitab sərgilərindən, söhbətlərdən, oxucu konfranslarından, məlumat-bibliografiya işinin bütün forma və üsullarından istifadə edirdi. Kütləvi tədbirlər içərisində kitab sərgiləri mühüm yer tuturdu.

1970-ci ildə kitabxana 2400-dən artıq kitab sərgisi təşkil

etmişdi. Gəncədə, Sumqayıtda, Xankəndində elmi-texniki ədəbiyyatın təbliğinin səmərəliliyinə dair elmi-texniki konfranslar keçirmişdi. Həmçinin Bakı şəhərinin ayrı-ayrı müəssisələrində yığıncaqlar, seminarlar, mühazirələr təşkil edirdi. Kitabxana geniş məlumat biblioqrafiya və informasiya işi aparırdı. Təkcə 1976-1979-cu illərdə oxucular üçün 193 arayış, 70-ci illərdə həmçinin 10-dan artıq biblioqrafik göstərici tərtib edilmişdir. Respublika Elmi Texniki Kitabxanası M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası ilə birlikdə «Məlumat bülleteni» buraxırdı.

70-ci illərdə məlumatın seçilib yayılması sistemi üzrə oxuculara xidmət xeyli genişlənmiş və oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur. 1979-cu ildə bu sistem üzrə kitabxananın 5.984 abonenti olmuşdur ki, bunun 1.932-si kollektiv, 4052-si isə fərdi abonent idi.

70-80-ci illərdə kitabxananın fəaliyyətində respublikanın elmi-texniki kitabxana şəbəkəsinə rəhbərlik mühüm yer tutmuşdur. 1989-cu ildə respublikamızda əvvəlki dövrdən fərqli olaraq geniş elmi-texniki kitabxana şəbəkəsi meydana gəlib formalaşmışdı. Respublikada 187 texniki kitabxana vardı. Bu şəbəkə respublikamızın elmi-texniki həyatında, texniki fikrin inkişafında mühüm rol oynamaqla yanaşı istehsalatın inkişafına, texnikt tərəqqiyə, texniki kadrların hazırlanmasına da yaxından kömək edirdi. Texniki kitabxanaların əksəriyyəti müəssisələrdə yerləşdiyindən onlar bilavasitə müəssisələrin fəhlə, texniki mühəndis heyətinə xidmət edir, onların peşə biliklərinin yüksəlməsinə, ixtisasların təkmilləşməsinə, beləliklə də müəssisələrin işində səmərəliliyin yüksəlməsinə xidmət edirdilər.

80-ci illərin axırında kitabxana 125 texniki kitabxanaya metodik rəhbərlik edirdi. Kitabxanada metodik şöbənin yaranması bu işin məqsədyönlü təşkilini asanlaşdırmış, metodik işlərin elmi əsaslara söykənərək aparılmasına imkan yaratmışdı. Kitabxana rəhbərlik etdiyi kitabxanalar üçün metodik müşavirələr, söhbətlər, kurslar təşkil edir, metodik ədəbiyyat, metodik

məktublar hazırlayıb göndərirdi. Kitabxana texniki kitabxana şəbəkəsində işləyən kadrların ixtisasının yüksəldilməsinə, peşə biliklərinə yiyələnməsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Bu məqsədlə vaxtaşırı olaraq tədris kursları təşkil edirdi. Kitabxana belə kursların tədris planlarının tərtibinə, kursda dərs deyəcək müəllim kadrlarının seçilib hazırlanmasına xüsusi qayğı ilə yanaşırdı. Həmçinin kitabxana işçiləri üçün həftədə bir dəfə qrup halında məsləhətlər verilirdi. Kitabxana texniki kitabxanaların fondlarını komplektləşdirməkdə, mərkəzləşmiş qaydada işlənməsində də yaxından köməklik edirdi. Kitabxana bu dövrdə texniki kitabxanaların mərkəzləşdirilmiş komplektləşdirilməsi sistemini həyata keçirməyə başlamışdı. Bu sistemə 90 kitabxana daxil olmuşdu. Təkcə 1989-cu ildə 50 komplektləşdirmə günü keçirilmiş, mərkəzləşdirilmiş komplektləşdirmə planı əsasında sifarişlər hazırlanmışdı.

Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının metodik fəaliyyətini xarakterizə etmək üçün bu rəqəmlərə diqqət yetirək: 70-ci illərdə RETK 125 kitabxanaya rəhbərlik edirdi. Bunlardan 63-ü sənaye müəssisələrinin, 38-i elmi-tədqiqat institutlarının, 10-u konstruktor bürolarının, 14-ü digər müəssisələrin kitabxanaları idi. Göründüyü kimi, belə mürəkkəb, müxtəlif profilli kitabxana şəbəkəsinə metodik rəhbərlik etmək o qədər də asan iş deyildi. Bunun üçün RETK ciddi elmi-metodik bazaya malik olmalı, bu dövrdə respublikamızda həyata keçirilən kitabxana işinin mərkəzləşməsi prosesinə qoşulmalı, elmi-texniki kitabxana şəbəkəsi ilə aparılan metodik rəhbərlik sistemini və əhaliyə kitabxana xidmətini mərkəzləşdirməli idi.

Doğrudur, 70-ci illərdə respublikamızda kütləvi kitabxanalarla yanaşı olaraq elmi-texniki kitabxana şəbəkəsinin mərkəzləşdirilməsi üçün müəyyən təşəbbüs göstərilmiş, ilk addımlar atılmağa başlamışdı. Lakin təəssüflə demək lazımdır ki, kitabxanaların mənsub olduğu idarə təbəçiliyi, maliyyə problemləri təşəbbüslərin həyata keçirilməsinə ciddi maneçilik törətdi, mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemi yaratmaq mümkün

olmadı. Vahid mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemini yaratmaq mümkün olmasa da, mərkəzləşdirmənin bəzi mühüm və zəruri prinsiplərinə müvafiq proqramlar həyata keçirildi. Bu proqramlar içərisində xalq təsərrüfatında ittifaq sənaye, istehsalat, elmi-istehsalat birliklərinin ərazi sənaye komplekslərinin yaradılması oldu. Bu da elmi-texniki kitabxana şəbəkələrinin yeni sahəvi idarəetmə dəstəsi olan sənaye birliklərinin baza elmi-texniki kitabxanalarının meydana gəlməsinə gətirib çıxardı.¹⁷¹ Baza elmi-texniki kitabxanaları metodik mərkəz olmaqla əhaliyə elmi-texniki ədəbiyyatla mərkəzləşdirilmiş xidmət prosesinə müsbət təsir göstərməyə başladı.

Respublikada yaradılmış «İttifaqneftmaş», «İttifaqelektrikmaş», «Xəzərdənizneftqazsənaye», «Azneft» və s. İttifaq sənaye birlikləri respublikada mövcud olan elmi-texniki kitabxana şəbəkələrini birləşdirməyə müvəffəq olmuşdular. Respublikada 14 belə dayaq elmi-texniki kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Dayaq kitabxanaları elmi-tədqiqat institutlarının kitabxanalarının bazalarında yaradıldığından oxucuların sorğularına cavab verə bilən zəngin ədəbiyyat fondu formalaşmışdı. Baza kitabxanaları metodik mərkəz olmaqla yanaşı həm də kiçik elmi-texniki kitabxanaların oxucularının sorğularını ödəyən kitabxanalararası abonement mərkəzinə, soraq-biblioqrafiyası mərkəzinə çevrilmişdi.

70-ci illərin sonunda dayaq kitabxanalarının yerinə yetirdiyi vəzifələr respublika texniki kitabxanalarının yarım sahələr daxilində bir çox proseslərin mərkəzləşməsinə şərait yaratmışdı. Dayaq elmi-texniki kitabxanaları öz fəaliyyətlərini mərkəzi elmi-texniki kitabxanalarla və Respublika Elmi Texniki kitabxanaları ilə əlaqələndirirdilər. 70-ci illərin axırlarında yaradılmış bu dayaq kitabxanalarının gördüyü işlər, respublikada texniki kitabxanaların yarım sahələri daxilində müəyyən iş proseslərinin, qismən də olsa, mərkəzləşməsinə şərait yaradırdı.

Respublikamızda elmi-texniki kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi sahəsində görülmə işlər əhaliyə elmi-texniki ədəbiyya-

tla xidmət işini xeyli yaxşılaşdırsa da, elmi-texniki kitabxanaların mərkəzləşdirmək işini başa çatdırmaq mümkün olmadı.

Respublika Elmi Texniki Kitabxanası informatikanın inkişafında xüsusi rol oynamışdır. Kitabxana bir tərəfdən öz fəaliyyətində informasiyanı geniş surətdə tətbiq edir, informasiya işinin texniki vasitələrini əldə edib onlardan istifadə edir, digər tərəfdən informasiyanın kitabxana işinə daxil edilməsi, onun tərkib hissəsi olması haqqında elmi fikirləri inkişaf etdirib yayırdı. Kitabxananın bu sahədə Respublika Elmi Tədqiqat İnformasiya İnstitutu ilə əlaqəsi, işlərin inteqrasiya edilməsi kitabxananın informasiya fəaliyyətinə olduqca mühüm təsir göstərmişdi. İnformatika sahəsində kadr hazırlamaq məqsədilə kitabxana 70-ci illərdə Respublika Elmi Tədqiqat İnformasiya İnstitutu ilə birlikdə Azərbaycanda ilk dəfə olaraq «İnformatika» xalq universiteti yaratmışdı. Tədris prosesi 2 illik olan bu universitetdə iki fakültə: «İnformatika» və «Kitabxanaçılıq» fakültələri var idi. Bu fakültələrdə dərsləri Respublika Elmi Tədqiqat İnformasiya İnstitutunun əməkdaşları, kitabxananın işçiləri və digər mütəxəssislər aparırdılar. Şübhəsiz, kitabxananın təşkil etdiyi bu xalq universitetinin respublikamızda kitabxanalarda informasiya işinin təşkilində və formalaşmasında mühüm əhəmiyyəti olmuşdur.

2.7. Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı

XX əsrin 70-80-ci illəri Azərbaycanın elm, mədəniyyət və təhsil sahəsində böyük dönüş illəri olduğu kimi ali kitabxanaçılıq təhsilinin və kitabxanaşünaslıq elminin inkişafında da ciddi inkişaf və tərəqqi illəri kimi xarakterizə edilir. Azərbaycanda 40-cı illərin axırlarında əsas qoyulmuş, 50-ci illərdə formalaşmış, 60-cı illərdə müstəqil fakültə kimi özünü təsdiqləmiş ali kitabxanaçılıq təhsili 70-80-ci illərdə özünün çiçəklənmə dövrünü yaşamışdır.

Daha aydın təsəvvür yaratmaq üçün qeyd etmək lazımdır ki, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin 22 sentyabr 1959-cu ildə qəbul etdiyi "Ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında" qərarında yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların, xüsusilə elmi, elmi-texniki, ali məktəb kitabxanaları üçün mütəxəssis kadrların hazırlanması zəruri hesab edilmişdi. Bu qərara uyğun olaraq yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanmasının qənaətbəxş olmamasını, universitetin Kitabxanaçılıq şöbəsinə tələbə qəbulunun azlığını nəzərə alan hökumət Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Ali və Orta İxtisas Təhsili Komitəsinə mütəxəssis kitabxanaçı kadrların hazırlanmasının yaxşılaşdırılması haqqında tədbirlər görməyi məsləhət bilmişdi.

1962-ci ildə kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi Abuzər Xələfovun təşəbbüsü ilə Ali və Orta İxtisas Təhsili Komitəsi Bakı Dövlət Universitetində kitabxanaçı kadrların hazırlanması vəziyyətini yoxlayıb müzakirə etmək üçün xüsusi komissiya yaratmışdı. Komissiya universitetin Şərqşünaslıq fakültəsi yanında Kitabxanaçılıq şöbəsinin işini yoxlamış, burada tələbə kontingentinin tərkibini, Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrasının elmi potensialını araşdırmışdı. Yoxlama zamanı məlum olmuşdu ki, son illər kafedraya gənc qüvvələr cəlb edilmiş, burada işlər dövrün tələblərinə uyğun qurulmağa başlamışdır. Ən əsası isə bu idi ki, respublikamızda ilk dəfə olaraq kitabxana işinin tarixinə dair dissertasiya müdafiə edilmiş, kitabxanaşünaslıq üzrə elmlər namizədi yetişmişdi. Belə ki, Kitabxanaçılıq şöbəsinin yetirməsi Abuzər Ali oğlu Xələfov 1962-ci ildə "Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1933-cü illər)" mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdı.

Kitabxanaçılıq şöbəsinin bu göstəricilərini və elmi potensialını nəzərə alan komissiya əyani və qiyabi şöbələri birləşdirib müstəqil fakültə yaradılmasını məqsədəuyğun hesab etmişdi.

Bütün bu nailiyyətlərin nəticəsi olaraq, Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin göstərişinə əsasən 1962-ci ilin avqust ayında Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Ali və Orta İxtisas Təhsili Komitəsi həmin il sentyabrın 1-dən Bakı Dövlət Universitetinin Şərqşünaslıq fakültəsi nəzdindəki Kitabxanaçılıq şöbəsinin əyani və qiyabi bölmələrinin birləşdirilməsi və müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaradılması haqqında əmr verdi.

Maraqlıdır ki, 1947-ci ildə universitetin Filologiya fakültəsi yanında Kitabxanaçılıq şöbəsinin açılması haqqında əmri bu ali təhsil ocağının rektoru kimi imzalamış akademik Abdulla Qarayev düz 15 il sonra – 1962-ci ildə artıq Ali və Orta İxtisas Təhsili Komitəsinin sədri kimi müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaradılması haqqında əmrə də qol çəkmişdir. Həmin əmr əsasında isə Bakı Dövlət Universitetinin rektoru, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının akademiki, geologiya-minerologiya elmləri doktoru, professor Şəfaət Mehdiyev 1962-ci ilin sentyabrında müvafiq əmr imzalamışdır. Bu əmrə əsasən həmin il oktyabrın 1-dən universitetdə ayrıca Kitabxanaçılıq fakültəsi təşkil olunmuşdur.

Rektorun əmri ilə Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrasının baş müəllimi, tarix elmləri namizədi Abuzər Ali oğlu Xələfov Kitabxanaçılıq fakültəsinin ilk dekanı vəzifəsinə təyin edilmişdi.

Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaradılmasında və inkişafında akademiklər Abdulla Qarayevin, Şəfaət Mehdiyevin, gənc müəllim Abuzər Xələfovun və başqalarının çox önəmli xidmətləri olmuşdur. Onlar kitab mədəniyyətinə və kitabxana işinə yüksək qiymət verir, kitabxanaçı kadrların hazırlanmasına respublikamızın mədəni tərəqqinin əsas amillərindən biri kimi baxır, kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyanın inkişaf etdirilməsinə, bu sahədə elmlər namizədləri və elmlər doktorlarının yetişdirilməsinə böyük qayğı göstərirdilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, 60-80-ci illərdə Azərbaycanda

kitabxanaçılıq-biblioqrafiya elmlərinin və ali kitabxanaçılıq təhsilinin formalaşması və daha da inkişafı milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının həqiqi üzvü, Əməkdar mədəniyyət işçisi, Əməkdar elm xadimi, Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, Prezident təqaüdcüsü, "Şöhrət" ordenli, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun adı ilə bağlıdır.

Kitabxanaçılıq şöbəsi müstəqil fakültəyə çevriləndən sonra A.Xələfovun elmi-pedaqoji və təşkilatçılıq fəaliyyəti üçün sözün həqiqi mənasında, geniş meydan açılmışdı. Kitabxana işi sahəsində respublikamızda ilk elmlər namizədi olan A.Xələfov qısa bir müddətdə bu fakültəni o zamankı SSRİ miqyasında tanınan aparıcı tədris müəssisələrindən birinə çevirmişdi.

Gənc dekan A.Xələfovun təşəbbüsü ilə 1963-cü ildə Kitabxanaçılıq fakültəsinin axşam şöbəsi açılmışdı. Axşam şöbəsinin təşkili Bakıda və Sumqayıtda yaşayıb işləyən kitabxanaçıların ali təhsil almaları üçün əlverişli şərait yaratmışdı.

A.Xələfovun səyi nəticəsində respublikamızın kitab ticarəti müəssisələrinin yüksəkixtisaslı mütəxəssis kitabşünas-biblioqraf kadrlara olan tələbatı nəzərə alınaraq 1963-cü ildə Kitabxanaçılıq fakültəsinin nəzdində yeni bir şöbə – Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili şöbəsi təşkil edildi. Belə vacib bir şöbənin yaradılması mədəniyyətimizin mühüm sahələrindən olan kitabşünaslığın inkişafına mühüm töhfə idi.

Azərbaycan Nazirlər Sovetinin qərarı ilə 1963-1964-cü tədris ilində kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili ixtisası üzrə axşam və qiyabi şöbələrinə, 1968-1969-cu tədris ilindən isə gündüz şöbəsinə tələbə qəbulu başlandı. Respublikamızın görkəmli kitabşünasları və kitab ticarəti mütəxəssislərinin bu zəruri işə cəlb edilməsi nəticəsində Kitabxanaçılıq fakültəsinin təcrübəli kollektivi bu sahədə kadr hazırlığının təşkilində mühüm nailiyyətlər qazandı.

Təxminən 20 il uğurla fəaliyyət göstərən həmin şöbə,

təəssüf ki, Azərıtıfıaqda işləyən, lakin kitab mədəniyyətiindən xəbərsiz olan bir sıra üzdənıra q məmurların laqeydliyi ucbatından bağlandı.

Dekan A.Xələfovun təşəbbüskarlıq fəaliyyəti, təşkilatçılıq bacarığı və idarəçilik metodları sayəsində Kitabxanaçılıq fakültəsi təkcə universitetimizdə deyil, habelə respublika və Sovetlər Birliyi miqyasında böyük nüfuz qazanmış, yüksək ixtisaslı milli kitabxanaşünas-biblioqraf kadrların hazırlanması istiqamətində səmərəli iş aparmışdır.

Kitabxanaçılıq fakültəsinin yeni tədris planının yaradılmasında, kafedra və laboratoriyaların maddi-texniki bazalarının yaxşılaşdırılmasında, dərslərin keyfiyyətinin yüksəldilməsində, kadrların düzgün seçilib yerləşdirilməsində A.Xələfovun xüsusi rolu olmuşdur.

XX əsrin 70-80-ci illəri Azərbaycanın tarixinə qızıl hərflərlə yazılmışdır. Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin hakimiyyətə olduğu həmin dövrdə digər sahələrlə yanaşı təhsil sahəsində də dərin islahatlar aparılmış, təhsilin istiqamətinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsində, xüsusilə ali təhsilin yenidən qurulmasında, xalq təsərrüfatının, elm, texnika və mədəniyyətin bütün sahələri üçün nadir ixtisaslar üzrə kadrlar hazırlanmasında nəhəng işlər görülmüşdür. Respublikamızda təhsil sahəsində aparılan məqsədyönlü islahatlar ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafına da müsbət təsir göstərmişdir.

1974-cü ildə Azərbaycan KP MK "Azərbaycanda zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsində və elmi-texniki tərəqqidə kitabxanaların rolunu artırmaq haqqında" qərar qəbul etdi. Ulu öndər Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə qərarın qısa müddətdə həyata keçirilməsi üçün mühüm işlər görülməyə başlandı. Qərarda kitabxana işi ilə yanaşı olaraq yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrların hazırlanmasına da xüsusi diqqət yetirilmişdi. Bu qərara uyğun olaraq Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsinə qayğı xeyli artmışdı. İlk növbədə fakültənin maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş, respubli-

kanın yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrlara olan tələbatı nəzərə alınaraq fakültənin qəbul planı ildən-ilə artırılmağa başlamışdı.

Bu dövrdə Heydər Əliyevin müdrik siyasəti nəticəsində Kitabxanaçılıq fakültəsinə müsabiqədənkənar tələbə qəbulu həyata keçirilməyə başladı. Azərbaycanın xüsusilə kənd rayonlarında fəaliyyət göstərən kitabxanalarda yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrların olmamasını əsas götürən Heydər Əliyevin göstərişi ilə 50 nəfərdən çox abituriyentin Kitabxanaçılıq fakültəsinə müsabiqədənkənar qəbulu planda öz əksini tapmışdı. Eyni zamanda planda azsaylı xalqların nümayəndələrinin qəbuluna da yer ayrılmışdı. Bu dövlət tədbiri 70-ci illərdə ardıcıl davam etdirildiyindən Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsi Azərbaycanın kənd rayonları üçün xeyli ali təhsilli kitabxanaçı-bibliograf kadrları hazırlamağa nail olmuşdu. O dövrdə demək olar ki, bütün kənd rayonlarının kitabxanaları, həmçinin böyük kənd kitabxanaları yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrlarla təmin edilmişdi.

Uzun illər ərzində səmərəli pedaqoji fəaliyyət göstərmiş, tədris prosesinə uğurla rəhbərlik etmiş professor A.Xələfov həm də səriştəli və bacarıqlı tədris-tərbiyə işi təşkilatçısı kimi böyük nüfuz qazanmışdır. BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin dekanı vəzifəsində işlədiyi həmin dövrdə o, fakültəyə tələbə qəbulunun sayının ildən-ilə artırılmasına, Azərbaycan bölməsinin qiyabi və axşam şöbələrinin, həmçinin rus şöbəsinin açılmasına, elm və tədris sahəsində ciddi kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsinə nail olmuşdur.

Bu dövrdə kadr hazırlığı xeyli artmış, onların kəmiyyət və keyfiyyət tərkibi yaxşılaşmışdır. Belə ki, fakültənin qəbul planı 1962-ci ildə, yəni fakültə kimi fəaliyyətə başladığı dövrdə 25 nəfər idisə, 1970-ci ildə 75 nəfərə, 80-ci illərin əvvəllərində isə 200 nəfərə çatdırılmışdı.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1952-1961-ci illər ərzində Kitabxanaçılıq şöbəsini əyani və qiyabi təhsil üzrə 250 nəfərə yaxın kadr bitirmişdir. Müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsi yara-

nandan sonra, yəni 1962-ci ildən 1970-ci ilə kimi isə fakültənin əyani, qiyabi və axşam şöbələrini bitirən məzunların sayı 450 nəfər olmuşdur. 1971-1980-ci illərdə fakültənin məzunlarının sayı 800 nəfəri keçmişdir.

XX əsrin 80-ci illəri Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin inkişafında mühüm mərhələlərdən hesab edilir. Məhz bu dövrdə fakültədə kadr hazırlığı əvvəlki onilliklə müqayisədə 2 dəfədən çox artaraq 2000 nəfərdən çox olmuşdur.

1975-ci ildə Abuzər Xələfov "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958-ci illər)" mövzusunda SSRİ-də bu sahədə ilk dəfə doktorluq dissertasiyası müdafiə etdikdən sonra fakültənin nüfuzu xeyli artmışdı.

Mübaligəsiz demək olar ki, XX əsrin 70-80-ci illərində Kitabxanaçılıq fakültəsi Sovet İttifaqı miqyasında aparıcı yer tuturdu və bu sahə üzrə SSRİ ali məktəbləri içərisində ən qabaqcıl fakültələrdən birinə çevrilmişdi. Moskva, Leninqrad (Sankt-Peterburq), Daşkənd, Alma-Ata, Kiyev, Tiflis, Mahaçqala ali kitabxanaçılıq məktəbləri ilə qarşılıqlı əlaqələr yaradılmışdı. Bu cür ikitərəfli əlaqələrin qurulması professor Abuzər Xələfovun adı və fəaliyyəti ilə bağlı idi.

Bütün bu üstünlükləri nəzərə alan SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi ölkədəki ali məktəblərin Kitabxanaçılıq fakültələri üçün tədris planlarını hazırlayıb tərtib etməyi məhz Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsindən xahiş etmişdi. Elə bunun məntiqi nəticəsidir ki, professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə hazırlanan, onun bu sahədəki ideya və təkliflərini özündə təcrübi şəkildə əks etdirən, Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsində beşillik təhsil müddəti üçün nəzərdə tutulan fərdi tədris planı 1984-cü ildə SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş və böyük uğurla həyata keçirilməyə başlamışdı.

Qeyd edək ki, tədris planı tərtib edilərkən ixtisas fənlərinin xüsusi çəkisi nəzərə alınmış, onun saatları artırılmışdı. Məsələn, Vilnüs Universitetinin ixtisas fənləri blokunda 1700

saat nəzərdə tutulduğu halda, Bakı Dövlət Universitetinin tədris planında ixtisas fənləri 2000 saatdan artıq nəzərdə tutulmuşdu. Əvvəlki tədris planından fərqli olaraq yeni tədris planı təkmilləşdirilmiş, buraya müəyyən ixtisaslaşmalar daxil edilmişdi.

Professor A.Xələfov Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində ixtisas kafedralarının yaranıb formalaşmasında da mühüm rol oynamışdır.

Hələ 1963-cü ildə Kitabxanaçılıq fakültəsinin dekanı kimi səmərəli fəaliyyət göstərən tarix elmləri namizədi, baş müəllim A.Xələfov eyni zamanda Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrasının müdiri vəzifəsinə seçilmişdi. Artıq bu dövrdən sonra o, paralel olaraq dekanlığın və kafedranın işinə nəzarət etməli, onların fəaliyyətini əlaqələndirməli və istiqamətləndirməli, başqa sözlə, idarəetmə funksiyası ilə elmi tədqiqatçılıq prosesini bir-biri ilə sıx şəkildə uzlaşdırmalı olurdu. Bu isə həm fakültənin, həm də kafedranın müasir elmi əsaslar üzərində düzgün istiqamətdə inkişafına ciddi kömək göstərirdi.

Bu dövrdən başlayaraq Kitabxanaşünaslıq kafedrasının əməkdaşları əsasən kitabxana işinin tarixi, kitabxanaşünaslığın nəzəriyyəsi, təşkili və metodik məsələləri, oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin mühüm problemləri istiqamətində elmi tədqiqatlar aparır, eyni zamanda kitabxana proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması sahəsində uğurlu nəticələr əldə edirdilər.

XX əsrin 60-80-ci illərində professor A.Xələfovun rəhbərlik etdiyi Kitabxanaşünaslıq kafedrası respublikamızda cəmiyyətin informasiya təminatı sistemində mühüm yer tutan sosial institutlar içərisində kitabxanaların yerini müəyyən etmək, kitabxana işinin inkişaf meyli və qanunauyğunluqlarını tədqiq etmək və ümumiləşdirmək, informasiya-axtarış sistemlərinin vəziyyətini və onların optimallaşdırılması yollarını, ölkəmizdə kitabxana quruculuğunun aktual problemlərini öyrənmək baxımından bir çox nailiyyətlər qazanmışdır.

Həmin dövrdə kafedranın elmi-pedaqoji tərkibi xeyli tək-

milləşmiş, istiehsalatda müəyyən təcrübə qazanan bacarıqlı mütəxəssislərdən Tacəddin Quliyev, Mayıl Həsənov, Elman Bədəlov, Sahib Rzayev, Əli Rüstəmov, Rasim Kazımov, Xəlil İsmayılov, Zöhrab Baxşəliyev, Almaz Abbasova, Kəmalə Şeyxzamanova, Sənubər Mustafayeva, Aşur Əliyev və başqaları burada işə başlamışdılar.

1980-ci illərdə isə BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsini müvəffəqiyyətlə bitirmiş və kitabxanaşünas-biblioqraf ixtisasına yiyələnmiş perspektivli kadrlardan Akif Cəfərov, Murtuz Bağirov, Namiq İsmixanov, Telman Aliyev, Pərviz Kazımi, Mehmanəli Məmmədov, Knyaz Aslan Kitabxanaşünaslıq kafedrasına dəvət olundular. Onlardan çoxu bu gün də elmi-pedaqoji fəaliyyətlərini burada uğurla davam etdirirlər.

Qeyd etdiyimiz kimi, artıq 60-cı illərdə Kitabxanaçılıq fakültəsinin əməkdaşlarından Abuzər Xələfov "Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932-ci illər)" (1961), Zöhrab Əliyev "Azərbaycanda biblioqrafiya işinin tarixi (1920-1958-ci illər)" (1963), Əşrəf Xələfov "V-VIII sinif şagirdlərinin sinifdənkənar mütaliəsinə rəhbərlik (Azərbaycan SSR məktəb və uşaq kitabxanalarının iş təcrübəsi və materialları əsasında)" (1966), Hacı Həsənov "Sovet Azərbaycanında kitab nəşrinin tarixindən (1920-1932-ci illər)" (1966), Tacəddin Quliyev "Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının tarixi (1920-1941-ci illər)" (1968) mövzularında namizədlik dissertasiyaları müdafiə edərək alimlik dərəcəsi almışdılar.

Bu dövrdə kafedranın müəllim kontingentinin artması, dərs yükünün çoxalması, ixtisas üzrə ilk elmlər namizədlərinin yetişməsi müstəqil Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrası yaratmağa imkan verirdi. Odur ki, dekan A.Xələfovun təşəbbüsü ilə universitetin rektorluğu Azərbaycan SSR Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi qarşısında bu barədə məsələ qaldırdı və müsbət cavab aldı.

1968-ci ildə təşkil edilən Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının ilk müdiri vəzifəsinə pedaqoji elmlər namizədi, dosent

Əşrəf Xələfov seçildi. Bu kafedranın təşkili biblioqrafiya fənlərinin tədrisini, elmi tədqiqat və metodik işləri xeyli yaxşılaşdırdı, yeni tədris vəsaitlərinin və metodik göstərişlərin meydana çıxmasına səbəb oldu.

Kafedranın əməkdaşlarından Bayram Allahverdiyev 1968-ci ildə "Orta əsr Azərbaycan kitabı (XI-XVIII)", Fərman Bayramov isə 1970-ci ildə "Cəlil Məmmədquluzadə ədəbi irsinin nəşri tarixi və yazıçının biblioqrafiyası" mövzularında namizədlik dissertasiyaları müdafiə etdilər.

1970-1980-ci illərdə Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının kadr tərkibi xeyli yenilənmiş, burada professor Bayram Allahverdiyev, dosentlər Əşrəf Xələfov, Hacı Həsənov, Fərman Bayramovla yanaşı, baş müəllimlər Rasim Süleymanov, Nadir İsmayilov, Akif Əsədullayev, Raifə Vəzirova, Qəmzə Hacıyeva, Elmira Ağayeva və başqaları ixtisas fənlərindən mühazirə və məşğələlər aparmağa, həmçinin biblioqrafiyaşünaslığın aktual mövzularına dair elmi tədqiqat işləri aparmağa başlamışdılar.

Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının aspirantı Nadir İsmayilov "Təbabət üzrə məhəlli kitabxana-biblioqrafiya ehtiyatlarının inkişafı, müasir vəziyyəti və təkmilləşdirilməsi yolları (Azərbaycan SSR-in materialları əsasında)" mövzusunda yazdığı dissertasiya işini 1987-ci ildə Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin İxtisaslaşdırılmış Şurasında müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür. Professor Z.Əliyevin elmi rəhbərliyi ilə yazılmış bu tədqiqat işində respublikamızda təbabət üzrə biblioqrafik ehtiyatın formalaşması, yerləşməsi və səmərəli istifadə yolları kompleks şəkildə tədqiq edilmişdir. Həmin dissertasiya işinin birinci rəsmi opponenti də məhz professor A.Xələfov olmuş və o, müdafiə iclasında yüksək səviyyəli rəy söyləmişdir.

Biblioqrafiya kafedrasının aspirantı Rasim Süleymanov isə dosent Hacı Həsənovun rəhbərliyi ilə kitabşünaslıq üzrə tədqiqat aparmış və "Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycanda nəşri məsələləri (1920-1970-ci illər)" mövzusunda namizədlik

dissertasiyasını 1991-ci ildə M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutunun İxtisaslaşdırılmış Elmi Şurasında müdafiə edərək filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

1980-ci illərdə Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının elmi-pedaqoji və laborant-texniki işçi heyətinin tərkibinə yeni əməkdaşlar cəlb olunmuş, Çimnaz Rüstəмова, Əliyusif Məmmədov, Sima İsmayılova, Xuraman Verdiyeva və başqa təcrübəli kitabxanaşünas-biblioqraf kadrlar burada fəaliyyət göstərməyə başlamışdılar.

Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasına 1968-1978-ci illərdə pedaqoji elmlər namizədi, dosent Əşrəf Xələfov, 1978-1983-cü illərdə isə tarix elmləri namizədi, dosent Hacı Həsənov rəhbərlik etmişlər. 1983-cü ildən sonra isə kafedra müdiri vəzifəsində, professor A.Xələfovun təbircə desək, Azərbaycanda biblioqrafiyaşünaslığın meydana gəlməsi və inkişafında mühüm xidmətləri olan, milli biblioqrafiya tarixinin ilk tədqiqatçılarından biri kimi respublikamızda şöhrət qazanan görkəmli alim, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi, pedaqoji elmlər namizədi, professor Zöhrab Əliyev çalışmışdır.

Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının inkişafında və təkmilləşdirilməsində hər üç alimin – həm Ə.Xələfovun, həm H.Həsənovun, həm də Z.Əliyevin xidmətlərini yüksək qiymətləndirməklə bərabər qeyd etmək lazımdır ki, professor Z.Əliyevin fəaliyyəti dövründə kafedra xeyli genişlənmiş, əməkdaşların sayı artmış, dissertasiyalar müdafiə edilmiş, dərsliklər, dərs vəsaitləri, elmi məqalələr yazılmışdır. Respublikamızda biblioqrafiya ixtisası üzrə yeganə professor olan Zöhrab Əliyev bu sahədə aparılan elmi tədqiqat işlərinə ləyaqətlə rəhbərlik etmişdir.

Kitabxanaçılıq fakültəsində yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasında, elmi-tədqiqat və metodik işlərin aparılmasında, pedaqoji kadrların seçilib yerləşdirilməsində 1962-ci ildə yaradılan Fakültə Elmi Şurasının rolu böyükdür.

1970-1980-ci illərdə prof. A.Xələfovun sədrlik etdiyi

Kitabxanaçılıq fakültəsinin Elmi Şurası şərəfli bir yol keçmiş, fakültənin tarixində həlledici rol oynamışdır. Elmi Şura fakültə tədris planının, fənn proqramlarının, metodik vəsaitlərin, ixtisas kursları, seçmə kurslar və ixtisaslaşma və istehsalat təcrübəsi proqramlarının müzakirə və təsdiqində, elmi-tədqiqat işlərinin istiqamətinin müəyyənləşdirilməsində, dissertasiya işi və diplom işi mövzularının təsdiqində fakültənin ali orqanı kimi mühüm işlər görmüşdür.

Elmi Şura fakültədə təlim-tərbiyə işlərinin məqsədyönlü aparılmasına, tədris prosesinin keyfiyyətinin daha da yüksəldilməsinə müəyyən istiqamət vermişdir. Fakültəyə işə qəbul edilən bütün müəllimlər, eləcə də dekan və digər vəzifəli şəxslər Elmi Şurada seçilməli olduqlarından professor-müəllim heyətinin düzgün seçilib yerləşdirilməsində və məqsədəuyğun şəkildə komplektləşdirilməsində bu qurum mühüm rol oynamışdır.

XX əsrin 70-80-ci illərində yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanmasında Tələbə Elmi Cəmiyyətinin özünəməxsus rolu olmuşdur. "Kitabxanaşünaslıq", "Bibliografiyaşünaslıq", "Kitabşünaslıq" və "İnformatika" dərnlərinin fəaliyyət göstərməsinə münbit şərait yaratmışdı ki, bu dərnlər də özündə 200 nəfərə yaxın tələbəni birləşdirirdi. Tələbələr ixtisas elmlərinin müxtəlif problemlərinə dair araşdırmalar aparır, elmi məruzələrlə çıxışlar edirdilər. TEC-də müzakirə olunub bəyənən məruzələr respublika elmi konfranslarına tövsiyə olunurdu. Təsədüfi deyil ki, fakültənin tələbələrindən bir çoxu həmin konfranslarda xüsusi medala və fəxri fərmanlara layiq görülmüşdülər.

Kitabxanaçılıq fakültəsində yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrların hazırlanmasında istehsalat təcrübəsinin uğurlu təşkili nə də mühüm əhəmiyyət verilmişdir. Belə ki, istehsalat təcrübəsinin düzgün aparılması tələbələrin təcrübə vərdislərə yiyələnməsinə və tədris prosesində qazandıqları nəzəri biliyi kitabxana işinə tətbiq etmələrinə geniş imkan yaradır. Fakültə o

zamanlardan başlayaraq tədris bazası olaraq M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası, Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası kimi ən böyük kitabxanalarla sıx əməkdaşlıq qurmuşdur.

Hələ 1949-cu ildə Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya kafedrasının nəzdində ilk dəfə "Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya" dərniyi yaradılmışdır. 1962-ci ildə müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsi yarananda məhz həmin dərniyin bazasında Tələbə Elmi Cəmiyyəti təşkil olunmuşdur. 60-cı illərin ikinci yarısından etibarən fakültə Tələbə Elmi Cəmiyyətinin beynəlxalq əlaqələri yaranmağa başlamış və sonrakı dövrlərdə bu proses daha dinamik xarakter almışdır. Bu dövrlərdən fakültə TEC-in Moskva, Sankt-Peterburq, Kiyev, Daşkənd Mədəniyyət İnstitutları, Vilyus Dövlət Universiteti, Tiflis Pedaqoji İnstitutu ilə əlaqələri yaratmışdır. Fakültənin tələbələri sonrakı illərdə həmin institut və universitetlərin təşkil etdiyi elmi konfranslarda müvəffəqiyyətlə çıxış etmiş, BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində keçirilən konfranslara isə həmin institutların tələbələri də dəvət olunmuşlar. Fakültədə TEC xətti ilə tələbələr hələ 1970-ci illərdən ənənə halını almış Respublika Tələbə Elmi Konfransında da fəallıq göstərmiş və çox mühüm göstəricilərə imza atmışlar.

Ayrı-ayrı dövrlərdə fakültənin tələbələrindən Mirzəməmməd Novruzov, Rəsim Süleymanov, Nədir İsmayilov, Kərim Təhirov, Nizami Paşayev, Knyaz Aslan, İradə Hüseynova və başqaları belə tədbirlərdə mühüm nailiyyətlər əldə etmişlər.

1982-ci ildə BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin təşkil etdiyi Beynəlxalq konfransda fakültənin tələbələri ilə yanaşı, irəlidə adları çəkilən universitet və institutların tələbələri də yaxından iştirak etmişlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1970-1980-ci illərdə Əməkdar elm xadimi, professor Abuzər Xələfov Azərbaycanda kitab-

xanaçı kadrların hazırlanmasının aktual problemlərini ətraflı tədqiq etmiş və cəmiyyətin inkişaf qanunauyğunluqları ilə səs-ləşən elmi-nəzəri tövsiyələr irəli sürmüşdür. Görkəmli kitab-xanaşünas alim uzun illərdən bəri kitabxana işinin tarixi və nəzəriyyəsi problemlərini öyrənib araşdırmaqla yanaşı, eyni zamanda müntəzəm olaraq Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin nəzəri və metodoloji məsələlərinin hazırlanması və təc-rübəyə tətbiqi ilə də məşğul olmuşdur. O, bu istiqamətdə yazıb nəşr etdirdiyi çoxsaylı elmi məqalə və monoqrafiyalarında, habelə elmi məclislərdəki məruzə və çıxışlarında Azərbaycan Respublikasında ali kitabxanaçılıq təhsilinin müasir konsepsiyasının əsasını formalaşdırmışdır. Elmi cəhətdən hərtərəfli əsaslandırılmış həmin konsepsiya ölkəmizdə kitabxana işinin nəzəriyyə və təcrübəsinin müasir tələblərinə cavab vermək iqtidarındadır.

Professor A.Xələfovun çoxillik elmi-pedaqoji və təşkilatçılıq fəaliyyətinin nəticələri onun kitabxanaçı kadrlar hazırlığının tarixi, nəzəriyyəsi və metodikasına dair yazdığı "Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı" monoqrafiyasında, həmçinin alimin redaktorluğu ilə buraxılmış "Azərbaycanda ali kitabxanaçı kadrların hazırlanması" məqalələr toplusunda özünün geniş şərhini tapmışdır.

Alimin 1987-ci ildə "Maarif" nəşriyyatında çapdan çıxmış 130 səhifəlik "Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı" adlı monoqrafiyası (elmi redaktoru professor Zöhrab Əliyevdir) BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin 40 illiyinə həsr edilmişdir.

Bu əsərdə respublikamızda kitabxanaçılıq təhsilinin qısamüddətli kurslar şəklində meydana gəlməsindən başlayaraq universitet təhsilli, yüksək ixtisaslı kadr hazırlığı sistemində çevrilməsinə qədər keçdiyi inkişaf yolu əhatəli şəkildə ümumiləşdirilmiş, müxtəlif tipli kitabxanalar üçün hazırlıqlı kadrlar yetişdirilməsi, kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq, kitabşünaslıq və informatika üzrə elmi tədqiqat işləri sahəsindəki

nailiyyətlər geniş işıqlandırılmışdır.

Müəllif XX əsrin 20-ci illərindən əsrin sonlarına qədərki dövrdə respublikamızda kitabxanaçılıq təhsilinin meydana gəlməsi və inkişafı mərhələlərini ümumiləşdirmiş, kitabxana işi mütəxəssisləri hazırlığının mühüm forma və metodlarının xüsusiyyətlərini vermişdir. O, həmçinin kitabda orta və ali kitabxanaçılıq təhsili sisteminin həyata keçirilməsinin düzgün istiqamətlərini müəyyənləşdirmiş, kitabxanaçı kadrların ixtisasının artırılması və təkmilləşdirilməsi yollarını göstərmişdir.

Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsinin 50 illiyi münasibəti ilə professor A.Xələfovun 1998-ci ildə nəşr etdirdiyi "Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili (1947-1997)" kitabı (elmi redaktorları professor Zöhrab Əliyev, dosent Xəlil İsmayilov, redaktoru Knyaz Aslandır) da mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Professor A.Xələfovun əsərin əvvəlində verdiyi "Kitabxanaçılıq sənəti haqqında düşüncələr" sərlövhəli yazısı öz məzmunu baxımından böyük maraq doğurur.

Müəllif 110 səhifədən ibarət olan bu monoqrafiyasında həmin fakültənin tarixi, inkişafı və formalaşması məsələlərini konkret faktlar əsasında geniş şərh etmişdir.

Kitabxanaçılıq fakültəsinin yarıməsirlik tarixi ərzində Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişaf meyllərini hərtərəfli araşdıran alim müxtəlif inkişaf mərhələlərində tədris planlarının tərtibinə, Kitabxanaşünaslıq, Biblioqrafiyaşünaslıq, Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri, Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedralarının fəaliyyət xüsusiyyətlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir.

Fakültənin elmi tədqiqat işinin mühüm istiqamətlərinin təsviri, özlərini ali kitabxanaçılıq təhsilinin yaranmasına və inkişafına həsr etmiş şəxslərin həyat və fəaliyyəti də əsərdə geniş işıqlandırılmışdır.

Professor A.Xələfovun qurucusu olduğu Kitabxanaçılıq fakültəsi XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq respublika-

mızda kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq üzrə elmi tədqiqat işinin mərkəzinə çevrilmişdir. Həmin elm sahələrində çalışan mütəxəssislər fundamental elmi tədqiqatlar aparmış, doktorluq və namizədlik dissertasiyaları müdafiə etmiş, yüzlərlə elmi məqalələr, monoqrafiyalar, dərsliklər, dərs vəsaitləri çap etdirmişlər.

Ali təhsil sistemində tədris proseslərinin mahir bilicisi kimi tanınan professor A.Xələfov istər respublikamızda, istərsə də Bakı Dövlət Universitetində ali təhsilin yenidən qurulması və optimallaşdırılması ilə bağlı mühüm məsələlərin həllində yaxından iştirak etmiş və bu sahəyə öz sanballı töhfəsini vermişdir.

70-80-ci illərdə professor A.Xələfov Respublika Təhsil Şurasının, Ali Təhsil üzrə Vahid Şuranın Rəyasət Heyətinin üzvü kimi, həmçinin Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin kitabxanaçılıq-biblioqrafiya təhsili üzrə vahid şurasının bölmə sədri kimi ölkəmizdə ali təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində səmərəli işlər görmüş, məqsədyönlü elmi tövsiyələr formalaşdırmışdır.

Professor A.Xələfov həmin dövrdə tələbələrin elmi dünyagörüşlərinin genişləndirilməsi, peşə hazırlığının təkmilləşdirilməsi, kütləvi, elmi və xüsusi kitabxanaların iş təcrübəsi ilə ixtisas təhsilinin qarşılıqlı əlaqəsi, mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma vasitələrinin kitabxana proseslərinə tətbiq edilməsi kimi mühüm məsələlərlə əlaqədar bir sıra təşəbbüslər irəli sürmüş, onların həyata keçirilməsi üçün əməli fəallıq göstərmiş və uğurlu nəticələr qazanılmasına nail olmuşdur.

Bütün bu nailiyyətlərin yaradılmasında xüsusi xidmətləri olan professor Abuzər Xələfov yazır: "Mənim həyatım bilavasitə xalqımızın milli sərvəti olan Bakı Dövlət Universitetinin, onun aparıcı tərkib hissələrindən olan Kitabxanaçılıq fakültəsinin fəaliyyəti ilə bağlıdır. Mən də bu fakültə ilə birlikdə inkişaf edib təkmilləşmiş, yaşa dolmuşam, xalqıma, onun elminə, mədəniyyətinə, təhsil və tərbiyə prosesinə xidmət gös-

tərmişəm. Həyatım boyu qazandığım bütün nailiyyətlər universitetlə, Kitabxanaçılıq fakültəsi ilə bağlıdır. İnsan dünyada ən çox doğma vətənini sevir. Mən də bütün ömrüm boyu bu fakültəni vətənim qədər, Azərbaycanım qədər sevmişəm".

BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin hazırkı dekanı, tarix elmləri doktoru, professor Xəlil İsmayılov yazır: "Kitabxanaçılıq fakültəsinin ilk dekanı, tarix elmləri doktoru, professor, Əməkdar elm xadimi Abuzər Alı oğlu Xələfov təxminən yarım əsrdir ki, Kitabxanaşünaslıq kafedrasına rəhbərlik edir. Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin bütün fəaliyyəti, inkişafı, problemlərinin həlli onun adı ilə bağlıdır. Universitet kollektivi haqlı olaraq bu fakültəni "Abuzər müəllimin fakültəsi" adlandırırlar".

BDU-nun Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının müdiri, Əməkdar mədəniyyət işçisi, professor Zöhrab Əliyev isə A.Xələfovun fəaliyyətini belə dəyərləndirir: "Abuzər müəllimin gördüyü nəhəng işləri düşünən zaman həmişə qulağıma uzaqdan, çox uzaqlardan bir səs gəlir. Bu, ulu əcdadlarımızın səsidir. Sanki onlar əsrlər boyu ulu mədəniyyətimizin bir parçası kimi yaşatdıqları "ağsaçlı" kitab və kitabxanalar haqqında gələcək nəsillərə obyektiv gerçəklikləri çatdıran, ali kitabxanaçılıq təhsilinin nəzəriyyəsini və təcrübəsini yaradan görkəmli bir alimə – ustad müəllimə, müdrik insana bununla minnətdarlıqlarını bildirirlər. Çünki hər öyrənmək istəyən müəllim deyil, kimdən ki, öyrənirlər, əsl müəllim odur".

2.8. Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elminin inkişafı

XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq Abuzər Xələfovun ilk dəfə olaraq Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafının mühüm mərhələlərini elmi cəhətdən ümumiləşdirməyə başlaması, kitabxanaların tarixinin tədqiqatçısı yolunu seçməsi, kitabxana

fəaliyyətinin müasir vəzifə və problemlərini qanunauyğun şəkildə öyrənməsi elmi ictimaiyyətin diqqətini cəlb etmişdir.

Təsadüfi deyil ki, Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri öz elmi və publisistik məqalələrində, məruzə və çıxışlarında milli elminizin, təhsilimizin və mədəniyyətimizin inkişafına, kadr hazırlığına özünəməxsus töhfələr vermiş Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun xidmətlərini yüksək qiymətləndirirlər.

Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri, Əməkdar elm xadimi, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor Misir Mərdanov onu belə xarakterizə edir: "Professor Abuzər Xələfov Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elminin yaradıcısı, bu sahədə elmi məktəb yaratmış tanınmış alim, bacarıqlı elm və təhsil təşkilatçısıdır. İftixar etməli haldır ki, Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinin elmi əsası A.A.Xələfov tərəfindən qoyulmuşdur. O, ölkəmizdə kitabxana işinin tarixi və inkişaf perspektivlərinə həsr edilən araşdırmaları ilə vətənimizdə mədəniyyət tarixinin nəzəriyyə və təcrübəsini zənginləşdirmişdir".

BDU-nun rektoru, Azərbaycan MEA-nın həqiqi üzvü, Əməkdar elm xadimi, kimya elmləri doktoru, professor Abel Məhərrəmov isə yazır: "Azərbaycanda opera, dramaturgiya, mətbuatın öz baniləri olduğu kimi, cəsarətlə deyə bilərik ki, kitabxanaşünaslıq elminin də banisi məhz Abuzər Xələfovdur... Abuzər müəllimin çox zəngin irsi vardır və ondan gənc alimlər, tələbələr zaman-zaman faydalanacaqlar. Abuzər müəllimin yazdığı dərslik, dərs vəsaiti, tədris metodik vəsaitləri hər zaman aktual olacaq, dövrlə, zamanla səsləşəcəkdir. Çünki bu əsərlərin bir ucu tarixi ənənələrə söykənirsə, o biri ucu bugünkü həyatın axarına uyğundur. Yeniliyə, müasirləşməyə səsləyən hər bir yaradıcı əmək heç vaxt təsirsiz qalmaz".

Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü, millət vəkili, tanınmış dilçi-alim, Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin sədri, professor Nizami Cəfərov isə qeyd edir ki, professor Abuzər Xələfov universitetdə və respublikada təkcə kitabxanaşünas-

alim kimi deyil, həm də yüksək səviyyəli şəxsiyyət və ictimai elmləri dərindən bilən ictimai xadim kimi tanınır. O, universitetin və bütövlükdə respublikamızın elmi, mədəni və ictimai həyatında böyük rol oynayır.

Bütün bunların əyani təsdiqi kimi qeyd etmək lazımdır ki, Abuzər Xələfovun 60-cı illərin əvvəllərində nəşr etdirdiyi "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (1870-1920)" və "Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932)" monoqrafiyaları elmi ictimaiyyətin böyük rəğbətini qazanmışdır. Sonuncu monoqrafiya müəllifin namizədlik dissertasiyasının əsasını təşkil edir.

1961-ci ildə tarix elmləri doktoru, professor, Azərbaycan EA-nın müxbir üzvü Z.İ.İbrahimovun rəhbərliyi ilə tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün "Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932)" mövzusunda dissertasiya müdafiə edən Abuzər Xələfov Azərbaycanın ilk kitabxanaşünas alimi kimi şərəfli bir ad qazanmış, respublikamızda kitabxanaşünaslıq fikrinin formalaşmasının və inkişafının bünövrəsini qoymuşdur.

Maraqlıdır ki, A.Xələfovun tədqiqatları əgər 50-60-cı illərdə ümumiyyətlə Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinin və nəzəriyyəsinin əsas problemləri yönündə elmi nəticələr və elmi mülahizələr formalaşdırır, kitabxanalarımızın əhəmiyyətini, vəzifələrini, iş metodlarını və başlıca məqsədini ətraflı şəkildə açıb göstərirdisə, 70-80-ci illərin araşdırmaları artıq kitabxana işinin tarixi, nəzəriyyəsi və metodikası sahəsindəki elmi-tədqiqat fəaliyyətinin yeni dövrün vəzifələrinə uyğun olaraq həyata keçirilməsinə, cəmiyyətdə kitabxanaların rolunun və sosial funksiyasının yüksəldilməsi məsələlərinin yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirilmişdir.

A.Xələfov məhz həmin dövrdə tədqiqatçı alim kimi özünün ustalığını artırır, elm və tədris prosesinə rəhbərlik vərdişlərinə yiyələnir, bir sözlə, hərtərəfli təkmilləşirdi. Gənc kitabxana işi mütəxəssisinin xoşbəxtliyi onda idi ki, bu illərdə o,

Yusif Məmmədəliyev, Abdulla Qarayev, Şəfaət Mehdiyev, Faiq Bağırzadə, Məmməd Arif Dadaşzadə, Cəfər Xəndan, Feyzulla Qasımzadə, Məmməd Cəfər Cəfərov, Həmid Araslı, Əli Sultanlı, Mir Cəlal Paşayev, Məmmədhüseyn Təhmasib, Əliheydər Qəhrəmanov, Mehdiqan Vəkilov, Abbas Zamanov, Pənah Xəlilov, Zülfəli İbrahimov kimi görkəmli alim-pedaqoqlar dəstəsi ilə əhatə olunmuşdu və onların təsiri ilə formalaşmış yetkinləşirdi. Bu tanınmış şəxsiyyətlərdən hər biri gənc kadrlara kömək göstərməyə daim hazır olan geniş dünya-görüşlü, yüksək səviyyəli qayğıkeş insanlar idi.

Azərbaycanda kitabxana işi tarixinin ilk tədqiqatçısı, tarix elmləri namizədi Abuzər Xələfov öz namizədlik dissertasiyası mövzunu davam etdirməyi qarşısına mühüm bir məqsəd kimi qoymuşdu. Odur ki, görkəmli tarixçi alimlərin məsləhəti ilə o, 60-cı illərin əvvəllərində "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958-ci illər)" adlı doktorluq dissertasiyası mövzunu BDU-nun Tarix fakültəsinin Elmi Şurasında təsdiq etdirmişdi.

O vaxta qədər tədqiqat obyekti olmamış bu mövzu üzərində uzun illər boyunca gərgin işləyən A.Xələfov dissertasiya işi ilə bağlı neçə-neçə elmi məqalə yazaraq universitetin elmi əsərlərin toplusunda və respublikanın dövrü mətbuat orqanlarında dərc etdirmişdi.

Artıq 1962-ci ildən BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin dekanı, 1963-cü ildə isə Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri vəzifələrində işləyən A.Xələfov 1964-cü ildə SSRİ Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən dosent elmi adına layiq görülmüşdü.

70-ci illərin əvvəllərində elmi tədqiqat işini yazıb başa çatdırmış və onu 1974-cü ildə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında monoqrafiya şəklində nəşr etdirmişdi.

Qeyd edək ki, A.Xələfovun "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958-ci illər)" adlı monoqrafiyası müəllifin Azərbaycan kitabxana işi quruculuğunun inkişaf dinamikası-

nı elmi əsaslarla düzgün ümumiləşdirdiyini, onu respublikamızın tarixi və mədəniyyəti ilə qarşılıqlı əlaqədə işıqlandırdığını, kitabxana işinin planlaşdırılması, kitabxana şəbəkələrinin yerləşdirilməsi, onların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsi, kitabxanaçılıq təhsili kitabxanalar metodik rəhbərlik sisteminin təkmilləşdirilməsi və s. kimi vacib məsələləri cəmiyyətin tərəqqisinə uyğun olaraq əks etdirdiyini sübuta yetirir. Həmin əsərin üstünlüklərindən biri də budur ki, alim o vaxta qədər elmi ictimaiyyətə məlum olmayan bir sıra mühüm faktlara söykənmiş, özünün elmi müddəalarını arxivlərdən zərrə-zərrə topladığı inandırıcı tarixi dəlillərlə təsdiqləyə bilmişdir.

Kitabxana işinin inkişafı bütün mərhələlərdə Azərbaycan tarixi və mədəniyyəti ilə sıx əlaqədə, cəmiyyətin siyasi, iqtisadi və mədəni həyatının ayrı-ayrı sahələrində baş verən proseslər və qazanılmış nailiyyətlər fonunda geniş əks etdirilmişdir.

Tədqiqatda Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafının elmi əsasları və təcrübi metodları açılib göstərilir, kitabxana quruculuğu sahəsində dövlət siyasəti təhlil edilir.

A.Xələfov bu monoqrafiyada bir çox qiymətli arxiv sənədlərini və dövrü mətbuat materiallarını elmi dövriyyəyə daxil edərək, respublika kitabxanalarının Böyük Vətən müharibəsi dövründəki fəaliyyətini hərtərəfli tədqiq etməyə çalışmışdır. Müəllif müharibə illərində "Hər şey cəbhə üçün, hər şey qələbə üçün!" tarixi şüarının həyata keçirilməsində kitabxanaların iştirakına xüsusi yer ayırmış, bu istiqamətdə onların fəaliyyətini hərtərəfli təhlil etmişdir.

A.Xələfovun həmin monoqrafiyasında elmi dövriyyəyə, demək olar ki, ilk dəfə daxil etdiyi çoxsaylı faktlar əsasında inandırıcı şəkildə göstərilir ki, Böyük Vətən müharibəsindən sonrakı illərdə Azərbaycanda kitabxana işinin təkmilləşdirilməsi onun məzmununun keyfiyyətə xeyli dəyişməsinə və daha da dərinləşməsinə, kitabxanaların fəaliyyətinin respublikanın sosial-iqtisadi vəzifələri ilə sıx bağlanması, cəmiyyətdə kitabxanaların rolunun və əhəmiyyətinin hiss olunacaq dərəcədə

artmasına, beləliklə, kitabxana işinin xalqın mədəni inkişafında həlledici amillərdən birinə çevrilməsinə səbəb olmuşdur.

Elə bunların nəticəsidir ki, həmin sanballı monaqrafiya A.Xələfovun 1975-ci ildə uğurla müdafiə etdiyi "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958-ci illər)" mövzusunda doktorluq dissertasiyasının özəyinə çevrilir. Qeyd edək ki, bu, həm Azərbaycanda, həm də Sovet İttifaqı miqyasında kitabxana işinin tarixi sahəsində müdafiə olunmuş ilk doktorluq dissertasiyası idi.

Abuzər Xələfovun 15 illik elmi araşdırmalarının yekunlarını ümumiləşdirən bu doktorluq dissertasiyası yalnız maraqlı və qiymətli faktların zənginliyi ilə deyil, eyni zamanda alınmış elmi nəticələrin yeniliyi, orijinallığı və ümumiləşdirilməsi səviyyəsi baxımından həm Sovetlər Birliyinin geniş kitabxana ictimaiyyətinin, həm də mədəniyyətşünaslıq sahəsi mütəxəssislərinin diqqətini cəlb etmişdir.

Müəllif dövrün tələbləri səviyyəsində sovet tarixşünaslığına, mədəniyyət tarixi, mədəni quruculuq nəzəriyyəsi, mədəniyyətşünaslıq və kitabxana işi tarixinin elmi metodologiyasına əsaslanaraq respublikamızda böyük bir dövr ərzində əhaliyə kitabxana xidmətinin aydın mənzərəsini yarada bilmiş, elmi cəhətdən əsaslandırılan ümumiləşdirmələr aparmış və tədqiq etdiyi tarixi prosesin orijinal dövrləşməsini yaratmağı bacarmışdır.

A.Xələfov eyni zamanda milli kitabxana işinin tarixini bilavasitə Azərbaycan tarixi ilə sıx əlaqədə öyrənmiş, mədəniyyət tarixinin ümumi inkişaf qanunauyğunluqları əsasında kitabxana işinin, əhaliyə kitabxana xidməti prosesinin təhlil və izahını vermişdir. Dissertasiyanın ən yaxşı məziyyətlərindən biri də budur ki, müəllif SSRİ məkanında Azərbaycan kitabxana işinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini, milli çalarlarını cəsarətlə açıb göstərə bilmişdir.

Doktorant öz elmi-tədqiqat işində sübuta yetirmişdir ki, respublikamızda kitabxana işi mədəni tərəqqinin ayrılmaz tə-

kib hissəsi, çoxtərəfli və dinamik sosial təsisat kimi inkişaf etmiş, kitabxanalar hər bir dövrdə şəraitə uyğun olaraq çap əsərlərindən ictimai istifadəni təşkil edən, xalqın təhsil və tərbiyəsinə, ümummədəni və peşə səviyyəsinin yüksəlməsinə kömək göstərən bir müəssisə kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Dissertasiya işində kitabxanaşünaslığın inkişaf tarixinin və kitabxanaçılıq təhsilinin öyrənilməsinə də xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Elmi tədqiqatda yeri gəldikcə kitabxana işi sahəsində mövcud olan nöqsanların aşkara çıxarılmasını və çatışmazlıqların səbəblərinin müəyyənləşdirilməsini də sovet rejimi dövründə gənc araşdırıcının məsələlərə obyektiv və prinsipial yanaşması, problemlərin həlli yollarını cəsarətlə axtarıb tapması cəhdi kimi qiymətləndirmək olar.

Məhz bu müsbət cəhətlərinə görə həmin doktorluq dissertasiyası görkəmli alimlər, o cümlədən Azərbaycan EA-nın vitse-prezidenti, akademik Məmməd Arif Dadaşzadə, EA-nın müxbir üzvü, professor Aslan Aslanov, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Fuad Qasımzadə, tarix elmləri doktoru, professor Aslan Atakişiyev, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Həmid İmanov və başqa mütəxəssislər tərəfindən layiqincə dəyərləndirilmişdir.

A.Xələfovun bu elmi tədqiqat işinə eyni zamanda Sovet İttifaqında kitabxana işi tarixçiləri və nəzəriyyəçiləri olan görkəmli kitabxanaşünas alimlər – Rusiya Federasiyasının Əməkdar elm xadimi, Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti Kitabxanaşünaslıq kafedarasının müdiri, pedaqoji elmlər doktoru, professor K.İ.Abramov, filologiya elmləri doktoru, professor A.Y.Çernyak, SSRİ EA Rəyasət Heyətinin Kitabxana Şurasının elmi katibi, tarix elmləri namizədi M.F.Varfolomeyeva və başqaları da çox yüksək qiymət vermişdilər. Mütəxəssislər belə hesab edirdilər ki, A.Xələfovun elmi tədqiqatı araşdırılma səviyyəsinə görə həmin illərdə müttəfiq respublikalarda yerinə yetirilmiş ən yaxşı orijinal

işlərdən biridir.

SSRİ EA Rəyasət Heyəti Kitabxana Şurasının, Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti Kitabxanaşünaslıq kafedrasının rəylərində qeyd edilirdi ki, müttəfiq respublikalarda kitabxana işinin inkişafının tarixi, nəzəri və təcrübi problemləri sahəsində elmi araşdırmaların uğurla davam etdirilməsi baxımından A.Xələfovun tədqiqatı böyük əhəmiyyətə malikdir və onun elmi nəticələrindən yaradıcı şəkildə istifadə edilə bilər.

SSRİ Ali Attestasiya Komissiyasının xüsusi rəyində isə deyilirdi: "A.Xələfov ölkəmizdə kitabxanaşünaslıq tədqiqatları sahəsinin pioneridir".

1970-ci illərin ortalarından başlayaraq tarix elmləri doktoru Abuzər Xələfov Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf tarixi və müasir problemləri sahəsində apardığı elmi tədqiqatlarının xronoloji çərçivəsini daha da genişləndirməyə və dərinləşdirməyə başlamışdır. Alimin bu dövrdə yazdığı çoxsaylı elmi məqalələrində Azərbaycanda kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin elmi təhlili verilmiş, xüsusilə o illərdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən və cəmiyyətdə kitabxanaların rolunun artırılması probleminin həllinə yönəldilən 1974-cü il qərarının həyata keçirilməsi məsələsi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. O, həmçinin bu elmi məqalələrində 70-ci illərin ikinci yarısında respublikamızda kütləvi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi sahəsində qazanılmış təcrübəni ümumiləşdirmək üçün geniş miqyaslı işlər görməyə başlamış, respublikamızda kitabxanaların ötən dövr ərzində qazandığı qabaqcıl təcrübəni ümumiləşdirmiş, mərkəzləşdirmə şəraitində kitabxanaların fəaliyyətinin optimallaşdırılması problemlərini ətraflı şərh etmiş, həmin illərdə çap əsərlərindən ictimai istifadənin təşkili sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi məqsədilə tövsiyələr irəli sürmüşdür.

Kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi prosesində bir sıra irəliləyişlərin olmasına baxmayaraq, MKS-lərin fəaliyyətinin metodik təminatı, kitab təchizatı sistemi, mühüm kitabxana-

biblioqrafiya proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması, oxuculara informasiya xidməti, kitabxanaların yüksəkixtisaslı kadrlarla komplektləşdirilməsi, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi sahəsində bir sıra nöqsanlara yol verildiyini də alim xüsusi qayğıkeşliklə qeyd etmiş və onun səbəblərini göstərməyə nail olmuşdur.

A.Xələfov XX əsrin 70-ci illərində tarixi prosesləri dərinlən təhlil edərək həmin dövrün aktual problemlərini üzə çıxarır. Bu dövrdə kitabxana işinin tarixinin nəzəriyyəsini və metodikasının elmi tədqiqata cəlb edilməsi, humanitar elm kimi kitabxanaşünaslığın ümumnəzəri və metodoloji problemlərinin işlənilməsi, kitabxanaların sosial funksiyalarının inkişafının araşdırılması, əhalinin müəllim mədəniyyətinin formalaşmasında bu funksiyaların rolunun və yerinin müəyyənəşdirilməsi məsələləri A.Xələfovun əsərlərinin əsas özəyini təşkil edir.

Professor A.Xələfovun kitabxana işinin müasir problemləri ilə yanaşı, Azərbaycanda kitabxanaların yaranmasının tarixi köklərinə, kitabxana işi tarixi təcrübəsinə, xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin ayrı-ayrı mərhələlərinə müntəzəm və ardıcıl şəkildə müraciət etməsi onun tədqiqatçılıq fəaliyyətinin istiqamətlərini səciyyələndirən cəhətlərindənədir və kitabxanaşünas alimə böyük şöhrət qazandırmışdır. Onun 1986-cı ildə nəşr edilmiş "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (Qədim dövrlərdən başlamış XVIII əsrin axırınadək)" adlı kitabı bu baxımdan mühüm əhəmiyyətə malikdir.

A.Xələfov bu kitabında ilk dəfə olaraq Azərbaycan ərazisində qədim Albaniya, Midiya və Atropatena dövründən başlayaraq ta XVIII əsrdəki kitabxanaların yaranmasının tarixi kökləri araşdırılmış, orta əsrlərdə Azərbaycan kitabının və kitabxanalarının keçdiyi çətin və mürəkkəb inkişaf yolu tədqiqata cəlb olunmuş, mühüm faktlar üzə çıxarılmış və elmi şəkildə sistemləşdirilmişdir ki, bütün bunlar da milli kitab və kitabxana tariximizin zənginliyini və qədimliyini bir daha təsdiqləmişdir.

Alimin dahi Nizaminin dövrünü, Qazan xanın və Şah

İsmayıl Xətəinin hakimiyyəti illərini xüsusi qayğı ilə araşdırması çox təqdirəlayiqdir.

Professor Abuzər Xələfovun elmi tədqiqat fəaliyyətində pedaqoji elmlər namizədi, dosent Rasim Kazımov və tarix elmləri namizədi, dosent Elman Bədəlovla birgə yazdığı "Kitabxana işçisinin məlumat kitabı" da mühüm yer tutur. 1986-cı ildə nəşr edilmiş bu kitabda toplanan və ümumiləşdirilən materiallar kitabxana işçilərini kitabxana-bibliografiya və informasiya fəaliyyətinin bütün əsas anlayışları ilə tanış edir.

Respublikamızda ilk dəfə olaraq çapdan buraxılmış bu sanballı nəşr qısa müddətdə çoxsaylı kitabxana işçilərinin masa üstü kitabına çevrilmişdi.

Professor A.Xələfov 70-80-ci illərdə kitabxana işinin tarixi, nəzəriyyəsi və kitabxanaşünaslığın ən müxtəlif problemlərinə dair onlarla elmi əsər yazıb çap etdirmişdir. O, kitabxanaşünaslıq fənləri silsiləsi üzrə proqramlar, dərslər vəsaitləri, elmi-metodik materiallar və s. hazırlanması sahəsində uğurlu fəaliyyət göstərmişdir. Görkəmli alim əsasən onların təşəbbüsçüsü, müəllifi, bir çox hallarda isə tərtibçisi və ya elmi redaktoru olmuşdur.

Bu qiymətli tədqiqatların hər biri milli mədəniyyətimizin araşdırılıb öyrənilməsi üçün əvəzsiz mənbə rolunu oynamaqdadır və onların əsasında Azərbaycanda kitabxana işinin proqnozlaşdırılması sahəsində dəyərli elmi tövsiyələr vermək imkanı yaranmışdır.

Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq və kitabşünaslıq ixtisasları sahəsində elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında professor Abuzər Xələfovun əvəzsiz xidmətləri vardır. Xüsusi iftixar hissi ilə vurğulamaq lazımdır ki, XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq sahəsində Abuzər Xələfovun xüsusi elmi məktəbi formalaşmağa başlamışdı. Belə ki, bu dövrdə onun rəhbərliyi ilə kitabxana işinin tarixi, nəzəriyyəsi, metodologiyası və aktual problemləri ilə bağlı geniş tədqiqatlar aparılmasına, elmi kadrların hazırlan-

masına, dissertasiyaların müdafiəsinin təşkilinə diqqət artmışdı. Bu elmi tədqiqatların əsasını ayrı-ayrı tarixi mərhələlərdə ölkəmizdə müxtəlif tipli və növlü kitabxanaların, o cümlədən, elmi, kütləvi, texniki, həmkarlar İttifaqı, uşaq, məktəb, tibb, kənd təsərrüfatı və başqa kitabxanaların yaranması tarixi, fəaliyyəti, oxuculara xidmət sahəsindəki nailiyyətləri və perspektiv inkişaf istiqamətlərinin ətraflı təhlili təşkil edirdi.

Professor A.Xələfovun yaratdığı elmi məktəb təkcə respublikamızda deyil, həm də qonşu xarici ölkələrdə kitabxanaçılıq fikrinin əsas elmi istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə kömək etmişdir. Pedaqog alimin rəhbərlik etdiyi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının 70-80-ci illərdə ölkədə bu elm sahəsinin aparıcı müəssisəsinə və elmi mərkəzinə çevrilməsi də bunun məntiqi nəticəsi idi.

Professor A.Xələfov Sovetlər Birliyi ərazisində müdafiə edilmiş onlarla namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının rəsmi opponenti olmuşdu.

Professor A.Xələfovun başçılıq etdiyi kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslıq elmi məktəbinin nümayəndələri ölkəmizin mədəniyyət tarixinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana, bibliografiya və kitabçılıq işinin tarixi təkamülünü, onun ayrı-ayrı tarixi mərhələ və dövrlərdə inkişaf meyli və qanunauyğunluqlarını, ayrı-ayrı kitabxana şəbəkələrinin inkişaf mərhələlərini, kitabxana işinin avtomatlaşdırılması və müasir texnologiyanın tətbiqi məsələlərini kompleks şəkildə araşdıraraq, qiymətli nəticələr əldə etmişdilər.

Professor A.Xələfovun yaratdığı elmi məktəb 1963-cü ildən bəri onun başçılıq etdiyi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının əsas elmi istiqamətini müəyyənləşdirir. Ölkəmizdə həmin kafedranın kitabxanaşünaslığın elmi mərkəzinə çevrilməsi də elə bununla izah olunur.

70-80-ci illərdə Kitabxanaşünaslıq kafedrası kitabxana işinin tarixi, nəzəriyyəsi və metodikasının aktual məsələlərinə dair irihəcmli elmi işlər yerinə yetirmişdir. Bunlar da Azərbay-

canda yeni ictimai-siyasi şəraitdə kitabxana işi problemlərinin müasir baxımdan kitabxana-informasiya proseslərinin yüksək peşəkarlıqla ümumiləşdirilməsi, dərinlən və hərtərəfli şəkildə araşdırılması səviyyəsi ilə seçilir.

Professor A.Xələfovun elmi rəhbərliyi ilə hazırlanmış ilk namizədlik dissertasiyasının müəllifi Hacı Həsənov olmuşdur. A.Xələfovun birinci dissertantı olan Hacı Həsənov həm də kitabşünaslıq sahəsində araşdırmalar aparan ilk tədqiqatçı idi.

Gənc dissertant "Sovet Azərbaycanında kitab nəşrinin inkişafı (1920-1932-ci illər)" mövzusunda yazdığı dissertasiya işini 1966-cı ildə müdafiə etmiş və tarix elmləri namizədi elmi dərəcəsinə layiq görülmüşdür.

60-cı illərdə professor A.Xələfovun elmi rəhbərliyi ilə ikinci namizədlik dissertasiyasını aspirantura təhsilini başa vurmuş Tacəddin Quliyev müdafiə etmişdir.

A.Xələfovun ilk aspirantı olan T.Quliyev republikamızda Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının inkişafı sahəsində ilk dəfə ciddi elmi tədqiqatlar aparmışdır. O, bu araşdırmaların nəticələrini ümumiləşdirərək 1969-cu ildə professor A.Xələfovun elmi rəhbərliyi ilə "Azərbaycanda Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının tarixi (1920-1941-ci illər)" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə etmiş və tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür.

Professor A.Xələfovun elmi rəhbərliyi ilə müdafiə edilmiş dissertasiya işləri arasında istedadlı tədqiqatçı Elman Bədəlovun "İnkişaf etmiş sosializm dövründə Azərbaycan SSR-də kənd əhalisinə kitabxana xidməti (1959-1970)" mövzusunda yazdığı elmi əsər mühüm elmi-təcrübi əhəmiyyətə malikdir. O, bu əsərini 1976-cı ildə müdafiə edib tarix elmləri namizədi adını aldı.

XX əsrin 80-ci illərinin ortaları professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə kitabxanaşünaslıq məktəbinin formalaşması dövrü kimi səciyyələndirilə bilər. Bu dövrdə bir-birinin ardınca 5 namizədlik dissertasiyası müdafiə edilmişdir.

Belə ki, Kitabxanaşünaslıq kafedrasının aparıcı müəllimlərindən biri olan Xəlil İsmayılov 1984-cü ildə Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində ixtisaslaşdırılmış müdafiə şurasında "Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanda partiya kitabxanaları (tarixi, müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri)" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək, pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür.

Bu dövrdə kafedrada kitabxanaşünaslığın, demək olar ki, bütün sahələrinə dair elmi araşdırmalar aparılırdı. Professor A.Xələfovun elmi rəhbərliyi ilə aparılan belə araşdırmalardan birinin müəllifi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının baş müəllimi Mayıl Həsənov idi.

O, həmin dövr üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən "İnkişaf etmiş sosializm şəraitində marksizm-leninizm klassiklərinin əsərlərinin kitabxana-bibliografiya təbliğinin optimallaşdırılması (Bakı şəhəri kütləvi kitabxanalarının iş təcrübəsi əsasında)" mövzusunda dissertasiya işini uğurla başa çatdırıb müzakirəyə təqdim etmişdi.

Mayıl Həsənov professor A.Xələfovun elmi rəhbərliyi ilə hazırladığı həmin dissertasiya işini 1984-cü ildə BDU-nun Tarix fakültəsinin nəzdində fəaliyyət göstərən Elmi Şurada müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycan kitabxanaşünaslığında ilk dəfə olaraq elmi-texniki kitabxanalar şəbəkəsinin yaranması və inkişaf tarixi də öyrənilməyə başladı. Belə ki, gənc tədqiqatçı Zöhrab Baxşəliyev 1989-cu ildə "Azərbaycan neft sənayesinin elmi-texniki kitabxanaları: tarixi, müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri" mövzusunda dissertasiya işini BDU-nun Tarix fakültəsinin nəzdində fəaliyyət göstərən İxtisaslaşdırılmış Elmi Şurada müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür.

XX əsrin 90-cı illərində professor A.Xələfovun başçılığı ilə kitabxanaşünas alimlər ayrı-ayrı kitabxanaların iş təcrübəsi-

nin öyrənilib və ümumiləşdirilməsinə, elmi-metodik nəticələr çıxarılmasına, sanballı tövsiyələr hazırlanmasına daha çox diqqət yetirmişlər. Bu baxımdan Kitabxanaşünaslıq kafedrasının baş müəllimi Almaz Abbasovanın dissertasiya işi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. O, "M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasının inkişafı və təkmilləşdirilməsi perspektivləri (1959-1985-ci illər)" mövzusunda yazdığı dissertasiya işini professor A.Xələfovun elmi rəhbərliyi ilə 1990-cı ildə BDU-nun Tarix fakültəsinin nəzdində fəaliyyət göstərən İxtisaslaşdırılmış Elmi Şurada müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür. Bu da maraqlı faktdır ki, Almaz Abbasova respublikamızda kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslıq ixtisası üzrə elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almış ilk qadın kimi adını tarixin səhifələrinə yazmışdır.

Professor A.Xələfovun rəhbərlik etdiyi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının əməkdaşları 90-cı illərdə də Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinin öyrənilməsi istiqamətində uğurlu araşdırmalar aparmış və bu problemin hərtərəfli tədqiqinə çalışmışlar.

Aşur Əliyev professor A.Xələfovun elmi rəhbərliyi ilə yazıb başa çatdırdığı "Naxçıvan MSSR-də kitabxana işi (1920-1985-ci illər)" mövzusunda dissertasiya işini 1991-ci ildə BDU-nun Tarix fakültəsinin İxtisaslaşdırılmış Elmi Şurasında müdafiə etmiş və tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür.

XX əsrin 70-ci illərində Kitabxanaşünaslıq kafedrasında hazırlanmış dissertasiyalar arasında Kitabxanaçılıq fakültəsinin yetirməsi olan Əli Rüstəmovun "Azərbaycan neft sənayesi işçilərinin bibliografik informasiya təminatı sisteminin mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma vasitələri əsasında işlənməsi və təhlili" mövzusunda tədqiqatı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Əli Rüstəmov dissertasiya işini 1976-cı ildə N.K.Krupskaya adına Leningrad Dövlət Mədəniyyət İnstitutunun İxtisaslaşdırılmış Elmi Şurasında müdafiə edərək pedaqoji elmlər

namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür.

50-yə yaxın elmi-pedaqoji kadrın çalışdığı, onlarla magistr, aspirant və dissertantın təhsil aldığı Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində professor A.Xələfov ali kitabxanaşünaslıq təhsilinin təşkilatçılarından biri kimi çox çox yüksək nüfuz və dərin hörmət qazanmışdır.

Professor A.Xələfovun başçılıq etdiyi, Kitabxanaşünaslıq kafedrası Azərbaycanda kitabxanaşünaslığın elmi mərkəzinə çevrilmişdir. Kafedranın nüfuzlu elmi pedaqoji kollektivi həm əməkdaşlarının sayına, həm də təhsil dərəcəsinə görə SSRİ dövründə ali məktəblərdə formalaşmış məşhur kitabxanaşünaslıq məktəblərini gözə cərpacaq səviyyədə ötür keçirdi və bu gün də onları qabaqlamaqda davam edir.

A.Xələfov özünün tələbələri və yetişdirmələri olan kitabxana işçiləri arasında böyük sevgi və hörmətə malikdir.

Bunlardan başqa, professor A.Xələfov respublikamızda kitabxanaşünas alim, kitabxanaşünaslıq elmi məktəbinin nəzəriyyəçisi və yaradıcısı kimi tanınmaqla yanaşı, eyni zamanda mədəniyyət tarixi problemləri də onun elmi maraq və tədqiqatçılıq dairəsinə daxildir.

Görkəmli alim Azərbaycanda mədəniyyət tarixi və mədəni quruculuq məsələlərinə həsr olunmuş, Bakıda və Moskvada müdafiə edilmiş bir çox namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının müdafiəsində rəsmi opponent, yaxud İxtisaslaşdırılmış Elmi Şuranın üzvü kimi fəal iştirak etmiş, öz məntiqli elmi rəyləri ilə mütəxəssislər arasında dərin hörmət qazanmışdır.

Professor Zöhrab Əliyev elmi məqalələrinin birində haqlı olaraq yazır: "Azərbaycan kitabxanaşünaslığının inkişaf tarixinin öyrənilməsi göstərir ki, bu sahədə əsaslı elmi tədqiqat işləri ümumidən xüsusiyyətdə doğru getmiş, tədqiqat obyektlərinin tarixi, inkişafı, müasir vəziyyəti və perspektivləri kompleks tədqiq edilmişdir. Bu da Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin banisinin yaradıcılıq xüsusiyyətlərindən biridir".

Tanınmış kitabxanaşünas alim A.Xələfov 1966-1987-ci

illərdə Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının elmi məsləhətçisi kimi də səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. O, həmçinin 1976-1987-ci illərdə 10 cildə nəşr edilmiş "Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası"nın müxtəlif cildlərində mütəxəssis müəllif kimi kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq elmi sahələrinə dair onlarla məqalə yazıb dərc etdirmişdir. ASE-nin X cildində Abuzər Xələfovun həyat və fəaliyyətinə dair bioqrafik məlumatın dərc olunması bütövlükdə Azərbaycan kitabxana ictimaiyyətinin uğuru kimi qiymətləndirilməlidir.

Professor A.Xələfov 1970-1985-ci illərdə "Mədəni-maarif işi", "Kitablar aləmində", 1973-1988-ci illərdə "Mədəni-maarif işi" jurnalları redaksiya heyətlərinin üzvü seçilmişdir.

Professor A.Xələfov 1970-1979-cu illərdə Bakı Dövlət Universiteti Elmi əsərlərinin "Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya" seriyasının yaradıcısı və redaktoru olmuşdur. İldə 2 nömrəsi çap edilən və 5 çap vərəqi həcmində olan həmin nəşr milli kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslığın bir elm kimi inkişaf edib formalaşması, bu sahələrdə aparılan elmi tədqiqat işlərinin genişlənməsi, həmin vaxta qədər işlənilməmiş mövzular üzrə tədqiqatlar aparılması üçün olduqca böyük əhəmiyyətə malik idi.

SSRİ üzrə yalnız Azərbaycanda – Bakı Dövlət Universitetində nəşr edilən bu seriya kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslığın bir elm kimi inkişaf edib formalaşması, bu sahədə aparılan elmi tədqiqat işlərinin təkmilləşdirilməsi, müəllim və aspirantların hazırlanması üçün əhəmiyyətli kömək göstərmişdir.

Öz məzmununa və mahiyyətinə görə ittifaq əhəmiyyətli elmi-nəzəri mətbu orqan olan bu seriyanın səhifələrində azərbaycanlı mütəxəssislərlə yanaşı, Sovetlər Birliyinin tanınmış kitabxana işi mütəxəssislərinin elmi axtarışlarının nəticələri də dərc edilirdi. Belə ki, Azərbaycanın görkəmli tarixçisi, tarix elmləri doktoru Seyidağa Onullahinin "Təbriz kitabxanaları (X-XVII əsrlər)", Moskva Dövlət Mədəniyyət İnstitutu Kitab-

xanaşünaslıq kafedrasının müdiri, Rusiya Federasiyasının Əməkdar elm xadimi, professor K.Abramovun "Sovet kitabxanaşünaslığının yaranması (1917-1920-ci illər)", Özbəkistan SSR Əməkdar mədəniyyət işçisi, Daşkənd Mədəniyyət İnstitutu Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri A.Qasimovanın "Özbəkistanda kitabxanaçı kadrların hazırlanması sistemi", Moskva Dövlət Universitetinin elmi işçisi L.Derqaçovanın "Doqquzuncu beşillikdə SSRİ-də kitabxana quruculuğunun tarixi üzrə tədqiqat işlərinin inkişafı", Moldaviya Mədəniyyət İnstitutunun kafedra müdiri İ.Madanın "Müttəfiq respublikalarda kitabxanaşünaslığın inkişafı" və s. mövzularında yazdıqları elmi məqalələr ilk dəfə məhz "Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya" seriyasında işıq üzü görmüşdür.

Təsadufi deyil ki, seriyanın fəaliyyəti Sovet İttifaqının kitabxana ictimaiyyətinin diqqətini özünə cəlb etmişdi. Məsələn, SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi Kitabxanaçılıq müfəttişliyinin inspektoru, pedaqoji elmlər namizədi İldar Nazmutdinov "Sovetskaya biblioqrafiya" jurnalının 1976-cı il tarixli 6-cı nömrəsində dərc etdirdiyi rəydə yazırdı: "Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya" seriyası kimi mühüm bir nəşr olmasaydı, Azərbaycan SSR-in kitabxana-biblioqrafiya nəşrlərinin təhlili natamam görünərdi. Bu seriyanın yaranmasına respublikanın milli kitabxana işçiləri kadrlarının yaradıcılıq yetkinliyinin göstəricisi kimi baxılmalıdır. Seriyanın üç il ərzində 6 buraxılışında verilmiş 50-dən çox məqalənin məzmunu bunu parlaq şəkildə sübut edir. Azərbaycan SSR-də kitabxana işi, biblioqrafiya və kitab nəşrinin ən müxtəlif aspektlərini işıqlandıran bu məqalələr bu və ya digər problemin nə dərəcədə işləndiyi və ya öyrənilməkdə olduğu, ayrı-ayrı tədqiqatların nəticələrinin təcrübəyə necə tətbiq edildiyi haqqında aydın təsəvvür yaradır».

Qeyd edək ki, mövcud olduğu 10 il ərzində "Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya" seriyasının 85,5 çap vərəqi həcmində 20 nömrəsi çapdan çıxmış, burada kitabxanaşünaslığın, biblioqrafiyaşünaslığın, kitabşünaslığın və informasiyanın tarixinə və

nəzəri problemlərinə dair 171 adda məqalə işıq üzü görmüşdür.

Müəllimlərə, aspirantlara və dissertantlara öz elmi tədqiqat işlərinin nəticələrini dərc etdirmək imkanı verən və ixtisas elmlərinin inkişafında xüsusi mərhələ təşkil edən bu seriyanın nəşri, təəssüf ki, 1980-cı ildə universitetin digər seriyaları ilə birgə dayandırıldı.

1981-ci ildən Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində Kitabxanaşünaslıq və Bibliografiyaşünaslıq kafedraları üzrə elmi əsərlərin ayrı-ayrı mövzu (tematik) məcmuələri buraxılmağa başladı. Bircə faktı göstərmək kifayətdir ki, təkcə 1981-1986-cı illərdə həmin kafedraların nəşr etdirdiyi 6 adda 45 çap vərəqi həcmində tematik məcmuədə mütəxəssislərin 66 adda məqaləsi dərc edilmişdir.

Professor A.Xələfov kitabxana işinin tarixinin və kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinin ən mühüm məsələlərini əhatə edən bütün mövzu məcmuələrinin həm müəlliflərindən biri, həm də redaktoru olmuşdur.

"Müasir mərhələdə Azərbaycanda kitabxana işi məsələləri" (1981), "İnkişaf etmiş sosializm şəraitində Azərbaycanda əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili" (1983), "Sosializmin təkmilləşdirilməsi illərində Azərbaycanda elmi işçilərə kitabxana-bibliografiya xidməti" (1985), "Azərbaycanda kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi məsələləri" (1986), "Azərbaycanda kitabxanaçı kadrların hazırlanması" (1987), "Sosializmin təkmilləşdirilməsi illərində Azərbaycanda kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkili (1970-1986-cı illər)" (1988), "Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsi işinə kitabxanaların köməyi" (1989), "Azərbaycanda kitabxana işi (inkişaf mərhələləri, müasir vəziyyəti)" (1991) və s. kimi mövzular üzrə çıxan həmin elmi toplularda dərc edilmiş elmi-nəzəri və təcrübi məqalələrin əksəriyyəti kitabxana işinin aktual problemlərinə, həmçinin respublikamızın qabaqcıl kitabxanalarının iş təcrübəsinin tədqiqinə və ümumiləşdirilməsinə həsr olunmuşdur.

Adından da müəyyən olduğu kimi, kollektivin əməkdaş-

ları öz elmi yaradıcılıqlarında dövrün tələbləri ilə ayaqlaşan məsələlərə, dövlətin elmi tədqiqat işlərinin qarşısında qoyduğu vəzifələrə cavab verən problemlərə daha çox diqqət yetirirdilər.

Həmin mövzu topluları kitabxana işi sahəsində o dövrdə baş vermiş proseslərin öyrənilməsi, mühüm elmi-praktik nəticələr çıxarılması, kitabxana işinin təkmilləşdirilməsi üçün tövsiyələr hazırlanması baxımından bu gün də mühüm elmi və tarixi əhəmiyyətə malikdir.

III FƏSİL

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİ (1991-2003-ci illər)

1990-cı ilin əvvəllərindən SSRİ dağılmağa, müttəfiq respublikalar bir-birinin ardınca öz müstəqilliyini elan etməyə başladı. Azərbaycan rəhbərliyinin SSRİ-ni saxlamaq üçün həyata keçirməyə çalışdığı cəhdlərə baxmayaraq, xalqın təzyiqi altında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyası 1991-ci il avqustun 30-da «Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında» bəyannamə qəbul etdi. İmperiyanın güc toplayıb, təşəbbüsü ələ alacağına, SSRİ-nin yenidən möhkəmlənəcəyinə ümid bəsləyən respublika rəhbəri Ayaz Mütəllibov və onun əlaltıları Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında qanunun qəbul olunmasını xeyli yubatmağa müvəffəq oldular. Nəhayət, 1991-ci il oktyabr ayının 18-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyasında «Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya aktı» yekdilliklə qəbul edildi. 1991-ci il dekabrın 29-da böyük çətinliklə də olsa, Azərbaycanda Konstitusiya aktına münasibəti bildirmək üçün Ümumxalq referendumu keçirildi. Referendumda iştirak edən əhəlinin 95 faizi müstəqillik aktının lehinə səs verməklə öz iradəsini bildirdi. Tarix XX əsrdə Azərbaycan xalqına ikinci dəfə dövlət müstəqilliyi elan etmək, müstəqil, unitar və dünyəvi dövlət yaratmaq imkanı verdi. Lakin xalqımız əsrlər boyu arzusunda olduğu dövlət müstəqilliyini qurmaq, inkişaf etdirmək, möhkəmləndirmək, müdafiə edib saxlamaq üçün böyük çətinliklər, daxili və xarici düşmənlərə qarşı ağır mübarizələr və dağıdıcı müharibə ilə üzləşdi. Bu dövrdə Azərbaycan rəhbərliyində gedən daxili çəkişmələr, hökumətin müstəqil daxili və xarici siyasət konsepsiyasının olmaması, Dağlıq Qarabağ problemini həll

etmək üçün ardıcıl siyasət yeridə bilməməsi, ordunu vaxtında təşkil etməməsi, təslimçi siyasət yeritməsi Azərbaycan dövlətinin varlığını təhlükə qarşısında qoymuşdu.

Məhz buna görədir ki, 1991-1992-ci illərdə Dağlıq Qarabağda vəziyyət daha da gərginləşdi, dəhşətli Xocalı faciəsi baş verdi. Azğınlaşmış düşmən heç bir tutarlı cavab almadığından ruhlanaaraq torpaqlarımızı işğal etməyə başladı. Bütün bunlar A.Mütəllibovun vəzifədən getməsi üçün şərait yaratdı və o, Moskvaya, öz havadarlarının yanına qaçdı. 1992-ci ildə Xalq Cəbhəsi-Müsavat birliyi hakimiyyəti ələ aldı. Səriştəsiz insanlardan ibarət olan bu dövlət ölkə daxilində gedən prosesləri tənzimləyə bilmədi, xaos, anarxiya, hərc-mərclik hökm sürməyə, ən qorxulusu isə ölkə iqtisadiyyatı dağıdılmağa, milli sərvətlərimiz talan edilməyə başlandı. Ordu quruculuğunda da heç bir müvəffəqiyyət qazanılmadığından, ölkə torpaqlarının işğalı üçün əlverişli şərait yarandı. Əliyalın xalq erməni təcavüzü qarşısında köməksiz qalmışdı.

1993-cü ildə Xalq Cəbhəsinin silahlı dəstələri arasında qanlı toqquşmalar başlandı. Gəncə qiyamı baş verdi. Ölkədə gündən-günə dərinləşən siyasi-iqtisadi, sosial və ordu quruculuğunda baş verən böhran hökuməti iflic vəziyyətinə saldı. Baş nazir, Milli Məclisin sədri, bütün güc nazirliklərinin rəhbərləri istefaya getdi. Bütün bunlar artıq 1993-cü ilin iyun ayında hökumət böhranını daha da dərinləşdirdi. Ölkədə hakimiyyətsizlik hökm sürməyə başlamışdı. Müdrik Azərbaycan xalqı böyük fəlakətin yaxınlaşdığını, müstəqilliyin ciddi təhlükə qarşısında qaldığını hiss edirdi.

1993-cü ilin ortalarında Azərbaycanın bir neçə «müstəqil» bölgəyə parçalanması prosesi gedirdi və respublikamızda «xanlıqlar» deyilən qurumların yaradılması havası ilə yaşayan, lakin xalq tərəfindən tanınmayan bəzi üzdənirə liderlər üçün hakimiyyət ehtirası Vətən, xalq, torpaq kimi müqəddəs anlayışlardan çox-çox yüksəkdə dururdu. Rusiya tərəfindən qızışdırılan bu üzdənirə «liderlər» «Talış Muğan Respublikası»,

«Ləzgistan dövləti» və «Bakı quberniyası» yaratmaqla ölkəni parçalamaq istəyirdilər.

Məhz belə bir dövrdə, ölkəmizin real vətəndaş müharibəsi ilə üz-üzə dayandığı bir zamanda xalqın çoxdan bəri arzuladığı şəxsiyyətin hakimiyyətə qaytarılması uğrunda qurtuluş hərəkatı başlandı. Qurtuluş hərəkatının başçıları sanki Allah-talanın Azərbaycan xalqının bu dar günü üçün qoruyub saxladığı, o dövrdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin sədri işləyən Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə gəlməsini tələb edirdilər. Müasir tariximizdə dönüş nöqtəsi sayılan bu tarixi zaman kəsiyində xalqımız onu ağır bələklərdən qurtaracaq bir xilaskar, gələcəyin yolunu göstərən əfsanəvi bir qəhrəman hesab edir, bütün ümidini ona bağlayırdı. O zaman Naxçıvan blokada şəraitində idi. Gedib-gəlmək çətin olsa da, Azərbaycanın ayrı-ayrı rayonlarından insanlar dəstə-dəstə oraya gedir, Bakıya böyük siyasətə qayıtmasını Heydər Əliyevdən xahiş və tələb edirdilər.

1992-ci il oktyabrın 16-da «Səs» qəzeti vasitəsilə Azərbaycanın 91 nəfər tanınmış ziyalı «Azərbaycan sizin sözlünüzü gözləyir» deyərək Heydər Əliyevə müraciət etmişdi. İş o yerə gəlib çatmışdı ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti Əbülfəz Elçibəy vəziyyətin olduqca ağır və çıxılmaz olduğunu hiss edərək dafələrlə kömək üçün Heydər Əliyevin Bakıya gəlməsini xahiş etmişdi. Xalqın təkidli müraciətini nəzərə alaraq H.Əliyev 1993-cü il iyun ayının 9-da hökumətin onun ardınca göndərdiyi təyyarə ilə Bakıya gəldi. İndi «H.Əliyevi hakimiyyətə mən gətirmişəm», «biz gətirmişik» deyənlərin sayı çoxdur. Ancaq o dövrdə baş verən hadisələrin analitik təhlili göstərir ki, H.Əliyevi hakimiyyətə bütövlükdə Azərbaycan xalqı gətirmişdir. Ayrı-ayrı insanlar, qurumlar, partiyalar isə xalqın tərkib hissəsidir.

1993-cü il iyunun 15-də Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçildi. İyunun 24-dən etibarən isə Milli Məclisin qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Prezi-

dentinin səlahiyyətlərini icra etməyə başladı. H.Əliyevin Ali Sovetin sədri vəzifəsinə seçildiyi gün Azərbaycanın müasir dövr tarixinə «Qurtuluş günü» kimi daxil oldu. Hadisələrin sonrakı inkişafı bu fikrin nə qədər düzgün olduğunu sübut etdi. Sözlün həqiqi mənasında 15 iyun 1993-cü il Azərbaycan Respublikasının həyatında yeni dövrün başlanğıcı oldu. Müstəqil, suveren Azərbaycan dövlətçiliyinin həyatında yeni mərhələ - H.Əliyev mərhələsi başlandı. Bu mərhələnin proqram sənədi kimi Milli Məclisə sədr seçildikdən sonra H.Əliyevin ilk çıxışına diqqət yetirək. Deputatların etimadına görə minnətdarlıq etdikdən sonra o dedi:

«Mən bu gün burada uzun nitq söyləmək istəmirəm. Ancaq bir neçə söz var ki, mən onları deməyə borcluyam. İlk növbədə, Milli Məclisin sədri kimi mən Azərbaycan Respublikasının tarixi nailiyyəti olan müstəqilliyi qorumağı, möhkəmləndirməyi özümün əsas vəzifələrimdən hesab edirəm. Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi 1918-ci ildə yaranmış ilk demokratik Azərbaycan Respublikasının ənənələri əsasında müasir tələblərlə, dünyada gedən proseslərlə bağlı olaraq təmin olunmalıdır.

Bu sahədə nə lazımdırsa edəcəyəm və heç kəsin şübhəsi olmasın ki, mən ömrümün bundan sonra qalan hissəsini harada olursa-olsun yalnız və yalnız Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi inkişaf etməsinə həsr edəcəyəm. Bununla əlaqədar olaraq bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikası bundan sonra heç vaxt müstəqilliyini itirməyəcək, yenidən heç bir dövlətin tərkibinə daxil olmayacaq və heç bir başqa dövlətin əsarəti altına düşməyəcək».

Ulu öndərin proqram xarakterli bu çıxışı dövlətimizin və xalqımızın gələcək vəzifələrini müəyyənləşdirdi və o, bütün sonrakı fəaliyyəti boyu bu proqramın həyata keçirilməsini ön plana çəkdi.

1993-cü il oktyabrın 3-də Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevi alternativ əsasla, böyük səs çoxluğu ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçdi. Heydər Əliyev çox çətin bir

dövrə hakimiyyətə gəlmişdi. O, tezliklə ölkəni gözləyən fəlakətdən, alovlanmaqda olan vətəndaş müharibəsindən, Azərbaycanın parçalanmasından, torpaqlarının işğal edilməsindən xilas etməli, müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyini qoruyub saxlamalı idi. Böyük dövlətçilik ənənəsinə və siyasi təcrübəyə yiyələnmiş H.Əliyev, ilk növbədə, dövlət idarələrinin möhkəmləndirilməsini təmin etməklə, bölgələrdə baş qaldırmış separatçı qüvvələri xalqın köməyinə arxalanaraq aradan qaldırdı. Ayı-ayrı dəstələrin və siyasi qurumların təşkil etdiyi silahlı dəstələri ləğv etməklə Azərbaycanın nizami silahlı qüvvələrini - Milli Ordunu formalaşdırdı. 1994-cü ilin mayında ölkəmiz üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən atəşkəsə nail olundu. Bütün bunlar tez bir zaman içərisində Azərbaycanda daxili vəziyyətin nizamlanmasına, sabitliyin möhkəmləndirilməsinə, hər şeydən əvvəl isə, Azərbaycanın genefondunun qorunub saxlanmasına səbəb oldu. Müharibə getdiyi dövrdə hər gün onlarla cavan igidlərimizin məhv olmasının qarşısı alındı. Analarımızın göz yaşları qurudu. Atəşkəs əldə edilməsi ölkə iqtisadiyyatının dağılmasının qarşısını almaqla onun gələcək inkişaf təməlinin qoyulmasına səbəb oldu.

Heydər Əliyevin uzaqgörən daxili və xarici siyasəti sayəsində ölkənin beynəlxalq nüfuzu artdı. Dünyanın böyük dövlətləri Azərbaycana qarşı öz qeyri-müəyyən siyasətlərini dəyişdilər.

1994-cü ilin sentyabrında respublikamızın iqtisadi inkişafı tarixində böyük əhəmiyyət kəsb edən dünya dövlətlərinin, böyük şirkətlərin diqqətini cəlb edən «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan ilk neft kontraktlarının imzalanması Azərbaycanı regionda ən mühüm strateji əhəmiyyət kəsb edən bir dövlətə çevirdi.

1994-1995-ci illərdə prezident H.Əliyev çox böyük məharətlə daxili və xarici düşmənlər tərəfindən hazırlanmış bir neçə dövlət çevrilişi cəhdlərinin qarşısını aldı. Bütün bunlar xalqımızın öz dövlətçiliyinə və prezidentinə inamını daha da artırdı. Beləliklə də, Azərbaycan özünün qanunçuluğu ardıcılıqla müdafiə edən hüquqi dövlət olduğunu, vətəndaşların təh-

lükəsizliyini hər şeydən yüksək tutduğunu sübuta yetirməklə beynəlxalq nüfuz qazandı.

Ölkədə sabitlik yarandıqdan sonra Azərbaycan dövləti daha böyük demokratik islahatlar həyata keçirməyə, ölkənin ali qanunu olan Konstitusiya layihəsinin müzakirəsinə və qəbuluna başladı. Geniş demokratik əsaslarla ümumxalq müzakirəsindən keçən müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası 12 noyabr 1995-ci ildə referendumla qəbul edildi. Azərbaycan dövlətçiliyinin həyatında çox mühüm ali sənəd, dünyada ən demokratik konstitusiyalardan biri olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının memarı ulu öndər H.Əliyev olmuşdur. Konstitusiyanın qəbulu ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğunun uğurla həyata keçirilməsinə əlverişli şərait yaratdı.

1995-ci il noyabrın 12-də müstəqil Azərbaycan Respublikası parlamentinə mojaritar və proporsional sistemlə ilk seçkilər keçirildi. Azərbaycan parlamenti geniş qanunvericilik fəaliyyətinə başladı. 2002-ci ilin noyabrında isə yeni parlament seçkiləri keçirildi. Parlamentdə elm, təhsil, mədəniyyət, iqtisadiyyat, hüquq, ekologiya, sosial siyasət, insan hüquqları və s. sahələr üzrə daimi komissiyalar təşkil olundu. Milli Məclis öz fəaliyyəti dövründə 1260-dan artıq qanun qəbul etmiş, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik bazasının möhkəmləndirilməsində, respublikamızda demokratikləşmə prosesinin sürətləndirilməsində, hüquqi dünyəvi dövlətin formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Parlamentin qəbul etdiyi qanunlar əsasında Azərbaycanda ardıcıl olaraq siyasi, iqtisadi, hüquqi, demokratik islahatlar həyata keçirildi. Bu islahatlar ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunu artırmaqla, onun dünyanın sivil dövlətləri sırasına çıxmasına imkan yaradırdı.

Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin qorunub saxlanılmasında, möhkəmləndirilməsində əsas vasitələrdən biri dövlətin xarici siyasət konsepsiyasının hazırlanması idi. Müstəqilliyin ilk illərində bu sahədə heç bir dövlət konsepsiyası ha-

zırlanmamış, düşünülməmiş addımlar atılmış, bəzi dövlət rəhbərlərinin beynəlxalq və dövlətlərarası münasibətlərlə bağlı məsuliyyətsiz çıxışları respublikanın beynəlxalq nüfuzuna və ümumiyyətlə, dövlətçiliyimizə mənfi təsir göstərmişdi.

Beynəlxalq siyasətin mahir bilicilərindən biri kimi tanınan bu sahədə çox böyük siyasi təcrübəsi olan Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkənin beynəlxalq münasibətləri sahəsində ciddi addımlar atılmağa, dövlət konsepsiyası hazırlanmağa başlandı.

Ulu öndər, hər şeydən əvvəl, dağılmış ölkə iqtisadiyyatını bərpa etmək üçün mühüm tədbirlər gördü. Görülən tədbirlər nəticəsiz qalmadı. Tezliklə respublikada iqtisadi böhranın qarşısı alındı, iqtisadiyyatda dirçəliş dövrü başlandı. Əgər 1991-1994-cü illərdə ümumi daxili məhsul ildə orta hesabla 20-25 faiz azalırdısa, 1996-2000-ci illərdə 39 faiz artmışdı. 2002-ci ildə ölkədə 29,6 trilyon manatlıq ümumi daxili məhsul istehsal edilmişdi.¹⁷²

Ölkədə iqtisadi böhranın aradan qaldırılması, iqtisadi dirçəliş baş verməsi əhalinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşmasına, əmək haqqının artırılmasına, yoxsulluğun aradan qaldırılmasına şərait yaratdı. Respublikada əmək haqqının qaldırılması, aztəminatlı ailələrə və qaçqınlara müavinətlər verilməsi, təqaüdləri artırmaq üçün «Pensiya islahatı haqqında» Qanunun qəbul edilməsi, müəllimlərin, müharibə veteranlarının, müharibə əlillərinin məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər görülməsi, yeni iş yerlərinin açılması əhalinin maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına əhəmiyyətli təsir göstərdi. Bu məsələlərdən bəhs edərkən Heydər Əliyev yazırdı: «Qeyd etmək lazımdır ki, aparılan islahatların sosial yönümü və əhalinin sosial müdafiəsi tədbirləri dövlətin iqtisadi siyasətində mərkəzi yer tutur və bu sahədə müntəzəm olaraq məqsədyönlü iş aparılır. Son illər əmək haqqının artırılması barədə dövlət tədbirlərinin həyata keçirilməsi nəticəsində işçilərin orta aylıq nominal əmək haqqı xeyli artmışdır. Son 5 ildə (1994-1999-cu illər) orta aylıq əmək haqqı 12 dəfə artaraq 184,4 min manat

təşkil etmişdir. 2000-ci ilin yeddi ayı ərzində bu göstərici artmaqda davam etmiş və hazırda bir işçinin aylıq orta əmək haqqı 204,2 min manata bərabərdir».¹⁷³

Beləliklə, Azərbaycan xalqı böyük öndərin müdrik daxili və xarici siyasəti sayəsində müstəqillik illərinin dərin iqtisadi, siyasi və sosial böhranından, tənəzzüldən, hər cür iqtisadi çətinliklərindən qurtardı. Ölkə möhkəm sabitliyə, iqtisadi qüdrətə, müasir ordu quruculuğuna, yüksək inkişaf etmiş mədəniyyətə malik bir ölkə kimi beynəlxalq miqyasda tanındı.

Müstəqillik illərində Azərbaycan dövləti iqtisadiyyatla yanaşı, mədəni quruculuq sahəsində də əsaslı islahatlar aparmış, təhsil, elm, mədəniyyət və incəsənətin yenidən qurulması və inkişafı üçün olduqca böyük tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Həyata keçirilən mədəni tədbirlər içərisində təhsil, elm, mədəniyyət və incəsənət, ədəbiyyat sahəsində aparılan tədbirlər daha geniş miqyas almış, Azərbaycan elmi, təhsili və mədəniyyətinin gələcək inkişafı üçün əhəmiyyətli zəmin yaratmışdı. Bu dövrdə keçirilən tədbirlər içərisində kitabxana quruculuğu sahəsində həyata keçirilən tədbirlər daha geniş miqyas almışdı.

1993-cü ildə görkəmli dövlət xadimi, dünya miqyaslı siyasətçi, Heydər Əliyevin yenidən siyasi hakimiyyətə qayıdışı Azərbaycan xalqının gələcək taleyində, dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsində mühüm tarixi hadisəyə çevrildiyi kimi mədəniyyətimizin mühüm tərkib hissəsi olan kitabxana işinin yenidən qurulmasında və inkişafında da yeni mərhələnin başlanğıcı oldu.

Keçmiş sosializm cəmiyyətindən müstəqil Azərbaycan dövlətinə kitabxana işi sahəsində o qədər də ürəkaçan irs qalmamışdı. Doğrudur, Sovet hakimiyyəti illərində, xüsusilə 70-ci illərdə və 80-ci illərin əvvəllərində kitabxana quruculuğu sahəsində xeyli iş görülmüş, geniş kitabxanalar şəbəkəsi yaradılmış, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili istiqamətində mühüm addımlar atılmışdı. Belə ki, 1990-cı ilin əvvəllərində respublikada 120 milyondan artıq kitab fondu olan 10.000-ə

yaxın kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Bu kitabxanalar 4 milyon oxucuya xidmət edirdi. Bütün bunlara baxma-yaraq əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili dövrün tələblərinə cavab vermirdi. Kitabxanalar «qalıq» prinsipi əsasında maliyyələşdirildiyindən yeni kitabxanalar açmaq, onların maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, kitab fondlarını yeni ədəbiyyatla komplektləşdirmək böyük çətinliklər doğururdu. Kitabxana işinin idarə edilməsində, sosializm cəmiyyətinin təbiətindən doğan, illərdən bəri dərin kök salmış ciddi ideoloji, siyasi, antidemokratik prinsiplər hökm sürməkdə idi. Sosializmin əsas prinsipi olan sinfililik və partiyalılıq prinsipi kitabxana işinin və kitabxanaçılıq nəzəriyyəsinin canına hopmuşdu və kitabxana təcrübəsində geniş surətdə, məcburi qaydada tətbiq edilirdi. Kitabxanalar iki mühüm orqanın - partiya və dövlət orqanlarının nəzarəti altında fəaliyyət göstərirdi, təbliğat-təşviqat işində partiya təşkilatlarının dayaq bazaları hesab edildiklərindən yerlərdə onlara partiya təşkilatları rəhbərlik edirdi. Kitabxana işinə dövlət nəzarəti senzura - Baş Siyasi Mətbuat İdarəsi tərəfindən həyata keçirilirdi.

Partiyalılıq prinsipinə əsaslanan totalitar senzura kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsinə, onlardan istifadə edilməsinə, qorunub saxlanılmasına ciddi maneçilik törədirdi. Kitabxanalardan istifadə işinə nəzarət qoyulması, fondadakı kitabların ancaq icazəsi olan oxuculara verilməsi qaydaları kitabxanalarda dünya təcrübəsində bənzəri olmayan yeni fondlar - «xüsusi fondlar» yaradılmasına səbəb olmuşdu. «Xüsusi fondlar»da oxunmasına senzuranın icazə vermədiyi kitablar saxlanılırdı və onlardan ancaq icazə ala bilən oxucular istifadə edə bilərdilər. «Xüsusi fondlar»ın formalaşması yüksək vəzifəli məmurlar tərəfindən həyata keçirilirdi. Belə məmurların mütəxəssis olmaması, kitab repertuarından baş çıxarmaması bəzən ən qiymətli, böyük elmi və mədəni əhəmiyyətə malik olan kitabların xüsusi fondlara düşməsinə, geniş oxucu kütləsinin istifadəsindən kənarda qalmasına səbəb olurdu. Bu antidemokratik, antihumanist iş üsulu ancaq yuxarıların gös-

tərişi ilə həyata keçirildiyindən yüzlərlə elmi, bədii, tarixi, nadir əsərlər ya məhv edilir, ya da ictimai istifadədən çıxarılırdı. Bu iş 30-cu illərdə, şəxsiyyətə pərəstişin şiddətləndiyi dövrdə daha kütləvi xarakter almış, «xalq düşməni» adı ilə həbs edilən görkəmli yazıçıların, şairlərin, alimlərin əsərləri kitabxanalardan çıxarılıb məhv edilmişdi.

Sovet kitabxanalarında tətbiq edilən antidemokratik iş formalarından biri də kataloqların tərtibi sahəsində tətbiq edilən qaydalar idi. Bu qaydalara görə, böyük kitabxanalarda iki kataloq: xidmət kataloqu və oxucu kataloqu tərtib edilirdi. Kitabxananın fondunda olan bütün kitabları əhatə edən xidmət kataloqu kitabxanaçıların istifadəsi üçün nəzərdə tutulurdu. Oxunmasına qadağa qoyulmayan kitabları əhatə edən «oxucu kataloqu» isə oxucuların istifadəsi üçün tərtib edilirdi. Bu cür kataloq sisteminin yaradılmasında əsas məqsəd istifadəsinə icazə verilməyən kitabları oxuculardan gizlətmək idi. Öz məhiyyəti ilə antidemokratik, antihumanist olan bu qaydalar böyük kitabxanaların fondunda saxlanılan çox qiymətli kitabların geniş oxucu kütləsi tərəfindən istifadəsinə ciddi maneçilik törətməklə, kitabxana fondlarının dövrüyyəsini aşağı salırdı. Halbuki o dövrdə dünyanın böyük kitabxanaları kitabxana xidmətinin əsas məqsəd və vəzifəsini kitabxana fondlarından maksimum istifadə etmək işinin təşkilində görürdü.

Həmçinin SSRİ dövründə kitabxana işi və kitabxanaçılıq nəzəriyyəsi dünya təcrübəsindən aralı düşmüş, kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin təşkili faktiki olaraq nəzarət altına alınmışdı. Beynəlxalq əlaqələri ancaq icazə verilən kitabxanalar apara bilərdilər. Öz məhiyyəti etibarilə bəşəri elm olan kitabxanaşünaslıq dünya kitabxanaşünaslığından ayrılmış, sovet kitabxanaşünaslığı adlandırılmışdı. Dünya kitabxanaşünaslığının elmi-nəzəri müddəalarından istifadə etməmək sovet kitabxanaşünaslığını beynəlxalq təcrübədən təcrid olunmuş vəziyyətə salmışdı. Milli kitabxanaşünaslığın inkişafı üçün isə olduqca az iş görülürdü.

80-ci illərin ikinci yarısından başlayaraq Sovetlər İttifaqında aparılan yenidənqurma işlərinin iflasa uğraması, ölkədə baş verən iqtisadi böhran öz təsirini Azərbaycana da göstərmişdi. Respublikada, bütün sahələrdə olduğu kimi kitabxana işi sahəsində də ciddi problemlər yaranmışdı. Kitabxana işinə ayrılan maliyyə vəsaiti xeyli azalmışdı və ayrılan vəsait öz təyinatı üzrə xərclənmirdi. 1988-ci ildən başlayaraq respublikada iqtisadi və siyasi böhran daha da kəskinləşdi. İdarəetmədə ciddi hərc-mərclik, xaos baş alıb getməyə başladı. 1988-ci ilin axırlarından alovlanmağa başlayan qondarma Dağlıq Qarabağ problemi bu böhranı daha da dərinləşdirdi. Ölkədə mədəniyyət müəssisələrinin, o cümlədən kitabxana işinin vəziyyəti olduqca pisləşdi. 1993-cü ilə qədər davam etmiş bu proses kitabxana işinə olduqca böyük zərbə vurmuş, torpaqlarımızın erməni vandalları tərəfindən işğalı zamanı 4 milyon nüsxə kitabı olan 982 kitabxana məhv edilmişdi. AXC-Müsavat cütliyünün hakimiyyəti dövründə kitabxanalara ayrılan vəsait olduqca azaldılıb minimuma endirilmiş, özəlləşdirmə adı altında kitabxanaların binalarının əllərindən alınması kampaniyası başlanmışdı. Bu dövrdə AXC-Müsavat rəhbərliyinin yuxarı dairələrində elmi müəssisələrin, mədəniyyət ocaqlarının bağlanması haqqında sərsəm fikirlər səslənməyə başlanmış, bir çox mədəniyyət müəssisələrinin və kitabxanaların binası əllərindən alınmış, kitabxanalar bağlanmışdı.

1992-ci ildə Respublika Tibb Kitabxanasının binası alınıb Amerika səfirliyinə verilmiş, kitabxana başqa yerə köçürülmüşdü. Həmkarlar İttifaqının ən böyük kitabxanası olan Qubkin adına kitabxananın da taleyi belə olmuşdu. Belə misallların sayını artırmaq olar. Əgər bu proses davam etsə idi, respublikamızın kitabxana ictimaiyyəti böyük faciə qarşısında qala bilərdi.

1991-1992-ci illərdə həmçinin bir sıra idarə və müəssisələrin, siyasi və ictimai təşkilatların kitabxanaları ləğv edildi. Ləğv edilən kitabxana şəbəkələri içərisində Azərbaycan Kom-

munist Partiyasının və Azərbaycan Həmkarlar İttifaqının böyük kitabxana şəbəkəsi yaradılmışdı. Bakı Partiya Komitəsinin, rayon partiya komitələrinin, böyük idarə və müəssisələrin partiya komitələrinin kitabxanaları var idi. 1991-ci il sentyabrın 14-də iflasa uğramış Azərbaycan Kommunist Partiyası özünü buraxdıqdan sonra partiya kitabxanaları tamamilə başsız qaldı, onların gələcək taleyi haqqında heç bir tədbir görülmədiyindən tamamilə pərakəndə şəkildə dağılmağa başladı. Azərbaycan partiya təşkilatının ən böyük kitabxanası Bakı Şəhər Siyasi Maarif Evinin yanında fəaliyyət göstərən Mərkəzi Partiya Kitabxanası idi. Partiya kitabxanalarının fondunda əsasən marksizm-leninizm klassiklərinin əsərləri, partiya tarixinə dair ədəbiyyat və təbliğat-təşviqat xarakterli ədəbiyyatla yanaşı, tarixi, ədəbi-bədii, incəsənətə dair qiymətli ədəbiyyat da saxlanılırdı. Mərkəzi kitabxananın fondunda isə olduqca qiymətli və nadir kitablar var idi. Bu kitabxanalar ləğv edilərkən onların fondları, demək olar ki, ucdantutma dağıldı. Qiymətli ədəbiyyatın qorunub saxlanması, dövlət kitabxanalarına verilməsi haqqında heç bir tədbir görülmədi.

Sovetlər İttifaqı dövründə respublikamızda fəaliyyət göstərən kitabxana şəbəkələrindən ən böyüyü Azərbaycan Həmkarlar İttifaqının kitabxana şəbəkəsi idi. 1990-cı ildə bu şəbəkədə 4 milyon nüsxə kitab fonduna malik 326 kitabxana var idi. Müstəqillik əldə edildikdən sonra Həmkarlar İttifaqı Mərkəzi Şurasının ləğv olunması, sahə həmkarlar ittifaqı təşkilatının müstəqil fəaliyyətə başlaması nəticəsində böyük hərc-mərclilik baş vermiş, maliyyə böhranı başlamışdı. Məhz belə bir şəraitdə həmkarlar təşkilatları öz kitabxanalarını maliyyələşdirə bilmədi. Həmçinin kitabxanaları olan bəzi idarə və müəssisələr kitabxanaların binalarını ələ keçirmək üçün bu prosesi daha da gücləndirdilər, nəticədə kitabxanalar kütləvi surətdə bağlanmağa məruz qaldı. O dövrdə başı özünə qarışmış dövlət rəhbərləri də heç bir tədbir görmədilər. Beləliklə, qısa bir müddətdə həmkarlar təşkilatlarının 236 kitabxanası bağlanmış,

1326590 nüsxə kitab fondu olan 90 kitabxana qalmışdı. Bağlanan kitabxanaların fondu insafsızcasına talan edilmişdi.

Məlum həqiqətdir ki, həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının əksəriyyəti kütləvi kitabxanalar idi. Onlar bilavasitə geniş zəhmətkeş kütlələrinə, ilk növbədə isə, fəhlələrə kömək edirdilər. Ona görə də həmkarlar ittifaqının kitabxana fondlarında çox qiymətli ədəbiyyat toplanmışdı. Bu qiymətli fondun o dövrdə dağılıb məhv edilməsi Azərbaycan mədəniyyətinə vurulan böyük zərbə idi.

Bu dövrdə respublikamızda ən çox zərər çəkən kitabxana şəbəkələrindən biri də texniki kitabxana şəbəkəsi olmuşdur. Respublikada başlayan və getdikcə dərinləşən iqtisadi böhran, istehsal müəssisələrinin, fabriklərin və zavodların bir-birinin ardınca bağlanması həmin müəssisələrdə olan texniki kitabxanaların da bağlanmasına səbəb oldu. Texniki kitabxanaların illər boyu toplanmış, formalaşmış zəngin fondu və avadanlığı qısa bir müddət içərisində tamamilə talan edilmişdi. Texniki kitabxanalar əsasən Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsinə və həmkarlar təşkilatlarına təbə idilər. Bu təşkilatlar isə texniki kitabxanaları xilas etmək üçün heç bir əsaslı tədbir görməmiş, qərar qəbul etməmişdilər. Beləliklə, 1991-1992-ci illərdə 100-ə yaxın texniki kitabxana bağlanmışdı.

1990-1992-ci illərdə respublika hökuməti kitabxanaları məhv olmaq təhlükəsindən qurtarmaq üçün heç bir tədbir görmədiyindən kitabxana şəbəkələri olan digər nazirliklərdə də belə hallar kütləvi surətdə baş vermiş, kitabxanalar bağlanmışdı.

Kitabxanalarla yanaşı, mədəniyyət evlərinə, muzeylərə, idman komplekslərinə və digər müəssisələrə də hücum başlanmışdı. Gələcək nəsillərə bir faktı söyləməklə kifayətlənəcəyəm. Hamıya məlum olduğu kimi, Bakıda çox böyük, xüsusi muzey layihəsi ilə tikilmiş V.İ.Lenin muzeyi var idi. 90-cı illərin əvvəllərində bağlanmış həmin binanı Mədəniyyət Nazirliyinə vermək əvəzinə o dövrdə Ali Məhkəmənin sədri işləyən Tahir Kərimlinin təkidilə Ali Məhkəməyə vermişdilər. Çox şükürlər

olsun, Heydər Əliyevin respublikaya qayıdışından sonra «bəylər» öz istəklərini yerinə yetirə bilmədilər, bina Mədəniyyət Nazirliyinə qaytarıldı. Heydər Əliyevin yenidən respublika rəhbərliyinə qayıdışı Azərbaycan dövlətçiliyi ilə yanaşı, kitabxana işini də böyük bələlardan xilas etdi. Elm və mədəniyyət müəssisələrinə dövlət budcəsindən vəsait ayrılmaqla yanaşı, onların dövlət mülkiyyəti, ümumxalq sərvəti kimi qorunub saxlanması haqqında qərarlar qəbul edildi, sərəncamlar və fərmanlar verildi.

1995-ci il sentyabr ayının 29-da «Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illər dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin dövlət proqramının təsdiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə bağlı fərman imzalandı. Bu fərmanın birinci bölməsində «Özəlləşdirilməsi qadağan olunan müəssisə və obyektlərin siyahısı» verilmişdir. Bu bölmənin 3-cü bəndində göstərilir: «Azərbaycan xalqının tarixi və mədəni irs obyektləri (nadir mədəniyyət və təbiət abidələri, təbiət, tarix, mədəniyyət, elm və texnika obyektləri, o cümlədən, dövlət muzeylərində, arxivlərdə və kitabxanalarda saxlanılan sərvətlər, onların yerləşdiyi binalar və sahələr var)».¹⁷⁴

Fərmandan aydın olur ki, kitabxanalarda saxlanılan sərvətlərin, onların binasının və sahələrinin özəlləşdirilməsi qadağan edilir. Bu fərmanın imzalanması kitabxanaların qorunub saxlanmasına şərait yaratdı. Kitabxanalar müstəqil dövlətimizin əsas atributlarından biri kimi dövlət müəssisəsi statusuna malik oldu.

Əsrlərdən bəri xalqımızın arzusunda olduğu müstəqilliyin əldə edilməsi Azərbaycan Respublikasının qarşısında tarixi, milli ənənələrimizə əsaslanan demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq vəzifəsini qoymuşdu. Yeni yaranan cəmiyyət keçmiş sosialist cəmiyyəti prinsiplərindən, marksizm-leninizm ideologiyasından tam azad olmuş, ictimai-siyasi sahədə demokratik prinsiplərə, ümumbəşəri dəyərlərə, iqtisadi sahədə isə bazar iqtisadiyyatına keçidə əsaslanırdı.

Bu məsələlərdən danışarkən Heydər Əliyev deyir: «Azərbaycan keçmiş sovet, kommunist ideologiyasından tamamilə ayrılmışdır və bu ideologiyanın həm ictimai-siyasi sahədə, həm də iqtisadi sahədə Azərbaycana yenidən qayıtması daha mümkün deyildir. Azərbaycanın milli dövlət ideologiyası ölkəmizin müstəqilliyini təmin etməkdən və Azərbaycanda demokratik dövlət qurmaqdan ibarətdir.

İqtisadi sahədə strateji yolumuz respublikada bazar iqtisadiyyatına keçmək üçün iqtisadi islahatlar aparmaqdan və tədricən Azərbaycanda bütün sahələrdə sərbəst iqtisadiyyat, bazar iqtisadiyyatı formalarını tətbiq etməkdən ibarətdir».¹⁷⁵

Keçid dövrünün hər cür çətinliklərinə baxmayaraq ulu öndərin qarşıda qoyduğu bu vəzifələr ardıcıl olaraq həyata keçirilməyə, əsl vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna başlandı. Respublikamızda çoxsaylı ictimai təşkilatların, siyasi partiyaların, müxtəlif cəmiyyətlərin və fondların yaranması, senzuranın ləğv edilməsi, yerlərdə müstəqil qəzet və jurnalların nəşri, özəl televiziya və radio kanallarının fəaliyyətə başlaması fikir azadlığı, mətbuat azadlığı, söz azadlığı, siyasi plüralizm üçün əlverişli zəmin yaratmış, ölkənin demokratik imicini formalaşdırmış, siyasi, ideoloji və mədəniyyət müəssisələrinin inkişafını təmin etmişdir. Keçid dövründə ölkə vətəndaşlarının informasiya təminatında, kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilində, informasiya cəmiyyəti quruculuğunda mühüm əhəmiyyət kəsb edən kitabxana işi də mühüm dəyişikliklərə, islahatlara məruz qaldı. Sosialist quruculuğu dövründə kitabxana işi sahəsində formalaşan, əsasən ideoloji xarakter daşıyan prinsiplərdən imtina edilməklə, formalaşmaqda olan yeni müstəqil Azərbaycan cəmiyyətinin demokratik, dünyəvi prinsipləri kitabxana işinə tətbiq edilməyə başlandı. Kitabxana işi ideoloji buxovlardan azad edildi. Kitabxana işinə demokratikləşmə, milliləşmə və azərbaycanlaşma ab-havası gətirildi. Kitabxanalar milli ideologiyanın formalaşmasında və təbliğində yaxından iştirak etməyə başladılar.

Məhz bu illərdə Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi və qayğısı sahəsində kitabxanalar ləğv edilməkdən xilas oldular, kitabxanaların qorunub saxlanması uğrunda dövlət mübarizəyə başladı.

1993-1999-cu illər Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinə kitabxanaların qorunub saxlanması uğrunda mübarizə illəri kimi daxil olmuşdur. 1993-cü ilin əvvəllərində dövlətin rəsmi orqanlarında kiçik kitabxanaların bağlanması haqqında qeyri-sağlam səslər ucaltmağa başlamışdı. Yüksək vəzifəli rəsmi şəxslərin bu fikri müdafiə etməsi cəmiyyətdə birmənalı qarşılanmamışdı. Çoxminlik kitabxanaçılar ordusu ilə yanaşı, respublikamızın görkəmli yazıçıları, şairləri, alimləri, müəllimləri, ümumiyyətlə, bütün ziyalıları kitabxanaların müdafiəsinə qalxdılar. Ona görə də, müvəqqəti olsa da, kitabxanalara qarşı aparılan kampaniya sönməyə başladı. 1993-cü ilin iyulunda Heydər Əliyevin respublika rəhbərliyinə qayıdışı bu prosesi tamamilə dayandırdı.

Bütün mədəniyyət ocaqlarının, o cümlədən kitabxanaların özəlləşdirilməsi, onların binalarının başqa məqsədlər üçün istifadə olunması prezident fərmanı ilə qadağan edildi. Ölkədə mövcud kitabxana şəbəkələrinin qorunub saxlanması uğrunda mübarizə illəri başlandı. Kitabxana işi tarixində bu illər 1993-1999-cu illəri əhatə edir. Məhz bu illərdə Azərbaycan dövləti keçid dövrünün hər cür çətinliyinə baxmayaraq, bir sıra ictimai təşkilatların kitabxana şəbəkələri istisna olmaqla, dövlət kitabxana şəbəkələrini qorumağa müvəffəq oldu.

1996-cı ildə Azərbaycan Nazirlər Kabineti «Kitabxana işi haqqında» qərar qəbul etdi. Bu qərarla kitabxana şəbəkələrini qoruyub saxlamaq və əhaliyə xidmət işini yaxşılaşdırmaq üçün Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin qarşısında ciddi vəzifələr qoyulmuşdu. Qərarın keçid dövründə kitabxanaların qorunub saxlanılmasına xeyli kömək göstərdiyini söyləsək, səhv etmiş olmarıq.

Bu dövrdə dövlətin kitabxana sahəsində apardığı siya-

sətin mühüm sahələrindən birini kitabxanaların maliyyələşdirilməsi tuturdu. Ölkədə hökm sürən maliyyə böhranına baxmayaraq, dövlət kitabxanaların saxlanılmasına və kitabxana işçilərinin əmək haqqının verilməsinə ayrılan vəsaiti qoruyub saxlaya bildi. Bu, kitabxana şəbəkələrinin qorunub saxlanılmasını təmin etdi. Doğrudur, 1990-cı illərin ilk dövründə kitabxana fondunu komplektləşdirmək və yeni kitablar almaq üçün vəsaitin ayrılması kitabxana işinə çox mənfəət təsir etdi. Kitabxanalar öz oxucularının müəyyən hissəsini itirdi. Əhaliyə kitabxana xidməti acınacaqlı vəziyyətə düşdü. Bir çox kitabxananın binalarının əllərindən alınması, onların namünasib binalara köçürülməsi kampaniyası başlanmışdı. Kitabxanaların başının üstünü qara kabus almışdı. Ancaq 1990-cı illərin ikinci yarısından başlayaraq kitabxanalar mövcud şəraiti qiymətləndirməyə, çətin vəziyyətdən çıxmağa, yaşamaq uğrunda mübarizəyə başladılar. Nəticə etibarilə kitabxanalar yerli büdcələrin, icra başçıların ayırdığı vəsait, ayrı-ayrı xeyrixah kitab müəlliflərinin bəxşisləri, xeyriyyəçilərin köməyi və xarici qeyri-hökumət təşkilatlarının ayırdığı qrantlar hesabına yeni kitablar əldə etməyə nail oldular. 1998-ci ildən başlayaraq dövlət büdcəsində kitabxanalara yeni kitablar almaq üçün vəsaitin nəzərdə tutulması və onun ilbəil artırılması əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili işini xeyli yaxşılaşdırdı. Ölkəmizdə özəl müəssisələrin yaradılması ilə əlaqədar olaraq yeni özəl kitabxanalar təşkil edilməyə başladı. Xüsusilə təhsil sahəsində özəl təhsil kitabxana şəbəkəsi, ali və orta ixtisas məktəblərinin kitabxana şəbəkəsi formalaşmağa başlamışdı.

Çətinliklə və zəif də olsa ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxanalarında informasiya texnologiyası artmağa, kitabxanalar tədricən kompüterləşdirilməyə, respublikamızın bir çox elmi kitabxanaları internetə qoşulmağa başladılar.

Beləliklə, müstəqillik dövründə baş verən hadisələr dövlətimizə kitabxana işi sahəsində yeni, müstəqil, demokratik siyasət yeritməsi üçün şərait yaratdı. Müstəqil, suveren, dünyəvi, de-

mokratik, hüquqi Azərbaycan dövlətinin kitabxana işi sahəsində siyasəti formalaşmağa və cəmiyyətdə özünə yer tutmağa başladı.

Siyasət müasir şəraitdə və gələcəkdə bu və ya digər vəziyyəti əvvəlcədən müəyyən edən müxtəlif baxışlar, fikirlər, alternativlərdən ən önəmlisidir. Bu siyasəti yaradanlar isə bu işin sükanı arxasında dayanan, qabaqcıl ideyaları mənimsəyən, həyatını həsr etdiyi işə bağlayan, onun vacibliyinə, bəşəriyyətə xeyir verdiyinə inanan yüksək elmi, intellektual peşə səviyyəsinə malik olan insanlar qrupudur. Belə insanlar iş prosesində özləri birləşir, təşkilatlanır, ümumdövlət, ümumxalq işinin dağağına, aparıcı qüvvəsinə çevrilirlər. Məhz belə insanlar bu və ya başqa sahədə dövlət siyasətini müəyyənləşdirirlər. Siyasət bir və ya bir qrup insan tərəfindən deyil, böyük insanlar qrupu tərəfindən müəyyənləşdirilir. Məhz onlar dövlət idarə orqanlarının həyata keçirdikləri bütün hərəkətlərin, siyasi baxışların əsasını müəyyən edirlər.

Beləliklə, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti çox mürəkkəb ictimai bir fenomendir. Öz ideoloji, sosial və siyasi əhəmiyyətinə görə müstəsna əhəmiyyətə malik olan bir hadisədir. Dövlət kitabxana siyasəti mürəkkəb, çoxtərəfli, çoxsəviyyəli, çoxşəkilli, çoxqütblü, çoxkomponentli, çoxsubyektlı və çox obyektli dir.

Məlumdur ki, SSRİ məkanında olduğu kimi, Azərbaycanda da «dövlət kitabxana siyasəti» məfhumu yox idi. Bu dövrdə «kitabxanalara rəhbərlik» məfhumu var idi. Totalitar rejimdə siyasət də partiya rəhbərliyinə tabe edilmişdi. Müstəqillik əldə edildikdən sonra cəmiyyətin bütün sahələrində baş verən demokratikləşmə prosesi öz təsirini mədəniyyətin bütün sahələrinə, o cümlədən də, kitabxana işinə göstərdi. Kitabxana işi sahəsində böyük demokratikləşmə işi başlandı ki, bu da öz növbəsində kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin hazırlanmasını tələb edirdi. Bu siyasətin hazırlanması və formalaşmasında sosioloqlar və politoloqlarla yanaşı, kitabxanaşünaslar da yaxından iştirak edir, kitabxana işinə dair qərarların, konsepsiyaların, qanunların hazırlanmasına yardımçı olur, cəmiy-

yət həyatını öyrənmək üçün geniş elmi-tədqiqatlar aparırdılar. Artıq kitabxanaşünaslar içərisində kitabxana politoloqları yetişməyə başlamış, kitabxana politologiyasının əsası qoyulmuşdur. Dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinə dair yazılar meydana çıxmış, tədqiqatlar aparılmağa başlanmışdır. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin həyatı yeniliklərlə, iqtisadiyyat, elm və mədəniyyət sahəsində böyük müvəffəqiyyətlərlə doludur. Köhnə nə varsa yavaş-yavaş dağılmış, hiss edilmədən, gözə görünmədən yeni proseslər başlamış, yeni keyfiyyətlər baş vermişdir. Bütün bunlar kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin hazırlanması üçün baza, məhkəmə daşı olmuşdur. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin kitabxana işi sahəsində siyasəti formalaşmışdır. Bu siyasət dünyanın qabaqcıl ölkələrinin kitabxana siyasətindən, ümumbəşəri dəyərlərdən bəhrələnən, müasir dövrün məhiyyətə yeni olan ideyaları ilə silahlanan, gələcəyə baxan, perspektiv inkişafı təmin edə bilən bir siyasətdir. Kitabxana işi haqqında dövlət siyasətini formalaşdırmaq üçün yeni təfəkkür tərzilə düşünən insanların dünya baxışını analiz və sintez əsasında nəzərdən keçirib təhlil etmək, xalqımızın mədəniyyət, kitab və kitabxana tarixi ənənələrindən istifadə etmək, milli mentalitetimizə, soykökümüzlə uyğun ənənələri ortaya çıxarıb ümumiləşdirmək əsasında hazırlamaq zəruridir. Belə siyasət keçmiş nəzərə almaqla müasirliyin bütün mütərəqqi tələblərini təmin edir, gələcək istiqamətləri müvəffəqiyyətlə müəyyənləşdirir.

Müasir şəraitdə kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətini müəyyənləşdirərkən respublikamızda əldə edilmiş müstəqilliyin xalqımıza bəxş etdiyi milli dövlətçiliyimizin, milli ideologiyamızın, azadlıq və demokratiyanın nailiyyətini son illərdə ölkənin həyatında baş verən iqtisadi, sosial, mədəni və təhsil sahəsindəki dəyişiklikləri, milli soykökümüzlə qayıtmağımızı, milli mentalitetimizin möhkəmləndirilməsini, ümumiyyətlə, müstəqil, suveren Azərbaycan cəmiyyətində baş verən bütün dəyişikliklərin inkişaf qanunauyğunluqlarını nəzərə almaq lazımdır. Axı, ötən illər dövlət tamamilə başqa cür olub, cəmiyyət

hələ tam aydın olmayan, ancaq əvvəlkindən tamamilə fərqlənən başqa yolla, başqa qanunauyğunluqlarla inkişaf edir. Kitabxanalar, onların vəzifələri, oxucular və kitabxanaçılar da tamamilə dəyişmiş, yenilənmişdir. Cəmiyyətin formalaşmasında meydana gələn təkmilləşən yeni dünya baxışı, yeni təfəkkür tərzilə onların da dəyişməsinə şərait yaratmışdır.

Əgər sovet quruluşu vaxtı kitabxanaların qarşısında daha çox əhalini kitabxana oxucuları sırasına cəlb etmək, kitabxana fondlarından istifadəni intensivləşdirmək vəzifəsi qoyulmuşdusa, indiki informasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində kitabxanaların qarşısında bütün əhalini internetin kitabxana işinə tətbiqi və onun köməyi ilə dünyanın kitab və digər mədəni sərvətlərindən istifadə etməyə cəlb etmək vəzifəsi qoyulmuş, informasiyadan azad istifadə üçün şərait yaradılması zəruri hesab edilmişdir.

Həmçinin belə bir şəraiti də nəzərə almaq lazımdır ki, respublikamızda əhaliyə kitabxana xidmətinə təşkil edən müxtəlif kitabxana şəbəkələri ayrı-ayrı nazirliklər, idarə və müəssisələr tərəfindən idarə olunur. Əlbəttə, özünün geniş şəbəkəsi olan nazirliklər, idarə və müəssisələr mövcud şəraitə və həmin sistemdə kitabxana xidmətinə olan tələbatla uyğun olaraq öz şəbəkələrinin qarşısında duran vəzifələrə müvafiq kitabxana işi sahəsində siyasət formalaşdırıb həyata keçirə bilirlər. Bu siyasət bilavasitə kitabxanaların xidmət etdiyi sistemin tələbatına uyğunlaşmalı, həmin nazirliyin qarşıya qoyduğu vəzifələrlə səsleşməlidir. Belə halda respublikada hər bir nazirliyin, məsələn, Təhsil Nazirliyinin, Səhiyyə Nazirliyinin və s. özünün formalaşdırdığı kitabxana siyasəti qaçılmazdır. Deməli, respublikamızda kitabxana şəbəkələrinin qarşısında duran vəzifələrdən asılı olaraq müxtəlif, bir-birindən məzmunca fərqlənən siyasətlər mövcuddur. Bu, danılmazdır, inkar edilməzdir. Həmçinin belə bir həqiqət də inkaredilməzdir ki, ölkəmizdə əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilinin ümumdövlət siyasəti də vardır. Bu siyasət ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxana

siyasəti nəzərə alınmaqla formalaşan, cəmiyyətdə gedən bütün problemləri, dəyişiklikləri, qanunauyğunluqları əks etdirən bir siyasətdir. Əgər ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxana siyasəti bir nazirliyin, bir müəssisənin mənafeyini müdafiə edirsə, ümumdövlət kitabxana siyasəti bütün ölkənin, bütün xalqın mənafeyinə, tələbat və sorğusuna xidmət edir.

Beləliklə, ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin formalaşdırdığı kitabxana siyasəti öz əsas prinsiplərini və vəzifələrini müəyyənləşdirərkən bilavasitə dövlət siyasətinə əsaslanmalı, onun mahiyyətinə uyğunlaşmalıdır.

Dövlət tərəfindən hazırlanan kitabxana siyasəti respublika miqyasında aparılan kitabxana işinin əsasını təşkil etdiyindən kitabxana işinə dair hazırlanan bütün sənədlər bu ana sənədə, Azərbaycan dövlətinin kitabxana işi sahəsində siyasətinə əsaslanmalıdır.

Bu gün müasir dünya böyük bir inqilabi prosesi yaşamaqdadır. Bu inqilab cəmiyyətin inkişafına təkan verən, onu sürətləndirən, insanların həyat şəraitini yaxşılaşdıran, intellektual səviyyəsini yüksəldən, peşə bacarığının artmasına, işinə və istirahətinə əsaslı köməkliklər göstərə bilən informasiya inqilabıdır. Bu inqilabın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin əsas vasitələrindən biri kitabxanalardır. Məhz buna görədir ki, müasir şəraitdə dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinin hazırlanmasına böyük ehtiyac duyulmaqda idi.

Dövlətin kitabxana işi sahəsindəki siyasəti elə hazırlanmalı və həyata elə keçirilməlidir ki, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin vəzifələrinə cavab verə bilsin. Dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinin hazırlanmasında göstərdiyimiz mühüm amillərin özünə yer tapmasına diqqət yetirmək vacibdir:

1. Kitabxanaların ümumaçıq olması prinsipinin qorunub saxlanılması;
2. Kitabxanaların dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsi;
3. Kitabxana fondlarının qorunması, onun yeni ədəbiy-

yatla ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsi üçün şərait yaradılması, Kitabxana Kollektorunun işinin daha da təkmilləşdirilməsi;

4. Kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, müasir informasiya texnikası ilə təmin edilməsi, yeni kitabxana binalarının tikilməsi, mövcud binaların təmir edilməsi üçün tədbirlər hazırlanması;

5. Mədəni sərvətlərdən və informasiya mənbələrindən vətəndaşların azad və sərbəst istifadə etməsinə dair konstitusiyaya hüququnun təmin edilməsi üçün şərait yaradılması;

6. İnkişaf etmiş informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə informasiya sahəsində dövlət siyasətinin obyektı olan kitabxanaların rolunun artması, dünyəvi, hüquqi dövlətin qurulması, iqtisadiyyatın inkişafı, iqtisadi islahatların dərinləşməsi və cəmiyyətin demokratikləşməsi prosesinə kömək edən informasiya mərkəzləri kimi onların işinin daim diqqət mərkəzində saxlanılması və inkişaf etdirilməsi;

7. Beynəlxalq ölkələrarası və idarələrarası kitabxana əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsi;

8. Azərbaycan kitabxanalarında qabaqcıl xarici təcrübənin tətbiq edilməsi üçün proqram hazırlanması;

9. Respublika kitabxanalarının, ilk növbədə, elmi kitabxanaların kompüterləşdirilməsi üçün xüsusi proqramın hazırlanıb həyata keçirilməsi;

10. Kitabxana işinin bu günü, sabahı və yaxın gələcəyinin təminatçısı və rəhni olan yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanması;

11. Azərbaycan kitabxanalarının işini dünya standartları səviyyəsinə çatdırmaq, kitabxanaların elmi-metodik təminatını daha da təkmilləşdirmək, kitabxana-informasiya xidmətinə elmi əsaslar üzərində qurmaq məqsədi ilə vətən kitabxanaşünaslıq elminin inkişaf etdirilməsi, elmi nəticələrin təcrübəyə tətbiqi üçün tədbirlərin hazırlanıb həyata keçirilməsi;

12. Cəmiyyətdə ən qədim və ən sadə peşə adamları kimi tanınan, Azərbaycan ziyalılarının ən zəhmətkeş zümərəsinə təş-

kil edən, insanların xidmətində dayanan, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsində, milli ideologiyanın formalaşmasında və yayılmasında xüsusi xidmətləri olan kitabxanaçıların sosial vəziyyətinin yaxşılaşması, vəzifə maaşlarının artırılması üçün dövlət tədbirlərinin görülməsi.

3.1. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi müstəqillik illərində

Müstəqillik illərində Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin dövlət kitabxana şəbəkəsi ulu öndər Heydər Əliyevin misilsiz qayğısı və köməyi nəticəsində əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində müstəsna rol oynamışdır.

MDB dövlətlərindən fərqli olaraq Azərbaycanda bir dənə də olsun dövlət kitabxanasının bağlanmasına icazə verilmədi. Kitabxanalar keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq, dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməyə başlandı. Doğrudur, kitabxana işinə ayrılan vəsait cüzi olduğundan bu vəsaitlə kitabxanaların maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, yeni kitablarla təchiz etmək mümkün olmasa da, kitabxanaları tam vahid kimi saxlamağa imkan yaratdı.

Keçid dövründə kitabxanaların qarşısında çox mühüm və mahiyyətə tamamilə yeni vəzifələr qoyulmuşdu. Bu vəzifələr sırasında kitabxana işinin demokratikləşməsi, milliləşməsi və azərbaycançılıq kimi böyük elmi-nəzəri və ideoloji əhəmiyyətə malik olan vəzifələr ön plana çəkilməli idi.

Kitabxanalar qısa müddət içərisində ləngimədən müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsinə, dövlətin daxili və xarici siyasətinin təbliğinə, erməni faşizminə qarşı insanların səfərbər edilməsi ideyalarının təbliğinə başladılar. Dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi, milli ideologiyanın yaranması və təbliği kitabxana işinin əsas mahiyyətini təşkil edirdi. Ki-

tabxana fondunun təkmilləşməsində, ədəbiyyatın təbliğində milli ədəbiyyat fondunun yenidən təşkili, tarixi soykökümüza, adət-ənənələrimizə qayıdış ön plana çəkilirdi. Xalqımızın azərbaycançılıq, vətənpərvərlik, respublikamızda yaşayan bütün millətlərin, xalqların dostluq və qardaşlıq ruhunda tərbiyə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi.

Ulu öndər Heydər Əliyev məruzə və çıxışlarında, başqa əsərlərində yeni azad Azərbaycan cəmiyyətinin, bazar iqtisadiyyatına keçid prosesinin elmi-nəzəri və ideoloji əsaslarının hazırlanması, azərbaycançılıq ideyalarının formalaşdırılması yeni cəmiyyət quruculuğunda iştirak edən bütün ziyalılarımızın yolunu işıqlandırır. Heydər Əliyevin elmi-nəzəri və mədəni irsindən bacarıqla istifadə edən və onu dönmədən təbliğ edən Azərbaycan kitabxanaçıları kitabxana işinin demokratikləşməsində böyük uğurlar əldə etdilər. Məhz Heydər Əliyevin qayğısı sahəsində Azərbaycan kitabxanaları böyük uğurlar əldə etməyə müvəffəq oldular.

1994-cü ildən başlayaraq dövlət kitabxana şəbəkəsinin maliyyələşdirilməsinə diqqət artırıldı. Beləliklə də, dövlət kitabxanalarının bağlanması təhlükəsi aradan qalxdı. Doğrudur, kitabxanalara ayrılan vəsait onların yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinə, avadanlıq alınmasına, binalarının təmir edilməsinə çatmırdı. Mədəniyyət Nazirliyi bu çətinlikləri aradan qaldırmaq, kitabxanaların işini təşkil etmək üçün yerli dövlət orqanları ilə birlikdə tədbirlər görür, kitabxanaları kitablarla və avadanlıqla təmin edirdi.

Müstəqillik illərində Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyi kitabxana işinin yaxşılaşdırılması sahəsində xeyli iş görmüşdür. Kitabxanaların fondu ideoloji cəhətdən lazımsız olan ədəbiyyatdan: marksizm-leninizm klassiklərinin əsərlərindən, Sov. İKP tarixinə dair əsərlərdən, siyasi makulaturadan azad edildi. Kitabxanaların milli ədəbiyyatla təmin edilməsi üçün şərait yarandı. Hər cür çətinliyə baxmayaraq, xidmət işində yeni iş forma və üsullarından istifadə edilməklə oxucuların sayı azalmaq-

dan qorundu. Doğrudur, kitabxanalara yeni ədəbiyyat alınmadığından oxucuların buraya gəlişi məhdudlaşdı, bu da özünü kitabxanalarda kitab dövriyyəsinin azalmasında göstərirdi.

Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsində əsas yeri rayon mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri tuturdu. Zamanın sınağından keçmiş bu sistem müstəqillik illərində də özünü tamamilə doğrultdu, kənd yerlərində Azərbaycan mədəniyyətinin dayaq bazası kimi kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkilini uğurla apara bildi. Xüsusilə keçid dövrünün çətinliyi şəraitində kənd kitabxanalarını qoruyub saxlamaq və yeri gəldikcə onların işini yaxşılaşdırmaq mümkün oldu.

1990-cı ildə respublikamızda 68 mərkəzləşdirilmiş sistem və onların 4605 filialı var idi. Bu kitabxanaların fondunda 45,3 milyon kitab saxlanılırdı. Kitabxanalar 6386 min oxucuya xidmət edirdi. Ölkəmizdə baş verən böyük iqtisadi, siyasi çətinliklərə baxmayaraq bu kitabxanalar qorunub saxlanılmaqla əhaliyə xidmət işini müvəffəqiyyətlə davam etdirmişlər.

Bu çətin şəraitdə Mədəniyyət Nazirliyinin respublika əhəmiyyətli kitabxanaları – M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, F.B.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası oxuculara kitabxana xidmətinə təşkil etməklə yanaşı, dövlətin kitabxana siyasətinin hazırlanması və həyata keçirilməsində, kitabxanaların metodik təminatında yaxından iştirak etmişlər.

Ulu öndərin on ildə mənəvi sərvətimiz olan kitabxanalara qayğısını, respublikanın bütövlükdə kitabxana sisteminin və şəbəkələrinin qorunub saxlanması sahəsində böyük çətinliklə də olsa, həyata keçirdiyi tədbirləri gündəmə gətirmək, onu qiymətləndirmək üçün kitabxana işinin keçdiyi yola qısaca olaraq nəzər salaq.

Respublikamızda ən böyük kitabxana şəbəkəsinə malik olan Mədəniyyət Nazirliyi kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin formalaşmasında yaxından iştirak etməklə kitabxana sistemində elmi-metodik təminatın təşkilində mühüm işlər gö-

rür. Hazırda Mədəniyyət Nazirliyi sistemində 1 milli kitabxana, 3 respublika əhəmiyyətli sahəvi kitabxana, 74 şəhər və mərkəzi rayon kitabxanası, 3744 kənd kitabxanası fəaliyyət göstərir. Orta hesabla əhalinin hər 700 nəfərinə bir stasionar kitabxana düşür. Kitabxanaların fondunda 35,9 milyon nüsxə kitab (sənəd) toplanmışdır. Bir il ərzində kitabxanalara 121,76 nüsxə kitab, 22 min nüsxə audiovizual sənəd daxil olmuşdur. Bu ədəbiyyatın 101,18 nüsxəsini Azərbaycan dilində ədəbiyyat təşkil etmişdir.

Bu rəqəmlərdən göründüyü kimi, iqtisadi çətinliyə baxmayaraq kitabxanaların fəaliyyətini davam etdirməsi üçün dövlət əlindən gələni etmişdir. Bu kitabxanalar il ərzində 2804,07 min oxucuya xidmət göstərmişdir. Fərəhləndirici haldır ki, oxucular içərisində uşaqlar və gənclər əhəmiyyətli yer tuturlar.¹⁷⁶ Bu da kütləvi kitabxanaların təhsil prosesində iştirak etməsini ön plana çəkir. Azərbaycan şəraitində, xüsusilə kəndlərdə uşaq kitabxanaları və məktəb kitabxanaları olmadığını nəzərə alsaq, kənd kitabxanalarının məktəblər üçün nə qədər böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi göz önünə gələr.

Müstəqillik illərində kitabxana işi haqqında Heydər Əliyev ideyalarının həyata keçirilməsində Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlunun böyük xidmətləri olmuşdur. Polad Bülbüloğlu mədəniyyət haqqında qanunların, fərmanların, sərəncamların, qərarların və kitabxana işi haqqında dövlət siyasətinin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində yaxından iştirak etmişdir. Məhz buna görədir ki, Polad Bülbüloğlunun 17 ildən artıq bir müddətdə Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı sahəsində böyük xidmətlərini nəzərə alan dövlətimiz onu respublikanın ən yüksək mükafatı - «İstiqlal» ordeninə layiq görülmüşdür.

Hazırda respublikamızın kitabxanalarında təxminən 30 minə qədər kitabxana işçisi çalışır. Bunlardan 8167 nəfəri Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana sistemində işləyir. Onların 1552 nəfəri ali təhsilli, 1204 nəfəri ali ixtisas təhsilli, 3273

nəfəri isə orta və orta ixtisas təhsilli işçilərdir.¹⁷⁷

Bu rəqəmlərdən görüldüyü kimi, respublika kitabxanalarının ali peşə təhsilli işçilərə böyük ehtiyacı və tələbatı vardır. Göstərdiyimiz bu vəziyyət Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin qarşısında çox böyük vəzifələr qoyur. Fakültə öz tələbə kontingentini ilbəil artırmalıdır. Həmçinin orta ixtisas təhsilli işçilərə də böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Böyük iqtisadi, siyasi çətinliklərə baxmayaraq ulu öndər Heydər Əliyevin qayğısı və ciddi səyi nəticəsində kitabxana işi sahəsində görülən işləri, əldə edilən nəticələri Mədəniyyət Nazirliyi kitabxana şəbəkəsinin təmsalında 1990-cı illə müqayisədə nəzərdən keçirək.

1995-2000-ci illərdə

Azərbaycanda kütləvi kitabxanaların vəziyyəti haqqında statistik cədvəl¹⁷⁸

Şəhər və kənd yerləri	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kütləvi kitabxanaların sayı	4605	4794	4644	4608	4522	4382	4374
Onlarda olan kitab və jurnallar: cəmi (milyon nüsxə ilə)	45,3	39,3	38,9	38,6	38	37,2	38,7
Orta hesabla hər 1000 sakinə, (nüsxə)	6386	5168	5063	4982	4857	4708	4867
Kütləvi kitabxanalarda oxucuların sayı, (min nəfər ilə)	4145	3031	2962	2967	2881	2899	2984
Klub müəssisələrinin sayı	3680	3677	3598	3544	3537	3372	3354
Şəhər	708	735	725	715	710	658	560
Kütləvi kitabxanaların sayı							
Onlarda olan kitab və jurnallar: cəmi (milyon nüsxə ilə)	22,5	19,2	19,2	19,1	19,1	18,3	19,9
Orta hesabla hər 1000 sakinə, (nüsxə)	5931	4845	4814	4762	4766	4537	4922
Kütləvi kitabxanalarda oxucuların sayı, (min nəfər ilə)	2393	1474	1407	1429	1394	1420	1511
Klub müəssisələrinin sayı	529	503	500	495	495	427	432
Kənd kütləvi kitabxanaların sayı	3897	4059	3919	3893	3812	3724	3714
Onlarda olan kitab və jurnallar: cəmi (milyon nüsxə ilə)	22,8	20,1	19,7	19,5	18,9	18,9	18,8
Orta hesabla hər 1000 sakinə, (nüsxə)	6911	5520	5333	5219	4951	4836	4811
Kütləvi kitabxanalarda oxucuların sayı, (min nəfər ilə)	1752	1557	1555	1538	1487	1479	1473

Cədvəldən məlum olur ki, respublikada keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq kütləvi kitabxanaların sayı qorunub saxlanmışdır. Bəzi illərdə müəyyən azalmalar olmuşdur ki, bu da kiçik kütləvi kitabxanaların böyük kitab-xanalarla birləşməsi prosesində baş vermişdir. Kitabxanaların fondunda və oxuculara xidmət işinin təşkilində də diqqəti çəkən geriləmələr olmuşdur. Bilavasitə xalqa xidmət edən kütləvi kitabxana şəbəkəsinin qorunub saxlanması, şəbəkəni saxlamaq üçün ayrılan dövlət vəsaitinin dayandırılmaması müstəqil Azərbaycan dövlətinin milli mədəniyyətə, kitabçılığa, kitabxana işinə böyük diqqət və qayğısının nəticəsi idi. Halbuki digər MDB dövlətlərində kütləvi kitabxanaların çoxu bağlanmışdır. Ölkədə gedən müharibə, torpaqlarımızın 20 faizinin işğal edilməsi, bir milyon nəfərdən artıq qaçqınların mövcudluğu şəraitində kitabxana şəbəkələrini qoruyub saxlamaq ancaq ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin böyük fədakarlığı, kitabxana işinə sonsuz məhəbbəti sayəsində mümkün olmuşdur.

3.2. M.F.Axundov adına

Azərbaycan Milli Kitabxanası müstəqillik illərində

Müstəqillik illərində ulu öndər H.Əliyevin kitabxana işinə diqqət və qayğısının parlaq təzahürünü M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına münasibətində daha aydın görmək olar.

Kitabxanaları mədəniyyətimizin mühüm tərkib hissəsi, xalqımız üçün müqəddəs bir yer, bilik və zəka mənbəyi kimi qiymətləndirən, təhsil almaqda, elmlərə yiyələnməkdə özünü kitaba borclu hesab edən, böyük mütaliəçi və kitab həvəskarı olan H.Əliyevin müstəqil respublikamıza başçılıq etdiyi dövrdə, qısa zaman kəsiyində, vaxtının məhdud olduğu bir şəraitdə - 1995-1997-ci illərdə beş dəfə bu kitabxanaya gəlməsi, onun işi ilə, əməkdaşları ilə tanış olması, kitabxanada keçirilən təd-

birlərdə iştirak və çıxış etməsi dediklərimizə parlaq sübutdur.

Müstəqillik illərində dövlətin diqqət və qayğısı ilə əhatə edilmiş M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası başqa müəssisələr kimi keçid dövrünün böyük iqtisadi çətinliklərinin öhdəsindən gəlməyə müvəffəq oldu, öz iş ritmini saxladı, oxuculara xidmət işini uğurla həyata keçirə bildi. Hər şeydən əvvəl, ölkənin baş kitabxanası kimi respublikada bütün kitabxanaların elmi-metodik təminat mərkəzi funksiyasını da yandırmadı. Kitabxana işinin demokratikləşdirilməsi, milliləşdirilməsi, azərbaycanlaşdırılması prosesində yaxından iştirak etməklə bu prosesə başçılıq etdi. Milli kitabxanaçılığımızın təkmilləşməsi və inkişafının elmi-nəzəri əsaslarının yaradılmasına, milli kitabxanaşünaslığın formalaşmasına öz töhfələrini verdi. Kitabxananın kollektivi kitab fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi, nəşr edilən yeni kitabların əldə edilməsi sahəsində də mühüm işlər görməyə, kitabxana işinin təkmilləşməsinə müvəffəq oldu. Doğrudur, 90-cı illərin əvvəllərində bu işin müvəffəqiyyətlə təşkili mümkün olmasa da, buraxılmış nöqsanların sonrakı illərdə aradan qaldırılmasına, yaranmış boşluğun doldurulmasına nail ola bildi.

Müstəqillik illərində kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsində, binaların əsaslı təmir edilməsində, xarici dillərdə ədəbiyyatla komplektləşdirilməsində mühüm işlər görüldü. Xarici sərmayəçilərin köməyi ilə kitabxana binası əsaslı surətdə təmir edildi, oxu zalları yenidən quruldu, yeni oxu zalları açıldı, kitabxana müasir informasiya texnologiyası ilə təmin edildi. Kitabxananın kompüterləşdirilməsi sahəsində ilk mühüm addımlar atıldı. Xarici ölkələrin Azərbaycanda olan səfirlikləri cənəbi dillərdə ədəbiyyat fondunun təkmilləşdirilməsinə kömək etmək məqsədilə kitabxanaya çoxlu kitablar hədiyyə etdilər.

Ulu öndər Heydər Əliyev M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına ilk dəfə 1995-ci il iyunun 3-də Azərbaycan Qadınları Milli Komitəsinin, Respublika Kitab Cəmiyyətinin və ABŞ-in «Stark enterprayz» firmasının təşəbbüsü ilə kitabxanada «Vətənə, dövlətə, xalqa sədaqət andı» miniatur kitabın təqdimat sərgisində iştirak etmək üçün gəlmişdi. Sərgidə XVIII əsrdən bəri müxtəlif dillərdə nəşr edilmiş iki minə qədər miniatur kitab və prezident H.Əliyevin Respublika Dövlət Kitabxanasına bağışladığı 300-dən artıq kitab nümayiş etdirilirdi. Sərginin əlamətdar cəhətlərindən biri də bu idi ki, prezident H.Əliyevin andıçmə mərasimində söylədiyi Vətənə, dövlətə, xalqa sədaqət andı olan nitqinin miniatur şəkildə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində nəşr edilmiş variantları dövlət başçısına hədiyyə edildi.

Sərgi Azərbaycan «Kitab» Cəmiyyətinin sədri, Azərbaycan kitabının bacarıqlı təbliğatçılarından biri, kitab həvəskarı Zərifə Salahova tərəfindən hazırlanmışdı. Hörmətli prezidentimiz bu sərginin açılışına dəvət edilmişdi. Prezident H.Əliyevin dəvəti məmnuniyyətlə qəbul edib sərgiyə gəlməsi mərasimi daha da şöhrətləndirmiş, onun böyük mədəni əhəmiyyətini ön plana çəkmişdi. Ulu öndər böyük məmnunluqla sərgini seyr etdikdən sonra onun böyük mədəni əhəmiyyətini qeyd etmiş, sərginin təşkilatçılarına öz təşəkkürünü və minnətdarlığını bildirmiş, təntənəli açılış mərasimində dərin, məzmunlu nitq söyləmişdir.

Prezident Heydər Əliyevin çıxışı mətbuatda «Xalqımız Azərbaycanın elmi-mədəni potensialından bundan sonra daha çox bəhrələnməlidir»¹⁷⁹ başlığı ilə çap edilmişdir.

Ulu öndərin mühüm proqram əhəmiyyətinə malik olan bu çıxışında müstəqillik şəraitində kitab və kitabxanaların yeri və vəzifələri müəyyənləşdirilmiş, cəmiyyətin gələcək inkişafında onların roluna xüsusi diqqət yetirilmişdir. Prezidentin çıxışı elmi-nəzəri və fəlsəfi baxımdan cəmiyyətdə kitabxanaların statusunu, vəzifələrini və gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirən böyük elmi-metodoloji əhəmiyyətə malik olan bir sənəddir.

Tarixdən məlumdur ki, dünyanın görkəmli dövlət, elm və

mədəniyyət xadimləri kitabxanalar haqqında çox qiymətli, mühüm elmi, mədəni əhəmiyyət kəsb edən fikirlər söyləmişlər. Bu kəlamlar içərisində H.Əliyevin fikirləri öz məzmunu və elmiliyi etibarilə çox yüksəkdə durur. Mübaligəsiz demək olar ki, H.Əliyevin böyük fəlsəfi mahiyyət kəsb edən bu fikirləri dünya mədəniyyəti tarixində kitabxana haqqında ən müdrik kəlam, elmi və mədəni əhəmiyyətə malik olan fikirlərdir. H.Əliyev deyir: «Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mədəniyyət, bilik, zəka mənbəyidir. Ona görə də, kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mədəniyyətini nümayiş etdirən amillərdən biridir.

Mən vaxtilə bu kitabxanaya dəfələrlə gəlmişəm. Amma bu gün kitabxananın astanasından keçərkən çox böyük hörmət və ehtiram hissi duyuram. Kitabxanaya, burada çalışan insanlara hörmət və ehtiramımı bildirmək istəyirəm»¹⁸⁰.

Prezidentin kitabxanayı müqəddəs bir yer (ilahi qüvvəyə malik, toxunulmaz, sarsılmaz, pak, təmiz bir yer) adlandırması kitabxanaların cəmiyyətin mədəni tərbiyəsində böyük məsuliyyət daşmasını ön plana çəkir. Həmçinin kitabxanaların mədəniyyət, bilik, zəka mənbəyi kimi xarakterizə edilməsi onun cəmiyyət qarşısındakı elmi, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə kimi çox mühüm sosial funksiyaları yerinə yetirmək vəzifələrini elmi cəhətdən əsaslandırır. Bütün cəmiyyətlərdə kitab mədəniyyətin silahı, sivilisasiyanın bünövrəsi, biliyin mənbəyi, təhsil, tərbiyə və informasiyanın əsas aparıcı vasitəsi kimi çıxış etmiş, cəmiyyət üzvlərinin biliyə, zəkaya, müdrikliyə, kamala gedən yolunu işıqlandırmışdır. Məhz buna görədir ki, kitabı toplayan, qoruyan, saxlayan, əsrdən-əsrə, nəsildən-nəslə ötürən kitabxanalar həmişə ölkənin mədəni inkişafının əsas göstəricisi hesab edilmişdir. Tariximizin lap qədim qatlarında formalaşan bu ideya ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən yüksək zirvəyə qaldırılmış, ona yeni məna və məzmun verilmiş, bilavasitə xalqın ümumi mədəni səviyyəsi ilə əlaqələndirilmişdir. Bu məsələni şərh edərkən H.Əliyev göstərir: «Ona

gərə də, kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mədəniyyətini nümayiş etdirən amillərdən biridir». Doğrudan da xalqımızın tarixi keçmişinə, mədəniyyət tarixinə nəzər saldıqda belə bir həqiqət aşkar olur ki, Azərbaycan xalqı tarixən kitaba və kitabxanaya böyük hörmət etmiş, onu qoruyub saxlamışdır. Hər bir azərbaycanlı ailəsində kitab müqəddəs, ilahi qüvvə kimi qiymətləndirilmişdir.

H.Əliyevin çıxışında dünyanın ən qədim peşələrindən biri olan kitabxanaçı peşəsinə böyük hörmət və ehtiram da öz geniş həllini tapmışdır. Müasir dövrdə cəmiyyətə bilavasitə xidmət edən peşələr içərisində kitabxanaçı peşəsi də yüksək bir peşə kimi formalaşmış, böyük kitabxanaçılar ordusu yaranmışdır. Təxmini hesablamalara görə, Azərbaycanda 30 mindən artıq kitabxanaçı fəaliyyət göstərir. Sadə peşə adamları olan kitabxanaçıların müstəqillik şəraitində cəmiyyətin informasiya təminatında, mədəni inkişafında, cəmiyyət üzvlərinin təhsil və tərbiyəsində rolu əvəzsizdir. Cəmiyyətdə gedən bütün prosesləri ardıcılıqla izləyən, onları dərinlən duyan, bu böyük iqtisadi, siyasi və mədəni prosesdə iştirak edən mütəxəssislərin əməyini yüksək qiymətləndirən ulu öndər kitabxanaçı əməyini dəyərləndirmiş, kitabxanaçı peşəsini, kitabxanaçı şəxsiyyətini yüksək qiymətləndirmişdir.

H.Əliyev M.F.Axundov kitabxanası haqqında danışarkən deyir: «Mən vaxtilə bu kitabxanaya dəfələrlə gəlmişəm. Amma bu gün kitabxananın astanasından keçərkən çox böyük ehtiram hissi duyuram, kitabxanaya, burada çalışan insanlara hörmət və ehtiramımı bildirmək istəyirəm».

Heydər Əliyev miniatür kitablar sərgisinə gələrkən M.F.Axundov adına Dövlət Kitabxanasına bağışlamaq üçün öz şəxsi kitabxanasından 400 kitab gətirmişdi. Çox qiymətli kitablardan təşkil edilmiş bu nadir kitablar kolleksiyası bilavasitə kitabxananın qızıl fonduna daxil oldu.

Kitabları kitabxanaya hədiyyə edərkən H.Əliyev demişdir: «Mən indi kitabxanaya xeyli kitab bağışladım. Güman

edirəm ki, bunlar fondə öz yerini tutacaqdır. Bunlar cəmiyyətətimiz üçün çox gərəkli olan, ayrı-ayrı mövzulara həsr edilmiş kitablardır. Bunlar mənim özümün deyil, müxtəlif müəlliflərin kitablardır və kitabxananın böyük xəzinəsində öz yerini tutacaqlar. Zənnimcə, bu təşəbbüs də davam edə bilər. Elə imkanı olan adamlar kitabxanamızı zənginləşdirmək üçün yaqın ki, ona kitablər bağışlayacaqlar. Bilirəm, bizim bu kitabxananın çox böyük fondu var. Kitabxananın direktoru bu barədə məlumat verdi. Ancaq kitabxana elə bir yerdir ki, gərək daim onun fondu genişlənsin. Çünki dünya dəyişir, yeni əsərlər, kitablər yaranır, bunlar insanlara yeni biliklər, yeni məlumatlar gətirir. Ona görə də, bizim bu mərkəzi kitabxanamız daim yeni-yeni nəşrlərlə təmin olunmalıdır. Vaxtilə biz bunu planlı şəkildə edirdik. Dövlət planı var idi, heç kəsi narahat etmədən bu kitabxananı yaradıb inkişaf etdirmişdik və indi də fəaliyyət göstərir. Ancaq gərək indi buraya hər kəs öz payını versin. Azərbaycanın bütün ictimaiyyətini bu xeyirxah işə dəvət edirəm.

Bağışladığım kitablər nümayiş etdirmək istəmirəm. Ancaq bizim üçün müqəddəs olan bir kitabı da bağışlamaq istəyirəm. Bilirsiniz ki, mən Səudiyyə Ərəbistanına rəsmi səfərə getmişdim. Səfər zamanı biz İslam aləminin müqəddəs yerlərini ziyarət etdik və bundan çox məmnun olduq. Orada – İslam dininin mərkəzi olan Məkkədə mənə Quranın nüsxələrini bağışlamışlar. Çox nəfis şəkildə buraxılmış bu nüsxələrdən birini də Dövlət Kitabxanasına verirəm».¹⁸¹

Dünya kitabxanalarının tarixindən məlumdur ki, sivil ölkələrdə kitabxanalara kitab hədiyyə etmək həmişə dəbdə olan bir hadisə olmuşdur. Görkəmli dövlət, ictimai, elm və mədəniyyət xadimləri kitabxanalara kitablər hədiyyə etməyi mədəniyyətin inkişafına kömək kimi qiymətləndirmişlər.

Heydər Əliyevin bizim zamanımızda bəşəri olan bu ənənəni davam etdirməsi respublikamızda bu mütərəqqi ənənəyə ciddi qayğı ilə yanaşılmasına parlaq bir sübutdur. Ulu öndər bu təşəbbüsü ilə sanki çoxdan unudulmuş bir ənənəni canlandırdı,

ona yeni nəfəs verdi. Məhz həmin vaxtdan görkəmli ziyalılarımız dövlət başçısının yolunu davam etdirməyə, M.F.Axundov Azərbaycan Milli Kitabxanasına və respublikamızın digər kitabxanalarına kitab hədiyyə etməyə başladılar.

Hazırda bu iş böyük vüsət almış, ümumxalq hərəkətinə çevrilmişdir. Nəinki M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına, həmçinin digər böyük elmi kitabxanalara, kütləvi kitabxanalara kitablər hədiyyə edən onlarla kitab həvəskarı meydana çıxmışdır.

Təkcə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına onlarla ziyalı kitablər hədiyyə etmişdir.

Belə bir faktı qeyd etmək lazımdır ki, indi respublikamızın ziyalıları, alimləri, yazıçıları, incəsənət xadimləri, ümumiyyətlə, kitab müəlliflərinin öz yeni nəşr etdirdiyi kitablərini kitabxanalara hədiyyə verməsi bir dəb halını almışdır. Bu xeyirxah iş kitabxanaların maliyyə çətinliyi ilə üzləşdiyi şəraitdə olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir, xüsusilə paytaxt kitabxanalarının yeni ədəbiyyatla zənginləşməsinə müsbət təsir göstərir.

Müstəqillik illərində respublikamızın ayrı-ayrı elm və mədəniyyət mərkəzlərində, təhsil kitabxanalarında yeni kitablərin təqdimat mərasimlərinin keçirilməsi və bu mərasimlərin kütləvi informasiya vasitələrində geniş işıqlandırılması kitab təbliğinin yeni və ən mütərəqqi forması kimi diqqəti cəlb edir.

Mərasimlərdə xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin iştirakı, yeni təqdim olunan kitablər haqqında çıxışı belə tədbirlərin daha geniş yayılmasına, bu işin mühüm mədəni əhəmiyyət kəsb etməsinə, geniş kütləvi hal almasına təkan vermişdir. Prezidentin yeni kitablərin təqdimat mərasimində çıxışları kitabı təhlil etməyin və qiymətləndirməyin ən yaxşı nümunəsi kimi diqqətə layiqdir.

Buna misal olaraq M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında 1996-cı il martın 5-də İsraildə çıxan «Heydər Əliyev: siyasi portretin cizgiləri» kitabının təqdimat məra-

simində çıxışını,¹⁸² 1997-ci il noyabrın 6-da «Azərbaycan qaç-qınları» fotoalbomunun təqdimat mərasimində çıxışını,¹⁸³ 1997-ci il noyabrın 22-də Amerikada nəşr edilən «Azərbaycan internet» jurnalının beşilliyinə həsr olunmuş mərasimdə çıxışını¹⁸⁴ və s. göstərmək olar.

Heydər Əliyevin milli kitabxanaya münasibəti, həmişə onu diqqət mərkəzində saxlaması, onun işi ilə, vəziyyəti ilə maraqlanması müstəqillik illərində kitabxananın işində böyük dönüşə səbəb olmuş, müstəqil dövlətin milli kitabxanası, Azərbaycan kitabının toxunulmaz kitab saxlayıcısı kimi onun gələcək inkişaf istiqamətini təmin etmiş, kitabxananın fəaliyyətində, oxuculara xidmət işinin təşkilində, kitabxana işinin demokratikləşdirilməsində mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdir.

Keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq kitabxana 1993-cü ildən başlayaraq dövlət tərəfindən davamlı olaraq maliyyələşdirilmiş, kitabxanaya ayrılan vəsait ilbəil artırılmışdır. Kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kitabxana binasının əsaslı təmir edilməsi, yeni oxucu zallarının yaradılması, avadanlıqla, kitabxana işinin texniki vasitələri və kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi oxuculara xidmət işinin keyfiyyətini xeyli yaxşılaşdırmışdı. Hər şeydən əvvəl, kitabxana 80-ci illərin axırı, 90-cı illərin əvvəllərində böyük maliyyə çətinlikləri ilə üzləşdiyindən və həm ittifaq, həm də respublika məcburi nüsxələrindən məhrum olduğundan fondun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsində ciddi problemlər meydana çıxmışdı. 1993-cü ildən başlayaraq, tədricən bu problem aradan qalxmağa başladı. Bu xüsusilə yeni kitablar almaq üçün dövlət vəsaitinin artırılması nəticəsində mümkün oldu.

Dövlət büdcəsi 1991-ci ildəki 1569800 rubldan 2003-cü ildə 37572400 manat olmuşdur. Yəni on ildə 36 milyon manata qədər artmışdır. Həmçinin kitabxananın komplektləşdirilməsi üçün ayrı-ayrı təşkilatlar, qabaqcıl, xeyriyyəçi ziyalılar, elm və mədəniyyət xadimləri də yeni kitablar hədiyyə edirdilər. Kitab-

xananın Azərbaycan dilində olan kitab fondu xeyli zənginləşdi. Bu da müstəqillik illərində nəşriyyatlarımızın Azərbaycan dilində kitab nəşrinə geniş yer verməsi ilə əlaqədar idi.

Müstəqillik illərində kitabxananın xarici ədəbiyyat fondu da əsaslı şəkildə artmışdı. Bu işdə respublikamızda fəaliyyət göstərən xarici dövlətlərin səfirlikləri mühüm işlər görür, öz ölkələrinə aid kitablar kolleksiyasını kitabxanaya bağışlayırdılar. Məsələn, ABŞ-ın, Fransanın, İngiltərənin, Almaniyanın, İsveçrənin, Türkiyənin, Rusiyanın və başqa ölkələrin səfirlikləri kitabxanaya xeyli kitab hədiyyə etmişdilər.

Ümumiyyətlə, on il müddətində kitabxananın fondu cədvəldə göstəriləyi kimi müntəzəm olaraq artmışdır.

İllər	Kitabxana fondu
1993	4426437
1994	4440514
1995	4448314
1996	4450802
1997	4454017
1998	4462108
1999	4470036
2000	4482986
2001	4489450
2002	4495098
2003	4509511

Cədvəldən göründüyü kimi, on il müddətində kitabxanaya 134829 nüsxə çap məhsulu daxil olmuşdur ki, bundan da 557774 nüsxəsi kitablardır.

Ölkədə keçid dövrünün çətinlikləri ilə əlaqədar şəhərimizin bir çox kitabxanaları öz fəaliyyətlərini zəiflətdiklərindən, milli kitabxanaya böyük oxucu axını əmələ gəlmişdi.

1993-2003-cü illərdə kitabxananın 2204441 min oxucuya xidmət etməsi dediklərimizə əsaslı sübutdur. Müstəqillik illərində milli kitabxana öz işinin məzmununda və formasında böyük dəyişikliklər etmiş, kitabxana işinin demokratikləşdirilməsi,

kitab fondundan heç bir məhdudiyyət olmadan bütün oxucuların istifadə etməsi, kitabxanaların ümumaçıq olması prinsipinin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətli işlər görmüşdür.

Kitabxana müharibə şəraiti ilə əlaqədar aparılan işləri ön plana çəkmiş, gənclər arasında hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinə dair ədəbiyyat təbliğinə xüsusi diqqət yetirmişdir. 1993-2003-cü illərdə kitabxana öz keçmiş ənənələrini davam etdirmiş, oxucuları yeni kitablarla tanış etmək, müxtəlif elm sahələrinə və mövzulara aid daimi və tematik kitab sərgiləri təşkil etməyə xüsusi diqqət yetirmiş, tarixi və mədəni əhəmiyyət kəsb edən belə sərgilərin kütləvi informasiya vasitələrində təbliğinə fikir vermiş, yeni kitabların təbliğində mühüm işlər görmüşdür. Kitabxanda daimi olaraq Azərbaycan dövlətçiliyini, ulu öndər H.Əliyevin əsərlərinin, məruzə və çıxışlarının təbliği üçün xüsusi daimi sərginin təşkili işi kitabxananın uğuru kimi qiymətləndirilməlidir.

Müstəqillik illərində M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası milli ideologiyanın formalaşmasında və təbliğində də mühüm işlər görmüşdür. Milli ideologiyaya dair təşkil edilən daimi və tematik kitab sərgiləri həmişə oxucuların diqqət mərkəzində olmuş, keçirilən kütləvi tədbirlərdə oxucular həvəslə iştirak etmişlər. Son on ildə kitabxanada 595 adda kitab sərgisinin, onlarla mühazirənin təşkil edilməsi dediklərimizə parlaq sübutdur.

Kitabxana ənənəvi iş üsulları ilə yanaşı yeni iş forma və üsullarına, görkəmli dövlət, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin əsərlərinin təqdimat mərasimlərinin keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirmişdir ki, bu da kitabxananın oxucularla əlaqəsini daha da möhkəmləndirmiş, yeni kitabın təbliği işini xeyli yaxşılaşdırmış, oxucuların fəallığına səbəb olmuşdur. Müstəqillik illərində 20-yə qədər belə tədbirin keçirilməsi kitabxananın uğurlu fəaliyyətinə sübutdur. Kitabxana həmçinin geniş elmi-metodik işlər aparmış, kitabxanaların metodik təminatında ya-

xından iştirak etmişdir. Kitabxananın nəşr etdirdiyi metodik vəsaitlər kütləvi kitabxanaların işinə müsbət təsir göstərmişdir.

Müstəqillik illərində kitabxana 15 metodik müşavirə keçirmiş, 10 adda metodik vəsait və 12 adda metodik məktub hazırlayıb kitabxanalara göndərmiş, rayon MKS-lərinə kömək göstərmək məqsədi ilə kitabxananın metodistləri müxtəlif respublikalarda 20 dəfə ezamiyyətdə olmuşlar. Bütün bunlarla yanaşı, müstəqillik illərində milli kitabxana informasiya cəmiyyətinin kitabxana işinin qarşısına qoyduğu yeni vəzifələrə və tələblərə müvafiq təşkilati və elmi-metodik iş aparmış, kitabxana işini dövrün tələblərinə uyğun yenidən qurmaq üçün mühüm tədbirlər həyata keçirmişdir. Bu tədbirlər içərisində kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi kimi çox mürəkkəb bir prosesin həyata keçirilməsi, ilk növbədə, kitabxananın özünün avtomatlaşdırılması, yeni informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi, kitabxana xidmətinin informasiyalaşdırılması üçün müasir avadanlıqlarla təmin olunması vəzifələri qoyulmuşdu. Kitabxana ölkədə mövcud olan iqtisadi çətinliyə baxmayaraq bu işi qeyri-dövlət donor təşkilatların köməyi ilə həyata keçirməyi, bu sahədə uğurlar əldə etməyi bacardı. Belə ki, 1998-ci ilin sonunda kitabxana USAID-in vəsaiti hesabına Avrasiya Fondundan udduğu qrant əsasında beynəlxalq İnternet şəbəkəsinə qoşulmuşdur. 1999-cu ilin əvvəlində isə kitabxana yenə də bu fondan «Kontakt qrantı» uddu. Bu qrant əsasında isə kitabxananın əməkdaşları Tbilisi kitabxanalarında olmuş və Gürcüstan İnformasiya Mütəxəssislərinin Assosiasiyası (AİS) ilə birgə Avrasiyanın əməkdaşlıq proqramı çərçivəsində «Cənubi Qafqaz dövlətlərinin kitabxana və informasiya işçilərinin regional informasiya mərkəzi» adlı layihə işləmişlər. Layihə əsasında kitabxananın 8 nəfər əməkdaşı həmin mərkəzdə Amerika kitabxana və informasiya proqramı çərçivəsində təhsil almışdır.

Kitabxana Açıq Cəmiyyət İnstitutunun Yardım Fondu - ACİ YF (Soros fondu) ilə də geniş əməkdaşlıq işi quraraq,

göstərdiyimiz layihələr üzrə qrantlar udmuşdur:

- Beynəlxalq kitab mübadiləsinin genişləndirilməsi;
- Çadır şəhərciklərinə kitab bağlamalarının göndərilməsi;
- Kitabxananın İnternet zalının genişləndirilməsi;
- Kitabxanada Tədris Mərkəzinin yaradılması;
- Regional məlumat-informasiya mərkəzlərinin yaradılması və s.

Dövlət kitabxanası eyni zamanda bu fondların yardımı ilə müxtəlif beynəlxalq konfransların və seminarların iştirakçısı olmuşdur. Onlardan:

- «Kitabxana Assosiasiyaları - regional əməkdaşlıq» adlı II Cənubi Qafqaz regional kitabxana konfransı (Tbilisi, 1999, aprel).
- UNIMARC və biblioqrafik nəzarət (Tbilisi, 1999, oktyabr; Bakı, 2000, mart)
- BMT-nin materialları üzrə ümumi məlumat axtarışı və informasiyanın əldə olunması (Moskva, 2000, may)
- YUNESKO-nun məlumat bazalarının yaradılması (Bişkek, 2000, oktyabr)
- «Kırım-2000» beynəlxalq konfransı (Sudak, 2000, iyun)
- «eIFL-direct» adlı elektron jurnallara həsr olunmuş seminar (Budapeşt, 2001, sentyabr)
- «Kırım-2001» beynəlxalq konfransı (Sudak, 2001, iyun) və s.

Bütün bunlarla yanaşı, kitabxanada kadrların yetişdirilməsi məsələsinə də geniş yer ayrılıb, onların yeni texniki vərdişlərinin artırılması məsələlərinə diqqət verilmiş və xarici dil öyrənilməsi üçün kurslar təşkil olunmuşdur. Kitabxana həmçinin öz metodik mərkəz vəzifəsini həyata keçirərək Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsinə metodik köməklik etmək üçün kadr hazırlığına başlamışdır.

Kitabxananın yanında 2000-ci ildə Tədris Mərkəzi yaradılmış və kütləvi kitabxanaların işçiləri bu mərkəzdə öz ixtisaslarını artırmağa başlamışlar. Bir il müddətində Bakı və

Sumqayıtın 35 kitabxanasından 214 nəfər kitabxanaçı həmin kursları bitirmişdir. Tədris Mərkəzi eyni zamanda respublikanın 8 rayonunda (Əli Bayramlı (Şirvan), Şəki, Lənkəran, Şamaxı, Quba, Gəncə, Bərdə, Salyan) «Müasir kitabxanalar və onların vəzifələri» mövzusunda üçgünlük zona seminarı keçirmişdir.

Beləliklə, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası müstəqillik illərində H.Əliyevin bilavasitə köməyi və qayğısı sayəsində hər cür çətinliyə sinə gərərək öz şərəfli işini müvəffəqiyyətlə davam etdirmiş, xalqımızın informasiya təminatına, mədəni inkişafına, intellektual yüksəlişinə, elminə, təhsilinə, tərbiyəsinə xidmət etmiş, milli dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsində, milli ideologiyamızın formalaşmasında və təbliğində yaxından iştirak etmişdir.

Müstəqillik illərində Mədəniyyət Nazirliyinin respublika əhəmiyyətli sahəvi kitabxanaları: F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası və C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası uşaqlara və gənclərə kitabxana xidmətini müstəqilliyin qarşıda qoyduğu vəzifələrə uyğun daha da təkmilləşdirmiş, yeni iş forma və üsullarından istifadə edərək xidmət işinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmağa müvəffəq olmuşlar.

Doğrudur, son on ildə keçid dövrünün çətinliklərini yaşayan, maliyyə təminatı cəhətdən böyük çətinliklərlə üzləşən kitabxanaların yaşaması və fəaliyyət göstərməsi o qədər də asan olmamışdır. Dövlət orqanlarının ciddi qayğısı və kitabxanachıların böyük səyi nəticəsində kitabxana işini qoruyub saxlamaq mümkün olmuşdur.

3.3. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası müstəqillik illərində

Xalqımızın gələcəyi olan uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində böyük təcrübəsi və xidmətləri olan F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası da 90-cı illərin əvvəl-

lərində bir çox çətinliklərlə üzləşmişdi. Bu çətinliklər, hər şeydən əvvəl, kitabxananın maliyyələşdirilməsində və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsində özünü göstərirdi. Kitabxananın binasını və ştat vahidlərini saxlamaq işində böyük çətinliklər ortaya çıxmışdı. Kitabxana öz binasından məhrum olmaq təhlükəsi qarşısında qalmışdı. Gözü düşən bəzi işbazlar kitabxananın binasını almaq üçün ciddi-cəhd göstər-sələr də, respublikamızda ulu öndər H.Əliyevin hakimiyyətə gəlməsindən sonra yaranmış ab-hava bu işin qarşısını aldı. Həmçinin Mədəniyyət Nazirliyi kitabxananın ştat vahidlərini saxlamağa müvəffəq oldu.

Hazırda kitabxanada 73 işçi vardır ki, bu da çox yüksək göstəricidir. Görülən tədbirlər kitabxananın kollektivinə öz gələcək işlərini müvəffəqiyyətlə davam etdirməyə imkan yaratdı. 1995-ci ildən başlayaraq kitabxananın maliyyələşdirilməsində dönüş əmələ gəldi. Kitabxanaya ayrılan vəsait ilbəil artırılmağa başladı. Artıq 90-cı illərin axırında kitabxananın büdcəsi 83 milyon 141 manata çatdı. Kitabxana fəaliyyətə başla-yandan sonra onun binası əsaslı təmir edilməmişdi. Son zamanlarda kitabxananın binası müasir standartlara müvafiq əsaslı təmir edilmiş, yeni avadanlıqlarla təchiz olunmuşdur. Ümumiyyətlə, təmir və avadanlıq üçün 10 milyon manat vəsait xərclənmişdir.

Böyük çətinliklə də olsa, kitabxana son on ildə kitab fondunun komplektləşdirilməsi sahəsində mühüm göstəricilərə nail ola bilmişdir. Kitabxana fondu azalmamış, əksinə, yeni kitablarla zənginləşmişdir.

Hazırda kitabxana fondunda 209700 nüsxə kitab vardır. On il müddətində kitabxanaya 13844 nüsxə yeni kitab daxil edilmişdir.

Oxuculara xidmət işinin təşkilində kitabxananın fəaliyyətində böyük keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermiş, kitab fondunun dövriyyəsi xeyli yüksəlmişdir. On ildə oxuculara 5 milyon nüsxə kitab verilmiş, bir oxucuya il ərzində verilən kitabların miqdarı yüksələrək 3 nüsxəyə çatmışdır. Oxucuların sayı da

ilbəil artmışdır.

Cədvələ diqqət yetirək:

İllər	Oxucuların sayı	Kitab verilişi	Qəzet və jurnallar
1993	22000	462000	6515
1994	25000	525000	6573
1995	25000	560780	6636
1996	25000	525000	4703
1997	25000	528706	6759
1998	25000	542779	6802
1999	25000	448140	6840
2000	25000	546771	3450
2001	18700	410608	6974
2002	18750	434725	7050
2003	18570	383148	7124
2004	18750	362309	7203

Cədvəldən göründüyü kimi, 90-cı illərin çətinliklərini yaşayan kitabxana öz fəaliyyətində xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin gələcəyimiz olan uşaqlar haqqında kəlamını rəhbər tutmuş və öz işini bu müdrik kəlamın həyata keçirilməsi uğrunda mübarizəyə həsr etmişdir. Uşaqlara ümumxalq, dövlət qayğısının vacibliyindən danışan H.Əliyev deyir: «Uşaqlar bizim gələcəyimizdir. Gələcəyimizi nə cür tərbiyə edəcəyiksə, böyüdəcəyiksə, ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin gələcəyi bundan asılı olacaqdır».¹⁸⁵

Müstəqillik illərində uşaqlara kitabxana-informasiya xidmətini daha da yaxşılaşdırmağı, yaşadığımız informasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verməyi qarşısına məqsəd qoyan Respublika Uşaq Kitabxanasının kollektivi kitabxana işinin informasiyalaşdırılması və kitabxananın informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi sahəsində xeyli uğurlar qazanmağa müvəffəq olmuşdur. Hər şeydən əvvəl kitabxanaya xeyli miqdarda kompüter, elektron məlumat vasitələri, texniki avadanlıq alınmış və bu vasitələrin kitabxana işinə tətbiq edilməsi kitabxana

işini, qismən də olsa, kompüterləşdirmişdir. Kitabxananın ən böyük nailiyyətlərindən biri uşaqların istifadəsi üçün kompüter zallarının açılması olmuşdur. 2002-ci ildən kitabxanada təşkil edilən «İnternet-sınıf» və «Biləyən» multi-media zalında uşaqlar İnternetdən istifadə etməklə, istədikləri materialları əldə etməklə, CD disklərindən istifadə etməyi də mənimsəmişlər.

Müstəqillik illərində kitabxana müharibə şəraiti ilə əlaqədar olaraq uşaqların hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinə xüsusi diqqət yetirmiş, kitabların təbliği və bu mövzuda kütləvi işlərin təşkili ön plana çəkilmişdir. 10 il müddətində oxucularla hərbi vətənpərvərlik mövzusunda həsr edilmiş yüzrlərlə kütləvi tədbir keçirilmişdir.

90-cı illərdə Respublika Uşaq Kitabxanası uşaq kitabxanalarının elmi-metodik təminatı sahəsində apardığı ənənəvi işini davam etdirmiş, dövrün tələblərinə uyğun yeniləşən elmi-metodik tədbirlər həyata keçirmişdir. Uzun illərdən bəri uşaq kitabxanalarının işinin istiqamətləndirilməsində, oxuculara xidmət prosesinin təkmilləşdirilməsində, kitabxana işinin yeni forma və metodlarının meydana gəlib formalaşmasında mühüm elmi-praktik əhəmiyyətə malik metodik təminat sistemini həyata keçirən kitabxana müasir şəraitlə əlaqədar öz işini yenidən qurmuş, zamanın tələbi olan demokratikləşmə prinsipindən geniş istifadə etmişdir. Kitabxananın apardığı metodik işlərin inzibati amirlik metodlarından uzaqlaşmasına, daha çevik və tövsiyələr xarakterində olmasına üstünlük verilmişdir.

Müstəqillik illərində metodik işin formaları kimi ezamiyələrdən, elmi-praktik konfranslardan, zona müşavirələrindən, tövsiyə xarakterli məktublardan, metodik vəsaitlərindən geniş istifadə edilmişdir. Respublikamızda uşaq ədəbiyyatının nəşri problemi ilə əlaqədar nəşriyyat işçilərinin və uşaq yazıçılarının iştirakı ilə keçirilmiş dəyirmi masalar böyük marağa səbəb olmuşdur. Kitabxananın Az.TV-nin uşaq yazıçıları və şairləri haqqında hazırlanmış verilişlərində iştirak etməsi yeni iş üsulu kimi diqqətləyiqdir.

Kitabxanada vaxtaşırı olaraq uşaq yazıçıları və şairləri ilə görüşlərin keçirilməsi, həmçinin kitab müzakirələrinin təşkili oxuculara xidmətin təşkili işinə böyük köməklik etmişdir.

Kitabxanada təşkil olunan daimi və tematik kitab sərgilərinin yeni formada təşkili də oxucuların marağına səbəb olmuşdur. Bunu qeyd etmək yerinə düşər ki, son on ildə kitabxanada 900-dən çox kitab sərgisi təşkil edilmişdir.

Bu müddətdə kitabxana rayon mərkəzlərinə 15 ezamiyyə təşkil etmiş, 130-dan çox tövsiyə məktubu göndərmiş, 12 müşavirə keçirmiş, 137 adda metodik vəsait nəşr etdirmişdir.

Müstəqillik illərində kitabxana beynəlxalq əlaqələrini də xeyli genişləndirmiş, xüsusilə Rusiya Federasiyasının Moskva Şəhər Uşaq Kitabxanası ilə əlaqə yaratmış, təcrübə mübadiləsi aparmışdır.

Beləliklə, respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının həyatında tamamilə yeni dövr başlanmış, kitabxananın maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş, kitabxananın binası əsaslı təmir edilmiş, kitabxana işi demokratikləşdirilmiş, oxuculara xidmət işi keyfiyyətə yaxşılaşdırılmışdır. Kitabxana xalqımızın gələcəyi olan uşaqların təlim-tərbiyəsində mühüm mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdir.

3.4. C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası müstəqillik illərində

Müstəqillik illərində ölkəmizdə kitabxana xidmətinin təşkilində Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin Respublika Gənclər Kitabxanasının müstəsna rolu olmuşdur. Oxuculara xidmət işinin təşkilində böyük təcrübəsi və ənənələri olan kitabxananın kollektivi müharibə şəraitinə baxmayaraq müstəqilliyi yüksək əhval-ruhiyyə ilə qarşılamış, özünün bütün

fəaliyyətini milli dövlətçiliyimizin qorunmasına, möhkəmlənməsinə və təbliğinə həsr etmişdir.

Keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq kitabxana kitab fondunu qoruyub saxlamaq, yeni ədəbiyyatla komplektləşdirmək, maddi-texniki bazanı möhkəmləndirmək, kadr tərkibini qoruyub saxlamaq üçün ciddi tədbirlər görməli olmuşdur. Hər şeydən əvvəl, kollektiv kitabxananın binasına dikilən yad gözlərlə mübarizə aparmağı bacarmış, nəinki binanı qoruyub saxlamış, hətta onu genişləndirməyə və təmir etdirməyə müvəffəq olmuşdur.

Kitabxana böyük çətinliklə müntəzəm olaraq öz fondunu zənginləşdirə bilmiş, maliyyə çətinliyinə baxmayaraq fondu yeni ədəbiyyatla komplektləşdirməyə nail olmuşdur. Əgər kitabxananın fondunda 1993-cü ildə 205350 nüsxə kitab var idisə, 2003-cü ildə 209700 nüsxə kitab olmuşdur. Yəni 10 il müddətində kitabxanaya 10 min nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdur. Kitabxanaya ayrılan vəsaitin ilbəil artması yeni kitablar almaq üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Əgər kitabxanaya kitab almaq məqsədi ilə 2003-cü ildə 15 milyon manat vəsait ayrılmışdysa, bu rəqəm 2004-cü ildə 55 milyon manata çatdırılmışdır. Bu da yeni kitabların alınmasına müsbət təsir göstərmişdir. Belə ki, 2003-cü ildə kitabxananın fonduna 450 nüsxə kitab daxil olmuşdysa, bu rəqəm 2004-cü ildə 1065 nüsxəyə, 2005-ci ildə isə 2000 nüsxəyə çatmışdır. Kitabxana həmçinin dövrü mətbuatla aparılan işə böyük diqqət yetirmiş, 2003-cü ildə 5 adda jurnala və 15 adda qəzetə abunə yazılmışdır.

Müstəqillik dövrü kitabxananın qarşısında gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi vəzifəsini qoymuşdur. Müharibə şəraitində yaşayan ölkəmizdə gənclərin vətən sevgisi, vətəni qorumaq, onu işğalçılardan azad etmək ruhunda tərbiyəsi kitabxananın əsas vəzifəsindən birinə çevrilmişdir. Təsədüfi deyil ki, müstəqillik illərində gənclərin tərbiyəsinə, gənclərlə aparılan işə xüsusi diqqət yetirən ulu öndər Heydər Əliyev gənc nəslin tərbiyəsinə xalqın və dövlətin əsas vəzifəsi hesab

edirdi. O yazırdı: «Qarşımızda duran vəzifələrdən biri də gəncliyi daha yaxşı hazırlamaqdan və tərbiyə etməkdən ibarətdir».¹⁸⁶

Kitabxananın kollektivi Respublika Prezidentinin qarşıya qoyduğu bu mühüm vəzifəni yerinə yetirmək üçün oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinə xeyli yaxşılaşdırmaqla zamanın tələblərinə cavab verəcək forma və üsullardan istifadə etmişlər. Kitabxanada geniş kütləvi işlər aparılmış, kitab müzakirələri, ədəbi-bədii gecələr, mühazirələr, konfranslar keçirilmiş, kitab sərgiləri təşkil edilmişdir. Görkəmli yazıçılar, şairlər və alimlərlə görüşlərə də geniş yer verilmişdir. Belə mədəni-kütləvi tədbirlərə misal olaraq son illərdə M.Füzuliyə, C.Cabbarlıya, M.Müsfığa, M.Ə.Sabirə, S.Vurğuna, S.Rüstəmə, Ə.Cəfərzadəyə, Bülbülə, Əmir Mustafayevə və başqalarına. həsr edilmiş tədbirləri göstərmək olar. Kitabxananın keçirdiyi «Müstəqilliyimiz əbədidir», «20 Yanvar», «Xocalı faciəsi», «Heydər Əliyevin 80 illiyi», «Prezidentin gənclərə qayğısı və gənclərin Prezidentə etimadı», «ADR-in yaranmasının 80 illiyi» və s. tədbirlər oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur.

Kitabxananın oxucularla apardığı işin nəticəsində gənclərində kitabxanaya marağı artmış, müntəzəm olaraq oxucuların sayı çoxalmışdır. Əgər 1993-cü ildə kitabxananın 6435 nəfər oxucusu var idisə, 2003-cü ildə onların sayı 7450 nəfərə çatmışdır. Son on il müddətində kitabxana 250 min oxucuya xidmət etmişdir ki, bunu da çox mühüm nailiyyət hesab etmək olar. Kitabxana oxucularının sayının artması, kitabxana işinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi kitab verilişinə də müsbət təsir etmiş, kitabxana fondunun dövrüyyəsi, oxunan kitabların sayı da ilbəil çoxalmışdır. Əgər kitabxana 1993-cü ildə oxuculara 102430 min nüsxə kitab vermişdirsə, bunların miqdarı 2003-cü ildə 108830 min nüsxə olmuşdur.

Kitabxana informasiya cəmiyyətinin qarşıya qoyduğu yeni vəzifələrin öhdəsindən gəlmək, kitabxana işini kompüterləşdirmək, kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin et-

mək üçün də xeyli iş görmüşdür. Son zamanlar kitabxanaya kompüterlər alınmış, kitabxana-informasiya texnikası və avadanlıqla təmin edilmiş, oxuculara informasiya xidməti göstərilməyə başlanmışdır. Kitabxananın işçilərinin yeni xidmət formaları ilə tanış edilməsi, onlara yeni texnikanın mənimsədilməsi üçün tədbirlər görülmüş, kitabxananın işçiləri ixtisas artırma kurslarına göndərilmişdir.

Kitabxana müstəqillik illərində elmi-metodik fəaliyyətini də genişləndirməyə çalışmış, yeni iş forma və üsullarına üstünlük vermişdir. Elmi-metodik konfransların, seminarların keçirilməsinə, rayonlara ezamiyyələrin və orada mühazirələrin təşkilinə diqqət artırılmışdır.

Beləliklə, müstəqillik kitabxananın işinə yeni ab-hava gətirmiş, demokratik prinsiplərin tətbiqi, milli ideologiyamızın, azərbaycançılıq, dövlətçilik ideyalarının təbliği üçün şərait yaratmışdır.

3.5. Respublika Təhsil Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi müstəqillik illərində

Respublikamızda Mədəniyyət Nazirliyindən sonra ən böyük kitabxana şəbəkəsi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinə məxsusdur. Son on ildə ölkəmizdə gedən təhsil islahatları ilə yanaşı, bu şəbəkə ən çox dəyişikliklərə, yeniləşməyə və təkmilləşməyə məruz qalmaqda daha çox inkişafa nail olmuşdur. Təhsil kitabxanalarının şəbəkəsi çoxalmaqla yanaşı onların qarşısında duran vəzifələrdə də, işinin məzmununda da dəyişikliklər baş vermiş, yeni kitabxanalar şəbəkəsi meydana gəlmişdir.

Ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar yeni özəl ali və orta ixtisas məktəbləri də yaradılmışdır. Belə kitabxanalar həm özəl ali məktəblərin, həm də özəl orta ixtisas məktəblərinin, kolleclərin, orta ümumtəhsil məktəblərinin,

xarici dillərdə təhsil verən məktəblərin yanında təsis edilmişdir. Zamanın tələbi ilə təşkil edilən kitabxana şəbəkələri respublikamızın təhsil kitabxana şəbəkələrini daha da genişləndirməklə kitabxana işinin zənginləşməsi, təkmilləşməsi, yeniləşməsi üçün şərait yaratmışdır.

Məktəblərdə aparılan təhsil islahatları ilə bağlı dərsliklərin uşaqlara pulsuz verilməsi, onların tədris ilinin axırında kitabxanalarda toplanıb saxlanması, gələcək tədris ilində yenidən şagirdlərə paylanması kitabxanalara tapşırılması kitabxana işinin və kitabxanaçıların məktəblərin həyatında yaxından iştirakına gətirib çıxarmışdır. Kitabxana fəaliyyətinin məktəblərin dinamik təhsil fəaliyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi formalaşması, təhsil prosesinə daha dərindən nüfuz etməsi üçün şərait yaratmışdır.

Müstəqillik illərində Azərbaycan təhsilində baş verən müntəzəqi proseslər, təhsil islahatlarına müvafiq meydana gələn formalaşan yeni iş forma və üsulları, məktəb sisteminin milli mədəniyyətimizə, milli mentalitetimizə, milli məktəb təcrübəmizə müvafiq yenidən qurulması dövlətimizin təhsil konsepsiyasının nəticəsidir. Son on ildə təhsil sahəsində həyata keçirilən təhsil islahatları bir daha sübut edir ki, təhsil institutuna xidmət edən orqanlar içərisində təhsil kitabxanaları ən önəmli müəssisələrdir, məktəblərimizin bir nömrəli laboratoriyasıdır, təhsilin informasiya təminatının əsas bazasıdır.

Hazırda Təhsil Nazirliyinin kitabxana sistemində 4536 məktəb kitabxanası, 180 orta ixtisas və texniki peşə məktəbi kitabxanası, 6 gənclər yaradıcılıq sarayı kitabxanası və Respublika Elmi-Pedaqoji Kitabxanası daxildir. Məktəb kitabxanalarından 1310-u şəhər məktəblərinin, 3408-i isə kənd məktəblərinin kitabxanalarıdır. Məktəb kitabxanalarının fondunda 26 milyon kitab vardır. Məktəb kitab fondlarında dərsliklər, dərs vəsaitləri ilə yanaşı, elmi, texniki, bədii, pedaqoji, ictimai-siyasi ədəbiyyata da geniş yer verilmişdir. Ancaq məktəb kitabxana fondlarının müasir kitablarla təkmilləşməsinə böyük

ehtiyac hiss edilməkdədir. Bunu hər şeydən əvvəl, respublikamızda müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən təhsil islahatları tələb edir.

Orta ümumtəhsil məktəblərinin yuxarı siniflərində tədrisin daha intensiv aparılması, təbiət elmlərinin və texniki elmlərin daha dərinlən tədris edilməsi, tədris proqramlarının informasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verməsi üçün daha da təkmilləşməsi məktəblərin birinci laboratoriyası hesab edilən, müasir şəraitdə təhsilin keyfiyyətinə təsir göstərə bilən bir qurum kimi məktəb kitabxanalarının işinin daha da yaxşılaşdırılmasını tələb edir. Bu proses isə, öz növbəsində, məktəb kitabxanalarının fondunun təkcə dərslilər, dərslər vəsaitləri ilə deyil, şagirdlərlə yanaşı, müəllimlərin də tələbatını ödəyəcək ədəbiyyatla zənginləşdirilməsini tələb edir. Məktəb kitabxanalarının təhsil islahatlarında yaxından iştirak etməsi üçün bu kitabxanaların yüksək ixtisaslı peşəkar kadrlarla təmin edilməsinə böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Hörmətli prezidentimiz H.Əliyevin təsdiq etdiyi təhsil islahatları proqramında təhsil problemlərinin tədqiq edilib öyrənilməsi sahəsində ciddi araşdırmalar aparılması, eksperimentlər qoyulması, əsaslandırılmış elmi nəticələr alınib tədris prosesinə, məktəb quruculuğuna tətbiq edilməsi vəzifələri qarşıda qoyulmuşdur. Bu vəzifələri təhsil kitabxanalarına da şamil etməyə ciddi ehtiyac var. Təhsil kitabxanalarının qarşısında informasiya cəmiyyəti şəraitində həll edilməsinə böyük ehtiyac hiss edilən problemlər durur. Təhsil Nazirliyinin Təhsil Problemləri İnstitutu bu problemləri öyrənməyə, təhsil kitabxanalarının gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə və tövsiyələr hazırlamağa borcludur.

Respublikamızda müasir şəraitdə intensiv təhsil islahatlarının aparılması təhsil kitabxanalarının işinin yenidən qurulmasını, kitabxana işində ciddi islahatlar aparılmasını tələb edir. Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə təhsilin informasiya təminatının təşkilində təhsil kitabxanalarının qarşısında çox

böyük vəzifələr qoyulmuşdur. Bu vəzifələri ardıcılıqla, tam və qüsursuz yerinə yetirmək təhsil kitabxanalarının kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsini, kitabxana işinin kompüterləşdirilməsini tələb edir.

Bəşəri problem olan cəmiyyətin informasiyalaşdırılması problemi XXI əsrin ən böyük problemi kimi bütün dünyanı düşündürür. Məhz buna görədir ki, 2003-cü ilin dekabrında Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Cenevrədə informasiya cəmiyyəti, onun problemləri üzrə dünya sammiti keçirmişdir. Bu sammitdə ölkəmiz yüksək səviyyədə təmsil olunmuş, respublikamızın informasiyalaşdırılmasına, informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsinə yüksək önəm verən prezident İlham Əliyev burada iştirak etmiş və ingilis dilində sammit iştirakçılarının böyük marağına səbəb olan nitq söyləmişdir. Müasir informasiya cəmiyyətində kommunikasiya texnologiyasına böyük əhəmiyyət verən prezident İlham Əliyev demişdir: «Son on il müddətində kommunikasiya texnologiyaları bizim gündəlik həyatımızın tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Artıq bu gün gündəlik həyatımızı «internetsiz», «e-mailsiz» və global rabitənin imkanları olmadan təsəvvür etmək mümkün deyildir».¹⁸⁷

Prezident, ilk növbədə, kommunikasiya texnologiyasının təhsil sistemində, ümumtəhsil məktəblərində tətbiq edilməsini, gənc nəslin informasiya texnologiyasına yiyələnməsini zəruri hesab edir. Bu baxımdan prezidentin 2004-cü il 21 avqust sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı proqramı (2005-2007-ci illər)» olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müstəqil Dövlətlər Birliyində bu problemə dair ilk dəfə qəbul edilmiş proqram respublikamızın təhsil sisteminin yeni elmi-texniki əsaslar üzərində qurulmasını təmin etməklə, təhsilimizin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, dünya standartları səviyyəsinə çatdırılmasına səbəb olmaqla ölkəmizdə gənc nəslin yüksək intellektual inkişafını təmin edir. Məhz buna görədir ki, respublikamızda

müstəqillik illərində prezident H.Əliyevin bilavasitə qayğısı və göstərişi ilə məktəb kitabxanalarının miqdarı artmış, onların maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, fəaliyyət dairəsi xeyli genişlənmişdir. Hazırda respublikamızda Təhsil Nazirliyi sisteminə daxil olan 5 minə yaxın ümumtəhsil, internat və peşə məktəblərinin kitabxanalarında 5 milyon nüsxədən artıq ədəbiyyat toplanmışdır. Son zamanlar bu kitabxanalar öz ənənəvi xidmət işləri ilə yanaşı, dərslük fondunun yaranmasında, saxlanmasında, tənzim edilməsində və yenidən şagirdlərə verilməsində məktəbin pedaqoji kollektivinə böyük köməklik edirlər.

Ölkəmizdə keçirilən təhsil islahatları, təhsil prosesinin daha da təkmilləşməsi və intensivləşməsi məktəb kitabxanalarının qarşısında şagirdlərin sinifdənkənar işlərinin təşkilatçısı kimi olduqca mühüm vəzifələr qoymuşdur. Məhz bu vəzifələrin həlli məktəb kitabxanalarının fəaliyyətinin daha da təkmilləşməsinə, informasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verməsini zəruri edir.

Məktəblərin qarşısında duran vəzifələrin həyata keçirilməsində məktəb kitabxanalarının işlərinin yenidən qurulmasına böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Təhsil və tərbiyə prosesində bilavasitə iştirak edən məktəb kitabxanaları təhsilin informasiya təminatındakı işini gündən-günə təkmilləşdirməli, yeni iş forma və üsullarından, kommunikasiya texnologiyasından bacarıqla istifadə etməlidirlər. Bütün bunlar isə məktəb kitabxanalarına elmi-metodik rəhbərliyin daha da təkmilləşməsinə, qabaqcıl məktəb kitabxanalarının iş təcrübəsinin ümumiləşdirilməsinə və yayılmasına, məktəb kitabxanaları işçilərinin ixtisasının artırılmasına tələb edir. Bu mühüm iş Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası tərəfindən həyata keçirilir.

3.6. Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası müstəqillik illərində

Respublika əhəmiyyətli Elmi Pedaqoji Kitabxana ölkəmizdə təhsilə dair ədəbiyyatı toplayıb saxlamaqla, geniş oxucu kütləsinə kitabxana-informasiya xidməti göstərməklə yanaşı, təhsil kitabxanalarının elmi-metodik mərkəzi kimi də böyük fəaliyyət göstərir.

Kitabxananın kollektivi müstəqillik illərində hər cür çətinliyə baxmayaraq maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsində, yeni kitabxana avadanlığı, kitabxana informasiya-texnologiyası ilə təminat sahəsində, kitab fondunun ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsində, kadr potensialının möhkəmləndirilməsində önəmli işlər görməyə müvəffəq olmuşdur. Əgər kitabxananın fondunda 1993-cü ildə 486532 nüsxə ədəbiyyat var idisə, onların miqdarı 2002-ci ildə 512090 nüsxəyə çatmışdır. Həmçinin müstəqillik əldə etdikdən sonra ideoloji cəhətdən köhnəlmiş, yeni dövrün tələblərinə cavab verməyən ədəbiyyatın, o cümlədən marksizm-leninizm ədəbiyyatının kütləvi surətdə kitabxanadan çıxarılmasını nəzərə alsaq, onda kitabxananın fondunun yeni ədəbiyyatla təmin edilməsinin intensivliyi aşkara çıxır. Müstəqilliyin on illik müddətində, yəni 1993-2002-ci illərdə kitabxanaya 300 min nüsxədən artıq kitab daxil olmuşdur ki, bu da mühüm göstəricidir.

Kitabxana müstəqillik illərində oxuculara xidmət işini, pedaqoji ədəbiyyatın təbliği ilə yanaşı, müstəqilliyimizə, milli ideologiyamıza, Azərbaycan tarixinə, soykökümüza, xalqımızın mədəniyyətinə, vətənpərvərlik tərbiyəsinə dair ədəbiyyat təbliğini ön plana çəkmişdir. Məhz buna görə ki, kitabxananın oxucularının sayı daim artmış, kitab verilişi çoxalmışdır. Rəqəmlərə müraciət edək. 1993-2002-ci illərdə kitabxana 135 mindən çox oxucuya xidmət etmiş, onlara 2 milyon nüsxədən artıq kitab vermişdir ki, bu da çox böyük mədəni nailiyyətdir.

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası təhsil problemləri-

nə dair aparılan elmi-tədqiqat işlərinə xidmət etdiyi üçün böyük audiovizual və dövrü mətbuat fonduna malikdir və dövrün tələblərinə cavab vermək üçün bu fondu daim təkmilləşdirir. Bu məqsədlə fondada avtoreferatlar, dissertasiyalar, pedaqogika və psixologiya sahələrinə aid elmi-tədqiqat hesabatları, mikro-lentlər, mikrofişlər saxlanılır. Kitabxananın dövrü mətbuat fondu da xüsusi maraq doğurur. Kitabxanada respublikamızda uzun illərdən bəri nəşr edilən, Azərbaycan pedaqoji fikir tarixində böyük xidmətləri olan «Azərbaycan məktəbi» jurnalının arxivinin toplanıb saxlanması diqqətəlayiqdir.

Kitabxana oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin günün tələbləri səviyyəsində təşkil etmək məqsədi ilə ənənəvi forma və üsullardan bacarıqla istifadə etməklə, öz işində ardıcıl olaraq islahatlar aparır, yeni metodlardan istifadə edir, xidmət prosesini təkmilləşdirir və yeniləşdirir. Kitabxananın son illərdəki nəşriyyat fəaliyyəti də xidmət prosesinin yeniləşdirilməsinə yönəldilmişdir. Kitabxanada aparılan məlumat-biblioqrafiya və informasiya işinin təşkili, biblioqrafik göstəricilərin və tövsiyə siyahılarının tərtib edilməsi və nəşri oxucular üçün çox böyük məlumat mənbəyinə çevrilmişdir. Bu baxımdan kitabxananın müxtəlif mövzulara aid tərtib və çap etdiyi 200-dən artıq biblioqrafik göstərici diqqəti cəlb edir. Elm və təhsilin müxtəlif sahələrinə, ayrı-ayrı elm və maarif xadimlərinə həsr edilmiş belə biblioqrafik vəsaitlər oxucuların elmi araşdırmalarına kömək etməklə, informasiya daşıyıcısı kimi də oxucuların sorğularının ödənilməsində iştirak edir.

Kitabxananın tərtib etdiyi biblioqrafik vəsaitlərin, göstəricilərin və metodik vəsaitlərin mövzusu müasir dövrün problemləri ilə səsleşdiyindən oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur. Bunlara misal olaraq «Dərsdənkənar (sinifdən xaric və məktəbdən kənar) tərbiyə işlərinin təşkili», «Qəzet və jurnalın cari biblioqrafik göstəricisi», «Yeni jurnalların retrospektiv biblioqrafik göstəricisi», «Xalq maarifi, pedaqogika və pedaqoji elmlərə dair göstəricilər, vəsaitlər», «Namizədlik və

doktorluq dissertasiyalarının biblioqrafik göstəricisi», «Mehdi Mehdizadə», «Əhməd Seyidov» və s. göstərmək olar.

Kitabxananın fəaliyyətində məktəb kitabxanalarının metodik təminatı mühüm yer tutur. Öz statusuna görə respublika məktəb kitabxanalarının metodik mərkəzi hesab edilən Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası böyük elmi-metodik şöbə yaratmışdır ki, bu şöbədə bilavasitə məktəb kitabxanalarının metodik təminat sistemini təşkil edən metodistlər fəaliyyət göstərirlər. Bu metodistlər məktəb kitabxanalarının işini təşkil etmək, qabaqcıl iş təcrübəsini ümumiləşdirib yaymaq, kitabxana işində baş verən yeni iş forma və üsullarını müəyyənləşdirmək, kitabxana işinə dair nizamnamələr, normativ sənədlər tərtib etmək və s. kimi metodik işlər təşkil etmək üçün tədbirlər həyata keçirirlər.

Metodistlər öz işlərini ezamiyələrə getmək, kitabxanaların işini yoxlayıb onlara kömək etmək, tövsiyələr vermək, yerlərə metodik məktublar, tövsiyələr göndərmək, müşavirələr və konfranslar keçirmək yolu ilə həyata keçirirlər.

Son illər kitabxana göstərdiyimiz metodik işlərin demək olar ki, hamısından müvəffəqiyyətlə istifadə etmiş, məktəb kitabxanalarının işinin yaxşılaşdırılmasında yaxından iştirak etmişdir. Kitabxananın metodistləri son illərdə məktəb kitabxanalarının fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq, onların təhsil islahatlarında iştirakını təmin etmək, tədris prosesinin təşkilində, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində yaxından iştirak etmək məqsədi ilə 30-dan çox metodik vəsait və tövsiyə hazırlayıb kitabxanalara göndərmişlər. Kitabxana işinin müxtəlif sahələrinə həsr edilmiş belə metodik vəsaitlər və tövsiyələr kitabxanaçıların təcrübəsinə, peşə səviyyəsinin yüksəldilməsinə kömək etmişdir.

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası müstəqillik illərindəki fəaliyyətində kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi problemi də mühüm yerlərdən birini tutmuşdur. Bu məqsədlə kitabxana respublika məktəb kitabxanalarının vəziyyətini öy-

rənmək, onların işini istiqamətləndirmək, informasiya texnologiyası ilə təmin etmək üçün tövsiyələr hazırlamaq məqsədilə məktəb kitabxanalarının məlumat bazasını yaratmaq təşəbbüsünü irəli sürmüş və həyata keçirmişdir. Kitabxana məktəb kitabxanalarını informasiyalaşdırmaq məqsədi ilə xüsusi layihə hazırlayıb Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Açıq Cəmiyyət İnstitutunun Yardım Fonduna təqdim edib, qrant udmuşdur. Layihəyə müvafiq olaraq kitabxanaya kompüter dəsti və digər avadanlıqlar ayrılmışdır. Kitabxana İnternet şəbəkəsinə qoşulmuş və İnternetdə öz Web səhifəsini yaratmışdır.

Məlumat bazasının yaradılmasını 2002-ci ildə başa çatdıran kitabxana öz daxili imkanları hesabına «İnterbase» proqramı əsasında Təhsil Nazirliyi sistemində ilk dəfə olaraq elektron məlumat bazası yaratmış, məlumat bazasının topladığı materiallar elektron məlumat bazasına daxil edilmişdir. Yaradılmış məlumat bazası əsasında «Təhsil Nazirliyi sistemində daxil olan ümumtəhsil məktəb kitabxanalarının fəaliyyəti (2003)» adlı məlumat kitabı çap edilmişdir. Bazanın təşkili, məlumat kitabının nəşri məktəb kitabxanalarının fəaliyyətini dərinlən təhlil edib öyrənməyə, onların işində olan çatışmazlıqların üzə çıxarılmasına şərait yaratmaqla, məktəb kitabxanalarının gələcək inkişaf istiqamətlərini öyrənməyə imkanlar açır.

Müstəqillik illərində aparılan təhsil islahatları, həmçinin informasiya cəmiyyətinin tələbləri təhsil prosesinin informasiya təminatının təşkilində məktəb kitabxanalarının qarşısında mühüm vəzifələr qoymuşdur. Bu vəzifələr Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 21 avqust tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı proqramında (2005-2007)» öz əksini tapmışdır.

Bu proqram təhsil işçiləri, o cümlədən təhsil kitabxanaları qarşısında yeni informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edən, dünya təhsil sistemində inteqrasiya imkanı verən, vahid təhsil

informasiya mühitini yaratmaq və əhalini informasiya cəmiyyəti quruculuğunda müvəffəqiyyətlə iştirak etməyə hazırlamaq, onlara informasiya mədəniyyətini aşılamaq vəzifəsini qoymuşdur. Bu proqramda həmçinin məktəblərdə elektron kitabxanaların yaradılması vəzifəsi də irəli sürülmüşdür.

Bu proqramın həyata keçirilməsində mühüm işlər görən Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası Təhsil Nazirliyinin rəhbərliyi və köməyi ilə xüsusi plan hazırlayıb həyata keçirməyə başlamışdır. Kitabxana, hər şeydən əvvəl, məktəblərdə elektron kitabxanaların yaradılmasının elmi-metodik əsaslarının hazırlanmasında yaxından iştirak edir.

Müstəqillik illərində hər cür çətinliyə baxmayaraq Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası daim öz işini təkmilləşdirmiş, kitab fondunu işlək vəziyyətdə saxlaya bilmiş, yeni kitablar əldə etməyə səy göstərmişdir. Kitabxana işinin məzmununda ciddi yeniləşmə, demokratikləşmə və informasiyalaşma prosesi baş vermişdir ki, bütün bunlar da oxuculara xidmət işinin təşkilində yeni keyfiyyət dəyişikliklərinə gətirib çıxarmışdır. Kitabxana təkcə pedaqoji ədəbiyyatın deyil, bütün elm və təhsil sahələrinə dair ədəbiyyatın da mərkəzinə çevrilmişdir.

Respublikamızda gedən geniş təhsil islahatlarında yaxından iştirak edən kitabxana məktəb kitabxanalarının işinin təhsil islahatları ilə əlaqələndirilməsinə, islahatların qarşıda qoyduğu vəzifələrlə əlaqədar məktəb kitabxanalarının işinin məzmununda baş verən yeni keyfiyyət dəyişikliklərinin ümumiləşdirilməsinə və yayılmasına böyük metodik köməklik göstərmişdir.

Beləliklə, müstəqillik illərində Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası fəaliyyətinin təhlili və işinin məzmunu bir daha göstərir ki, kitabxana təkcə pedaqoji ədəbiyyatı təbliğ edən sahəvi elmi kitabxana deyil, təhsil problemlərinə xidmət edən böyük elmi-mədəni mərkəzdir.

3.7. Ali məktəb kitabxanaları müstəqillik illərində

Müstəqillik illərində respublikamızda ulu öndər Heydər Əliyevin daimi diqqət və qayğısı nəticəsində ali təhsil müəssisələri də böyük inkişaf yolu keçmiş, həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətə inkişaf edib təkmilləşmişdir. Dövlət ali məktəbləri ilə yanaşı, ölkəmizin tarixində yeni hadisə olan özəl ali məktəblər şəbəkəsi meydana gəlib formalaşmışdır.

Hazırda respublikamızda 47 dövlət və özəl ali məktəb (filialları ilə birlikdə) vardır ki, bunlardan 25-i dövlət, 22-si özəl ali təhsil müəssisəsidir. Beləliklə, müstəqillik illərində 30 yeni ali məktəb yaradılmışdır. Bunların 5-i dövlət, 25-i isə özəl ali məktəblərdir. Dövlət ali məktəblərində 100 minə qədər tələbə təhsil alır. Müstəqillik illərində ali məktəblərdə təhsil prosesini dünya standartları səviyyəsinə yüksəltmək üçün təhsil islahatları aparılmış, üçpilləli təhsilə keçilmiş, ali məktəblərin maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş, beynəlxalq əlaqələri genişləndirilmiş, təhsil prosesinin təşkilində uğurlu keyfiyyət göstəriciləri əldə edilmişdir.

Müstəqillik illərində ali məktəblərin kadr potensialının tərkibində baş verən böyük kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri də dövrün xarakterik cəhətlərindən biri olmuşdur. Rəqəmlərə diqqət yetirək. Əgər 1991-ci ildə dövlət ali məktəblərində müəllimlərin sayı 8541 nəfər idisə, on ildən sonra bu rəqəm 10786-ya çatmışdır. Müəllimlərin tərkibində elmlər doktorlarının və elmlər namizədlərinin sayı da əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. 1991-ci ildə 581 elmlər doktoru, 4301 elmlər namizədi var idisə, 2002-ci ildə doktorların sayı 668, namizədlərin sayı 5140 nəfərə çatmışdır.

Müstəqillik illərində dövlət ali məktəbləri ilə yanaşı özəl ali məktəblər şəbəkəsi də meydana gəlib formalaşmışdır. Hazırda respublikamızda 22 özəl ali məktəb fəaliyyət göstərir ki, bunların içərisində öz işini günün tələbləri səviyyəsində quran,

müasir təhsil standartlarına cavab verə biləcək səviyyədə yüksək ixtisaslı kadr hazırlayan ali məktəblər az deyildir.

Beləliklə, müstəqillik illərində respublikamızda ali təhsilin inkişafı, yeni dövlət və özəl ali məktəblərin yaranması, ali təhsil kitabxana şəbəkələrinin inkişafı, təkmilləşməsi və yəni-dən qurulması üçün şərait yaranmışdır. Bu dövrdə 30 ali məktəb kitabxanası istifadəyə verilmişdir ki, bunlardan 5-i dövlət, 25-i isə özəl ali məktəb kitabxanalarıdır. Sovetlər dövrü ilə müqayisədə son on ildə ali məktəb kitabxanalarının miqdarının üç dəfəyə qədər artması müstəqilliyimizin mühüm mədəni nailiyyətidir. Yeni yaranan ali məktəblərin yanında elmi-tədris və ictimai həyatda yaxından iştirak edən, professor-müəllim və tələbə kontingentinin informasiya tələbatını ödəyən elmi kitabxanaların təşkil edilməsi respublikamızın elmi, mədəni və təhsil həyatında çox mühüm hadisədir. Ölkəmizin təhsil sistemində həmişə xüsusi mövqeyi olan, ali məktəblərin strukturuna daxil olan, onların əsas atributu, birinci laboratoriyası hesab edilən kitabxanalara xüsusi qayğı göstərilmiş, onun inkişafı, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, fondunun komplektləşdirilməsi diqqət mərkəzində olmuşdur. Son on ildə ali məktəb kitabxanaları daxili maliyyə vəsaiti hesabına kitab fondlarını yeni kitablarla ardıcıl komplektləşdirməyə nail olmuş, ali məktəblərin profilinə uyğun sənədlərlə, dövrü nəşrlərlə, qəzet və jurnallarla təkmilləşdirmişdir. Respublika ali məktəblərinin beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsi kitabxana fondlarının xarici dildə ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi üçün şərait yaratmışdır. Beləliklə, ali məktəb kitabxanalarının fondunda olduqca böyük elmi-mədəni sərvət toplanmışdır. Ali məktəblərin əksəriyyəti son on ildə kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, gözəl təmir edilmiş binalarla, avadanlıqlarla təmin olunmasına diqqəti artırmışdır. Hazırda respublikamızın ali məktəb kitabxanaları müasir dünya standartlarına cavab verən, oxucuların informasiya təminatını qüsursuz ödəməyə səy göstərən, elmi-mədəni kompleksli

informasiya mərkəzinə çevrilmişlər. Oxucu tərkibi ilə tanış olarkən məlum olur ki, ali məktəbdə işləyən bütün professor-müəllim heyəti və tələbə kontingenti kitabxanaların oxucularıdır. Son illərdə ali məktəb kitabxanalarında müasir kitabxana avadanlığı, kompüterlər və informasiya texnologiyası ilə təchiz edilmiş, İnternet şəbəkəsinə qoşulmuş geniş qiraət zalları açıldığından, tələbə və müəllimlərin informasiya tələbatının durmadan artdığından oxucuların sayı xeyli çoxalmışdır. Təxmini hesablamalara görə, bir ildə ali məktəb kitabxanalarının daimi oxucularının sayı orta hesabla yarım milyon nəfərdən artıq olmuşdur.

Müstəqillik illərində ali məktəb kitabxanalarından Bakı Dövlət Universitetinin, Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetin, Azərbaycan Texniki Universitetin, Azərbaycan Dillər Universitetinin, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin, Bakı Slavyan Universitetinin, Lənkəran Dövlət Universitetinin, Xəzər Universitetinin, Qafqaz Universitetinin, Azərbaycan Beynəlxalq Universitetinin və başqa ali təhsil ocaqlarının kitabxanaları təhsil prosesinə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili sahəsində böyük işləri ilə fərqlənmiş, öncül mövqe tutmuşlar.

Yekun olaraq demək olar ki, müstəqillik illəri ali məktəb kitabxanalarının tərəqqi və inkişaf illəri olmuş, onların tədris prosesinə və elmə xidməti sahəsində böyük keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermiş, kitabxana işi ali məktəblərin və tədris prosesinin əsas bazasına çevrilmişdir.

3.8. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası müstəqillik illərində

Müstəqillik illərində ölkəmizdə fəaliyyət göstərən ali məktəblər içərisində Azərbaycan ali məktəblərinin bayraqdarı, yüksək elm və təhsil məbədgahı olan Bakı Dövlət Universiteti xüsusi mövqeyə malik olmuşdur. Xalq Cümhuriyyətinin yadigarı olan universitet Azərbaycan Respublikasının ilk ali

məktəbi xalqımızın elm, təhsil və mədəniyyət tarixində çox böyük rol oynamış, fəaliyyət göstərdiyi 85 ildə 100 mindən artıq yüksək ixtisaslı kadr hazırlamışdır. Respublikamızın müstəqilliyini böyük fərəhlə qarşılayan BDU son on ildə elm, mədəniyyət və təhsil sahəsində böyük nailiyyətlər əldə etməklə təhsil islahatlarında yaxından iştirak etmiş, milli ideologiyanın formalaşmasında, Azərbaycan dövlətçiliyinin qorunmasında və daha da möhkəmlənməsində ideoloji və siyasi dayaq kimi məşhurlaşmışdır.

Bakı Dövlət Universitetinin respublikamızda elm və mədəniyyətin inkişafında, Azərbaycan xalqı və Azərbaycan Respublikası qarşısında böyük xidmətlərini çox yüksək qiymətləndirən, universitetin məzunu olması ilə fəxr edən ulu öndər Heydər Əliyev demişdir: «Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının milli sərvətidir, milli iftixarıdır».¹⁸⁸

Bakı Dövlət Universitetini xalqımızın milli iftixarı kimi qiymətləndirən XX əsrin ən böyük görkəmli dövlət xadimi, Azərbaycan xalqının ümummillə lideri H.Əliyevin özü də Bakı Dövlət Universitetinin böyük məzunu və iftixarıdır. BDU-nun çoxminlik kollektivi Heydər Əliyev kimi böyük şəxsiyyətin məhz Bakı dövlət Universitetinin yetişdirməsi olmasıyla qürur hissi keçirir. H.Əliyevin universitetdə təhsil aldığı illər və respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrdəki universitetlə əlaqələri Bakı Dövlət Universitetinin şanlı tarixinin böyük və əlamətdar bir mərhələsini təşkil edir. Bakı Dövlət Universitetinin tərəqqi və inkişafının ən məhsuldar dövrü olan son 30 il məhz onun adı ilə, onun şəxsiyyəti ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır.

Məhz buna görədir ki, Bakı Dövlət Universitetinin çoxminlik qədirbilən kollektivi öz böyük məzununun xatirəsini əziz tutur. Bakı Dövlət Universitetinin Böyük Elmi Şurası 1994-cü il 28 oktyabr tarixli geniş iclasında Azərbaycan xalqı, dövləti, elmi və təhsili qarşısında böyük xidmətlərinə görə Heydər Əlirza oğlu Əliyevə universitetin fəxri doktoru adı

verilməsi haqqında yekdil qərar qəbul etmişdir.

Bakı Dövlət Universitetinin yüksək ixtisaslı kadr hazırlanmasında, vətən elminin inkişaf və tərəqqisində əldə etdiyi uğurlarında BDU-nun Elmi Kitabxanasının böyük rolu və xidmətləri olmuşdur.

Universitetin yarandığı ilk günlərdən əsası qoyulan və bu təhsil ocağının rəhbərliyinin, görkəmli alim və müəllimlərin daim qayğısı ilə əhatə olunan bu kitabxana ölkəmizin ilk ali məktəb kitabxanası kimi şərəfli bir yol keçmiş, daim inkişaf edib təkmilləşmiş, qiymətli kitablarla, dövrü mətbuatla, elmi nəşrlər və jurnallarla zənginləşmiş, milli elm və mədəniyyətimizin qiymətli xəzinəsinə çevrilmişdir.

BDU-nun Elmi Kitabxanası öz fondunun zənginliyinə görə respublikada üçüncü kitabxana hesab edilir. Hazırda böyük tarixi və elmi əhəmiyyət kəsb edən kitabxana fondunda çox qiymətli, nadir elmi və milli əhəmiyyətə malik olan 2 milyon 300 min nüsxədən artıq ədəbiyyat saxlanılır. Bunların da 201466 nüsxəsini dövrü nəşrlər təşkil edir. Bu zəngin kitab xəzinəsində dünyanın bir çox dillərində ədəbiyyatın toplanması onun böyük elmi və mədəni əhəmiyyətindən xəbər verir. Fondun tərkibində 274913 nüsxə kitab Azərbaycan, 1682170 nüsxəsi kitab rus, 93957 nüsxə kitab isə ingilis, alman, fransız, türk, ərəb, fars və s. dillərdədir. Müstəqillik illərində kitabxananın xarici dillərdə ədəbiyyat fondu sürətlə artmaqdadır.

Böyük tarixi keçmişə, zəngin kitab xəzinəsinə malik olan bu kitabxana mühüm elmi potensiala malik olan BDU-nun professor-müəllim heyətinin və çoxminlik tələbə kontingentinin informasiya tələbatını ödəmək sahəsində böyük tarixi yol keçmiş, oxuculara kitabxana xidmətinin təşkilində zəngin təcrübə qazanmış, mütərəqqi ənənələrin əsasını qoyub möhkəmləndirmişdir.

Müstəqillik illərində kitabxana özünün uzun illərdən bəri yaradıb, formalaşdırdığı təcrübəsini və ənənələrini daha da zənginləşdirmiş, qarşıda qoyulmuş yeni vəzifələrə, Azərbaycan

təhsilinin və elminin müstəqil, milli əsaslarla inkişafına, təhsil islahatlarına, Azərbaycançılıq ideyalarına, milli ideologiyaya, dövlətçiliyin möhkəmlənməsinə, ulu öndər H.Əliyevin həyata keçirdiyi daxili və xarici siyasətinin təbliğinə xidmət etmişdir.

Doğrudur, müstəqilliyin ilk illərində ölkədə baş alıb gedən anarxiya, iqtisadi böhran, maliyyə çətinliyi kitabxananın işinə də öz mənfi təsirini göstərmiş, yeni ədəbiyyatın əldə edilməsi, xarici ölkələrdən kitablar, dövrü nəşrlər, xüsusilə təbiət və texniki elmlərin inkişafında xüsusi əhəmiyyəti olan referativ jurnalların, informasiya nəşrlərinin alınması tamamilə dayanmışdı. Həmçinin kitabxana SSRİ dağılıqdan sonra pullu məcburi nüsxələrdən də məhrum edilmişdi. Respublikanın nəşriyyat sistemi tamamilə müflisləşmiş, kitab nəşri işi iflic vəziyyətə düşmüşdü. Bütün bunlar kitabxananın yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi işini, demək olar ki, dayandırmışdı.

1993-cü ildə H.Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışı, respublikada yaranan yeni ab-hava kitabxana işinə də öz müsbət təsirini göstərdi. Son on ildə BDU-nun Elmi Kitabxanası yenidən quruldu, kitabxana işində böyük canlanma baş verdi. Hər şeydən əvvəl, kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kitabxana işinə ayrılan vəsaitin artırılması, yeni binanın tikintisi və avadanlıqla təmin edilməsi, kitab fondunun yeni ədəbiyyatla, dövrü nəşrlərlə, elmi və referativ jurnallarla komplektləşdirilməsi kitabxananın Avropa standartları səviyyəsinə yüksəldilməsinə səbəb oldu.

Kitabxananın fonduna son on ildə 59297 nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdur ki, bu da əvvəlki illərlə müqayisədə xeyli böyük rəqəmdir. Kitabxana işinin komplektləşdirilməsinə dövlət vəsaitindən əlavə universitet rəhbərliyinin ödənişli təhsildən əldə edilmiş gəlirdən xeyli vəsait ayırması fondun zənginləşməsinə böyük şərait yaratmışdır. Müstəqillik illərində yeni kitabların əldə edilməsində BDU-nun Elmi Kitabxanasında meydana gəlib formalaşan yeni ənənə olduqca yüksək mədəni əhəmiyyətə malikdir. Respublikada görkəmli ziyalıların,

şairlərin, yazıçıların, alimlərin nəşr etdirdiyi yeni kitablarından bir neçə nüsxə kitabxanaya hədiyyə verməsi nəticəsində zəngin hədiyyələr fondu yaranmışdır.

1999-cu ildən başlayaraq «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq respublikada nəşr edilən bütün kitablardan 2 məcburi nüsxə alması kitabxana fondunun ardıcıl komplektləşdirilməsi üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Müstəqillik illərində kitabxana fondunda Azərbaycan dilində olan kitabların sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Son 12 ildə kitabxanaya Azərbaycan dilində 26827 nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdur. Həmçinin müstəqillik kitabxanasının beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinə də böyük təsir göstərmiş, beynəlxalq kitab mübadiləsi genişlənmişdir. 12 ildə kitabxana 18 xarici ölkənin 52 kitabxanası ilə əlaqə saxlamış, kitabxanasının fonduna xarici dillərdə 9661 nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdur.

Müstəqillik illərində kitabxana fondunun inkişaf dinamika ilə tanışlıqdan məlum olur ki, 90-cı illərin ilk üç ili istisna edilməklə kitabxana fondu müntəzəm olaraq artmışdır. Hər cür çətinliyə baxmayaraq universitet rəhbərliyinin qayğısı nəticəsində kitabxana fondunun komplektləşdirilməsinə ayrılan vəsait ilbəil artırılmış, yeni kitabların, o cümlədən xarici dildə kitabların, qiymətli elmi jurnalların, həmçinin olduqca baha qiymətə olan referativ jurnalların alınmasına şərait yaradılmışdır. Bütün bunların nəticəsidir ki, kitabxana hər il orta hesabla 10.000 nüsxəyə qədər yeni ədəbiyyat alır. Bu ədəbiyyat içərisində dərslilər, dərsləşmə vəsaitləri ilə yanaşı, elmin müxtəlif sahələrinə dair qiymətli elmi nəşrlər, elmi-tədqiqat əsərləri, monoqrafiyalar mühüm yer tutur. Təkcə 2003-cü ildə elmi kitabxanaya 300 milyon manat qiymətində 9 min nüsxədən artıq ədəbiyyat daxil olmuşdur. Bu kitablar içərisində pulsuz məcburi nüsxələr, hədiyyələr və mübadilə yolu ilə daxil olan

• kitablar da az deyildir.

Məlumdur ki, respublikamızda böyük elmi potensiala

malik Bakı Dövlət Universitetinin ölkəmizdə fundamental elmlərin inkişafında çox mühüm mövqeyi vardır. Bu mövqeyi həmişə əldə saxlamağa səy göstərən universitet elmi-tədqiqat işinin elmi-texniki bazasını möhkəmlətmək, onun informasiya təminatını yaratmaq üçün yeni elmi ədəbiyyatın əldə edilməsinə xüsusi diqqət yetirir.

BDU-nun Elmi Kitabxanası respublikamızda yeganə kitabxanadır ki, Moskva şəhərində nəşr edilən ən bahalı referativ jurnalları (7 adda) almağa müvəffəq olmuşdur. Bu jurnallardan universitet alimləri ilə yanaşı respublikamızın fundamental və texniki elmlər sahəsində çalışan bütün alimlərinin maneəsiz istifadə etməsi elmimizə böyük töhfədir. Oxucularının dövrü mətbuata, elmi və referativ jurnallara tələbatının artmasını nəzərə alan universitet rəhbərliyi bu sahəyə ayrılan vəsaiti müntəzəm olaraq artırır. Təkcə 2004-cü ildə dövrü mətbuata abunə yazılışına 238 milyon manatdan artıq vəsait ayrılmışdır. Bu vəsait hesabına kitabxana 11 adda qəzetə, 85 adda elmi jurnala abunə yazılmış, mübadilə və hədiyyə yolu ilə 378 adda xarici jurnal almışdır.

Müstəqillik illərində baş verən ən mühüm hadisələrdən biri də kitabxanasının beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsidir. Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi dünyanın bir çox dövlətləri ilə diplomatik əlaqələr yaratması universitetin beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinə şərait yaratmış, Bakı Dövlət Universiteti dünyanın qabaqcıl universitetləri içərisində özünə layiqli yer tutmuşdur. Hazırda universitet dünyanın 18 ölkəsi ilə beynəlxalq əlaqələr yaratmışdır və 4 beynəlxalq assosiasiyaya üzvdür. Bakı Dövlət Universitetinin kitabxanası da müstəqillik şəraitindən müvəffəqiyyətlə istifadə edərək öz beynəlxalq əlaqələrini genişləndirmiş, beynəlxalq kitab və dövrü mətbuat mübadiləsini təkmilləşdirmişdir. Kitabxana dünyanın 30-dan artıq ölkəsi ilə əlaqə yaratmışdır, bu ölkələrin 48 universiteti ilə ədəbiyyat mübadiləsi edir. Mübadilə fondunun fəaliyyəti nəticəsində dünyanın qabaqcıl universi-

tələblərinin qiymətli nəşrlərinin əldə edilməsi ilə yanaşı milli nəşrlərimizin xarici universitetlərə göndərilməsi üçün də şərait yaranır. Kitabxana həmçinin ölkəmizdə fəaliyyət göstərən səfirliklərlə, qeyri-dövlət təşkilatları ilə, xüsusilə Soros fondu ilə sıx əlaqələr yaratmış, onların köməyi ilə kitab fondunu xarici dillərdə olan çox qiymətli ədəbiyyat və dövrü nəşrlərlə zənginləşdirə bilmişdir. Universitetin əməkdaşlıq etdiyi xarici şirkətlərdən Ekson və Mobil şirkətləri kitabxananın xarici ədəbiyyatla komplektləşməsinə yaxından köməklik göstərmişlər.

Beynəlxalq kitab mübadiləsi bölməsində kitab və jurnallarla yanaşı, «qeyri-maddi daşıyıcılar» (elektron vasitələr) da saxlanılır. Hazırda kitab mübadiləsi şöbəsində elmin müxtəlif sahələrinə dair bibliografik və tam mətnli informasiyaları əks etdirən 56 adda 136 ədəd CD-ROM, 20 ədəd DVD-ROM, 30 ədəd disket və 2 ədəd kaset saxlanılır. Mübadilə şöbəsinin müasir avadanlıqla, informasiya texnologiyası vasitələri ilə təmin edilməsi, şöbənin İnternetə qoşulması onun işində mühüm keyfiyyət göstəricilərinin baş verməsinə, böyük oxucu kontingentinə xidmət etməsinə səbəb olmuşdur. Təkcə 2003-cü ildə şöbənin 1150 nəfər oxucuya xidmət etməsi dediklərimizə sübutdur.

Bakı Dövlət Universitetinin müstəqillik illərindəki fəaliyyətində kitabxana işinin yaşadığımız informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun kompüterləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. BDU-nun Elmi Kitabxanası respublikamızın kitabxanaları içərisində kompüterləşmə problemini həyata keçirməyə çalışan, informasiya texnologiyasını təcrübəyə tətbiq edən ilk kitabxanalardan biri olmuşdur. Bu mühüm işdə kitabxanaya elmi-nəzəri və sırf praktiki cəhətdən kömək etmək, kitabxana proseslərini kompüterləşdirmək işində 1999-cu ilin martında BDU Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının yanında təşkil edilən «Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi» elmi-tədqiqat laboratoriyasının çox

böyük köməyi olmuşdur. Bu laboratoriyanın yaranması Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, Əməkdar elm xadimi, Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, tarix elmləri doktoru, professor A.A.Xələfovun adı ilə bağlıdır.

90-cı illərin axırlarında BDU-da tədris prosesinin informasiyalaşdırılması və onun keyfiyyətinin yüksəldilməsi sahəsində böyük islahatlar həyata keçirən gənc rektor, AMEA-nın müxbir üzvü, Əməkdar elm xadimi, professor Abel Məhərrəmov BDU-nun Elmi Kitabxanasının fəaliyyətini modernləşdirmək məqsədilə professor A.A.Xələfovun təşəbbüsünü bəyəndi və belə laboratoriyanın açılmasına nail oldu. Professor A.M.Məhərrəmov laboratoriyanın kitabxananın yanında fəaliyyət göstərməsini və kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinin həyata keçirməsini məsləhət bildi. Rektorun uzaqgörənliklə istiqamətləndirilmiş bu məsləhəti laboratoriyanın sonrakı fəaliyyətinə və kitabxana işinə mühüm təsir göstərdi.

Müstəqillik illərində kitabxananın fəaliyyətində baş verən yeniliklər, aparılan islahatlar, elektron vasitələrlə xidmət oxucularla işi kökündən yaxşılaşdırmış, kitabxana xidməti prosesində əhəmiyyətli keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir. Bütün bunlar son illərdə oxucuların sayının artmasına səbəb olmuşdur. Əgər kitabxananın 1991-ci ildə 4500 oxucusu var idisə, 2003-cü ildə onların sayı 14207 nəfər olmuşdur. Son 12 ildə kitabxana 530849 oxucuya xidmət etmiş, onlara 17207034 nüsxə ədəbiyyat verilmişdir. Bütövlükdə kitabxananın professor-müəllim heyətinin 70 faizindən çoxu, tələbələrin isə 91,2 faizi kitabxana xidməti ilə əhatə edilmişdir.

Müstəqillik illəri Bakı Dövlət Universitetinin tarixində intibah dövrü kimi xarakterizə edilir. Bu dövr 1999-cu ildə ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə rektor təyin edilmiş AMEA-nın müxbir üzvü, Əməkdar elm xadimi, professor A.M.Məhərrəmovun adı ilə bağlıdır. Məhz XX əsrin son illəri və XXI əsrin əvvəllərində təhsilin, elmin, mədəniyyətin inkişafı sahəsində universitetin qazandığı nailiyyətləri onilliklər

boyu əldə edilmiş nailiyyətlərlə müqayisə etmək olar. Son illərdə Bakı Dövlət Universitetinin maddi-texniki bazası görünməz dərəcədə möhkəmləndirilmiş, binası demək olar ki, yenicən qurulmuş, geniş təmizlik işləri aparılmış, idman kompleksi, örtülü stadion, dünya standartlarına cavab verən üzgüçülük hovuzu tikilib istifadəyə verilmiş, böyük mədəniyyət və istirahət parkını xatırladan universitet şəhərciyi salınmışdır.

Müstəqillik illərində Bakı Dövlət Universitetinin bilik xəzinəsi olan Elmi Kitabxanası da diqqətəlayiq uğurlar qazanmışdır. Tədris prosesinin təşkilində və elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasında, professor-müəllim heyətinin və tələbələrin informasiya təminatında kitabxana işinə böyük qiymət verən, onu universitetin bir nömrəli laboratoriyası adlandıran professor Abel Məhərrəmov kitabxananın maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, respublikamızın və dünyanın böyük elmi kitabxanaları sırasına çıxarmaq üçün mühüm tədbirlər həyata keçirmişdir. Kitabxanaya yeni bina ayrılmış, onun böyük korpusları əsaslı təmir edilmiş, qiymətli avadanlıq və yüksək informasiya texnologiyası ilə təmin edilmiş, kitabxana işçilərinin peşəkarlığının artırılması və sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün əhəmiyyətli tədbirlər görülmüşdür. Oxuculara xidmət işini yaxşılaşdırmaq, onların durmadan artan tələbatını ödəmək məqsədilə kitabxananın maliyyə vəziyyəti daimi olaraq yaxşılaşdırılmışdır. Kitabxana fonduna yeni ədəbiyyat, elmi jurnallar və referativ jurnallar almaq üçün istənilən qədər vəsait ayrılmışdır.

Kitabxananın sənəd-informasiya resursları yaxın keçmişlə müqayisədə 300-400, bina sahəsi 400 dəfəyə qədər artmışdır. Kitabxananın kadr tərkibi əsaslı şəkildə yaxşılaşdırılmış, yüksək ixtisaslı peşəkar kitabxanaçı kadrlarla təmin edilmişdir.

Hazırda universitet Elmi Kitabxanası 4000 kvadrat metr sahəsi olan 3 binada (əsas korpusda, birinci və ikinci tədris korpuslarında) yerləşir. Əsas binada yerləşən kitabxananın girişi, sərgi salonu, dövrü mətbuat fondu və professor-müəllimlər

üçün oxu zalı, beynəlxalq kitab mübadiləsi fondu və onun oxu zalı, birinci tədris korpusunda humanitar fakültələr kitabxanası və oxu zalı, ikinci tədris korpusunda Şərq ədəbiyyatı fondu və qiraət zalı yerləşmişdir. Bütün kitabxana və oxu zallarına son dövrdə Avropa standartlarına uyğun dizayn verilmiş, yeni kitabxana mebelləri ilə təmin edilmişdir. Bütün zallarda kitabxanaçıların və oxucuların istifadəsi üçün kompüterlər qoyulmuşdur. Bütövlükdə kitabxananın irili-xırdalı 14 oxu zalı vardır ki, bunlardan da eyni vaxtda min nəfərdən çox oxucu istifadə edə bilər. Hər bir oxu zalının ayrıca fondu və elektron kataloqu olduğundan zallar həmişə oxucu ilə dolu olur.

Beləliklə, müstəqillik illərində universitetdə aparılan intensiv quruculuq işləri ona respublikamızda böyük nüfuz qazandırmış, beynəlxalq aləmdə isə dünya standartlarına cavab verən öncül bir universitetə, xalqımızın milli iftixarına çevirmişdir.

3.9. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası müstəqillik illərində

Müstəqillik illərində Azərbaycan elminin baş qərargahı olan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası xalqımızın ümum-milli lideri, dünya şöhrətli siyasətçi, görkəmli dövlət xadimi, Respublika Prezidenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi və qayğısı sayəsində böyük inkişaf və tərəqqi yolu keçmiş, mühüm elmi nailiyyətlər əldə etmişdir.

Heydər Əliyev doğma respublikamıza 30 illik rəhbərliyi dövründə daim Azərbaycan elminin hamisi olmuş, onun inkişafına böyük təkan vermiş, xalqımızın inkişafını respublikamızın dünya ölkələri içərisində qabaqcıl mövqelərə çıxmasının qarantı hesab etmişdir. Tarixi faktdır ki, müstəqilliyimizin ilk illərində səriştəsiz AXC-Müsavat hakimiyyəti dövründə AMEA-nın başının üstündə bir qara kabus dolaşmaqda idi yəni akademiyanı bağlanmaq təhlükəsi gözləyirdi. Akademiya bu

qara kabusdan məhz 1993-cü ildə - ulu öndər Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə gələndən sonra xilas oldu.

Azərbaycan elminin baş qərargahını milli dövlətçiliyimizin əsas atributlarından biri kimi qiymətləndirən ulu öndər nəinki AMEA-nı qoruyub saxladı, həmçinin 15 may 2001-ci ildə onun gələcək inkişafı üçün çox böyük milli dəyərlərə malik olan tarixi fərman imzaladı. Akademiyanın həyatında çox mühüm bir hadisə olan bu fərman onun taleyini həll etməklə gələcək inkişaf istiqamətlərini və statusunu müəyyənləşdirdi.

Fərmanda deyilir: «Azərbaycan Respublikasında milli elmi potensialın qorunub saxlanması və gücləndirilməsi, xalqımızın tarixi və mədəniyyəti ilə bağlı araşdırmaların müasir standartlar səviyyəsində aparılmasının təmin edilməsi, fundamental elmi-tədqiqatların əlaqələndirilməsi, işinin təkmilləşdirilməsi, elmi fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması məqsədilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ali dövlət elmi təşkilatı olduğu nəzərə alınmaqla Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası adlandırılınsın».¹⁸⁹

Azərbaycan Elmlər Akademiyasına Milli Akademiya statusunun verilməsi onu ümumdövlət əhəmiyyətli bir müəssisəyə çevirdi. Bu fərmanla əlaqədar akademiyanın yeni demokratik nizamnaməsi təsdiq edildi. Nizamnaməyə görə, Milli Elmlər Akademiyası Azərbaycan elminin baş qərargahı, azərbaycanşünaslığın mərkəzi olmaqla yanaşı, respublikada aparılan elmi tədqiqatların əlaqələndirmə mərkəzinə çevrildi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının strukturunda Mərkəzi Elmi Kitabxana akademiya elminin informasiya mərkəzi kimi mühüm yer tutur. Respublika miqyasında təbiət, texniki və humanitar elmlər üzrə ən iri kitabxana sayılan AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası dünya xalqlarının 50-dən çox dilində 3 milyon nüsxədən artıq ədəbiyyat saxlayan zəngin, universal kitab fonduna malikdir. İlk özəyi 1923-cü

ildə Azərbaycanı Tədqiq və Tətəbbü Cəmiyyəti tərəfindən qoyulmuş bu möhtəşəm kitab məbədi 80 ildən artıq bir dövr ərzində böyük tərəqqi və inkişaf yolu keçərək Azərbaycan elminin və mədəniyyətinin qızıl fonduna çevrilmişdir. Ölkəmizdə elmin inkişafında, ayrı-ayrı elm sahələrinin yaranıb formalaşmasında, yüzlərlə elmi kadrların yetişməsində əvəzsiz rol oynayan bu elm məbədgahı müstəqillik illərində də böyük inkişaf yolu keçmiş, öz fəaliyyətini daha da təkmilləşdirmiş, yeniləşdirmiş, milliləşdirmişdir. Müstəqillik illəri kitabxananın həyatında yeni mərhələnin bəşlənəcəyi, yenidənqurma və böyük islahatlar illəri kimi xarakterizə olunur. Doğrudur, müstəqilliyin ilk illərində akademiyanın başının üstünü almış qara buludlar kitabxananın işinə də mənfi təsir göstərirdiyindən, kitabxananın maddi-texniki bazası zəifləmiş, kitab fondunun komplektləşdirilməsi işində ciddi problemlər meydana çıxmış, beynəlxalq əlaqələri pozulmuş, kitabxananın maliyyələşdirilməsi ciddi çətinliklərlə üzləşmişdi. Bütün bunlar kitabxananın fəaliyyətinə mənfi təsir göstərmiş, oxuculara xidmət işinin zəifləməsinə gətirib çıxarmışdı.

Xoşbəxtlikdən bu proses uzun sürmədi. Azərbaycan xalqının təkidli çağırışı və tələbi ilə 1993-cü ildə Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıtması bu mənfi proseslərin qarşısını aldı. Ulu öndərin ölkənin siyasi, iqtisadi və mədəni həyatında reallaşdırdığı tədbirlər nəticəsində akademiya ilə yanaşı, kitabxananın işində də böyük canlanma baş verdi. Hər şeydən əvvəl, kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, maliyyələşdirilməsi, beynəlxalq əlaqələrinin bərpası və genişləndirilməsi, oxuculara xidmət işinin yaxşılaşdırılması üçün tədricən tədbirlər görülməyə başladı. Doğrudur, ilk illərdə həyata keçirilən tədbirlər kifayətləndirici olmasa da, kitabxananın həyatında baş verən durğunluğu dayandırdı, inkişaf üçün, gələcək perspektivlər üçün zəmin hazırladı, kitabxananın kollektivində böyük ruh yüksəkliyi yaratdı.

Müstəqillik illərində kitabxananın fəaliyyətində baş verən

böyük dəyişikliklər, aparılan əhəmiyyətli islahatlar dediklərimizi bir daha təsdiq edir. Müstəqillik illərində kitabxananın qarşısına çıxan ən böyük çətinlik kitab fondunun komplektləşdirilməsi sahəsindəki problemlər idi. Beynəlxalq əlaqələrin pozulması, Moskvadan alınan məcburi nüsxələrin dayandırılması, respublikada kitab nəşri sahəsində baş verən böhran, az tirajla nəşr edilən kitabların görünməz dərəcədə bahalaşması, həmçinin kitabxananın maliyyə imkanlarının azlığı kitabxananın yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsini iflic vəziyyətə salmışdı. Belə vəziyyət özünü, ilk növbədə, elmi-informasiya qıtlığında göstərirdi. Maliyyə çatışmazlığına görə kitabxana fondunun yeni ədəbiyyatla təkmilləşməsi işində ciddi boşluqlar yarandı, elmi tədqiqatların operativ informasiya təminatı dayandırıldı. Kitabxananın maddi təchizatı zəiflədi, beynəlxalq əlaqələri olduqca məhdudlaşdı. Bütün bunlar elmi işçilərin Mərkəzi Elmi Kitabxanadan istifadə intensivliyini zəiflətdi ki, bu da öz növbəsində Milli Elmlər Akademiyasında aparılan elmi tədqiqatların kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinə mənfi təsir göstərməyə bilməzdi. Göstərilən çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün kitabxana müxtəlif vasitələrdən, ayrı-ayrı müəlliflərin köməyindən, sponsorlardan, qrantlardan istifadə edərək mühüm tədbirlər həyata keçirməyə, tədricən kitab fondunun yeni ədəbiyyatla təmin olunmasına nail olmuşdur. Bu işdə akademiyanın böyük alimlər ordusunun rolu danılmazdır.

Müstəqillik illərində kitabxana fondunun vəziyyətini əks etdirən cədvələ nəzər salaq.

İllər	Kitab fondu	İllər	Kitab fondu
1990	1737523	1998	1891684
1991	1750535	1999	2004098
1992	1859885	2000	2001362
1993	1869096	2001	2060432
1994	1873148	2002	2074916
1995	1873348	2003	2087980
1996	1872520	2004	2099691
1997	1881566		

Cədvəldən göründüyü kimi, hər cür çətinliyə baxmayaraq kitabxananın fondu nəinki azalmış, hətta 1990-cı illə müqayisədə 362168 nüsxə artmışdır. Hazırda ölkəmizdə təbiətşünaslıq, sosial-iqtisadi, ictimai, humanitar, siyasi və texniki elm sahələri üzrə ən zəngin kitabxana olan AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında dünya xalqlarının 50 dilində 30 milyondan artıq kitab vardır. Respublika elminin qızıl fondu hesab edilən bu kitabxanada Azərbaycan, rus, türk, ərəb, fars, ingilis, alman, fransız, ukrayna və s. dillərdə xronoloji əhatəsi XII-XX əsrlərə aid olan çox qiymətli və nadir kitablar saxlanılır. Kitab fondu dillərə görə bu cür bölünür: Azərbaycan dilində 100 min, rus dilində 2 milyon, Qərbi Avropa dillərində 75000, nadir və qiymətli nəşrlər fondunda 6000 nüsxədən artıq kitab vardır. Şərq dillərində ədəbiyyat fondu nadir kitabların sayına görə respublikada ən zəngin fond hesab edilir. Bu fondada nadir elmi kitablar, məcmuələr, dövrü mətbuat materialları, həmçinin arxiv fondu mühafizə olunur. Kitabxana təbiətşünaslıq və texniki elmlər üzrə depozitar kitabxana statusuna malik olduğundan burada saxlanılan kitablar içərisində təbiətşünaslıq və texnikaya aid ədəbiyyat mühüm yer tutur.

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası akademiyanın kitabxana şəbəkəsinin elmi-metodik mərkəzi olduğundan bütün elmi-tədqiqat institutları kitabxanalarının işinin istiqamətləndirilməsində, ilk növbədə isə onların fondlarının təkmilləşməsində yaxından iştirak etmişdir. Müstəqillik illərində kitabxana öz fondunun komplektləşməsi ilə yanaşı, elmi-tədqiqat institutlarının kitabxanalarının komplektləşdirilməsi işinə böyük qayğı göstərmiş, kitabxana fondlarını dinamik, oxucu tələblərinə cavab verən durumda saxlamağa müvəffəq olmuşdur.

Hazırda Mərkəzi Elmi Kitabxananın metodik rəhbərlik etdiyi 27 elmi-tədqiqat institutunun yanında fəaliyyət göstərən filial kitabxanalarında elmin müxtəlif sahələrinə dair 1354902 nüsxə kitab oxucuların istifadəsindədir. Müstəqillik illərində Mərkəzi Elmi Kitabxananın və institut kollektivlərinin kömə-

yindən faydalanan filial kitabxanaları öz fəaliyyətlərini müvəffəqiyyətlə davam etdirmiş, institutların elmi-tədqiqat planlarının həyata keçirilməsində yaxından iştirak etmiş, elmi-tədqiqatın informasiya bazası rolunu oynamışlar.

Müstəqillik illərində kitabxana fondu yerli nəşrləri və xarici nəşrləri satan kitab mağazaları, ayrı-ayrı müəlliflərin hədiyyələri, beynəlxalq kitab mübadiləsi və nəhayət, 1999-cu ildən sonra «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq respublikada nəşr edilən kitablardan 2 nüsxə pulsuz məcburi nüsxə almaq yolu ilə komplektləşməyə başlamışdır. Kitabxananın respublikada nəşr edilən ədəbiyyatdan pulsuz məcburi nüsxələr almaq hüququ olan kitabxanalar qrupuna aid edilməsi onun milli ədəbiyyatla ardıcıl və tam komplektləşməsi işini təmin etməklə milli ədəbiyyat fondunun inkişafı üçün böyük imkanlar açmışdır.

Müstəqillik illərində respublikamızda kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsində görkəmli ziyalılar, alimlər, yazıçılar və mədəniyyət xadimləri xüsusi fəallıq göstərmişlər. Onların öz yeni kitablarını və kitab kolleksiyalarını kitabxanalara hədiyyə etməsi nəticəsində yeni ənənə meydana gəlib formalaşmışdır. Bu işdə AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası daha fəal mövqe tutmuş, yüzlərlə müəllifdən hədiyyə olaraq çoxlu sayda kitablar əldə etmişdir. Həmçinin kitabxana akademiklərdən M.Ə.Useyinovun (1997), İ.D.Mustafayevin (1999) və xalq yazıçısı M.İbrahimovun (1999) şəxsi kitab kolleksiyalarını hədiyyə olaraq almışdır. Yeni alınan şəxsi kitabxanalardan başqa kitabxanada B.N.Zaxoderin, Y.E.Bertelsin, Y.A.Belyayevin, Y.A.Paxomovun, Z.Hüseynzadənin, Niyazinin və başqa elm və mədəniyyət xadimlərinin şəxsi kitabxanaları saxlanılır. Sevin-dirici haldır ki, kitabxana son illərdə oxucuların böyük tələbatı olan bu qiymətli şəxsi kitabxanaların kataloqunu hazırlamağa başlamışdır. Artıq B.N.Zaxoderin, M.Ə.Useyinovun, İ.D.Mustafayevin, Y.E.Bertelsin şəxsi kitabxanalarının kataloqu oxucuların istifadəsinə verilmişdir.

Kitabxana, həmçinin 1994-cü ildən başlayaraq Rusiya Federasiyası və digər MDB ölkələri ilə keçmiş əlaqələri bərpa etmiş, kitab və dövrü mətbuat əldə etməyə müvəffəq olmaqla kitab mübadiləsi işini genişləndirmişdir. Kitabxana xüsusilə Rusiya Federasiyasında nəşr edilən yeni elmi ədəbiyyatı almaq üçün beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirmişdir. AMEA-nın xahişi ilə Rusiya Elmlər Akademiyası «Hayka» nəşriyyatının nəşr etdiyi jurnalların Mərkəzi Elmi Kitabxanaya göndərilməsi haqqında 1999-cu ildə sərəncam verdi. Həmin sərəncam kitabxananın yeni nəşr edilən jurnallarla təkmilləşməsi üçün böyük imkanlar açdı ki, bu da respublikada elmi-tədqiqatların müasir səviyyədə aparılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etdi. 1999-cu ildə kitabxana Rusiyada həyata keçirilən «Puşkin meqalayihəsi»nə daxil oldu və bu layihəyə müvafiq olaraq Rusiya Federasiyasında nəşr edilmiş 1000 nüsxədən artıq qiymətli kitab əldə etdi.

Kitabxana müstəqillik illərində beynəlxalq əlaqələrin yenidən qurulması sahəsində böyük tədbirlər həyata keçirməyə başladı. SSRİ dövründən fərqli olaraq beynəlxalq əlaqələrin yaradılması sahəsində yaranmış əlverişli şərait kitabxanaya qısa müddət içərisində dünyanın 63 dövləti ilə əlaqə yaratmağa imkan verdi. Hazırda AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası dünyanın 63 dövlətinin 610 kitabxanası, təşkilatları, cəmiyyətləri, elmi mərkəzləri, nəşriyyatları ilə əlaqə saxlayır. Bu əlaqələrin intensivliyi nəticəsində təkcə 1994-2004-cü illərdə kitabxana kitab mübadiləsi yolu ilə 35859 nüsxə elmi ədəbiyyat almağa müvəffəq olmuşdur ki, bu da olduqca böyük nailiyyətdir. Kitabxananın xarici dillərdə ədəbiyyatla zənginləşməsində kitabxananın Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici ölkə səfirlikləri ilə əlaqələr yaratmasının və əməkdaşlığının böyük rolu olmuşdur. Bu əməkdaşlıq sayəsində Fransa səfirliyinin köməyi ilə 2002-ci ildə kitabxanada Azərbaycan və Fransa arasında dövlətlərarası dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsində və elmi-mədəni əlaqələrin təşkilində mühüm rol

oyunayan «Azərbaycan-Fransa elmi-mədəni əlaqələr zalı» açılmış, bu zal üçün Fransadan 1000 avro dəyərində qiymətli ədəbiyyat gətirilmişdir. Həmçinin Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Azərbaycandakı səfirliyi tərəfindən kitabxanaya ərəb dilində 600 nüsxə kitab, Almaniya səfirliyi vasitəsilə «Alman tədqiqat cəmiyyəti» tərəfindən Leopold Qmelinin 734 cildlik «Kimya məlumat kitabı» hədiyyə verilmişdir. Son illərdə kitabxananın fəaliyyətində müxtəlif müsabiqələrdə iştirak etmək, qrantlar almaq da xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Kitabxana qrantlar vasitəsilə əldə etdiyi vəsait hesabına kitab fondunun təkmilləşməsinə, kitabxananın yeni avadanlıqla təchiz edilməsinə, kitabxana binasının təmir edilməsinə nail olmuşdur. Bu işdə Açıq Cəmiyyət İnstitutunun Soros fondu kitabxanaya yaxından kömək etmiş, 2000-ci ildə kitabxanada müasir avadanlıqla, kompüterlərlə təchiz edilmiş internet zalı açılmışdır.

Mərkəzi Elmi Kitabxana Azərbaycan elminin baş qərar-gahı olan Milli Elmlər Akademiyasının informasiya bazası kimi ölkəmizdə dövlətçilik, azərbaycançılıq ideyalarının, milli ideologiyanın təbliğində mühüm işlər görür. Kitabxana 2003-cü ildə ümummilli liderimiz, müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı Heydər Əliyevin elmi-nəzəri irsini təbliğ etmək üçün «Azərbaycan dövlətçiliyi və Heydər Əliyev kitabxanası» təşkil etmişdir. Heydər Əliyevin əsərlərini onun haqqında əsərləri, dövlətçiliyə, azərbaycançılığa, milli ideologiyaya aid əsərləri özündə əks etdirən bu kitabxana oxucuların böyük marağına səbəb olmuş, geniş oxucu auditoriyası ilə əhatə edilmişdir. Müasir Azərbaycan cəmiyyətinin elmi-nəzəri əsaslarının geniş elmi müddəalarla şərh edildiyi, onun gələcək inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirildiyi bu dərin məzmunlu əsərlər sosial-iqtisadi sahənin bütün tədqiqatçıları üçün qiymətli mənbə kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Burada Heydər Əliyev kitabxanası üçün ayrıca bina ayırmış, dövlətçiliyə, azərbaycançılığa, azərbaycanşünaslığa, milli ideologiyaya dair çox qiymətli və zəngin ədəbiyyat fondu yaradılmışdır. Hazırda

kitabxananın fondunda 1000 nüsxədən artıq ədəbiyyat toplanmış, onun elektron kataloqu yaradılıb oxucuların istifadəsinə verilmişdir.

Kitabxananın əməkdaşları oxucuların daimi sorğusunu nəzərə alaraq Azərbaycan dövlətçiliyinə dair mövzu biblioqrafik göstəriciləri tərtib edir, geniş kütləvi işlər aparırlar. Burada görkəmli alimlərin, mütəxəssislərin bilavasitə iştirakı və köməyi ilə keçirilən elmi-kütləvi tədbirlər respublika elmi ictimaiyyətinin diqqətini cəlb edir. Kitabxanada hər il müxtəlif mövzularda orta hesabla 130-150 sərgi təşkil edilir və oxucuların marağına səbəb olur. Təkcə 2003-2005-ci illərdə kitabxananın sərgi zalında «Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti-85», «Azərbaycanın alim qadınları», «Qafqaz müharibələri», «Azərbaycanın neft strategiyası», «Xəzər dənizinin problemləri», «Avtomatlaşdırma texnologiyaları və kitabxanalar», «Azərbaycan alimlərinin respublikanın iqtisadi inkişafında rolu», «Heydər Əliyev-80», «M.Ə.Sabir-140», «Nəsirəddin Tusi-800» və s. adlı sərgilər təşkil edilmişdir.

Son zamanlar sərgilərin təşkilində müasirlik, sistemlilik, elmlilik, əyanilik və kütləvilik daha çox hiss edildiyindən onun praktik əhəmiyyəti artmış, seyrçilərin və istifadəçilərin sayı çoxalmışdır.

Müstəqillik illərində kitabxana öz işini informasiya cəmiyyətinin qarşıya qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq həyata keçirmək, oxuculara kitabxana-informasiya xidmətini beynəlxalq standartlar səviyyəsində təşkil etmək üçün mühüm struktur və təşkilati islahatlar aparılmışdır. Bu islahatların həyata keçirilməsinə, kitabxananın maddi-texniki bazasının yaradılmasına, kadr potensialının daha da möhkəmlənməsinə və təkmilləşməsinə AMEA rəhbərliyinin kitabxana işinə daimi qayğısının və 1998-ci ildə kitabxana işinin yaxşılaşdırılması haqqında qəbul etdiyi qərarın böyük rolu olmuşdur. İslahatlar nəticəsində demək olar ki, kitabxananın ayrı-ayrı şöbələrinin işi yenidən qurulmuş, onların nizamnamələri təsdiq edilmişdir.

Eyni zamanda şöbələr arasında əlaqələrin genişlənməsinə, yeni şöbələrin yaradılmasına, kitabxananın kadr tərkibinin yaxşılaşdırılmasına, yüksək ixtisaslı, elmi dərəcələri olan kadrlarla təmin edilməsinə, kadr korpusunun cavanlaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Kitabxana rəhbərliyinin seçki yolu ilə yerləşdirilməsi işin demokratikləşməsinə müsbət təsir göstərmişdir. Kitabxana ictimaiyyətinin mütləq səs çoxluğu ilə seçilmiş, respublikanın istedadlı kitabxana işi təşkilatçılarından biri kimi tanınmış filologiya elmləri namizədi Aybəniz Əliyeva-Kəngərli qısa zaman kəsiyində kitabxana işində böyük dönüş yaratmağa müvəffəq olmuş, kitabxana kollektivinin və respublika kitabxana ictimaiyyətinin böyük hörmətini qazanmışdır.

2003-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin fərmanı ilə Mərkəzi Elmi Kitabxanaya elmi müəssisə statusunun verilməsi burada həyata keçirilən islahatlara daha böyük təkan verməklə onun kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və informasiya sahəsində apardığı elmi-tədqiqatların daha intensiv xarakter almasına, aktual elmi problemlərin həllində yaxından iştirak etməsinə və elmi dərəcələri olan yüksək ixtisaslı mütəxəssisləri kitabxana işinə cəlb etməsinə imkan yaratmışdır.

Kitabxana kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və informasiya sahəsində elmi-tədqiqat işlərinin mərkəzlərindən biri və metodik mərkəz kimi fəaliyyət dairəsini əsaslı surətdə yaxşılaşdırmağa müvəffəq olmuşdur.

Son dövrlərdə kitabxananın oxuculara xidmət işinin təşkili, onun səmərəliliyi, nadir nəşrlərin mühafizəsi və konservasiyası, kitabxana işinin avtomatlaşdırılması sahəsində apardığı elmi işlər uğurlu nəticələr vermişdir.

Kitabxana eyni zamanda kollektivin elmi-tədqiqat işinin nəticələrini işıqlandırmaq üçün dövrü elmi nəşrlər buraxmağa nail olmuşdur. Bu elmi əsərlərdə Azərbaycanda kitabxana işinin son nailiyyətlərinin işıq üzü görməsi respublika kitabxanaşünaslıq ictimaiyyətinin böyük rəğbətinə səbəb olmuşdur. Ki-

tabxananın elmi araşdırmalarının nəticələri son dövrdə nəşr edilən elmi əsərlərin 4 nömrəsində öz əksini tapmışdır. Bu əsərlərdən başqa kitabxana 2000-2004-cü illərdə «Orucov qar-daşları mətbəəsi», «Qafqaz ərazilərinin və xalqlarının təsvirinə dair materiallar toplusu», «ABŞ Konqres Kitabxanası», «Füzuli şəhri», «AMEA kitabxana sisteminin fəaliyyətini tənzimləyən sənədlər toplusu» (1-ci və 2-ci buraxılışlar), «Vebiblioqrafiya» kimi elmi, nəzəri və metodik əsərlər çap etdirmişdir. Hazırda kitabxana statusuna müvafiq elmi-tədqiqat və nəşriyyat fəaliyyətini genişləndirmək üçün böyük perspektiv əhəmiyyət kəsb edən proqram hazırlamışdır. Bu proqramda respublikamızda kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və informasiya sahəsində əsaslı elmi-tədqiqat işlərinin aparılması və yüksək ixtisaslı kadr hazırlamaq üçün kitabxananın yanında aspirantura şöbəsinin açılması nəzərdə tutulmuşdur.

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası öz statusuna görə həm də akademiyanın kitabxana sisteminin metodik mərkəzidir. Kitabxananın metodik funksiyasının təşkilində onun bütün yaradıcı kollektivi və aparıcı şöbənin təcrübəli əməkdaşları iştirak edirlər. Kitabxana, bir qayda olaraq elmi-tədqiqat institutları kitabxanalarının komplektləşdirilməsində, yeni kitablar alınmasında, oxuculara xidmət işinin yeni forma və metodlarının formalaşdırılmasında, şəbəkə kitabxanalarının fəaliyyətini tənzimləyən təlimatların, əsasnamələrin, müxtəlif normativ sənədlərin hazırlanmasında yaxından iştirak edir. Kitabxana həmçinin kitabxanaçı kadrların peşə səviyyəsini yüksəltmək və qabaqcıl iş təcrübəsini yaymaq üçün kurslar, seminarlar, praktikumlar, təcrübə konfransları keçirir. Mərkəzi Elmi Kitabxananın ayrı-ayrı aparıcı şöbələrində fəaliyyət göstərən metodistlər vaxtaşırı olaraq şəbəkə kitabxanalarının işi ilə tanış olur, mənfi və müsbət cəhətləri aşkara çıxarır, işin yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər görülməsində bilavasitə iştirak edirlər.

Son zamanlar MEK müasir dövrün ən mühüm problemi olan kitabxana işinin kompüterləşdirilməsində, onların Internet

şəbəkəsinə qoşulmasında, müasir informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsində, kitabxanaçı-informator kadrların hazırlanmasında yaxından iştirak edir.

Müstəqillik illərində MEK-in metodik təminat sistemi daha da təkmilləşdirilmiş, yeni iş forma və metodlarının aşkara çıxarılıb ümumiləşdirilməsi, oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin daha da təkmilləşdirilməsi üçün mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Müstəqillik şəraitində dövlətimiz, xalqımız, alimlərimiz, ziyalılarımız və bütün qəbildən olan mütəxəssislərimiz qarşısında duran ən mühüm vəzifə müasir Azərbaycan cəmiyyətinin informasiyalaşdırılmasıdır. Məhz buna görə ki, AMEA və onun nəzdində fəaliyyət göstərən MEK dövlət əhəmiyyətli məsələlərin həllini ön plana çəkmiş və mühüm tədbirlər həyata keçirməyə başlamışdır. Bu tədbirlər içərisində MEK-in informasiya fəaliyyəti kitabxana işi təcrübəsində yeni mərhələnin başlanğıcı kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu mühüm işdə 2003-cü ildə MEK-də yaradılmış «Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması» şöbəsinin mühüm əhəmiyyəti olmuşdur. Kitabxana işinin bütün fəaliyyət sahələrinin bütövlükdə avtomatlaşdırılmasını və kompüterləşdirilməsini qarşısına məqsəd qoyan bu şöbə qısa zaman kəsiyində ölkəmizdə və xarici ölkələrdə kitabxana işinin kompüterləşməsində baş verən prosesləri öyrənməklə, dünya təcrübəsindən istifadə əsasında öz işini yerli şəraitə uyğun qurmağa müvəffəq olmuşdur. Kitabxana rəhbərliyinin ciddi səyi nəticəsində bu şöbə qısa müddətdə kitabxana-informasiya texnologiyası ilə, kompüterlərlə, digər texniki vasitələr və avadanlıqlarla təchiz edilmiş, kompüter texnologiyası, elektron kitabxana-informasiya proqramları ilə işləməyi bacaran mütəxəssislərlə komplektləşdirilmişdir.

Şöbə 2002-ci ildə kitabxana-informasiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasının əsas istiqamətlərinin təxmini planını hazırlamışdır. Bu planda kitabxana-informasiya işi sahəsində görülməli işlər ardıcıl olaraq öz əksini tapmış, avtomatlaşdırılmış

kitabxana-informasiya sistemi proqramlarının mərhələlər üzrə həyata keçirilməsi müəyyənləşdirilmişdir. Şöbə ilk gündən öz işini düşünülmüş və təcrübədə sınınmış elmi əsaslar üzərində qurduğundan tezliklə ilk müvəffəqiyyətlər qazanmağa nail olmuşdur. Bu plan əsasında kitabxana fondunun komplektləşdirilməsinə, Azərbaycan dilində ədəbiyyatın elektron kataloqunun yaradılmasına, oxucuların qeydiyyatına, biblioqrafik informasiya xidmətinə, beynəlxalq kitab mübadiləsinə, elektron kitabxananın yaradılmasına başlanmışdır.

2002-ci ildə MEK-in Web saytı yaradılmış, burada kitabxananın tarixi, strukturu, fondları, zalları, şəbəkə kitabxanaları və MEK-ə daxil edilən yeni ədəbiyyat haqqında məlumat yerləşdirilmiş, həmçinin yeni xidmət növü kimi saytın «Elektron xidmət» rubrikası təqdim edilmişdir.

MEK-də az bir müddətdə oxucuları maraqlandıran mövzulara («Heydər Əliyev şəxsiyyəti Rusiya mətbuatında», «İlham Əliyev», «Bakı-Tbilisi-Ceyhan», «Terrorizm», «Rusiyanın müasir ədəbi jurnallarının elektron kitabxanası», «Gender problemi» və s.) dair elektron məlumat bazalarının yaradılması alimlərin və mütəxəssislərin böyük marağına səbəb olmuşdur.

MEK Azərbaycan Kitabxana-Informasiya Konsorsiumuna daxil olmuş, EBSCO elektron məlumat bazasından, 40 min xarici tammətnli elmi jurnalın Internet vasitəsilə istifadə etməyə başlamışdır. MEA həmçinin kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi sahəsində son vaxtlar daha da irəliyə getmiş, kitabxana işini kompleks şəkildə kompüterləşdirmək üçün 2005-ci ildən Rusiyanın «İRBİS-64» (avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemi) proqramını tətbiq etməyə başlamışdır.

Müstəqillik illərində kitabxana AMEA-nın əsas informasiya ehtiyatları bazası kimi oxuculara xidmət işini ön plana çəkmiş və demək olar ki, bu sahədə çox əhəmiyyətli uğurlar əldə etməyə müvəffəq olmuşdur. Doğrudur, 90-cı illərin əvvəllərində AMEA maliyyə çətinliyi ilə üzləşdiyindən elmi işçilərin bir hissəsini itirmiş, elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasında

böyük çətinliklərlə üzləşmişdi. Bu vəziyyət kitabxana işinə də öz mənfi təsirini göstərmişdi. Kitabxana yeni ədəbiyyatla, dövrü mətbuatla lazımi səviyyədə komplektləşdirilmədiyindən və AMEA-ya olan qeyri-normal münasibətdən oxucularının bir hissəsini itirmişdi. Lakin bu vəziyyət uzun sürmədi. 1994-cü ildən başlayaraq respublikamızın ümumi inkişafı fonunda kitabxana işində də canlanma baş verdi. Oxuculara xidmət işi qaydaya düşdü və oxucuların sayı ilbəil artmağa başladı.

Fikrimizi təsdiq etmək üçün MEK-in müstəqillik illərində oxuculara xidmət sahəsindəki fəaliyyətini ümumiləşdirilmiş şəkildə əks etdirən cədvələ diqqət yetirək:

**MEK-də və onun filiallarında
oxuculara xidmət (1990-2004-cü illər)**

		İllər			
		1990	1995	2000	2004
1.	Oxucuların miqdarı	39931	39475		42375
	O cümlədən:	26915	27942		30570
	a) MEK				
	b) filiallar	13016	6485		11805
2.	Kitab verilişi	3147694	3249135		2370806
	O cümlədən:				
	a) MEK	1832894	2118235		1247333
	b) filiallar	1314800	1130900		1132563

Cədvəldən göründüyü kimi, kitabxana müstəqillik dövrünün, xüsusilə onun ilk illərinin çətinliyinə baxmayaraq öz işini müvəffəqiyyətlə davam etdirmiş, oxuculara xidmət işinin zəifləməsinə, oxucuların sayının və kitab verilişinin azalmasına imkan verməmişdir.

Son illərdə kitabxananın maliyyə durumunun yaxşılaşması, maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsi, kitabxana-informasiya texnologiyası və texniki avadanlıqla təmin edilməsi, kitabxanada aparılan uğurlu islahatlar bilavasitə oxuculara

kitabxana-informasiya xidmətinin keyfiyyətə yaxşılaşdırılmasına səbəb olmuşdur. Kitabxana, sözün əsl mənasında, respublikamızda elmin informasiya bazası, ölkəmizin ən önəmli kitabxana-informasiya mərkəzi kimi formalaşmışdır. Kitabxananın elmi müəssisə statusu alması onun gələcək inkişafı qarşısında olduqca böyük perspektivlər açmış, MEK kitabxanasının, biblioqrafiyaşünaslığın, kitabşünaslığın və informasiyanın elmi-tədqiqat və metodik mərkəzinə çevrilmişdir.

**3.10. Respublika Elmi Texniki Kitabxanası
müstəqillik illərində**

Ölkəmizdə respublika əhəmiyyətli kitabxana statusuna malik olan kitabxanalar içərisində Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasının özünəməxsus yeri və tarixi rolu olmuşdur. Bütün Azərbaycan xalqı kimi RETK-nın əməkdaşları da ölkəmizin müstəqilliyini böyük sevinc və iftixar hissi ilə qarşılamışdır. Müstəqilliyin ilk illərində meydana çıxan hər cür çətinliyə baxmayaraq kitabxana öz fəaliyyətini bilavasitə Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsinə, milli mədəniyyətimizin, elmimizin, ideologiyamızın, texnikamızın inkişafına, oxucuların informasiya təminatının ödənilməsinə yönəltdi. Kitabxana işi müstəqilliyin tələb etdiyi yeni şəraitə, milli ideologiyaya, yeni demokratik prinsiplərə uyğun qurulmağa başladı.

90-cı illərin əvvəllərində ölkə iqtisadiyyatında baş verən böhran sosial, mədəni sahəyə, xüsusilə kitabxana işinə olduqca mənfi təsir göstərdi. Kitabxananın maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan vəsait ciddi surətdə ixtisar edildi. Məhz buna görədir ki, 80-ci illərlə müqayisədə 90-cı illərin əvvəllərində RETK-ya daxil olan yeni elmi-texniki ədəbiyyatın və müxtəlif informasiya daşıyıcılarının miqdarı 15-20 dəfə azalmışdı. Təkcə bunu göstərmək kifayətdir ki, son illər kitabxanaya rus və əcnəbi dillərdə xaricdə nəşr olunan kitablar, demək olar ki,

alınmamışdır. Elmi-texniki referativ jurnalların alınmaması respublikada texniki elmlərin öyrənilməsinə, elmi araşdırmalar aparılmasına olduqca mənfi təsir göstərirdi. Kitabxana binasının darısqallığı, namünasibliyi, maddi-texniki avadanlığın köhnəlməsi oxuculara xidmət işini müasir tələblər səviyyəsində təşkil etməyə imkan vermir.

Bütün göstərilən çətinliklərə baxmayaraq respublikada yaranmış sabitlik, iqtisadiyyat və mədəniyyət sahəsində baş verən tədrici inkişaf RETK-nin fəaliyyətinə ciddi təsir etdi. Kitabxananın işi dirçəlməyə və tədricən inkişaf etməyə başladı. Hər şeydən əvvəl Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti kitabxananın təşkilatı cəhətdən təbəçiliyində məqsədyönlü dəyişiklik etdi. 1993-cü ildə kitabxanayı Azərbaycan Respublikası İqtisad Nazirliyinin təbəçiliyindən alıb Azərbaycan Respublikası Dövlət Elm və Texnika Komitəsinin təbəçiliyinə verdi. Kitabxana 2002-ci ilə - Azərbaycan Dövlət Elm və Texnika Komitəsi ləğv edilənə qədər onun nəzdində fəaliyyət göstərdi.

Kitabxananın Azərbaycan Dövlət Elm və Texnika Komitəsinin təbəçiliyinə keçməsi onun inkişafında geniş imkanlar açmışdı. Bu komitə RETK-nin profilinə uyğun olduğundan kitabxananın işini, onun inkişaf perspektivlərini və istiqamətlərini daha düzgün müəyyənləşdirmək imkanına malik idi.

Bu dövrdə Elm və Texnika Komitəsinə görkəmli alim, akademik Azad Mirzəcanzadə başçılıq edirdi. Dünya şöhrətli alim, Azərbaycan elminin korifeylərindən biri olan Azad Mirzəcanzadə kitabın böyük dostu, dövrün ən çox kitab oxumuş adamlarından biri, kitab xəzinəsinin mahir bilicisi, elmin, mədəniyyətin inkişafında və yayılmasında kitabxanaların və kitabxanaçıların rolunu yüksək qiymətləndirən bir şəxsiyyətdir. Azad Mirzəcanzadə öz çıxışlarında Azərbaycan elmi-texniki fikrinin inkişafında, elmi-texniki tərəqqidə mühüm rol oynayan nüfuzlu ziyalılar kollektivinin yetişib formalaşmasında, xüsusilə neftçi kadrların hazırlanmasında bu qocaman kitabxananın fəaliyyətinə yüksək qiymət verirdi. RETK-nin qocaman oxu-

cusu olan Azad Mirzəcanzadə kitabxananın inkişafı üçün mühüm tədbirlər həyata keçirdi. Kitabxananın maliyyə vəziyyəti yaxşılaşdırıldı, maddi-texniki bazası möhkəmləndirildi, binası təmir edildi. Yeni texniki vasitələrlə və avadanlıqlarla təchiz edildi, kitabxananın komplektləşdirilməsi, xarici dildə olan kitabların, patentlərin, jurnalların alınması üçün vəsait ayrıldı. Kitabxana həmçinin kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi üçün ciddi tədbirlər görməyə səy göstərirdi. Az bir müddət içərisində kitabxanaya kompüterlər və digər texnoloji avadanlıqlar alındı. Kitabxananın işində yeni şəraitlə əlaqədar ciddi islahatlar aparılmağa başlandı, strukturunda dəyişikliklər edildi, yeni şöbələr yaradıldı və respublika patent fondunun fəaliyyətini yenidən qurmaq üçün tədbirlər görüldü.

2000-ci il dekabr ayının 12-də Azərbaycan Elm və Texnika Komitəsinin qərarı ilə ölkə miqyasında RETK-nin təntənəli yubileyi qeyd edildi. Yubiley iclasında respublikanın geniş kitabxana ictimaiyyəti iştirak edirdi. Yubiley iclasını Azərbaycan Elm və Texnika Komitəsinin sədri, akademik A.Mirzəcanzadənin aparması kitabxananın işinə böyük dövlət qayğısının nəticəsi idi.

Yubiley iclasında 70 illik inkişaf yolu haqqında kitabxananın direktoru Hicran Əfəndiyeva məruzə etdi.

Məruzədən sonra yubilyarı professor Abuzər Xələfov, kitabxana işçilərindən Solmaz Bağirova, Mail Əhmədov, Əmin Əfəndiyev, Tamilla İsmixanova və b. təbrik etdilər.

Yubiley mərasimini yekunlaşdıran akademik Azad Mirzəcanzadə son sözündə Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində RETK-nin kollektivinin qarşısında çox böyük vəzifələr durduğunu qeyd etdi. O, qısa müddət ərzində oxuculara xidmət işinin daha da yaxşılaşdırılmasını, kitabxana kitabının hər bir oxucuya çatdırılmasını, kitabxana işinin komplektləşdirilməsində dönüş yaradılmasını, İnternet şəbəkəsinə qoşulmasını, kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini, müasir kitabxana-informasiya avadanlıqlarının alınmasını, yeni

düşüncə tərzinə malik gənc kitabxanaçı kadrların işə cəlb edilməsini məsləhət gördü. Kitabxananın kollektivinə gələcək fəaliyyətində böyük uğurlar arzuladı.

Müstəqillik dövrünün ilk illərinin çətinliklərinə baxmayaraq RETK kitab fondunun komplektləşdirilməsi, yeni ədəbiyyatın və dövrü nəşrlərin alınması, xarici ölkə kitabxanaları, ilk növbədə isə Rusiya kitabxanaları ilə qırılmış əlaqələrin bərpası sahəsində mühüm işlər görə bildi. Kitablara və dövrü mətbuata abunə yazılışına başlandı. 1994-cü ildən başlayaraq kitabxanaya ayrılan vəsait tədricən artmağa başladı. Bunu cədvəldən aydın görmək olar:

İllər	Ayrılan vəsaitin miqdarı manat
1994	100381000
1995	240122000
1996	280752000
1997	302451000
1998	350512000
1999	446543000
2000	546437000
2001	312496000
2002	322924000
2003	369190000
2004	446543000

Rəqəmlərdən göründüyü kimi, göstərilən dövrdə kitabxanaya ayrılan vəsait ilbəil artmışdır. Əgər kitabxanaya 1994-cü ildə 100381000 manat vəsait ayrılmışdırsa, bu vəsait 2004-cü ildə 446543000 manata çatmışdır. Doğrudur, ayrılan vəsait kitabxananın yeni ədəbiyyatla, dövrü nəşrlərlə tam və hərtərəfli təkmilləşməsi üçün kifayət etməsə də, yeni nəşrlərdən bir neçə nüsxə almağa imkan verirdi. Kitabxana büdcə vəsaitindən əlavə sponsorların, qeyri-dövlət təşkilatlarının, xarici təşkilatların, SOROS fondunun köməyindən, ayrı-ayrı şəxslərin, kitab müəlliflərinin hədiyyələrindən də bəhrələnirdi.

Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış «Kitab-

xana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu RETK-nin işinə də mühüm təsir etdi. Qanunun 8-ci maddəsinə görə, RETK-ya respublika əhəmiyyətli elmi-sahəvi kitabxana statusu verildi. Qanunun 15-ci maddəsinə əsasən, RETK-ya dövlət və qeyri-dövlət nəşriyyatları, nəşriyyat fəaliyyəti ilə məşğul olan poliqrafiya müəssisələri və digər hüquqi şəxslər tərəfindən nəşr edilən çap məhsullarından profilinə uyğun olaraq iki pulsuz məcburi nüsxə almaq hüququ verildi. Bütün bunların nəticəsidir ki, kitabxana müstəqillik illərində 646077 nüsxə yeni nəşr edilmiş ədəbiyyat əldə etməyə müvəffəq olmuşdur.

Büdcənin ilbəil əsaslı surətdə artmasına nisbətən kitabın az alınmasının obyektiv səbəbi ölkədə kitabın bahalaşması idi. Dövlət nəşriyyatları olduqca zəifləmişdi, kitab nəşri əsasən özəl nəşriyyatlar tərəfindən həyata keçirilirdi. Bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun olaraq özəl nəşriyyatlar kitab bazarını ələ keçirərək, kitabı istədikləri qiymətə satırdılar. Beləliklə, Azərbaycan kitab bazarında sovet dövrünə nisbətən kitabın qiymətinin qat-qat bahalaşması prosesi gedirdi ki, bu da kitabxanaların komplektləşdirilməsi işinə mənfi təsir göstərirdi.

1993-2004-cü illərdə RETK-nin oxuculara xidmət sahəsində fəaliyyəti

Göstərilən işin adı	İllər											
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kitabxana oxucularının sayı	11912	12011	13255	19836	18486	18503	21528	21578	22798	24960	20172	20823
Oxuculara verilən kitablar	1183 41	1066 01	110387	2268 32	30547 6	5013 52	7863 96	5861 75	9333 32	69392 6	5545	1023 5
Kitabxana fondunun dövrüyyəsi	15,439	17,3	26,259	23,529	22,73	22,02	22,02	25,15	21,93	21,93	16,24	58,55

Son illərdə oxuculara xidmət sahəsində göstəricilərin azalması kitabxananın yeni binaya köçməsi ilə əlaqədardır. Fondun yeni binaya köçürülməsi zamanı kitabxana bir neçə

müddət öz fəaliyyətini dayandırmalı olmuşdur ki, bu da xidmət prosesinə öz mənfi təsirini göstərmişdir.

Müstəqillik illərində kitabxana oxuculara xidmət işinin təşkilində öz ənənəvi iş üsullarından müvəffəqiyyətlə istifadə edirdi. Kitabxanada ən geniş yayılmış iş üsullarından biri kütləvi tədbirlər idi. Kitabxana fonda daxil olan yeni kitablar haqqında oxuculara məlumat vermək, oxucuların sorğularını öyrənmək üçün kütləvi tədbirlərin müxtəlif növlərindən, daimi sərgilərdən, yeni kitab sərgilərindən, mövzu sərgilərindən, yeni jurnalların sərgilərindən, informasiya günlərindən, mütəxəssis günlərindən, normativ texniki sənədlərin sərgilərindən geniş istifadə etmişdir. Sərgilər təşkil edilərkən onun tərtibatına ciddi diqqət yetirilir, ən zəruri kitablar nümayiş etdirilir. Kitabxana işçiləri sərgiyə tamaşa edən oxucular arasında geniş iş aparır, kitabları necə əldə etmək haqqında onlara izahatlar verirlər. Kitabxanada keçirilən informasiya və mütəxəssis günləri, normativ-texniki sənədlərin sərgisi xüsusi maraq doğururdu. Belə günlərdə əsasən ziyalılar, mühəndislər, mütəxəssislər və şəbəkə kitabxanalarının kitabxana işçiləri, biblioqraflar daha çox iştirak edirdilər. Kitabxana 1994-2002-ci illərdə 230-dan artıq kütləvi tədbir keçirmişdir ki, belə tədbirlərdə yüzlərlə oxucu iştirak etmiş, onlara xeyli kitab və jurnal verilmişdir. Xüsusilə RETK-da keçirilən mütəxəssis və informator günləri oxucuların daha böyük marağına səbəb olmuşdur. Belə tədbirlərin keçirilməsində görkəmli mütəxəssislərin, alimlərin iştirakı onların səmərəliliyini artırır, daha maraqlı və məzmunlu olmasını təmin etmişdir.

Müstəqillik illərində RETK öz fəaliyyətini informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun qurmaq, oxucuların informasiyaya durmadan artan tələbatını ödəmək məqsədilə kitabxana işini avtomatlaşdırmağa, yeni kitabxana və informasiya texnologiyası ilə təmin etməyə, kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi üçün əməli addımlar atmağa başlamışdır. 1999-cu ildə Dövlət Elm və Texnika Komitəsi kitabxananın kompüterləş-

dirilməsini, İnternet sisteminə qoşulmasını təmin etmək üçün kompüter dəsti ilə təchiz etdi. Kitabxananın İnternet və elektron poçt sisteminə qoşulmaq üçün texniki baza hazırlandı.

Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsini həyata keçirmək üçün ayrıca «Diferensial məlumat xidməti və tədqiqat işləri» şöbəsi yaradıldı. Bu şöbə bütün növ oxucu sorğularını araşdırır, elm sahələri üzrə kompüterin yaddaşına daxil edirdi. Şöbədə elektron kataloqun yaradılmasına başlanmışdı. Neft ədəbiyyatına olan böyük tələbat nəzərə alınaraq neft ədəbiyyatının elektron kataloqunun yaradılması üçün intensiv iş aparılırdı. Şöbə həmçinin tərcümə mərkəzi ilə birlikdə UNIMARC-in Azərbaycan dilinə tərcüməsi və redaktəsində yaxından iştirak etmiş və kompüterdə çap etmişdir.

Azərbaycanda kitabxana işinin avtomatlaşdırılması problemləri ilə hələ 80-ci illərdən məşğul olmağa başlayan kitabxana son illərdə kompüterləşdirilmə sahəsində mühüm təcrübə qazanmışdır. Bu təcrübənin təkmilləşdirilməsinə və yayılmasına böyük ehtiyac hiss edilməkdədir.

Müstəqillik illərində RETK elmi-texniki kitabxanalar şəbəkəsinin metodik mərkəzi kimi öz işini davam etdirmişdir. Kitabxana müasir şərait, kitabxana işinin demokratikləşdirilməsi ilə əlaqədar metodik təminat sistemini yenidən qurmuş, inzibati amirlik metodundan uzaqlaşaraq tövsiyə və məsləhət xarakterli yeni üsullardan istifadə etməyə, metodik tədbirlər keçirərkən hər bir kitabxananın şəraitini və durumunu nəzərə almağa çalışmışdır.

Uzun illərdən bəri elmi-texniki kitabxanalar şəbəkəsinin metodik təminat bazası kimi formalaşan RETK bu sahədə böyük təcrübə qazanmışdır. Kitabxanada metodik təminat işini təşkil etmək üçün ayrıca şöbə yaradılmışdır. Bu şöbə 1990-cı illərin əvvəllərində 125 kitabxanaya metodik köməklik göstərirdi. Bu şöbədə kitabxana işini çox yaxşı bilən təcrübəli kadrlar toplanmışdı. Şöbə təkcə kitabxanalara metodik köməklə kifayətlənmir, şəbəkəyə daxil olan kitabxanaların illik

hesabatlarını toplayır, təhlil edir, həmçinin mərkəzi kitabxananın illik fəaliyyətinin təhlili əsasında respublika texniki kitabxanalar şəbəkəsinin hesabatını hazırlayırdı. Bu hesabatlar kitabxanalarda aparılan işin təhlili, mənfi və müsbət cəhətlərin aşkara çıxarılması kitabxana işinin gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmək üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Həmçinin bu hesabatlar respublikada texniki kitabxanaların tarixinin arxiv fondudur. Şöbədə kitabxanaşünaslığa, biblioqrafiyaşünaslığa dair elmi və metodik ədəbiyyatın zəngin kitabxanası yaradılmışdır ki, bu da tədqiqatçılar üçün böyük axtarış bazası rolunu oynayır.

Kitabxanada ayrıca elmi-metodik şöbənin fəaliyyət göstərməsi metodik işin məqsədyönlü təşkilini asanlaşdırmış, metodik işlərin elmi əsaslara söykənərək aparılmasına imkan yaratmışdır.

Müstəqilliyin ilk illərində respublikamızda zavod və fabriklərin bağlanması, ayrı-ayrı nazirliklərin ləğv olunması və ya strukturlarında dəyişikliklər edilməsi elmi-texniki kitabxanalar şəbəkəsinin azalmasına gətirib çıxarırdı.

1993-cü ildə respublikamızda böyük öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə yaranan sabitlik, dövlət strukturlarının möhkəmlənməsi bu prosesin qarşısını aldı. Bağlamaq təhlükəsindən qurtaran kitabxanalar öz işlərini davam etdirməyə başladılar.

1994-cü ildə RETK 124 kitabxanaya metodik köməklik göstərirdi. Metodik şöbə çətinliklərə baxmayaraq öz fəaliyyətini davam etdirmiş, texniki kitabxanaların işini yaxşılaşdırmaq üçün ayrı-ayrı idarələr, müəssisələr və nazirliklər qarşısında məsələ qaldırmışdır. Sovet dövründə metodik fəaliyyətə dair hazırlanıb təsdiq edilmiş sənədlər ideoloji cəhətdən köhnəlib öz aktuallığını itirdiyinə görə kitabxana metodik işlərin bütün forma və üsullarında istifadə edərək, metodik sənədlərin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirməyə başlamışdır. Kitabxananın yeni tərtib etdiyi sənədlərə misal olaraq «Dövlət sirrinə aid edilən

məlumatları özündə əks etdirən ədəbiyyatın saxlanması qaydaları», «İllik hesabatların tərtibi qaydaları», «Yeni kitabxanaların yaradılması qaydaları», «Köhnəmiş, əhəmiyyətini itirmiş ədəbiyyatın kitabxanadan çıxarılması qaydaları», «Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi xüsusiyyətləri» və s. kimi nümunəvi sənədləri göstərmək olar.

Bu dövrdə kitabxananın həyata keçirdiyi metodik tədbirlər içərisində seminarlar, fərdi və qrup halında məsləhətlər, icmallar, yeni metodik ədəbiyyatın sərgiləri geniş yer tuturdu. Komplektləşdirmə günlərinin keçirilməsi və yeni texniki ədəbiyyat haqqında kitabxanalara məlumat verilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

2002-ci ildə Dövlət Elm və Texnika Komitəsinin ləğv edilməsi ilə əlaqədar RETK Nazirlər Kabinetinin sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikası Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin təbəçiliyinə verildi. Agentlik kitabxana işinə diqqəti xeyli artırdı. Kitabxananın maliyyə vəziyyəti yaxşılaşdırıldı, rəhbərliyi möhkəmləndirildi.

2004-cü ilin aprel ayında agentliyin tövsiyələri və rəhbərliyi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin nəzdində RETK-nin filialının bazasında Naxçıvan Muxtar Respublikasının Elmi Texniki Kitabxanası yaradılmış və o, öz fəaliyyətində RETK-nin qabaqcıl iş təcrübəsini əsas götürmüşdür. Bu, respublikamızın mədəni həyatında çox mühüm hadisə hesab edilə bilər.

RETK-nin Gəncə şəhərində yerləşən filialının da maddi-texniki bazasının təkmilləşdirilməsi və yeni ədəbiyyatla təchiz edilməsi diqqətdən kənarda qalmamışdır. 2005-ci ilin avqust ayında Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin Gəncə şəhər şöbəsinin inzibati binasında kitabxana üçün geniş otaqlar ayrılaraq təmir edilmiş və kitabxananın istifadəsinə verilmişdir. Bu da öz növbəsində həmin kitabxananın işçilərinin tabeliyində olduqları müvafiq şöbənin əməkdaşlarına daha operativ xidmət etmək imkanı vermişdir.

Uzun illər boyu keçmiş sovet respublikaları ilə pozulmuş əlaqələrin bərpası yolunda mühüm addımlar atılmışdır. Rusiyanın Elmi Texniki Kitabxanası və digər elm mərkəzləri ilə ənənəvi əməkdaşlığın bərpa edilməsi, habelə belə bir əməkdaşlığın qonşu Gürcüstanla yaradılması məqsədilə həmin respublikalara əməkdaşlar ezam olunmuş, birgə planlar hazırlanmışdır. Belə əməkdaşlığın nəticəsidir ki, RETK dəfələrlə beynəlxalq fondlardan, habelə Rusiya və Ukraynadan yeni-yeni müxtəlif nəşrləri alaraq öz fonduna daxil etmişdir.

Respublikamızda və ölkədən kənarda müvafiq sahələr üzrə yeni nəşr edilən kitabların və digər çap məhsullarının alınıb oxucuların istifadəsinə verilməsi işi vacib məsələlərdən olduğuna baxmayaraq, maliyyə çətinliyi üzündən 90-cı illərin əvvəllərində olduqca az miqdarda ədəbiyyat daxil olmuşdur. 2003-cü ildən yeni ədəbiyyatın alınması qaydaya salınmışdır.

Kitabxanada son dövrlər biblioqrafik fəaliyyətin aktivləşməsi prosesi baş vermiş, oxucu sorğularının daha dərinlən təhlili onlara göstərilən biblioqrafik xidmətin və biblioqrafik materialların daha yüksək tələblərə cavab verəcək səviyyəyə qaldırılması zərurətini yaratmışdır. Son iki il ərzində kitabxananın rəhbərliyi və biblioqrafların əməyi sayəsində doqquz adda nəzəri-metodik və biblioqrafik nəşr çap edilmişdir. Bu vəsaitlər geniş oxucu kütləsi və kitabxana işi sahəsində çalışan əməkdaşlar, tələbə və müəllimlər üçün əvəzedilməz bir mənbədir və gələcək nəsillərə də öz qiymətli köməyini göstərəcəkdir.

Kitabxana hazırda ölkədə gedən sosial-siyasi və iqtisadi islahatlara uyğun olaraq sahibkarlığın informasiya təminatının təşkili sistemində mühüm yer tutur.

3.11. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin Kitabxanası

Müstəqillik illərində Azərbaycan Respublikasının mədəni həyatında çox mühüm hadisə baş verdi. Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin Kitabxanası (ARPIİK) və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Parlament Kitabxanası yaradıldı. Hər iki kitabxana Azərbaycanın müstəqilliyinin yadigarıdır. Çünki dünyanın bütün müstəqil dövlətlərinin tarixinə nəzər saldıqda məlum olur ki, müstəqil dövlətlərin atributları sırasında prezident kitabxanaları və Parlament Kitabxanaları mühüm yer tutur. Prezident Aparatının və Parlamentin strukturuna daxil olan bu kitabxanalar öz statusu etibarilə dövlət kitabxanalarıdır.

XX əsrdə Azərbaycan ikinci dəfə müstəqilliyini əldə etdikdən sonra kitabxana işinə olduqca böyük qiymət verən, onu xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, məna-viyyət, bilik, zəka mənbəyi adlandıran ümummilli liderimiz Heydər Əliyev kitabxana işini dövlət işi hesab edir, onun ümumxalq qayğısı ilə əhatə edilməsini lazım bilirdi. O deyirdi: «Kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın məna-viyyətini nümayiş etdirən amillərdən biridir».

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsi Kitabxanasının yaradılması ideyasını irəli sürən ulu öndər dövlət aparatında çalışan işçilərə yüksək kitabxana-informasiya xidməti göstərmək, dövlətin qəbul etdiyi bütün fərmanları, qanunları, əsasnamə və sərəncamları, digər dövlət sənədlərini toplamaq, qorumaq və saxlamaq üçün Prezident Kitabxanasının yaradılmasını lazım bilmişdi. Ulu öndərimizin bilavasitə xeyir-duası ilə yaradılan Prezident Kitabxanası öz fondunun zənginliyi, oxuculara xidmət işinin yeni forma və üsulları, müasir kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi cəhətdən hazırda respublikamızda çox mühüm mədəni, elmi və

informasiya əhəmiyyəti kəsb edən bir kitabxanaya çevrilmişdir. Kitabxana 2003-cü ildə Bakı şəhərinin iki ən qədim kitabxanasının: Mərkəzi Şəhər Kitabxanasının (keçmiş Lenin adına kitabxana) və Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsi təsərrüfat şöbəsi nəzdində olan kitabxananın (keçmiş Siyasi Maarif Evinin Kitabxanası) bazasında təşkil edilmişdir.

Məlumdur ki, tezliklə fəaliyyətə başlamalı olan kitabxananı «quru yerdə» yaratmaq mümkün olmadığından Prezident Aparatı tərəfindən işçi qrupu təşkil edilmiş və bu işçi qrupunun qarşısında kitabxana üçün bina müəyyənləşdirmək, az bir müddətdə kitabxana fondunu təkmilləşdirmək, onu işlək hala salmaq vəzifəsi qoyulmuşdu. İşçi qrupu müəyyən axtarışdan və araşdırmalardan sonra Prezident Kitabxanasını Bakı Şəhər Mərkəzi Kitabxanasının bazasında və binasında təşkil etməyi məsləhət bildi. Mən bir kitabxana mütəxəssisi kimi qeyd etməliyəm ki, bu, çox düzgün seçim oldu. Belə ki, Bakı Şəhər Mərkəzi Kitabxanası şəhərimizin ən qədim və zəngin kitabxanası olduğundan onun zəngin bədii ədəbiyyat fondu ilə yanaşı çox nadir tarixi kitablar fondu, Bakı kitabxanalarının heç birində olmayan incəsənət əsərləri fondu var idi.

İkinci tərəfdən kitabxananın şəhərin lap mərkəzində gözəl arxitektura nümunəsi olan yaraşqlı binası var idi. Düzünü desək, 200 ildən artıq tarixi olan bu bina uzun müddət təmir edilmədiyindən, baxımsızlıq üzündən qəza vəziyyətində idi. İşçi qrupu bu binanın bərpası üçün vəsait almağa müvəffəq oldu. Bina əsaslı surətdə yenidən quruldu, müasir kitabxana binası halına gətirildi. Bunu işçi qrupunun böyük xidməti hesab etmək olar. Belə bir cəhəti də xüsusilə qeyd etmək istəyirəm ki, işçi qrupu çox haqlı olaraq kitabxananı ancaq Prezident Aparatı işçilərinin yox, bütün oxucuların üzünə açdı ki, bu da respublikamızda müstəqillik dövründə kitabxana işinin demokratik əsaslar üzərində qurulmasına bariz sübutdur. Kitabxananın nadir arxitektura nümunəsi hesab edilən üçmərtəbəli binası müasir Şərq üslubunda və tikinti texnologiyasının son nailiyyətləri

əsasında yüksək zövqlə təmir edilmiş, dünya standartlarına cavab verən kitabxana binası halına gətirilmişdir. Burada oxucuların tələbatına müvafiq zallar: incəsənət ədəbiyyatı zalı, böyük oxu zalı, xüsusi zal, internet zalı, neft və kütləvi ədəbiyyat zalı, nadir kitablar zalı, müxtəlif mədəni-kütləvi tədbirlər, mühazirələr, elmi seminarlar, dəyirmi stollar, görüşlər mətbuat konfransları, sərgilər, disputlar, təqdimatlar keçirmək üçün qədim Şərq memarlıq üslubunda işlənmiş, hər cür avadanlıqla, qiymətli mebellərlə təchiz edilmiş 100 nəfərlik konfrans zalı yaradılmışdır. İki kitabxananın kitab fondunun birləşdirilməsi nəticəsində zəngin və nadir fond yaradılmışdır. Hazırda fond 400 min nüsxəyə yaxın kitab vardır. Maliyyə cəhətdən böyük imkanlara malik olan kitabxana komplektləşmə planına uyğun olaraq öz fondunu yeni kitablarla ardıcıl olaraq komplektləşdirməyə nail olmuşdur.

1999-cu ildə prezident Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa görə, kitabxanaya Azərbaycanda nəşr edilən bütün kitablardan öz profilinə uyğun pulsuz məcburi nüsxələr almaq hüququnun verilməsi fondun yerli nəşrlərlə davamlı komplektləşdirilməsinə şərait yaratmışdır. Kitabxana həmçinin öz fondunu komplektləşdirmək üçün xarici nəşrlərin əldə edilməsinə xüsusi diqqət yetirir ki, bu da xarici ədəbiyyat fondunun zənginləşməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Kitabxananın xarici ədəbiyyat fondunda kitabların sayı 50 min nüsxəyə çatıb. Kitabxananın çox düşünülmüş komplektləşdirmə planı vardır. Bu plana uyğun olaraq komplektləşdirmə zamanı əsas üstünlük siyasətə, hüquqa, tarixə, iqtisadiyyata, qanunvericiliyə, azərbaycanşünaslığa dair ədəbiyyatın komplektləşdirilməsinə verilir. Çox düzgün olaraq kitabxanada nadir kitablar fondu yaradılmışdır. Bu fond 4 mindən artıq kitab toplanmışdır. Kitabxana oxucuların arzu və sorğularını nəzərə alaraq geniş dövrü mətbuat fondu yaratmağa nail olmuşdur. Kitabxananın Azər-

bəyçanda nəşr edilən dövrü mətbuatla yanaşı, xarici ölkələrdə nəşr edilən dövrü mətbuatı da alması dövrü ədəbiyyat fondunun əhəmiyyətini xeyli artırmış, geniş oxucuların tələbatını ödəməyə müvəffəq olmuşdur. Hazırda fondada 200 addan artıq qəzet və jurnalların komplektləri toplanmışdır.

Kitabxananın qarşısında Azərbaycan Respublikası Prezidenti İcra Aparatının, Katibliyinin, İşlər İdarəsinin və digər mərkəzi icra orqanlarının, həmçinin xalq təsərrüfatının, mədəniyyətin müxtəlif sahələrində çalışan görkəmli alimlərə, mütəxəssislərə, yaradıcı ziyalılara xidmət üçün kitabxana-biblioqrafiya və informasiya bazası yaratmaq, müasir kitabxana-informasiya texnologiyasını tətbiq etməklə kitabxana işini kompüterləşdirmək kimi çox mühüm bir vəzifə qoyulmuşdur. Kitabxana həmçinin Azərbaycan dövlətçiliyinin, milli ideologiyanın, azərbaycançılığın təbliğat mərkəzi kimi ümummillî liderimiz Heydər Əliyevin zəngin irsinin toplanıb saxlanılmasında və təbliğində mühüm rola malikdir. Bu mühüm vəzifələri yerinə yetirmək üçün kitabxanada bu şöbələr yaradılmışdır: Prezident və dövlət idarəçiliyi şöbəsi; Heydər Əliyev fondu; Azərbaycanşünaslıq şöbəsi; Xarici ədəbiyyat fondu; İncəsənət ədəbiyyatı fondu; Dövrü mətbuat fondu; Kitab verilişi (abonement) şöbəsi; Biblioqrafiya və informasiya şöbəsi; Kitabxana işinin avtomatlaşdırılması şöbəsi; Komplektləşdirmə və kitabışləmə şöbəsi; Kütləvi tədbirlər şöbəsi.

Bu şöbələr yaradılarkən kitabxananın qarşısında duran bütün vəzifələr nəzərə alınmış, hər bir şöbənin vəzifələrini müəyyənləşdirən nizamnamələr, normativ sənədlər tərtib edilmiş, hər bir şöbə öz profilinə uyğun olan mütəxəssis kadrlarla komplektləşdirilmişdir. Məlum olduğu kimi, hər bir kitabxananın işi, onun müvəffəqiyyətləri kadr korpusundan olduqca çox asılıdır. Məhz buna görə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin rəhbərliyi bu işə xüsusi əhəmiyyət vermiş, kadr seçərkən tələsməmiş, respublikanın ən yaxşı kitabxana və informatika mütəxəssislərini seçib yerləşdirməyə mü-

vəffəq olmuşdur. Həmçinin kitabxananın işinə siyasətçilər, sosioloqlar, iqtisadçılar, humanitar elm sahəsinin səriştəli mütəxəssisləri cəlb edilmişlər ki, bütün bunlar birlikdə kitabxananın qarşısında duran çox mürəkkəb problemlərin həyata keçirilməsinə qadirdirlər.

Kitabxanaya Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin yetişdirməsi, respublikamızın bacarıqlı kitabxana təşkilatçılarından biri olan Mayıl Əhmədov başçılıq edir.

Kitabxananın gənc kollektivi müasir tələbata, dünya standartlarına uyğun formalaşdırmağa, oxuculara xidmət işini günün tələbləri səviyyəsində təşkil etməyə müvəffəq olmuşdur. Hazırda kitabxana Prezident Aparatının işçiləri, dövlət məmurları ilə yanaşı demək olar ki, kitabxanadan istifadə üçün müraciət edən bütün ziyalılara xidmət edir.

Bəşəriyyətin informasiya əsri kimi qəbul etdiyi XXI əsr kitabxanaların qarşısında olduqca mühüm, keyfiyyətə yeni vəzifələr qoymuşdur. Müasir kitabxanalar ənənəvi kitabxanaçılıq təcrübəsi ilə kifayətlənməməli, oxuculara xidmət işini informasiya cəmiyyətinin tələbləri səviyyəsinə yüksəltmək üçün dünya informasiya məkanına daxil olmağı, ümumbəşəri intellektual potensialdan operativ istifadə etmək imkanlarını yaratmağı bacarmalıdır. Bu məqsədlə kitabxanada müasir informasiya texnologiyası tətbiq edilməli, kitabxana işinin informasiyalaşdırılması və informasiya mühitinin yaradılması üçün şərait hazırlanmalıdır. Bu da, hər şeydən əvvəl, kitabxana işinə müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqini tələb edir.

Təsədüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 2003-cü ilin dekabrında Cenevrədə informasiya cəmiyyəti problemlərinə həsr edilmiş Ümumdünya sammitindəki çıxışında ölkəmizdə informasiya texnologiyalarının inkişafını dövlətimizin prioritet vəzifələrindən biri hesab etmişdir. Məhz buna görə, dövlət kitabxanası kimi fəaliyyətə

başlayan Prezident Kitabxanası öz işini dünya standartlarına cavab verə biləcək səviyyədə qurmaq üçün kitabxana işinin avtomatlaşdırılmasını ön plana çəkmiş, kitabxana işini kompleks halda kompüterləşdirməkdən ötrü avtomatlaşdırılmış sistem tətbiq etmişdir. Kitabxana bu məqsədlə geniş araşdırmalar aparmış, dünya kitabxanalarında tətbiq edilmiş sistemləri öyrənmiş, respublikamızın şəraitinə, xüsusilə kitabxananın öz şəraitinə uyğun olanını seçmişdir. Kitabxana öz daxili imkanlarını, sistemin tətbiqinin səmərəliliyini nəzərə alaraq 2004-cü ilin may ayında MDB məkanında geniş yayılmış avtomatlaşdırılmış sistemi (İRBİS-64) tətbiq etməyi məqsədmüvafiq hesab etmişdir.

Məlum olduğu kimi, bu sistem Rusiya Dövlət Elmi Texniki Ümumi Kitabxanası tərəfindən tətbiq olunmuş, onun müxtəlif variantları Rusiyanın və bir sıra xarici ölkələrin kitabxanalarında müvəffəqiyyətlə tətbiq edilməkdədir. Kitabxanalarda tətbiqi-təcrübi baxımdan olduqca asan olan bu sistem bütün beynəlxalq standartlara cavab verir. Sistem, həmçinin, beynəlxalq biblioqrafik standartlara və formatlara uyğunlaşdırılmışdır. Bu sistemin qəbul edilməsi kitabxananın kompleks kompüterləşdirilməsinə və kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasına şərait yaratmışdır.

Kitabxana respublikamızda İRBİS-64 sistemini ilk dəfə qəbul edən kitabxana olduğundan bu sahədə böyük təcrübə toplamış və bu sistemi sonradan qəbul edən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası və digər kitabxanalarla təcrübə mübadiləsi aparmışdır. Hazırda Mədəniyyət Nazirliyi də öz kitabxana şəbəkəsində İRBİS-64 sistemini qəbul etməyə başlamışdır. Respublikamızda bu sistemin geniş surətdə tətbiqi ölkəmizdə kitabxana işinin əlaqələndirilməsi və birləşdirilməsi üçün geniş perspektivlər açır.

Prezident Kitabxanası bu proqram vasitəsilə respublikada ilk dəfə oxuculara məsafədən xidmət etməyə başlamışdır. Ki-

tabxanada İnternet oxu zalı yaradılmışdır. 14 oxucu yeri olan və İnternetə daimi çıxışı olan bu zalın xidmətindən oxucular geniş surətdə istifadə edirlər. Həmçinin kitabxananın bütün başqa zallarında oxucuların həm də öz avadanlığı (notebook) vasitəsilə İnternetə çıxış imkanları təmin edilmişdir. 2003-cü ildə kitabxanada elektron kataloqun yaradılmasına başlanmışdır. Elektron kataloqu İRBİS proqramına müvafiq yaradılır və oxuculara kitabxanadan məsafədən istifadə etmək imkanı verir. Bu proqram vasitəsilə kitabxana qısa müddətdə 15 adda biblioqrafik informasiya göstəricisi (bülleteni), tammətnli elektron və çap nəşrləri hazırlamışdır. Misal olaraq bunları göstərmək olar: «Azərbaycanı dünyaya tanıdan lider», «Azərbaycan Respublikasının prezidenti. Gündəlik fəaliyyətinin xronikası», «İlham Əliyev və Azərbaycanın neft diplomatiyası», «Əsrin müqaviləsi - 10 il», «Azərbaycan Olimpiya hərəkəti», «Sülh Məramlı Səfir», «Yeni kitablar» və s.

Yüksək səviyyədə tərtib edilmiş bu göstəricilərdə ən mühüm ədəbiyyat öz əksini tapmışdır. Bu nəşrlər qısa müddət ərzində Prezident Aparatı işçilərinin, dövlət qulluqçularının, həmçinin kitabxananın bütün oxucularının geniş rəğbətini qazanmışdır. Tərtib edilmiş biblioqrafik göstəricilərdən və tammətnli elektron mətnlərdən oxucuların kitabxananın saytı vasitəsilə istifadə edə bilməsi onun praktik əhəmiyyətini xeyli artırmışdır.

Kitabxana 2003-cü ildən biblioqrafik informasiya göstəriciləri ilə yanaşı, yeni daxil olan kitablar, jurnallar və digər materiallar əsasında cari biblioqrafik göstəricilər də nəşr edir. Buna «Yeni kitablar», «Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəaliyyətinin xronikası», «Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri», «İlham Əliyev və Azərbaycanın neft diplomatiyası» və s. misal göstərmək olar. Həmin göstəricilərlə və kitabxananın digər nəşrləri ilə İnternet vasitəsilə kitabxananın saytında tanış olmaq mümkündür. Yaxın vaxtlarda kitabxananın İnternet saytına Azərbaycan Respublikası qanunlarının mətnini, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarını, digər mühüm

sənədləri və məqalələri daxil etmək nəzərdə tutulmuşdur.

Kitabxana ardıcıl olaraq oxuculara xidməti təkmilləşdirmək üçün müasir kitabxana-informasiya xidmətinin yeni forma və üsullarından istifadə etməyə üstünlük verir. Yeni iş üsulları təcrübədə sınaqdan keçirilir, ən yaxşısı seçilir və kitabxana işinə tətbiq edilir.

Kitabxana-informasiya xidmətini daha da təkmilləşdirmək məqsədilə üç işçi qrupu yaradılmış, qruplara ən təcrübəli və xidmət prosesini yaxşı bilən mütəxəssislər cəlb edilmişdir. Qrupların qarşısına ənənəvi kitabxana xidməti ilə yanaşı olaraq bu mühüm işə yeni kitabxana-informasiya texnologiyasını və metodlarını tətbiq etmək vəzifəsi də qoyulmuşdur.

Həmin qruplar bunlardır: 1. Azərbaycanşünaslıq qrupu; 2. Yeni kitabxana-informasiya texnologiyasının tətbiqi qrupu; 3. Biblioqrafik-analitik nəşrlərlə iş qrupu.

Məlumdur ki, Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkəmizdə azərbaycanşünaslığın, milli ideologiyanın, azərbaycançılığın öyrənilməsinə, xüsusilə azərbaycanşünaslığın iqtisadi, sosioloji və politoloji aspektlərinin dərinədən tədqiq edilib öyrənilməsinə böyük tələbat əmələ gəlmişdir. Oxucular Azərbaycan tarixinə, iqtisadiyyatına, elminə, mədəniyyətinə dair əsərlərə və müstəqillik dövründə yeni təfəkkür tərzini, yeni milli ideologiya baxımından yazılmış əsərlərin öyrənilməsinə ciddi maraq göstərirlər. Bu baxımdan Prezident Kitabxanasında «Azərbaycanşünaslıq» şöbəsinin təşkili təqdirəlayiq hadisədir. Şöbədə Azərbaycan tarixini, iqtisadiyyatını, siyasətini, mədəniyyətini yaxşı bilən yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin toplanması azərbaycanşünaslığın mühüm bir sahə kimi öyrənilməsinə, təbliğ edilməsinə, oxuculara çatdırılmasına, oxucu sorğularının ödənilməsinə böyük təsir edir. Şöbə bu məqsədlə azərbaycanşünaslığa dair yeni ədəbiyyatı izləyir, onun əldə edilməsini təmin edir, oxuculara, xüsusilə Prezident Aparatının işçilərinə çatdırmaq, vaxtılıq-vaxtında onları məlumatlandırmaq üçün kitab icmalları, biblioqrafik göstəricilər, tövsiyə siyahıları hazırlayır.

Şöbə həmçinin dövrü mətbuat materiallarının toplanılmasını və azərbaycanşünaslığın ayrı-ayrı sahələrinə dair biblioqrafik siyahıların tərtib edilməsini, məqalələr toplusu qovluqlarının yaradılmasını təmin edir. Şöbənin işçiləri kitabxana işinin avtomatlaşdırılması şöbəsi ilə birlikdə tərtib etdiyi materialların elektron variantını hazırlayır. Göstərilən materialların və sənədlərin kitabxananın İnternet saytına daxil edilməsi onun elmi əhəmiyyətini daha da artırır. Bütün bu işlərdə kitabxanada yeni yaradılmış kitabxana-informasiya texnologiyası işçi qrupu da yaxından iştirak edir. Bu qrup kitabxananın bütün şöbələrində kitabxana-informasiya texnologiyasının tətbiqi məsələlərini öyrənir, hər bir şöbənin xüsusiyyətlərinə müvafiq onların tətbiqi üçün metodlar hazırlayıb həyata keçirir. Kitabxanada fəaliyyət göstərən biblioqrafik-analitik işçi qrupu ənənəvi biblioqrafik fəaliyyətlə elektron biblioqrafik fəaliyyəti əlaqələndirir, ənənəvi biblioqrafik materialların elektron variantını və kitabxanada oxuculara biblioqrafik fəaliyyətin yeni metodlarını və üsullarını hazırlayır.

Beləliklə, Prezident Kitabxanasının kollektivi kiçik bir zaman kəsiyində kitabxananın təşkili, idarə edilməsi, oxuculara xidmətin təşkili, müasir kitabxana-informasiya texnologiyasının tətbiqi sahəsində böyük uğurlar qazanmış, mühüm elm və mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış Prezident Kitabxanasının əldə etdiyi nailiyyətlər dövlətimizin başçısı prezident İlham Əliyevin son dövrlərdə Heydər Əliyev ideyalarının ardıcıl olaraq həyata keçirilməsinə parlaq sübutdur.

3.12. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Kitabxanası

Müstəqillik illərində respublikamızın əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərdən biri də Azərbaycan Respublikası Parlament Kitabxanasının yaradılmasıdır. Parlament Kitabxanasının yaradılmasının təşəbbüskarı ulu öndər Heydər Əliyev olmuşdur. Heydər Əliyev Milli Məclisin sədri olarkən Parlament Kitabxanası yaradılması ideyasını irəli sürmüş və kitabxananın təşkili üçün hazırlıq işlərinin aparılmasını Milli Məclis aparatına tapşırırmışdır.

1994-cü ildən başlayaraq kitabxananı təşkil etmək, onun statusunu, vəzifələrini və strukturunu müəyyənləşdirmək üçün müxtəlif fikirlər, rəylər və layihələr meydana çıxdı. Nəhayət, «Azərbaycan» qəzetinin 1994-cü il 26 oktyabr tarixli sayında Milli Məclisin deputatı Xeyrulla Əliyevin «Azərbaycan Respublikasının Parlament Kitabxanası haqqında» qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında tərtib etdiyi qanunun layihəsi müzakirə üçün çap edildi. Qanun layihəsi birmənalı qarşılanmadı. Milli Məclisin deputatları, ziyalılar və kitabxana mütəxəssisləri tərəfindən ciddi tənqid edildi, onun yenidən işlənməsi və müəllif tərəfindən irəli sürülən bir çox səhv müddəaların layihədən çıxarılması məsləhət görüldü. Bu layihənin qeyri-qənaətbəxş tərtib edilməsi haqqında görkəmli mütəxəssislərdən Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanası kafedrasının müdiri, Əməkdar elm xadimi, professor Abuzər Xələfovun və kafedranın dosenti Rəşad Kazımovun «Azərbaycan» qəzetinin 14 dekabr 1994-cü il sayında «Parlament Kitabxanası necə olmalıdır» adlı yazısı çıxdı. Bu yazıda Parlament Kitabxanasının M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının bazasında yaradılması və ona Parlament Kitabxanası statusu verilməsi haqqında layihə müəllifinin qeyri-elmi, yanlış fikri yolverilməz hesab edilirdi. Məqalə müəllifləri parlament kitabxanasının yaradılması fikrini alqışlayır, ona dövlət kitabxanası statusuna bərabər

statusun verilməsini lazım bilirdilər. Bu kitabxana bütün dünyada olduğu kimi müstəqil olmalı, Milli Məclis aparatı işçilərinin, mütəxəssislərin, millət vəkillərinin kitabxana-informasiya tələbatını tam və operativ şəkildə ödəmək vəzifəsini öz qarşısında qoymalı idi.

Milli Məclis deputatların, mütəxəssislərin, kitabxana icmaıyyətinin tənqidi qeydlərini nəzərə alaraq qanun layihəsini qəbul etmədi. Onun yenidən işlənməsini və müstəqil parlament kitabxanasının yaradılmasını lazım bildi. Parlament Kitabxanası haqqında qanunun yeni layihəsini hazırlamaq üçün üç nəfərdən ibarət komissiya yaradıldı. Bu komissiyaya Milli Məclisin deputatı Xeyrulla Əliyev, Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanası kafedrasının müdiri, professor Abuzər Xələfov və M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktoru Leyla Qafurova daxil edildilər. Komissiya qısa müddət içərisində qanun layihəsini işləyib təsdiq üçün Milli Məclisə verdi. Qanun layihəsi Milli Məclisdə 1997-ci ildə müzakirə edildi. Milli Məclis müzakirəyə təqdim edilən layihənin qanun kimi yox, kitabxananın nizamnaməsi kimi qəbul edilməsini məsləhət bildi. Beləliklə, Parlament Kitabxanası Nizamnaməsinin Milli Məclis tərəfindən təsdiqi kitabxananın hüquqi bazasının yaradılması üçün zəmin yaratdı.

Nizamnamədə kitabxananın statusu, strukturu, vəzifələri müəyyənləşdirildi. Kitabxanaya Milli Məclis aparatının işçilərinə, mütəxəssislərə, ekspertlərə və Milli Məclis deputatlarına kitabxana-informasiya xidməti göstərən elmi kitabxana statusu verildi. Kitabxana, ilk növbədə, öz fondunda qanun yaradıcılığı üçün zəruri olan hüquqsünaslığa və qanunçuluğa dair ədəbiyyatı, beynəlxalq hüquqi ədəbiyyatı, qanunlar külliyyatını, məlumat kitablarını, ayrı-ayrı ölkələrin ensiklopediyalarını, lüğətləri, sahəvi ensiklopediyaları toplamalı, qanun yaradıcılığının informasiya bazası kimi fəaliyyət göstərməli idi.

Kitabxananın təşkilinin təxirəsalınmaz olduğunu nəzərə alan Milli Məclisin rəhbərliyi qısa zamanda işçi qrupu yaratdı.

İşçi qrupunun qarşısında kitabxanayı tezliklə formalaşdırmaq vəzifəsi qoyuldu. Kitabxana Milli Məclisin yanında olan kiçik qiraətxananın bazasında formalaşmağa başladı. Milli Məclisin sədri, professor Murtuz Ələsgərov kitabxananın təşkilinə, onun maliyyələşdirilməsinə xüsusi qayğı göstərirdi. Tezliklə kitabxana üçün Milli Məclisin binasında geniş otaqlar ayrıldı və kitabxana avadanlığı və kitabxana-informasiya işinin texniki vasitələri və kompüterlərlə təmin edildi. Kitabxana fondunu komplektləşdirmək üçün lazımi qədər vəsaitin ayrılması az müddət ərzində fondun formalaşmasına şərait yaratdı.

Milli Məclis Milli Kitabxanaya, respublika əhəmiyyətli kitabxanalara, elmi kitabxanalara və ali məktəb kitabxanalarına müraciət edərək onlarda olan əlavə nəşrlərin, xüsusilə hüquqşünaslığa və qanunçuluğa aid nəşrlərin və məlumat ədəbiyyatının Milli Məclis Kitabxanasına verilməsini xahiş etdi.

Respublika kitabxanalarının köməyi nəticəsində qısa müddət içərisində kitabxana fondunda xeyli ədəbiyyat toplandı. Həmçinin 1999-cu ildə Milli Məclis «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul etdi. Bu qanunun 15-ci maddəsinə əsasən Parlament Kitabxanasına öz profilinə uyğun respublika nəşriyyatlarında iki pulsuz məcburi nüsxə almaq hüququ verildi. Beləliklə, Parlament Kitabxanasını respublikamızda nəşr edilən yeni ədəbiyyatla ardıcıl komplektləşdirmək imkanı yaradıldı.

Kitabxananın təşkilində Türkiyə Respublikasının Böyük Millət Məclisinin mühüm rolu olmuşdur. TBMM-in Kitabxanası Azərbaycan Parlament Kitabxanasının təşkilinə mühüm metodik köməklik etmiş, qiymətli hüquqi kitablar və qanunvericilik külliyyatlarını kitabxanaya bağışlamış, həmçinin müasir kitabxana-informasiya avadanlığı, stollar, stullar, kitab rəfləri, ən mühümü isə, yeni tipli kompüterlər hədiyyə etmişdir.

1997-ci ilin mart ayında Parlament Kitabxanasının rəsmi açılışı oldu. Kitabxananın açılışında TBMM-in sədri Mustafa Qəbəlmi iştirak etmiş, Azərbaycan Milli Məclisi Kitabxanasının

açılışını mühüm hadisə kimi qiymətləndirmiş, bu münasibətlə xalqımızı təbrik etmiş və öz xoş arzularını bildirmişdir.

Hazırda kitabxananın fondunda 5 minə qədər kitab vardır. Bu kitabların 2500 nüsxəsi Azərbaycan, 1200 nüsxəsi rus, 800 nüsxəsi isə türk dilindədir. Digər xarici dillərdə isə ədəbiyyat azdır. Kitab fondu məcburi nüsxələr və yeni ədəbiyyatın alınması yolu ilə komplektləşdirilir. Kitabxana dövrü mətbuatla komplektləşmə işinə ciddi fikir verir. 2005-ci ildə kitabxana 42 adda qəzetə, 52 adda jurnala abunə yazılmışdır. Qəzet və jurnallar fondunun genişlənməsinə böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Deputatların əksəriyyəti bu fondan istifadə etməyə maraq göstərirlər.

Kitabxana fondunun 80 faizini hüquq ədəbiyyatı və məlumat ədəbiyyatı təşkil edir. Fond az da olsa bədii ədəbiyyatla da komplektləşdirilir. Kitabxananın daimi oxucuları Milli Məclis aparatının işçiləri və deputatlardır. Onların sayı 200 nəfərə yaxındır. Kitabxana oxucuların sorğusu əsasında ədəbiyyatın əldə edilməsinə çalışır. Xüsusilə deputatlar qanun yaradıcılığı ilə əlaqədar çox mürəkkəb sorğularla kitabxanaya müraciət edirlər. Kitabxananın işçiləri biblioqrafik və informasiya vasitələrindən, məlumat kitablarından istifadə etməklə deputat sorğularını ödəməyə müvəffəq olurlar. İl ərzində kitabxana 1000-1200-dən artıq oxucu sorğusunu ödəyir. Kitabxana yeni kitablar haqqında oxuculara məlumat vermək üçün daimi və tematik kitab sərgilərindən istifadə edir, əlamətdar günlərlə əlaqədar kütləvi işlər aparır, sərgilər və stendlər təşkil edir.

Kitabxana oxucu sorğularını yerinə yetirmək üçün İnternet şəbəkəsinə qoşulmuşdur. Oxucular İnternetdən oxu zalında qoyulmuş kompüterlər və digər avadanlıqlar vasitəsilə istifadə edirlər. İnternetdən istifadə oxuculara dünya informasiya məkanına çıxmaq, qanunvericilik sənədlərindən istifadə etmək imkanı verir.

Kitabxana həmçinin öz oxucularının sorğularını ödəmək üçün beynəlxalq əlaqələr yaratmağa da müvəffəq olmuşdur.

Hazırda o, Rusiya Federasiyasının Duma Kitabxanası, Ukrayna, Belorusiya, Qazaxıstan və Tacikistanın parlament kitabxanaları ilə rəsmi sənədlərin və çap əsərlərinin mübadiləsini həyata keçirir. Azərbaycan Parlament Kitabxanası Türkiyə Böyük Millət Məclisinin parlament kitabxanası ilə də hərtərəfli əlaqələrə malikdir. Müstəqilliyin bəhrəsi olan Azərbaycan Milli Məclisinin Kitabxanası olduqca az zaman kəsiyində kitab fondunun formalaşması, oxuculara xidmət işinin təşkili, kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi, qanun yaradıcılığının informasiya bazasının yaradılması, kitabxananın müasir informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi sahəsində böyük uğurlar qazanmışdır.

3.13. Müstəqillik illərində ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı

Müstəqilliyin ilk illərində ölkənin iqtisadi, siyasi, mədəni və mənəvi həyatında baş verən və getdikcə dərinləşən böhran və ziddiyyətlər təhsil sistemini böyük çətinliklər qarşısında qoymuşdu. Müsavat və Xalq Cəbhəsi cütlüyünün uğursuz siyasəti nəticəsində yaranmış iqtisadi çətinliklər, xaos, hərc-mərclik, hökumətin həyata keçirdiyi düşünülməmiş tədbirlər ali məktəblərin, o cümlədən Bakı Dövlət Universitetinin həyatında da güclü tənəzzülə səbəb olmuşdu.

Maddi vəziyyət çox ağır olduğundan onlarla ali məktəb müəllimi təhsil sistemini tərk etmişdi. Yalnız 1993-cü ilin yayında xalqın təkidi ilə Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə gəlməsi Azərbaycan təhsilini böhrandan xilas etdi. Ulu öndər təhsil sistemində müstəqil Azərbaycan quruculuğunun ayrılmaz tərkib hissəsi kimi baxırdı. Məhz buna görədir ki, dövlətin təhsil sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər, təhsil sistemində yeni islahatların aparılması, dünyanın qabaqcıl ölkələrinin təhsil sahəsindəki təcrübələrindən istifadə edilməsi ali məktəblərin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, profes-

sor-müəllim heyətinin və tələbələrin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, ali məktəblərdə demokratiyanın gücləndirilməsi, yeni azərbaycançılıq ideyalarına, yeni dünyabaxışına, təfəkkür tərzinə söykənən dərslərlərin və dərs vəsaitlərinin yazılması və digər tədbirlər müstəqil Azərbaycan təhsil sisteminin təşəkkülü və daha da inkişafı üçün əlverişli şərait yaratdı.

Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 34 illik fəaliyyəti dövründə "xalqın milli sərvəti" hesab etdiyi Bakı Dövlət Universitetinə böyük diqqət və qayğı göstərmişdi. Müstəqilliyin ilk illərində Heydər Əliyev universitetin inkişafını təmin etmək, yeni şəraitdə fəaliyyətini canlandırmaq, tədris və təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək, maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, təhsil islahatının həyata keçirilməsi işini sürətləndirmək, əməkdaşların sosial problemlərini yaxşılaşdırmaq, universitet təhsilinin nüfuzunu artırmaq məqsədi ilə ciddi tədbirlər həyata keçirməyə başladı.

Heydər Əliyevin sərəncamları ilə universitetin 80 və 85 illik yubileyləri keçirildi.

Heydər Əliyevin sərəncamları və tövsiyələri əsasında BDU-nun rəhbərliyi yeni şəraitə uyğun olaraq təhsilin və tədrisin keyfiyyətini yüksəltmək məqsədilə konsepsiya işləyib hazırladı. Keçən illər boyu bu konsepsiyanın yerinə yetirilməsi uğurla davam etdirilmişdir. İndi iftixar hissi ilə demək olar ki, Bakı Dövlət Universiteti müstəqillik illərində böyük inkişaf yolu keçmiş, dünyanın qabaqcıl universitetlərindən biri kimi şöhrət qazanmışdır.

Müstəqilliyin ilk illərində Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsi də böyük çətinliklərlə üzləşdi. Fakültənin qəbul planı yarıbayarı azaldı. Tələbələrin yeni dərslərlər, dərs vəsaitləri və proqramlarla təmin edilməsi işi olduqca çətinləşmişdi. Məlum olduğu kimi, SSRİ dövründə fakültə tədris planlarını, kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaya dair bütün fənn proqramlarını Moskvadan alırdı. Moskva ilə əlaqə kəsildikdən sonra onları əldə etmək olduqca çətinləşdi. Qısa müddətdə

hazırlanması böyük vaxt və səriştə tələb edən belə vəsaitləri çap etmək və tələbələrə istifadəsinə vermək mümkün deyildi. Bu da özlüyündə tədris prosesinin təşkilinə və onun keyfiyyətinin yüksəlməsinə mənfi təsir göstərməyə bilməzdi.

Universitetdə aparılan yenidənqurma işləri və islahatlar, əldə edilən uğurlar fakültənin işinə də müsbət təsir göstərməyə, qəbul planı ilbəil artırılmağa başlandı. Kafedraların kadr potensialı möhkəmləndi. Yüksək ixtisaslı müəllim kadrları hazırlamaq üçün şərait yarandı.

Müstəqillik illərində fakültənin işinin yenidən qurulmasında, fakültə kollektivinin universitetdə aparılan təhsil islahatlarına cəlb edilməsində fakültə dekanlığının və ixtisas kafedralarının işi təqdirəlayiq olmuşdur. Müstəqilliyin ilk illərində fakültə dekanı vəzifəsində Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri prof. A.Xələfov işləmiş, 1993-1994-cü tədris ilindən isə bu vəzifə fakültənin yetişdirməsi prof. Xəlil İsmayılova etibar edilmişdir. O, indiyə qədər də bu vəzifədə müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərməkdədir.

Müstəqilliyin ilk illərində fakültədə 4 kafedra Kitabxanaşünaslıq, Biblioqrafiyaşünaslıq, Kitabxana fondu və kataloqların təşkili və Kitabşünaslıq kafedraları, 3 tədris laboratoriyası - Kitabxana işinin təşkili, idarə olunması, Kitabxana fondu və kataloqların təşkili və Biblioqrafik axtarış sistemlərinin təşkili laboratoriyaları fəaliyyət göstərirdi. Fakültədə 40 nəfərə yaxın professor-müəllim və köməkçi texniki heyət çalışırdı.

Müstəqilliyin ilk illərində keçid dövrünün çətinlikləri ilə əlaqədar fakültəyə tələbə qəbulu azalmağa başladı. 1995-ci ildə universitetin axşam şöbəsində tələbə hazırlığından imtina edilməsi ilə əlaqədar fakültənin axşam şöbəsi və qiyabi rus bölməsi bağlandı. Bütün bunlar tələbə qəbuluna mənfi təsir göstərdi. Fakültə rəhbərliyi tələbə qəbulu məsələsinə çox həssaslıqla yanaşır, qəbulun azalmaması üçün universitet rəhbərliyi və dövlət orqanları qarşısında məsələ qaldırırdı. Fakültənin bu səyi nəticəsiz qalmadı: 90-cı illərin ikinci yarısından

başlayaraq tələbə qəbulu tədricən artmağa başladı. Artıq 90-cı illərin axırında hər il fakültəyə 130 nəfər tələbə qəbul edilirdi. 90-cı illərin əvvəllərində fakültədə iki ixtisas üzrə: kitabxanaşünaslıq-biblioqrafiya, kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili ixtisası üzrə kadr hazırlanırdı. 1997-ci ildə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi kitab əmtəəşünaslığı ixtisası üzrə tələbə qəbulunu dayandırdı. Bu vəziyyəti məqbul hesab etməyən fakültə rəhbərliyi çox düzgün mövqe tutaraq, fakültədə kitab ticarətinin təşkili ixtisasının əvəzinə, respublikamızda indiyə qədər kadr hazırlanmayan, ancaq yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrlara böyük ehtiyac duyulan "Nəşriyyat işi və redaktətmə" ixtisası üzrə şöbə yaratmağa müvəffəq oldu. Beləliklə, 1997-ci ildən başlayaraq Nəşriyyat işi və redaktətmə ixtisasının gündüz şöbəsinə 30 nəfər tələbə qəbul edildi. Bu şöbənin ilk buraxılışı 2000-ci ildə oldu. Nəşriyyat işi və redaktətmə ixtisası üzrə 2008-ci ilə kimi 387 nəfər yüksək ixtisaslı kadr hazırlanmışdır.

Kadr hazırlığı fəaliyyətini müvəffəqiyyətlə davam etdirən Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi 1991-2009-cu illərdə iki ixtisas: Kitabxanaşünas-biblioqrafiya, Nəşriyyat işi və redaktətmə ixtisasları üzrə 2481 nəfər yüksək ixtisaslı bakalavr kadr hazırlamağa müvəffəq olmuşdur. Fakültə həmçinin müstəqillik illərində kadr hazırlığının keyfiyyətində böyük dəyişiklik etməyə müvəffəq oldu. İnformasiya cəmiyyətinin kitabxana işi qarşısında qoyduğu vəzifələrə müvafiq olaraq tədrisin təşkilində yeni keyfiyyət dəyişikliyi etmək üçün tədris planında dəyişikliklər edildi. Tədris planına cəmiyyətin informasiya tələbatını ödəmək üçün informasiya texnologiyasına, kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinə dair yeni fənlər salındı. Bu mühüm problemi həll etmək üçün isə fakültənin adının dəyişdirilməsi ideyası irəli sürüldü. 2004-cü ildə fakültə elmi şurası fakültənin adının dəyişdirilib "Kitabxanaçılıq-informasiya" fakültəsi qoyulması haqqında fikir irəli sürdü. Bu təklif son on ildə universitetin maddi-texniki bazasının yüksəldilməsində, univer-

sitet təhsilini dünya standartları səviyyəsinə qaldırılmasında böyük işlər görmüş rektor, akademik Abel Məhərrəmov tərəfindən müsbət qarşılandı və 2004-cü ildən fakültə Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi adlandırılmağa başladı. Fakültənin adının dəyişdirilməsi ilə əlaqədar, fakültədə informasiyaya aid fənlərin keçirilməsinə geniş şərait yarandı. Fakültənin tədris planına müasir informasiya cəmiyyətinin tələblərini ödəyəcək yeni fənlər salındı.

1.Kitabxanaşünaslıq kafedrası üzrə:

“Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinin əsasları”, “Kitabxana iqtisadiyyatı, kitabxana işinin texniki vasitələri”, “Uşaqlara və gənclərə kitabxana xidməti”, “Dünya kitabxanalarının tarixi”, “Kitabxana marketinqi”, “Kitabxana informatikası”, “Patent və normativ texniki sənədlər”, “Kitabxanalarda patent informasiya texnologiyası”, “Dünya milli kitabxanaları”, “Kitabxanaşünaslığın tarixi, nəzəriyyəsi və metodologiyası”, “Kitabxanaşünaslığın müasir problemləri” və s.

2.Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrası üzrə:

“Biblioqrafik proseslərin texniki vasitələri və avtomatlaşdırılmış informasiya axtarışı sistemləri”, “Normativ texniki və patent sənədlərinin biblioqrafiyası” və s.

3.Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrası üzrə:

“Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərində (MKS) informasiya axtarış sistemləri”, “Kataloqlaşdırmanın müasir problemləri”, “Sənədlərin elmi sistemləşdirilməsi metodikası”, “Sənədlərin predmetləşdirilməsi”, “Predmet kataloqu və onun avtomatlaşdırılması” və s.

4.Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrası üzrə:

“Kitabşünaslığın müasir problemləri”, “Kitabşünaslığın tarixi, nəzəriyyəsi və metodologiyasının əsasları”, “Kitab sosial və kütləvi kommunikasiya sistemində” “Mətnşünaslıq nəzəriyyəsi”, “Nəşriyyat işində menecment və marketinq” və s.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi 1992-ci ilin dekabrında “Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu”nu qəbul etdi. Respublikamızda təhsil islahatlarının aparılmasında bu qanunun mühüm rolu oldu. 6 bölmə 58 maddədən ibarət olan bu qanunda təhsilin bütün sahələri: təhsil sahəsində dövlət siyasəti, vətəndaşların təhsil hüquqları, təhsilin dili, təhsil və din, təhsil sisteminin idarə olunması, təhsil prosesinin iştirakçıları, onların hüquqları, vəzifələri və sosial müdafiəsi, təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi, maddi-texniki bazası, təhsil sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq məsələləri əksini tapmışdır. Burada ali təhsil sistemində ciddi dəyişikliklərin aparılması nəzərdə tutulmuş, Azərbaycanın tarixində ilk dəfə olaraq çoxpilləli təhsilə keçilmişdir.

1992-1993-cü dərs ilində yeni Təhsil Qanunu respublikamızın ali məktəblərində tətbiq edilməyə başladı.

BDU yeni Təhsil Qanununa keçən ilk tədris müəssisələrindən biri olmuşdur. Yeni təhsil sisteminə keçmək üçün universitetin bütün fakültələrində hazırlıq işləri görüldü, komissiyalar yaradıldı. Həm fakültələr, həm də universitet miqyasında qanunun əsas müddəalarını öyrənmək və onu tezliklə tətbiq etmək üçün müzakirələr, metodik müşavirələr, elmi şuralar keçirildi.

Universitetin Elmi Şurası 1993-cü ildə bütün fakültələrdə çoxpilləli təhsil sisteminin ardıcıl həyata keçirilməsi üçün dördillik “Bakalavr” tədris planlarının tərtib edilməsi haqqında qərar çıxardı. Məlumdur ki, qərar qəbul edilənə qədər Azərbaycanda ali təhsilli kadrların hazırlanması SSRİ ali təhsil sistemində əsaslanırdı və təhsil birpilləli idi. Ali təhsil ali məktəbin tipindən asılı olaraq 4 və 5 illik idi. Bir qayda olaraq bütün

universitetlərdə (o zaman universitetlər olduqca az idi, Azərbaycanca cəmi bir universitet - BDU fəaliyyət göstərirdi. Xalq təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələri üçün kadr hazırlayan ali məktəblər institut adlanırdı) beşillik təhsil sistemi tətbiq edilirdi.

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununa görə bütün universitetlərdə çoxpilləli təhsil sistemi tətbiq edildi. İlk dəfə olaraq respublikamızda Avropa təhsil sisteminə keçildi. Yeni təhsil sistemi üç pillədən ibarət idi: bakalavr, magistr, doktor.

İkipilləli ali təhsil müəssisələrinin birinci pilləsini bitirənlər mövcud dövlət standartlarına müvafiq olaraq ümumi ali təhsili başa vurur, öyrəndiyi ixtisasın ümumi məsələlərinə yiyələnir. Fakültə elmi şuralarının qərarı ilə "Bakalavr" ixtisas və elmi dərəcəsi alan tələbələrin ali məktəblərdə və elmi müəssisələrdə işləmək hüququ yoxdur.

"Bakalavr" təhsil pilləsi buraxılış işi yazıb dövlət imtahan komissiyası qarşısında müdafiə etmək və istiqamət üzrə yekun dövlət imtahanı verməklə başa çatır. "Bakalavr" dərəcəsi almış mütəxəssislər qəbul imtahanı verib magistraturaya qəbul olunurlar. Magistratura əsasən dərin ixtisaslaşmalar aparılmaqla fərqlənir. Bu və ya digər elmin ayrı-ayrı sahələri araşdırmalar, tədqiqatlar vasitəsilə öyrədilir. Belə araşdırmalarda magistrlərin bilavasitə iştirak etməsi, buraxılış dissertasiya işi yazması onların elmi işçi kimi formalaşmasına imkan yaradır. Magistraturada həmçinin gələcək mütəxəssislərin yüksək dərəcəli elmi işçi, müəllim, aparıcı alim olacağını nəzərə alaraq, dünya elmi və mədəni sərvətlərinə yiyələnmə bilmək bacarığı aşılamaq üçün xarici dillərdən, heç olmasa, birini mükəmməl bilməsi tələb olunur. Magistraturanı başa vuranlar müdafiə etdikləri elmi işə görə ixtisaslaşdırılmış elmi şuranın qərarı ilə "Magistr" ixtisası və elmi dərəcəsi alır. Bu dərəcə ona seçdiyi ixtisas üzrə ən yüksək pillələrdə, ali məktəblərin "Bakalavr" pilləsində, elmi tədqiqat müəssisələrində, birpilləli institutlarda, kolleclərdə işləmək hüququ verir. "Magistr" ixtisas və elmi dərəcəsi almış şəxslər istehsalatda da yüksək vəzifələrdə

işləmək hüququna malikdirlər.

Kadr potensialı və maddi-texniki bazası imkan verən, müxtəlif ixtisaslar üzrə böyük laboratoriyalara, elmi-təcrübi bazalara malik olan bəzi universitetlər və akademiya qrupları üçpilləli təhsil sisteminə keçə bilirlər. Magistr hazırlığına icazə verən ali məktəblərə magistraturaya test vasitəsilə qəbul imtahanları verən şəxslər qəbul edilirlər. Magistraturanı qurtaran şəxslər doktoranturaya qəbul edilə bilirlər. Üç il müddətində doktoranturada tədqiqatlarını davam etdirən, öz elmi işlərinin nəticələrini doktorluq dissertasiyası kimi ixtisaslaşdırılmış elmi şuralarda müdafiə edən şəxslər doktoranturanı bitirmiş hesab edilirlər. Doktorlar universitetlərdə, institutlarda, elmi tədqiqat müəssisələrində, təcrübə bazalarında və s. işləyə bilirlər.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Qanununun əsas müddəalarını tətbiq etmək üçün kitabxanaçılıq fakültəsinin kollektivi mühüm tədbirlər həyata keçirməyə başladı. İlk əvvəl qanunu öyrənmək məqsədilə ixtisas kafedralarında və fakültə elmi şurasında qanunun müzakirəsi keçirildi, tədbirlər planı tərtib edildi. Qərara alındı ki, yeni qanuna müvafiq "Bakalavr" hazırlamaq üçün tədris planı hazırlansın. Əlbəttə, bu iş o qədər də asan deyildi. Çünki 1993-cü ilə qədər fakültə 5-illik tədris planı əsasında işləmişdi. Yeni plan isə 4-illik olmalı idi.

4-illik tədris planı hazırlamaq üçün o qədər də zəruri olmayan bəzi fənlər çıxarılmalı, bir sıra fənlərin, o cümlədən ixtisaslaşma fənlərinin saatları isə azaldılmalı idi. Bu planda istehsalat təcrübələrinin də saatları xeyli azalmışdı. Ciddi müzakirələrdən sonra "Bakalavr" ali baza tədris planı tərtib etmək mümkün oldu. Tədris planı fakültə elmi şurasında, universitet elmi şurasında, daha sonra Təhsil Nazirliyində təsdiq edildi. Yeni 4-illik "Bakalavr" ali baza tədris planı təsdiq edilənə qədər fakültə 1989-cu ildə Moskvada kitabxanaşünaslıq təhsili üzrə ümumittifaq elmi metodik şurası tərəfindən təsdiq edilmiş 5-illik tədris planı ilə işləyirdi.

Tədris planı tərtib etmək sahəsində kitabxanaçılıq fakültəsinin böyük təcrübəsi var idi. 1989-cu ildə SSRİ dövründə tərtib edilmiş beşillik tədris planı fakültənin dekanı prof. Abuzər Xələfov tərəfindən tərtib edilmiş və Moskva şəhərində kitabxanaşünaslıq təhsili üzrə ümumittifaq elmi-metodik şurasında müzakirə və təsdiq edilmişdi. Şura bu tədris planının yüksək elmi və tədris keyfiyyətlərini, dünya standartlarına cavab verdiyini nəzərə alaraq onun SSRİ-nin bütün universitetlərində tətbiqini tövsiyə etmişdi. Bu plan məzmunu etibarilə kitabxanaçı kadrların hazırlanması sahəsində dünya standartlarına cavab verən, ən mükəmməl və gələcək perspektivləri nəzərə alan bir tədris planı idi. Avropa ölkələrində kitabxanaçı kadrlar hazırlayan tədris planlarına uyğun gələn bu planda riyazi və texniki elmlərin tədrisinə geniş yer verilmiş, kompüter texnikasının öyrənilməsinə xeyli vaxt ayrılmışdı. Bu da fakültəyə imkan verirdi ki, respublikanın şəraitinə və tələbatına uyğun kadrlar hazırlasın.

1993-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununa müvafiq çoxpilləli təhsil prosesinə keçərkən kitabxanaçılıq fakültəsində yeni tədris planı hazırlandı. Bu planın əsasında 1989-cu ildə Moskvada təsdiq edilmiş tədris planı dururdu. Planda müasir şəraitdə Azərbaycanın müstəqilliyi ilə əlaqədar bir sıra ciddi dəyişikliklər edildi. Hər şeydən əvvəl, Azərbaycan tarixi, Azərbaycan dili və ədəbiyyatı, xarici dil fənlərinin tədrisinə xüsusi diqqət yetirildi. Tədris planında olduqca geniş yer tutmuş ictimai fənlərin saatları azaldıldı və bir sıra fənlər çıxarıldı. Bundan başqa, ixtisas fənlərinin tədrisində də müəyyən yeniliklər baş verdi. 4-illik təhsil müddətinə keçilməsinə baxmayaraq ixtisas fənlərinin saatları nəinki azaldılmadı, əksinə, yeri gəldikcə kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiya və kitab tarixi fənləri üzrə artırıldı. Belə ki, respublikamızın milli xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq "SSRİ-də və xarici ölkələrdə kitabxana işinin tarixi" fənninin tərkib hissəsi kimi tədris edilən "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi",

həmçinin "Azərbaycanda kitab tarixi" və "Azərbaycan biblioqrafiyasının tarixi" fənlərinin müstəqil fənn kimi tədris edilməsi nəzərdə tutuldu.

Yeni təhsil sisteminə birbaşa yox, tədricən keçməyin daha məqsədəuyğun olmasını nəzərə alan fakültə elmi şurası "Bakalavr" tədris planlarında müvəqqəti olaraq keçid dövründə ixtisaslaşmalar aparılmasının dayandırılmasını lazım bildi. Bu, əsas etibarilə dərslər saatlarının azalmasının qarşısının alınması və "Bakalavr" ixtisas dərəcələrində keçilməsi zəruri olan fənlərin formalaşdırılmasına qədər ənənəvi ixtisaslaşmalardan istifadə edilməsi üçün saxlanılmışdı.

Lakin 4-illik "Bakalavr" tədris planı uzunömürlü olmadı. Cəmi 4 il keçdikdən sonra bu planı yenisi ilə əvəz etmək zərurəti meydana çıxdı. Keçən müddət ərzində respublikamızın ali məktəbləri "Bakalavr" hazırlamaq sahəsində müəyyən təcrübə əldə etdilər, həmçinin xarici ölkələrdəki ali məktəblərin işi ilə tanış olmaq imkanı qazandılar. Bu müddətdə Təhsil Nazirliyinin yaratdığı yüksək ixtisaslı mütəxəssislərdən ibarət komissiya təhsil standartlarını hazırladı. Ayrı-ayrı ixtisaslar, o cümlədən kitabxanaşünaslıq-biblioqrafiya ixtisası üzrə standartların yaradılması yeni tədris planlarının tərtibinə və təhsil prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə müsbət təsir göstərdi. Standartda müəyyən bir ixtisas üzrə kadr hazırlığı zamanı tədris planına daxil ediləcək bütün predmetlərin qısa proqramının verilməsi və öyrənilmə dərəcəsinin müəyyənləşdirilməsi tədris planlarının tərtibində mühüm rol oynadı.

1996-cı ildə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən hazırlanıb təsdiq edilən ixtisas standartları 1997-ci ildə "Bakalavr" pilləsi üzrə yeni tədris planlarının hazırlanmasına kömək etdi. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyində təhsil standartları hazırlayan komissiyanın kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya ixtisasları üzrə sədri Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri prof. Abuzər Xələfov olmuşdur.

Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya üzrə ixtisas standartı

fakültə tarixində ilk dəfə hazırlanmışdı. Komissiya uzunmüddətli axtarışlar aparmış, bir çox xarici ölkələrin ixtisas standartları ilə tanış olmuş, yerli şəraiti və tarixi ənənələrimizi nəzərə alaraq bu standartı tərtib etmişdir.

Bu standartla müvafiq olaraq tərtib edilən yeni "Bakalavr" ixtisası tədris planı daha da təkmilləşdirilmiş, Avropa ölkələrinin çoxpilləli "Bakalavr" tədris planlarına uyğunlaşdırılmışdır. Planda respublikamızın milli xüsusiyyətləri, tarixi, tədris ənənələri nəzərə alınmış, elmi-texniki tərəqqinin son nailiyyətləri öz əksini tapmışdır.

1997-ci ildə tərtib edilmiş kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya üzrə tədris planında ixtisaslaşmalar çıxarılmış, onların yerini ümumi ixtisas kurslarının daha mükəmməl tədrisi tutmuşdur.

Həmçinin yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq ixtisas fənləri üzrə bir sıra ümumi kurslar plana daxil edilmişdir. Kitabxanaşünaslıq üzrə "Kitabxana iqtisadiyyatı", "Uşaqlara kitabxana xidməti", "Normativ-texniki və xüsusi növ sənədlərin təsviri, təsnifləşdirilməsi", "Kitabxanada kataloqlaşdırma proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması" fənlərini; Biblioqrafiyaşünaslıq üzrə: "Uşaq və gənclər üçün ədəbiyyatın biblioqrafiyası", "Normativ-texniki sənədlərin və patent ədəbiyyatının biblioqrafiyası" fənlərini buna misal göstərə bilərik.

1997-ci ildə respublika ali məktəblərinin bütün fakültələrində "Bakalavr" ixtisas dərəcəsi üzrə, yəni təhsilin birinci pilləsi üzrə ilk buraxılış oldu. Bununla əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi təhsilin ikinci pilləsini - "Magistratura" pilləsini davam etdirmək haqqında xüsusi sərəncam verdi və bu sərəncamda respublika üzrə "Magistr" hazırlanan ixtisasların siyahısı sadalandı. Bu siyahıya "Kitabxanaşünaslıq", "Biblioqrafiyaşünaslıq", "Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi" ixtisasları da daxil edilmişdir.

Təhsil Nazirliyinin əmrinə müvafiq olaraq fakültə "Kitab-

xanaşünaslıq", "Biblioqrafiyaşünaslıq" və "Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi" magistr tədris planını tərtib etməyə başladı. Təhsil Nazirliyi tərəfindən müəyyən təlimati məktublar, standartlar, nümunələr göndərilməsinə baxmayaraq, fakültə üçün yeni olan "Magistr" tədris planının tərtibi ciddi axtarışlar və müzakirələr tələb edirdi. Kollektivin qarşısında mühüm vəzifə qoyulmuşdu. Fakültənin kollektivi və elmi şurası bi işin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəldi. Kitabxanaçılıq fakültəsi 1997-ci ildə magistr planını tərtib edib başa çatdırdı. Bu planda əyani şöbədə təhsil müddəti iki il nəzərdə tutulmuşdur. Fakültənin tərtib etdiyi magistr təhsil planı 1997-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmişdir.

1999-2000-ci tədris ilindən başlayaraq Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinə üç ixtisas: Kitabxanaşünaslıq, Biblioqrafiyaşünaslıq, Nəşriyyat işi və redaktəetmə ixtisasları üzrə magistr qəbuluna başlandı. 2000-ci ildə magistraturaya 6 nəfər qəbil edildi. İlk illər çətin olsa da, fakültənin kafedraları magistr hazırlamaq işinin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəldi. 2002-ci ildə fakültədə ilk magistr buraxılışı oldu. Fakültəni altı nəfər magistr bitirdi. Universiteti bitirən magistrlər hazırda BDU-da və respublikanın elmi-texniki kitabxanalarında müvəffəqiyyətlə çalışırlar. Müstəqillik illərində fakültənin magistratura şöbəsini 75 nəfər müvəffəqiyyətlə bitirmişdir.

1990-cı illərdə respublikamızın müstəqilliyi ilə əlaqədar yeni dövrün tələbatına uyğun böyük təşkilati və elmi metodik işlər həyata keçirilmişdir.

Respublikamızda müstəqil, suveren, demokratik, dünyəvi dövlətin qurulması, sosializm quruculuğundan, marksizmleninizm nəzəriyyəsindən imtina edilməsi, hər şeydən əvvəl, təhsilin demokratikləşdirilməsini və humanistləşdirilməsini, onun məzmununda böyük ideoloji dəyişikliklər aparılmasını, başqa sözlə, onun elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının yeni təfəkkür tərzini, yeni dünyagörüşü baxımından işlənilməsini tələb edirdi. Göstərilən vəzifələrin öhdəsindən tez bir müddət

İçərisində gəlmək o qədər də asan iş deyildi. Bu işin yerinə yetirilməsində bütün kollektivin səyi tələb olunurdu.

Kollektiv 90-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq ilk növbədə fakültədə tədris edilən bütün dərslər proqramlarını yenidən işləməyə başladı. Proqramların yenidən işlənməsi, bəzi proqramların isə yenidən tərtib edilməsi olduqca məsuliyyətli idi. Bütün proqramlar suverenliyimizin qarşısına qoyduğu tələblərə cavab verməli, milli ideologiyamıza uyğun yenidən işlənməli, bəşəri sərvətlərlə zənginləşməli idi. Proqramların məzmunundan kommunist ideologiyasının çıxarılması, yeni demokratik əsasda işlənilməsi tələb edilirdi. Məlumdur ki, kommunist rejimi zamanı SSRİ-də kitabxanaşünaslıq səhv olaraq iki yerə ayrılmışdır: sovet kitabxanaşünaslığı və burjuva kitabxanaşünaslığı. Sovet kitabxanaşünaslığı dünya kitabxanaşünaslığının əsas müddəalarını burjuva ideologiyası adlandıraraq ondan imtina edirdi. Bu da sovet kitabxanaşünaslığı deyilən kitabxanaşünaslığın dünya kitabxanaşünaslığından təcrid olunmasına, ümumbəşəri sərvətlərdən məhrum edilməsinə gətirib çıxarmışdı.

Məhz buna görə ki, yeni cəmiyyət quruculuğu bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxana işinin, kitabxanaşünaslıq elminin demokratik, elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının yenidən işlənməsi və kitabxanaşünaslığın gələcəyinin müəyyənləşdirilməsi zərurəti meydana çıxırdı.

Yeni iqtisadi və siyasi sistemin təşəkkül tapdığı bir zamanda başlıca söhbət kitabxana işi sahəsində mövcud prinsiplərin yeniləşdirilməsindən və qismən dəyişdirilməsindən deyil, onların köklü surətdə təzədən formalaşdırılmasından gedirdi. Bu da, hər şeydən əvvəl, keçmiş totalitar rejimdən, sosializm quruculuğu illərindən miras qalmış kitabxanaların ideologiyalaşdırılması, siniflilik, partiyalılıq kimi antielmi və qeyri-humanist prinsiplərin rədd edilməsini, onun dünyəvi, humanist prinsiplərlə əvəzlənməsini tələb edirdi.

• Bütün bu nəzəri müddəalar kitabxanaşünaslığa dair tərtib edilmiş yeni proqramlarda öz əksini tapdı. Kitabxanaşünaslıq,

Kitabxana fondu və kataloqların təşkili, Biblioqrafiyaşünaslıq və Kitabşünaslıq kafedraları da yeni cəmiyyət quruculuğu və bazar iqtisadiyyatına keçid şəraiti ilə əlaqədar öz proqramlarını yenidən, müstəqilliyimizlə əlaqədar nəzəri cəhətdən təkmilləşdirmişlər. Kitabxanaşünaslıq fənləri üzrə 30-dan artıq proqram, Biblioqrafiyaşünaslıq fənləri üzrə 27 proqram, Nəşriyyat işi və redaktətmə ixtisası üzrə 20-dən artıq proqram yenidən işlənilib nəşr edilmişdir. Demək olar ki, fakültədə tədris edilən bütün fənlər proqramlarla təmin olunmuşdur.

Fakültə kollektivinin 90-cı illər fəaliyyətində tərtib edilmiş yeni fənn proqramlarına uyğun dərslərlərin, dərslər vəsaitlərinin, metodik vəsaitlərin yazılıb nəşr edilməsi də mühüm yer tutur. Keçid dövrünün hər cür çətinliyinə baxmayaraq fakültə alimlərinin ciddi səyi nəticəsində Azərbaycanın tarixində ilk dəfə olaraq orijinal dərslər və dərslər vəsaitlərinin yazılıb çap etdirilməsinə nail olunmuşdur.

Kitabxanaşünaslıq kafedrası üzrə:

1. Dərslər:

1. Abuzər Xələfov. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik. I hissə. Bakı, 2001, 400 s.

2. Abuzər Xələfov. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik. II hissə. Bakı, 2003.-314 s.

3. Abuzər Xələfov. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslik. I hissə (ən qədim dövrlərdən XX əsrə qədər). Bakı, 2004, 328 s.

4. Abuzər Xələfov. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslik. II hissə (XX əsrin birinci yarısında Azərbaycanda kitabxana işi). Bakı, 2007, 552 s.

5. Abuzər Xələfov. Kitabxanaların kompüterləşməsinin əsasları: Dərslik. Bakı, 2006, 106 s.

6. Əli Rüstəmov. Kitabxana informatikası. Bakı, 2002, 551 s.

2. Dərs vəsaitləri:

1. Abuzər Xələfov. Kitabxanaşünaslığa giriş. Bakı, 1996, 58 s.
2. Abuzər Xələfov. Kitabxana işinin tarixi kursuna giriş. Bakı, 1996, 38 s.
3. Xəlil İsmayılov. Kitabxana işinin idarə edilməsinin metodikası və təşkilati məsələləri. Bakı, 1995, 96 s.
4. Xəlil İsmayılov. Kitabxana menecmentinin əsasları. Bakı, 2005, 200 s.
5. Rasim Kazımov. Bazar iqtisadiyyatı və kitabxanalar. Bakı, 1996, 3 s.
6. Rasim Kazımov. Kitabxana işinin iqtisadiyyatı: Dərs vəsaiti. Bakı, 2004, 88 s.
7. Sahib Rzayev. Oxuculara xidmət (Kitabxana xidməti): Dərs vəsaiti. Bakı, 2002, 64 s.
8. Əli Rüstəmov. Respublika soraq-informasiya fondlarının avtomatlaşdırılması. Bakı, 1990, 204 s.
9. Əli Rüstəmov. İnformatika: Dərs vəsaiti. Bakı, 2001, 190 s.
10. Zöhrab Baxşəliyev. Kitabxanaşünaslığa giriş. Bakı, 1998, 92 s.
11. Murtuz Zəngibasarlı və b. Azərbaycan Respublikası Elmi Pedaqoji Kitabxanası. Bakı, 1997, 98 s.
12. Elçin Əhmədov. Dünya milli kitabxanaları: Dərs vəsaiti. Bakı, 2008, 140 s.
13. Knyaz Aslan. Azərbaycanda təhsil sisteminə kitabxana xidməti: Dərs vəsaiti. Bakı, 2008, 300 s.
14. Knyaz Aslan. Qədim və orta əsrlər dünya kitabxanaları: Dərs vəsaiti. Bakı, 2008, 288 s.

15. Knyaz Aslan. Dünya kitabxanalarının tarixi: Dərs vəsaiti. Bakı, 2008, 296 s.

16. Mehmanəli Məmmədov. Oxucu sorğularının ödənilməsində kitabxanalararası abonementin rolu. M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət kitabxanası. Bakı, 1993, 34 s.

17. Mehmanəli Məmmədov. Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasında KAA-nın təşkili. Bakı, 1994, 42 s.

18. Mehmanəli Məmmədov. Kitab çeşidi işinin nəzəriyyəsi və metodikası: Dərs vəsaiti. Bakı, 2005, 112 s.

Müstəqillik illərində fakültənin kollektivi dərslik və dərs vəsaitləri ilə yanaşı olaraq kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslığın aktual problemlərinə dair ciddi elmi-tədqiqatlar aparmış və öz tədqiqatlarının nəticələrini monoqrafiya kimi nəşr etdirmişlər. Uzun müddətli elmi tədqiqatların elmi nəticəsi olan milli kitabxanaşünaslıq elmini yeni elmi-nəzəri və metodoloji müddəalarla zənginləşdirən bu qiymətli elmi-tədqiqat əsərləri milli kitabxanaşünaslığımıza dəyərli töhfələrdir.

3. Monoqrafiyalar:

1. Abuzər Xələfov. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi. Bakı: Azərnəşr, 2006, 312 s.

2. Abuzər Xələfov XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas inkişaf istiqamətləri (müləhizələr, təkliflər, proqramlar). Bakı, 2006, 106 s.

3. Abuzər Xələfov. Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili. Bakı, 1998, 130 s.

4. Xəlil İsmayılov. Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi. Bakı, 2004, 416 s.

5. Knyaz Aslan. Şəxsiyyətin formalaşmasında bədii ədəbiyyatın rolu (Azərbaycan kitabxanalarının materialları

əsasında). Bakı, 2005, 300 s.

6. Knyaz Aslan. Elm və təhsil fədəisi. (Prof. A.Xələfovun 75 illiyinə həsr olunur). Bakı, 2006, 240 s.

7. Əli Rüstəmov. Rayon (bölgə) mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərində informasiya texnologiyaları: planlaşdırılması və tətbiqi mexanizmi: Monoqrafiya. Bakı, 1993, 152 s.

8. Əli Rüstəmov. Avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemləri (layihələşdirilməsi, işlənməsi və tətbiqi). Monoqrafiya. Bakı, 2007, 362 c.

Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrası üzrə:

1. Dərslik:

Zöhrab Əliyev. Azərbaycan biblioqrafiyasının tarixi. Bakı, 2007, 186 s.

2. Dərs vəsaitləri:

1. Qəmzə Hacıyeva. Xarici biblioqrafiya. Bakı, 2008, 140 s.

2. Raifə Vəzirova. Biblioqrafik tərtibatın metodikası. Bakı, 2004, 60 s.

3. Nadir İsmayilov, Qəmzə Hacıyeva. Kitabxanada ölkəşünaslıq (diyarşünaslıq) üzrə biblioqrafik fəaliyyət. Bakı, 2004, 120 s.

3. Monoqrafiya:

Nadir İsmayilov. Azərbaycan Respublikasının kitabxana və informasiya ehtiyatları: İnkişaf mərhələləri, nəzəriyyəsi və təkmilləşdirilməsi yolları. Bakı, 2005, 300 s.

Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrası üzrə

1. Dərs vəsaitləri:

1. Kitabxanaşünaslıq (Kitabxana kataloqları) (Prof. A.Xələfovun redaktəsilə). Bakı, 1996, 212 s.

2. Tacəddin Quliyev və b. Təbiətşünaslığa dair ədəbiyyatın təsviri və təsnifləşdirilməsi metodikası. Bakı, 1997, 82 s.

3. Tacəddin Quliyev və b. Biblioqrafik təsvirin tərtibi qaydaları. Bakı, 1996, 68 s.

4. Tacəddin Quliyev. Azərbaycanda kitabxanaçılıq işi. (Respublika Həmkarlar İttifaqının materialları əsasında). Bakı, 2004, 230 s.

5. Mayıl Həsənov. Kitabxana fondunun formalaşdırılması və idarə edilməsi. Bakı, 2004, 144 s.

6. Aşur Əliyev. Kitabxanaşünaslıq (Kitabxana kataloqları. 3-cü fəsil). Bakı, 1996, 212 s.

7. Aşur Əliyev. Kitabxanaşünaslığa dair ədəbiyyatın təsviri, təsnifləşdirilməsi metodikası. Bakı, 1997, 90 s.

8. Çap əsərlərinin biblioqrafik təsviri qaydaları. Bakı, 2001, 86 s.

9. Normativ-texniki sənədlərin təsviri və təsnifləşdirilməsi. Bakı, 2001, 214 s.

10. Biblioqrafik təsvirin tərtibi qaydaları. Bakı, 2007, 136 s.

2. Monoqrafiya:

Sevda Xələfova. Azərbaycanda dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin inkişafı (1970-1990). Bakı, 2007, 160 s.

Kitabşünashq və nəşriyyat işi kafedrası üzrə

1. Dərsliklər:

1. İsmayıl Vəliyev. Ədəbi-bədii və uşaq kitablarının redaktəsi. Bakı, 2002, 200 s.
2. İsmayıl Vəliyev. Redaktənin əsasları: I hissə: Nəzəriyyə və təcrübə. Bakı, 2002, 96 s.
3. İsmayıl Vəliyev. Redaktənin əsasları: II hissə: Redaktənin metodikası mətnin redaktor təhlili. Bakı, 2003, 184 s.
4. İsmayıl Vəliyev. Redaksiya-nəşriyyat işinin əsasları. Bakı, 2004, 140 s.

2. Dərs vəsaitləri:

1. Bayram Allahverdiyev, R.Məmmədzaadə. Müasir mərhələdə kitab ticarətinin təşkili. Bakı, 1996, 225 səh.
2. Nailə Mehrəliyeva. Yeniyetmələrin mənəvi tərbiyəsində məktəb kitabxanalarının yeri. Bakı, 2006, 230 s.
3. Şəhla Quliyeva. Müəllif hüququ. Bakı, 2007, 210 s.

3. Monoqrafiyalar:

1. Bayram Allahverdiyev. Ümumi kitab tarixi. Bakı, 2003, 384 s.
2. Vüsalə Azərqızı. XV-XVII əsr türk təzkirəçiliyi. Bakı, 2007, 270 s.
3. Sevda Quliyeva. Azərbaycan soraq-məlumat ədəbiyyatı. Bakı, 2006, 176 s.

Müstəqillik illərində fakültə kollektivi tərəfindən çap edilmiş dərsliklər, dərs vəsaitləri və monoqrafiyaların siyahısından görünür ki, Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində elmi-tədqiqat işlərinin istiqaməti, mövzu dairəsi, tədqiqat

obyektləri xeyli genişlənmiş, mücərrəd mövzuların tədqiqinə az yer verilmiş, daha çox yer isə kitabxana işi təcrübəsinə həsr edilmiş mövzulara verilmişdir ki, bu da respublikamızda kitabxana xidməti prosesinə, kitabxana işinin günün tələbləri səviyyəsində qurulmasına müsbət təsir göstərmişdir.

Doğrudur, indiki şəraitdə fakültə tələbələrinin dərsliklərə və dərs vəsaitlərinə böyük tələbatı baxımından bu nəşrlər olduqca azdır. Demək olar ki, bu tələbatın ancaq 20%-i təmin edilmişdir.

Belə bir vəziyyət fakültə kollektivinin qarşısında yaxın gələcəkdə tələbələr dərsliklər və dərs vəsaitləri ilə təmin etmək vəzifəsi qoyur. Məlum həqiqətdir ki, bu cür nəşrlər olmadan öz sənətinin kamil mütəxəssislərini hazırlamaq qeyri-mümkündür.

Müstəqillik illərində fakültənin kollektivi öz elmi tədqiqatlarının müəyyən hissəsini bu və ya digər elmi jurnallarda və məcmuələrdə məqalələr şəklində də dərc etdirmişlər. 200-ə yaxın məqalə dərc etdirmiş müəllimlər kitabxanaşünaslıq, bibliografiya və kitabşünaslığın müasir elmi problemlərinin öyrənilməsində əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə etmişlər.

Bütün dünyada unikal elmlərdən biri sayılan kitabxanaşünaslıq və bibliografiya sahəsində az müddət ərzində 30 nəfər yüksək elmi potensiala malik kadrlar yetişdirilməsi təqdirəlayiq bir hadisədir. Hazırda fakültədə yüksək ixtisaslı kadr hazırlanması üçün məqsədyönlü, ardıcıl siyasət yeridilir. Belə kadrların hazırlığı əsasən əyani və qiyabi aspirantura, dissertantlıq yolu ilə həyata keçirilir. Doğrudur, keçid dövrü fakültədə elmi dərəcəyə malik müəllim kadrların hazırlanmasına mənfi təsir göstərdi. Cəmiyyətdə baş verən iqtisadi çətinliklər, fakültədə ixtisaslaşdırılmış elmi şuranın olmaması müdafiələrin azalmasına səbəb oldu. Ancaq bu çətinlik uzun sürmədi. 90-cı illərin axırı və 2000-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq fakültədə doktorluq və namizədlik dissertasiyalarının müdafiəsi sahəsində ciddi dönüş baş verdi. 1 doktorluq, 7 namizədlik dissertasiyası müdafiə edildi. Bu sahədə Kitabxanaşünaslıq kafedrası xüsusi

sibə fərqləndi. Fakültə üzrə müdafiə edilən 8 dissertasiyadan 7-si Kitabxanaşünaslıq kafedrasında hazırlanmışdır.

Müstəqillik illərində respublikamızda müdafiə edilən doktorluq dissertasiyasını xüsusilə qeyd etmək yerinə düşərdi. Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin yetirməsi, 1994-cü ildən fakültəyə başçılıq edən dos. Xəlil İsmayılov uzun illərdən bəri işlədiyi olduqca böyük elmi və təcrübi əhəmiyyəti olan "Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi"nə həsr edilmiş dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə edib tarix elmləri doktoru elmi dərəcəsinə aldı. Bu müdafiə Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığı tarixində mühüm hadisə idi.

Həmçinin kitabxanaşünaslıq kafedrasının aspirant və dissertantlarından Knyaz Aslan, E.Əhmədov, M.Məmmədov, Ə.Nəcəfov, Ş.İslamova və S.Xələfova müvəffəqiyyətlə namizədlik dissertasiyası müdafiə edib elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışlar.

Müdafiə edilən doktorluq dissertasiyasının elmi məsləhətçisi və namizədlik dissertasiyalarının elmi rəhbəri kafedranın müdiri, əməkdar elm xadimi, prof. Abuzər Xələfov olmuşdur. Kitabxanaşünaslığın aktual problemlərinə həsr edilən bu qiymətli tədqiqat əsərləri Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının inkişafında mühüm mərhələ təşkil edir. Bu mərhələnin əsas xüsusiyyətləri mövzu rəngarəngliyidir. Müxtəlif aktual problemlərə həsr edilən bu tədqiqatlar kitabxanaşünaslığın mövzu əhatəliyinin genişləndirilməsi və onun bütövləşməsi üçün əlverişli şərait yaradır, kitabxanaşünaslıq elmləri arasında inteqrasiya, bir-birinə qoşulma və biri digərinin hesabına zənginləşmə prosesini təmin edir. Fikrimizi təsdiq etmək üçün müdafiə edilən mövzulardan bir neçəsinin adını çəkmək yerinə düşər: "Şəxsiyyətin formalaşmasında bədii ədəbiyyatın rolu", "Azərbaycanda uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkili", "Azərbaycan Respublikası kitabxanalarında kitabxanalararası abonent sistemi" "Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ

Muxtar Vilatətində kitabxana işinin tarixi", "Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası kitabxana şəbəkəsinin təşəkkülü və inkişafı", "XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycanda dövlət kütləvi kitabxana şəbəkəsinin inkişafı" və s.

Fakültədə aparılan elmi-tədqiqat işlərinin işıq üzü görməsində 1997-ci ildə fakültənin dekanı prof. Xəlil İsmayılov tərəfindən təsis edilmiş və onun elmi redaktorluğu ilə nəşr edilən "Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya" elmi-nəzəri və təcrübi jurnalının böyük rolu olmuşdur. Jurnalın səhifələrində fakültənin professor-müəllim heyətinin elmi-tədqiqat işlərinin yekunları, elmi araşdırmaları, yeni fikir və ideyaları, təhsil sistemində aparılan islahatların xarakter və xüsusiyyətləri, həmçinin kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq, nəşriyyat işi və redaktəetmə fənlərinin tədrisi metodikası haqqında çox qiymətli elmi məqalələr dərc edilir. Jurnal respublikamızın elmi kitabxanalarında çalışan əməkdaşların məqalələrini də nəşr edir ki, bu da onun coğrafiyasını xeyli genişləndirməklə kitabxanaların təcrübi fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir. Jurnal son zamanlar fakültədə təhsil alan magistrlərin ilk tədqiqatlarını və magistr dissertasiyalarının nəticələrini də dərc etməyə başlamışdır ki, bu da fakültədə magistr hazırlığına olduqca müsbət təsir göstərir. Jurnal müntəzəm olaraq kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində yeni fikir və ideyaların, yeni araşdırmaların elmi nəticələrini çap etməklə kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq və kitabşünaslıq elmlərinin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir. Jurnalda fakültədə tədris edilən fənlərə dair məqalələrin dərc edilməsi tələbələr üçün də böyük əhəmiyyətə malikdir. Jurnalda respublikamızla yanaşı olaraq digər xarici ölkələrin (Gürcüstan, Ukrayna, Belorusiya və s.) mütəxəssislərinin də məqalələri dərc edilir ki, bu da fakültənin beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinə olduqca müsbət təsir göstərir.

"Kitabxanaşünaslıq-bibliografiya" elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnalının hər il 2 nömrəsi; hər bir nömrə 9 çap

vərəqi həcmində çap edilməklə indiyə qədər 23 nömrəsi işiq üzün görmüşdür. Jurnalda 11 il müddətində 492 adda 207 çap vərəqi həcmində məqalə dərc edilmişdir ki, bunu da fakültə kollektivinin mühüm nailiyyəti kimi qiymətləndirmək olar.

1947-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinin yanında əsası qoyulan və cəmi 16 nəfər tələbə qəbul edilən Kitabxanaçılıq şöbəsi indi ən aparıcı fakültələrdən birinə çevrilmişdir. Şöbə təşkil edilən zaman onun yeganə kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrasında cəmi iki nəfər müəllim işləyirdi. Bu müəllimlərin heç birinin nə elmi adı, nə də baza təhsili var idi. 1962-ci ildə Kitabxanaçılıq şöbəsinin həyatında mühüm bir hadisə baş verdi. Şöbə müstəqil fakültəyə çevrildi. Fakültənin dekanı vəzifəsinə kitabxanaçılıq şöbəsinin yetişdirməsi olan tarix elmləri namizədi Abuzər Xələfov təyin edildi. Müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsinin təşkilinin təşəbbüskarı və yaradıcısı fakültənin ilk dekanı Abuzər Xələfov olmuşdur. Kitabxanaçılıq fakültəsinin tarixində 1970-1980-ci illər xüsusi inkişaf və tərəqqi mərhələsi kimi xarakterizə olunur.

1969-cu ildə Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ölkənin inkişafında dönüş mərhələsinin başlanmasına səbəb oldu. Xalq təsərrüfatının bütün sahələrinin inkişafında, elm, mədəniyyət və təhsil sisteminin tərəqqisində böyük nailiyyətlər əldə edildi. Bu dövrdə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsi də böyük uğurlar əldə etmişdir. Ulu öndərin bilavasitə göstərişi və qayğısı sahəsində Kitabxanaçılıq fakültəsinə tələbə qəbulu ilbəl artırılmış, fakültə SSRİ-nin ali məktəblərinin Kitabxanaçılıq fakültələri içərisində ən böyük fakültəyə çevrilmişdir. 70-ci illərdə fakültənin əyani şöbəsinə 125, axşam şöbəsinə 50, qiyabi şöbəsinə 100 nəfər tələbə qəbul edilmişdir. Artıq 1975-ci ildə fakültənin bütün şöbələrində 2 mindən artıq tələbə təhsil alırdı. 80-ci illərin axırlarında fakültənin inkişaf tempi xeyli aşağı düşmüş, qəbul planı yarıbayarı azalmışdır. Müstəqilliyin ilk illərində daha da böyük çətinliklə üzləşmiş fakültə bağlanmaq təhlükəsi qarşısında qalmışdır. 1993-cü ildə

ulu öndər xalqın tələbi ilə ikinci dəfə hakimiyyətə gəldikdən sonra bütünlükdə təhsil sistemi, o cümlədən, Kitabxanaçılıq fakültəsi hər cür çətinliklərdən qurtardı və 90-cı illərin ikinci yarısından təhsil sisteminə inkişaf başlandı.

Beləliklə, Azərbaycan mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi olan kitabxanalar üçün yüksək ixtisaslı kadr hazırlayan Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi müstəqillik hərtərəfli inkişafa nail olmuş, dünya standartlarına uyğun kadrlar hazırlamağa başlanmışdır. Fakültədə bakalavr və magistrlərlə yanaşı doktorlar hazırlamaq üçün də geniş şərait yaranmış, kadr potensialı xeyli güclənmişdir. 2008-2009-cu tədris illərində Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin bakalavr pilləsinin əyani və qiyabi şöbələrində 451 nəfər tələbə təhsil alır. Bunlardan 259 nəfər əyani şöbədə, 192 nəfər isə qiyabi şöbədə oxuyur. Magistr pilləsinin əyani və qiyabi şöbələrində 41 nəfər magistr təhsil alır: bunlardan 17 nəfəri təhsilini əyani, 24 nəfəri isə qiyabi davam etdirir.

Müstəqillik illərində fakültənin yanında elmi kadrlar yetişdirmək üçün kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq, nəşriyyat işi və redaktəetmə ixtisasları üzrə aspirantura və dissertantura şöbələri fəaliyyət göstərir. Hazırda fakültənin 4 nəfər əyani, 2 nəfər qiyabi aspirantı və 6 nəfər dissertantı vardır.

Fakültədə 40 nəfərdən artıq əməkdaş fəaliyyət göstərir. Bunlardan 4 nəfər elmlər doktoru, professor, 1 nəfər elmlər namizədi professor, 10 nəfər elmlər namizədi, dosent, 2 nəfər elmlər namizədi, müəllim, 9 nəfər baş müəllim, 4 nəfər müəllim, 1 nəfər baş metodist, 4 nəfər baş laborant, 2 nəfər laborantdır. Bu da MDB ölkələri içərisində yüksək göstərici hesab edilə bilər. Dünyada unikal elmlərdən biri sayılan kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində qısa müddətdə 30 nəfər elmi potensiala malik kadr yetişdirmək təqdirəlayiq bir hadisədir. Hazırda fakültədə yüksək ixtisaslı kadr hazırlanması üçün məqsədyönlü, ardıcıl siyasət yeridilir. Fakültənin əməkdaşları respublikamızda ali məktəblərin bay-

raqları sayılan BDU-nun yüksək elmi potensiala malik böyük kollektivinin tərkib hissəsi kimi onun etimadını doğrultmağa ciddi səy göstərir.

3.14. Müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxanaşünaslığın inkişafı

Azərbaycanda kitabxanaşünaslığın meydana gəlib formalaşması, təşəkkülü və inkişafı uzun bir tarixi yol keçmişdir. Bu tarixi yolu üç mərhələyə bölmək olar:

1. Qədim dövrlərdən başlamış XX əsrin əvvəllərinə qədər kitabxanaşünaslıq.

2. XX əsrin 20-90-cı illərində (SSRİ dövründə) kitabxanaşünaslıq.

3. XX əsrin axırı-XXI əsrin əvvəllərində, (müstəqillik illərində) kitabxanaşünaslıq.

1991-ci ildə SSRİ dağıldıqdan sonra Azərbaycan müstəqillik əldə etdi. Azərbaycan xalqı illərdən bəri ürəyində bəslədiyi arzusuna çatdı. Dövlət müstəqilliyini əldə edib saxlamaq xalqımıza olduqca bəha başa gəlsə də, Azərbaycan xalqının dahi oğlu, bütün türk dünyasının ulduzu, böyük dövlət xadimi, ulu öndər Heydər Əliyevin müdrik siyasəti sayəsində müstəqillik qorunub saxlandı. XX əsrin ikinci yarısında Heydər Əliyev Azərbaycanda iki dəfə (1969 və 1993) hakimiyyətə gəlmişdir. Birinci gəlişdə Azərbaycanda dirçəliş baş vermiş, ikinci gəlişdə isə qurtuluş qələbə çalmış, Azərbaycan xalqı bütün xata və bəlalardan qurtarmışdır. Heydər Əliyevin dediyi kimi, müstəqilliyimiz möhkəmlənib dönməz olmuşdur.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası SSRİ-də hökm sürən amirlik rejimindən, marksizm-leninizm ideologiyasından və planlı sosialist iqtisadiyyatından imtina edərək, bazar iqtisadiyyatına keçdi. Demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar dövlət kimi Azərbaycan Respublikası ilk günlərdən milli azərbaycançılıq ideologiyasını formalaşdırmağa, ölkənin sosial, mənəvi hə-

yatını müasir dövrün, dövlətçiliyimizin, xalqımızın tarixi keçmişinə, milli mentalitetimizə uyğun şəkildə qurmağa başladı. Bu mühüm dövlət vəzifələrinin həyata keçirilməsində böyük elmi-nəzəri əhəmiyyətə malik olan elm sahələri, xüsusilə humanitar elmlər öz fəaliyyətini milli azərbaycançılıq ideyalarına, yeni təfəkkür tərzinə, yeni dünyagörüşünə uyğun qurmağa başladılar.

Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən azərbaycançılıq milli ideologiyasının, azərbaycançılıq fəlsəfi konsepsiyasının yaradılması Azərbaycanşünaslıq elminin inkişafına böyük təkan verdi, əks istiqamətləndirici rol oynadı. Bu ideologiyanın elmi işığında humanitar elmlər sahəsində böyük araşdırmalar aparılmaqla, fundamental tədqiqatların meydana çıxmasına zəmin yarandı. Bu dövrdə Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının işlənilib hazırlanmasında da əhəmiyyətli işlər görülmüşdür.

90-cı illər Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının inkişafında yeni keyfiyyət mərhələsinin başlanğıcı, milli kitabxanaşünaslığın, demokratik fikirlər, elmi konsepsiyalar, ümumi bəşəri dəyərlər əsasında formalaşdığı illər kimi əlamətdar olmuşdur. Həmçinin 90-cı illərin əvvəlləri Azərbaycanda elm, mədəniyyət, təhsil və kitabxana işi sahəsində Kommunist Partiyasının "rəhbər" göstərişlərinə son qoyan demokratik inqilab illəri kimi xarakterizə olunur. Məhz bu illərdə Azərbaycançılıq fəlsəfi konsepsiyasına söykənərək milli kitabxanaşünaslıq elminin elmi-nəzəri və metodoloji məsələlərinin həllində mühüm addımlar atılmış, Azərbaycan kitabxanaşünaslığının tarixi və nəzəri problemləri, milli xüsusiyyətləri haqqında yeni fikirlər, ideyalar meydana çıxmışdır. Bu ideyalar bilavasitə müasir dünya kitabxanaşünaslığının bəşəri dəyərlərinə əsaslanmaqla, qloballaşan dünyada Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının nailiyyətlərinin aşkara çıxarılmasına böyük köməklik göstərmişdir.

Müstəqillik şəraitində respublikamızda milli kitabxana-

şünaslığın əldə etmiş olduğu nailiyyətləri dərk etmək və qiymətləndirmək üçün kitabxanaşünaslığın Sovet dövrü vəziyyətinə ötürülməsi də olsa, nəzər salmaq yerinə düşər.

Sovet İttifaqı rejmindən kitabxanaşünaslığa olduqca pis bir miras qalmışdı. Bu, əsasən özünü kitabxanaşünaslığın metodologiyasında, elmi-nəzəri əsaslarında, kitabxanaşünaslığa dair aparılan elmi-tədqiqat işlərinin mücərrəd, qeyri-elmi xarakterində, kitabxanaşünaslığın artıq dərəcədə siyasiləşməsində və ideologiyalaşmasında göstərirdi. Ölkədə bilavasitə marksizm-leninizm ideologiyasına əsaslanan sosialist kitabxanaşünaslığı fəaliyyət göstərirdi. Sosialist kitabxanaşünaslığı ölkədə kitabxana işinin vəziyyətini, vəzifələrini, kitabxanaların iş təcrübəsini, oxuculara xidmət prosesini öyrənib ümumiləşdirərək bilavasitə sosialist ideologiyasına əsaslanır həyatdan təcrid edilmiş, əvvəlcədən proqnozlaşdırılmış metod və üsullardan istifadə edirdi.

Beləliklə, Sovet dövründə ölkədə hakim ideologiyaya əsaslanan və onun ehkamlarına müvafiq yaranan və tədricən formalaşan "Sosialist kitabxanaşünaslığı" hakim mövqe tuturdu. "Sosialist kitabxanaşünaslığı"nın dünya kitabxanaşünaslığından təcrid olunması, dünya kitabxana təcrübəsindən istifadə etməməsi onu bəşəri dəyərlərdən uzaqlaşdırmış, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili, kitabxana işinin demokratikləşdirilməsi prosesinə ciddi zərər vurmuşdu.

Kitabxanaşünaslığın iki bir-birinə zidd istiqamətə - "sosialist" və "burjuaziya" kitabxanaşünaslığına bölünməsi zamanın sınağına tab gətirmədi. Kitabxana işində uzun illərdən bəri tədqiq edilən siniflilik və partiyalılıq prinsipi, kitabxana işində Kommunist Partiyasının rəhbər və istiqamətverici rolu kitabxanalarda azad kitabxanaçılıq fikrinin tətbiqinə, inkişaf etdirilməsinə mane olur, onun müxtəlif inzibati və "amirlik" formasında yerinə yetirilməsini tələb edirdi. Öz elmi araşdırmalarında bilavasitə partiyalılıq prinsipinə əsaslanan kitabxanaşünaslıq elmi tədqiqatlarını tarixi inkişafın ümumi qanunauy-

ğunluqları əsasında yox, əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş təcrübə ilə heç bir əlaqəsi olmayan mücərrəd müddəalar əsasında qururdu. Məhz buna görədir ki, kitabxana işi sahəsində baş verən hadisələr onları doğuran obyektiv şəraitə uyğun təhlil edilmir, əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş ehkama müncər edilirdi. Bu prinsip, ilk növbədə, totalitar senzuranın yaranmasına səbəb olmuşdu. Partiyalılıq prinsipi bütün dünyada qəbul edilmiş bəşəri prinsip olan kitabxanaların ümumaçıqlıq prinsipini faktik olaraq rədd edirdi. Partiyalılıq prinsipinin müddəaları əsas götürülərək böyük kitabxanalarda "xüsusi fond"lar, oxucu və xidmət kataloqları yaradılmışdı. Baş Mətbuat İdarəsinin - Senzuranın oxunmasına icazə vermədiyi kitablar kitabxanaların "xüsusi fond"larında saxlanılırdı. Kitablardan seçilib "xüsusi fond"lara verilməsi yüksək rütbəli məmurlar tərəfindən müəyyənləşdirilirdi. Həmin məmurların mütəxəssis olmaması, kitab repertuarından baş çıxara bilməməsi bəzən ən qiymətli elmi, mədəni əhəmiyyətə malik olan kitabların xüsusi fondlara düşməsinə səbəb olurdu. Bu antidemokratik tədbirlər heç bir müzakirə olmadan, ancaq yuxarıların göstərişi ilə həyata keçirilirdiyindən böyük milli sərvət hesab edilən kitablar ya məhv edilir, ya da oxucuların istifadəsindən çıxarılırdı. "Xüsusi fond"lardan istifadəyə icazə təhlükəsizlik orqanları tərəfindən verilirdi. Kitabxananın fondunda saxlanılan, ancaq oxucuların istifadəsinə icazə verilməyən kitabların kartoçkalrı kitabxanaların xidmət kataloquna daxil edilirdi. Xidmət kataloqundan ancaq xidmət şöbəsində işləyən kitabxanaçılar istifadə edə bilirdilər. Kiçik kitabxanalarda isə Baş Mətbuat İdarəsinin icazə vermədiyi kitabları saxlamaq qadağan edilmişdi. Hər il Baş Siyasi Mətbuat İdarəsi kitabxanalara fondan çıxarılacaq kitabların siyahısını göndərirdi. Kitabxanalar bir qayda olaraq məktubda göstərilən müddətdə çıxarılması tövsiyə edilən kitabları çıxarıb lazımi yerlərə göndərir və ya məhv edirdilər.

XX əsrin illərində ölkədə aparılan repressiya ilə əlaqədar bu proses daha da güclənmiş, kitabxana fondlarında saxlanılan

repressiya qurbanlarının minlərlə kitabları, həm də milli mə-nəviyyəti əks etdirən, milli münasibətlərə, xalqın tarixinə, ədəbiyyatına aid olan ədəbiyyat, yəni “xalq düşmənlərinin ki-tabları” kitabxana fondlarından çıxarılıb məhv edilmişdi. İş o yerə gəlib çıxmışdı ki, hətta “şübhəli” sayılan kitabları kitabxanaların xüsusi fondlarından çıxarılıb məhv etmişdilər.

Milli kitab sərvətinə zərər verən amillərdən biri də Azərbaycan əlifbasının iki dəfə dəyişdirilməsi olmuşdur. 1929-cu ildə ərəb qrafikasından latın qrafikasına keçilməsi kitab-xanada saxlanılan ərəb qrafikası ilə çap edilən kitabların taleyində faciə ilə nəticələndi. Ərəb əlifbası ilə çap edilən kitablar yerli məmurların göstərişi ilə kitabxanalardan kütləvi surətdə çıxarılmağa başladı. Belə hadisələr Azərbaycanın demək olar ki, bütün rayonlarında baş verdi. Hələ bəzi kənd rayonlarında əlifba dəyişdirildikdən sonra “köhnə əlifba ilə çap edilən kitablar öldü” deyə onu yığıb dəfn etmişdilər. Belə bir həqiqəti söyləmək yerinə düşər ki, ölkədə şəxsiyyətə pərəstişin tüğyan etdiyi dövrdə insanlar öz evlərində ərəb əlifbası ilə yazılan kitabları saxlamağa qorxurdular. Həmin dövrdə ərəb əlifbası ilə çap edilən kitablar kitabxanalardan kütləvi surətdə çıxarılmışdı.

Dövlət tərəfindən həyata keçirilən “partiyalılıq” prinsipi rus sovet kitabxanaşünaslarını bütün dünya kitabxanalarında tətbiq olunan beynəlxalq kitabxana təsnifatlarını yenidən işləməyə, dəyişdirməyə vadar etmişdi. Hələ sosialist inqilabın-dan əvvəl amerikan kitabxanaşünası Melvil Düinin Rusiyanın, demək olar ki, əksər elmi və kütləvi kitabxanalarında tətbiq edilən Beynəlxalq Onluq Təsnifatı 1923-cü ildə yenidən işlə-nərək dəyişdirilmiş, marksizm-leninizm nəzəriyyəsinə uyğun-laşdırılmışdı. Təsnifata yeni əlavələr edilmiş, marksizm-len-i-nizm klassiklərinin əsərləri bütün şöbələrdə ön plana çəkil-mişdi. Elmi nöqteyi-nəzərdən olduqca böyük səhvlərlə dolu olan bu dəyişikliklər uzun illər SSRİ-nin bütün respublika-larında tətbiq edilmişdi. Bu təsnifatda milli dillərdə olan kitab-

lara olduqca az yer ayrılmasına baxmayaraq, onun qəbul edil-məsi bütün respublikalara məcbur edilmişdi. Böyük elmi və metodoloji nöqsanlara malik olan bu təsnifat uzun illər boyu dövlət tərəfindən tətbiq edilən əsas təsnifat kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Dünya elm tarixinə nəzər saldıqda belə bir həqiqət aşkara çıxır ki, elmi bünövrəsi olmayan, ciddi elmi əsaslara söykən-məyən, mövcud ideoloji əsaslara istinad edərək tərtib edilmiş təsnifat sistemləri uzunömürlü olmamış, hakim ideologiyanın çökməsi ilə əlaqədar sıradan çıxmış, öz elmi və praktik əhə-miyyətini itirmişlər. Rusiyada Sovetlər Birliyi dövründə kom-munist ideologiyasına əsaslanaraq tərtib edilmiş bir çox təsni-fatlar, o cümlədən Tropovskinin əlavələr etdiyi Onluq Təsnifa-tın və 60-cı illərdə rus alimləri tərəfindən yaradılmış “Kitab-xana-Bibliografiya Təsnifatı”nın taleyi də belə olmuş, kommu-nist rejimi devrildikdən, SSRİ dağıldıqdan sonra fəaliyyətlərini dayandırmağa məcbur olmuşlar.

İnzibati amirlik dövründə kitabxana işinə mənfi təsir göstərən amillərdən biri də oxuculara kitabxana xidmətinin təş-kili sahəsində baş verən nöqsanlar olmuşdur. “Sosialist kitab-xanaşünaslığı” “oxucuların müəlliməsinə rəhbərlik” kimi səhv nəzəri müddəalara söykənən, oxucu müstəqilliyini, müəllimə azadlığını pozan prinsiplərə əsaslanırdı. Sosialist kitabxanaşü-naslığının irəli sürdüyü nəzəri müddəalar bilavasitə kommunist partiyalılığı prinsipini oxuculara xidmət prosesinə tətbiq etməyi elmi cəhətdən əsaslandırmağa çalışırdı. Oxucularla işə aid metodik göstərişlər, dərsliklər və dərs vəsaitləri, oxu tövsiyə siyahıları, oxucu kataloqları ciddi nəzarət altında saxlanılırdı. “Oxucuların müəlliməsinə rəhbərlik” fənninin qarşısında mark-sizm-leninizm klassiklərinin, partiya və dövlət xadimlərinin əsərlərinin və rəhbər materialların təbliğinə xüsusi diqqət yetirmək vəzifəsi qoyulmuşdu. Oxuculara xidmət işində ardı-cıllıq yox idi. Fasiləsiz təhsil, şəxsi təhsil problemlərinə, onun öyrənilməsinə dair elmi tədqiqatlar olduqca az aparılırdı.

Mütaliənin pedaqoji və psixoloji əsasları, oxucu psixologiyası lazımi dərəcədə araşdırılıb elmi nəticələr çıxarılmırdı. Kitabxanalarda xidmət şöbələri üçün kadr seçməyin, onların pedaqoji hazırlığını təmin etməyin forma və üsulları yaradılmamışdı.

Sosialist kitabxanaşünaslığında uzun illərdən bəri formalaşmış kitabxanalara metodik rəhbərliyin təşkili prosesində də ciddi ideoloji nöqsanlar qalmaqda davam edirdi. Bilavasitə partiyalılıq prinsipinə əsaslanan metodik rəhbərlik kitabxanaları yuxarıdan göstərilən iş üsulları ilə işləməyə məcbur edirdi. Kitabxanalar yeni mütərəqqi iş forma və üsullarından istifadə etmək imkanlarından məhrum edilmişdi. Metodik işin təşkilində demokratik prinsiplər, plüralizm ciddi surətdə pozulurdu. Bu, həm də peşəkar kitabxanaçıların yeni ideyalarla, iş üsulları ilə işləməsinə əngəl törədirdi. Kitabxanaşünaslar bu antideokratik metodik rəhbərlik prinsipi ilə barışmağa, metodik təminat prinsipini metodik rəhbərliklə əvəz etməyə, bu prinsipi əsaslandırmağa məcbur edilmişdilər. Metodik rəhbərlik prinsipi bilavasitə kommunist rejiminin amirlik prinsipinin vəzifələrini yerinə yetirməklə kitabxanaçıların şəxsi təşəbbüslərinə, qabaqcıl metod və üsulların yaradılmasına ciddi əngəl idi.

Kitabxanaşünaslığın elmi-metodik əsaslarının işlənilib hazırlanması ciddi nəzarət altında idi. Hakim ideologiya belə hesab edirdi ki, kitabxanalar ideoloji müəssisədir, ideoloji işdə partiya təşkilatlarının dayaq bazasıdır. Onlar deyirdilər ki, kitabxanaşünaslıq ictimai elmdir, onun metodoloji əsasını mədəniyyət və mədəni inqilab haqqında marksizm-leninizm nəzəriyyəsi təşkil edir. Elmi cəhətdən əsaslandırılmayan bu səhv dünyagörüşü sosialist kitabxanaşünaslığını dünya kitabxanaşünaslığından təcrid edir ümumbəşəri ideya və fikirlərdən uzaqlaşdırırdı.

Məlum olduğu kimi, sovet hakimiyyəti illərində respublikamızda milli kitabxanaşünaslığın inkişafı, kitabxanaşünaslığa dair elmi tədqiqatların aparılması sahəsində elə bir ciddi iş görülməmiş, xüsusilə kitabxanaşünaslığın elmi-nəzəri və meto-

doloji problemlərinin araşdırılması diqqətdən kənarda qalmışdı. Kitabxanaşünaslıq problemlərinə dair elmi-tədqiqat müəssisələri və ya elmi mərkəzlər yaradılmamışdı. Böyük kitabxanaların yanında fəaliyyət göstərən elmi-metodik mərkəzlər ancaq kitabxanaların təcrübi və metodik problemləri ilə məşğul olurdu. Müttəfiq respublikalarda kitabxanaşünaslığa dair ciddi elmi tədqiqatlar ali kitabxanaçılıq təhsili verən müstəqil mədəniyyət institutlarında, müxtəlif institutların və universitetlərin kitabxanaçılıq fakültələrində aparılırdı. RSFSR-dən başqa müttəfiq respublikaların heç birində kitabxanaşünaslığa dair dissertasiya müdafiəsi şurası yox idi. Bir qayda olaraq SSRİ-nin müttəfiq respublikalarında kitabxanaçılıq ali təhsili verən ali məktəblərin və fakültələrin fənn proqramları Moskvada tərtib edilir, kitabxanaşünaslığa dair elmi-tədqiqat işlərinin problemləri və inkişaf istiqamətləri Rusiya kitabxanaçılıq ali məktəblərində və elmi-tədqiqat müəssisələrində hazırlanırdı.

Müttəfiq respublikaların ali məktəblərində və fakültələrində ən çox öyrənilən fənn hər hansı bir respublikada kitabxana işinin tarixi fənni idi. Demək olar ki, aparılan tədqiqatların və müdafiə edilən dissertasiyaların əksəriyyəti kitabxana işinin tarixinə və kitabxanaların təcrübi fəaliyyətinə həsr edilirdi. Kitabxanaşünaslığın nəzəri problemləri ilə ancaq mərkəz məşğul olurdu.

Ona görə də müasir dövrdə yeni iqtisadi və siyasi sistemin təşəkkül tapdığı bir şəraitdə söhbət SSRİ-dən miras qalmış, kitabxanaşünaslıq sahəsində bərqərar olmuş mövcud prinsiplərin yeniləşməsindən və qismən dəyişdirilməsindən deyil, onların köklü surətdə yenidən formalaşmasından gedir. Sosialist kitabxanaşünaslığının uzun illərdən bəri hökm sürən antielmi səhv müddəalarını yeni dünyagörüşü, təfəkkür tərzı baxımından nəzərdən keçirmək, onu ciddi elmi təhlil etmək, mənfi cəhətlərini axtarmaq zərurəti qarşıya çıxır. Bu vəzifə o qədər də asan olmadığından kitabxanaşünas alimlərdən, kitabxanaçılıq tədris və elmi mərkəzlərindən, böyük elmi kitab-

xanalardan, bütünlükdə kitabxana ictimaiyyətindən əzmlə çalışmağı, beynəlxalq kitabxanaşünaslığın son nailiyyətlərini dərinlən öyrənib mənimsəməyi tələb edir.

Belə bir həqiqəti də qeyd etmək yerinə düşər ki, kitabxana işində, kitabxanaşünaslıq elmində bütövlükdə islahat apararkən varislik prinsipinə əməl etmək, keçmiş təcrübənin ən yaxşı cəhətlərini, mütərəqqi iş üsullarını, milli xüsusiyyətləri, xalqın milli mentalitetini, keçmiş təcrübənin səmərəli toxumlarını qoruyub saxlamaq zəruridir.

SSRİ-nin dağılması ilə "Sovet kitabxanaşünaslığı" anlayışı da ləğvolundu. Bu anlayış Rusiyada "Rusiya kitabxanaşünaslığı", Azərbaycanda "Azərbaycan kitabxanaşünaslığı" anlayışı ilə əvəz edildi. Yeni Azərbaycan cəmiyyətinin sosial-iqtisadi və siyasi həyatında baş verən dəyişikliklər, onun demokratikləşməsi, bazar iqtisadiyyatına keçid kitabxanaların fəaliyyətinə və kitabxanaşünaslıq elminin inkişafına öz müsbət təsirini göstərdi. Milli Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin inkişafına müstəqil Azərbaycan dövlətinin elm, mədəniyyət, təhsil və ideoloji işlər sahəsində apardığı islahatların, yeni dövlət sənədlərinin, qanunlarının və qərarlarının qəbul edilməsi də olduqca böyük müsbət təsir göstərdi.

1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qəbul edildi. Konstitusiyanın qəbulu Azərbaycan dövlət və hüquq tarixində mühüm yer tutan tarixi hadisə oldu.

Ulu öndər Heydər Əliyevin müəllifi olduğu bu konstitusiya ölkəmizin tarixində mühüm hadisə olmaqla yanaşı beynəlxalq aləmdə də yüksək qiymətləndirilən ən demokratik və humanist bir sənəd kimi mühüm əhəmiyyət kəsb etdi.

Konstitusiyanın ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri insan və vətəndaş hüquqlarına, azadlıqlarına geniş yer verilməsidir. Konstitusiyanın "Əsas hüquqlar, azadlıqlar və vəzifələr" adlanan ikinci bölməsi həcmində görə konstitusiyanın ən böyük bölməsidir. Vətəndaşların mədəni sərvətlərdən, infor-

masiyadan istifadə etmək hüququnu müəyyənləşdirən, ölkəmizin informasiya təhlükəsizliyini təmin edən konstitusiya-mızda insanların mədəni sərvətlərdən istifadə etmək və məlumat əldə etmək sahəsində hüquq, vəzifə, azadlıqları geniş şərh edilmiş və onların qorunmasının hüquqi əsasları yaradılmışdır. İnsanların mədəni sərvətlərdən istifadə etmək, istədiyi məlumatı əldə etmək hüquqları və azadlıqları müvafiq olaraq konstitusiyanın 40-cı 50-ci maddələrində şərh edilmiş, mədəniyyət təsisatlarının (kitabxana və informasiya mərkəzlərinin) hüquqları təsbit edilmiş, onların qarşısında insanlara kitabxana xidmətinin yüksək səviyyədə, maneəsiz, qüsursuz və vaxtında təşkil edilməsi vəzifəsi qoyulmuşdur.

Konstitusiyamızda təsbit edilmiş bu hüquqi normaları, ideyaları həyata keçirmək üçün 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi ölkəmizin tarixində ilk dəfə olaraq "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul etdi. Bu qanun ölkəmizdə kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsasıdır. Azərbaycan Respublikasında müasir şəraitdə və yaxın gələcəkdə formalaşan kitabxana işi üzrə dövlət siyasəti, kitabxana işinə dair hazırlanan bütün qərarlar, sənədlər və sərəncamlar kitabxana işinin inkişaf konsepsiyası, ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxana siyasəti bu qanuna əsaslanmalı, onun əsas prinsipləri və müddələrinin yerinə yetirilməsinə xidmət etməlidir. Respublikamızda kitabxana şəbəkələrinə malik olan nazirliklər, idarə və müəssisələr, ictimai təşkilatlar və digər qurumlar, ümumiyyətlə, bütün kitabxana ictimaiyyəti, bütün ziyalılar bu qanunu işləməsinə çalışmalı, qanunun işləməsinə maneəçilik göstərənlərə qarşı mübarizə aparmalıdırlar.

Qanunda deyilir: "Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini, kitabxana işinin və kitabxana sisteminin ümumi əsaslarını, kitabxana fondlarının formalaşdırılması və mühafizəsi tələblərini, kitabxanaların maliyyələşdirmə mənbələrini, kitab-

xanalardan istifadə sahəsində vətəndaşların hüquq və vəzifələrini, kitabxana işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın prinsiplərini müəyyən edir”¹⁹⁰.

Bu qanunda demək olar ki, kitabxana və kitabxana işi haqqında bütün məsələlərin şərhı və onun yerinə yetirilməsi məsələləri öz əksini tapmışdır.

Qanunda kitabxana və kitabxana işinə dair əsas anlayışlar; kitabxana işi sahəsində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi; dövlət siyasətinin əsas prinsipləri və dövlətin vəzifələri; kitabxana fəaliyyətinin əsas istiqamətləri; kitabxana sisteminin təşkilinin əsasları; kitabxana sisteminin tərkibi; milli kitabxana; respublika əhəmiyyətli elmi sahəvi kitabxanalar; kitabxanaların digər informasiya orqanları ilə əlaqələri; kitabxanaların yaradılması və yenidən təşkili; kitabxana fondu; kitabxana fondunun təchizi; məcburi nüsxələrin alınması; əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili; kitabxanaların və oxucuların hüquq və vəzifələri; kitabxana işinin idarə olunması; kitabxana işinin elmi-metodik və kadr təminatı; kitabxanaların maliyyələşdirilməsi; dövlət kitabxanalarının büdcədən kənar fəaliyyəti; kitabxanaların maddi-texniki təchizatı; kitabxana işçilərinin sosial müdafiəsi; kitabxana işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq və s. məsələlər öz geniş həllini tapmışdır.

“Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu kitabxana işi haqqında ən mükəmməl, kitabxana və kitabxana işi problemlərini yüksək dövlət səviyyəsində ehtiva edən, müasir dünya standartlarına cavab verən ən demokratik bir dövlət sənədi olduğundan onun ayrı-ayrı maddələrinin və müddələrinin geniş şərhinə və izahına, elmi cəhətdən əsaslandırılmasına böyük ehtiyac duyulmaqda idi. Ancaq müstəqilliyin ilk illərində sovet kitabxanaşünaslığından imtina edilməsinə baxmayaraq, yeni kitabxanaşünaslıq yaranmamışdı. Kitabxanaşünaslığın elmi nəzəri və metodoloji problemlərində bir boşluq mövcud idi. Yəni demokratik cəmiyyət quruculuğu ilə əyaqlaşmaq bu boşluğu doldurmaq, kitabxanaşünaslığın nəzəri

və metodoloji problemlərini yeni dünya baxışı, təfəkkür tərzində yenidən işləmək zərurəti meydana çıxmışdı. Belə bir mürəkkəb şəraitdə Azərbaycan kitabxanaşünasları böyük çətinliklə də olsa, kitabxanaşünaslığın müasir problemlərini işləyib hazırlamağa başladılar.

Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq tədqiqatları M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının, böyük elmi kitabxanaların və Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin kollektivləri tərəfindən aparılır. Nə Milli Kitabxanada, nə də böyük elmi kitabxanalarda kitabxanaşünaslığa dair ciddi elmi-tədqiqatlar aparan kadr potensialı olmadığından bu mühüm işin ağırlığı bilavasitə Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi kollektivinin üzərinə düşürdü. Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin kollektivi keçid dövrünün hər bir çətinliklərinə baxmayaraq, yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlığını müvəffəqiyyətlə davam etdirərək kitabxanaşünaslıq sahəsində də elmi-tədqiqat işini uğurla davam etdirmiş, müstəqilliyin tələbinə uyğun Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının formalaşması və inkişafı üçün xeyli işlər görmüşdü. Fakültə kollektivinin gördüyü işlər iki istiqamətdə: tədrisin təşkili, yeni tədris planlarının, fənn proqramlarının, dərslilər və dərs vəsaitlərinin tərtibi və kitabxanaşünaslıq sahəsində SSRİ-dən miras qalmış “Sovet kitabxanaşünaslığı”nın əsas antidemokratik müddələrinin rədd edilməsi və milli kitabxanaşünaslığın nəzəriyyə və təcrübəsinin yenidən işlənməsi, daha da təkmilləşməsi, milli ideologiyaya Azərbaycançılıq konsepsiyasına uyğun yeni elmi müddələrin yaradılması yolu ilə aparılırdı.

Bakı Dövlət Universitetində aparılan təhsil islahatları ilə əlaqədar Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində də islahatlar aparılmağa başlandı. Keçmiş beşillik birpilləli təhsil əvəzinə Avropa ölkələrində olduğu kimi ikipilləli təhsilə keçildi. Birinci pillədə dördillik bakalavr, ikinci pillədə isə ikiillik magistrələr hazırlanmağa başlandı. Çoxpilləli təhsil sistemində

keçməklə əlaqədar fakültənin tədris planı yenidən işləndi, dördillik Avropa standartlarına uyğun tədris planı hazırlandı. Yeni tədris planında informasiya cəmiyyətinin kitabxanaların qarşısında qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq elm və informasiya texnologiyasının son nailiyyətlərini əks etdirən yeni fənlər tədris planında öz əksini tapdı. Həmçinin magistr hazırlığı üçün ikiillik tədris planları tərtib edildi. Bakalavr və magistr pilləsi üçün tədris planları tərtib edilərkən beynəlxalq tədris planlarından istifadə edilməklə, ölkəmizin tarixi ənənələri, milli xüsusiyyətlərimiz Azərbaycançılıq ideologiyası tam nəzərə alınır. Doğrudur, islahatların aparılması, yeni tədris planına müvafiq yeni fənlərin tədrisi və onların proqramlarının hazırlanması, dərslik və dərs vəsaitlərinin yazılıb çap edilməsi Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi kollektivi qarşısında olduqca çətin bir vəzifə qoymuşdu. Demək lazımdır ki, ölkənin müstəqillik əldə etməsindən ruhlanan fakültə alimləri bu çətinliklərin öhdəsindən uğurla gəlməyə müvəffəq oldu. Fakültənin kollektivi müstəqillik illərində təkcə kitabxanaşünaslıq fənlərinə dair 20-dən artıq yeni fənn proqramı tərtib və nəşr etdirdi. Demək olar ki, bu proqramların əksəriyyəti orijinal, yenidən işlənmiş proqramlar idi. Belə proqramlara misal olaraq "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi", "Dünya kitabxanalarının tarixi", "Kitabxana xidməti", "Kitabxanaşünaslığa giriş", "Kitabxana işinin əsasları", "Kitabxanaçılıq informatikası", "Kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi", "Kitabxana işinin metodik təminatı", "İstehsalat təcrübəsinin təşkili", "Kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası", "Kitabxanaşünaslığın müasir problemləri", "Kitabxanaşünaslığın tədris metodikası", "Kitabxana fondunun formalaşması", "Kitabxanaların məlumat-axtarış sistemləri" və s. göstərmək olar.

Fakültənin kollektivi həmçinin yeni dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin yaradılması və çap edilməsi sahəsində əhəmiyyətli iş görməyə nail ola bilmişdir.

Müstəqillik illərində Kitabxanaçılıq-informasiya fakültə-

sinin professor-müəllim heyəti tədris prosesində aparılan islahatlarla əlaqədar Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq, yeni orijinal dərsliklərin və dərs vəsaitlərinin yazılıb nəşr edilməsi sahəsində uğurlu addımlar atdı. Respublikamızda kitabxanaşünaslığa dair ilk milli dərsliklər meydana gəldi. Yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanmasında dərsliklərin böyük strateji əhəmiyyət kəsb etməsini nəzərə alsaq, kitabxanaşünaslığa dair ilk dərsliklərin yazılıb çap edilməsi Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının ilk uğuru kimi qiymətləndirilməlidir.

Uzun illərdən bəri kitabxanaşünas kadrların hazırlanmasında böyük xidmətləri olan professor Abuzər Xələfovun yazılıb çap etdirdiyi dərsliklər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Professor Abuzər Xələfov fakültədə tədris edilən 3 fənnin ("Kitabxanaşünaslığa giriş" (2 cildə, 3 hissədə) H.1-2. B., 2001, 400 s.; "Kitabxanaşünaslığa giriş" (2 cildə, 3 hissədə) H.3. B., 2003, 314 s.; "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" (2 cildə). I hissə (Ən qədim dövrdən XX əsrə qədər). B., 2004, 328 s.; "Azərbaycanın kitabxana işinin tarixi (II hissə. (XX əsrin I yarısında Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi). B., 2007, 552 s.; "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları". B., 2006, 205 s.) dərsliklərini nəşr etdirmişdir.

Müstəqillik illərində dərsliklərlə yanaşı olaraq fakültənin əməkdaşlarından prof. A.A.Xələfov, prof. X.İsmayilov, dosentlər Ə.Rüstəmov, R.Kazımov, E.Bədəlov, M.Həsənov, Z.Baxşəliyev, S.Rzayev, K.Aslan, E.Əhmədov, T.Quliyev, A.Əliyev, M.Bağirov, M.Məmmədov, S.Mustafayeva və b. 70-dən çox adda dərs vəsaiti və metodik göstərici çap etdirmişlər. Fakültə kollektivi dərslik, dərs vəsaitləri, metodik göstəricilər ilə yanaşı olaraq kitabxanaşünaslığın müasir problemlərinə dair ciddi elmi araşdırmalar aparmış, yüzlərlə elmi məqalələr, monoqrafiyalar yazıb nəşr etdirmişlər. Müstəqillik illərində kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarının aparılmasında namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının yazılıb müdafiə edilməsi əsas yerlərdən birini tutmuşdur. Fakültənin dissertant və aspirantla-

rından 5 nəfər – K.Aslan, E.Əhmədov, M.Məmmədov, Ə.Nəcəfov, N.Mehrəliyeva, Ş.İslamova namizədlik, X.İsmayılov isə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişlər.

Adı çəkilən gənc müəlliflərin tədqiqatları müstəqillik illərində milli kitabxanaşünaslığın daha da inkişafına qiymətli hədiyyə olmaqla Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının perspektiv inkişaf istiqamətlərinin və konsepsiyasının formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Uzun illərdən bəri kitabxanaların metodik təminatı mövzusunda elmi-tədqiqat işi aparan dos. X.İsmayılov öz işini 2006-cı ildə müvəffəqiyyətlə başa çatdırdı. Müəllif elmi tədqiqatlarının nəticələrini doktorluq dissertasiyası kimi müdafiə edib tarix elmləri doktoru elmi dərəcəsinə layiq görüldü. Metodik təminatın müasir vəziyyəti və gələcək inkişaf perspektivlərini hərtərəfli tədqiq edib ümumiləşdirən müəllif bu gün kitabxanalarımızın iş təcrübəsinə, metodik işin daha da yaxşılaşdırılması məsələlərinə dair qiymətli tövsiyələr hazırlamışdır. Bütövlükdə dissertasiya işi son illərdə Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığında meydana çıxan qiymətli tədqiqat əsəri kimi mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edir.

Müstəqillik illərində milli kitabxanaşünaslığının elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının hazırlanmasında, sosialist kitabxanaşünaslığının anti elmi müddəalarından uzaqlaşmasında, onun tədricən inkişaf edib dünya kitabxanaşünaslığına qovuşmasında, ümumbəşəri ideyalarla zənginləşməsində, informasiya cəmiyyətinin tələblərinə, qarşıda qoyduğu vəzifələrə uyğun müasir problemlərinin hazırlanmasında, kitabxanalarımızın qabaqcıl iş təcrübələrinin ümumiləşdirilib təbliğ edilməsində olduqca böyük elmi və praktik işlər görülmüş, tədqiqatlar aparılmışdır. Bu sahədə uzun illərdən bəri Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin beşiyi başında duran, onu yeni milli ideologiyaya, Azərbaycançılıq ideologiyasına söykənib bu ideologiyanın əsas müddəalarına əsaslanaraq tədqiq edən, Azərbaycan elmi kitabxanaşünaslıq məktəbinin bünövrəsini

qoyan, Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin banisi, tarix elmləri doktoru, Əməkdar elm xadimi, BMT yanında **Beynəlxalq** **İnformasiyalasdırma Akademiyasının** akademiki, **Prezident** **təqaüdcüsü** Abuzər Alı oğlu Xələfovun Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığını yeni nəzəriyyə və ideyalarla zənginləşdirməsində xüsusi xidmətləri olmuşdur. İndi biz professor Abuzər Xələfovun milli Azərbaycan kitabxanaşünaslığına gətirdiyi yeni nəzəriyyə və müddəaları nəzərdən keçirək.¹⁹¹

Bunları kitabxanaşünaslıq elminin sahələri kimi belə qruplaşdırmaq olar:

1. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi fənni haqqında professor Abuzər Xələfovun elmi tədqiqatlarında ən mühüm yeri kitabxana işinin tarixi problemi tutur. O, bu problem üzərində 1955-ci ildən başlayaraq bu günə qədər işləyir. A.Xələfov Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi probleminə dair 1961-ci ildə “Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixi (1920-1932-ci illər)” mövzusunda respublikada ilk dəfə olaraq namizədlik, 1974-cü ildə isə “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1954-cü illər)” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Prof. A.Xələfovun bu problemə dair 15-dən artıq monoqrafiyası, dərslisi, dərş vəsaiti və 100-dən çox elmi məqaləsi dərc edilmişdir. O, demək olar ki, respublikada ilk dəfə olaraq kitabxana işinin tarixinin çoxcildli epopeyasını yaratmış, kitabxana işinin tarixi probleminin öyrənilməsinin nəzəriyyə və metodikasına yenilik gətirmişdir. A.Xələfovun tədqiqatına qədər kitabxana işinin tarixi cəmiyyət tarixindən təcrid edilmiş şəkildə quru və cansız rəqəmlərin toplanması və şərhli şəkildə öyrənilir, bu problemə dair tədqiqatlar pedoqoji elmlərə aid edilirdi. SSRİ məkanında ilk dəfə olaraq Abuzər Xələfov kitabxana işinin tarixi probleminin cəmiyyət tarixinin, xüsusilə mədəniyyət tarixinin tərkib hissəsi kimi tədqiq etdi, müfəviq olaraq tarix elmləri namizədi və tarix elmləri doktoru elmi dərəcələrinə layiq görüldü.

Prof. A.Xələfovun tədqiqatlarında kitabxanaların cəmiy-

yət tərəfindən yaradılan sosial institut olması, cəmiyyətin kitabxanaların hamisi olması elmi fikri əsaslandırılmışdır. A.Xələfov bu məsələni şərh edərkən yazır: "Kitabxanalar bəşəriyyətin mədəni sərvətlərini toplayan, mühafizə edən, qoruyub saxlayan, ictimai istifadə üçün onu nəsillərdən-nəslə çatdıran, cəmiyyətin tərəqqi və inkişafında yaxından iştirak edən, cəmiyyət üzvlərini, bütün insanların mədəni intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə kömək edən, öz ətrafında böyük oxucu dairəsi toplayıb onlara informasiya və mədəni xidmət göstərən, oxu tələbatını ödəməklə, mütləq prosesinə kömək edən sosial institutdur." Kitabxanalar müasir səviyyəyə çatmaq, sivilizasiyanın əsas atributlarından biri kimi, mədəniyyətin ayrılmaz hissəsinə çevrilmək üçün çox uzun, keşməkeşli, mürəkkəb bir yol keçmiş, təkamül prosesi qanunlarına müvafiq olaraq tədricən inkişaf edib təkmilləşmiş, cəmiyyətin mənəvi tələbatına cavab verən, bəşəriyyətin intellektual səviyyəsinin yüksəlməsində yaxından iştirak edən, mədəni tərəqqinin əsas vasitəsi kimi formalaşan insanın yetişdirilməsi prosesinə xidmət etmişdir.

Kitabxanaların bu xidməti heç zaman unudulmamış, cəmiyyətin inkişafındakı tarixi rolu ön plana çəkilmiş, bəşəriyyətin yaratmış olduğu ən qiymətli mənəvi sərvət, bəşəri aqlın qızıl fondu kimi qiymətləndirilmişdir.

A.Xələfov tərəfindən kitabxana işinə dair irəli sürülən bu nəzəri müddəalar onun kitabxana tarixinin öyrənilməsinin metodoloji əsasını təşkil etməklə bu problemə dair yeni konsepsiyanın yaranmasına səbəb olmuşdur. Kitabxanaların sosial tələbatının aşkarlanması, cəmiyyətin sosial institutları kimi ictimai rol və funksiyalarının açılması, müxtəlif tarixi mərhələlərdə kitabxana prosesləri qanunauyğunluqlarının cəmiyyətin mənəvi, iqtisadi və siyasi şəraiti ilə, mədəniyyət və maarifçilik səviyyəsi ilə sıx əlaqədə aydınlaşdırılması və ümumiləşdirilməsi, maarifin, elmin, xalqın intellektual imkanlarının inkişafında kitabxana işinin mahiyyətinin geniş şəkildə göstərilməsi və

əsaslandırılması A.Xələfovun Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinə dair tədqiqatlarının xarakterik cəhətlərindəndir. Məhz bu cəhətlər kitabxana işinin tarixinin cəmiyyət tarixinin, xüsusilə mədəniyyət tarixinin ayrılmaz tərkib hissəsi olduğunu əsaslandıran əsas amillərdəndir. A.Xələfovun 60-cı illərin əvvəllərində nəşr etdirdiyi "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (1870-1920)" və "Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932)" monoqrafiyaları məhz göstərilən metodologiya əsasında yazılmışdır.

1974-cü ildə Dövlət Nəşriyyatında A.Xələfovun "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958)" adlı monoqrafiyası çapdan çıxdı. Monoqrafiyada 1930-50-ci illərdə respublikamızda hərtərəfli inkişaf etmiş kitabxana şəbəkələrinin formalaşması prosesinin geniş mənzərəsi yaradılmışdır. Oduqca əlamətdar haldır ki, müəllif öz konsepsiyasına sadıq qalaraq Azərbaycanda kitabxana quruculuğunun inkişaf dinamikasını ümumiləşdirmiş, həmin mərhələdə respublikamızın sosial-iqtisadi və mənəvi həyatının bütün cəhətlərini qarşılıqlı əlaqədə, kitabxananın öz hamisi olan cəmiyyətin inkişafına xidməti prosesinin fonunda əks etdirmişdir. Tədqiqatda həmçinin Azərbaycanda kitabxana işi tarixinin elmi əsasları və təcrübi metodları açılib göstərilir. Kitabxana quruculuğu sahəsində dövlət siyasəti təhlil edilir.

A.Xələfovun kitabxana işinin tarixi kursunun müstəqil elmi fənn olduğunu, onun predmet və vəzifələrini, elmlər sisteminə yerini müəyyənləşdirir. O öz tədqiqatlarında ilk dəfə olaraq kitabxana tarixi kursunu humanitar elm kimi xarakterizə edir. O yazır: "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi kursu Azərbaycan tarixinin, xüsusilə mədəniyyət tarixinin tərkib hissələrindən biridir. Tarix elmi insan cəmiyyətinin keçmişini konkret və hərtərəfli öyrənir, ümumiləşdirmələr aparır ki, bu da cəmiyyətin hazırkı vəziyyətini və gələcək perspektivlərini dərk etmək üçün əlverişli şərait yaradır".

Cəmiyyət tarixinin, xüsusilə də mədəniyyət tarixinin

tərkib hissəsi olan kitabxana işinin tarixi lap qədim dövrlərdən başlayaraq zamanəmizə qədər kitabxanaların tarixini, kitabxanaların keçdiyi mürəkkəb, ziddiyyətli və çətin inkişaf yolunu tədqiq edib öyrənmiş, tarixi inkişaf prosesinin müxtəlif dövrlərdə və mərhələlərdə onun cəmiyyətdə tutduğu mövqey, xalqın təhsilində, maarifində, mədəniyyətində, tərbiyəsində rolunu göstərmişdir.

Beləliklə, kitabxana işinin tarixi haqqında fikirlərini ümumiləşdirərkən prof. A.Xələfov yazır: "Kitabxana işinin tarixi kitabxanaların və kitabxana sistemlərinin meydana gəlməsinin, inkişafının və təkmilləşməsinin qanunauyğunluqlarını, həmçinin kitabdan ümumi istiadənin keçmişinə və bu gününə dair bəşəriyyətin nəzəriyyə və baxışlarının təkamül prosesidir. Kitabxana tarixi ardıcıl elmi-tədqiqatlar və nəzəri ümumiləşdirmələr əsasında keçmişin təcrübəsini dərinlən dərk etməyə, kitabxana işinin və kitabxanaşünaslığın əsas qanunlarını və qanunauyğunluqlarını açmaq, müasir şəraitdə onların perspektivlərini müəyyənləşdirmək və istiqamətləndirmək imkanı verir. Kitabxana işinin tarixi ictimai inkişafın bütün mərhələlərində kitabxanaların sosial rolunu, funksiyalarını açıq, mədəniyyətin, təhsilin, elmin, texnikanın və istehsalatın inkişafındakı rolunu göstərir, kommunikasiya sistemində onun yerini müəyyənləşdirir. Kitabxana tarixi həmçinin cəmiyyətin iqtisadi-mədəni və sosial asılılığı ilə əlaqədar kitabxanaların iş prosesinin qanunauyğunluqlarını müəyyənləşdirib aşkara çıxarmaqla yanaşı, kitabdan, sənədlərdən və digər informasiya mənbələrindən ictimai istifadənin meydana gəlib formalaşan yeni metodlarının inkişafına kömək edir, onun təbliği üçün şərait yaradır.

Prof. Abuzər Xələfovun kitabxana işinin tarixi kursunun öyrənilməsinə gətirdiyi yeniliklərdən biri də kitabxana tarixinin dövrləşməsi olmuşdur. Abuzər Xələfovun tədqiqatlarına qədər həm Sovetlər İttifaqının ali məktəblərində və elmi müəssisələrində kitabxana tarixinin öyrənilməsinin dövrləşməsinə

müxtəlif nöqteyi-nəzərlər və konsepsiyalar var idi. Qısaca desək, bu konsepsiyalar müxtəlif tarixi hadisələrə, partiya və dövlət qərarlarının nəşr tarixinə, mədəniyyətin inkişafında baş verən ictimai hadisələrə əsaslanmırdı. Bu da kitabxana işinin dövrlə, cəmiyyət tarixi ilə əlaqələnməsinə, cəmiyyətdə baş verən ictimai, siyasi, iqtisadi, ideoloji proseslərdən təcrid olunmasına gətirib çıxarırdı.

Abuzər Xələfov kitabxana işinin tarixinə dair tədqiqatları ilə sübut etdi ki, kitabxana işinin tarixi cəmiyyət tarixinin, xüsusilə mədəniyyət tarixinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Cəmiyyət kitabxanaların hamisidir, sosial institutdur. Cəmiyyətdən xaric kitabxana yoxdur. Kitabxanalar onu yaradan, hamisi olduğu cəmiyyətə xidmət etməli, cəmiyyətin qanunlarına uyğun fəaliyyət göstərməlidir. Kitabxanalar cəmiyyətin hər bir üzvünün, hər bir oxucunun üzünə açıq olmalı, kitabxana işinin ən demokratik, bəşəri prinsipi olan ümumaçıqlıq prinsipinə xidmət etməlidir. Elə buna görə də, kitabxana işinin tarixinə dair tədqiqatlar dövrləşdirilərkən cəmiyyət tarixinin dövrləşdirilməsi prinsipinə əsaslanmalı, kitabxana işi sahəsində ki, prinsiplər cəmiyyətin ümumi həyatında baş verən proseslərlə əlaqələndirilərək praktik nəticələr çıxarılmalı, tövsiyələr hazırlanmalıdır.

Bu məsələdən danışarkən Abuzər Xələfov yazır: "Müstəqillik dövründə Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi kursunun proqramı yenidən işlənmiş, lap qədim zamanlardan başlayaraq zamanəmizə qədər kitabxana tarixi cəmiyyət tarixinin, xüsusilə mədəniyyət tarixinin tərkib hissəsi kimi öyrənilməyə başlanmış, kitabxana tarixinin öyrənilməsində tarixilik, obyektivlik prinsipləri əsas götürülmüşdür.

Kitabxana tarixinin öyrənilməsində tarix elminin metodologiyasından istifadə etmək onun dövrləşməsi üçün də əlverişli şərait yaratmışdır. Kitabxana tarixinin dövrləşməsi bilavasitə onu yaradan cəmiyyətin tarixi ilə əlaqələndirilməlidir ki, bu da ona tarixi hadisələri ardıcılıqla cəmiyyətdə baş verən

hadisələrin fonunda işıqlandırmaq, şərh etmək, elmi təhlillər, ümumiləşdirmələr aparmaq imkanı verir”.

Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının hazırlanmasında yeni ideyalar, metodlar və prinsiplərlə zənginləşməsində professor Abuzər Xələfovun xidmətləri olduqca böyükdür. Prof. Abuzər Xələfovun milli kitabxanaşünaslığımız üçün böyük elmi əhəmiyyət kəsb edən elmi-nəzəri və metodoloji fikirləri, ideya və baxışları əsasən onun 2001-2003-cü illərdə nəşr etdirdiyi “Kitabxanaşünaslığa giriş” adlı ikicildlik dərsliyində öz geniş şərhini tapmışdır. Bu dərsliyin yazılması müstəqillik illərinə təsadüf etdiyindən müəllif keçmiş kommunist ideologiyasına, marksizm-leninizm nəzəriyyəsinə əsaslanan sosialist kitabxanaşünaslığının anti-demokratik, antielmi müddəalardan uzaqlaşmış, bəşəri elmi metodologiyaya, dünya kitabxanaşünaslığına əsaslanaraq yeni dünyabaxışı, təfəkkür tərzı baxımından dərslik yazmağa müvəffəq olmuşdur.

Azərbaycanın müstəqilliyi milli kitabxanaşünaslığın öyrənilməsi, tədqiq edilməsi, araşdırmalar aparılması üçün əlverişli şərait yaratmış və kitabxanaşünas alimlərə keçmiş “sosialist kitabxanaşünaslığının” əsas nəzəri müddəalarını kökündən dəyişmək, milli kitabxanaşünaslığımızın öyrənilməyən problemlərini araşdırmaq, milli ideologiyamızın, Azərbaycançılıq ideologiyasının tələblərinə uyğun milli kitabxanaşünaslığımızı yaratmaq imkanı vermişdir.

Öz şüurlu həyatının yarım əsrdən çoxunu kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarına həsr edən, milli kitabxana tariximizin epopeyasını yaradan professor Abuzər Xələfovun bu dərsliyi onun yaradıcılığının zirvəsi kimi olduqca böyük elmi əhəmiyyət kəsb edir. Məhz bu dərslikdə milli kitabxanaşünaslığımızın elmi-metodoloji əsasları hazırlanmış, kitabxanaşünaslıq elminə bir çox yeni nəzəri müddəalar, prinsiplər gətirilmiş, mühüm konsepsiyalar hazırlanmışdır. Bu yenilikləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Məlum olduğu kimi, SSRİ-nin mədəniyyət universitetlərində “Kitabxanaşünaslığa giriş” fənni “Ümumi kitabxanaşünaslıq” adı ilə tədris edilirdi. Elə indi də Rusiya mədəniyyət və incəsənət universitetlərində yenə də bu adla tədris edilir. Prof. Abuzər Xələfov respublikamızda aparılan təhsil islahatları ilə əlaqədar bu fənnin proqramını və dərsliyini yenidən işləmiş, dünya kitabxanaşünaslığında olduğu kimi onu “Kitabxanaşünaslığa giriş” adlandırmışdır. Bu yeniliyi şərh edərkən prof. Abuzər Xələfov yazır: “Ümumi kitabxanaşünaslığın məzmununa dərinlən nüfuz edəndə, onun öyrəndiyi sahəni başqa kitabxanaçılıq fənləri ilə müqaisə etdikdə belə bir həqiqət ortaya çıxır ki, bu fənn kitabxanaçılıq nəzəriyyə və təcrübəsinin xüsusi bölmələrinin öyrənilməsinə qısa girişdir, kitabxanaçılıq elmlərinin bir sahəsi haqqında yox, bütün bölmələri haqqında yığcam elmi-bəzəri biliklər məcmuudur. Belə halda onun “Kitabxanaşünaslığa giriş” adlandırılması daha məqsədəmüvafiqdir. Kitabxanaşünaslığın mühüm tərkib hissələrindən birini təşkil edən “Kitabxanaşünaslığa giriş” fənni ümumi nəzəri və əməli peşə xarakterinə malik olan sistemləşdirilmiş, bütöv bir elmi fənn kimi kitabxanaşünaslığın elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının nəzəri cəhətdən hazırlanmasına, kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsinin əsaslarının öyrənilməsinə nüfuz etməli, onun predmet və vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsinə səy göstərməlidir.”

Abuzər Xələfov həmçinin kitabxanaşünaslığa dair tədqiqatlarında belə bir müddəanı məqbul hesab etmişdir ki, yaxın gələcəkdə “Kitabxanaşünaslığa giriş” fənninin “Kitabxanaşünaslığın fəlsəfəsi” kimi tədrisi daha məqsədəmüvafiq ola bilər. Çünki bu fənn kitabxanaşünaslığın ümumi, elmi-nəzəri, metodoloji və beləliklə də, bütövlükdə fəlsəfi problemlərini öyrənir.

2. “Kitabxanaşünaslığa giriş” dərsliyində Abuzər Xələfov bu və ya digər problemləri şərh edərkən keçmiş elmi konsepsiyaları geniş və dərinlən öyrənməklə yanaşı, keçmiş elmi irsə, nəzəriyyə və müddəalara ciddi, obyektiv yanaşmış, müasir

dövrün yüksək elmi tələbatını, cəmiyyət həyatında baş verən yenilikləri, həyata keçirilən islahatları nəzərə alaraq, bir sıra yeniliklər, yeni elmi prinsiplər və müddəalar irəli sürməyə müvəffəq olmuşdur. Belə mühüm, böyük elmi-praktik əhəmiyyət kəsb edən müddəalardan biri də kitabxanaşünaslığın meydana gəlməsi və formalaşması, statusu, elmi-metodoloji əsasları, hansı elmlər sisteminə daxil olması, kitabxanaşünaslığın elmlər sistemində yeri və s. problemlərdir. Müəllif dünya kitabxanaşünaslığının tarixini xronoloji ardıcılıqla izləyən, kitabxanaşünaslıq fikrinin tarixən meydana gəlməsini, onun təkamül prosesi zəminində cəmiyyətin inkişaf qanunlarına müvafiq tədricən kitabxanaşünaslığa çevrilməsi prosesini elmi cəhətdən əsaslandırmağa müvəffəq olmuşdur. O, kitabxanaşünaslığın sivilizasiyanın çox qədim zamanlardan meydana gəlib təşəkkül tapdığını, tədricən inkişaf edib öz tarixi, mənbəşünaslığı, tədqiqat obyektini, predmeti və konkret vəzifələri olan bir elm olmasını qədim mənbələrə, tarixi faktlara və elmi dəlillərə söykənərək əsaslandırma bilmişdir. Abuzər Xələfov tərəfindən kitabxanaşünaslığa verilən tərif Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının nəliyyəti kimi qiymətləndirilə bilər.

Kitabxanaşünaslığın tarixi inkişaf yolunu təhlil edib ümumiləşdirən müəllif müasir dövrdə kitabxanaşünaslığın yeni inkişaf istiqaməti aldığını yeni biliklərlə, yeni informasiya texnologiyası ilə zənginləşdiyini ön plana çəkməklə yazır: "Müasir dövrdə informasiya cəmiyyətin inkişafında elə bir əhəmiyyət kəsb etmişdir ki, bəşəriyyətin onsuz yaşaması mümkün deyildir". Əvvəllər belə hesab edirdilər ki, cəmiyyətin inkişafı maddi istehsal olmadan qeyri-mümkündür. İndiki şəraitdə inkişafın özü informasiyanın maksimum inkişafını tələb edir. Beləliklə, informasiya istehsalı amili öz əhəmiyyətinə görə maddi istehsal amilindən geri qalmır. Deməli, cəmiyyət maddi istehsalsız yaşaya bilmədiyi kimi, informasiya istehsalı olmadan da yaşaya bilməz.

Bu yeni proses cəmiyyətin bütün sahələrinə əhəmiyyətli

təsir etməklə, mədəniyyətin bütün sahələrinin inkişafına, o cümlədən kitabxana işinə kömək göstərməklə böyük yeniləşmə prosesinin baş verməsinə səbəb olmuş, ənənvi kitabxanaşünaslığın yeni kitabxanaşünaslıqla əvəz edilməsini zəruri etmişdir. Müasir kitabxanalar informasiya istehsalı sənayesinə çevrilməyə başlamışlar. Kitabxanaların informasiya istehsalı müəssisəsi kimi fəaliyyətinin genişlənməsi, bu mühüm vəzifəni yerinə yetirmək üçün onların təxmini vasitələrdən, informasiya işinin texniki nailiyyətlərindən daha geniş istifadə etməyə başlaması, bütövlükdə kitabxana işi prosesini tədqiq edib öyrənən kitabxanaşünaslığı ənənəvi tədqiqat metodları ilə yanaşı, yeni elmi-texniki tədqiqat metodlarından istifadə etmək zərurəti qarşısında qoyur. Kitabxanaşünaslığın həyata keçirdiyi bu ənənəvi olmayan inkişaf yolu onun funksiyalarında tamamilə yeni, daha mütərəqqi, daha elmi, daha təkmil vəzifələrin meydana çıxmasına səbəb olur. Kitabxanaşünaslığın məzmunu və vəzifələrində bu mühüm həyatı dəyişikliklərin baş verməsinə baxmayaraq, onun mahiyyəti (kitabxanaçılıq proseslərinin inkişaf qanunauyğunluqlarını, xassələrini, xarakter və strukturunu öyrənmək, kitabdan (sənəddən) ictimai istifadənin təşkilini təmin etmək, kitabxana və oxucu, kitabxana və mütaliə və s. problemləri öyrənmək) dəyişməz qalır. Müasir kitabxanaşünaslıq öz ənənəvi vəzifələrini, funksiyalarını saxlamaqla onları daha da təkmilləşdirən informasiya sənayesini inkişaf etdirən bir elm sahəsinə çevrilir. Beləliklə, "Kitabxanaşünaslıq cəmiyyətdə kitabxanaçılıq prosesinin inkişaf qanunauyğunluqlarını, xassələrini, xarakterini, strukturunu və çap əsərlərindən ictimai istifadənin təşkili problemlərini tədqiq edib öyrənən humanitar elmdir".

Göründüyü kimi, prof. Abuzər Xələfov tərəfindən kitabxanaşünaslığa verilən bu tərif öz müasirliyi, hərtərəfliyi, tamlığı, bütövlüyü və elmiliyi ilə fərqlənir. Bu tərifdə olan bir yenilik də kitabxanaşünaslığın humanitar elmlər sisteminə aid edilməsi, onun humanitar elm olması ideyasıdır.

Məlum olduğu kimi, SSRİ-də, o cümlədən, həm RSFSR-də, həm də digər müttəfiq respublikaların yüksək ixtisaslı kitabxanaşıl kadrılar hazırlayan ali məktəblərdə və elmi mərkəzlərdə kitabxanaşıl ictimai elmlər sistemində öyrənilir, kitabxanaşıl ictimai elm hesab edilirdi. Prof. Abuzər Xələfov ilk dəfə olaraq bu konsepsiyadan imtina etmiş, dərin elmi təhlil əsasında və dünya təcrübəsinə əsaslanaraq kitabxanaşılığın məzmun və mahiyyətini ictimai elmdən daha çox humanitar elm olmasını və cəmiyyətin humanitar baxışlarında özünə daha geniş yer tutmasını nəzərə almaqla onun humanitar elmlər sırasına aid olmasını əsaslandırmışdır.

Bu məsələdən bəhs edərkən prof. A.Xələfov yazır: "Kitabxanaşılığın humanitar elm olması kitabxanaların mühüm sosial müəssisə kimi cəmiyyətin mədəni həyatına əsaslı təsir göstərməsi ilə əlaqədardır. Kitabxanaların zaman keçdikcə cəmiyyətin informasiya təminatında yaxından və demək olar ki, alternativsiz iştirakı onları kommunikativ sistemlərin əsas məlumat bazasına çevirmişdir ki, bu da cəmiyyətin inkişafında kitabxanaların elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə funksiyaları ilə yanaşı mədəni, humanitar funksiyalarının yüksəldilməsini də tələb edirdi. Kitabxana tarixinə nəzər saldıqda məlum olur ki, əsrlər boyu böyük və zəngin kitabxana fondları yaradan, onları qoruyub saxlayan, bəşəriyyətin bilik və təcrübəsini nəsildən-nəslə çatdıran kitabxanalarda qiymətli humanitar sərvət formalaşmış və bu sərvətin inkişafına məqsədyönlü istiqamət verilmişdir. Kitabxana kitab və insan (oxucu və kitabxanaçı) birgə fəaliyyətindən təzahür etdiyindən, humanitar müəssisə kimi xarakterizə olunur. Çünki cəmiyyətin mövcud olduğu bütün dövrlərdə insan beyni ilə sənəd arasında gözə görünməyən çox incə və möhkəm əlaqələr mövcuddur. Bu əlaqələr heç şübhəsiz insanın inkişafı ilə bağlı olduğundan həmişə humanitar xarakter daşmışdır.

Prof. Abuzər Xələfovun "Kitabxanaşılığa giriş" dərsliyində kitabxanaşılığın elmi-nəzəri və metodoloji problem-

lərinin öyrənilməsinə, onun yeni dünyagörüşü baxımından təhlil edilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Metodologiya metodlar haqqında elmdir. Dünya elmi təcrübəsində birmənalı qəbul edilmişdir ki, bütün fənnlərin öyrənilməsində və tədqiqatların aparılmasında metodologiyanın əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Məhz buna görədir ki, digər elmlər kimi kitabxanaşılıqda xüsusi metodlarla bərabər ümumi idraki metodlardan da istifadə edir. Ancaq təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, uzun illər SSRİ məkanında kitabxanaşılığın metodologiyasının tədqiqinə diqqət yetirilməmişdir. Ümumiyyətlə, humanitar elmlərin elmi-nəzəri və metodoloji əsasları haqqında səhv fikirlər şablon şəkildə kitabxanaşılığa da tətbiq edilirdi. Keçmiş sosialist kitabxanaşılığında elmi cəhətdən əsaslandırılmış belə bir səhv fikir hökm sürürdü ki, kitabxanaşılığın elmi-nəzəri və metodoloji əsasını mədəniyyət və mədəni inqilab haqqında marksizmlenin nəzəriyyəsi təşkil edir. Kitabxanaşılığa dair bütün elmi tədqiqatlar bu nəzəri baza əsasında aparılmalı, marksizmlenin təliminin əsas müddəaları rəhbərlik kimi qəbul edilməlidir. SSRİ dağıldıqdan sonra müttəfiq ölkələr marksizmlenin təlimindən imtina etdikdən sonra metodologiya məsələsinin öyrənilməsi ön plana çəkildi. Həm Rusiyada, həm də müstəqillik əldə etmiş digər müstəqil dövlətlərdə də metodologiya problemi milli kitabxanaşılalar tərəfindən diqqətlə öyrənilməyə başlandı. Respublikamızda bu problemin öyrənilməsi prof. A.Xələfovun adı ilə bağlıdır. O özünün "Kitabxanaşılığa giriş" adlı dərsliyində bu problemə geniş yer ayırmış, kitabxanaşılığın elmi-nəzəri əsaslarının aydınlaşdırılmasına ciddi səy göstərmiş, rus və dünya kitabxanaşılığına əsaslanaraq bəzi nəzəri müddəalar irəli sürməyə müvəffəq olmuşdur.

Professor Abuzər Xələfov yazır: "Kitabxanaşılığın metodologiyası və metodları bütün tədqiqatların, araşdırmaların əsas tədqiqat üsullarını müəyyənləşdirməklə, yeni nəzə-

riyyətlərin, praktikaya tətbiq ediləcək elmi nəticələrin yaranmasının bünövrəsi kimi fəaliyyət göstərir.

Beləliklə, kitabxanaşünaslığın metodologiyasının elmi-metodik əsasını dərk etmə prosesinə yönəlmiş dünya fəlsəfəsi, məntiq elmi, kitabxanaşünaslığın xüsusi qanun və prinsipləri təşkil edir. Həmçinin kitabxanaşünaslıq nəzəri və metodik məsələlərin həllində sosiologiyanın qanun və prinsiplərindən geniş surətdə bəhrələnir. Kitabxanaşünaslığın metodologiyasının elmi-nəzəri əsaslarının dəqiq müəyyənləşdirilməsi, onun bir elm kimi formalaşması, kitabxana işi problemlərini həll etməsi, ciddi elmi ümumiləşdirmələr aparması üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Elmi metodologiya olmadan ciddi elmi qanunlar, prinsiplər və tövsiyyələr hazırlamaq mümkün deyildir.”

Dərslərdə kitabxanaşünaslığın ən mühüm problemlərindən biri olan kitabxanaların tipologiyası haqqında da yeni orijinal fikirlər irəli sürülmüşdür. Bu problemi araşdıran prof. A.Xələfov problemin tarixini öyrənməklə, Sovetlər Birliyi dövründə tərtib edilmiş təsnifat cədvəllərinin təhlili əsasında yeni təsnifat yaratmağa çalışmışdır. Kitabxanaların Prof. Abuzər Xələfov tərəfindən tərtib edilmiş tipologiyasını nəzərdən keçirək:

Kitabxanaların tipologiyası (tipləri və növləri)

Universal kitabxanalar:

- a) universal elmi kitabxanalar;
- b) universal (ümumi) kitabxanalar.

Universal elmi kitabxanalar:

- a) Milli Kitabxana;
- b) Prezident Kitabxanası;
- c) Parlament Kitabxanası;
- ç) Muxtar Respublikanın Dövlət Kitabxanası.

Universal (ümumi) kitabxanalar:

- a) Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri (MKS);
- b) kənd (ümumi) kitabxanaları;
- c) müstəqil uşaq kitabxanaları;
- ç) müstəqil gənclər kitabxanaları;
- d) ictimai təşkilatların kitabxanaları.

Xüsusi kitabxanalar:

- a) respublika səhəvi kitabxanaları;
- b) Respublika Milli Elmlər Akademiyasının kitabxanaları,
- c) ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxanaları.

Təhsil kitabxanaları:

- a) ali məktəb kitabxanaları;
- b) təkmilləşdirmə institutlarının kitabxanaları;
- c) orta ixtisas məktəblərinin kitabxanaları;
- d) ümumtəhsil məktəblərinin kitabxanaları.

Göstərilən təsnifata nəzər saldıqda məlum olur ki, bu təsnifat öz müasirliyi, məntiqi ardıcılığı, elmiliyi ilə fərqlənir. Həmçinin bu təsnifatda bundan əvvəlki təsnifatlarda olmayan yeni kitabxana tipi – təhsil kitabxanaları tipi müəyyənləşdirilmişdir.

Son zamanlar bütün dünyada, o cümlədən respublikamızda təhsil kitabxana şəbəkəsi genişlənmiş, təhsil islahatları ilə yanaşı onların vəzifələri tam yenilənmiş, yeni kitabxana tipləri və növləri meydana gəlmişdir. Məhz bu vəziyyəti görən müəllif yeni kitabxana tipinin formalaşmasını məqsədamüvafiq hesab etmişdir. Doğrudur, Azərbaycan kitabxanaşünası Abuzər Xələfovun bu təsnifatının gələcəkdə işləyib işləməməsini zaman göstərəcək. Ancaq yeni bir ideya kimi bu təsnifatın öyrənilməsi və tətbiqi haqqında fikirləşməyə dəyər.

Professor Abuzər Xələfovun bu dərslərində demək olar ki,

milli Azərbaycan kitabxanaşünaslığının biz yuxarıda toxuna bilmədiyimiz daha bir çox problemləri haqqında qiymətli araşdırmalar, dəyərli fikirlər və yeni ideya və konsepsiyalar vardır. Bizcə bütün bunlar kitabxanaşünas alimlərimiz tərəfindən yeri gəldikcə öyrənilib qiymətləndiriləcək.

Abuzər Xələfov son tədqiqatını müasir şəraitdə öyrənilməsinə çox böyük zərurət duyulan kitabxanaşünaslığın fəlsəfəsinə həsr etmişdir. O özünün bu tədqiqatını AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının "Elmi əsərlər"inin 2008-ci il 8-ci nömrəsində "Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi" adı ilə dərc etdirmişdir. 1,5 çap vərəqi həcmində olan bu sanballı elmi məqalə Azərbaycan kitabxanaşünaslığı tarixində ilk cığır açan elmi-tədqiqat əsəri kimi ciddi maraq doğurur. Müəllif dünya kitabxanaşünaslığında, xüsusilə rus kitabxanaşünaslığında mövcud olan tədqiqatların elmi təhlil edilməsi əsasında bəzi yeni fikirlər və mülahizələr söyləməyə, ümumiləşdirmələr aparmağa müvəffəq olmuşdur. Müəllif elm fəlsəfəsinin və kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsinin obyekt və predmetinə, vəzifələrinə, onların qarşılıqlı əlaqələrinə, elm fəlsəfəsinin ayrı-ayrı elmlərin fəlsəfəsinə təsirinə, metodoloji rol oynamasına, elmi-nəzəri əhəmiyyət kəsb etməsinə, qismən də olsa, aydınlıq gətirmişdir.

Prof. Abuzər Xələfov yazır: "Müasir dünyada elmi fəlsəfənin inkişafı onun predmetinin və vəzifələrini müəyyənləşdirilməsi, bu sahədə qiymətli əsərlərin meydana çıxması ayrı-ayrı elmlərin fəlsəfəsinin öyrənilməsi üçün şərait yaratdı və mühüm mənbə rolunu oynadı". "Elm fəlsəfəsi" fənninin elmi fənn kimi formalaşması başqa elmlərlə yanaşı kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsinin yaranıb inkişaf etməsinə böyük kömək etdi.

Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsinin öyrənmək və onu formalaşdırmaq üçün, hər şeydən əvvəl, terminoloji məsələləri həll etmək qaçılmazdır. Son zamanlar kitabxanaşünas alimlər, mütəxəssislər bu termini müxtəlif formada işlədirlər. Bu formalar içərisində üçü - "Kitabxana fəlsəfəsi", "Kitabxana işi fəlsəfəsi", "Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi" diqqəti daha çox cəlb edir. Çətin

də olsa, biz bu terminlər içərisində "kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi"nin işlədilməsinə üstünlük veririk. Çünki "kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi" həm kitabxana, həm də kitabxana işi problemlərini özündə birləşdirir, onu öyrənir, təhlil edir, elmi nəticələr çıxarır.

Daha sonra Abuzər Xələfov yazır: "İnformasiya cəmiyyətinin kitabxanalar qarşısında qoyduğu böyük vəzifələr kitabxanalarda informasiya texnologiyasının tətbiqi, kitabxananın qloballaşan dünyanın əsas atributlarından birinə çevrilməsi, elektron kitabxanaların yaranması və onların idarə edilməsi problemləri, kitabxanaların qarşısında informasiyanın toplanması, saxlanması və yayılması və s. kimi böyük vəzifələr qoyulması, elektron kitabxanaşünaslığın meydana gəlməsi, kitabxanaşünaslığın nəzəriyyəsində və metodologiyasında əsaslı dəyişikliklər edilməsini, yeni elmi fənnlər yaradılmasını, elmi ümumiləşdirmələr aparılmasını əldə edilmiş elmi nəticələrin sürətlə praktikaya tətbiq edilməsini tələb edir".

Bütün bunlar isə öz növbəsində, kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarını bilavasitə cəmiyyətin tələbatına müvafiq istiqamətlərə yönəltmək, informasiya hamı üçün sosial mühitini hazırlanması zərurətini doğurur. Bu həyati proseslərin həlli isə bütövlükdə kitabxanaşünaslıq fənnlərinin elmi-nəzəri və metodoloji əsası olan "Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi"nin öyrənilməsinə ön plana çəkir. Beləliklə, "Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi" kitabxanaçılıq elmlərinin elmi-nəzəri əsası, metodoloji bazası, məhək daşdır.

Prof. Abuzər Xələfov öz tədqiqatında "Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsinin" predmeti və vəzifələri haqqında qiymətli fikirlər irəli sürür. O yazır: "Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi", hər şeydən əvvəl, kitabxana fəaliyyətinin təşkilinin məqsəd və prinsipləri haqqında ideya və anlayışlar sistemini kitabxanaşünaslığın elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarını öyrənməyə səy göstərir. Beləliklə "Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi" kitabxanaçılıq elmləri kompleksinə daxil olan bütün elmi fənnləri, həmçinin kitabxanaların sosial funksiyalarını kitabxana və kitabxana işi haq-

qında ideyaları, anlayışları, təlimləri bütövlükdə əhatə edir.”

“Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi” “elm fəlsəfəsi”nin tərkib hissəsi olduğundan elm fəlsəfəsinin tədqiqat üsulları, metodologiyası və metodları “Kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi”nə şamil edilməli, fəlsəfi ideyalar və anlayışlar kitabxanaçılıq tədqiqatlarının elmi-nəzəri və metodoloji əsasını təşkil etməlidir. Bu baxımdan gələcəkdə kitabxanaşünaslığın elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarını, kitabxanaçılıq fənnlərinin ümumi problemlərini öyrənən “Kitabxanaşünaslığa giriş” fənninin strukturunu və proqramını yenidən işləyib təkmilləşdirərək “kitabxanaşünaslıq fəlsəfəsi” kimi qəbul etmək və tədris etmək fikrinin reallaşmasına say göstərmək zəruridir.

Müstəqillik illərində Milli kitabxanaşünaslığın keçdiyi inkişaf yolu olduqca səmərəli, işıqlı, zəngin olmuşdur. Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının daha da inkişaf və tərəqqisində Azərbaycan xalqının böyük oğlu, ulu öndər Heydər Əliyevin mədəniyyətimiz, o cümlədən kitabxana işi haqqında nəzəri baxışlarının və ideyalarının böyük rolu olmuş, kitabxanaşünaslığın inkişaf yolunu işıqlandırmışdır.

1995-ci ildə Heydər Əliyev M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında miniatur kitabların təqdimat mərasimindəki tarixi çıxışında demişdir: “Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyət, bilik, zəka mənbəyidir. Ona görə də, kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mədəniyyətini nümayiş etdirən amillərdən biridir.”¹⁹²

Ulu öndərin mühüm proqram əhəmiyyətinə malik olan çıxışı elmi-nəzəri və fəlsəfi baxımdan cəmiyyətdə kitabxanaların statusunu, vəzifələrini və gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirən, böyük elmi-metodoloji əhəmiyyətə malik olan bir sənəddir. Tarixdən məlumdur ki, dünyanın görkəmli dövlət, elm və mədəniyyət xadimləri çox qiymətli, mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edən fikirlər söyləmişlər. Bu fikirlər içərisində Heydər Əliyevin kəlamları öz məzmunu və elmiliyi etibarilə çox yüksəkdə durur. Həmçinin ulu öndər 1999-cu ildə

“Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununu imzalamışdır. Azərbaycan tarixində kitabxana işi haqqında ilk dəfə qəbul edilmiş bu qanun müstəqil Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin gələcək inkişafını təmin etməklə onun cəmiyyətin inkişafındakı rolunu, yerini və statusunu müəyyənləşdirdi. Heydər Əliyevin kitabxana işi haqqında fikirləri və imzaladığı “Kitabxana işi haqqında” Qanun kitabxana işinin inkişaf istiqamətini müəyyənləşdirməklə yanaşı, milli Azərbaycan kitabxanaşünaslığını elmi-nəzəri və metodoloji müddəalarla zənginləşdirdi, onun gələcək inkişafı üçün əhəmiyyətli zəmin hazırladı.

Bu baxımdan Heydər Əliyevin ölkədə kitabxana quruculuğu sahəsində müstəsna fəaliyyəti, elmi-nəzəri irsi haqqında prof. Abuzər Xələfovun 2004-cü ildə nəşr edilmiş “Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi” adlı fundamental monoqrafiyası ciddi elmi əhəmiyyət kəsb edir. İki fəsil və əlavələrdən ibarət olan bu monoqrafiya 300 səhifədən artıqdır.

Əsərin birinci fəslə “Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafında Heydər Əliyev mərhələsi” (XX əsrin 70-ci illəri) adlanır.

Müəllif çox haqlı olaraq bu dövrdə Azərbaycanda gedən ictimai-siyasi və iqtisadi proseslərin fonunda kitabxana işinin inkişafını dönüş dövrü kimi xarakterizə etmir. Kitabxana quruculuğu sahəsində əldə edilmiş böyük nailiyyətləri konkret faktlar və rəqəmlər vasitəsi ilə şərh edir. Kitabxana işi sahəsində baş verən yeniliklər Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı fonunda ümumiləşdirilir.

Əsərin ikinci fəslə “Heydər Əliyev və müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxana işi” adlanır. Müəllif bu dövrdə ölkədə baş verən çox mürəkkəb hadisələrin fonunda kitabxana işinin vəziyyətini ön plana çəkib, ulu öndərin kitabxana işinə verdiyi böyük qiyməti, göstərdiyi böyük qayğıni konkret tarixi faktlarla göstərməyə müvəffəq olmuşdur.

Mədəniyyətimizin mühüm sahələrindən biri olan kitabxana işi sahəsində çox mürəkkəb bir dövr olan son 10 ildə

olduqca ciddi tədbirlər həyata keçirilmişdir. Hər şeydən əvvəl, kəskin maliyyə çətinliyinə baxmayaraq, kitabxana şəbəkəsi qorunub saxlandı. Bu gün fəxrlə demək olar ki, Azərbaycan MDB ölkələri içərisində dövlət kitabxana şəbəkəsini qoruyub saxlayan, kitabxana müəssisələrinin özəlləşdirilməsini qadağan edən yeganə respublikadır.

Məhz bu illərdə H.Əliyev bir neçə dəfə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına baş çəkmiş, kitabxana işi ilə haqqında müdrik kəlamlarla dolu öz tarixi nitqini söyləmiş kitabxanani "xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, bilik, zəka mənbəyi" adlandırmışdır. Fərəhləndirici haldır ki, son illərdə kitabxana işi haqqında bir çox dövlət sərəncamları və qərarları verilmiş, 1999-cu ildə Heydər Əliyev tərəfindən "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu imzalanmışdır. Çox haqlı olaraq bu dövrün çətinliklərini 90-cı illərin əvvəllərində baş verən prosesləri öz gözləri ilə görmüş Azərbaycan kitabxanaçıları bu dövrü kitabxanaların qurtuluş dövrü adlandırmış, ulu öndəri isə xilaskar kimi sevmişdir.

Monoqrafiyaya oxuculara və kitabxana işçilərinə kömək məqsədilə bir sıra əlavələr: Heydər Əliyev haqqında qısa bibliografik məlumat, ulu öndərin təklifləri, Heydər Əliyevin kəlamları və kitabxana işinə dair çıxışları, həmçinin imzaladığı qanunların, fərmanların və sərəncamların mətnləri daxil edilmişdir.

Beləliklə, ulu öndər Heydər Əliyevin müstəqillik illərində kitabxana quruculuğu haqqındakı çıxışları, imzaladığı qanunlar və sərəncamlar və onun müəllifi olduğu Azərbaycançılıq fəlsəfi konsepsiyası Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının inkişafında mühüm elmi-metodoloji əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Müstəqillik illərində Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının inkişafında yeni elmi status almış M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası və AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası da iştirak etməyə başladılar.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti 6 mart 2000-ci il tarixli qərarı ilə "Azərbaycan Milli Kitabxanasının" əsasnaməsini təsdiq etdi. Bu əsasnaməyə görə kitabxana kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində elmi-tədqiqat mərkəzinə cəvridi. Kitabxanaya elmi statusun verilməsi onun elmi-metodik işinə olduqca müsbət təsir göstərdi. Kitabxananın bilavasitə kitabxanaşünaslığın müxtəlif sahələrinə dair elmi işlər aparılmasına şərait yaratdı, kitabxananın nəşriyyat işi gücləndi. Yeni təqvimlər, elmi əsərlər, metodik vəsaitlərin nəşri işi xeyli genişləndi. Kitabxananın tarixinə, kitabxana informasiya texnologiyasının tətbiqinə dair elmi araşdırmalar aparılmağa başlandı. Kitabxanada son illərdə 20-dən artıq elmi-metodik araşdırmaların aparılması, elmi konfransların keçirilməsi və Milli Kitabxananın tarixinə dair "M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının yaranması və inkişaf tarixi (1923-1959-cu illər)" adlı namizədlik dissertasiyasının yazılıb başa çatdırılması da dediklərimizi bir daha təsdiq edir.

Müstəqillik illərində elmi status almış AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının kitabxanaşünaslıq elminin inkişafı sahəsindəki uğurları daha böyük olmuşdur.

Son illərdə Mərkəzi Elmi Kitabxanada aparılan islahatlar nəticəsində kitabxananın strukturunda əhəmiyyətli dəyişikliklər baş vermişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 yanvar 2004-cü il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş AMEA-nın Nizamnaməsinə əsasən Mərkəzi Elmi Kitabxanaya elmi status verilmişdir.

Elmi statusun verilməsi ilə əlaqədar kitabxana elmi-tədqiqat institutu hüququnu qazanmış, öz strukturunda ciddi dəyişikliklər etmişdir. Kitabxanada elmi şura, bilavasitə elmi-tədqiqat işi aparan yeni şöbələr yaradılmışdır. Belə şöbələrə - "Heydər Əliyev irsinin təbliği", "Kitabxanaşünaslıq", "Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması" şöbələrini və s. göstərmək olar.

2003-cü ildə kitabxananın yanında Kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq elmləri üzrə aspirantura açılmışdır. Həmçinin həmin ildən başlayaraq kitabxana dissertantura yolu ilə də yüksək ixtisaslı elmi kadrlar hazırlamağa başlamışdır. Hal hazırda Mərkəzi Elmi Kitabxanada 8 aspirant və 14 dissertant vardır. Aspirant və dissertantların hazırlanmasına respublikanın görkəmli alimləri cəlb edilmişlər. Xüsusilə kitabxana elmi kadrların hazırlanması sahəsində Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin alimləri ilə yaxından əməkdaşlıq edir.

Kitabxana elmi müəssisə kimi kitabxananın elmi əsərlərinin 4 buraxılışı cəpədən çıxmışdır. Bu əsərlərdə kitabxananın əməkdaşları çıxış etməklə yanaşı respublikanın görkəmli kitabxanaşünas alimlərinin də əməkdaşlıq etməsi əsərlərin elmi səviyyəsini yüksəldir, və elmi dəyərini artırır. Əsərlərdə kitabxanaşünaslığın, biblioqrafiyaşünaslığın, kitabşünaslığın həmçinin kitabxana işinin informasiyalaşdırılması problemlərinə dair çox qiymətli məqalələr dərc etdirilir ki, bu da milli kitabxanaşünaslığın inkişafı üçün əməli addımdır.

Kitabxananın nəşriyyat fəaliyyətində son illərdə monoqrafik əsərlərin nəşri təqdirəlayiq hadisədir.

Belə monoqrafik əsərlərə misal olaraq prof. Abuzər Xələfovun 2006-cı ildə nəşr edilmiş "XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas inkişaf istiqamətləri (mühəzəzələr, təkliflər, proqnozlar)" adlı kitabını və A.Əliyeva-Kəngərlinin 2007-ci ildə nəşr edilmiş "Azərbaycan folkloru və kitab mədəniyyəti" əsərini göstərə bilərik.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın son dövr nəşriyyat fəaliyyətində AMEA-nın Rəyasət Heyətinin qərarına əsasən 1964-cü ildən nəşr olunan "Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri" seriyasının davam etdirilməsi mühüm yer tutur. Görkəmli Azərbaycan alimlərinin AMEA-nın akademiklərinin və müxbir üzvlərinin şəxsi biblioqrafiyalarının hazırlanıb çap etdirilməsi mühüm elmi əhəmiyyətə malikdir. Kitabxananın 100-dən artıq

belə biblioqrafik əsər hazırlayıb nəşr etməsi elmimizin təbliği üçün qiymətli hədiyyədir.

Kitabxananın son illərdəki fəaliyyətində kitabxana işinin informasiyalaşdırılması mühüm yer tutur. Kitabxanada bu məqsədlə 2002-ci ildə "Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması" şöbəsi yaradılmışdır. Bu şöbə qısa zaman kəsiyində kitabxana proseslərinin kompüterləşdirilməsi sahəsində xeyli iş görməyə, xarici ölkə kitabxanalarının iş təcrübəsini öyrənmək əsasında kitabxanada elektron kitabxana və elektron kataloq yaratmağa və ümumiyyətlə kitabxana işi prosesini avtomatlaşdırmağa başlamışdır. Kitabxana rəhbərliyinin ciddi səyi nəticəsində kitabxana-informasiya texnologiyalarının əldə edilməsi şöbənin işinin daha səmərəli təşkil edilməsinə əlverişli şərait yaratmışdır. Kitabxana respublikamızda kitabxana işi proseslərini avtomatlaşdırmaq üçün Rusiya proqramı olan "İRBİS-64" avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya proqramını tətbiq edən ilk kitabxanalardan biri olmuşdur. Respublikamızda kitabxana işini avtomatlaşdırmaq istəyən bir çox kitabxanalar akademiyanın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının iş təcrübəsindən bəhrələnmişlər.

IV FƏSİL

XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işi (2003-2008-ci illər)

Böyük təəssüf hissi ilə qeyd etməliyəm ki, 2003-cü ildə fəaliyyətinin çiçəkləndiyi dövrdə, ölkədə gedən növbəti prezident seçkiləri ərəfəsində ulu öndərimiz xəstələndi... Heydər Əliyevin müdrik bir kəlamı vardır: «Allah taala kimə nə qədər ömür verdiyini özü bilir». Allah taala H.Əliyevə 80 il ömür verdi və o, bu ömrü ləyaqətlə yaşadı, xalqına, doğma Azərbaycana xidmət etdi, onun xilaskarı oldu.

Heydər Əliyevin prezident seçkilərində namizədliyi irəli sürülmüşdü. Lakin amansız xəstəlik ona bu seçkilərdə iştirak etmək imkanı vermədi. Ümummilli lider H.Əliyev ABŞ-da xəstəxanada yatarkən xalqa müraciət etdi. Ulu öndər onun sağlıq durumundan narahatlıq keçirən xalqına müraciətində deyirdi: «Üzümü sizə – həmvətənlərimə tutaraq qarşıdan gələn prezident seçkilərində prezidentliyə namizəd, mənim siyasi varisim, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədrinin 1-ci müavini İlham Əliyevi dəstəkləməyə çağırıram. O, yüksək intellektli, pragmatik düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını gözəl bilən, enerjili və təşəbbüskar bir şəxsiyyətdir. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızın ən ləyaqətli övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirəcək, Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızın firavanlığı yolunda çox işlər görəcəklər. İnanıram ki, mənim başa çatdıra bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdıra biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm».¹⁹³

Azərbaycan xalqı ulu öndərin bu çağırışını bir vəsiyyət kimi qəbul etməklə, öz müdrik liderinə sədaqətini nümayiş etdirdi və yekdilliklə İlham Əliyevi 2003-cü ildə prezident seçdi.

İlham Əliyevin ölkənin yeni prezidenti seçilməsi Heydər Əliyev siyasətinin davam etdirilməsi üçün əlverişli şərait yaratdı. Heydər Əliyev siyasi kursunu böyük məharətlə irəli apararaq İlham Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyəti bütün cəmiyyətin diqqətini cəlb etdi, yeni siyasi şəraitdə o, bir lider kimi xalqın böyük etimadını qazandı. İlham Əliyev ölkənin iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafında, xalqın sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasında uğurlar qazandı. Bu uğurlar ölkə daxilində və beynəlxalq aləmdə onun imicini yüksəklərə qaldırdı. O, həmçinin Azərbaycan xalqının tarixinə qızıl səhifələr yazan, böyük uğurlar qazandıran dahi dövlət və siyasət xadimi Heydər Əliyevin xarici siyasətində müəyyənləşdirdiyi prioritetlərin varisliyini təmin edən alternativsiz siyasətçi olduğunu təsdiq etdi.

Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu demokratik dövlət quruculuğu işlərini davam etdirən İlham Əliyev prezidentlik fəaliyyətinə başlayarkən xalqa verdiyi «Mən hər bir Azərbaycan vətəndaşının prezidenti olacağam» vədinə əməl edərək həyata keçirilən işləri inamla irəliyə aparmaq qüdrətinə malik olduğunu sübuta yetirdi. Olduqca sevindirici haldır ki, 2004-cü ildə respublikamızda ümumi daxili məhsul təxminən 22 faiz, sənaye istehsalı 28 faiz, eyni zamanda orta əmək haqqı 22 faiz, əhalinin pul gəliri 21 faiz artmışdır. 2008-ci ildə isə respublikamızda ümumi daxili məhsul 10,8 faiz, sənaye istehsalı 2,5 dəfə, orta əmək haqqı 24,2 faiz, əhalinin pul gəliri 36,2 faiz artmışdır. Respublikamız son beş ildə ümumi daxili məhsulun artım səviyyəsinə görə həm MDB respublikaları içərisində, həm də bütün dünyada lider dövlət olmuşdur.

Əhalinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində böyük işlər görülmüş, təkcə 2008-ci ildə minimum əmək haqqı və minimum pensiyaların həcmi 50 faiz artmışdır. Ölkəmizdə son beş il ərzində həyata keçirilən "Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramı" uğurla başa çatdı. Proqrama görə 600 min iş yeri açılması nəzərdə tutulmuşdu. Sevindirici haldır ki, bu rəqəm artıqlaması ilə yerinə yetirilmiş, 750 min iş yeri

açılmışdır. Ölkəmizdə yoxsulluq şəraitində yaşayanların sayı son beş ildə 49 faizdən 16 faizə düşmüşdür.

Son illərdə dövlət büdcəsinin ilbəil artması ölkənin inkişafının gələcək perspektivlərindən xəbər verir. 2003-cü ildə dövlət büdcəsi 1 milyard dollar, 2004-cü ildə 1,5 milyard dollar, 2005-ci ildə 2,2 milyard dollar, olmuşdursa, 2006-cı ilin dövlət büdcəsi 4 milyard dollar, 2007-ci ildə 7195603,0 min manat, 2008-ci ildə 10181978,0 min manat, 2009-cu ildə isə 14758091,3 min manat həcmində təsdiq olunmuşdur. Bu, dinamik inkişaf yolu keçən Azərbaycanın ən böyük nailiyyətidir.

Ölkəmizdə iqtisadi inkişafı yanaşı mədəniyyətin inkişafı sahəsində də böyük tərəqqi əldə edilmiş, mədəni quruculuğun bütün sahələrində dönüş illəri yaşanmışdır. Mədəniyyətə ayrılan dövlət vəsaitinin 3 dəfəyə yaxın artırılması onun inkişafı sahəsində xeyli imkanlar açmışdır. Bütövlükdə mədəniyyətimizin ayrı-ayrı sahələrinin inkişafına da xüsusi diqqət yetirilməyə başlanmışdır. Ölkəmizdə mədəniyyətin mühüm tərkib hissələrindən biri olan kitabxana işi üzrə aparılan məqsədyönlü mütərəqqi tədbirlər buna parlaq sübutdur. Müstəqil Azərbaycanda əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş kitabxana siyasəti müvəffəqiyyətlə davam etdirilməkdədir. Bu siyasətin əsasında kitabxana işinə dövlət qayğısı, dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi, ardıcıl olaraq maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kitabxanaların ümumaçıq olması, kitabxana işinin informasiyalaşdırılması, dünya standartları səviyyəsinə yüksəldilməsi, kitabxanaçıların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və digər vəzifələr durur.

Müasir şəraitdə dövlət bütün kitabxanaları yeni ədəbiyyatla təmin etmək, kitabxana fondlarını zənginləşdirmək üçün ardıcıl tədbirlər həyata keçirir. Belə tədbirlər içərisində kütləvi kitabxanaların və məktəb kitabxanalarının pulsuz olaraq latın qrafikası ilə çap edilən yeni nəşrlərlə komplektləşdirilməsi haqqında prezident sərəncamı olduqca böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edir.

Məlumdur ki, ölkəmizdə 1993-cü ildən latın qrafikasına keçmək haqqında qanun qəbul edilmişdir. Bu qanuna müvafiq olaraq bütün təhsil sistemində latın qrafikası tətbiq edilməyə başlandı. Son on ildə orta ümumtəhsil məktəblərində təhsilin latın qrafikası ilə aparılması və şagirdlərin kiril əlifbasını bilməməsi ölkədə tezliklə birdəfəlik latın qrafikasına keçilməsi, bütün kütləvi informasiya vasitələrinin və kitabların latın qrafikası ilə nəşr edilməsi zərurətini irəli sürmüşdü. Məhz buna görə ki, ölkə Prezidenti Heydər Əliyev dövlət idarələrində, kütləvi informasiya vasitələrində və nəşriyyatlarda məcburi olaraq latın qrafikasına keçmək haqqında fərman verdi. Bu fərmana əsasən ölkə miqyasında latın qrafikasına keçildi. Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə nəşr işinə qadağa qoyuldu.

Ümummilli liderimiz tərəfindən həyata keçirilən bu tədbir böyük milli-mədəni əhəmiyyətə malik idi. Kitab nəşrində və ümumiyyətlə, nəşriyyat işində qayda yaradılması təmin edildi. Tezliklə ölkəmizdə latın qrafikası ilə ədəbiyyatın, dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin, elmi ədəbiyyatın azlığı hiss edilməyə başladı. Doğrudur, respublikamızda kitablar 64 il ərzində kiril əlifbası ilə çap edilmişdi və kitabxanalarımızın fondunda kiril əlifbası ilə çap edilmiş 150 milyon nüsxədən artıq kitab saxlanılırdı. Bütün dünya ədəbiyyatı, klassiklərimizin, alimlərimizin əsərləri kiril əlifbası ilə çap edilmişdi. Bu böyük milli, mədəni sərvəti gənc nəslin istifadəsinə vermək dövlət əhəmiyyətli bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdu.

Belə böyük ideoloji, mənəvi, milli problemin həllində Heydər Əliyev siyasətinin görkəmli və ardıcıl davamçısı Prezident İlham Əliyevin 12 yanvar 2004-cü ildə imzaladığı «Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında» sərəncam böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Sərəncamda göstərilir: «Latın qrafikalı Azərbaycan əlifbası artıq həyatımızın bütün sahələrində tam yerini tutmuşdur. Bununla yanaşı, Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elminin vaxtilə latın qrafikası ilə çap olunmuş qiymətli nümu-

nələrinin latın qrafikasında yenidən kütləvi şəkildə nəşr olunması günün ən vacib məsələlərindən biri olaraq qalır.

Dövlət müstəqilliyinin başlıca rəmzlərindən biri sayılan ana dilinə dövlət qayğısının daha da artırılmasını təmin etmək, Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elminin ən gözəl nümunələrini müasir dövrdə təbliğ etmək və gələcək nəsillərə çatdırmaq məqsədilə Azərbaycan dilində əvvəllər kiril qrafikası ilə çap olunmuş əsərlərin latın qrafikası ilə yenidən nəşrinin kütləvi şəkildə həyata keçirilməsi zərurətini nəzərə alaraq qərara alıram:

1. 2004-cü ildə latın qrafikası ilə ilk mərhələdə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısı təsdiq olunsun (siyahı əlavə olunur).

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti 2004-cü ildə Azərbaycan Respublikasının bütün kütləvi kitabxanalarına və orta tədris müəssisələrindəki kitabxanalara latın qrafikası ilə yenidən çap olunmuş kitabların alınması üçün zəruri vəsaitin ayrılmasını təmin etsin».¹⁹⁴

Bu sərəncam Prezidentin Azərbaycan mədəniyyətinə, elminə, ədəbiyyatına və təhsilinə böyük qayğısının təzahürüdür. 64 il müddətində kiril əlifbası ilə çap olunmuş qiymətli əsərlərin, xalqımızın milli sərvəti olan nadir kitabların yenidən nəşr edilib xalqın istifadəsinə verilməsi olduqca böyük milli, mədəni əhəmiyyət kəsb etməklə yanaşı Azərbaycançılığın, milli ideologiyanın inkişafına qiymətli töhfədir.

Bu sərəncamın ən mütərəqqi və humanist cəhətlərindən biri latın qrafikası ilə yenidən nəşr edilən, dövlətə külli miqdarda vəsait hesabına başa gələn kitabların bütün kütləvi kitabxanalara və tədris müəssisələri kitabxanalarına pulsuz verilməsidir.

Kütləvi kitabxanalar və məktəb kitabxanaları bilavasitə təhsil və tərbiyə prosesində yaxından iştirak etməklə yanaşı oxucuların informasiya təminatında, mədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məhz buna görədir ki, bu sərəncam respublikamızın bütün

ictimaiyyəti, ziyalıları və kitabxana işçiləri tərəfindən böyük razılıq hissi ilə qarşılanmışdır.

Bu sərəncamın ardınca Prezident 2004-cü il 27 dekabr tarixli 526 nömrəli daha mühüm bir sərəncam - "2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında" sərəncamı imzaladı. Bu siyahıya 546 adda kitab daxil edilmişdir ki, hər kitabın tirajı 25 min nüsxə nəzərdə tutulmuşdur. Beləliklə, 13 milyon 650 min nüsxə kitab nəşr edilməli idi. Sərəncamda adı çəkilən bu kitablar 2005-2009-cu illərdə çap edilib, pulsuz olaraq respublika kitabxanalarına hədiyyə verilmişdir.

Dünyada analoqu olmayan bu tədbir müstəqil Azərbaycan dövlətinin mədəni siyasətinin təzahürüdür.

Kitabxanalarımızın fondunun 4-5 il müddətində 13 milyon nüsxədən çox artması dövlətimizin kitabxana işinə, Azərbaycan elm, mədəniyyət və təhsilinə, çoxmilyonlu kitabxana oxucularına böyük diqqət və qayğısını bir daha təsdiq edir.

Dövlətin bu sahədə həyata keçirdiyi işlər müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)", "Bakı şəhərinin qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair tədbirlər proqramı, "Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Elektron Azərbaycan)", "Azərbaycan Respublikası ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Proqramı (2005-2007-ci illər)" kimi mühüm sənədlər kitabxana-informasiya sahəsinin inkişafı, modernləşdirilməsi və ayrı-ayrı idarə və müəssisələrin kitabxana şəbəkəsinin inkişafına, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilinə olduqca mühüm təsir göstərmişdir.

Adlarını göstərdiyimiz sənədlərlə yanaşı dövlətimizin başçısı İlham Əliyev 20 aprel 2007-ci ildə bilavasitə kitabxana işinə həsr edilən və böyük strateji əhəmiyyət daşıyan mühüm proqram əhəmiyyətinə malik "Azərbaycanda kitabxana fəaliyyəti

yətinin yaxşılaşdırılması haqqında" sərəncamda və 6 oktyabr 2008-ci ildə "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nı imzalamışdır.

Hər iki sənədin ciddi şərh edilməsinə böyük ehtiyac olduğunu nəzərə alaraq onlar haqqında geniş bəhs etməyi lazım bildik.

2007-ci ilin aprel ayının 20-də respublika Prezidenti cənab İlham Əliyevin imzaladığı "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" sərəncamı Azərbaycan kitabxana ictimaiyyəti tərəfindən böyük razılıq hissi ilə qarşılanmışdır.

Azərbaycan kitabxana işi tarixində ilk dəfədir ki, kitabxana işini, onun əhəmiyyətini, cəmiyyətdə tutduğu mövqeyi, müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxanaların vəzifələrini, gələcək inkişaf istiqamətlərini və perspektivlərini müəyyənləşdirən ciddi proqram əhəmiyyətli bir sənəd qəbul edilmişdir. Bu, müstəqilliyimizin, ideologiyamızın durmadan inkişaf edib təkmilləşdiyi bir şəraitdə respublikamızda kitabxana işinin yaxın gələcək üçün inkişaf proqramıdır.

Belə bir sənədin imzalanması dövlət başçısının Azərbaycan mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitab və kitabxana işinə böyük qayğısının təzahürüdür.

Bu mühüm sənəddə kitabxana işi kompleks halda götürülmüş, onun Azərbaycan elm və mədəniyyəti tarixində, xalqımızın maariflənməsində, mədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəlməsində, təhsil və tərbiyəsində rolu və əhəmiyyəti geniş şəkildə şərh edilmiş, Azərbaycan kitabxanaları Azərbaycan xalqının milli sərvəti kimi qiymətləndirilmişdir.

Prezidentin sərəncamında olduqca mühüm bir problemə - xarici ölkələrin böyük milli kitabxanalarında saxlanılan qiymətli Azərbaycan kitablarının müəyyənləşdirilib respublikamıza gətirilməsi probleminə toxunulmuşdur.

Sərəncamda göstərilir: "Ölkəmiz qədim dövrlərdən başlayaraq müxtəlif kitabxanalarda saxlanılan və xalqımızın ədəbi-

estetik, elmi-mədəni fikir dünyasını əks etdirən çox sayda əlyazmaları XIX əsrin əvvəllərindən regionlarda cərəyan edən hadisələr nəticəsində ölkə xaricinə aparılmış və bu gün də dünya kitabxanalarında Şərq fondlarının əsasını təşkil edərək mühafizə olunur".

Sənəddə öz əksini tapmış bu problem respublikamızın elmi ictimaiyyətini, kitabşünas və kitabxanaşünas alimlərini çoxdan düşündürürdü. Ancaq bu məsələni həll etmək, qiymətli Azərbaycan kitablarını və əlyazmalarını, o cümlədən nadir kitabları respublikamıza gətirmək mümkün deyildi. Bu məsələni ancaq dövlət səviyyəsində həll etmək mümkündür. Biz ümid edirik ki, bu sərəncamın yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar olaraq Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin hazırladığı tədbirlər planında bu problem öz həllini tapacaqdır.

Sərəncamda daha sonra qeyd edilir ki, xalqımızın yaratdığı tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanıb saxlanması, bəşər mədəniyyətinin qazandığı nailiyyətlərin nəsildən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətimizin intellektual-mənəvi potensialının artırılmasında kitabxanalarımız əvəzsiz rol oynayır.

Prezidentin sərəncamında Azərbaycanın informasiya cəmiyyətinə doğru intensiv inkişaf etməsi ilə əlaqədar elmi-mədəni informasiya sərvətlərindən hərtərəfli istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, eləcə də ölkə kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi məqsədilə dövlət orqanları qarşısında konkret vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir.

Sərəncama əsasən Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi ilə birlikdə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının modernləşdirilməsi, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər planı hazırlayıb 2 ay müddətində Prezidentə təqdim etməlidir.

Adı çəkilən nazirliklər həmçinin 2 ay müddətində yerli icra hakimiyyəti orqanlarının təkliflərini nəzərə alaraq, Azərbaycanın regionlarında fəaliyyət göstərən kitabxanaların təmi-

rinə, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə və müasir informasiya daşıyıcılarına ehtiyacın ödənilməsinə dair xüsusi tədbirlər planı hazırlayıb təqdim etməlidirlər.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi ilə birlikdə ölkənin iri kitabxanalarının elektron kataloqu və elektron kitabxanasının müasir standartlar səviyyəsinə qaldırılması, onun bazasında "Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası"nın yaradılması və oxucuların tam istifadəsinə verilməsini təmin etməlidir.

Sərəncama əsasən Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi müvafiq qurumlarla birlikdə "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nı hazırlayıb 3 ay ərzində prezidentə təqdim etməlidir.

Təhsil Nazirliyi isə məktəb kitabxanalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə və müasir informasiya texnologiyaları ilə təchizatına dair tədbirlər planı hazırlayıb 2 ay müddətinə Prezidentə təqdim etməlidir.

Sərəncamda Azərbaycan elminin gələcək inkişafı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bəndlərdən biri də "Akademiya şəhərciyinin"nin ərazisində AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının yeni binasının tikilməsi ilə əlaqədardır ki, bu işlə bağlı təkliflərin Prezidentə 1 ay müddətində verilməsi tapşırılmışdır.

Qeyd edək ki, hörmətli Prezidentimiz cənab İlham Əliyev tərəfindən verilmiş bu sərəncam ölkədə kitabxana işinin inkişafının prioritet istiqamətlərini müəyyənləşdirən tarixi sənəddir. Burada qoyulmuş məsələlər, irəli sürülmüş təkliflər və müvafiq dövlət qurumlarına verilmiş tapşırıqlar Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin informasiyalaşmasında kitabxanaların rolu və vəzifələrini əks etdirən strateji proqramdır.

Bu sənəd bir daha subut edir ki, İlham Əliyev bütün sahələrdə olduğu kimi, vaxtilə kitabxanaları "müqəddəs yer, bilik, zəka mənbəyi" kimi qiymətləndirmiş ulu öndərimiz Heydər Əliyevin kitabxana işi sahəsində də müasir siyasətinin layiqli

davamçısıdır.

Respublikamızın elm, mədəniyyət və təhsil işçiləri ilə yanaşı, bu sərəncamı böyük razılıq hissi ilə qarşılamış çox saylı kitabxanaçılar ordusu onların fəaliyyətinə verilən yüksək qiymətə görə hörmətli Perzidentimizə öz minnətdarlığını bildirir. Heç şübhə yoxdur ki, onlar sərəncamda irəli sürülən vəzifələrin həlli üçün bütün qüvvələrini və intellektual-mənəvi potensiallarını səfərbər edərək, müstəqil respublikamızın gələcək inkişafı üçün daha əzmlə çalışacaqlar.

"Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" sərəncamının qarşıya qoyduğu vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar olaraq sənəddə adı çəkilən nazirliklər: Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Rabitə və İnformasiya Texnologiyası Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası göstərilən müddətdə tələb edilən sənədləri hazırlamış, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarında təsdiq etdirmiş və müvəffəqiyyətlə həyata keçirməyə başlamışlar.

İndi də "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı" üzrə Dövlət Proqramını nəzərdən keçirək.

XXI əsrin əvvəlləri müstəqil Azərbaycanın mədəni həyatında bir çox yaddaqalan tədbirlərlə zəngindir. Keçid dövrünün çətinlikləri aradan qaldırıldıqdan sonra dövlət mədəni quruculuq sahəsində gələcəyin inkişaf yolunu işıqlandıran, onun inkişaf istiqamətini, məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirən proqram xarakterli bir çox sənədlər qəbul etmişdir. Bu baxımdan 6 oktyabr 2008-ci ildə Prezident İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı" olduqca böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edən bir sənəddir.

Azərbaycan kitabxana işi tarixində ilk dəfə olaraq öz məzmunu, əhatə dairəsi, konkretliyi, həyatiliyi ilə fərqlənən kitabxana işinin məqsəd və vəzifələrini, ümumacıq olmasını, inkişaf istiqamətini, maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsini,

əhatəliliyini, kitabxana xidmətinin plana uyğun elmi əsaslar üzərində qurulmasını, dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsini, görülmək işlərin konkret icra tarixini dəqiq rəqəmlərlə göstərən bu sənəd mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu sənədə "Dövlət Proqramı"nın həyata keçirilməsi üzrə tədbirlər planının əlavə edilməsi onun üstünlüyünü göstərən ən mühüm göstəricidir. Bu tədbirlər planında görülmək işlər, onların icra vaxtı və icra edəcək dövlət orqanının göstərilməsi onun praktik əhəmiyyətini və nəzarət sistemini daha da gücləndirir.

Bu sənəd beş bölmədən və Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üzrə tədbirlər planından ibarətdir.

Proqramın "Mövcud vəziyyət" adlanan birinci bölməsində müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində ölkədə baş verən sosial-mədəni və informasiya kommunikasiyası prosesləri təhlil edilmiş, mövcud durum hərtərəfli əsaslandırılmış şəkildə nəzərdən keçirilmişdir.

Əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili sahəsində həyata keçirilən tədbirlər xronoloji ardıcılıqla sadalınmış, görülən işlər və gələcəkdə həyata keçirilməsinə böyük zərurət hiss edilən işlər ön plana çəkilmişdir.

Proqramda ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində baş verən hadisələr, keçid dövrünün böyük çətinliklərinin kitabxana işinə olduqca mənfi təsir göstərməsi, kitab nəşri və kitab təchizatı sisteminin iflic vəziyyətə düşməsi, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsində və maliyyələşdirilməsində ciddi problemlər yaratması konkret faktlarla göstərilmişdir. Sənəddə göstərilir ki, 1990-cı ildə respublika üzrə kütləvi kitabxanaların kitab fondu 45,3 milyon, 2002-ci ildə 36,9 milyon, 2003-cü ildə 36,8 milyon nüsxəyə enmiş, 2004-cü ildə bu rəqəm 36,5 milyon nüsxə təşkil etmişdir. Bunun əsas səbəblərindən biri də Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdə 4 milyon nüsxə kitab fonduna malik 927 kitabxananın məhv edilməsi, ideoloji cəhətdən köhnəlmiş kitabların kitabxanalardan çıxarılması və keçid dövrünün maliyyə çətinliyi olmuşdur.

Həmçinin proqramda respublika kitabxanalarının 90 faizinin müasir tələbata cavab verməməsi göstərilir, rayon və kənd kitabxana şəbəkələrinin ciddi dövlət yardımına böyük ehtiyacı olduğu açıqlanır. Proqramda dünyanın qabaqcıl ölkələrində olduğu kimi (Fransada Pompidu, ABŞ-da Kennedi, Vaşinqton və s.). Azərbaycanda yaradılacaq Heydər Əliyev Mərkəzinin nəzdində də Heydər Əliyev Milli Kitabxana-Informasiya Kompleksinin təşkili zəruriliyinin irəli sürülməsi respublikamızın elm və mədəniyyət xadimləri, bütün ziyalılar və kitabxana ictimaiyyəti üçün olduqca qiymətli töhfədir.

Proqramın ən yaxşı cəhətlərindən biri də budur ki, dövlət kitabxana şəbəkəsi ilə yanaşı ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və təşkilatların kitabxana şəbəkələrinin vəziyyəti də öyrənilmiş, bu şəbəkələrdə həyata keçirilən işlər təhlil edilmiş, ümumiləşdirmələr aparılmışdır. Həmçinin kitabxanalarda aparılan islahatlar, onların informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi və informasiyalaşdırma problemi təhlil edilmiş, qarşıda duran vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir.

"Dövlət Proqramının məqsəd və vəzifələri" bölməsi müasirlik və elmlilik baxımından, kitabxanaların təcrübəsinin istiqamətləndirilməsi, təcrübə iş proseslərinin proqramatikliyi baxımından daha böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Proqramda göstərilir: Dövlət Proqramının əsas məqsədi "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda, habelə digər müvafiq hüquqi aktlarda nəzərdə tutulmuş müddəalara uyğun olaraq kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini, ölkədə tarixi-mədəni, ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi sərvətlərin toplanmasını, mühafizəsini və onlardan istifadə imkanlarının artırılmasını təmin etməkdən ibarətdir".

Həmin məqsədə nail olmaq üçün kitabxanaların modernləşdirilməsi, köklü islahatlar aparılması, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi, informasiya və biliklər cəmiyyəti Azərbaycan modelinin yaradılması, "nəşriyyat-kitabxana-oxucu" infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, virtual kitabxanaların yaradılması,

kitabxanaların informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi, elektron kitabxanaların yaradılması zəruri hesab edilmişdir.

Proqramda kitabxanaların maliyyələşdirmə işinin yaxşılaşdırılması, kadr korpusunun təkmilləşdirilməsi, kitabxana işi sahəsində elmi-tədqiqat və elmi-metodik işin yaxşılaşdırılması, kitabxanaların ictimai statusunun yüksəldilməsi kimi çox mühüm məsələlərin həlli zəruri hesab edilmişdir.

Bu bölmədə diqqəti çəkən əsas məsələlərdən biri də kitabxana-informasiya sahəsində dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərini təkmilləşdirmək üçün elmi araşdırmalar aparılması, bu sahəyə dair elmi ədəbiyyatın nəşr edilməsidir.

Üçüncü bölmə bilavasitə Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin icrasına həsr edilmişdir. Bu bölmədə kitabxanaların kompüterləşdirilməsi, xüsusilə elmi kitabxanaların informasiya texnologiyasına diqqət yetirilməsi, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, yeni kitabxana binalarının tikilməsi, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının modernləşdirilməsi, kitabxanaların internet şəbəkəsinə qoşulması və s. məsələlər zəruri hesab edilmişdir.

Proqramın 4-cü və 5-ci bölmələrində kitabxana işinin maliyyələşdirilməsi mənbələri göstərilmiş və proqramın yerinə yetirilməsi gedişində əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin yaxşılaşdırılması sahəsində əldə edilmiş nəticələrin daim möhkəmləndirilməsi və kitabxanalar arasında yayılması zəruri məsələ kimi irəli sürülmüşdür.

Proqramın 2-ci hissəsi "Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üzrə tədbirlər planı" adlanır. Azərbaycan kitabxana tarixində öz əhatəliliyi, dəqiqliyi, elmiliyi, müasirliyi, kitabxana işinin gələcəyinə böyük xidməti ilə fərqlənən bu plan 2008-2013-cü illəri, yəni cari beşilliyi əhatə edir.

Planda tədbirin adının, illər üzrə icra müddətinin və icraçı təşkilatın göstərilməsi, yəni icra mexanizminin hazırlanması planının olduqca böyük praktik əhəmiyyət daşıdığını, onun yerinə yetirilməsinə əminliyi ifadə edir.

Bilavasitə Azərbaycan kitab və kitabxana mədəniyyətinin gələcək inkişaf istiqamətinə, xalqımızın durmadan artan informasiya təminatının ödənilməsinə yönəldilən bu plan dövlətimizin kitabxana işinin daha da inkişafına, yenidən qurulmasına, informasiya, bilik cəmiyyətinin atributlarından birinə çevrilməsinə böyük diqqət və qayğısının təzahürüdür.

Tədbirlər planı 9 bölmədən və 117 yarımbölmədən ibarətdir. Plan əvvəlcədən elmi əsaslara söykənərək aparılan proqnozlar əsasında tərtib edildiyindən olduqca əhatəlidir. Demək olar ki, burada kitabxana işinin gələcək inkişafının bütün prioritet sahələri öz əksini tapmışdır.

İndi də Planın ayrı-ayrı bölmələrini nəzərdən keçirək.

Planın birinci bölməsi "Kitabxana fondunun müasir kompüterləşdirmə mexanizminin yaradılması, inkişafı və müasir informasiya daşıyıcıları ilə təmin edilməsi" adlanır. Müasir kitabxananın ən başlıca vəzifəsi oxuculara kitabxana və informasiya xidmətinə yüksək sürətdə təmin etməkdir.

Bu vəzifənin yerinə yetirilməsi, hər şeydən əvvəl, kitabxana fondlarının ardıcıl komplektləşməsindən asılıdır. Daim təkmilləşən, həmişə canlı, dinamik kitabxana fondu formalaşmasa, oxucuya xidmət işinin müasir tələblərinə cavab vermək mümkün deyildir. Bu bölmədə nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi kitabxanalarımızın dünya standartları səviyyəsində formalaşmasına imkan verir.

Proqramın ikinci bölməsi ən böyük bölmədir. Bu bölmə 48 yarımbölmədən ibarətdir. Sevindirici haldır ki, bu bölmədə dünya kitabxanaçılıq təcrübəsində istifadə edilən, yüksək təcrübə nailiyyətlər əldə edilməsinə, ənənəvi kitabxanaçılığın müasir kitabxanaçılıqla əvəz edilməsinə, kitabxana-informasiya xidmətinin müasir texnologiya və proqramlarla təmin edilməsinə gətirib çıxara biləcək bütün tədbirlər öz həllini tapmışdır.

Bu bölmədə Azərbaycan Respublikasının kitab abidələrinin müəyyənləşdirilməsi, Azərbaycan kitab abidələri haqqında məlumat bazasının yaradılması, "Heydər Əliyev Mərkəzi"ndə

təşkil olunacaq kitabxanaya "Milli Kitabxana-İnformasiya Kompleksi" statusunun verilməsi və dünyanın böyük kitabxana mərkəzlərində saxlanılan Azərbaycan kitablarının "Heydər Əliyev Mərkəzi"ndə yaradılacaq Milli Yaddaş Mərkəzinə toplanması, 2009-cu ilin kitabxanaların avtomatlaşdırılması ilə elan edilməsi kimi çox qiymətli ideyalar irəli sürülmüşdür.

Planın sonrakı bölmələrində demək olar ki, kitabxana işinin gələcək inkişafını təmin edən bütün problemlər uzaqgörənliklə, peşəkarcasına, kitabxana işi haqqında dövlət siyasətinin prioritet istiqamətləri nəzərə alınmaqla öz əksini tapmışdır.

Respublikanın kitabxana ictimaiyyəti ölkə Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nın qəbul edilməsini alqışlayır və respublikamızın son illərdə iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafında böyük işlər görən, Azərbaycan dövlətini dünyanın qabaqcıl dövlətləri sırasına çıxaran əziz Prezidentimiz İlham Əliyevə öz dərin minnətdarlığını və hədsiz razılığını bildirir.

Hazırda kitabxana işinə dair Prezident İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış sərəncamlar, Dövlət Proqramı respublikamızın çoxsaylı kitabxanaçıları ordusu tərəfindən müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməkdədir. Qəbul edilmiş dövlət sənədlərinə müvafiq əhaliyə kitabxana-informasiya xidməti göstərən həm dövlət kitabxana şəbəkəsinin, həm də ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə-müəssisə və təşkilatların kitabxana şəbəkələrinin maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsinin ardıcıl artırılması nəzərə alınmaqla palnlaşdırılmasına, kitabxana fondlarının yeni kitablarla davamlı olaraq komplektləşdirilməsinə, kitabxanaların informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsinə, kompüterləşdirilməsinə, elektron kitabxanalar, elektron kataloqlar yaradılmasına, böyük elmi və elmi-texniki kitabxanaların internet şəbəkəsinə qoşulmasına, oxuculara kompüter savadının öyrədilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Respublika kitabxanaçıları dövlətin kitabxana işinə gös-

tərdiyi böyük qayğıya cavab olaraq kitabxana-informasiya fəaliyyətini daha da genişləndirir, oxuculara xidmət işinin keyfiyyətə yaxşılaşdırılmasına xüsusi səy göstərirlər.

Son beş ildə respublikamızda bütün sahələrdə olduğu kimi, kitabxana işi sahəsində də ürəkaçan nailiyyətlər qazanılmışdır. Ölkəmizin uğurlu iqtisadi fəaliyyəti kitabxana işinin inkişafına güclü təkan verir.

Son beş ildə kitabxana işinin inkişafı sahəsində nailiyyətlər özünü hər şeydən əvvəl respublika kitabxana şəbəkəsinin artmasında göstərmişdir. Əgər 90-cı illərin əvvəllərində respublikamızda 120 milyon nüsxə kitab fonduna malik 10 min kitabxana var idisə, indi onların sayı 12 minə çatıb. Bu şəbəkəyə yalnız kütləvi kitabxanalar deyil, həmçinin ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin, ictimai təşkilatların kitabxana şəbəkələri də daxildir.

4.1. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 2003-2008-ci illərdə

Respublikamızda ən böyük kitabxana şəbəkəsi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə məxsusdur. Nazirliyin 4500-dən artıq kitabxanasında qorunub saxlanılan 40 milyon nüsxədən artıq kitab və digər sənədlər oxucuların istifadəsindədir.

Prezident İlham Əliyev tərəfindən kitabxana işinə dair dövlət sənədlərində irəli sürülən təxirəsalınmaz vəzifələrin icrası ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi olduqca böyük tədbirlər həyata keçirir. Bu tədbirlər içərisində kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, maliyyələşdirilməsi, yeni texnologiya ilə təmin edilməsi, kitabxana işinin müasir problemlərinə dair konfransların, müşavirələrin keçirilməsi, kitabxanaçı kadrların seçilib yerləşdirilməsi, kitabxanaşunaslığın aktual problemlərinə dair kitabların nəşr edilməsi, beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsi və s. olduqca

mühüm yer tutur. Sevindirici haldır ki, kiçik bir zaman kəsiyində Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi müasir informasiya cəmiyyətinin qarşıda qoyduğu vəzifələrə müvafiq çox ciddi layihələr həyata keçirməyə müvəffəq olmuşdur.

Nazirlik bilavasitə Əbülfəs Qarayevin ciddi səyi və rəhbərliyi ilə müasir şəraitdə çox böyük əhəmiyyət kəsb edən kitabxana işinə dair dövlət proqramlarının, sərəncamların və normativ aktların hazırlanmasında yaxından iştirak etmişdir.

Nazirlik son illərdə kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsində, maliyyələşdirmə işinin qaydaya salınmasında, kitabxanaların yeni ədəbiyyatla təkmilləşdirilməsində və informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsində xeyli iş görmüşdür. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının büdcəsi iki dəfə artırılmış, yeni avadanlıqla və informasiya texnologiyası ilə təmin edilmiş, F.B.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının və C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının binası əsaslı təmir edilmiş, yeni avadanlıqla və informasiya texnologiyası ilə təchiz olunmuşdur. Respublikanın 72 şəhər və rayon mərkəzləşmiş kitabxana sistemlərinin mərkəzi kitabxanaları informasiya texnologiyası ilə təmin edilmiş, mərkəzi kitabxanaların hamısı internetə qoşulmuşdur.

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 6 respublika əhəmiyyətli kitabxana və böyük elmi, elim-texniki və ali məktəb kitabxanaları kompüterləşdirilmiş, elektron kataloqlar yaradılmış, internetə qoşulmuşdur. Respublikamızın bir çox kitabxanalarında avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemi olan İRBİS proqramı tətbiq edilmişdir. Çox sevindirici haldır ki, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi 2007-ci ildə respublikanın bütün MKS-lərinin Mərkəzi Kitabxanalarında İRBİS proqramının tətbiqi haqqında qərar qəbul etmişdir. Bu proqram təcridən həyata keçirilməyə başlamışdır.

Son illərdə Bakı şəhərində və rayonlarda kitabxana binalarının təmir edilməsinə və yeni kitabxana binalarının tikilməsinə böyük təşəbbüs başlanmışdır.

Eyni zamanda əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin

yaxşılaşdırılmasına, kitabxana işinə dair elmi-metodik ədəbiyyatın nəşr edilməsinə də diqqət artırılmışdır.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyinin köməkliyi ilə Regional kitabxanaların inkişafı Proqramı çərçivəsində Mərkəzi Kitabxanaların nəzdində Kitabxana Məlumat Mərkəzləri yaradılması işini həyata keçirmişdir. Bu layihə əsasında 9 rayonda: Kürdəmir, Şirvan, Mingəçevir, Qax, İsmayilli, Xaçmaz, Qobustan, Salyan, Dəvəçi rayonlarında təhsil və maarifləndirmə məqsədilə Regional Məlumat Mərkəzləri yaradılmış və həmin mərkəzlər kompüter, printer, surətçixarma aparatı, həmçinin daimi internetlə təchiz edilmişdir.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi 2007-ci il fevralın 28-də C.Cabbarlı adına Gənclər Kitabxanasında İctimai Hüquqi İnformasiya Mərkəzi açmışdır. Bu mərkəz "İnformasiya hamı üçün" YUNESKO Proqramının Rusiya Komitəsinin proqramına müvafiq təşkil edilmişdir. Mərkəzin Rusiya kitabxanalarına çıxışının olması, beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsində, hüquqi biliklərin, qanunçuluq ədəbiyyatının təbliğində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İctimai Hüquqi İnformasiya Mərkəzi Nazirliyin kitabxana şəbəkəsinə daxil olan 35 kitabxanasında yaradılan məntəqələrdə fəaliyyət göstərir. Nazirlik bu məntəqələri müntəzəm olaraq hüquqi ədəbiyyatla da təmin edir. Bu mərkəzin Rusiya Federasiyasının Hüquqi Qanunvericilik Bazasına daxil olması onun oxucularına cavab vermək imkanını xeyli artırmışdır.

Prezident Kitabxanasının, Milli Məclis Kitabxanasının, Nazirlər Kabineti Kitabxanasının, Ədliyyə Nazirliyinin Hüquq-Tədris Mərkəzi Kitabxanasının, AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının İctimai Hüquqi İnformasiya Mərkəzinə daxil olması bu mərkəzin işini xeyli canlandırmışdır.

Son illərdə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi kitabxana işinin elmi-nəzəri əsaslarının təkmilləşməsi üçün layihələr həyata keçirmiş, böyük elmi əhəmiyyət kəsb edən kitablar nəşr etdirmişdir.

Nazirlik son illərdə Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri

doktoru, professor Abuzər Xələfovun "Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi", "Kitabxanalar biliklər cəmiyyətində" və "Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında (rəqəmlər və faktlar)" və s. kitablarını nəşr etdirmişdir.

Prof. Abuzər Xələfovun 2006-cı ildə nəşr edilmiş "Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi" monoqrafiyasında ümum-millə lider Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana işi haqqındakı elmi-nəzəri irsi, onun respublikamıza 34 illik rəhbərliyi dövründə kitabxana işinin inkişaf etdirilməsi sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər, müstəqillik illərində kitabxana işi sahəsində misilsiz xidmətləri geniş elmi faktlar və dəlillər əsasında ümumiləşdirilib elmi nəticələr çıxarılmışdır. Həmçinin kitabda kitabxana işinin inkişaf istiqamətlərinə və dövlətin kitabxana siyasətinin formalaşmasında Heydər Əliyev ideyalarının şərhinə geniş yer verilmişdir.

Heydər Əliyevin elmi-nəzəri irsini öyrənən bütün tədqiqatçılar, alimlər, mədəniyyət işçiləri və çoxsaylı kitabxanaçılar üçün həmin kitabın mühüm əhəmiyyəti vardır.

2006-cı ilin may ayının 10-da M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında bu kitabın təqdimat mərasimi keçirildi. Mərasimdə Mədəniyyət və Turizm naziri Əbülfəs Qarayev, Bakı Dövlət Universitetinin rektoru, akademik Abel Məhərrəmov, akademik Fuad Qasımzadə, Milli Kitabxananın direktoru Kərim Tahirov və başqaları çıxış edərək kitabın böyük elmi əhəmiyyətini, ulu öndərin xatirəsinə qiymətli hədiyyə olduğunu qeyd etmişlər.

2006-cı ildə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Rusiya Federasiyası Mədəniyyət və Kütləvi Kommunikasiya Nazirliyi, Rusiya Federasiyası Mədəniyyət və Kinemotoqrafiya üzrə Federal Agentliyi və "İnformasiya hamı üçün" YUNESKO Proqramının Rusiya Komitəsinin layihəsi əsasında "Kitabxanalar biliklər cəmiyyətində" (iki dilli Azərbaycan-Rusiya layihəsi) kitabı nəşr edildi. Bu kitab müasir kitabxana işinin əsaslarını şərh edən biliklər cəmiyyətində

kitabxanaların rolunu və funksiyalarını göstərən, dövlətin intellektual kapitalının idarə edilməsi baxımından kitabxanaların malik olduğu imkanları müəyyənləşdirən qiymətli bir monoqrafik əsərdir. Böyük zəhmətin və yaradıcılıq işinin nəticəsi kimi meydana çıxan, 32 çap vərəqi həcmində olan bu məcmuə kitabxanaların informasiya cəmiyyətində vəzifələrini, inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmək üçün olduqca böyük elmi əhəmiyyət kəsb edir.

Nazir Əbülfəs Qarayevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə nəşr edilmiş Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikasının görkəmli alimlərinin və mütəxəssislərinin elmi məqalələri toplanmış bu monoqrafiya heç şübhəsiz Azərbaycan milli kitabxanaşünaslıq elminə qiymətli bir hədiyyədir.

Respublikamızda kitabxana quruculuğu sahəsində Dövlət Proqramına uyğun olaraq Mədəniyyət və Turizm Naziri Əbülfəs Qarayevin rəhbərliyi ilə tərtib edilmiş "Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında (Rəqəmlər və faktlar)" 2 cildlik məlumat kitabı 2007-ci ildə çapdan çıxmışdır. Kitabın 1-ci cildində Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kitabxana informasiya şəbəkəsinə daxil olan kütləvi və uşaq kitabxanaları haqqında məlumat, 2-ci cildə isə müxtəlif nazirlik, idarə və müəssisələrin kitabxanaları haqqında məlumat daxil edilmişdir.

Beləliklə, Azərbaycan kitabxana işi tarixində ilk təşəbbüs olan "Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında" adlı olduqca böyük həcmli ensiklopedik nəşrin meydana gəlməsi müstəqilliyimizə qiymətli töhfədir. İnformasiya cəmiyyəti şəraitində respublikamızın kitabxanaları haqqında ətraflı məlumat verən bu nəşrə həm elm, təhsil və mədəniyyət işçilərinin, ziyalıların, mütəxəssislərin, kitabxanaçıların, həm də oxucuların böyük tələbatı vardır.

Son illərdə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin həyata keçirdiyi tədbirlər içərisində M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının işinin yenidən qurulması və modernləşdirilməsi sahəsində görülən tədbirlər xüsusilə diqqəti cəlb edir.

Məhz bu dövrdə dövlətimiz tərəfindən kitabxanaya Milli Kitabxana statusu verilmiş, kitabxana kitabxanaşünaslıq, bibli-oqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində elmi-tədqiqat müəssisəsinə çevrilmişdir. Kitabxananın maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş, kitabxananın binası əsaslı şəkildə təmir edilmiş, yeni kitabxana avadanlığı və kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilmiş, maliyyələşdirilməsi işi qaydaya salınmışdır. Son illərdə kitabxanaya ayrılan vəsaitin bir neçə dəfə artırılması kitabxana fondunun yeni ədəbiyyatla, həmçinin xarici ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi işində böyük dönüş yaranmış, kitabxana fondu durğunluq prosesindən adlayaraq inkişaf etməyə qədəm qoymuşdur. Əgər kitabxananın fondunda 2000-ci ildə 4.313.244 nüsxə ədəbiyyat var idisə, hazırda fondada 4.508.626 nüsxə ədəbiyyat toplanmışdır. Kitabxana fondunun sürətlə artımı, kitabxana işinin modernləşdirilməsi, kitabxana-informasiya texnologiyasından geniş istifadə olunması, fondun yeni milli və xarici ədəbiyyatla təmin edilməsi, kitabxana işi prosesinin, o cümlədən oxuculara xidmət prosesinin avtomatlaşdırılması, elektron kitabxananın, elektron kataloqun yaradılması, kitabxananın internetə qoşulması kitabxana oxucularının sayının artmasına, kitab verilişinin, kitab dövriyyəsinin çoxalmasına səbəb olmuşdur.

Belə ki, əgər 2005-ci ildə kitabxanada 27623 oxucu var idisə, indi onların miqdarı 37185 nəfərə gəlib çatmış, kitab verilişi isə 98447 olmuşdur.

Son illərdə kitabxananın fəaliyyətində Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin həyata keçirdiyi "Azərbaycan Respublikasında mədəniyyət siyasəti" layihəsinin həyata keçirilməsində yaxından iştirak etmək mühüm yer tutmuşdur. Beynəlxalq əhəmiyyət daşıyan bu layihənin həyata keçirilməsində kitabxana bir neçə beynəlxalq təşkilatlarla əlaqə yaratmış, onların iş təcrübəsindən istifadə etməklə vətəndaş cəmiyyətinin qurulması prosesinə öz töhfələrini vermiş, ayrı-ayrı cəmiyyətlərə və oxucu qruplarına və demək olar ki, bütün oxuculara demok-

ratikləşən cəmiyyət uğrunda mariflənmə prosesinə kitabxana-informasiya xidməti göstərmişdir.

Son illərdə Milli Kitabxana informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi, kitabxana işinin informasiyalaşdırılması ilə yanaşı, kitabxanaçıların peşə hazırlığını yüksəltmək, onları müasir dövrün qarşıya qoyduğu vəzifələr və yeni texnologiya ilə tanış etmək məqsədi ilə kitabxanaçıların fasiləsiz təhsil sistemini təşkil etməyə başlamışdır.

Məlum olduğu kimi, fasiləsiz təhsil sistemi əsasən iki istiqamətdə - ixtisasartırma və kadrların yenidən hazırlanması ilə reallaşır. Milli Kitabxana isə kitabxanada baş verən yeni prosesləri mütəxəssis kadrlarla təmin etmək məsələsinə üstünlük verərək, acılan yeni sahələr üçün kadr hazırlanmasını diqqət mərkəzində saxlamışdır. Kitabxana öz işçilərinin fasiləsiz təhsilini kitabxananın özündə təşkil etməklə yanaşı "Cənubi Qafqaz ölkələrinin kitabxana və informasiya əməkdaşlığının regional mərkəzi"nin xidmətindən də istifadə etmişdir. Kitabxananın işçiləri Tiflis şəhərində keçirilən: Və kitabxana işinin aktual problemlərinə həsr edilmiş "İntellektual azadlıq", "Kitabxana menecmenti", "Kitabxanaların kitabxanadankənar maliyyələşdirmə yolları", "Beynəlxalq kitabxana əməkdaşlığı", "Kataloqlaşdırma və təsnifat", "Kompüterləşmənin əsasları" və s. mövzularda proqramları dinləmiş, trener-kitabxanaçı kimi sertifikat almışlar. Sertifikat almış kitabxanaçılar respublikamızda kitabxanaçıların fasiləsiz təhsilində yaxından iştirak etmişlər.

2000-ci ildə Milli Kitabxana kütləvi kitabxanaların işçiləri üçün ixtisasartırma Tədris Mərkəzi yaratmışdır. Bir il müddətində Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin 35 kitabxanasından 214 nəfər kitabxanaçı bu mərkəzin təşkil etdiyi kursları bitirmişdir. Həmin kurslarda trener-kitabxanaçı sertifikatı almış kitabxanaçılar da dərs demişlər.

Müstəqillik illərində keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq Milli Kitabxana özünün metodik mərkəz funksiyasını uğurla həyata keçirmiş, kütləvi kitabxanaların metodik təmina-

ında yaxından iştirak etmişdir. Son on il ərzində kitabxana aktual problemlərə həsr edilmiş 15 metodik müşavirə keçirmiş, 10 adda metodik vəsait nəşr etmiş, MKS-lərə tövsiyə xarakterli 12 adda metodik məktub göndərmişdir. Milli Kitabxana təcrübəli metodisləri MKS-lərə kömək məqsədi ilə 20 dəfə kənd kitabxanalarına ezamiyyətə göndərmişdir.

Milli Kitabxananın son dövr fəaliyyətində diqqətəlayiq hadisələrdən biri 60-70-ci illərdə çap edilən, sonradan çapı dayandırılan "Əlamətdar və tarixi günlər təqvimi"nin nəşrinin bərpası olmuşdur. Bu metodik materiallar toplusu 70-80-ci illərdə kütləvi kitabxanaların metodik təminatında mühüm rol oynamışdır. Təqvimdə günün aktual problemlərinə, tarixi günlərə, dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə, görkəmli şəxslərin həyat və fəaliyyətinə dair qısa məlumatların, bibliografik icmalların nəşri kitabxanaçılara böyük köməklik göstərməklə kitabxananın kütləvi işlərini planlaşdırmaqda yaxından kömək edir. Vəsaitin 2006-cı ildən nəşrinin bərpa edilməsi kütləvi kitabxanalarla yanaşı respublikamızın bütün kitabxanaları üçün də xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Kitabxana son zamanlar hazırladığı metodik vəsaitləri kitabxananın saytında yerləşdirir ki, bu da Milli Kitabxananın saytıdan istifadə edən bütün kitabxanalara metodik işdə böyük köməklik göstərir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 6 mart tarixli qərarı ilə "Azərbaycan Milli Kitabxanasının Əsasnaməsini" təsdiq edilməsi, Milli Kitabxananın statusunun məqsəd və vəzifələrinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi onun fəaliyyətinə olduqca böyük təsir göstərmişdir. Milli kitabxananın büdcəsi demək olar ki, 2 dəfə artırıldı. Kitabxana işçilərinin sosial vəziyyəti yaxşılaşdırıldı, əməkdaşların əmək haqlarına əlavələr edildi. Bununla da kitabxananın fəaliyyətində yeni mərhələ - "Milli Kitabxana" mərhələsi başladı. Məhz bu mərhələ Milli Kitabxananın qarşısında dövlət əhəmiyyətli vəzifələr qoydu. Milli Kitabxananın kollektivi bu etimadı doğrultmaq üçün daha böyük ruh yüksəkliyi ilə işləyir, oxuculara

kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilində yeni-yeni uğurlar qazanmağa səy göstərir. Son illərdə kitabxananın fəaliyyətində beynəlxalq əlaqələrin daha da genişlənməsi, bu sahədə aparılan işlərdə yeni calarlar və keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsi xüsusilə diqqət çəkməkdədir. Kitabxana dünyanın 45-dən artıq milli və dövlət kitabxanaları ilə əlaqə yaratmış, 15-dən artıq kitabxana ilə müqavilə bağlamışdır. Müqavilə bağlanan kitabxanalar içərisində dünyanın ən böyük kitabxanalarından: Rusiya Dövlət Kitabxanası, Rusiya Milli Kitabxanası, Belorusiya Milli Kitabxanası, Türkiyə Milli Kitabxanası, İran Milli Kitabxanası, Tacikistan Milli Kitabxanası, Slovakiya Milli Kitabxanası, MƏR-in İsgəndəriyyə Kitabxanası, Fransa Milli Kitabxanası, Niderland Milli Kitabxanası, Latviya Milli Kitabxanası və başqalarının olması Milli Kitabxanamızın beynəlxalq aləmdə böyük nüfuz qazanmasından xəbər verir.

Bağlanan müqavilələrdə kitab mübadiləsinin təşkili, təcrübə mübadiləsi aparılması, kitabxana işçilərinin qarşılıqlı surətdə ezamiyyələrə göndərilməsi, kitabxanalararası abonentdən geniş istifadə edilməsi və s. mühüm yer tutmuşdur. Beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi kitabxananın ümumi işinə müsbət təsir etməklə kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına da müsbət təsir göstərmişdir.

Belə beynəlxalq tədbirlərə misal olaraq 2008-ci il noyabrın 18-də Milli Kitabxanada keçirilən "Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası" Qeyri Kommersiya Əməkdaşlıq Təşkilatının Bakıda Milli Kitabxanada keçirilən 10-cu ümumi iclasını göstərə bilərik. 11 ölkənin nümayəndələrinin iştirak etdiyi bu ali məclisdə çox mühüm bir problem: MDB ölkələrində vahid elektron kitabxana və elektron kataloqun yaradılması problemi müzakirə edilmiş və çox böyük praktik əhəmiyyətə malik olan qərar qəbul edilmişdir. Qərarla kitabxanalararası əlaqələrin yaradılması, ayrı-ayrı Milli Kitabxanalarda hazırlanacaq materiallardan bütün Milli Kitabxanalarda da istifadə edilməsi

zəruri hesab edilmişdir.

Yenə 2008-ci ilin 18 noyabrında Milli Kitabxanada Türkdillli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının 2-ci konfransının keçirilməsi də tarixi hadisə kimi yadda qaldı. Konfransda 6 ölkənin Milli Kitabxanasının direktorları iştirak edirdi. Konfransda türkdillli ölkələrin vahid elektron kitabxanasının və elektron kataloqunun yaradılması məsələsi müzakirə edilsə də, ortaq əlifbanın olmaması bu işin hələlik həll edilməsini mümkün etmədi. Konfrans ayrı-ayrı türkdillli ölkələrin milli kitabxanalarında türkdillli ölkələrin ayrıca güşəsinin yaradılması və bu güşə üçün ədəbiyyat göndərilməsini, həmçinin türkdillli ölkələrin milli kitabxanaları arasında təcrübə mübadiləsinin aparılmasını lazım bildi.

Müstəqillik illərində kitabxana ölkənin ictimai-siyasi və mədəni həyatında yaxından iştirak etmiş, milli ideologiya və azərbaycançılıq ideyalarının təbliğində əhəmiyyətli işlər görmüşdür. Kitabxananın apardığı kütləvi işlər forma və məzmunca çox zəngin olmuş, respublikanın ictimai həyatını ardıcılıqla əhatə edə bilmişdir. Kitabxanada təşkil edilən kitab müzakirələri, daimi və tematik kitab sərgiləri, oxucu konfransları, görüşlər və s. məzmunca dolğun olduğundan oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur. Kitabxananın təşkil etdiyi kütləvi tədbirlərdə respublikamızın görkəmli ziyalılarının, alimlərinin, elm və incəsənət xadimlərinin, dövlət adamlarının iştirakı tədbirlərin daha məzmunlu keçməsinə səbəb olmuşdur.

17 noyabr 2008-ci ildə M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın dövlət səviyyəsində 85 illik yubileyi keçirildi. Azərbaycan kitab mədəniyyətinin milli iftixarı olan kitabxana 85 il müddətində Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə, iqtisadiyyatına, təhsilinə əvəzsiz təsir göstərmişdir. Azərbaycanın inkişaf və tərəqqisində, xalqımızın intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində böyük xidmətləri olan Milli Kitabxananın yubiley təntənələri milli mədəniyyətimizin təntənəsinə çevrildi.

Yubiley təntənələrində respublikamızın ziyalıları, elm və

mədəniyyət xadimləri, kitabxana ictimaiyyəti ilə yanaşı olaraq 18 xarici ölkədən 27 Milli Kitabxanaların direktorlarının iştirak etməsi, onların çıxışları kitabxanamızın yubileyini daha da şərəfləndirdi.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın yubileyinin yüksək dövlət səviyyəsində keçirilməsi dövlətimizin, xüsusilə möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin kitabxana işinə böyük diqqət və qayğısının nəticəsidir. Çox təqdirəlayiq bir haldır ki, hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev 2008-ci il noyabrın 17-də Bakı şəhərində keçirilən və Milli Kitabxananın yubileyi ilə eyni vaxta düşən, Türkdillli ölkələrin Milli Kitabxana direktorlarının konfransı və "Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası" əməkdaşlıq təşkilatlarının ümumi iclasının iştirakçılarına imzaladığı məktubda yazır: "Sizin tədbiriniz Azərbaycan Milli Kitabxanasının yaradılmasının 85 illik yubileyi ilə eyni vaxta təsadüf edir. Hər bir kitabsevərə qürur hissi bəxş edən bu tarix ölkəmizin mədəni həyatında nəzərə çarpan hadisədir. Tarixən özünün yüksək kitab mədəniyyəti ilə tanınan və zəngin kitabxanaları ilə şöhrət tapan Azərbaycanda bu gün də kitabxanalar şəbəkəsinin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir". Dövlətimizin başçısının Milli Kitabxananın 85 illik fəaliyyətinə verdiyi bu yüksək qiymət respublikamızın böyük kitabxanaçılar ordusunun qəlbini fərəh hissi ilə doldurur.

Həmçinin möhtərəm prezidentimizin Milli Kitabxananın 85 illiyi münasibəti ilə kitabxananın əməkdaşlarından 5 nəfərə "Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adı verməsi və 4 nəfəri isə "Tərəqqi" medalı ilə təltif etməsi kitabxana işinə böyük dövlət qayğısının təzahürüdür.

Yekun olaraq demək olar ki, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi son illərdə ölkəmizdə kitabxana işinin elmi əsaslar üzərində yenidən qurulması, kitabxanaların yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, maliyyələşdirmə işinin qaydaya salınması, modernləşdirilməsi, informasiyalaşdırılması, kitab-

xana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi, internetə qoşulması və s. sahələrdə olduqca mühüm tədbirlər həyata keçirmiş, Azərbaycan dövlətinin kitabxana siyasətini müvəffəqiyyətlə irəli aparmağa nail olmuşdur.

Bütün bu göstərilən uğurların əldə edilməsində Respublika Mədəniyyət və Turizm Naziri, Azərbaycan kitabxanalarının böyük hamisi Əbülfəs Qarayevin fəaliyyətini xüsusilə qeyd etmək yerinə düşər. Hörmətli nazirin kitabxana işinə böyük diqqət və qayğısı respublikamızın bütün kitabxana ictimaiyyəti tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır.

Son beş ildə Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə yanaşı olaraq böyük kitabxana şəbəkələri olan ayrı-ayrı nazirliklər, idarə, müəssisə və təşkilatlar da öz kitabxana şəbəkələrinin işini kitabxana işinə dair dövlət sərəncamlarına, qərar və göstərişlərinə müvafiq olaraq yenidən qurmaq, daha da təkmilləşdirmək, oxuculara kitabxana-informasiya xidmətini günün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaq məqsədi ilə ciddi tədbirlər həyata keçirməyə müvəffəq olmuşlar.

Hər şeydən əvvəl nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxana şəbəkələri qaydaya salınmış, onların miqdarı dəqiqləşdirilmiş, əsasnamələri təsdiq edilmiş, maliyyələşdirilməsi işinə yenidən baxılmışdır. Nazirliklərin, idarə və müəssisələrin büdcəsində kitabxanalar üçün ayrıca maddə və pul vəsaiti nəzərdə tutulmuşdur. Bu da kitabxanalara öz maddi-texniki bazalarını möhkəmləndirmək, kitabxana fondlarını yeni kitablarla komplektləşdirmək imkanı vermişdir. Demək olar ki, nazirliklərin, idarə və müəssisələrin əksəriyyətində kitabxana binalarını cari təmir etmək, yeni avadanlıqla təmin etmək üçün tədbirlər görülmüşdür. Onlara misal olaraq böyük kitabxana şəbəkələri olan Təhsil Nazirliyini, Səhiyyə Nazirliyini, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyini, İqtisadi İnkişaf Nazirliyini, AMEA-nı, Müdafiə Nazirliyini və s. göstərmək yerinə düşər.

4.2. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə

Müasir dövrdə respublikamızda təhsil kitabxana şəbəkələrinin sürətli inkişafı təhsil müəssisələri kitabxanalarının ayrıca tipinin formalaşması üçün imkanlar yaratmışdır. Son illərdə təhsil müəssisələri kitabxanalarının şəbəkəsinə daxil olan kitabxanaların miqdarı xeyli artmışdır.

Prezident İlham Əliyevin 5 illik prezidentliyi dövründə ölkənin iqtisadi, ictimai-siyasi və mədəni həyatında böyük dəyişikliklər baş vermişdir. Azərbaycanda geniş təhsil islahatları həyata keçirilmiş, məktəblərin maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmişdir. Son beş ildə respublikamızda 1600 yeni məktəb binası tikilmiş, həmin məktəblər müasir avadanlıqla, laboratoriyalarla və informasiya texnologiyası ilə təmin edilmişdir.

Böyük iftixar hissi ilə demək olar ki, tikilən yeni məktəblərdə məktəb kitabxanaları üçün xüsusi otaqlar ayrılmış, kitablarla pulsuz təchiz edilmişdir. Son beş ildə 1600 məktəb kitabxanasına yeni tikilən məktəblərdə yer ayrılması təhsilimizin olduqca böyük uğurudur. Mədəniyyətimizin yaxın dostu olan Prezident İlham Əliyevin yeni məktəb binalarının açılışında iştirak edərkən məktəb kitabxanalarına baş çəkməsi, onların işi ilə maraqlanması, fəaliyyətlərinə yüksək qiymət verməsi təhsil kitabxanalarının daha da canlanmasına səbəb olmuşdur.

Yeni məktəb binalarının tikilməsində, onların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın həyata keçirdiyi tədbirlər mühüm əhəmiyyətə malikdir. Son beş ildə fond Azərbaycanın regionlarında 150-dən artıq məktəb binası tikdirmişdir. Yeni tikilən binalarda məktəb kitabxanaları üçün otaqların ayrılmasına və kitabxanaların yeni ədəbiyyatla təchiz edilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Mehriban xanım

Əliyevanın təşəbbüsü ilə Moskva şəhərindən elm və texnikanın son nailiyyətlərinə aid 250 min nüsxəyə yaxın elmi ədəbiyyat alınmış və ali məktəb kitabxanalarına hədiyyə edilmişdir. Bu xeyirxah iş ali məktəblərdə elm və təhsilin informasiya təminatına böyük köməkdir.

Heydər Əliyev Fondu həmçinin respublikamızda nümunəvi kitabxana binalarının tikilməsi və onların avadanlıqla təmin edilməsinin böyük təşəbbüskarı kimi çıxış etmiş, Bakı şəhərində və regionlarda təxminən 10-a yaxın kitabxana binasının tikilməsinə nail olunmuşdur.

Son illərdə Təhsil Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi dövlətimizin qayğısı nəticəsində olduqca böyük inkişaf yolu keçmiş, təhsilin informasiya təminatında, məktəblilərin tərbiyə və təhsilində mühüm rol oynamağa başlamışdır.

Hazırda bu şəbəkəyə 63159366 nüsxə kitab fondu olan 4677 təhsil kitabxanası daxildir. Bunlar 1350 min kitab fondu olan 46 orta ixtisas məktəblərinin kitabxanaları, 1107500 kitab fondu olan 98 peşə məktəbi kitabxanaları, 741750 kitab fondu olan 25 ali məktəb kitabxanaları, 53850665 kitab fondu olan 4500 orta ümumtəhsil müəssisələrinin kitabxanalarıdır. Təkcə Bakı şəhərində 6307298 kitab fondu olan 298 orta ümumtəhsil məktəblərinin kitabxanaları fəaliyyət göstərir.

Həmçinin müstəqillik illərində respublikamızda özəl ali məktəblər şəbəkəsi yaranmışdır. Bütün özəl ali məktəblər bir qayda olaraq tələbələrə və ali məktəblərin professor-müəllim heyətinə kitabxana-informasiya xidməti göstərmək üçün zəngin kitabxanalar təşkil etmişlər. Hazırda respublikamızda 224457 nüsxə kitab fondu olan 8 özəl ali məktəb kitabxanası fəaliyyət göstərir.

Müstəqillik illərində Təhsil Nazirliyi Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının işinin yenidən qurulmasına, kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, kitab fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinə, kitabxana-informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsinə xüsusi diqqət

yetirmişdir. Həmçinin kitabxananın maliyyələşdirilməsi işi qaydaya salınmış, kitabxananın binası əsaslı təmir edilmiş, tədricən kitabxananın kompüterləşdirilməsinə başlanılmış, kitabxana internetə qoşulmuşdur. Bütün bunlar kitabxana fondunun yeni ədəbiyyatla təkmilləşdirilməsinə və oxucu kontingentinin artmasına olduqca müsbət təsir göstərmişdir. Hal-hazırda fondunda 500 min nüsxəyə qədər kitab olan kitabxana 16 mindən artıq oxucuya xidmət edir.

Kitabxana ölkəmizdə gedən təhsil islahatlarında yaxından iştirak etməklə təhsil sistemində fəaliyyət göstərən müəssisələrin elmi-pedaqoji işçilərinə kitabxana-informasiya xidməti göstərməklə, məktəb kitabxanalarının elmi-metodik mərkəzi kimi geniş metodik iş aparır. Bu məqsədlə də kitabxana metodik ədəbiyyatın nəşrinə, elmi metodik araşdırmalar aparılmasına ciddi diqqət yetirir.

Kitabxanada son zamanlar Beynəlxalq Onluq Təsnifatın (UOT) tətbiqi üçün görülmə işlər, kitabxananı avtomatlaşdırmaq üçün "İRBİS" proqramına keçmək üçün həyata keçirilən tədbirlər mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Kitabxana metodik araşdırmaları çap etmək, onu metodik xidmət göstərdiyi müəssisələrə göndərmək üçün tədbirlər həyata keçirməyə başlamışdır. "Müəllimə kömək" seriyasından buraxılan: "Dərsdənkənar tərbiyə işinin təşkili", "Orta məktəblərdə Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədrisi", "Məktəblərdə altıyaşlılarla işin təşkili", "Məktəblərdə estetik tərbiyə", "Sınıf rəhbərləri nəyi bilməlidir" və s. göstəricilər olduqca böyük praktik əhəmiyyət daşımaqla təhsil işçilərinin yaradıcı fəaliyyətinə mühüm təsir göstərir.

Həmçinin kitabxananın görkəmli maarif xadimləri haqqında tərtib etdiyi "Akadmiq Mehdi Mehdizadə", "Prof. Əhməd Seyidov", "Akademik Rəfiqə Mustafayeva" və s. göstəricilərin pedaqogika elmi sahəsində araşdırma aparan alimlər üçün olduqca böyük əhəmiyyəti dənilməzdir.

Kitabxananın son illərdə tərtib və nəşr etdirdiyi "Kitab-

xana-bibliografiya terminləri lüğəti" (Azərbaycan-rus-İngilis dillərində) kitabxana işçiləri üçün dəyərli vəsaitdir.

Kitabxana məktəb kitabxanalarının metodik təminat sistemlərinin təşkili və daha da yaxşılaşdırılması sahəsində də uğurlu işlər aparır. Kitabxananın tərtib edib məktəb kitabxanalarına göndərdiyi metodik vəsaitlərə misal olaraq bunları göstərmək olar: "Kitabxana işinə dair normativ aktlar", "I-IV siniflər üçün kitabxana bilikləri proqramı", "Məktəb kitabxanalarında işin təşkili", "Validəynlərlə iş", "Məktəblilərə kitabxana xidməti və ədəbiyyatın təbliği" və s. Metodik vəsaitlər müasir şəraitdə məktəb kitabxanalarının idarə olunmasında, məktəblilərə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilində, məktəb kitabxanalarının peşə fəaliyyətinin yaxşılaşdırılmasında olduqca böyük əhəmiyyətə malikdir.

Bütün bunlar bir daha göstərir ki, son illərdə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin kitabxana şəbəkələrinin işinin daha da təkmilləşdirilməsində təhsil işçilərinə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilində Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının elmi metodik mərkəz kimi mühüm yeri vardır.

4.3. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə

Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi də zəngin kitab fonduna malik geniş kitabxana şəbəkəsi olan nazirliklərdən biridir. Bu şəbəkəyə Respublika Elmi Tibb Kitabxanası, Səhiyyə Nazirliyinə tabe olan respublika elmi-tədqiqat institutlarının, xəstəxanaların, poliklinikaların, müalicə müəssisələrinin kitabxanaları daxildir. Bu kitabxanalar içərisində Respublika Elmi Tibb Kitabxanası və Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin kitabxanası səhiyyə sahəsində respublikamızın böyük ənənələri və zəngin kitab-informasiya fondu olan kitabxanalardır.

1940-cı ildə yaradılmış Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının tibb elminin ayrı-ayrı sahələrinə və Azərbaycan səhiyyəsinə dair çox zəngin kitab fondu vardır. 1990-cı ildə kitabxananın binası alındığından kitabxana uzun müddət öz fəaliyyətini zəiflətməmişdir.

Səhiyyə Nazirliyi son zamanlar Respublika Elmi Tibb Kitabxanasına çox abad və geniş bir bina vermiş, kitabxananı avadanlıqla və texniki vasitələrlə təmin etmişdir. Kitabxananın maliyyələşdirilməsi işi qaydaya salınmış, yeni kitablarla təkmilləşdirməsi işi xeyli yaxşılaşdırılmışdır.

Hazırda Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının fondunda 742494 nüsxə ədəbiyyat saxlanılır. Kitabxana öz oxucularına İnternet vasitəsilə də xidmət göstərir. Kitabxananın 1142 nəfər oxucu vardır. Bir il ərzində oxuculara 20193 kitab verilmişdir.

Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının həmçinin respublikanın 116 tibb kitabxanasının elmi-metodik mərkəzi kimi böyük metodik tədbirlər həyata keçirir.

4.4. Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsinə 998-668 min kitab fondu olan 90 kitabxana daxildir.

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsinə Respublika Elmi Kənd Təsərrüfatı Kitabxanası, kənd təsərrüfatı elmi-tədqiqat institutlarının kitabxanaları, elmi mərkəzlərin və təcrübə stansiyalarının kitabxanaları, təhsil müəssisələrinin kitabxanaları daxildir.

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin ən böyük kitabxanası Respublika Elmi Kənd Təsərrüfatı Kitabxanasıdır. 1929-cu ildən fəaliyyətə başlayan bu kitabxananın fondunda kənd təsərrüfatı elminin müxtəlif sahələrinə dair 728622 nüsxədən çox qiymətli ədəbiyyat saxlanılır. Kitabxana respublikamızda kənd təsər-

rüfatı biliklərinə dair elmi informasiya mərkəzi kimi 12115 nəfər oxucuya xidmət edir.

Respublika Elmi Kənd Təsərrüfatı Kitabxanası son zamanlar kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilmiş, internetə qoşulmuşdur.

Respublika Elmi Kənd Təsərrüfatı Kitabxanası həmçinin kənd təsərrüfatı kitabxanalarının metodik təminat mərkəzi kimi olduqca böyük elmi-metodik iş aparır, metodik vəsaitlər hazırlayıb nəşr etdirir.

4.5. Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə

Elmi-texniki kitabxana şəbəkəsi respublikamızın ən böyük kitabxana şəbəkələrindən biridir. Sovetlər Birliyi dövründə bu şəbəkəyə Azərbaycan SSR Dövlət Plan Komitəsi rəhbərlik edirdi. Müstəqillik illərində həmin şəbəkə əvvəlcə Nazirlər Soveti yanında Elm və Texnika Komitəsinə tabe olmuş, komitə ləğv edildikdən sonra şəbəkə bir neçə nazirlik, idarə və müəssisələr arasında bölüşdürülmüşdür. Şəbəkənin əsas hissəsi, o cümlədən Respublika Elmi Texniki Kitabxanası yeni təşkil edilən Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verilmişdir. Təəssüf ki, son illərdə komitənin keçmiş rəhbərliyinin ciddi səhvi üzündən Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının şəhərin mərkəzində yerləşən çox münasib binası təmir adı ilə boşaldılmış, kitabxana şəhərin nisbətən ucqarlarında yerləşən və münasib olmayan binaya köçürülmüşdür. Kitabxananın bir milyon nüsxəyə yaxın kitabı köçürməsi prosesi bir ildən artıq çəkmiş, bu müddətdə oxuculara xidmət işi dayandırılmışdı. Sonradan məlum oldu ki, təmir adı ilə bağlanan Elmi Texniki Kitabxananın binası özəl bir banka verilmişdir.

Komitənin yeni rəhbərliyi kitabxananın yeni binasını təmir

etdirmiş, oxu zalları yaratmışdır. Hazırda kitabxana öz normal iş rejiminə qayıtmış, fondunu qaydaya salmış, yeni ədəbiyyatla təkmilləşdirilməyə başlamışdır. Kitabxananın yeni avadanlıq və kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi oxucuların tələbatını ödəmək üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Hazırda Elmi Texniki Kitabxananın fondunda 14734154 min nüsxə ədəbiyyat saxlanılır. Kitabxana 20401 nəfər oxucuya xidmət edir. Respublika Elmi Texniki Kitabxanası həmçinin 120-dən artıq elmi-texniki kitabxana şəbəkəsinin elmi metodik mərkəzi kimi böyük işlər aparır, metodik vəsaitlər tərtib edir, müntəzəm olaraq kitabxanalara metodik köməklik göstərir.

4.6. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə

Respublikamızın kitabxana şəbəkələri icərisində ən böyük şəbəkələrdən biri də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsidir. Elmin və mədəniyyətin kitabxana-informasiya təminatında mühüm xidmətləri olan bu şəbəkə müstəqillik illərində keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq öz işini uğurla davam etdirmiş, Azərbaycan elminin informasiya təminatında yaxından iştirak etmiş, akademiya işçilərinin elmi sorğularını müvəffəqiyyətlə təmin etməyə nail olmuşdur.

AMEA-nın kitabxana şəbəkəsinə 1.354.902 nüsxə kitab fonduna malik olan 27 elmi-tədqiqat institutunun kitabxanaları və AMEA-nın ən zəngin və nadir kitabxana fonduna malik olan Mərkəzi Elmi Kitabxanası daxildir. Bu kitabxananın fondunda hazırda 50 dildə 3 milyon nüsxədən artıq kitab saxlanılır. Kitabxananın fondu 1990-cı illə müqayisədə 400 min nüsxəyə qədər artmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 yanvar 2003-cü il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş AMEA Nizamnaməsinə əsasən Mərkəzi Elmi Kitabxanaya elmi status verilmişdir. Elmi

statusun verilməsi ilə əlaqədar kitabxana elmi-tədqiqat institutu hüququ əldə etmiş, öz strukturunda ciddi dəyişikliklər etmişdir. Kitabxanada elmi şura, bilavasitə elmi-tədqiqat işi aparan yeni şöbələr yaradılmışdır. "Heydər Əliyev irsinin təbliği", "Kitabxanaşünaslıq", "Kitabşünaslıq", "Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması" və s. şöbələri buna misal göstərmək olar.

2003-cü ildə kitabxananın yanında kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq elmləri üzrə aspirantura açılmışdır. Həmin ildən başlayaraq kitabxana dissertantura yolu ilə də yüksək ixtisaslı elmi kadrlar hazırlamağa başlamışdır. Hazırda Mərkəzi Elmi Kitabxananın 8 aspirantı və 14 dissertantı var. Onların hazırlanmasına respublikanın görkəmli alimləri cəlb edilmişdir. Kitabxana elmi kadrların hazırlanması sahəsində Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin alimləri ilə sıx əməkdaşlıq edir.

Kitabxana elmi müəssisə kimi kitabxananın elmi əsərlərini nəşr edir. Bu əsərlərdə kitabxananın əməkdaşları ilə yanaşı respublikanın görkəmli kitabxanaşünas alimlərinin də çıxış etməsi əsərlərin elmi səviyyəsini yüksəldir və elmi dəyərini artırır.

Əsərlərdə kitabxanaşünaslığın, biblioqrafiyaşünaslığın, kitabşünaslığın aktual məsələlərinə, həmçinin kitabxana işinin informasiyalaşdırılması problemlərinə dair çox qiymətli məqalələr dərc edilir ki, bu da milli kitabxanaşünaslığın inkişafı üçün əməli addımdır.

Kitabxananın nəşriyyat fəaliyyətində son illərdə monoqrafik əsərlərin nəşri təqdirəlayiq hadisədir. Belə monoqrafik əsərlərə misal olaraq prof. Abuzər Xələfovun 2006-cı ildə nəşr edilmiş "XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas inkişaf istiqamətləri (mülahizələr, təkliflər, proqnozlar)" kitabını və Aybəniz Əliyeva-Kəngərlinin 2007-ci ildə nəşr edilmiş "Azərbaycan folkloru və kitab mədəniyyəti" kitabını göstərmə bilərik.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın son dövr nəşriyyat fəaliyyətində AMEA-nın Rəyasət Heyətinin qərarına əsasən 1964-cü

ildən nəşrə başlayan "Azərbaycan elm və mədəniyyət xadimləri" seriyasının davam etdirilməsi mühüm yer tutur. Görkəmli Azərbaycan alimlərinin AMEA-nın akademiklərinin və müxbir üzvlərinin şəxsi biblioqrafiyalarının hazırlanıb çap etdirilməsi mühüm elmi əhəmiyyətə malikdir. Kitabxananın 100-dən artıq belə biblioqrafik əsər hazırlayıb nəşr etdirməsi elmimizin təbliği üçün qiymətli hədiyyədir.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın son illərdəki fəaliyyətində kitabxana işinin informasiyalaşdırılması mühüm yer tutur. 2002-ci ildə bu məqsədlə burada "Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması" şöbəsi yaradılmışdır. Bu şöbə qısa zaman kəsiyində kitabxana proseslərinin kompüterləşdirilməsi sahəsində xeyli iş görməyə, xarici ölkə kitabxanalarının iş təcrübəsini öyrənmək əsasında elektron kitabxana və elektron kataloq yaratmağa, kitabxana işi prosesini avtomatlaşdırmağa başlamışdır. Kitabxana rəhbərliyinin ciddi səyi nəticəsində kitabxana-informasiya texnologiyalarının əldə edilməsi şöbənin işinin daha səmərəli təşkilinə əlverişli şərait yaratmışdır. Respublikamızda kitabxana işi proseslərini avtomatlaşdırmaq üçün Rusiya proqramı olan "İRBİS-64" avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya proqramını tətbiq edən ilk kitabxanalardan biri Mərkəzi Elmi Kitabxana olmuşdur. Kitabxana işinin avtomatlaşdırmaq istəyən bir çox kitabxanalar Mərkəzi Elmi Kitabxananın iş təcrübəsindən bəhrələnmişlər.

Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsinin avtomatlaşdırılması proqramı komplektləşdirmənin gedişinin və nəticələrinin statistik uçotunu, sənədlərin müxtəlif parametrlərlə axtarışını və təhlilini təmin edir. Oxuculara kitabxana-informasiya xidməti istiqamətində oxucuların elektron kartotekası hazırlanmış, abonentlərin qeydiyyatı, onlara xidmətin müxtəlif parametrləri avtomatlaşdırılmışdır.

Kitabxana oxucuların tələbatını ödəmək üçün bir neçə məlumat bazası yaratmağa müvəffəq olmuşdur ki, bu da xidmət prosesinin daha da təkmilləşməsinə və keyfiyyətinə mü-

hüm təsir göstərmişdir. Rusiyanın Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Məlumat Bazaları əsasında yaradılmış “İlham Əliyev”, “Heydər Əliyev şəxsiyyəti Rusiya mətbuatında”, “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, “Bakı-Tbilisi-Ceyhan”, “Qarabağ müharibəsi” və s. bazalarını buna misal göstərmək olar.

Kitabxananın son dövr fəaliyyətində həyata keçirilən önəmli işlərdən biri də kitabxananın Veb sahifəsinin yaradılmasıdır. 17 rubrikadan ibarət olan bu sahifədə kitabxananın tarixi, strukturu, şöbələri, fondları və oxu zalları, AMEA-nın kitabxana şəbəkəsi haqqında məlumat almaq mümkündür.

Kitabxananın Veb sahifəsində kitabxanada yaradılan “Azərbaycan dövlətçiliyi və Heydər Əliyev kitabxanası” haqqında geniş məlumat verilməsi, ulu öndərin Azərbaycançılıq fəlsəfəsi konsepsiyasının təbliği üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Veb sahifədə kitabxananın fəaliyyət sistemi haqqında geniş, hərtərəfli və anlaşıqlı formada məlumatın toplanması oxucuların marağına səbəb olmuş, onların sayının artmasına şərait yaratmışdır. Kitabxana əldə etdiyi nailiyyətlərlə kifayətlənmir, öz Veb sahifəsini daim təkmilləşdirir, dünya təcrübəsindən geniş istifadə etməyə çalışır. Saytın serveri gündən-günə genişləndirilir, yeni-yeni rubrikalar açılır, sistemlər yaradılır. Kitabxanada on-layn idarəetmə sisteminin yaradılması buna misal ola bilər. Bu sistem vasitəsi ilə kitabxananın bir neçə əməkdaşı eyni vaxtda sayt üzərində iş apara bilər, materialları yeniləşdirmək imkanı əldə edirlər.

Kitabxanada “Azərbaycanşünaslıq” elektron mərkəzinin əsası qoyulmuşdur. Bu mərkəzdə “Azərbaycan tarixi”, “Azərbaycan elmi”, “Azərbaycan mədəniyyəti”, “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, “Azərbaycan nefti” və s. məlumat bazaları yaradılaraq oxucuların istifadəsinə verilmişdir.

Kitabxana EBSCO Beynəlxalq Konsorsiumun üzvü olan Azərbaycan İnformasiya Konsorsiumuna daxil olmuş və EBSCO verilənlər bazalarında 7000 adda xarici tam mətinli

elmi jurnallardan İnternet vasitəsi ilə istifadə etmək imkanı əldə etmişdir ki, bu da müxtəlif elm sahələri üzrə araşdırma aparan Azərbaycan tədqiqatçıları üçün olduqca böyük hədiyyədir. Kitabxanada son zamanlar hazırlanan “Kitabxana axtarış portalı”, “Neft ədəbiyyatının elektron kitabxanası”, “Azərbaycanda neft” məlumat bazası və bu bazanın elektron kataloqunun yaradılması, AMEA sistemində olan elmi-tədqiqat institutu kitabxanalarının rəqəmli formatının yaradılması kitabxananın kompüterləşdirilməsi sahəsində apardığı işlərin əsas göstəricisidir.

Son illərdə həyata keçirilən bütün tədbirlər Mərkəzi Elmi Kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, maliyyələşdirmə işinin qaydaya salınması, kitabxananın illik büdcəsinin ilbəil artırılması, kitabxananın yeni informasiya texnologiyası ilə və kitabxana avadanlığı ilə təmin edilməsi, kitabxananın yüksək texnologiya əsasında kompüterləşdirilməsi, kitabxana fondunun milli və xarici ədəbiyyatla ardıcıl olaraq təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsi və kitabxana işçilərinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinə yüksəltmiş, kitabxana işinin əsas istiqaməti olan “İnformasiya hamı üçün” prinsipinin həyata keçirilməsində dövrə, zamanla, informasiya cəmiyyətinin tələbləri ilə ayaqlaşan keyfiyyət dəyişikliyinə baş verməsinə gətirib çıxarmışdır. Beləliklə də kitabxana işində yeni mərhələnin informasiyalaşdırma mərhələsinin əsası qoyulmuşdur.

Müasir dövrdə kitabxanaların xüsusi ilə, elmi kitabxanaların qarşısında çox mühüm problem kitabxana oxucu münasibətlərinin tənzimlənməsi problemi durur. Elmi kitabxanaların oxucusu yüksək intellekt səviyyəli, dərin və hər tərəfli məlumatlı, informasiya müəssisələrindən və İnternetdən hərtərəfli istifadəni bacaran oxucudur. Ona görə də belə oxucuları əldə saxlamaq kitabxanaların daimi oxucularına çevirmək o qədər də asan deyildir. Məhz buna görədir ki, müasir elmi kitab-

xanalar oxuculara xidmətin ancaq ənənəvi üsul və formaları ilə keyfiyyətlənə bilməz. Müasir kitabxana-informasiya texnologiyasına əsaslanan yeni elektron forma və üsullardan, İnternetdən, informasiya mərkəzləri ilə hər tərəfli integrasiyadan istifadə etməklə müasir oxucunun tələbatını ödəmək mümkündür.

Bu baxımdan AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası son illərdə böyük uğurlar əldə etmiş, oxuculara xidmət sahəsində öz işini xeyli təkmilləşdirməyə müvəffəq olmuşdur. İlk növbədə kitabxana oxucu sorğularını tam ödəmək üçün kitabxana xidmətinin məhək daşı olan kitab fondunu ən mühüm yeni elmi ədəbiyyatla və elmi-tədqiqat üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən dövrü nəşrlərlə və elmi jurnallarla komplektləşdirmək üçün ciddi fikir vermişdir. Kitabxana fondu dinamik olaraq köhnəlmiş kitablardan təmizlənmiş, yeni kitablarla və dövrü nəşrlərlə zənginləşmişdir. Beləliklə, kitabxana fondu dinamik, həmişə hərəkətdə olan canlı orqanizmə çevrilmək ərafəsindədir.

Son illərdə kitabxana fondunun inkişafına diqqət yetirək.

Əgər 2004-cü ildə kitabxananın fondunda 2.095.942 kitab var idisə, bu rəqəm 2005-ci ildə 2.135.969 nüsxə, 2008-ci ildə isə 2.217.813 nüsxə olmuşdur. Kitabxana fondunun fasiləsiz olaraq təzələnməsi, yeni ədəbiyyatla təkmilləşməsi, kitabxananın kompüterləşdirilməsi kitabxana-oxucu münasibətlərini qaydaya salmış, kitabxananın daimi oxucularının miqdarı sabitləşmiş, kitabxanaya yeni oxucular gəlməyə başlamışdır.

Bütün bunlar kitabxana oxucularının inkişaf dinamikasına müsbət təsir göstərmişdir. Rəqəmlərə diqqət yetirək. Əgər Mərkəzi Elmi Kitabxananın 2004-cü ildə 33.452 nəfər oxucusu var idisə, bu rəqəm 2005-ci ildə 34.768 nəfər, 2008-ci ildə isə 37.056 nəfər olmuşdur.

Oxucuların sayının artması ilə yanaşı olaraq kitabxanaya oxucu gəlişi də artmışdır. Əgər 2004-cü ildə kitabxanaya 1.210.994 oxucu gəlişi olmuşdursa, bu rəqəm 2005-ci ildə 1.210.050, 2008-ci ildə isə 1.240.500 olmuşdur.

Kitab verilişi də müvafiq olaraq artmışdır. Əgər 2004-cü

ildə 1.248.475 kitab verilmişdisə, bu rəqəm 2005-ci ildə 1.248.994, 2008-ci ildə isə 1.250.156-ya çatmışdır.

Göstərdiyimiz rəqəmlər kitabxananın son illərdə oxuculara xidmət sahəsində əldə etdiyi böyük uğurları bir daha təsdiq edir.

Son illərdə kitabxananın fəaliyyətində beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsi məsələlərinə də xüsusi diqqət yetirilmişdir. Kitabxana hər şeydən əvvəl 90-cı illərin əvvəllərində pozulmuş beynəlxalq əlaqələri bərpa etməyə çalışmış, böyük çətinliklərlə olsa da buna nail ola bilmişdir. İlk növbədə Rusiya Federasiyası və digər MDB ölkələri ilə beynəlxalq əlaqələr bərpa edilmiş, həmçinin ABŞ, Qərb və Şərq ölkələri ilə əlaqələr yaradılmışdır. Kitabxana beynəlxalq kitabxana mübadiləsi mərkəzi kimi xarici ölkə kitabxanaları ilə əlaqələri genişləndirmiş, dünyanın 77 dövlətinin 595 təşkilatlarından, kitabxanalarından, elmi mərkəzlərindən, nəşriyyatlarından, ayrı-ayrı alimlərindən və başqalarından kitab mübadiləsi yolu ilə 4000 nüsxə xarici elmi ədəbiyyat əldə etmişdir.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın beynəlxalq əlaqələri genişləndirmək sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər içərisində respublikamızda fəaliyyət göstərən xarici ölkə səfirlikləri ilə yaratdığı əlaqələr və təşkil etdiyi tədbirlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, 10-dan artıq səfirliklə əlaqələr yaradılmış, onlarla birlikdə proqramlar hazırlanıb həyata keçirilmiş, səfirliklərin köməyi ilə kitabxananın xarici ədəbiyyat fondu xarici dilli ədəbiyyat və dövrü nəşrlərlə zənginləşdirilmişdir. Mərkəzi Elmi Kitabxana 2008-ci ildə Almaniya Xarici İşlər Nazirliyinin, Alman Tədqiqat Mərkəzi və Höte İnstitutunun Orta Asiya və Şərqi Avropa ölkələrində mövcud olan aparıcı kitabxanaları alman dilli elmi ədəbiyyatla zənginləşdirmək məqsədi daşıyan "İnsanlar və kitablar" birgə layihəsi çərçivəsində 5 min avro dəyərində elmi kitablar almağa müvəffəq olmuşdur.

Kitabxana həmçinin respublikamızı, Azərbaycan kitabını xarici ölkələrdə təbliğ etmək, Azərbaycan elm və mədəniyyətinin son nailiyyətlərini, respublikamızın dinamik inkişafını,

dünyada lider dövlətə çevrilməsini əks etdirən kitab sərvətimizi beynəlxalq aləmdə yaymaq üçün beynəlxalq kitab sərgilərində iştirak edir. Son illərdə kitabxananın Frankfurt, İstanbul, Tehran və Rusiya kitab sərgilərində iştirak etməsi dediklərimizi bir daha təsdiq edir.

Mərkəzi Elmi Kitabxana həmçinin olduqca geniş miqyaslı ictimai, siyasi tədbirlər həyata keçirir. Belə tədbirlər içərisində elmi konfranslar, kitab təqdimatları, kitab müzakirələri, yubileylərə, tarixi günlərə, ayrı-ayrı görkəmli alimlərin, yazıcıların, ictimai və dövlət xadimlərinin həyat və fəaliyyətinə həsr olunmuş görüşlər, yığıncaqlar mühüm yer tutur.

Kitabxananın son dövr fəaliyyətində daimi və tematik sərgilərin keçirilməsinə böyük diqqət yetirilir. Kitabxana AMEA-nın keçirdiyi demək olar ki, bütün tədbirləri, tədbirin mövzuna uyğun kitab sərgiləri ilə müşayiət edir. Belə sərgilər tədbir iştirakçıların böyük marağına səbəb olur. Sərgilər böyük informasiya funksiyasını yerinə yetirdiyindən keçiriləcək tədbirlərin səmərəliliyini daha da artırır.

Kitabxana son illər olduqca maraqlı yeni iş üsulu və formaları həyata keçirməyə başlamışdır. Bunlara misal olaraq kitabxananın ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin respublika miqyaslı tədbirlərində tematik sərgilər keçirməsidir. Rabitə və İnformasiya Nazirliyində, Vergilər Nazirliyində, Ədliyyə Nazirliyində, Təhsil Nazirliyində, Fövqaladə Hallar Nazirliyində və s. nazirliklərdə keçirilən sərgilər buna misal ola bilər.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın sərgi zalında təşkil edilən daimi və tematik sərgilər oxucuların böyük marağına səbəb olur. Bütün gün ərzində sərgi zalı oxucularla dolu olur. Oxucular sərgi zalında nümayiş etdirilən kitablar haqqında qeyd aparmağı da unutmur.

Kitabxananın nümayiş etdirdiyi sərgilər içərisində ulu öndər Heydər Əliyevin 85 illik yubileyi münasibəti ilə "Heydər Əliyev irsinin tədqiqinin təbliği" mövzusunda keçirilən sərgilər

böyük maraq doğurmuşdur. Geniş əks-sədaya səbəb olan bu möhtəşəm sərgidə məşhur dövlət xadimi Heydər Əliyevin keçdiyi həyat yolunu, ictimai-siyasi fəaliyyətini, Azərbaycan dövlətçiliyinin yaradılması, möhkəmləndirilməsi və inkişafı, ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun yüksəldilməsi sahəsindəki misilsiz fəaliyyətini əks etdirən 600-dən artıq sənəd nümunələri nümayiş etdirilmişdir. Uzun müddət oxucuların istifadəsində qalan bu sərgiyə yüzlərlə tamaşaçı-oxucu baxmış və ondan bəhrələnmişlər.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın keçirdiyi tematik sərgilər içərisində neft mövzusunda sərgilərdə həm respublika ictimaiyyətinin həm də xarici ölkə mütəxəssislərinin marağına səbəb olmuşdur. Belə sərgilərə misal olaraq kitabxananın 2007-ci ildə keçirdiyi "Azərbaycan neftinin dünəni, bu günü, sabahı" ədəbi və virtual sərgini göstərmək yerinə düşərdi. Azərbaycanın neft ölkəsi kimi keçdiyi yolu, neft sənayesinin inkişaf tarixini, onun bu gününü, gələcəyini, müstəqillik illərində əldə edilmiş nailiyyətləri, əsrin müqaviləsini Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri haqqında ədəbiyyatı, elmi araşdırmaların nəticələrini əks etdirən sənədləri nümayiş etdirən bu möhtəşəm sərgidə mindən artıq ədəbiyyat əks etdirilmişdir. Kitabların həm də virtual formada sərgilənməsi onun əhəmiyyətini daha da artırmış, istifadəçilərin sayını qat-qat çoxaltmışdır.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın son dövr fəaliyyətində onun AMEA kitabxana şəbəkəsinin elmi-metodik mərkəzi kimi apardığı illərdə də mühüm yer tutur. Kitabxana öz statusuna görə AMEA-nın 25-dən artıq elmi-tədqiqat institutu, elmi kitabxanaların metodik mərkəzi funksiyasını da yerinə yetirir. Kitabxana müntəzəm olaraq institut kitabxanaların komplektləşməsində, kadrlarının ixtisasının artırılmasında, metodik ədəbiyyatla təmin edilməsində, yeni informasiya texnologiyasının tətbiq edilməsində onlara köməklik edir. Elmi-tədqiqat institutlarının kitabxanalarının işçiləri üçün metodik konfranslar, seminarlar keçirilir, həmçinin vaxtaşırı kurslara dəvət edirlər.

Mərkəzi kitabxananın metodik fəaliyyətində baş verən yeniliklər və aparılan metodik tədbirlər, şəbəkə kitabxanalarının işinə müsbət təsir etməklə, onların öz oxucularının informasiya təminatına müsbət təsir göstərir və bütövlükdə AMEA kitabxana şəbəkəsinin işinin mərkəzləşdirilmiş qaydada idarə edilməsi dövrü, zamanla ayaqlaşmasına şərait yaradır.

Nəticə olaraq demək olar ki, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası son illərdə öz maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmiş, müasir kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilmiş, kitabxana işinin informasiyalaşdırılması sahəsində əhəmiyyətli uğurlar əldə etmiş, Azərbaycan elminin baş qərarğı olan AMEA-nın böyük kollektivini, elmi-tədqiqat işi aparan alim və tədqiqatçıların kitabxana informasiya təminatını böyük uğurla yerinə yetirən, kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində ciddi elmi araşdırmalar apara bilən bir elmi müəssisəyə çevrilmişdir. Mərkəzi Elmi Kitabxana həmçinin Azərbaycan kitab abidələrini ardıcıl olaraq toplayan, gələcək nəsillər üçün qoruyub saxlayan, onun elektron variantını yaradan, kitab təbliğinin müxtəlif forma və üsullarından istifadə edərək dönmədən onu təbliğ edən bir elmi mərkəzdir.

Bütün bu göstərdiklərimiz bir daha sübut edir ki, son beş ildə ulu öndər Heydər Əliyev işinin layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə geniş quruculuq işləri həyata keçirilmiş, iqtisadiyyat, siyasət, elm, təhsil və mədəni quruculuq və əhalinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində böyük uğurlar qazanılmış, dövlətimiz MDB məkanında lider dövlətə çevrilmişdir.

Ölkəmizdə baş verən inkişaf və tərəqqi mədəni quruculuğun ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana işinə də müsbət təsir göstərmiş, kitabxana işi əhlinin informasiya təminatının təşkilində mühüm elmi bazaya çevrilmişdir.

Kitabxana quruculuğu sahəsində həyata keçirilən tədbirləri nəzərdən keçirərkən belə bir həqiqət ortaya çıxır ki, ulu öndər Heydər Əliyevin 34 illik siyasi fəaliyyəti dövründə həyata keçirdiyi kitabxana siyasəti möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilmiş, daha da təkmilləşərək yeniləşən kitabxana siyasəti aparılmış, kitabxanaların gələcək perspektivlərini və inkişaf istiqamətlərini müəyyən-ləşdirən çox qiymətli sənədlər qəbul edilmişdir.

Kitabxanaların miqdarı artmaqla yanaşı kitabxana-oxucu münasibətlərinin formalaşmasında, informasiya cəmiyyətinin qarşıda qoyduğu vəzifələrin, xüsusilə YUNESKO-nun "İnformasiya hamı üçün" proqramının həyata keçirilməsində əhəmiyyətli dönüş baş vermişdir.

Əgər 1990-cı ildə respublikamızda 120 milyon nüsxə kitab fonduna malik 10 min kitabxana var idisə, indi onların sayı 12 minə, kitab fondu isə təxmini hesablamalara görə 140 milyon nüsxəyə çatmışdır.

Müasir dövrün tələblərinə müvafiq olaraq kitabxanaların əksəriyyətinin kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi onların kompüterləşdirilməsi və İnternetə qoşulması üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Kitabxanalarımızın ölkənin ictimai-siyasi və mənəvi həyatında rolu və əhəmiyyəti xeyli artmış, ölkə iqtisadiyyatına, mədəniyyətinə, elminə və təhsilinə informasiya xidmətinin təşkilində böyük uğurlar əldə edilmişdir.

Son illərdə ölkəmizdə kitabxana işi sahəsində əldə edilən bu böyük nailiyyətlər dövlətimizin, xüsusilə respublikamızın Prezidenti İlham Əliyevin böyük diqqəti və qayğısı sahəsində mümkün olmuşdur. Buna görə kitabxanalarımızın çoxmilyonlu oxucuları, ziyalılarımız və bütün kitabxana ictimaiyyəti ölkə

Prezidentinə minnətdardır.

Məhz buna görədir ki, ölkəmizin bütün kitabxanaları dövlətimizin böyük qayğısına cavab olaraq əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətini daha da yaxşılaşdırmağa, əhalinin bütün təbəqələrini kitabxana oxucuları sırasına cəlb etməyə, kitabxana işini ardıcıl olaraq informasiyalaşdırmaq və YUNESKO-nun "İnformasiya hamı üçün" proqramını dönmədən həyata keçirməyə səfərbər olmuşlar.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

- ¹ Sov. İKP qurultayları, konfransları və MK plenumlarının qətnamə və qərarları. III hissə, Bakı, 1954, s.636
- ² Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 10, s. 2, iş 188, v. 6
- ³ Yenə orada, iş 118, v. 7
- ⁴ Yenə orada, iş 2, v. 1-5
- ⁵ Yenə orada, iş 118, v. 7
- ⁶ Yenə orada, iş 20, v. 31-35
- ⁷ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.21.
- ⁸ Yenə orada, s.88.
- ⁹ «Коммунист» qəzeti, 1955, 18 fevral.
- ¹⁰ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.98.
- ¹¹ Sov. İKP qurultayları, konfransları və MK plenumlarının qətnamə və qərarları. IV hissə, Bakı, 1963, s.159-160.
- ¹² Yenə orada, s.213
- ¹³ Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 13, s. 4, iş 30, v. 11-13.
- ¹⁴ Yenə orada, s.13
- ¹⁵ Sov. İKP MK yanında MLI Azərbaycan filialının partiya arxivi, f. 1, s. 341, iş 5, v. 49.
- ¹⁶ Yenə orada, s.50.
- ¹⁷ «Бюллетень ЮНЕСКО для библиотек», 1957, №1, с.17.
- ¹⁸ Sov. İKP MK yanında MLI Azərbaycan filialının partiya arxivi, f. 1, s. 341, iş 5, v. 50.
- ¹⁹ Yenə orada, s.51.
- ²⁰ Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 13, s. 4, iş 48, v. 95-98.
- ²¹ Sov. İKP MK yanında MLI Azərbaycan filialının partiya arxivi, f. 1, s. 341, iş 5, v.51.

- ²² *Yenə orada*, f. 1, s. 241, iş 5, v. 52.
- ²³ *Azərbaycan SSR MN arxivi*, f. 13, s. 4, iş 48, v. 96-98
- ²⁴ *Yenə orada*.
- ²⁵ S.M.Kirov adına ADU-nun elmi əsərləri, «Tarix və fəlsəfə» seriyası, 1963, № 7, s.5-6.
- ²⁶ *Yenə orada*, s.5.
- ²⁷ *Azərbaycan SSR MN arxivi*, f. 13, s. 4, iş 48, v. 57
- ²⁸ *Yenə orada*, v. 92-95.
- ²⁹ *Yenə orada*, v. 93-96
- ³⁰ *Yenə orada*.
- ³¹ «Kommunist» qəzeti, 1957, 18 iyun.
- ³² *Azərbaycan SSR MN arxivi*, f. 13, s. 4, iş 48, v. 90.
- ³³ *Yenə orada*, v. 165-170.
- ³⁴ Sov. İKP MK yanında MLI Azərbaycan filialının partiya arxivi, f. 1, s. 341, iş 5, v. 49.
- ³⁵ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.93.
- ³⁶ *Azərbaycan SSR MN arxivi*, f. 13, s. 4, iş 48, v.90-94.
- ³⁷ *İdeologiya işi məsələləri*. B., 1961, s.222.
- ³⁸ *Yenə orada*, s.220.
- ³⁹ Показатели работы и анализ развития сети и деятельности массовых библиотек за 1960 г. SSRİ Mədəniyyət Nazirliyinin nəşri, 1960, s.1-2.
- ⁴⁰ *Azərbaycan kommunisti*. 1963, № 10, s.5.
- ⁴¹ *Azərbaycan SSR MN arxivi*, f. 13, s. 4, iş 52, v.11.
- ⁴² *Yenə orada*, iş 20, v.96
- ⁴³ *Azərbaycan kommunisti*. 1960, № 10, s.10-11.
- ⁴⁴ *Kommunist qəzeti*. 1961, 4 iyun.
- ⁴⁵ *Yenə orada*, 1962, 12 aprel.
- ⁴⁶ *Yenə orada*.

- ⁴⁷ *Azərbaycan kitabxana işçilərinin birinci qurultayının qətnaməsi*. B., 1962, s.1.
- ⁴⁸ *Yenə orada*, s.4.
- ⁴⁹ *Azərbaycan kitabxana işçilərinin birinci qurultayının qətnaməsi*. B., 1962, s.2.
- ⁵⁰ *Yenə orada*, s.3.
- ⁵¹ *Azərbaycan SSR MN Baş kitabxana müfəttişliyinin cari arxivi*, qovluq 7, vərəq 12.
- ⁵² Народное хозяйство Азербайджанской ССР за 60 лет. Баку, 1980, с.198.
- ⁵³ *Yenə orada*, s.301.
- ⁵⁴ ЦСУ ССР народное образование наука и культура в СССР. Статистический сборник. М., 1971, с.298.
- ⁵⁵ ЦСУ ССР народное образование наука и культура в СССР. Статистический сборник. М., 1971, с.298-299.
- ⁵⁶ Азербайджанская ССР 50 летию великого октября. Статистический сборник. Баку, 1957, с.9.
- ⁵⁷ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.98-99.
- ⁵⁸ Баку в цифрах. Статистический сборник, Баку, 1967, s. 87.
- ⁵⁹ *Azərbaycan SSR MN arxivi*, f. 13, s. 4, iş 16, v. 15-30.
- ⁶⁰ *Azərbaycan SSR OİMDA, Bakı filialı*, f. 95, s. 6, iş 33, v. 1.
- ⁶¹ V.İ.Lenin adına Bakı şəhər Mərkəzi Kitabxanasının arxivi. F. 1, s. 1, iş 112, v. 1.
- ⁶² *Yenə orada*, iş 127, v. 4.
- ⁶³ *Yenə orada*, iş 112, v. 1.
- ⁶⁴ *Yenə orada*, iş 127, v. 2
- ⁶⁵ *Имени Владимира Ильича Ленина*, Баку, 1959, s.38.

⁶⁶ V.İ.Lenin adına Bakı şəhər Mərkəzi Kitabxanasının arxivi. F. 1, s.1, iş 127, v.16.

⁶⁷ Имени Владимира Ильича Ленина, Баку, 1959, s.33.

⁶⁸ Azərbaycan SSR OİMDA, Bakı filialı, f. 95, s. 6, iş 32, v.1-50.

⁶⁹ Yənə orada, iş 6, v.20-21.

⁷⁰ Ə.Cəfərov Kirovabad. Bakı, 1961, s. 72.

⁷¹ Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 13, s. 4, iş 42, v. 114.

⁷² Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1964, s.91.

⁷³ Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 13, s. 4, iş 73, v. 38.

⁷⁴ Yənə orada, iş 51, v. 10

⁷⁵ Народное хозяйство Азербайджанской ССР за 60 лет. Баку, 1980, с.29.

⁷⁶ Yənə orada, s.297.

⁷⁷ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.92-93.

⁷⁸ T.F.Quliyev. Azərbaycan həmkarlar ittifaqı kitabxanaları 1950-ci illərdə. ADU-nun Elmi əsərləri, «Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya» seriyası, 1972, № 2, s.5.

⁷⁹ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.92.

⁸⁰ Azərbaycan SSR OİMDA, f. 1114, s. 5, iş 1165, v. 97.

⁸¹ T.F.Quliyev. Azərbaycan həmkarlar ittifaqı kitabxanaları 1958-ci illərdə. ADU-nun Elmi əsərləri, «Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya» seriyası, 1972, № 2, s.5-9.

⁸² Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 13, s. 4, iş 48, v. 120-128.

⁸³ Yənə orada.

⁸⁴ Sov. İKP MK yanında MLİ Azərbaycan filialının partiya arxivi, f. 1, s. 336, iş 7, v. 76.

⁸⁵ T.Quliyev. Azərbaycanda kitabxanaçılıq işi. B., 1986, səh. 75.

⁸⁶ Yənə orada, s.77.

⁸⁷ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.92.

⁸⁸ Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 10, s. 12, iş 118, v. 7-9.

⁸⁹ Sov. İKP MK yanında MLİ Azərbaycan filialının partiya arxivi, f. 1, s. 362, iş 127, v. 3.

⁹⁰ Yənə orada, v. 6.

⁹¹ Yənə orada, v. 20.

⁹² Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 13, s. 4, iş 20, v. 31-35.

⁹³ Sov. İKP MK yanında MLİ Azərbaycan filialının partiya arxivi, f. 1, s. 362, iş 70, v. 199-208.

⁹⁴ Yənə orada, v. 200.

⁹⁵ Yənə orada, v. 201.

⁹⁶ Yənə orada, v. 216.

⁹⁷ Yənə orada, s.341, iş 39, v. 12.

⁹⁸ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.92.

⁹⁹ Azərbaycan SSR Xalq Təsərrüfatı. Statistika külliyyatı. Bakı, 1957, s.7.

¹⁰⁰ Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.92-93.

¹⁰¹ Yənə orada.

¹⁰² Yənə orada, s.104-105.

¹⁰³ Sov. İKP MK yanında MLİ Azərbaycan filialının partiya arxivi, f. 1, s. 362, iş 62, s. 23-24.

¹⁰⁴ Kommunist qəzeti, 1962, 11 oktyabr.

¹⁰⁵ Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 13, s. 4, iş 51 a, v. 15.

¹⁰⁶ Yənə orada, iş 73, v. 38.

¹⁰⁷ Yənə orada, iş 519, v. 10-12.

- ¹⁰⁸ *Азербайджанская ССР 50 летию великого октября, статистический сборник. Баку, 1967, s. 205.*
- ¹⁰⁹ *Азербайджанская ССР в цифрах в 1965 годы. Статистический сборник. Баку, 1966, с.267.*
- ¹¹⁰ *Народное хозяйство Азербайджанской ССР к 60-летию великого октября. Б., 1977, с.323.*
- ¹¹¹ *Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.92.*
- ¹¹² *Yenə orada, s.98.*
- ¹¹³ *Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 2511, s. 3, iş 254, v. 114-117.*
- ¹¹⁴ *Yenə orada, iş 24, v. 351.*
- ¹¹⁵ *Azərbaycan SSR MN arxivi, f. 13, s. 4, iş 48, v. 125-128.*
- ¹¹⁶ *Azərbaycan SSR-də xalq maarifinin nailiyyətləri. B., 1957, s.15.*
- ¹¹⁷ *Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyinin arxivi, MN hesabatı, f. № D-10.*
- ¹¹⁸ *Yenə orada.*
- ¹¹⁹ *Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.67.*
- ¹²⁰ *Библиотеки СССР. Опыт работы. Вып. 32, 1966, с.5-6.*
- ¹²¹ *Azərbaycan xalq maarifinin sürətli inkişafı. B., 1980, s.156.*
- ¹²² *Народное хозяйство Азербайджанской ССР за 60 лет. Б., 1980, с.296-309.*
- ¹²³ *Yenə orada, s.297-302.*
- ¹²⁴ *S.Sadiqova. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının metodik və bibliografik materialları. B., 1999, s.4.*

- ¹²⁵ *ЦСУ ССР народное образование наука и культура в СССР статистический сборник. М., 1971, с.298.*
- ¹²⁶ *Yenə orada, s.300.*
- ¹²⁷ *ЦСУ ССР народное образование наука и культура в СССР статистический сборник. М., 1971, с.299.*
- ¹²⁸ *Yenə orada.*
- ¹²⁹ *Bu rəqəmlər M.F.Axundov adına respublika kitabxanasının arxivində saxlanılan kitabxananın illik hesabatlarından götürülmüşdür.*
- ¹³⁰ *М.Самедова. Азербайджанская республиканская библиотека им. М.Ф.Ахундова. Баку, 1959, с.8*
- ¹³¹ *M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanasının arxivi. f.1, iş 39, v. 1-5.*
- ¹³² *Yenə orada, iş 62, s.1-6.*
- ¹³³ *М.Самедова. Азербайджанская республиканская библиотека им. М.Ф.Ахундова.Баку, 1959,с.23-26.*
- ¹³⁴ *Bu rəqəmlər M.F.Axundov adına respublika kitabxanasının hesabatları əsasında ümumiləşdirilmişdir.*
- ¹³⁵ *M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanasının arxivi. f.1, iş 39, v. 1-5.*
- ¹³⁶ *Yenə orada, iş 62, s. 1-4.*
- ¹³⁷ *Bu rəqəmlər M.F.Axundov adına respublika kitabxanasının hesabatları əsasında ümumiləşdirilmişdir.*
- ¹³⁸ *M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanasının arxivi. f.1, iş 62, v. 1-3.*
- ¹³⁹ *Yenə orada, iş 62, v. 1-4.*
- ¹⁴⁰ *M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanasının arxivi. f.1, iş 39, v. 1-15.*
- ¹⁴¹ *M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanasının arxivi. f.1, iş 69, v. 1-10.*

- ¹⁴² *Yenə orada, III Buraxılış, B., 1986, s.16*
- ¹⁴³ *Azərbaycan SSR EA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının 1945-1960-cı illərə dair hesabatları, s.13.*
- ¹⁴⁴ *Azərbaycan SSR EA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının 1958-ci il hesabatı.*
- ¹⁴⁵ *Yenə orada, 1953-1958-ci il hesabatları.*
- ¹⁴⁶ *Mərkəzi Elmi kitabxana. B., 2005, s.4.*
- ¹⁴⁷ *Отчет о работе фундаментальной библиотеки АН Азербайджанской ССР за 1970 годы. Б., 1971, с.17.*
- ¹⁴⁸ *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası – 60. B., 2005, s.20.*
- ¹⁴⁹ *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası – 60. B., 2005, s.21.*
- ¹⁵⁰ *Отчет о работе библиотеки АН Азербайджанской ССР за 1965 годы. Б., 1966, с.20.*
- ¹⁵¹ *Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasının 1958-ci ilə dair hesabatı, v. 12*
- ¹⁵² *Yenə orada, 1957-ci il hesabatı, v. 26.*
- ¹⁵³ *Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasının 1958-ci ilə dair hesabatı, v. 48.*
- ¹⁵⁴ *Yenə orada, v. 49.*
- ¹⁵⁵ *Bu rəqəmlər kitabxananın 1957-1958-ci illərə dair hesabatları əsasında ümumiləşdirilmişdir.*
- ¹⁵⁶ *Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının 1957-ci il hesabatı, v. 34.*
- ¹⁵⁷ *Культурное строительство Азербайджанской ССР. Статистический сборник. Баку, 1961, с.66.*
- ¹⁵⁸ *Yenə orada, s.67.*
- ¹⁵⁹ *M.Ətaşiyev. Bakı Dövlət Universitetinin tarixi. B.,1991, s.408.*

- ¹⁶⁰ *Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasının hesabatı. 1969, s.5-10.*
- ¹⁶¹ *Yenə orada, s.9.*
- ¹⁶² *M.Ətaşiyev. Bakı Dövlət Universitetinin tarixi. B.,1991, s.407.*
- ¹⁶³ *Azərbaycan qəzeti. 1969, 13 sentyabr.*
- ¹⁶⁴ *Respublika Dövlət Elmi Tibb kitabxanasının 1958-ci il hesabatı, s.9-10.*
- ¹⁶⁵ *Обзор работы Азербайджанской Государственной Научной Медицинской библиотеки Минстерство Здраво-хранение Азерб. ССР за 1964 г., с. 4.*
- ¹⁶⁶ *Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının 1960-69-ci il hesabatları*
- ¹⁶⁷ *Əliyev Heydər. Minilliklərin qovşağında.-B., 2001.- s.18.*
- ¹⁶⁸ *Azərbaycan tarixi: 7 cildə. VII cild.-B., 2003.-s.228*
- ¹⁶⁹ *Azərbaycan tarixi. 7cildə. VII cild.-B., 2003.- s. 237.*
- ¹⁷⁰ *Azərbaycanda kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi məsələləri.Bakı, 1980, s.30.*
- ¹⁷¹ *Azərbaycanda kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi məsələləri. Bakı., 1986. s.66.*
- ¹⁷² *Azərbaycan tarixi. VII cild. B., 2003, s.421.*
- ¹⁷³ *Heydər Əliyev. Minilliklərin qovşağında. B., 2001, s.52.*
- ¹⁷⁴ *«Azərbaycan» qəzeti, 1995, 12 noyabr, s.1-3.*
- ¹⁷⁵ *Heydər Əliyev. Müstəqillik yollarında. B., 1997, IV cild, s.355.*
- ¹⁷⁶ *Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin cari materialları.*
- ¹⁷⁷ *Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin cari materialları.*
- ¹⁷⁸ *Müstəqil Azərbaycan- 10 il. B., 2001, s.174.*

- ¹⁷⁹ «Azərbaycan» qəzeti, 1995, 3 iyun.
- ¹⁸⁰ Heydər Əliyev. Müstəqillik yollarında. B., 1997, III cild, s.397.
- ¹⁸¹ Heydər Əliyev. Müstəqillik yollarında. B., 1997, III cild, s.401.
- ¹⁸² «Azərbaycan» qəzeti, 1996, 6 mart.
- ¹⁸³ «Ponorama» qəzeti, 1997, 6 noyabr.
- ¹⁸⁴ «Azərbaycan» qəzeti, 1997, 22 noyabr.
- ¹⁸⁵ Heydər Əliyev: Biblioqrafik məlumat kitabı. B., 2003, s.150.
- ¹⁸⁶ Heydər Əliyev: Biblioqrafik məlumat kitabı. B., 2003, s.150.
- ¹⁸⁷ Azərbaycan naminə. B., 2005, s.108.
- ¹⁸⁸ Abel Məhərrəmov. Bakı Dövlət Universiteti. B., 2000, s.48.
- ¹⁸⁹ «Azərbaycan» qəzeti, 2001, 16 may.
- ¹⁹⁰ Abuzər Xələfov. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi. B.: Azər nəşr, 2006, s.245.
- ¹⁹¹ Professor Abuzər Xələfov haqqında materialların hazırlanmasında dos. Knyaz Aslan yaxından iştirak etmişdir.
- ¹⁹² Abuzər Xələfov. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi. B.: Azər nəşr, 2006, s.98.
- ¹⁹³ «Respublika» qəzeti, 2004, 31 oktyabr.
- ¹⁹⁴ Azərbaycan naminə. B., 2005, s.190-191.

MÜNDƏRİCAT

Elmi redaktordan.....	3
-----------------------	---

I FƏSİL. XX əsrin 50-60-ci illərində Azərbaycanda kitabxana işi (1950-1969-cu illər)..... 9

1.1. Əhaliyə kitabxana xidməti sisteminin inkişafı.	
Kitabxana işinin daha da inkişafına dair tədbirlər.	
Kitabxana işinə rəhbərliyin təkmilləşdirilməsi	9
1.2. Kütləvi kitabxanaların inkişafı.....	43
1.2.1. Şəhər əhalisinə kitabxana xidməti.....	43
1.2.2. Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları	54
1.2.3. Kənddə kitabxana işi.....	59
1.2.4. Uşaq və məktəb kitabxanaları.....	71
1.2.5. Elmi və xüsusi kitabxanalar	80
1.2.5.1. M.F.Axundov adına	
Azərbaycan Milli Kitabxanası	82
1.2.5.2. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının	
kitabxana şəbəkəsi.....	92
1.2.5.3. Elmi-texniki kitabxanalar.....	103
1.2.5.4. Ali məktəb kitabxanaları	111
1.2.5.4.1. Bakı Dövlət Universitetinin	
Elmi Kitabxanası.....	114
1.2.5.5. Tibb kitabxanaları	119

II FƏSİL. XX əsrin 70-80-ci illərində	
Azərbaycanda kitabxana işi	122
2.1. Azərbaycanın inkişafında dönüş mərhələsi illərində	
respublikanın ictimai-siyasi və mədəni həyatı	122
2.2. Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafında	
Heydər Əliyev mərhələsi	136

2.3. Azərbaycanca mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin yaradılması	141
2.4. Azərbaycanca kitabxanaların mərkəzləşdirilməsinin yekunları.....	149
2.5. Kənd rayonlarında kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi	161
2.6. Azərbaycanca elmi, elmi-texniki kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi	163
2.7. Azərbaycanca ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı	175
2.8. Azərbaycanca kitabxanaşünaslıq elminin inkişafı	191

III FƏSİL. Müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxana işi (1991-2003-ci illər).....

3.1. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi müstəqillik illərində	232
3.2. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası müstəqillik illərində	237
3.3. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası müstəqillik illərində	249
3.4. C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası müstəqillik illərində	253
3.5. Respublika Təhsil Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi müstəqillik illərində	256
3.6. Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası müstəqillik illərində	261
3.7. Ali məktəb kitabxanaları müstəqillik illərində	266
3.8. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası müstəqillik illərində	268
3.9. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası müstəqillik illərində	277
3.10. Respublika Elmi Texniki Kitabxanası müstəqillik illərində	291

3.11. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin Kitabxanası.....	301
3.12. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Kitabxanası.....	310
3.13. Müstəqillik illərində ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı.....	314
3.14. Müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxanaşünaslığın inkişafı.....	338

IV FƏSİL. XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işi (2003-2008-ci illər).....

4.1. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 2003-2008-ci illərdə.....	389
4.2. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə.....	401
4.3. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə.....	404
4.4. Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə.....	405
4.5. Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə.....	406
4.6. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsi 2004-2008-ci illərdə	407
İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı	419

ABUZƏR XƏLƏFOV

**AZƏRBAYCANDA
KİTABXANA İŞİNİN TARİXİ**

Dərslik
(üç hissədə)

**III HİSSƏ
XX ƏSRİN İKİNCİ YARISINDA VƏ
XXI ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANDA
KİTABXANA İŞİNİN TARİXİ**

Çapa imzalanmışdır: 26.01.2010.

Kağız formatı 60x84 1/16. Sifariş 3. Həcmi 27,0 ç.v. Sayı 350.

«Bakı Universiteti» nəşriyyatı,
Bakı ş., AZ 1148, Z.Xəlilov küçəsi, 23.

Əməkdar elm xadimi, əmək
işçisi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiya
laşdırma Akademiyasının akademiki, Azər-
baycan Respublikası Prezidentinin fərdi
təqaüddçüsü, tarix elmləri doktoru, professor
Abuzər Alı oğlu Xələfov 55 ildir ki, Bakı Dövlət
Universitetində səmərəli elmi-pedaqoji fəaliy-
yət göstərir. Milli kitabxanaşünaslıq elminin
banisi, Azərbaycanda kitabxana işi tarixinin

ilk tədqiqatçısı, respublikamızda ali təhsilli kitabxanaşünas-
bibliograf və kitabşünaslar hazırlayan fakültənin ilk yaradıcısı
kimi professor A.Xələfovun adı vətənimizin sərhədlərindən çox-
çox uzaqlarda da məşhurdur.

Professor Abuzər Xələfov Kitabxanaçılıq-informasiya fakültə-
sinin ilk dekanı olmuş, 25 il fasiləsiz olaraq bu vəzifədə çalışmış-
dır. 1963-cü ildən bu günə kimi 47 ildir ki, "Kitabxanaşünaslıq"
kafedrasının müdiri vəzifəsində işləyir. Öz fəaliyyəti dövründə 15
nəfər elmlər namizədi və elmlər doktoru yetişdirmiş, 20-dən artıq
namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının opponenti kimi çıxış
etmişdir.

Professor A.Xələfov 270-dən artıq elmi əsərin, 30-dan artıq
monoqrafıya, dərslik və dərs vəsaitinin müəllifi idir.

2000-ci ildə professor A.A.Xələfov Azərbaycanda kitabxanaşü-
naslıq elminin və ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafındakı
xidmətlərinə görə Prezident Heydər Əliyevin fərmanı ilə "Şöhrət
ordeni" ilə təltif edilmişdir.

Professor A.A.Xələfovun geniş oxucu auditoriyasına təqdim
olunan "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" adlı fundamental
dərsliyinin III hissəsi müəllifin gərgin əməyinin nəticəsi olub,
milli tariximizin əsas tərkib hissələrindən olan elm və mədəniyyət
ocaqlarının - XX əsr Azərbaycan kitabxanalarının tarixinə və inki-
şaf problemlərinə həsr olunmuşdur.